٦

مخبرلرنی یبارمیلر. حربیه نظارتنده. آناطولی عسکری. کوکللیلر. مکتبلرده مسجدلرده. یارالی بر صالداتنیك سوزلری. «اتحاد وترقی» چیلر. صوغش یرنده‌گی بلغار هم مسلمان آوللری. استانبولده. مشروطیت‌نی بترو خبری. متارکه مسئله‌سی. اتفاق مثلث وائتلاف مثلث. غزته خبرلری.

صوغش میدانینه چتالجه‌غه کیتارگه رخصت صوراب حربیه مینیسترلگینه راجعت ایتکانلگمنی یازغان‌ایدم. بر نیچه واسطه‌لر آرقیلی اوتکاندن صوك، نهایت ... نچی نویابرده حربیه مینیستری‌نك مشاوری فؤاد پاشا حضورینه کردم. مین ...رگانده آنی کوتوب طوروچی آفیتسرلر بیك کوب ایدی. آلارنك اشلری ...وب نوبت میکا یتکانچه بر۰ز ساعت اوتدی. فؤاد پاشا قصقه‌غنه بویلی بر کشی. ...شنده عسکری بورك. کوزنده کوزلك. زور زالده بر اوستال یانینه اوطورغان. ...ننده تیلیفون. مینوت صاین تلی آندن تلی بوندن اوزی بله‌ن سویله‌شه طورالر. ...فیتسرلرنك قوللرنده کاغدلر بار. اوز نوبتلری یتکاچ شونی کیتروب بیره‌لر. ...اد پاشا تیزگنه اوقی‌ده کاغدنك چیتنه بر نرسه‌لر یازوب اوزلرینه قایتاروب ...ه طورا. سویلاشو فلان بیك آز.

نوبت میکا یتکاچ: اوزمنك روسیه‌لی بر غزته مخبری بولغانلغمنی وصوغش ...ینه چتالجه‌غه کیته‌رگه تله‌دگمنی بیان ایتوب شوکا رخصت بیریلوون اوتندم. ۱۲ نویابرده ایدی. «مخبرلرگه آنده باررغه رخصت بیرلمی، آلوکدن ...لرنده قایتاردق، ذاتا حاضر آنده صوغش یوقدر، اگر یاکیدن باشلانسه ...سکوره» دیدی. طبیعی، بوکا اعتراض ایته‌رگه ممکن توگل ایدی. ...کره، چتالجه‌غه بویله خصوصی صورتده قاراب قایتور ... دیب؛ رخصت صوراغه مرکز قوماندانلغنه ... دائره‌سنده ایدی. اوز تبعه‌مزدن میدان ...گه رخصت بیزرگه ممکن ایسه‌ده چیت ...اش بولمادی. چاره یوق. شول ...فی الحقیقه. رخصتسز بیتر... ...انلگی آبلاشلمه...

بیش طوب کیترلدیگنی‌ده نقل ایتدیلر. دائره‌لرنڭ قریلرنده زور قازارمالر بار. هر قایوسینڭ اچلرینه کروب قاراب یوردم، آیاق باصاچق یر یوق دی عسکر طولی. لکن، کیوملری قیافتلری شول قدر مختلف که آیتوب بترلک توگل. قایسی فسلی، قایسی بورکلی، قایسی چالمالی، قایسی باشینه باشلق اوراغان، قایسی خاکی توسده فس کبك چوقسز نرسه‌لر کیگانلر. قازارمالرنڭ قایوسنده آشاب اوطورالر، قایوسنده موزیقه اوینیلر، قایوسنده‌ده مسجد بولمه‌سننی گوزله‌تب نماز اوقیلر.

مین استانبولغه کیلگاندن بیرلی هر کون آناطولی‌دن ئلله نی قدر عسکر کیلوب، سرکه‌چی واقزالندن چتالجه‌غه طابا اوزاتیلا طورا. بو واقزال مین طورغان «مسرت» اوته‌لینه کورشی گنه بولغانلقدن هر کون کورر گه طوغری کیله. بونلر کیچ گه طابا، قاراڭغی توشکاچ یباریله‌لر. بتون اوراملرنی یاڭغراتب جرلیلر. بونلر ئلی اوز کیوملرنده بولا. قوللرنده قورال فلان یوق. کیوم و قورالنی چماسی صوغش میدانینه یاقن یرده‌رەك بیره طورغانلردر. آرالرنده بیك یاش بالاغه‌لری بولغان شیکللی، یاخشوق الگان و قارتلریده بار. بولار کیتکاینده اورامغه خلق جیولا. ایکی یاقدن قاراب سیر ایتوب طورالر. مسلمان لرنڭ بونلرغه چن کوڭلدن محبت ایتوب و ئلله نی قدر امیدلر باغلاب قاراغانلقلری ئلله قایدن بلنوب طورا. بعضیلری متأثر بولوب کوزلرندن یاشلری طاما. اما اوز آرا پش، پش سویله‌ب کوبسنچه استهزائی بر روشده تبسم ایتوب قالوچی گریکلر و ارمنیلرنڭ نیچك قاراغانلقلری دقت ایتکان کشیگه بیك معلوملر.

یوسف افندی آقچورین یوز باشیلق رتبه‌سی بلن صوغشقه کیتکان، چتالجه یاننده خادم کوینده دیدیلر. آنڭ ایپداشی سابق کوتاهیه مبعوثی فرید افندیك کیتکان. بو کشی هم ترکیه و پاریژ دارالفنونلرن اکمال ایتکان بر ذاتدر.

دارالفنون طلبه‌سی بلن کوڭللی یازیلوب چتالجه صوغشنده بولونغان عارف افندی کریموف دورت مرتبه صوغشقه کرگان، آخرنده ۹ نچی نویابرده قولندن یاره‌لانوب، استانبولنڭ طشنك «زیتون بورونی» خسته خانه‌سینه کیترلگان. جراحتی خوفلی توگلدر. باکو میلیونیرلرندن شمسی افندی اسداللایف نڭ کچکنه اوغلی علی بك‌ده کوڭللی بولوب صوغشقه کیلگان. بو کون گنه میدان حرب گه کیتدی. کیوم صالوملرن هر قایوسن اوزی آلغان. گیمنازیا تربیه‌سی کورگان، ٢٥ یاشلرنده مهابت و گوزه‌ل بر یگتدر. عمومیتله روسیه مسلمانلرندن

...ونی موافق کورمەدم. خصوصا ایکی اوچ کون آلدن گنه قفقاسیه...
...سلمان آفیتسرنڭ، خرستیان ایکی ایبداشی ایله اشپیون
ایتلـگانلـکلری غزتەلرده یازیلوب چققان ایدی. اجنبی تبعەسی
توشورو احتمالی بولغان اورنلردن صاقلانونی تیوش طابدم.

مناسبت کیلگانده، حربیه نظارتنده کورگانلرم حقنده‌ده بر نیچه سـو...
آیتوب اوتیم:

توركیه نڭ صوغش مینیستری
وکیلی ناظـ...

توركیه نڭ حربیه نظارتی استانبولنڭ بایزید میدانننڭ غایت زور بر دائرەدر. بونڭ ایشك آلدی مربع بر نیچه چاقروم زورلغنده بولسه کیرەك. بنالرنده کوب وزور لردر. مین بارغانده، کیرەك بنالرنڭ اچلری وکیرەك ایشك آلدی لغرم طولی عسکر و آفیتسرلر ایدی. ایشك آلدنده ئلله نیچه یرده عسکر اوگرەتەلر. بونلرنڭ کوبسی یاکا جیولغان کوکللیلر، یاکه آناطولیدن کیترلـگان زاپاسنویلردر. کوکللی فرقەلر ئلله نیچه تورلی قیافت وشکلده. دورت بیش یوز کشیدن عبارت بر فرقەنڭ اوك بلەکلرینه کیلك بر لینته ایله أری ایتدروب «داغستان کوکللیلری» دیب یازلغان. ایکنچی بر فرقەنکنده «کورد کوکللیلری» و باشقه برسنده «ارض...
ایدی. کوردلردن بر نیچه خاتوننڭده ایر...
ایتارگه کیلگانلگن سویلەدیلر. دارالف...
شونده مەش کیلوب اوگرەنەلر. ب...

ئلله نیچه یرده طوپلر جا...
ایسـ کیتارلك بر فعالیت...

بیش طوب کیترلدیگنی‌ده نقل ایتدیلر. دائره‌لرنڭ قریلرنده زور قازارمالر بار. هر قایوسینڭ اچلرینه کروب قاراب یوردم، آیاق باصاچق یر یوق‌د عسکر طولی. لکن، کیوملری قیافتلری شول قدر مختلف‌که آیتوب بترر لك توگل. قایسی فسلی، قایسی بورکلی، قایسی چالمالی، قایسی باشینه باشلق اوراغان، قایسی خاکی توسده فس کبك چوقسز نرسه‌لر کیگانلر. قازارمالرنڭ قایوسنده آشاب اوطورالر، قایوسنده موزیقه اوینیلر، قایوسنده‌ده مسجد بولمه‌سننی گوزله‌تب نماز اوقیلر.

مین استانبولغه کیلگاندن بیرلی هر کون آناطولی‌دن ئلله نی قدر عسکر کیلوب، سرکه‌چی واقزالندن چتالجه‌غه طابا اوزاتیلا طورا. بو واقزال مین طورغان «مسرت» اوتەلینه کورشی‌گنه بولغانلقدن هر کون کورر‌گه طوغری کیله. بونلر کیج‌گه طابا، قاراڭغی توشکاچ یباریله‌لر. بتون اوراملرنی یاڭغراتب جرلیلر. بونلر ئلی اوز کیوملرنده بولا. قوللرنده قورال فلان یوق. کیوم و قورالنی جماسی صوغش میدانینه یاقن یرده‌رەك بیره طورغانلردر. آرالرنده بیك یاش بالاغه‌لاری بولغان شیکلی، یاخشوق الکان و قارتلریده بار. بولار کیتکانده اورامغه خلق جیولا. ایکی یاقدن قاراب سیر ایتوب طورالر. مسلمان لرنڭ بونلرغه چن کوڭلدن محبت ایتوب و ئلله نی قدر امیدلر باغلاب قاراغانلقلری ئلله قایدن بلنوب طورا. بعضیلری متأثر بولوب کوزلرندن یاشلری طاما. اما اوز آرا پش، پش سویله‌ب کوبسنچه استهزائی بر روشده تبسم ایتوب قالوچی گریکلر و ارمنیلرنڭ نیچك قاراغانلقلری دقت ایتکان کشیگه بیك معلومدر.

یوسف افندی آقچورین یوز باشیلق رتبه‌سی بلن صوغشقه کیتکان، چتالجه یاننده خادم کوینده دیدیلر. آنڭ ایپداشی سابق کوتاهیه مبعوثی فرید افندیك کیتکان. بو کشی هم ترکیه و پاریژ دارالفنونلرن اکمال ایتکان بر ذاتدر.

دارالفنون طلبه‌سی بلن کوڭلّلی یازیلوب چتالجه صوغشنده بولونغان عارف افندی کریموف دورت مرتبه صوغشقه کرگان، آخرنده ۹ نچی نویابرده قولندن یاره‌لانوب، استانبولنڭ طشنده «زیتون بورونی» خسته خانه‌سینه کیترلگان. جراحتی خوفلی توگلدر. باکو میلیونیرلرندن شمسی افندی اسداللایف نڭ کچکنه اوغلی علی بك‌ده کوڭلّلی بولوب صوغشقه کیلگان. بو کون‌گنه میدان حرب‌گه کیتدی. کیوم صالوملرن هر قایوسن اوزی آلغان. گیمنازیا تربیه‌سی کورگان، ۲۵ یاشلرنده مهابت وگوزه‌ل بر یگتدر. عمومیتله روسیه مسلمانلرندن

کوکللی بولوب یوز قدر کشی کیلگانلگنی سویلیلر.

حاضر مونده ابتدائیلردن باشقه همه مکتبلر تعطیل در. کوبینه خسته لر قویغانلر. شهرده وبا بولغانلقدنده مکتبلرده اوقونی طوقتاتقانلر. استانبول طرفنده همه تیاترلر وکینیماتوغرافلرده یابق. آیا صوفیه، نور عثمانیه. سلطان احمد، سلیمانیه، والده جامعی کبك استانبولنك زور ومشهور جامعلرینك ایشك آلدینه قرق کلیسا و لوله بورغاس صوغشلرندن کیری قایتقان عسکرلرنی طوترغانلر. آرالرنده آورولری وحتی وبالیلرده بار دیلر. جامعلرنك قاپقه‌لری بیکلی. طشقی یاقدن تیره‌له‌ی صالداتلر قاراول طورا. شونك ایچون حاضرگه بو جامعلرده نماز قیلنمی وکشی کرتلمی‌در. بو صالداتلرنك عیبلرن تیکشروب چغارا بارالر وقباحتلیلرن صودغه بیره‌لر، یاکه تیوشلی اورنلرغه اوزاتالر، دیلر. جامع ایشك آلدنده‌غی صالداتلر رشه‌تکه یانینه کیلوب قاراب طورالر. اوتکان بارغانلرده آنلرنی سیر ایته‌در. أیتولرینه قاراغانده بونلرنك صانی بارلغی ۱۵ مکلرگه یته‌در.

قرق کلیسا صوغشنده بولغان مجروح بر صالداتنی کوروب صوراشدم. آنده‌غی حاللر بیك اوکایسز بولغانلقنی بیان ایته. بر نیچه کون بر ره‌تدن متصل یاکغور یاوب طورغان. آیاق آستی تزدن پچراق بولغان. زور و آور طوپلرنی کوچررگه هیچ ممکن بولماغان. نگرمچلری پچراقغه کره‌ده قالا. هیچ چغاروب بولمی ایکان. بعضا سیگزه‌ر، اونار صو صییرلری جیگوب طارتدروب قاراغانلر. لکن، فائده کورلمه‌گان، آربالر واتلوب، باولر آوزیلوب بتکان، اما طوپلرنی کوچروب بولماغان. شول سببلی تورك عسکری کیری چیککانده آلار بارسیده بلغارلرغه قالغان. اوستدن طوقتاوسز یاوب طورغان یاکغور ایله چلانغان تورك عسکرینه یتارلك آزقده بولماغان. اوچه‌ر کون آچ طورغانلر. شول سببلی تمام حالدن طایوب کیری چیگارگه وقاچارغه مجبور بولغانلر. طارالغانلك صوکنده نی طوغری کیلسه شونی آشاب ونی طوغری کیلسه شونی اچوب خسته لنگانلر شوندن وبا ظاهر بولغان. یوقسه «اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرینك: «صوغشماکز، باری بر مملکتنی صاتدیلر» دیب قوتورتولری بولماغان. ذاتا، باشنده آزغنه عقلی بولغان انصافلی کشیلر بو جمعیت اعضالرینك کوبسی ایلك مقتدر وایلك حمیتلی هم فداکار آدملردن بولغانلقن اقرار ایته‌لر. طبیعی، کوب آره‌سنده ناچارلریده بولور. لکن، آندی‌اش‌هرجمعیتده‌ده بولورغه‌ممکندر، دیلر.

صاف قلبلی تورکلرنك عیبنی «اتحاد و ترقی» چیلر اوستینه آودارورغه طریشولری، آنلرنك مقصد و مسلکلرندن یاخشی خبرلری بولماغانلقدن وتملی

تلی گریکلر، ارمنیلر سوزینه هنوز اشانچلی کوز برلن قاراغانلقدن‌غنه کیله‌در. «اتحاد وترقی»چیلر تورکیه‌ده تورك حاکمیتی یاصاو اجتهادنده ایدیلر، بعضاً بو ده خصوصده آرتغراق آشغچ‌لق ایتوب اشنی بوزدیلر، لکن مقصدلری طوغری ایدی. اما، ائتلافچیلر نك دوستلری بولغان آرناودلر وگریکلر اوزلرینك هنرلرن کورسه‌تدیلر: یاوروپاده عثمانلی حاکمیتی کیموگه یاکه بتوگه ایك زور سببچی لر شولار بولدی. بیچاره، ساده‌دل تورکلر حالا، آرناودلرنی ماقطیلر «واتحاد ترقی» چیلرنی یمانلیلر.

کینه شوشی «قرق کلیسا» صوغشنده بولغان کشینك سوزلرینه بنأ، صوغش یرنده‌گی تورك ومسلمان آوللرینه‌ده زور فلاکتلر کیلگان. مثلا: تورك آفیتسرلری، صالداتلر جبر ایتمه‌سن دیب بلغار آوللرینه تیره‌له‌ی قاراول قویوب صاقلاتالر، بلغارلرنك هیچ نرسه‌لرینه تیدرتمیلر، آنلرنك آزق تولوکلری بارسیده سلامت طورا ایکان. چونکه آلارغه آزغنه جبر بولدیسه بتون یاوروپانك طاوش کوتاروودن قورقغانلر. اما تورك آوللری تیره‌سینه قاراوللر قویولماغان. شول سببلی، آچ صالداتلر آنده کروب، آلارنك هر نرسه‌لرن آلغانلر، آشاغانلر، طالاب جبرله‌ب‌ده آلغانلر. شوکا کوره، تورك آوللری بتونله‌ی اشدن چغوب قالغان. ایندی بلغار عسکری هجوم ایتوب تورك عسکری چیگنه باشلاغاچ بلغار آوللری تیره‌سنده‌گی قاراولچی صالداتلرده طاشلاب قاچقانلر. شولای ایتوب، بلغار آوللرینك بر شرپیلرینه‌ده ضرر کیلماینچه آنلر بلغارستان قول آستنه تماملِه صاو سلامت کوینچه طابشرلغانلر. بیچاره مجروح صالدات بو حاللرنی کوز آلدینه کیتره‌ده تورك آوللرن وآنده دوچار فلاکت بولغان مسلمانلرنی ایسکه توشوروب کوزلرندن یاشلری کیله.

حاضرگه استانبولده بیك طنچ‌لق. یانغین، طالاو، اوترو کیسو کبك نرسه‌لر عادتده گیدنده آز، دیلر. قرق کلیسا مغلوبیتندن صوك مونده بر آز حاللر اوکایسزلانوب قالغان. شول وقتده چیت دولتلر استانبول یانینه صوغش پاراخودلری کیترگانلر، آلار ئلی حاضرده استانبول ایله غلطه آراسنده طاولر شیکللی تزیلشوب طورالر. صکره، بو پراخودلردن شهرگه عسکرده چغارغانلر. بونلرنك بر قسمی شول دولتلرنك سفارتخانه وقونسولخانه‌لرن وبر قسمی بانقه‌لر شیکللی مؤسسه‌لرن صاقلارغه تعیین ایتلگانلر. اما تورك پالیتسه‌سی بتریلوب، آنك خدمتنه بونلر کرشمه‌گانلر، روسیه حکومتی ایسه روم پطریقخانه‌سن صاقلارغه دیب بر صوغش پراخودن کوپرنك اچکی یاغینه خلیج‌گه‌ده کرترگه

سوِلغان. لکن تورکیه حکومتی آکا مساعده ایتمه‌گان. شهرده طنچلق دوام یوب طورغاچ حکومت چیت دولت سفیرلرینه مراجعت ایتوب بو عسکرلرن کیری پراخودلرینه آلورغه تکلیف ایتکان. سفیرلر اوز آرا کیکاشکانلک بعدنده بو تکلیفنی قبول ایتکانلر وحاضرنده بر نیچه‌سی سفارتخانه وقونسولخانه‌لرن صاقلاو لق‌غنه آلوب قالوب آرتق عسکرلرن وپولیموتلرن کیری پراخودلرینه کرتکانلر. قالغانلرنده کرته‌چکلر ایمش.

وبا دوام ایته. لکن چیت غزته‌لر یازغانچه کوچلی توگل. مثلا: «آدیسسکی نوؤوستی» نلك: استانبول ایله چتالجه آراسنده آیاق باصارلق اورن یوق، وبادن، چومادن اولگانلر ایله طولیدر، دیگان خبرلری قطعی صورتده یالغان‌در. اوزم کیچه‌گنه آت برلن ادرنه قپوسندن استانبولنك طشینه چغوب مقری کوینه طابا بر نیچه چاقروم باردم. آندی هیچ نرسه‌لر یوق. ناسیلکه برلن کوتاریلوب کیتریلوچی باری بر آورو اوچرادی. اولده وبامیدر، باشقه آورومیدر، معلوم توگل ایدی.

مونك کیلوب اوز کوزك برلن کورگانلك صوگنده روس و یاوروپا غزته‌لری مخابرلرندن بعضیلرینك تورکیه و تورکلر حقنده شول قدر یالغان، یاکلش و مبالغه‌لی نرسه‌لر یازولرینه حیران قالاسن. مدنیتلی کشیلردده بو قدر دین و ملیت تعصبی بولور ایکان دیب ایسك کیته. مثلا: روس غزته‌لرندن بعضلری گویا: بلغارلر استانبولغه کره‌چك بولسه‌لر تورکلر آیاصوفیه‌نی هواغه کوتارترگه حاضرلنگانلر ایکان، دیب یازدیلر. آندی نرسه‌لر مونده تورکلرنك خیاللرینه‌ده کرگانی یوق‌در. سلانیك ده گریکلر مسلمانلرنك بر مسجدلرن چیرکاوگه ئه‌یله‌ندرگانلر دیب استانبول غزته‌لری یازدی. مسلمانلرنك یوره‌کلری آچنغاندر. لکن، آکا قاراب هیچ بر تورلی وحشت اجرا ایته‌رگه کرشمه‌دیلر. مسلمانلرنك صبر و توزملی‌لکلری کیره‌گندن آرتوغراق درجه‌ده کوبدر.

حکومتنك «شورای دولت» (بزده‌گی سینات اورننده) اعضالرن آرتدررغه و ارمنی، روم، یهودی کبی غیر مسلم ملتلردنده اعضالر تعیین ایتارگه قرار بیرگانلگی آکلاشلغان ایدی. بونك اوزرینه خلق آراسنده: «مجلس مبعوثاننك دورت یللق دوامندن بر فائده کیلماو و خلقنك فکریده مشروطیت ایله اداره قیلنورلق درجه‌گه یتشماو سببلی حکومت مجلس مبعوثاننی بتروب، آنك اورنینه شورای دولت‌نی گنه قالدره‌چق ایکان» دیه خبر شایع بولدی. بوکون غزته‌لر ایله حکومت شول خبرنی تکذیب ایته. آندی بر نیت بولغانی یوق، بو صرف

اویدرما بر خبردر، دی. لکن، مونده کوب کشیلرنڭ فکرلرینه کوره اول خبر بتونلهیوك اساسسز بولورغه اوخشامی. مجلس مبعوثاننی بترو اسمیله بولماسهده آنڭ شکلن باشقه بر تورلیگه اوزگارتو معناسیله کیریگه طابا بر نیچه آدیم یاصالووی احتمال طوتولا و «اتحاد ترقی» جمعیتی میدانڭ بولمادقدن صکره آندی آدیملرنی یاصاوغه جدی صورتده قارشی کیلوچیلر بولوز دیب بولمیدر.

مونده آڭلاشلغان احوالگه کوره: بالقان حکومتلرینڭ و تورکیهنڭ وکیللری متارکه یاصاو حقنده ۱۳ نچی نویابرده باغچه کویندە (بخشایش کویندە) برنچی مرتبه کوریشوب طانشقانلر. اوستونگنه آز ماز سویلهشکانلر. ۱٤ندە آچیق سویلهشه باشلاغانلر. بلغارلر ایلڭ برنچی شرط اولمق اوزره ادرنه و چتالجهنڭ تسلیم ایتلولرن، عسکر کیتریلونڭ طوقتاتلوون شرط ایتکانلر. تورك وکیللری بونی قطعیا رد ایتکانلر. شولای بولغاچ مذاکره طوقتالوب صوغش باشلانورغه تیوش ایدی، اما، مونه بوگون کوندز ساعت ۱۲ ده مذاکره ایچون قویلغان ٤٨ ساعت طولوب اوزدی. صوغش باشلانغانی یوق و: «هر نه قدر مذاکره مدتی طولوب اوزسەده و بلغارلرنڭ شرطلری قبول ایتلورلك بولماسهده سویلهشو مدتن طاغن بر آز اوزایتورغه، بو سویلهشونی متارکه حقندهغنه توگل، بلکه اصل صلح حقنده ایتهرگه تیوش طابلغان، بناءً علیه بلغارلر آخرسی یومشی باشلاغانلر. بزنڭ اشلر خیرلیگهدر انشاءالله» دیب استانبول دائرهلرنده سویلیلر و غزتهلریك شولای یازالر. بو مذاکرهلر فوق العاده یاشرون طوتولغانلقدن و چتالجهدن مینیسترلر مجلسینه بیرله طورغان تیلیغراملر شیفرهلی بولغانلقدن حاضرگه مونده طارالغان خبرلرگه بیك اشانچلی دیب بولمیدر.

شول بیك آچیق بلندی: انگلتره، فرانسیه، روسیهدن عبارت ائتلاف مثلث دولتلری تیزرهك صلح یاصارغه تورکیهنی بیك قصطیلر، بلغارلرنڭ شرطلرینه کونارگه دیملیلر، اگر کیچکدرلسه تورکیه ایچون حاضر گیدنده ضررلی بولاچاغن آڭلاتالر و عادتا بو خصوصده تورکیهنی تهدید ایتهلر. بو دولتلرنڭ سفیرلری باب عالینیده بیك یش زیارت ایتهلر، دیلر. انگلترهنڭ «تایمس» و «دایلی نیوس» غزتهلری بو خصوصده حکومت آوزندن دیب اُیترلك ایتوب تورکیهگه قارشی بیك قاطی مقالهلر نشر ایتدیلر. اگر تورکیه تیزدن صلح یاصاماسه مصر مسئلهسی قوزغاتلاچغن، انگلتره مصرنی اوزینه قوشارغه تیوش تاباچغن بلدردیلر و: «یاوروپا دولتلری آراسنده عمومی صوغش چغولردن فائدهلانونی امید ایتوب تورکیه یوقتغه وقت اوتکارماسن، آنی قصلدروب ماتاشماسلر، اوزینه

حاضر گیدنده ضررلی بولور» دیدیلر. کامل پاشانڭ دوستی بولغان انگلتره‌نڭ بویله بر وقتده، شوندی بر مسلك طوتووی عبرت آلورلق بر حالدر.
حاضر، تورکیه دائره‌لرنده و عمومیتله خلق آراسنده اتفاق مثلث (گیرمانیا، آوستریا و ایتالیا) طرفدارلغی بیك نق اوسه. حتی، بو صلح نتیجه‌سنده اگر تورکیه‌نڭ مستقل یاشاوی اوکایسز بولورلق درجه‌گه کیلسه، بتونله‌ی گیرمانیا حمایه‌سینه کروب، داخلی آفطونومیالی بولوب‌غنه قالونی ایسابله‌وچیلرده یوق توگل. هر نه قدر، حاضرگی تورکیه بیك ضعیف‌لندی ایسه‌ده آنا طولی‌نڭ طبیعی بایلغی، تورك ملتی‌نڭ یاخشی، سلامتلگی و مقتدر قوللرده اداره ایتلگان تقدیرده بو ملتنڭ کوب اشلر اشلی آلاچغی، بتون دنیا مسلمانلرینڭ مقام خلافتگه معنا مربوط بولولری ائتلاف مثلث‌نی بایتاق توشوندره و تورکیه‌نڭ اتفاق مثلثگه قوشیلوب کیتو احتمالی اچلرن طرنیدر. شول سببلی، آنلر حاضر تورکیه‌نی تمام خورلق‌غه توشوروب قالدرماقچی و بتون اهمیتن یوغالتماقچی و بر بتکانده بتونله‌ی بتروب قالماقچی بولالر. اما، حاضر مونده تورکیه منافعی اتفاق مثلث منافعی ایله مشترك ایکانلگن آڭلاوچیلر کوبدر.
حاضرگی مینوتده استانبولده: بلغارلر بزگه فائده‌لی شرطلر ایله صلحنی قبول ایته‌رلر، یوقسه تورکیه آلارنقن قبول ایتماس، صوغش دوام ایتار، دیگان فکر حکم سوره. «بزگه فائده‌لی» دیودن عمومراق خلقنڭ مقصدی بیك زوردر: آنلر، بالقان حکومتلری اوز یرلرینه چیگلورلر، بولسه‌ده آزماز حدود توزه‌تلولر گنه بولور دیب اویلیلر. بو البته آلارنڭ احوالدن غافل‌لکلرندن نشأت ایتکان نرسه‌در. چونکه غزته‌لرده خلق‌غه درست معلومات بیرلمی. آلارنڭ فکرلری آلداتلوب طوتولا. مثلا: مناستیرنی صربلر آلدیلر دیب مونده آچق یازلغانی یوق ئلی. آنده عسکرنی طوتو بعض جهتلردن اوکایسز طابلغانلقدن تورك قوماندانی عسکرنی آندن چغاروب، ایکنچی یرگه قویارغه موافق کورگان، دیب یازدیلر. آنده تورکلردن اسیر بیریلو، قورالری کیتو فلانلر برسیده یازلغان یوق؛ شول سببلی تورکلرنڭ قایسیلری ئلی مناستیر کیتکانی یوق، دیلر. سلانیك یاکیدن تورکلر قولینه توشکان دیب اشانوب طوروچیلرده آز توگلدر.
بوندی خطا فکر طاراتوب طوروده غزته‌چیلر حکومتنڭ اوزندنده اوزدروب یباره‌لر: غزته اداره‌لری، هر کون تورك عسکرینڭ ئلله نیندی موفقیتلرن آری حرفلر برله‌ن یازوب اوزلرینڭ اداره خانه قاپقه باشلرینه ژیوصقه اورنینه قویالر ایدی. حاضر حکومت شونی رسما منع ایتدی: آندی مبالغه‌لی نرسه‌لر یازوب،

صوکندن خلقنی مأیوسیتگه توشورو هیجان افکارگه سبب بولادر، شول سببلی رسمی بولماغان خبرلرنی غزته ادارەلری آلای قایقه باشلرینه یازوب قویماسونلر، دی.
حاضرگه مونده بلغارلرنڭ استانبولغه کرولرن ویاکه کره آلولرن ایسکەده کیترمیلر. چتالجەنی اوتوب کره آلماسلر، اوتکان تقدیرده بیله یاروپالیلر آنلرنڭ استانبولغه کرولرینه مانع بولورلر، دیلر. اما شولای بولسەده موزی خانەدەگی قیمتلی نرسەلرنڭ یاشچیکلرگه طوتریلوب «طوپقپو» سراینه طاشلغانلغی غزتەلرده کوریلوب قالدی.

۱۵ نچی نویابر.

۷

آغایوف توقیف ایتلو. «اتحاد و ترقی» چیلرنی قصو. پطریق نڭ ملتگه صوڭ سوزلری. صلح مسئلەسی. کم حمایه سینه کررگه؟ مجروحلرگه یاردم اشی. هلال احمر خسته خانەلری. غزته مخبرلری.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی اعضالرن توقیف دوام ایته. حاضرگەچه ایکی یوزلەب کشی توقیف ایتلگان دیلر. بونلرنی حربیه نظارتی دائرەسندەگی ادارۀ عرفیه حبسخانەسینه یابا بارالر. بعضیلرن کفالت برلەن وقتلیچه چغاروب طورالر. کوبسن «قونیه»غه سورەچکلر دیب خبر چققان ایدی. بو درست بولمادی. آڭلاشلغینه کوره، حاضرنده بونلرنی ادارۀ عرفیه محکمەسنده حکم ایته باشلاغانلر. محاکمه یابق روشده بولغانلقدن کروب طڭلاب بولمی هم غزتەلرگەده یازلمی. بو کونلرده گنه «اتحاد و ترقی» نڭ ایڭ اشلکلی اعضالرندن عمر ناجی بکنی توقیف ایتدیلر. بو کشی طرابلس صوغشی وقتنده شونده باروب تورکلر ایچون کوب فائدەلی خدمتلر ایتکان بر آدمدر. کیچه یعنی ۱٦ نچی نویابرگه قارشی توننده مشهور محرر احمد بك آغایوفنی توقیف ایتکانلر. آغایوف «ترجمان حقیقت» غزتەسنده باش محررلك ایتوب اوز امضاسیله هر کون باش مقالەسی نشر ایتله وفرانسوزچه «ژون تورك» غزتەسنده دائمی محررلك ایته ایدی.
مونده کیلگاچده مین آنڭ یانینه کروب قصقەغنه آراده کوریشوب چقدم. «اتحاد و ترقی»چیلر حقنده قصنقیلق باشلانو سببلی ایووندن چقماغانلغی، غزتەلرگه مقالەلرنی ایووندن گنه یازوب یبارگانلگی آڭلاشلغان ایدی. احمد بك

آغایوف حاضرنده تورکیه تبعه‌سیدر. مونده کیلگاچده «اتحاد و ترقی» چیلر ایله برگه خدمت ایته باشلاغان و اوزن عموم استانبول ابتدائی مکتبلرینه مفتش تعیین ایتگانلر ایکان. اول بر نیچه آیلر هیچ آریمی طالمی یوروب بتون استانبولده‌غی ابتدائی مکتبلرنی بر قات قاراب چقان. معلملری، پروغرام، کتابلری و اداره‌لری حقنده بیك مکمل معلومات آلوب، یتشمه‌گان یرلرن کورسه‌تکان و معارف نظارتینه اوزون بر لایحه تقدیم ایتکان. لکن، آنك لایحه‌سی و محاکمه‌لری دقت‌گه آلنغانچه اشلر اوزگاروب، اتحاد و ترقیچیلر اش باشندن توشوب کیتکانلر. ایندی مونه بارسنده جیوب تورمه‌گه یابالر. کینه بو کونلرده‌گنه، «اتحاد و ترقی»چیلردن مصرلی مشهور پرنس سعید پاشانك استانبول یاننده‌غی ایمینیه‌سینه پالیتسه ۱۵۰ آتلی، ۲۰۰ جیاولی عسکر ایله باروب تنتو یاصاغان. گویا آنده اتحاد وترقیچیلرنك قورال حاضرله‌گان بولولری احتمال ایمش. سعید پاشانك وکیلی استانبولده‌غی مهاجرلرگه و مجروح عسکرلرگه یاردم ایتوب اعانه طاراتوب یوری. اوزی برله‌ن کوریشوب سویله‌شدم.

وطن شول قدر زور تهلکه‌گه توشکان بر زمانده مملکتنك ایك منتخب، ایك فعال و ایك حمیتپرور کشیلرینك تورمه‌لرگه طوتریلولری، یاکه حیاتلرن قوتقارر ایچون چیت مملکتلرگه قاچارغه مجبور بولولری نی قدر شایان تأسف بر اشدر. موندی بر وقتده بتون سیاسی اختلافلر بر یاقغه طاشلانورغه و بتون وطن اولادی برگه صاریلوب وطننی مدافعه ایته‌رگه تیوش ایدی. مونده ایسه بالعکس، وطن جان بیرگانده‌ده کامل پاشا بله‌ن سعید پاشا و آنلرنك طرفدارلری ایکی پارتیه بولوب اوز آرا طارتشالر.

آغایوف توقیف اولوندی. یانینه باروب قایتدیلر. آشاو اچو نرسه‌لری ایلتدیلر. «مونده اش اول قدر ناچار توگل، یانمزده مفتیلر و قاضیلرزده بار» دیگان. اول توقیف ایتلگاندن صوك «ترجمان حقیقت» چقدی. اما آنك توقیف خبری شونده یازلمادی ئلی. مونده‌غی غزته‌لرده کوبمو حریت بارلغن کورسه‌ترگه شول کافی بولسه کیره‌ك.

حاضرنده استانبولده «اتحاد و ترقی» طرفداری هیچ بر غزته قالماغان. «طنین» و «حق» غزته‌لرن بتونله‌ی تعطیل ایتوب امتیازلرن بترگان و مطبعه‌لرن پیچاتله‌گانلر. همده «حق» و «طنین» غزته‌لرینك مسئول مدیرینه، ناظم پاشاغه تل تیدرگان ایچون دیب یکرمی لیرا اشتراف صالغانلر. ألوك سلانیكده چغا طورغان «توران» آدلی «اتحاد و ترقی» غزته‌سی آنده یونانلر کرگاچ بر

آز طوقتالوب طورسه‌ده، یونان حکومتندن رخصت آلوب ینه‌دن چغا باشلاغان. لکن آنی استانبولغه کرتمیلر. اتحاد و ترقیچیلر وقتنده خارجیه ناظری بولوب طورغان عاصم بك‌ده حاضرنده خاتونی برله‌ن ویانه‌غه کیتکان. آنده قائن آناسی مادام «ماراس»نك ایمینیه‌سنده طورالر ایکان. (عاصم بك‌نك خاتونی ویانه‌لی بر نیمس قزیدر).

بو کونلرده مونده‌غی روم پطریقی (گریکلر مفتیسی) یواکیم اولدی. بتون سفارتخانه‌لردن پطریقخانه‌گه تعزیه بیان ایتدیلر همده استانبول لیماننده طوروچی اجنبی صوغش پراخودلری‌ده فلاقلرن یارطیلاش ایندروب تعزیه قیلدیلر. پطریق اولگان وقتده کلیساگه و ملت‌گه خطابا اوزینك الوغ مأمورلرینه اوشبو سوزلرنی آیتوب قالدرغان دی:

«سز مینم خلیفه‌لرم بولاچقسگز. مینم طرفمدن صزلغان سیاست یولندن آیرلماگز، کلیسا و ملتمزنك فلاغن یوغاری طوتوب، محترم حقوقمزنی چیتلر قاشنده بیله مدافعه ایتگز، قورقماگز».

اگر تورکیه‌ده مسلمانلرده شوندی سیاست پلانلری صزوب قویا و شوندی نصیحتلر آیتوب قالدرا طورغان مفتیلرگه مالك بولسه‌لر فنا بولماس ایدی!

صلح حقنده مونده بوگونده (۱٦ نویابرده) بر نرسه آکلاشلمادی. حکومت بونی غایت یاشرون طوتا. باری مذاکره‌نك دوام ایتوونگنه غزته‌لرده رسما تبلیغ ایتدی. لکن، غزته‌لرنك خبر و مطالعه‌لرنده تورلی فکرلر بار. مثلا: «اقدام» غزته‌سینه، حاضرگی کونده بوداپشته‌ده بالالرن اوقتوب طوروچی باش محرری جودت افندی متارکه وصلح حقنده بر مقاله یازوب، بتون یاوروپای عثمانی‌نك دشمانلر قولینه کیته‌چگن، تورکلرگه قالسه یالگز استانبول ولایتی نك‌گنه قالووی ممکن‌لگن، لکن آنی‌ده اوز قوللرنده صاقلی آلو تورکلر ایچون ممکن بولمایاچغن، آنا طولی‌نك تدریجا چیتلرگه کیته‌چگن یازاده، نهایت بلغارلرغه خطاب ایتوب: «سز تورکیه‌نی بتونله‌ی بتررگه سبب بولسه‌گز آنك اورنینه یاصالاچق الوغ حکومتلردن اوزگزگه‌ده ضرر کیلور، سزگه تورکیه کبك یاخشی کورشی طابو قیین بولور» دی و نتیجه‌ده: بلغارلرنی آور شرطلر قویماسقه اوندی.

«میزان» صاحبی مشهور مراد بك «اقدام» غزته‌سینه اوزون بر مقاله یازوب: حاضرگی صوغش‌نك اصلده اسلاو ایله نیمس عنصرلری صوغشی بولغانلغن، روم ایلی قطعه‌سینك بیرلین عهدنامه‌سی بویونچه مونده ۳۵ یل

آلوگوك توركيه قولندن اچقنغانلغن ، تیك مناسب فرصت كیلگانچه‌گنه ظاهرده آنك قولنده قالوب طورغانلغن بيان ايته: «بزنك آنده آنا طولی‌دن آقچه كيتروب وآنا طولی صالداتلرن ئه‌رەم ايتوب طوروومز خطا بولغان، روم ايلی قطعه‌سينه ئلله قايچانوق آفطانومیالر بیررگه‌ده اول اوز مایی برلەن تیك اوزی پشسون ايكان» دی . مقالەسينك نهايتنده : توركيه‌نك چيت برەر دولتنك حمايه‌سينه محتاج حالده قالغانلغن بيان ايتوب ، انگلتره ياكه روسيه حمايه‌سينه كرو ون معقول كوره: «روسيه‌نك چن دوستلغن قازانا آلو چيتن بولور، اما قازانساق بيك اساسلی بولور، مين مونی روسيه سياستی‌نك ٣٩ يللق مخالف صفتی بلەن سويليم؛ بز كيچه‌گنه روسيه بلەن رقابت ايتارلك بر دولت ايدك ، اما مونه بوگون آنك حمايه‌سينه محتاج بر حالدەمز، آچی بولسەده مونی اقرار ايتمی حال يوق» دی.

مراد بك فكرنچه ، توركيه انگلتره‌نك ياكه روسيه‌نك حمايه‌سينه كروب ٢٠ يللر ترقی ايتارگه و اوچيوز ميليونلق مسلماننك مركزی كيلەچكده دنیاغه زور نفوذ اجرا ايتارلك بر اورن طوتارغه تيوش ايمش. مراد بك بو سوزلرنی شاياروب‌می ، چنلابمی يازغاندر، بلمی‌مز. لكن صماوار باشينه كوكای قويوب پشروب آلغان شيكلی گنه ايتوب ، توركيه‌نی برەر اجنبی دولت حمايه‌سنده ٢٠ يل ترقی ايتدروب آلوبده صوكره دنياغه زور نفوذ اجرا ايتدررگه تلەوی بيك كولنچ بر فكردر.

بر مرتبه ياوروپاليلرنك حمايه‌سينه كرسەك ٢٠-٣٠ يللر اوتكاچ چغونی ايسابلەرگه اورن قالماسه كيرەك . «صليب كرگان يرگه هلال كرماس» ديگان سوز ياوروپاليلرچه بيك مقدس قاعده‌در. آلارنك بو قاعده‌نی اجرا ايته آلورلق كوچلری‌ده بار.

مراد بك‌نك بو مقالەسی بر قسم خلقغه مونده بيك ناچار تأثير ايتدی . «قارتايغان، شاشمالی باشلاغان آخرسی» ديلر. شولای بولسەده «حكمت» غزته‌سينك محرری حلمی بك مراد بك‌نك بو مقالەسينه اهميت بيروب اوز غزته سنده شول حقده باش مقاله يازدی. آنك فكرنچه‌ده توركيه برەر بيوك دولت‌نك حمايه‌سينه كرمی بولدرا آلماسدر. لكن روسيه حمايه‌سينه كرو كيلەچكده بتون ترقی اميدلرن بترو ديگان سوز بولاچقدر. انگلتره ايسه بو صوغش وقتنده اسلاولر ياغن طوتوب مسلمانلرغه اوزينك تمام دشمنلغن كورسەتدی، هندستاننك يوز ميليون مسلمانن رەنجتدی ، ايندی مسلمانلرغه بر فائده كيلونی اميد ايتو ممكن بولسه اوله يالگز گيرمانيادن‌غنه ممكندر. بناء عليه توركيه

مراد بك . [یاشره‌ك وقتی] .

ایچون ایك یاخشیسی گیرمانیا حمایه‌سینه کرودر.
مونده صوڭ کونلرده، تورکیه‌نڭ رومانیا ایله برله‌شوب اتفاق مثلث‌گه قوشلو فکری حاضرلنمه‌کده اولدیغن بیك زور اهمیت بیروب یازالر و سویلیلر. لکن تورکیه اشلرینڭ ره‌تن بلگان آدملر: «بوندی سوزلر باری بره‌ر مهم فلاکت آلدنده خلقنڭ فکرن مشغول ایتوب و یواتوب طورر ایچون‌گنه حکومت طرفندن مخصوص چغاریلا طورادر، خاضر تورکیه ایچون ضررلی صلح یاصالو مسئله‌سی مذاکره ایتله، شول اش بتوب خلقنڭ فکری طنچلاغاچ تگی خبرده باصیلور» دیلر.
آوستریا ایله روسیه آراسی صوڭ‌نوغه‌ده مونده زور اهمیت بیره‌لر. محاربهٔ عمومیه بولسه انسانیت‌غه شوندی بلالر، موندی فلاکتلر کیله‌چك دیب بیك نچکه قلملردن چیرتدروب اوچه‌ر باغانالی مقاله‌لر یازالر. محاربهٔ عمومیه چقماسون ایچون ایك یاخشی چاره «استاتوقو» نی بوزدرماو یعنی تورکیه طوفراغن بلغارلرغه بیردرماو ایکانلگن اثبات ایتارگه طریشه‌لر. لکن هیهات! یاوروپانڭ فکری آندی فلسفی مقاله‌لر برلن اوزگارمی، یالکز طوب و ملطق قوتی قارشوسندەغنه اوزگاره‌در.
مجروحلر مونده هر کون اون، یکرمی، اوتوز کشی کیتریلوب تورلی خسته خانه‌لرگه یباریله طورالر. خسته خانه‌لرده ترلگان‌لری چغا بارالر. آلوك خادم کوینده آزراق دوالانغانلردن کیچه استانبولغه اوچیوز کشی کیتردیلر. بونڭ ۲۰۰ ی مجروح، بز یوزی آورولردر. مجروحلر ایچون خسته خانه‌لر کوب؛ نی قدر الوغ مکتبلر، قازارمالر و باشقه عمومی اورنلر بار، بارسیده دیه‌رلك خسته خانه یاصالغان. آنڭ اوستینه، مخصوص کشیلرنڭ زور ایولری‌ده بالنیتسه‌گه ئه‌یله‌ندرلگان. قایسی‌غنه اورامغه قاراما زور ایولرنڭ ترزه‌لرندن مجروح عسکرلر کورینوب طورا، بونلرنڭ اوستنده هلال احمر فلاغی صاللانا. تورکلرنڭ شاکردلرندن و یاشلرندن بیك کوبسی شول خسته خانه‌لرده مجروحلرگه خدمت ایته‌لر. خصوصا طبیه مکتبلرنده اوقوچی شاکردلرنڭ همه‌سیده دیه‌رلك شول خسته خانه‌لر خدمتنده‌در، بو خسته خانه‌لرنڭ بعضیلرن گیرمانیا صلیب احمر جمعیتی، قایوسن انگلیز صلیب احمر جمعیتی، یاکه باشقه ملتلرنکی قارپلر. کوب آقچه‌لر صرف ایته‌لر. دوقتورلر و خادملر برلن کیلگانلر. ئلله نی قدر صارغی اسبابلری و دوالر کیترگانلر. قارتوزلرینه قزل یاریم آی علامتی قویغان انگلیزلر، نیمسلر اعلا ایکیپاژلر ایله شول خسته خانه‌لرده کیلوب خدمت ایتوب

کیته‌لر. اجنبی ملتلرنك شونلرده خدمت ایتوچی خاتون قزلریده بته‌سی توگل. تورکلرنك اوز خاتون قزلریده استانبولنك هر محله‌سنده دیه‌رلك جمعیتلر یاصاب مجروحلرگه اعانه‌لر جیالر، کیره‌کلی نرسه‌لرن تگه‌لر، حاضرلیلر. خصوصا مصر مسلمانلرندن مجروحلر و مهاجرلرگه، صوغشده شهید بولغانلرنك عائله‌لرینه کوب اعانه‌لر کیله.

حاضر مصر مسلمانلرینك هلال احمر جمعیتندن اوچنچی فرقه کیلدی. ۸۰-۹۰ کشی کیلگانلر. دوقتورلری، خادملری و همه اسبابلری بار. مونده اوزلرن بیك زورلاب قارشی آلدیلر. کیلوچیلر آراسنك پرنسلر، ادیبلر، عالملر و مشهور سیاسی آدملر بار. بعضیلری ایله کوریشورگه طوغری کیلدی. غیرت و حمیتلرندن باصقان اورنلرنده طورا آلمیلر- شول قدر روحلیلر. ایکنچی فرقه‌لری مونده آلك کیلگان. آنده ١٦ طبیب، ١٠ آورو قاراوچی، ۳۰ طبیب معاونلری و ایکی یوز قاراواتلق اسباب و اشیا بولغان. تورلی فنی قوراللر و جراحلق اسبابلرنده اوزلری برلن آلوب کیلگانلر. مصرنك ضیالی یاشلرندن ئلی یاتی‌غنه یدی کشی مونك کیلوب کوکللی یازلغانلر وصوغش میدانینه کیتکانلر.

استانبولده‌غی انگلتره سفیری‌نك خاتونی له‌دی لاوتر استانبولده، لوندونك و مصرده تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی جیارغه جمعیتلر تشکیل ایتکان. اول جمعیتلرنك شعبه‌لرن آچدرغان. جیولغان آقچه صوغشده یارالانغان یاکه اولگان عسکرلرنك محتاج قالغان عائله‌لرن قارارغه طوتولاچقدر. بو آقچه‌لرنی تیوشلی روشنچه صرف ایتار ایچون له‌دی لاوتر، برسی‌ایرلردن برسی خاتونلردن عبارت ایکی هیئت یاصاغان. شوشی هیئتلرنك قول آستنده خدمت ایچون دخیده اون دورت هیئت تشکیل ایتدرگان. خلاصه: زور بر آرغانیزاتسیه میدانغه کیترگان. حاضرگه قدر بو هیئتلر قولینه اون بر ملك یدی یوز انگلیز آلتونی (بر آلتون ۱۰ صومدر) جییلوب، بونك ایکی ملك‌لدبی طوتولغان وقالغانلری‌طوتولمقده ایکان. حاضر قش کیلگانلکدن، آچ و یالانغاچ کشیلرنك حاللری فوق‌العاده قزغانچ ایکانلگی تعریف‌گه محتاج توگلدر.

بالطه مسلمانلری حکومت‌گه بلدروب، یاره‌لیلر فائده‌سینه یکرمی ملك صوم قدر اعانه جیغانلر. ققفاسیه‌دن ۱۵۰ ملك صوم قدر کیلگان دیلر. بزنك داخلی روسیه‌دن بیك آز بولورغه اوخشیدر. هند مسلمانلری کوب یرلرده بو یل قربان چالماغانلر و قربان‌غه دیگان آقچه‌لرن مونك هلال احمر جمعیتنه یباروب طورالر.

مونده‌غی خارجیه نظارتی تیره‌سندن ایشتوویمه و آنگلاویمه کوره، خارجیه

نظارتی‌نك قوشووی بویونچه پیتربورغ سفیری طرخان پاشا روسیه حکومتی‌نك مساعده بیروب بیرمایه‌چگن صوراغان. آکارغه: «حکومت آندی اعانه‌نی جیارغه رسمی رخصت بیره آلماس، اگرده اوزلری تلەب بیروچیلر بولسه حکومت مانع توگلدر» دیگانلر. شول سببلی اعانه جیار ایچون رسمی رخصت صوراب حکومتنی اوکایسز حالده قالدرو مناسب‌ده بولمیدر. بیررگه تله‌گان کشی‌لر طوتارغه‌ده بیررگه کیره‌ك بولا. یبارگانده بر نیچه کشی برگه جیولوب یبارر گه‌ده یاریدر. طرخان پاشا خاتونی اسمینه یبارر گه یاراغان شیکللی، طوغری مونده یبارر گه‌ده یاریدر. مونده یبارگانده بره‌ر بیلگولی کشی اسمینه یبارلسه تیوشلی اورنینه طابشریلوب کؤیتانسیه‌لری کوندریله همده غزته‌لرده اعلان ایتله طورادر.

روسیه سفیری‌نك زوجه‌سی مادام گیرس جنابلری عثمانلی مجروحلری ایچون مونده صلیب احمر شعبه‌سندن بر خسته خانه آچقان دیب‌ایشتکاچ، اوزی برلن کوریشوب سویله‌شیم، بلکه شول خسته خانه‌گه برله‌شوب داخلی روسیه مسلمانلری اسمیدن دخیده بر نیچه قاراواتلق اورن آرتدررغه ممکن توگلمی دیب صورارم دیه سفارت خانه‌گه ایکی اوچ مرتبه باردم. لکن مع‌التأسف کوریشورگه ممکن بولغانی یوق ئلی. یا ایوده بولمی، یا وقتن طوغری کیترر حال یوق. ذاتا باروب یوررگه‌ده بیك یراق. تراموای یوق. ایزؤوشچیکلرده بیك آز. قونسول و سفارتخانه‌لرگه کرولری‌ده قیین: اورام بویندەغی تیمر قاپقه‌لرنی بره‌ر کشی صیارلق‌غنه آچوب، یاننده روس صالداتی طورا. کم و نیچون کیلگانگنی صوری؛ آندن اوتکاچ قاپقه توبنده‌گی شویتسارغه ایضاح بیررگه کیره‌ك. آننری طاغن صالداتلر آراسندن اوتوب کررگه لازم بولا. ئلله نیندی شبهه‌له‌نوب قاریلر. چماسی، استانبولده ترتیبسزلك چغاررغه تله‌وچیلر کروب بومبافلان آرغتماسونلر دیب شیکله‌نه طورغانلردر. مع‌مافیه طاغن باروب قارایه‌چقمن.

صوغش وقتنك بالقان‌غه تورلی مملکتلردن بارسی ۲۲۰ له‌ب غزته مخبرلری کیلگانلر، حاضر تورکلر اوزلری طرفنده‌غیلرنك کوبسن صوغش میداننن یبارگانلر. صوك کونلرده بو مخبرلردن بیشینی قضاغه اوچراغانلر: گیرمانیا مخبرلرندن برسی وبادن اولگان. ایکی انگلیز مخبرلری وبا برلن آورغانلر. بر مخبر ئلله قایده یوغالغان. دایلی نیوس غزته‌سینك بر مخبری بلغارلر قولینه اسیر توشکان.

۸

صلح مذاکره‌سی. باش قوماندانلرنك کورشووی. تورکلر نیچك قاریلر؛ تورك غزته‌لری نی فکر بیره‌لر؟ استانبولده طنچلق. «فلسفه‌لی» شعر.

صوغشنی موقتا طوقتاتوب طورو یاکه بتونله‌ی کیلشو حقنده تورك و بلغار وکیللری آراسنده مذاکره دوام ایتکانلگی مونده معلومدر. اما، تفصیلاتی حقنده معلومات یوق. غزته‌لرده یازلغان سوزلر بر برسینه مخالف و بارسیده ظن وتخمین بله‌ن‌گنه یازیلالر هم غزته‌لر اوزلریده شولای دیلر.

مذاکره، کامل پاشانك بلغار چارندن اوتنووی بویونچه ۱۳ نویابرده باشلانغان وسویله‌شرگه ٤٨ ساعت مدت تعیین ایتلگان. بناءً علیه، ۱۵ نده کوندز ساعت برده بو مدت طولوب، نی‌ده بولسه بر نرسه بولاچق ایدی. بر نرسه‌ده بولمادی. مذاکره مدتی‌نك دخیده اوزایتلغانلغی آکلاشلدی.

۱۵ نچی نویابرده پنجشنبه کون کوندز ساعت ۱۲ده تورکیه عسکرینك باش قوماندانی ناظم پاشا «باغچه کوی» ده اوز چاترینه، بلغاریا باش قوماندانی گینیرال صاووف‌نی بلغار وکیللری ایله برگه آشقه چاقرغان. تگیلر تیمر یول ایله کیلوب توشکانلر. (باغچه کوی تیمر یول اوستنده‌در). تورك عسکری سلام بیروب آنلرنی قارشی آلغانلر. ناظم پاشا ایله گینیرال صاووف بیك صمیمی صورتده کورشکانلر. ایکی باش قوماندانئك بو کوریشولری «بهادرلق حقنده بیك عالی حسیاتلرنی تجلی ایتدره‌چك روشده» بولغان. ناظم پاشانك بو ضیافتی ۱۵ کشیلك بولغان. بیش تاریلکه‌دن آش بیرلگان. بونلرده حرز، ماینوزلی لوره‌ك، صووق ایت، پلاو، میوه بولغان... شوندن آرتغی حقنك کوب معلومات یوق. شونك ایله برابر، بوگون استانبول دائره‌لرنده و مطبوعاتنده آکلاشلغان خبرلرگه کوره، صلح شرطلری اوشبولر بولووی ایکی یاق وکیللری طرفندنده اساس اعتباریله قبول ایدلمشدر: ۱) ادرنه تورکیه قول آستنده قالاچق، لکن آنده کریپوستلر یاصاو حقینه مالك بولمایه‌چق. ۲) قرق‌کلیسا بلغاریاغه قالاچق. ۳) آق دیکزده‌گی «ده‌ده آغاج» لیمانی کینه بلغاریاغه قالاچق. ٤) یانیه و اشقودره شهرلرندن تورکیه، عسکرن چغاراچق. ۵) تورکیه‌نك حدودی قاره دیکزده‌گی «مدیه» دن باشلانوب، قرق‌کلیسانك جنوبندن، ادرنه‌نك شمالندن

اوتوب آطه‌لر دیگزینه باروب تره‌له‌چك . ٦) آرناودلق‌غه استقلال بیریله‌چك .
گویا بیوك دولتلر شوشی شرطلرنی موافق کوره‌لر وآرناودلق‌غه استقلال بیروگه قارشی کیلمیلر ایمش. بوندن باشقه ، دخی بوگون آکلاشلغان خبرلرگه کوره ، تورکیه ایله بالقان حکومتلری آراسنده اوشبو شرطلر ایله صلح یاصالغاچ بوغازلر هم آطه‌لر مسئله‌سن حل ایتو ایچون بیوك دولتلر طرفندن بر قونفرانس یاصالاچقدر.
شوشی خبرلر یاخشوق درست روشده آکلاشلدیغی حالده ، کیچ بلەن چغا طورغان «علمدار» غزته‌سی بوکون چققان نسخه‌سنده ، زور حرفلر بلەن غزته‌سینك باشینه : «سوینچ! استانوقو بوزولمایه‌چق، ایسکی حدودلر صاقلاناچق. یاوروپاده ایکی جریان بار ایدی، بری حدودلرنی اوزگارتو طرفداری ، بری ایسکیچه قالدرو طرفداری ، الحمد لله بو صوکغیسی اوستکه چققان» دی .
قهوه خانه‌لر طولوسی تورکلرده موندی سوینچ خبرنی اوقوب الحمد لله دیلر، نارگیله‌نی برسی. آرتندن برسی اچه بیره‌لر.
کیچه ١٦ نچی نویابرده چتالجه‌ده‌غی عثمانلی وکیللرندن صالح ، ضیا ورشید پاشالر قایتوب مینیسترلرنك کیگاش مجلسنده حاضر بولونغانلر. کیگاش مجلسی تونله ساعت ٤ لرگه قدر دوام ایتکان. مینیسترلر ایولرینه آشارغه‌ده قایتماغانلقلرندن اوزلرینه دۋاریسدن آش کیتروب آشاتقانلر. بو پاشالر بوگون ایرتوك یاکیدن چتالجه‌غه کیتکانلر. تورکیه‌نك بیرلین ایلچیسی عثمان نظامی پاشاده ١٥ نویابرده استانبول‌غه قایتوب یتوب، سلطان ایله کورشکاچده چتالجه‌غه کیتکان. کیچه طاغن استانبول‌غه قایتوب مینیسترلر ایله کورشکان .
١٦ نویابرده کون بوبونچه یاوروپا سفیرلری .و تورك مینیسترلری آراسنده کوریشو وسویله‌شولر دوام ایتکان . آوستریا و فرانسیه سفیرلری هم انگلتره باش ترجمانی ترکیه خارجیه ناظرینك ایوینه کیلوب کورشکانلر. صدر اعظم کامل پاشا کیچه آلوك سلطان یانینه کروب چققان، صکره گیرمانیا و روسیه ایلچیلری یانینه باروب کورشکان .
مونه ، حاضرگه مونده ، حکومت باشنده بولماغان عادی خلق‌غه ومطبوعات غه اوشبو لردن آرتق بر نرسه‌ده معلوم توگلدر. ایندی شوشی معلوم بولغان قدریسینه و پایتختدن ٣٠ چاقروم یرده دشمن ایله کیلشو مسئله‌سینه خلق ومطبوعاتنك نیچك قاراولرینه کیله‌چك بولسه‌ق : مونسی غایتده تأسفلی بر حالده‌در. چونکه هیچ اثرلنمیلر و قایغورمیلر. بو طوغروده کوب کشیلر و تورلی صنف غه

منسوب آدملر بله‌ن کوریشوب، صوراشوب فکرلرن آڭلارغه طریشوب قارادم. صالداتلر آچلق واو کایسزلق‌لردن تیزره‌ك قوتولوب، کینه آچ، یالانغاچ و حامیسز قالغان عائله‌لری یانینه قایتاسیلری کیله. قهوه خانه‌ده بر صالدات: «آه قرداش، دورت یلدن بیرلی ایندی هیچ طوقتاوسز صوغشده یوریمن، ئلی یمن‌گه، ئلی ماکیدونیاگه، ئلی آرناودلق‌غه یباره‌لر. ایوده قارت آنام، خاتونم، بیش بالام بار، آلار اوزلری ایگون ایگه آلمیلر، کسب ایته آلمیلر، آچ طورالر، آوریلر، فقیرلر، مینم یوره‌گمنی آلار صزلاتالر، آه شول مصالحه بولسه‌ده بزنی تیزره‌ك مملکتمزگه قایتارسه‌لر» دی. سوداگرلر صوغش سببلی سودا طوقتالوون، اشلری بوزولوون، باری بر اول بلغارلر بله‌ن صوغشوب تورکیه ایچون بر فائده کیلمایه‌چگندن، تورکیه جیڭسه بیله آوروپالیلرنڭ خرستیانلرنی یاقلایه‌چقلرندن بحث ایته‌لرده: «جانم، نی بولسه‌ده تیزره‌ك اورتالق یاتشسه‌ده اشلریمز یولینه کرسه ایدی» دیلر. اورتا درجه تورك یاشلری وضیالیلری حسسز و قایغوسز بر خلقدر. آنلر یالغز اوزلرینڭ مأموریتلرینه یورونی، آی باشنده معاش آلونی، افراط درجه‌ده شیق وگوزه‌ل ایتوب کیینونی بله‌لر باشقه‌سن بیك آز ایسابلیلر. مملکت چیتلر قولینه کیتوب بتکاچ مأموریتلرندن چغاریلو واورنسز قالو احتماللرنده توبندره‌ك توشونمیلر: «آدم سنده! او وقت کوریلور، دها؛ انسان آچ قالماز» دیلر. وطن محبتی، ملیت عشقی، باشقه ملتلر ایله رقابت حسی، حب نفس، بر غایهٔ خیال کبك نرسه‌لر بونلرده قطعیا یوقدر. بتون کون و کیچ بویلرنچه عمرلرن قهوه خانه‌لرده اوتکاره‌لر، ئلله نیندی عربی وفارسی شعرلر سویله‌شب لذتلنه‌لر. خلاصه: بونلردن برنرسه‌ده امید ایتو ممکن توگلدر.

بر قدر یاوروپا تربیه‌سی و جدی‌ره‌ك تعلیم کورگان یاشلر وضیالیلر بار. بونلر اشنڭ اساسن بیك یاخشی آڭلیلر. تهلکه‌نی کوره‌لر. وطن وملت محبتلریده بار. لکن مأیوسلر، روحلری توشونکی. حکومتنی اصلاح ایته آلورغه کوڭللری یتمی. «شولای ایندی، نیچه وقتلردن وعصرلردن بیرلی جییلوب کیلگان بیك کوب سببلر اقتضاسیله بزسیاسی استقبالمزنی یوغالتورغه محکوممز. بونی صاقلارغه طریشو بوشقه قوت صرف ایتوگنه بولادر. انگلتره، روسیه و فرانسیه قول آستنده‌غی مسلمانلر بیت یاخشی طورالر، طنچ یاشیلر، بایلر، علوم ومعارفده ترقی ایته‌لر، بز ایسه خرستیانلر ایچون بتون راحت وسعادتمزنی فدا ایته‌رگه وعمرمزنی دائمی صوغش ایله اوتکاررگه مجبورمز. بولای یاشاونڭ نی معناسی بار» ! دیلر.

بونلر حاضرگه قدر اوزلری ملت محکومه بولوب یاشاب قاراماغانلر. شونگ ایچون‌ده باشقه ملت قول آستنده یاشاونگ نیندی اوکایسز چیتلری بارلغن توشونه آلمی طورغانغه کوره بولای سویلی طورغانلردر. حاضرگی کونده تورکلر تل، ادبیات وبتون امور ملیه ودینیه‌لرن اوزلری تله‌گانچه اشلهرگه واشله‌ترگه ایرکلی بولدقلری حالده، باشقه بر ملت قول آستینه کروب ابتدائی مکتبلرندهده اوز تللرنده اوقورغه ایرک بولماغانن کورسه‌لر البته فکرلری اوزگارر ایدی.

ایندی حکومت اربابینه وزور پاشالرغه کیلسه‌ك آلارنگ ایك زور قایغولری بوگون توشکان طارلقدن اچقنو و نیچك گنه بولسه‌ده شول قضانی اوتکاروب یبارودر. البته مملکتنگ کیمووی ایچون‌ده بیك خفالانا طورغانلردر. لکن، طاغن آندی موندی طنچسزلقلر چقمی‌غنه تیزره‌ك مصالحه یاصاب قویونی آرتوغراق کوره‌لردر. چونکه آلوکدن حاضراهنب کیلمه‌گانگه کوره، حاضر هیچ بر طایاناچق یرلری یوق. یاوروپا دولتلری بارسیده اوزلرینه حصه آلونی‌غنه توشونه‌لر. خلق‌ده نادان، فقیر و حسسز بولغانلقدن صوك، قوری اطاعت بلهن گنه کوب گه باروب بولمایه‌چغی معلومدر.

طرابلس مصالحه‌سی یعنی طرابلس قطعه‌سینگ تورکیه‌دن کیتووی مونلغی تورکلرده هیچ بر حس قالدرماغان. آنی ایسابلهب قاراغان و تلگه آلغان کشیك یوق. گویا طرابلس صوغشی و طرابلس‌نگ کیتووی بولماغانده دیب بلورسن. مین بوگا فوق العاده تعجب ایتدم. حتی بویاولی آتقریتقه‌لر یاصاغانلر. آنده ایتالیا قرالی بلهن سلطاننگ رسملری توشورولگان. بر عرب قزی صفتنده بولغان طرابلس، ایتالیا قرالینه باش اییوب، تمنا ایتوب طورا. ایتالیا قرالی بلهن سلطاننگ باش طوغرولرینه صلح علامتی بولغان یاشل آغاچ بوتاقلری قویلغان و آستینه‌ده: «مصالح عمومیه‌نگ حسن جریانی ایچون طرابلس مصالحه‌سی عقد ایدلمشدر» دیه یازلغان. شول قارتوچقه‌لر کتاب مغازه‌لرینگ ترزه‌لرینه قویلغان. صاتلالر. بونلر نیچك تورکلرنگ یوره‌كلرن طرنامیلر ایکان دیب ایسم کیتدی. ایندی بلغار مصالحه‌سیك شول طرابلس مصالحه‌سندن کوب فرقلی بولماسدر. «مصالح عمومیه‌نگ حسن جریانی ایچون...» دیب یازوب چغاررلر.

تورکلرده حسیات ملیه نق اویانماونگ، ملی مسئله‌لرگه تیوشلی درجه‌ده قاری آلماولرینگ سببلری البته کوبدر. باشلیچه‌سیده ابتدائی مکتبلرنگ ناچارلغی، ابتدائی تعلیم‌نگ یوقلغی در. لکن، ئلی حاضر بیگره‌ك کوزگه کورنگان زیانلی نرسه‌لر تورکلرنگ غزته‌لریدر دیب ایسابلیم. برگنه نرسه‌نی‌ده طوغری و چن

معناسیله یازمیلر. اتحادچی غزته‌لری بر قدر درست نرسه‌لر یازا ایدیلر. اما حاضرگی کونده‌گیلر بارسیده محض عوامنی یواتب، آنلرنك فکرلرن شاشرتب، آلداتب طورا طورغان روشده یازالر. بو قدریسی جنایت بولسه کیره‌ك ایندی. دشمان پایتختنك قاپقه توبینه کیلگان، هر یاقدن صاروب آلغان، صلح صورارغه مجبور ایتکان. تورك غزته‌لری حالا: «مظفریات متوالیهٔ عثمانیه‌دن...» (تورکلرنك گل جیکوب طورولرندن) بحث ایته‌لر.

بولغان اشلر بولغان ایندی، طوغروسن یازوب کیمچیلکلر اقرار ایتلسه و بوندن صوڭ اصلاحقه و اویانورغه دعوت قیلنسه و کورلگان مغلوبیتلرنك آچیلری و ضررلری آکلاتلسه هیچ شبهه‌سز فائده‌لی بولور ایدی. عوام تورك خلقی شول غزته‌لرگه آلدانوب طرابلس صوغشنده تورکیه جیکدی دیب قالغانلر، حاضرگی بالقان صوغشنده شولای دیب اعتقاد ایته‌چکلردر. اما بوندن بر فائده بارمی؟ ضرردن باشقه هیچ نرسه یوقدر. تورکلرنك دینی علما قسمینه و خواجه دیگانلرینه کیلسه‌ك، بونلری بیگره‌ك برکتسز بر خلقدر. بونلر بر نرسه‌ده توشونمیلر. کون بویی قهوه خانه‌لرده اوطوروب نارگیله اچه‌لر، تمدن‌گه عائد نرسه‌لرگه قرن قاریلر، حمیت دینیه‌لری یالگز ظاهری بر قیافتدن، معناسز عرف و عادتلردن‌گنه عبارتدر. بونلر عمومیت اعتباریله بزنك روسیه‌ده‌گی تاتار ملالرندنده فکرسز و توشونچه‌سز بر خلقدر.

شونی‌ده آیتوب اوتارگه تیوش طابامن، که بو یازلغانلرنك بارسیده شول صنفلرده بولغان اکثریت‌گه قاراب سویله‌نگان سوزلردر. یوقسه هر قایو صنفلده اشنی بیك یاخشی آڭلاغان، بو فلاکتلرگه تماملیه یوره‌گی یانغان، اگر بر فائده‌سی تیسه بتون وجودلرن فدا ایته‌رگه حاضر آدملر بولوناچغنده شبهه یوقدر. لکن، بونلر دیگزگه نسبة قطره کبك آز بولغانلقدن، احوال عمومیه‌گه تأثیر آیته آلمیلر، کوزلرندن یاش، یوره‌کلرندن قان آغزوب حسرتله‌نه‌لرده قالالر. شول سببلی بیچاره مملکت فلاکتدن فلاکت‌گه یوارلانا بارادر.

استانبولده طنچ‌لق. یاوروپا صوغش پراخودلری قوری‌غه چغارغان صالداتلرینك کوبسن، پولیموت و طوپلرن کیری پراخودلرینه کرتکانلر. صاتو آلو اشلری بارسیده اوز کوینچه دوام ایته. مسلمانلر ایله خرستیانلر آراسنده آزغنه‌ده منافرت و دشمانلق کورنمی. مسلمانلر اولگیچوك گریك آشخانه‌لرینه طولوب آشیلر. تورك خاتونلری آیاق کیوملری، کولمك، طاصمه و یاولقلر آلو

ایچون اولـگی شـیکللوك کون بویونچه ارمنی کیبتلرینه طولوب طورالر. بر ارمنی، یاکه گریك صالداتی‌نلك خیانتی آپ آچیق بلنسه‌ده تورك مأمورلری آنی بلمامشکه صالنوب سکوت ایله اوتکارونی آرتق کوره‌لر. چونکه اول طوغرودە آزغنه سـوز بولدیسه: «تورکیه خرستیان صالداتلرنی کیسه» دیه یاوروپا قچقراچقدر دیب بله‌لر. تورك غزته‌لری آرناودلرنی همیشه: «آرناود قوم نجیبی» دیب یازالر. تورك غزته‌لری خلقنلك ذهنن بلامق‌غه ئه‌یله‌ندروب طورالر. آنلك غلیان و فوران خاصه‌سن آلدانوق غائب ایتدره‌لر. ذاتا تورکلرده تقدیرگه بوی صنو حسی هر شیدن آرتق حکم سورمکده‌در. بیك تیره‌ن فلسفه‌لی و بیك معنالی سوزلر دیب توبانلك گی شعرلرنی مین قاره دیگز آرقیلی آدیسه‌دن استانبولغه کیلـگاندوك، وان ولایتنده انتخاب مفتشلـگی ایتوب روسیه آرقیلی قایتوب کیلوچی بر مأمور بك افندیدن ایشتکان ایدم. مونده کیلـگاچ طاغن ئللە نیچه سندن شونی ایشتدم. بو شعر حاضرگی بر قسم تورکلرنلك احوال روحیه‌سن کورسه‌تدگندن یازوب اوتونی‌ده موافق کوردم. شعر بودر:

کم اولور زور ایله مقصدینه رهیاب ظفر.
کلور البته ظهوره نه ایسه حکم قدر.
حقه تفویض امور ایت، نه أَلم چك، نه کدر.
غم، شادیٔ فلك بویله کلور، بویله کیدر.

درست، شعرلری «تیره‌ن فلسفه‌لی» در. فقط بو شعرلرنی تورك یاشلری توگل، بلغار یاشلری اوقوب، شونلك بویونچه یوروگان بولسه‌لر تورکلر ایچون فائده‌لیراق بولغان بولور ایدی!

کیچه ١٦ نچی نویابرده باب عالی‌ده مطبوعات خارجیه دائره‌سینه چغا طورغان باصقچ‌نلك اوست طرفندن اوت چغوب دائره‌نلك بر استیناسی یاندی. اوتنی تیز سوندردیلر. طاشلانادق کاغدلرگه خطاء توشکان پاپیروس باشندن چققان ایمش. لـکن، استانبولده حکومت دائره‌لرندن چققان اوتلر حاضرگه قدر شبهه‌نی دعوت ایته طورغان روشده بولغانلقلرندن، بو صوکغی‌سی خصوصنده شبهه‌له‌نوب بر نیچه استورژنی توقیف ایتکانلر. بوگون ایسه، باب عالی ایشك آلدنده، ملطقلرن ئه‌ورنه شیکلی یاصاب تزوب قویغان بایتاق غنه تورك صالداتلری طورا ایدی.

١٧ نچی نویابر.

۹

متارکه شرطلری. حمایه‌گه کرو مسئله‌سی. قایسی یاقغه یاقنلاشورغه؟ تورکلرنڭ روسیه‌گه نظرلری. «هلال احمر» ده روسیه مسلمانلری. «اتحاد و ترقی» چیلرنی قصو دوام ایته. ایسکی‌الکگه طابا. استانبولده مجروحلر. اعانه‌لر.

نهایت، متارکه یاصالدی، صوغش موقتا طوقتاتلوب طوروب، کیلشو حقنده سویله‌شرگه قرار بیرلدی. متارکه پرتاقولی تورك وکیللری طرفندن امضا وسلطان طرفندن تصدیق ایتلوب رسمی‌له‌شدرلدی هم بو واقعه تورکیه حکومتی طرفندن همه گوبیرناطورلرغه، مصر و یمن حاکملرینه، عسکری قوماندانلرغه بلدرلدی. بالقان حکومتلرینڭ وکیللری بو پرتاقولنی اوزلرینڭ حکومتلرینه یباروب تصدیق ایتدروب آلاچقلر. بونڭ ایچون ٤٨ ساعت وقت تعیین ایتلگان. ایرته‌گه ۲۰ سنده بو مدت تمام بولا.

متارکه‌نڭ نیندی شرطلر ایله و نیچه کونگه یاصالغانلغی مونده بیك آچق معلوم توگل. مدت تعیین ایتلمه‌گان و اوشبو شرطلر ایله یاصالغانلغی آڭلاشیلا: ۱) متارکه صلح یاصالغانچه‌غه قدر دوام ایتەر؛ ۲) اگر ایکی یاقنڭ برسی متارکه‌نی بوزوب صوغش باشلارغه تله‌سه بونی ایکنچی یاقغه ٤٨ ساعت آلدان بلدرر و شول مدت اوتکانچه صوغش باشلامی طورر؛ ۳) متارکه مدتنده حاضرگی عسکرلر شول بولونغان اورنلرنده طوروب طوررلر. محاصره آستنده بولغان یرلر بوشاتلمی طوررلر؛ ٤) کیره‌ك تورکیه طرفندن و کیره‌ك بالقان حکومتلری طرفندن دیگزده بلوقاده آستنده بولغان یرلردن بلوقاده کوتاریلور.

مونه متارکه شرطلرینڭ خلاصه‌سی شونلردر. اما، صلح اساسلرینه کیلگانده آلار حقنده کینه آچق معلومات یوق. گویا، قرق کلیسا، ادرنه، دیمتوقه تورکیه‌گه قالورغه بولغان، ماکیدونیا ایله آرناودلق‌غه آفطونومیا بیریلورگه بولغان، دیلر.

تورك ملتپرورلرینڭ ناشر افکاری بولغان «افهام» غزته‌سی بو روشده متارکه یاصاو حقنده عثمانلی دیپلوماتلرینڭ موفقیتلرن ماقطاب بتره آلمی. صوغشوب جیگگان بولسه‌قده شوندن یاخشی شرطلر ایله صلح یاصی آلو احتمالمز یوق ایدی، ایندی صوغش جهتنچه جیگلگانڭ آچیسن سیاسی جهتدن چغاررغه

موفق بولدق، الحمد لله، دی. غزته‌نڭ بو «موفقیت» لردن مقصدی نی بولغانلقنی بز آڭلی آلمی‌مز. مع ما فیه قهوه خانه‌لرده‌گی تورکلرنی سویندررگه یاریدر.

تورك غزته‌لری متارکه مذاکره‌سی‌نڭ قایده و نیچك بولغانلغی حقنك خیلی معلومات بیره‌لر. فقط نیلردن عبارت ایکانلـگن ُکنه بلمیلر. مثلا: مذاکره بولغان یرنڭ «باغچه کوی» دیب یورتلووی یاڭلش، آنڭ درست اسمی «بخشایش کوی» در. اول کوی «خادم کوی» ایله «چتالجه» آراسنده ایکی یاقدنده بر تیگز یراقلقده‌در. ۱۳ نچی نویابرده مذاکره باشلانغان کوننی بلغار وکیللری آنده آت‌غه آتلانوب کیلگانلر. ۱۵ نده ناظم پاشا، آلارنی آشقه چاقرغان. کیلمی اوزاغراق طورغانلر. ناظم پاشا، کیلمه‌دیلر ایندی آخرسی دیگان وقتده‌غنه دومبرده‌ب کیله طورغان پویزد، بلغارلرنڭ تورکلردن آلغان تیمر یوللرنده کورنگان. آنڭ «قاره صو» کوپری آرقیلی اوتووی لازم، حالبوکه اول یمرلگان بولغان، شول سببلی ناظم پاشا آنڭ اول قدر تیز آراده بلغارلر طرفندن توزه‌تلگان بولووینه اشانمی طورغان، لکن پویزد کوز آلدینه کیلوب طوقتاب اچندن بلغار گینیراللری چقغاچ اشانغان. ناظم پاشا بلغار عسکرینڭ باش قوماندانی گینیرال صاووف ایله تورکچه سویله‌شکانلر، قالغانلر فرانسزچه سویله‌گانلر. برگه رسملری چغارتلغان.

گینیرال صاووف باشده بلغاریاده، صڭره استانبولنڭ سلطانی مکتبنده اوقوغان، صڭره روسیه‌نڭ عسکری آقادیمیاسنده اکمال ایتکان بر ذات ایکان. اُلوك تورکلر کورشی خرستیان مملکتلرینڭ حسن توجهلرن قازانور ایچون مکتب سلطانی‌ده هر یل بر نیچه دیسته‌لەب بلغار، صرب، قاره‌طاغ بالالرن بوشلای اوقوتالر ایدی. بیك احتمالکه، بو گینیرال صاووف‌ده شـولای اوقوغان شاکردلرنڭ برسیدر.

بو متارکه خبری استانبول غزته‌لرنده ۱۸ نچی نویابرده باصلوب چقدی. اما نه سوینچ، نه کوینچ بیك آز تأثیر حاصل ایتدی. خلق غایت صـووق قانلی‌لق ایله قاری. گویا، بولسه‌ده بولماسه‌ده باری بر توسلی. متارکه‌نڭ شرطلری نیچك بولاچاغی و صلح‌نڭ نی روشچه یاصالاچاغی حقنده اول قدر ذهن واتمیلر. آلار حکومت اشی، حکومت اوزی بلور دیگان توسلی ایتوب قاریلر.

فقط، غزته‌لردن بعضیلری تورکیه‌نڭ کیله‌چك کونلرن ایسکه توشوره باشلادیلر. مشهور محرر میزانچی مراد بكڭ «اقدام» ده اوزون بر مقاله یازوب، کیله‌چکده تورکیه‌نی انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کررگه تیوش

طاپقانلغن. روسیه حمایه‌سینه کرونی آرتوغراق کورگانلگن و بو مقاله‌نك مونك بر قسم خلق‌غه ناچار تأثیر ایتکانلگن اوتکان مقاله‌لرمنك برسنك یازغان ایدم.
«اقدام» غزته‌سنده بره‌و مراد بك‌گه آچق خط یازوب: «حمایه‌دن مقصودك کانترول آستنه کرو توگل‌لکنی، بلکه دوستلاشوغنه ایکانلـکنی و بزنك بلەن دوست بولودن روسیه‌نك نی فائده ایته‌چگینی ایضاح قیلووگنی اوتنه‌من» دیدی.
مراد بك بوگا قاچاماقلی‌غنه بر جواب یازوب: «بیوك پیتر زماننده‌ن بیرلی روسیه‌نك نیندی کیگایو سیاستی طوتقانلغی معلومدر، اگرده عثمانلی و اسلام عنصری ایله تقویه ایتلسه روسیه‌نك قوتی دخیلك نغراق آرتاچغی معلومدر» دی.
«حمایه» دن مقصدی: باشده دوستلق و آنك طرفندن یاقلانو، صگره صایوز بولوچیلق ایکانلگن بیان ایته و: «اتحاد ترقی» جمعیتی بزدن یاوروپانی بیزدردی، قاره بکوفلرنك (باکولی دوقتور قاره بك قاره بکوف اولاچق) فسادی ایله بز انگلتره‌نی آچولاندردق، انـگلتره ایك کوب مسلمان تبعه‌گه مالك بولدیغی حالده، مقام خلافتنك ترقیسندن اورکدی، شوندی آور وقتمزده بزنی طاشلادی، بناءً علیه حاضر ایندی اسـلاملر حقنده انگلتره سیاستی بانقروط بولدی، بو حالده ایندی اوچ یاغمزدن ئه‌یله‌ندروب آلغان ومسلمان تبعه‌سینك کوبلگی یاغندن ایکنچی درجه‌ده بولغان روسیه نفوذینه یول آچیلادر، انگلتره قاچرغان فرصتنی قولغه آلوب، اوچیوز میلیون مسلماننك کوگلن اوزینه طارتو بوکونگی کونك روسیه قولنك‌در، روس سیاسیلریك شاید بونی آکلی طورغانلردر،دی.
مراد بك‌نك بو جوابی باصلوب چققاچده، مرحوم کمال بك و احمد مدحت افندیلرنك ایبداشلرندن وتورکلرنك معروف ادیب وعالملرندن بولغان ابوالضیا توفیق بك طرفندن نشر ایتله طورغان «تصویر افکار» غزته‌سنده آکا قارشی قیامتلر قوبدی: ابراهیم خاکی نامنده بری باش مقاله یازوب شول حمایه‌گه کرو حقنده‌غی مقاله‌سی ایچون مراد بك‌گه بیك قاطی سوزلر یازدی. بوگا «تصویر افکار» اوزیده قوشیلوب طاغن بر آز اوسته‌دی. بونلر مراد بك‌گه: «سین کیلمشه‌ك بر کشیسن، سینك باباگنك و نسلـگنك قانلری بو وطن طوفراغینه قاتناشماغان، سین تیك موندن اویله‌نب گنه عثمانلی اسمن آلغانسن، بناءً علیه، عثمانلی ملتن تحقیر ایته طورغان آندی فکرلر یازوب طاراتورغه و عثمانلی سیاستنه مداخله ایتارگه حقك یوقدر، سین اوزك آلوك «اتحاد و ترقیچیلر» نك هر قایوسن برم برم قوچاقلاب اوپدك، صگره ۳۱ مارت واقعه‌سن چغارتدك، سین بزنك دولتمزنی بخارا خانلغی درجه‌سینه توشورر گه طریشه‌سن، اگر باشگك

عقللك کوب ایکان، اصل وطنك بولغان روسیه‌گه قایتده، آنده اوزك منسوب بولغان قومنی اسارتدن قوتقاررغه طریش» دیلر. همده مراد بك‌نك آلوکدن بیرلی روسیه آقچه‌سی بله‌ن آصرالوب آنك فائده‌سینه خدمت ایته طورغان بر کشی بولووی حقنده‌غی روایتلرنی ایسکه توشوردیلر و بو یاکی مقاله‌سنده شول روایت‌نی قوتلی طورغان ایتوب طابماقچی بولدیلر.

مراد بك‌نك حمایه‌گه کرو حقنده اول قدر آچقدن آچق یازووی موندی اوکایسز و نچکه بز وقتده تورکلر نظرندن البته کیلوشسز ایدی. لکن «تصویر افکار» نك جوابی‌ده کیلوشلی توگل وآرتوغراق شخصی بر روشك بولوب چقدی.

شونك ایله برابر، ابوالضیا توفیق بك اوزینك غزته‌سنده: «نی ایدك، نی بولدق؟» سرلوحه‌لی باش مقاله یازوب، ایسکی تورکلرنك شوکت وعظمتلرن بیان ایته، بتون یاوروپا طرفندن ۱۲ مرتبه واقع بولغان صلیب هجوملرینه قارشی طورغانلقلرن، استانبولدن چققان یوز ایللی ملك کشیلك عثمانلی عسکرینك ویانه قلعه‌قه توبلرینه باروب یتوون، روسیه، بلغاریا، صربیه، قاره طاغ صوغشلرن، نی قدر اختلاللرنی باصدرونی صانی‌ده: «بز دنیاده مرد ایدك، مردلکده فرد ایدك» دی. صکره بو صوگغی صوغشده جیکلونی و قرق کلیسا صوغشنك تورك عسکرینك میدان‌نی طاشلاب قاچوون ایسکه توشوره‌ده، نی بولدی بزگه؟ مونه منگولك حل ایتوب بولمی طورغان بر مسئله، دی.

سوز آچلغاچ، بو حمایه مسئله‌سن طاغن آزغنه یازیق ایندی: فی الحقیقه مونده، استقبالنی توشونوچیلر بار. تورکیه کیله‌چکده نیشله‌رگه تیوشلك حقنده خیلی فکرلر یوروته‌لر. اگرده تورکیه بره‌ر یاقغه قوشیلوب تیزدن اتفاقغه کرماسه و معاهده‌لر برلن اوزینك استقبالن تأمین ایتماسه روم ایلی‌ده‌گی سوتیلو واقعه‌سی آناطولی‌ده وممکلتنك باشقه یرلرنده‌ده باشلانه‌چقدر، دیلر. مثلا: روسیه طرفندن ارمنستان، فرانسبه طرفندن سوریه، انگلتره طرفندن میسوپوتامیا و یمن مسئله‌لری قوزغاتلونی ظن ایته‌لر. شونك ایچونده، موندن صوك بیك تیزلك اوزرنده عادتدن طش تدبیرلر ایتارگه تیوش طابالر. بعض بره‌ولر: اوزلری صوراب قیام ایتماسدن آلوك درحال ارمنستان‌غه، سوریه، شام طرفلرینه ویمن‌گه موافق شرطلر ایله آفطونومیا بیررگه کیره‌ك، تورکیه اوز قول آستینه یالگز تورك عنصرن‌غنه آلوب قالورغه و بتون قوتی ایله شونی ترقی ایتدررگه طریشورغه تیوش، دیلر.

بعضیلر و ایك کوب قسم، تورکیه‌نك حاضردانوك اتفاق مثلث‌گه (گیرمانیا،

آوستریا و ایتالیاغه) قوشیلوون آرتق کوره‌لر: بز ضعیف بولسه‌قده آلار بزنی حاضر مع‌الممنونیه اوز اتفاقلرینه آلاچقلر، چونکه یاوروپاده نیمس عنصری اسلاو تهلکه‌سی آستینه توشه باشلادی، آلار منفعتی ایله بزنکی ئلله نیچه یاقدن اورتاقدر، نیمسلر ایسکیدندن مسلمانلرغه محبتلی خلق، تورکیه‌نك تجارت و صناعتی‌ده آلار برلن بیك کوب، موقع جغرافیلریده تورکیه ایله یاقنلق‌نی اقتضا ایته، اگر رومانیاده شوڭا قوشلسه بو اتفاق کوچلی بولوب، ائتلاف مثلث ایله بالقان اتفاقینه قارشی طورا آلاچقدر، دیلر. صڭره، اگر تورکیه گیرمانیا کبك مترقی و قوتلی بر دولت‌گه قوشلسه دنیانك هر طرفنداغی مسلمانلر اوزلرینه بر حامی، بر متفق بارلغینی حس ایتوب روحلری کوتاریلور، ترقی‌گه یوز طوتارلر؛ گیرمانیا هندستان و شمالی آفریقاده‌غی مسلمانلر واسطه‌سیله گنه‌ده اوزینك رقیبلری بولغان انگلتره ایله فرانسیه‌نی بایتاق قاقشاتا آلور ایدی، شول سببلی تورکیه‌نی اوز اتفاقلرینه آلورغه گیرمانیا تله‌ر هم راضی بولور، دیب ایسابلیلر.

عمومیتله قاراغانده تورکلرده روسیه‌نك لهنه‌ده، علیهنه‌ده حاضرگی حالده زور فکر یوق. بعضیلری: بزنك باشمزغه کیلگان بو فلاکتلر بارسیده موسقوف بارماغی ایله‌در، دیسه‌لرده کوبسی بر نرسه‌ده بلمی. روسیه‌نك بالقان اسلاولرینه نی قدر معاونت ایتوون، روس مطبوعاتی‌نك تورکیه‌گه قارشی نی درجه قاطی یازولرن، کوب مبالغه‌لر ایله تورکلرنی پچراتورغه طریشولرن، عمومیتله روسلرده تورکلرگه قارشی نی درجه دشمنلق و نفرت بارلغن تورکلرنك میلیون‌غه برسیده بلمی طورغان بولسه‌لرکیره‌ك. چونکه روس غزته‌لرن اوقومیلر، روسیه احوالی ایله طانوشرغه تله‌میلر.

شونڭ ایله برابر، قاره دیڭزنك شمال یاغندن آزغنه یاخشیلق اثری کورنیسه روسیه‌گه رحمت آیتورگه، روسیه بلن یاقنلاشورغه حاضرلردر. اگرده روسیه تورکیه‌ده اوزینك نفوذن آرتدریم دیسه تورکیه‌گه یاخشیلق ایتو طریقی ایله بونی اول بیك جیگل اشلی آلاچقدر.

روسیه مسلمانلرندن کبیر بکر، شریف احمدجانف، فاتح رحیموف افندیلر مونده کیلوب هلال احمر خسته خانه‌سینه (دارالفنون بناسنده‌غیسینه) مجروحلر قارارغه کردیلر. مکتب سلطانی بناسنده‌غی نیمس «صلیب احمر» خسته خانه سنده‌ده بر دانه روسیه و بر دانه قطای مسلمانی (غولجه)‌لك باردر. آلوکدن

كيلگان طوتاشلرمزده مجروحلر قاراو خدمتنده دوام ايته‌لر. خسته خانه هيئتلرى و طبيبلر بزنك روسيه مسلمانلرندن غايت راضى و ممنونلر. آنلرنك آريمى طالمى ياخشى اشله‌ولرينه ايسلرى كيته. تورك خادملرى ژالونيه ايله خدمت ايتدكلرى حالده يالقاولانب، قارشوب يوده‌ته‌لر ايكان. بزنكيلر ايسه اوز مصرفلرى ايله كيلوب بوشلاى شول قدر طريشوب خدمت ايته‌لر. روسيه مسلمانلرينك مونك كيلوب شوندى اسم چغارولرى روسيه ايچون بر شرف بولوب طابلادر. توركلر: باق، روسلر مسلمانلرغه نيندى ياخشى تربيه بير كانلر ونيندى عالى حس كرتكانلر ديب روسلرعه اخلاصلرى آرتوغه سبب بولا.

«اتحاد و ترقى» اعضالرى حقنده قصولر دوام ايته. هميشه چوبلەب آلا طورالر. بو كونلرده‌گنه توركيه‌نك ايك زور عالملرندن و معارف مينيسترى بولوب طورغان امرالله افندى («محيط المعارف» ـ تركچه اينسـقلوپيديه صاحبى)نى توقيف ايتوب ادارۀ عرفيه حبسخانه‌سينه يابقانلر. سابق مبعوثلردن اسماعيل حقى، فرهاد افنديلر، بشكطاش بلديه رئيسى رضا بك، باش كاتبى سرى بكلرده قولغه آلنغانلر. محبوسلرنك كوبسى اوزلرينك فكر و قلم كوچلرى ايله‌گنه كيچنه طورغان محرر، اديب، آدواقات كبك كشيلر بولغانلقدن بايلقلرى يوق، عائله‌لرى مشكلاتغه توشه‌لر، ديلر. احمد بك آغايف ايله عمرناجى بكنك عائله‌لرى بيك طارلقغه توشوب طانش بيلشلرندن اعانه جيوب بيررگه احتياج توشكانلگى بزگه ده آكلاشلدى. آغايفنك كچكنه دورت ـ بيش بالاسى بار. اوزى حبسكه آلنغاچ خاتونى خسته‌لەندى. آطنه‌سنە ايكى مرتبه اوزلرى برلەن كوريشورگه كرته‌لر ايكان.

طنين محررى حسين جاهد بك ديون عموميه‌ده عثمانلى آلاچقليلرى وكيلى ايدى. بو، زور معاشلى و اهميتلى بر اورندر. طاشلاب ياوروپاغه كيتارگه مجبور بولغان. شول سببلى آنى اول اورندن چغاررغه وئلله نيندى عيبلر طابوب صودغه بيررگه جيونالر. آلوك حريت بولغاچده حكومت دائره‌لرنده‌گى آرتق مأمورلرنى چغارغانلر و كوبسى ايسكى‌لك طرفدارى بولووى احتمال طوتولغان آدملر چغارلغان ايكان. حاضر ايندى ائتلافچى غزته‌لر شولارنك بر قسمن ياكيدن اورنلرينه كرتو مسئله‌سن قوزغاتديلر.

داخليه مينيسترى بر سير كوله‌ر طاراتوب: «ولايتلرده خلقنى قوتورتوچيلر بارلغى و بوكا بعض مأمورلرنكده قاتناشقانلغى آكلاشيلا، شول سببلى گوبير ناطورلر بو خصوصقه بيك نق دقت ايتسونلر، اگر مأمورلر آراسنده شونديلر بارلغى

بلندیسه درحال اورنلرندن چغاریلورغه تیوش‌در» دی. بو سیرکوله‌ر بویونچه ولایتلرده‌گی بتون اتحاد و ترقی طرفدارلری اورنلرندن چغاریلوب یتریلورگه لازم بولاچق هم سیرکوله‌رنك مقصودیده شولدر. بلمیم، بو قدر قاطی ریاقسیه‌نك اوچی قایده باروب تره‌لور.

معارف نظارتی بوگوندن اعتبارا توبان و اورتا مکتبلرنی آچوب درسلرنی باشلاتورغه امر چغاردی. شهرده وبانك آزایووی بوگا امکان بیره‌در، دی. عالی مکتب بنالری بارسیده خسته خانه بولغانلقدن، احتمال آلار بر آز صوگراق آچیلورلر. وبا شهرده‌ده. عسکر آراسنده‌ده خیلی آزایغان هم کیتدکچه کیمی بارا، دیلر.

استانبول ایله چتالجه آراسنده‌غی تیمر یول، عسکردن باشقه یولچی یوروتمی ئلی. اوراملرده صالدات حرکتی کوب. ئلی بر یاقغه، ئلی ایکنچی یاقغه تورلی قیافتده‌گی صالداتلر أوتوب طورالر. استانبولنك اوزنده حاضرگی کونده تورلی خسته خانه‌لرده ۱۸ ــ ۲۰ ملك مجروح بار، دیلر. تدریجا سلامت‌له‌نوب چغا طورالر. یاڭیدن کیلگانی آز. چونکه صوغش یوق. سلانیك‌ده ایکی ملك مجروح بار ایکان. آلار ایندی شونده قالغانلر. سلانیك‌گه تیره یاقدن بیك کوب مسلمان مهاجرلری کیلگانلر ایکان، حکومت شولارنی آنا طولی‌غه کوچرر ایچون گیرمانیا ایلچیسی آرقیلی ٤٠ ملك صوملاب آقچه یبارگان. سلانیك‌ده یونانلرنك مسلمانلرغه کوب جبر و ظلم ایتولرن خبر بیره‌لر. «قواله»ده بلغارلرده کوب مسلمانلرنی طوتوب حبس‌گه یابقانلر. آنده‌غی بر مسجد أولوك چیرکاو بولغان ایکان. شونی یاڭیدن چیرکاوگه ئه‌یله‌ندرو حقنده بلغارلر ایله روملر آراسنده نزاع چققان؛ برسی آنی روم چیرکاوی یاصارغه ایکنچیسی بلغار چیرکاوی یاصارغه طارتشالر ایکان.

بو کونلرده استانبولغه ایتالیا سفیری مارکی غارونی کیلدی. طرابلس طوغشندن صوك صلح بولغاچ تورکیه ــ ایتالیا مناسبتی توزه‌لمشدر. سفیرنی زورلاب قارشی آلدیلر. سلطان حضورینه قبول ایتلگان و ایکی یاقدنده «صمیمی» سوزلر سویله‌نگان.

بزنك روسیه سفیرینك رفیقه‌سی واسطه‌سیله روس «صلیب احمر» جمعیتی اسمندن «هلال احمر»نك خاتونلر مرکزینه ۳٦ چارشاو، ۳٦ کولمك، ۳٦ اشطان، ۳٦ جایمه، ۳٦ تاکیه هدیه ایتلگان.

موندەغی آوستریا «صلیب احمر» جمعیتلرنده‌گی دوقتورلر، اگر کیساکدن

چاقریلو بولا قالسه درحال وطنلرینه قایتورغه امر آلغان بولغانلر. استانبول لیماننده‌غی آوستریا صوغش پراخودلریده ماتروسلرن آلوب موندن کیتکانلر. بونلر آوستریا ایله روسیه آراسنده صوغش چغو احتمالینه مبنی دیب ظن ایتلدیلر. لکن صوك کونلرده بو احتمال‌غه، بتکان حکمنده قاریلر.

آرناودلر «آولونیه» شهرنده استقلال اعلان ایتوب معلوم اسماعیل کمال بك نی موقت حکومت رئیسی صایلاغانلر. اسماعیل کمال بك آرناود حکومتی اسمندن آوستریا وایتالیا حکومتلرینه تیلیغراملر یباروب رحمت أیتکان ویاردمده بولنولرن اوتنگان.

یونان فلوطی تورکیه‌نك آطه‌لرن برم‌برم آلا طورا. تورك فلوطی قارشی طورا آلمی. تورکلر البته بیك تأسف ایته‌لر. لکن، نه چاره، تأسف ایله بر اشده بولمیدر.

«هلال احمر» فائده‌سینه جیولغان آقچه و نرسه‌لرنی کیتررگه بو کونلرده قریم مسلمانلرندن ایکی هیئت کیلووی کوتیله‌در. یالطه‌ده گنیرال دومبادزه‌دن رسمی رخصت آلوب یالطه، دره‌کوی‌گه وباشقه دیگز بوینده‌غی مسلمان آوللربنده پادپیسنوی لیستلر طاراتوب اعانه جیغانلر. عید کوننی «دره‌کوی»نك اوزنده گنه اوچ ملك صوم جیولغان. خاتون قزلر کوب کولمك، اشطان، سولگی، جایمه کبك نرسه‌لر بیرگانلر.

بزنك اورنبورغ مسلمانلری هلال احمرگه اعانه جیارغه صورابده مینیستر طرفندن رخصت بیرلماوینه موندە ترکلر اشانمیلر. روسیه حکومتی آندی خیراتگه نیشلاب مانع بولسون، اول متمدن و بزنك ایله مناسبات دوستانه‌ده بولونوچی بر دولتدر، ذاتا بزنك طرخان پاشاغه روسیه حکومتی بوکا مانع بولمایه‌چغن بیان ایتکان، نیده بولسه برەر آگلاشلماو بارذر، دیلر.

قریم مسلمانلرندن صوغشقه کوکللی بولوب ألوك یوزدن آرتق آدم کیلگان ایکان. بو کونلرده دخی یوزلاب کشی کیلگان و حربیه نظارتنده قبول ایتلوب صوغش میدانینه یوللانغانلر. لکن، ایندی صوغش طوقتالدی. یاکیدن باشلانو احتمالی زور توگلدر.

صوك کونلرده استانبولده هوالر جلندی. ترزه‌لر آچق طورا. اسکامیکه‌لرنی قهوه خانه‌لر آلدینه اورامغه تزدیلر. تورکلر قهوه ایله نارگیله (قالیان، خورخور) نی غایت حضورلانوب آچق و لطیف هواده اچه‌لر.

۱۹ نویابر.

۱۰

حبسخانه‌ده آغایف یاننده. پارتیه نزاعلرینڭ ثمره‌لری. حاضرده فکرلر. کیله‌چك‌گه نظر. عبدالحمیدنی ایسکه توشورو. متارکه پرتاقولی تصدیق ایتلو.

ادارۀ عسکریه حبسخانه‌سینه یابلغان مشهور محرر احمد بك آغایف ایله کوریشور ایچون کیچه یانینه باردم. بونلر یانینه کوریشورگه آطنه‌سنه ایکی مرتبه کرته‌لر ایکان. حبسخانه سلطان بایزید جامعی قارشوسنده‌غی حربیه نظارتی دائره‌سی اچنده‌در. دائره‌نڭ اورام قاپقه‌سی توبنده ایکی یاقده ئلله نیچه شهر صالدات و ژاندارملر طورا. دائره اچینه کررگه تله‌گان کشینڭ کم بولوب، نیچون کیلگانلگن نق تیکشروب اوتکاره‌لر. آزغنه شبهه‌لی بولسه کرتمیلر. اجنبی تبعه‌سی بولغاچ مینی تیز اوتکاردیلر.

اوتکان مقاله‌منڭ برنسنده‌ده بو حربیه نظارتی دائره‌سی حقنده آزراق یازغان ایدم. کینه شولای: هر طرفی طولی عسکر. قایسن اوگره‌ته‌لر. قایسیلری یرگه تزیلشوب اوطورغانلر. آراده شونده یاتوب یوقلاغانلریده بار. تورلی یاقغه چاترلر قررولغان. ملطقلر توییلر، بوشاتالر. بیك کوب تورك خاتونلری شونده یوریلر، یاکه یرگه اوطوروب تماکی طارتوب طورالر. بونلر اوزلرینڭ صالداتده‌غی بالالرینڭ حاللرن بلورگه، اسیر ومجروح توشکانلری حقنده خبر آزله‌رگه کیلگان خلقلردر. دائره‌نڭ تیره یاغنده‌غی تیمر ره‌شه‌تکه اوستنه صالداتلر اوزلرینڭ کولمك اشطان، سولگی یاولق کبی نرسه‌لرن یووب کیبارگه ئلوب قویغانلر. هر طرفی زور اورام‌لرغه قاراغان رسمی بر دائره‌نی بو منظره یمسزله‌تب طورا. بونده‌غی عسکرلرنڭ قایسی‌لری ولایتلردن یاڭی کیلگان، تیوشلی یرلرگه اوزاتیلالر. قایسی‌لری کوڭللی‌لر، آنلرنی اوگره‌ته‌لر. قایو برلری کیتارگه نوبت کوتوب طورالر. خلاصه: حاضرگی تورکیه‌نڭ بتون فعالیتی شول دائره اچنده‌در. هم یاڭی ترکیه‌نڭ ایڭ فاضل، ایڭ مقتدر وایڭ وطنپرور ایکی یوزله‌ب ایرلرن اوزینڭ اچینه جیوب آلوب طوروچی ادارۀ عرفیه حبسخانه‌سی‌ده شوشی دائره اچنده، آرت طرفده بر یرده‌در. بنانڭ یانینه باروب، قاراولچی صالدات و ژاندارملرغه قارتوچقه‌منی کورسه‌تدم. مقصودمنی آیتدم. آفیتسر بولمه‌سینه کرتدیلر. یاخشوق زور بر بولمه. بونده بر نیچه

صالداتلر طورا. تیره‌لەی تزیلوب اوطورغان تورکلر، تورك خاتون قزلری، کچکنه بالالر بار. یوزلری قایغولی، باشلرن اییوب ایسابده اوطورالر. آڭلادم که، بونلر اوزلرینڭ اوغللری ایله کوریشورگه کیلگان آتا آنالر، ایرلری آغا و انیلری ایله کوریشورگه کیلگان خاتون قزلر، آتالری ایله کوریشورگه کیلگان و آتالرینڭ نیچون آنده یاتقرلغانلغندن همده نیچون دشمن کیلوب وطن‌نڭ بغرینه حنجر صاپلاغانلغندن خبرلری بولماغان معصوم صبیلردر.

قارتوچقه‌منی دیژورنی آفیتسرگه بیروب مقصودمنی ایتدم. میڭا شونده اوطوروب آزغنه کوتارگه اوتندی. کم ایکانلگمنی، کم بلەن کوریشورگه کیلو و منی یازوب آلدی. شونی‌ده ایتوب اوتارگه لازم طابامن، که تورکلر عمومیتله غایت نزاکتلی، تربیه‌لی معامله قیلالر. خصوصا بو، آفیتسر، صالدات یو ژاندرملری صوڭ درجه نزاکتلی‌درلر. هیچ وقت کشی‌گه قاطی ایتمیلر، یوموشنی دقت ایله طڭلیلر. ممکن بولسه اشلیلر، بولماسه ئلله نیقدر عفو اوتنه‌لر. تورکلرده قبالق دیگان نرسه یوق دیه‌رلکدر.

نهایت، ساعت ١١ بولدی. ایکنچی بر بولمه‌دن برم برم یات آدملر کیلوب بز طورغان بولمه‌گه کره باشلادیلر. قبول و کوریشو بولمه‌سیده شول ایکان. شول آراده آغایف‌ده کیلوب کردی. صالداتلر کیلوچی‌لرنی کوزه‌تب طورالر. سوبله‌شو شول صالداتلر اراسنده هم تورکچه بولغانلقدن آنلرغه ایشتلوب طورا. هر کم اوزینڭ کوتکان کشیسی ایله کوریشه باشلادی. مین آغایف ایله کوریشوب تعزیه و تأسف بیان ایتدم.

— ضرر یوق افندم، کیچەر کیده‌ر، بزنی بونده کرتکان نرسه وطن و ملت‌گه صداقت و محبتمزدر. اجتهادمز طوغریمی، خطامی بولغانلغی صوڭندن کوریلور، حقلق ظاهر بولور، دیدی.

— کفالت برلن چغارغه تله‌میسزمی؟ عائله حالگزده اوڭایسزراق ایکان، دیدم.

— یوق، محاکمه‌سز چقمایه‌چقمن، محاکمه‌ایتسونلرده عیبسز بولسەم بتونله‌ی قوتولیم، اگرده عیبلی بولسەم بتونله‌ی شونده قالاچقمن، دیدی.

— تفتیش و محاکمه‌لر باشلانمایمی صوڭ، دیدم.

— یوق، بره‌ر آی‌دن بیرلی یاتوچیلر بار، اما هیچ بر سؤال فلان بولغان یوق ئلی،، دیدی. آشاو اچو، تربیه یاخشی، دی. بنالرینڭ ترزه‌لری زور، اوستکی قاتده ترزه‌لرده تیمر رشەتکه فلان یوق. تیك تیره‌لەی صالداتلر قاراول طورالر.

يانمزده راق بر تورك خاتونی شول محبوس لردن بره‌و برلن سویله‌شب طورا ایدی. خاتوننك یانده‌غی کچکنه بر قز: «ئه‌وه نه وقت کله‌چکسن باباچغم؟ سنی چوق اوزلیورز» دیدی. خاتون یغلاب یباردی. ایرینك کوزندن ملده‌ب یاشلر کیلدی. شونلرنی کورسه‌تماس ایچون تیزگنه ایپلاری‌ده قزن قولینه آلدی، قوچاقلاب اوپدی و: «کلورم، کلورم. سن مراق ایتمه چوجوغم!» دیدی. نی قدر طرشسه‌مده اوزمنی طیا آلمادم مینم‌ده کوزلرمدن یاشلر کیلدی. آغایف مینم قولاقغه‌راق: «بو، سابق مبعوثلردن فلان آدمدر» دیدی. بوندی فجیع منظره بره‌وگنه توگل، بر نیچه، دها طوغروسی بارسیده فجیع ایدی.

بر طرفدن دشمن پایتخت‌نك قاپقه توبینه کیلوب تره‌لگان. وطن‌نك یوره‌گن خنجر یاروب، آمرانه و مستهزیانه بر صورتده حقارتلی صلح یاصاتا. میلیونلرچه مسلمانلر خوار، زار و پریشان بولغانلر، بتون یورت و ملکارندن آیریلوب دشمن آیاغی آستنده طابتالغانلر. دولت‌نك ناموس عسکریسینه زور حقارت اورولغان. ملت‌نك بتون استقبال امیدلری سونمك اوزره. مونه، شوندی وقتده وطن اوزینك فداکار، حمیتپرور، مقتدر بالالرینه ایك زیاده محتاج بولغان بر زمانده، ملتنك بتون چیچگی، فداکارلق کورسه‌تووی کوتولگان و نیده بولسه آلاردن بر فائده مأمول بولغان بر قسمی طاش قاپچق اچینه طوترلغان. وطن دشمنی برلن صوغوشاسی صالداتلر شولارنی صاقلاب عمر اوتکاره‌لر، وطن مدافعه‌سن ایسابله‌رگه تیوش بر چوق مأمورلر بونلرنی توقیف ایتو، تفتیش ومحاکمه قیلو ایله شغل‌لنه‌چکلر.

تورکیه‌نك تیزره‌ك یمریلوون، بتوون تله‌گان اجنبیلر، و داخلده‌گی خرستیانلر بو منظره‌نی کوروب سوینچلرندن البته قوللرن اوشده‌طورغانلردر. بونده شبهه یوق، اما، اوزلرینك سیاسی استقلاللرینك صوك کونلرن کوتمکده بولغان تورکلر و مسلمانلر نیشلیلر؟ شبهه‌سز، آنلر اچنده‌ده قان آغلاوچیلر، بو فجیعه‌لر ایچون بیك نق قایغروچیلر بار، لکن، بونلر شول قدر آزدر، که هیچ بر تأثیرلری یوق دیه‌رلکدر. وطن‌نك فلاکتدن فلاکتگه یوارلانووینه بونلر اصلا مانع بولا آلمیلر. اما کوبچیلك قسمی هنوزده تأثرسز، حسسزدر. آنلر گل کوچلی یاقغه ایاروب یوریلر: «مونه بزده بو فکر بار، بز شونی تلیمز» دیب بر نرسه‌ده أیته آلمیلر.

حاضرگی حکومت «اتحاد و ترقی» فرقه‌سن، خلقنی و عسکرنی قوتورتوده عیبلی. حتی سلطاننی و حکومت آدملرن أوترورگه قرار بیرگانلر ایمش، دی.

شوگا کوره، مملکتده فتنه چقماسون ایچون آلارنی طوتوب یابارغه، محاکمه ایتارگه و تیوشلی جزالرن بیررگه تیوش طابلدی، دی. بو اسناد، نی قدر اساسلیدر، بز بونی محاکمه‌گه کرشمی‌مز. فقط، بونلر برسیده تورکیه‌نڭ حاضرگی احوالی نی قدر فجیع و مدهش ایکانلگن یابوب قالوغه سبب بولا آلمیدر. بالفرض، شول قدر متفکر ومقتدر آدملر عیبلەنب قاطورغه یبارلسەلر، تورمەلرده چرتلسەلر تورکیه ایچون بوندن بر سعادت و خلاص مأمولمیدر؟ البته یوق.

آغایف برلەن کوریشوب آیرلدم. اول اوزلرینڭ بولمەسینه کروب کیتدی. ایشکلرندن کروب کیتکانچه برِ صالدات، آرتندن باروب اوزاتوب قالدی.

حاضرگی حالده بو حبسخانەده‌گی محبوسلر اچنده ٤ ــ ٥ سابق مینیسترلر، ٥ ــ ٦ سابق والیلر، ٣٠ ــ ٤٠ قدرده سابق دیپوتاتلر و بر چوق محرر، ادیب، عالم و فاضللر بار. امرالله افندی، حاجی عادل بك‌لرده شوندەدر.

پارتیه نزاعسی تورکیه‌نی شول قدر ایزگان وشول قدر یونچوتقان‌که هیچ أیتوب بتررلك توگلدر. ایكِ یوغاریدن باشلاب ایكِ توبان‌گه قدر خلق ایکی فرقه‌گه آیرلغان: یا اتحادچی، یا ائتلافچی. شول نزاع عسکر آراسینەده بیك نق کرگان. حتی کوب کشیلرنڭ آیتولرینه بناء، بو صوغشده تورك عسکرینڭ جیکلووینه سبب بولغان نرسه‌لرنڭ ایكِ مهم‌لرندن برسی عسکر آراسینه کرگان شول فرقه نزاعسیدر. معنوی جهتدن بو، عسکرده اطاعت، صداقت ودیسسیپلین‌نی قاقشاتقان. ئلی بر پارتیه‌گه، ئلی ایکنچی پارتیه‌گه منسوب آفیتسرلر ایله عسکرلر شایارتلغانلر. آفیتسرلر اوز مخالف پارتیه‌لرینڭ نفوذلرن بترر ایچون عسکرگه گل آلارنڭ عیبلرن، قصورلرن کورسه‌ته طورغانلر. طبیعی، ایکنچی یاقده شولای ایتکان. بارا طورغاچ عسکر قاشنده بارسینده عیبلی، قصورلی، ناچار بولوب قالغان، بارسینگده نفوذ و اهمیتی بتکان.

عملی جهتدن ایسه، «اتحاد و ترقی» فرقه‌سینه منسوب حکومت دورت یل طرشقان. اوزی بلگانچه اشله‌گان. عسکرنی اصلاح ایتو، قورال واسباب یتشدرو ایچون قرق میلیون لیرا آقچه صرف ایتکان. اوزنچه صوغش ومدافعه پلانلری قورغان، شوگا موافق مانیوٗرلر یاصاغان، شوگا موافق قورال وآزق اسقلادلری یاصاغان. صوغش باشلانماسدن بر نیچه آی ألوك‌گنه «اتحاد و ترقی» حکومتی اش باشندن توشورولوب، آنڭ اورنینه باشقه‌لر کیلگاچ بو یاگی حکومت تگی ایسکی پلانلرنڭ و اول وقتده‌غی مأمورلرنڭ بارسنده دیه‌رلك اوزگارترگه کرشکان، اوزنچه یاصاماقچی بولغان. مونه شول آراده دشمان‌لر هجوم ایتکاچ

یاکی حکومت شاشرغانده قالغان. چونکه ایسکیسن یاکیلر بلمیلر، بلگان قدریسن‌ده بوزارغه واوزگارترگه کرشکانلر، یاکیسن یاصاب اولگوره آلماغانلر. ئلله نی قدر قوراللر، یاکه آزقلر عسکرنڭ آرتنده. یاکه آلدنده قالوب، استفاده ایتو ممکن بولماغان. عسکر آچلقدن قرلغان. آچلقدن حالی بتکاچ طاشلاب قاچارغه مجبور بولغان. بیك کوب قوراللر دشمان قولینه ئله‌کگان. اما عسکر اوزی قورالغه آبدراب طورغان.

حاضر ایندی، بتون عیبنی «اتحاد و ترقی»چیلر اوستینه آوداروب، آنلر خراب ایتدی دیماکچی بولالر. حاضرگی حکومت طرفداری بولغان ائتلافچیلر بر نرسه دنده طارتنمایںچه بیك قبا صورتده عوام آراسینه شول فکرنی طاراتالر.

موندہغی بتون وقوعات و حوادثنی شول پارتیه نزاعلرینه اسناد ایتارگه و شول حقده بر برسن عیبلہرگه تلہوچیلر کوبدر. مثلا: ائتلاف طرفدارلری استانبول یانغینلرن اتحادچیلردن کورہلر. گویا آنلر اوراملرنی توزہتب، یورتلرنی یاکی روشده صالورغه مجبور ایتو ایچون شولای اوت تورتب یاندرغانلر ایمش. اتحادچیلر بو یانغینلرنی ائتلافچیلردن کوره لر. خلقنی اتحادچیلردن و حریتدن بیزدرو، مشروطیتگه نفرت ایتدرو ایچون آنلر گل شولای فتنه‌لر و بلالر چغاروب طورغان بولالر بولا.

شـول قدر بارکه، اتحادچیلر آراسنده بیك مقتدر، فداکار، وطنپرور و حمیتلی آدملر کوب بولغانلغی همده ائتلافچیلرنڭ ایناروديسلر و اجنبیلر اینتریغه‌سینه آلت بولوب یورگانلکلرن آکلاوچیلر مونده بایتاق کوبدر. لـکن بونلرده اتحادچیلرغه اوپکه‌لیلر و: «دورت یل بتون اداره‌نی و مملکتنی اوز قوللرنده طوتدیلر، تله‌سه‌لر نیشله‌رگه قوللرندن کیلگان وقتلر بولدی، شول مدت اچنده حکومت‌نڭ کیره‌ك داخلی وکیره‌ك خارجی سیاستن هیچ بر یولغه قویا آلمادیلر، بتون عمرلرن ترددلر اچنده اوتکاردیلر» دیلر. بره‌و میکا: «اتحادچیلرنڭ ایك زور عیبی خارجی سیاست ایله شایارولری بولدی. آلار بر آطنه اچنده اوچ مرتبه سیاست آلماشدرالر ایدی، بر کوره‌سن انگلتره ایله یاقنلاشو سیاستن طوتالر. بر کوره‌سن گیرمانیاغه میل ایته‌لر، اولده بولمی روسیه برله‌ن دوستلاشورغه تلیلر. حسین جاهد روسیه سفیری‌نڭ دراغمانی ماندلشتام ایله بر قاشقدن آشادیلر، طلعت بك ایسه گیرمانیا سفارتندن قایتمادی. لکن اوز وطنمز ایچون برسندنده استفاده ایته آلمادیلر، تـگیلر ایسه بزنکیلردن اوزلری ایچون کیره‌کلی نرسه‌لرنڭ بارسنده آلدیلر» دی.

تورکیه احوالینه واقف و روسیه مسلمانلرینڭده حاللرن یاخشی بلوچی ایکنچی بره‌و میکا: «بلگز، که اتحاد وترقی حکومتی‌نڭ دورت یل اچنده ابتدائی تعلیم‌گه ایتکان خدمتی احمد بای و غنی بای حسینفلرنڭ اوز عمرلرنده سزنڭ تاتار ابتدائی تعلیمنه ایتکان خدمتلرندن کوب کیمدر. بزنڭ ابتدائی مکتبلر حاضرگی حالده سزنڭ ابتدائی مکتبلردن کوب آرتده‌در، بوگا اوشانگز، شبهه ایتمه‌گز» دی.

«اتحاد و ترقی» حکومتن بیك آشغچلق ایتدی دیب عیبله‌وچیلرده کوب. مثلا: آرناودلرنڭ قوراللرن جیوب آلو، روم ایلی‌گه کیساکدن شول قدر کوب «بوسنه هرسه‌کـ» مهاجرلری کیتره باشلاو بارسیده آشغچلق بولدی، غلیاننی موجب بولدی، بونلرنی آقرونلق ایله اشله‌و ممکن ایدی، دیلر. مونده شول تدبیرسزلکلر سببلی داخلده و خارجده هر کمنی اوزمزگه دشمن ایتدکده باشمزغه شوشی فلاکتلر کیلدی دیب ظن ایته‌لر.

سابق سلطان عبدالحمید.

حاضرگی کونده مونده سلطان حمیدنی ایسکه توشوروچی، آگا یاخشی کوز برلن قاراوچی و: «اول تدبیرلی بر سیاست یوروته بلگان ایکان» دیوچیلرده آز توگل. بونلر سلطان حمیدنڭ تختدن توشورولووی خطا بولغان ایکان دیب ظن ایته‌لر. بو فکر بر قسم خلق آراسنده چن چندن بار. ایکنچی یوغاریراق قسم: بز اوزمزنڭ تدبیرسزلگمز ایله خلقنی شول فکرگه کیلورگه مجبور ایتدك، دیگان بولالر. لکن، اصل تل توبلری بونلرنی‌ده تگیلرنکندن بیك یراق توگل. شول سببلی بر آز دخی اجنبی اینتریغه‌سی قاتناشسه مونده‌غی تخت مسئله‌سینڭ ایران و فاس‌نقی یولینه کرووی برده بعید توگلدر.

ذاتا، مونده حاضرگی کونده اشنڭ اهمیتن یاخشی تقدیر ایته آلوچی، خلقنڭ متفکرین قسمی، تورکیه‌نڭ استقبالن ایراننقی توسلی بولور دیب ظن ایته‌لر.

مصالحه مسئله‌سى بتوگه قونفرانس بولوب‌مى، قونفرانسسزمى انگلتره ايله روسيه آراسنده بر آكلاشو ياصالوب تورکيه تله‌ر تله‌مز اوزينى شول ايکى دولتنڭ حمايه‌سينه کرگان كورر، ديلر. حاضرگى كامل پاشانڭ روسيه وانگلتره سفارتلرى ايله بيك ياقن معامله‌سى شول اشنڭ مقدمه‌لرندن صانيلر. اشنڭ بو روشكه كرمى قالووى حاضرگى حكومت اورنينه «اتحاد و ترقى» حكومتى كيلووى وآنكده فوق العاده آشغچ تدبيرلر اجرا ايتووى سايه‌سنده گنه ممكن بولور ديب ايسابليلر.

كامل پاشا

تورکيه‌نڭ عموم خلقى حاضر انگلتره ايله فرانسيه‌نى ياراتميلر. آنلر ايله ياقنلاشورغه تله‌ميلر، چونكه آلوكدن اوزلرينه بيك خير خواه ظن ايتوب طوردقلرى حالده بو صوغش وقتنده توركيه‌گه قارشى ايك ضررلى حركت ايتوچيلر آلار ايكانلكنى كوره‌لر. لكن حاضرگى حكومت‌نڭ انگلتره و روسيه طرفنده بولونغانلغى كورينه. «اتحاد وترقى» چيلر ميدانده بولماغانلقدن اشلر حاضرگى حكومت فكرى بويونچه‌راق يوررگه اوخشى‌در.

حتى بعض بره‌ولر: «كامل پاشا روسيه وانگلتره‌نڭ تكليفى بويونچه بالقان حكومتلرى ايله صلح ياصاب مملكتنڭ يارطيسن آلارغه بيره، قالغانن‌ده انگلتره و روسيه حمايه‌سينه طابشره‌چق، آنڭ كوبدنگى مقصودى شول ايدى، حاضر شوكا نائل بولا، بوكا مانع بولماسونلر ايچون «اتحاد و ترقى» چيلرنى‌ده جيوب تورمه‌گه طوترتدى» ديلر.

گرچه بعض بره‌ولر چتالجه قرارگاهنده‌غى عسكرنڭ صلحغه راضى بولماغانلغن، صوغش تله‌گانلگن، اگر بولاى ايتلماسه حاضرگى حكومتگه قارشى كيلوب آنى توشورو احتمالى بارلغن سويله‌سه‌لرده، بو اشانچلى و اهميتلى بر

سوز توگلدر. عسکر غایت آریغان، یونچوغان، هر تورلی اختلال باصدرولر و صوغشلردن طویغان، خصوصا بو صوغشده تورلی مشقتلرگه دوچار بولوب روحی توشکان، کوکلی بویوقغان.. بیگوك نق قوتورتوچیلر بولماغان وقتده آلارنك اوزلرتدنگنه آندی انقلاب حرکتلری کوتو مشکلدر. قوتورتوچیلرنی ایسه حاضر بیك قصقه طوتالر. عسکر ممکن قدر تیزرەك مملکتینه، عائلەسی یانینه قایتورغه قاری. مجروح عسکرلر یارەلری توزەلوب بتماسدن آلوك بالنیتسەدن چغوب ایولرینه قایتاسیلری کیله. یاگیدن صوغشقه یبارماسلرمی ایکان دیب قورقوب صوراشالر.

حاضرگی حکومت طرفدارلری بولغان «علمدار» غزتەسی آقرونغنه گیرمانیا وآوستریاغه قارشی یازوب، تورکیەنك بالقان اتفاقنه کرووی و شولای ایتوب آوستریا هجومنه قارشی طورووی تیوشلگن تقویه قیلا. خصوصا، مشهور مراد بك بو غزتەده روسیه یاغن طوتوب یازا. بو فکرلر غزته ادارەسینه چیتنرەك آورولگان بولووی احتمال طوتولادر.

اما، شولوق ائتلاف پارتیەسینه و حاضرگی حکومتگه منسوب «اقدام» غزتەسینك باش محرری جودت بك اوزینك «بوداپشته» دن یازوب طورغان باش مقالەلرنده آوستریا یاغن طوتا. آوستریانی قوزغاتورغه تلی، بزنك بتو آوستریا منفعتنه ضرر بولاچق، بزدن صوك بتو و بولنو نوبتی آڭا کیلەچك،دی.

مونه، شولای ایتوب مونده سیاست طولقونلری شاولاب طورا. کیلەچکده نیلر بولور، باقەلم!

متارکه پرتاقولن تصدیق ایتوب بلغاریا، صربیه، قاره طاغ حکومتلرندن جواب کیلگان. یونانستان حکومتندن کیلووی کوتوله ایکان. شول سببلی صوغشوچی حکومتلرنك وکیللری بوگون کوندز ساعت ١٢ده باغچه کویگه جییلوب، شونك اشن بترەچکلر و قول قویشوب تمام ایتەچکلردر. صڭره صلح مذاکرەسی باشلانەچق. چتالجەدەغی مأمورلر و آفیتسرلرگه صلح بتکانچه طورر ایچون موقت بار اقالر یاصارغه استانبولدن طاقتالر و بالطه اوستالری یبارلدی. شولایوق بلغارلر آلغان یرلردن کوچوب کیلگان و استانبولنك طشقی یاغنده طوقتاتلوب طوتولغان مسلمان مهاجرلرن صلح بتکانچه اورنلاشدروب طورر ایچون طاقتا بار اقالر یاصالا باشلادی. صڭره، آلوك تورغان یرلرینه قایتارو فکرندەلر. بو مهاجرلرنك حالی شول قدر قزغانچ و دهشتلیدرکه یازوب یبارر ایچون

نیچه مرتبه‌لر قولیمه قلم آلدیغم حالده یازارغه قلبمنك کوچی یتمه‌دی، کوزمدن یاشلر طامدی. قلمنی طاشلادم. مع ما فیه یازوب یباررمن. چونکه یوره‌کلرمزنی یاروب هیچ قورقمایینچه شوندی آچیلرنی صالغانده‌غنه موندەغی احوال حقنده توغری فکر حاصل ایتارگه ممکن دیب ایسابلیم.

۲۰ نویابر.

۱۱

صوغش میدانده ایکی کون

ماتاشا طورغاچ، نهایت، عثمانلی آردوسی باش قوماندانلغندن رسمی رخصت آلوب صوغش میدانن کوررگه‌ده موفق بولدم. درست مین بارغانده چتالجه‌ده بلغارلر ایله تورکلر آراسنده صوغش طوقتالغان و شول سببلی اصل صوغشنی کوررگه ممکن توگل ایدی. ضرر یوق، تورك عسکرینك قرارگاه عمومیسن (غلاونی قوارتیرن)، عسکرنك نیچك طورو و یاشاولرن و ممکن ایسه بعض استحکاملرن کوررمن، دیدم.

قرارگاه عمومی‌غه باروب ایکی کون طوررغه میکا رسمی رخصت بیرلگاچده تیزره‌ك کیتو حاضرلغنده بولوندم. قرارگاه عمومی استانبولدن ۴۵ چاقرم یرده «خادم کوی» دیگان بر آول یانننده‌در. مونده تیمر یول ایله باریلا. تیمر یول خصوصی یولچی‌لرنی قبول ایتمی. باری عسکر یوروته، مجروحلرنی طاشی هم ادارهٔ عسکریه طرفندن رسمی رخصتی بولغان کشیلرنی او طورتادر. بلگان کشیلر میکا: «ایکی کونگه دیب کیته‌سن، اما اون بش کونلك آزق آل، یانگه صو آل، و بادن صاقلانور ایچون لیمون و دارولر آل، ایکمك، ایت وبالق قونسیروالری آل، اوستکه قالون کیوملر، یانگه ریوالویر آل، نی بولور نی بولماس، بلوب بولمی، صوغش وقتیدر؛ هر نه قدر خادم کوی استانبولدن ایکی گنه ساعت‌لك یول بولسه‌ده، یولده اونار کون بولینوب قالوچیلر، آچلق‌غه وصوسزلق‌غه توشوچیلر بولدی» دیب سویله‌دیلر.

مین بو سوزلرگه اشانبوق بتماسه‌مده کینه یانغه ایکی اوچ کونلك آزق، صو، لیمون و دارولر، آدیال وقالون کیوملر آلدم. عمرمده بر مرتبه بولسون

ریوالویردن آتقانم بولماسەدە بر «براونینغ» آلوب کسەمە صالدم و ۲۱ نچی نویابردە کوندز ساعت ۱۱ دە استانبولدەغی سرکەچی واقزالینە کیتدم. واقزال احاطەسینك قاپقەسی توبندە صالداتلر قاراول طورا. رخصت نامەنی کورسەتب واقزال بناسنە باردم. آنك ایشگی توبندە کینە ژاندارم و صالداتلر قاراول طورا. رخصت نامەنی کورسەتب آلاردندە اوتدم. نهایت، واقزالدەغی، تیوشلی مأمورلرگە رخصت نامەنی کورسەتب قول قویدرغالاب اشنی بتردم... شوندن صوك قاصەغە باروب بیلیت آلورغە ممکن بولدی. بر مجیدیە (۱ صوم ٦٠ ق) تولەب ایکنچی قلاصغە بیلیت آلغاچ آزق تولوك بەیلەگان باغاژنی کوتارتب واغونغە کردم. شغرم طولی تورك آفیتسرلری. بارسیدە صو صاوتلرن قایش ایلە موینلرینە آصقانلر. بیللرندە قلچ، ریوالویر هم دوربینلر. یانلرندە ئللە نی قدر یاتاق وکیوم شیکللی نرسەلرنی توروب بەیلەگان باغازلر. بارغاندە آڭلادم کە، بونلرنڭ بعضیلری صوغشدە مجروح توشوب خستەخانەلردە یاتقاندن صوك تریلوب یاکیدن صوغش میدانینە بارالر. بعضیلری کیرەکلی نرسەلر آلور ایچون قرارگاه عمومیدن موقتا استانبولغە قایتقانلر ایکان.

بتون بو یولچیلر آراسندە سیویل (اشتاتسکی) کیوملی کشی احتمالکە، بتون پویزدە یالڭز مین گنە بولغانمن‌در. شول سببلی نظر دقتلری جلب ایتلدی. کم بولوب، قایدە بارغانلغمنی صوراشدیلر. روسیەدەگی بر مسلمان غزتەسینڭ مخبری بولوب موندە مخصوص کیلگانلگمنی وکورر ایچون قرارگاه عمومی‌گە بارغانلغمنی بیان ایتدم. بوگا بیك یاخشی قاراب، غایت حسن توجه ونزاکت کورسەترگە باشلادیلر. آرالرندن بر ملك باشی (مایور): «نیچون صوغشنڭ باشندوق کیلمەدیگز، بزنڭ عسکر یاننده یوزدن آرتق غزتە مخبرلری بار ایدی، آرالرندە هیچ بر دانە اولسون اجنبی مسلمان غزتەلرینڭ مخبرلری بولمادی، کوبسی بر مخصوص غرض ایلە بزنڭ حقمزدە یالغان ویاکلش خبرلر طاراتوب افکار عمومیەنی بزنڭ علیهمزگە ئەیلەندررگە طرشدیلر» دیدی.

شوندە سوزلرندن آڭلاشلدیغنە کورە، توركلر اجنبی غزتە مخبرلرینە فوق‌العادە حرمت ورعایت ایتکانلر. آلارنی صاقلاو، تربیەلەو، کیرەك نرسەلرن یتکروب طورو حقندە هیچ بر قصور ایتمەگانلر. آلارنڭ عسکر آراسینە کروب یورولرینە واستحکاملرنی قاراولرینەدە مانع بولماغانلر. خلاصە: تماميلە حریت وایرك بیروب آنلرنڭ ناموس ووجدانلرینە اشانغانلر. حالبوکە، مخبرلرنڭ کوبسی توركلر حقندە گل ناچار خبرلر، خطا فکرلر طاراتوب طورغانلر. حتی

کو بسنچه فاش ایتلماوی لازم بولغان خبرلرده و قتندن آلوك آلار واسطه سیله طارالوب طورغان و بونلك تورکلرگه ضرری تیگان. بلغارلر ایسه مخبرلرنی غایت قصنقی طوتقانلر. عسکر آراسینه قاتناشدرماغانلر. صوغش نلك آلغی صفلرینه یبارمه گانلر. آلارنلك، تلەسه نی یازوب طاراتولرینه ایرك بیرمه گانلر، بلکه کوبسنچه اوزلری ایچون مطلوب خبر و فکرلر یازوب دنیاغه شونی طاراتورغه مخبرلرنی آلت ایتوب طورغانلر.

پویزدمز استانبول یانندەغی «یدی قله» استانسەسندن اوتدی. طوقتادمای. ذاتا و اقزالده عسکری مأمورلردن باشقه کمسه یوقدر. مرمره دیگزی بویلاب کیلدك. اوزینلك غایت لطیف هواسی وگوزەل منظرەسی ایله مشهور بولغان «مقری کوی» استانسەسینه یتدك. موندەده پویزد بش مینوتغنه طوردی. دخیده بر نیچه آفیتسرلر کردی. «مقری کوی» استانبولنلك صیفیەسی (داچالق اورنی) در. استانبول کبارلرندن بایتاغی شوندە طورالر. مشهور «آیاستفانوس» (سن استیفانو) نی اوتدك. اولك یاقدە روس ـ تورك صوغشندە تلف بولغان روس عسکری اسمینه صالنغان چیرکاو کورینوب قالدی. صکره «کوچك چکمەجه» و «اسپارته قله» استانسەلرینی اوتدك. واقزاللرده عسکردن باشقه هیچ کمسه یوق. هر یاقدە صالدات. همدە آیاستفانوس دن او تکاچدە صحرانلك تورلی یرلرندە کومه، کومه عسکر چاترلری طولی، اول چاترلر تیرەسندە صالداتلر مژکیلوب قاینیلر. آلاریانینده، آزق تویه گان ئلله نی قدر یوکلر باروب قایتوب طورا؛ بو، چاترلردن عبارت عسکر قرارگاهلری صحراده کوزدن یوغالغانچه غه قدر هر طرفده کورینه. بارا طورغاچ افقده واق نقطه لر شیکللی گنه کورینه باشلیلر. صول یاقدە «بیوك چکمەجه» کولی قالدی. بو بیك زور بر کول اولوب تله گانچه پاراخود یورتورلك در. اوزی مرمره دیگزینه قوشیلا. اطرافنده معموریتدن هیچ اثر یوق. اوستندە چوب چوبار قر اوردەکلری طولغان. صوغش وقتی بولغانلقدن بونلرنی آولارغه کیلوچی یوقدر، دیدیلر.

نهایت، ساعت ایکیدە پویزدمز «خادم کوی» گه یاقنلاشدی. مونده ایندی منظره بتونلەی باشقه. کوزلك آلا بلگانچه هر یاقغه قارا: یر اوستی طولی عسکر، آت، آزق، قورال، عسکر اسبابی وشونلرنی طاشوچی آت، اوگوز، آربا، ـ قرمسقه اویاسی کبك مونده هر کم و هر نرسه حرکتده. طاوش یوق، قچقرش یوق، گویا پار قوتی ایله أیلەندریلوب یبارلگان زور بر ماشینەنلك کیسەئلری حرکت ایتەلر دیب بلورسن.

«خادم کوی» استانسه‌سینه کیلوب یتدك. پویزد شوندن آرتق کیتمی ایندی. تورکیه‌نڭ روم ایلی تیمر بوللرینڭ منتهاسی حاضرگه شول اورن بولوب طورادر. واغونلردن چقدق. اوستدن جیللی یاڠور یاووب طورا. آیاق آستی بیك پچراق، غایت طایا وآیاق یابشا. ئلیگی آزق تولوكنی کوتارترگه مونده کشی یوق ایندی. اوزم کوتاروب چقدم. واقزال آلدنده بورولوب‌ده بولمی: شول قدر طغزلق. واقزال بیك کچکنه. اچنده‌گی بار بولمه‌لرده عسکر کانسیله‌ریا لری بولغان. کیلگان آفیتسرلرنڭ کوبسی شونده کروب اوزلرینڭ کاغدلرینه تیوشلی امضالرنی قویدررغه باشلادیلر.

مأمورلرنڭ برسی یانینه باروب «قرارگاه عمومی» نڭ قایده بولغانلغن، نیچك باررغه ممکن ایکانلگن صورادم: «شوشی تیمر یول ریلسی بویونچه طوب طوغری کیت، بر دورت کیلومیترو (چاقروم) بارغاچ ریلس اوستنده طوروچی واغونلر کوررسن، باش قوماندان هم ارکان حرب هیئتی (اشتاب) شول یرده‌در، آنده جیاو بارودن باشقه چاره یوقدر» دیدی. یا، مینم باغاژنی نیشله‌ترگه؟ «مین آنی بلمیم ایندی تله‌سه‌ك نیشله‌ت» دیدی. قویوب قالدررغه اورن یوق، کوتارتب باررغه کشی یوق. دورت چاقروم بویونچه اوزم کوتاروب باررغه باطرلق یتمی. «افندم سزنڭ کانسیلاریه‌ده‌گی اسکامیه آرتینه‌غنه طاشلاب کیتسه‌م بولماسمی؟» دیدم. «بولور اما، یوغالسه مسئولیتنی اوستکه آلمی‌مز، معلوم‌گزدر، محاربه وقتی، مونده ساعتینه ملڭ کشي کره چغا، مین حاضر مونده، ایرته‌گه ئلله قایده» دیدی.

مسئولیت یوکله‌تو قایده اول، رخصتی ایچون ئلله نی قدر رحمتلر اوقودم و باغاژنی اسکامیه آستینه طاشلادم‌ده اوزم ریلس بویلاب جیاو «قرارگاه عمومی» گه کیتدم.

اورن بیك طاولی، چوقورلی بر یر. طاو اوستینه‌رەك منگانده ئلله نی قدر یراق یرلر کورینه. فقط هر طرفده کورنگان نرسه ئلیگی عسکر چاترلری، صالدات، آت، آزق، قورال، یوك و اسباب طاشوچی آتلر و اوگوزلر. بایتاق وقت باروب بر آز تیرله‌گاچ نهایت ریلس اوستنده طوروچی واغونلر کورینه باشلادی. مینم اچکه جلی کردی. باروب یتدم. ریلس اوستنده اونلاب واغونلر طورا. بعضیلری غایت مزین و مکمل صالون واغونلر. بعضیلری یوك واغونلری. واغونلر یاننده قاراول طوروچی صالدآتلرنڭ باشلغندن، مخبرلر مراجعت ایته طورغان دائره‌نی صوراشد. مغایت نزاکت بله‌ن سلام بیروب بر یوك واغوننی

کورسه‌تدی. جان توزمی، باش قوماندان ناظم پاشا اوزی قایسی واغونده طورا دیب‌ده صوراب آلدم. ئلیگی زینتلی واغونلردن برسن کورسه‌تدی.

بر یاق ایشگی آچق بولغان یوك واغونینه باروب کردم. بر اوستالده آفیتسرلر یازوب صزوب اوطورالر. حال و مقصدنی آکلاتب قولمده‌غی رخصت نامه‌نی عرض ایتدم. قرارگاه عمومی‌نی کوررگه تلی ایدم، دیدم. غایت نزاکت و حرمت ایله اورن کورسه‌تدیلر. اوطوردم: «بیك گوزه‌ل افندم، لکن حاضر یاگغر یاوا، آیاق آستی بیك پچراق، بوگون‌کوب یرگه یوری آلمازسز، ایرته‌گه ایرته‌ن طوروب یوری باشلاسه‌گز بولماسمی؟ بز سزگه، آتلانوب یوررگه آت ده حاضرله‌ترمز» دیدیلر. کیگاشلرن مع الممنونیه قبول ایتدم.

مینم بله‌ن بر آز سویله‌شب اوطوردیلر. روسیه‌لی بر مسلمان غزته‌سینك مخبری بولووم صفتیله آیروچه التفات و حرمت کورسه‌ترگه باشلادیلر. درحال مانغال یاقدروب چای حاضرله‌تدیلر. آش، کیچ بره‌ن عمومی اوستالده برگه آشارمز، دیدیلر. صکره میگا تورلی غزته‌لر بیروب اوزلری شونده اشلری ایله مشغول بولدیلر. چای اچکاچ بر آفیتسر رفاقتنده واغوندن چغوب تیره یاقده برآز یوردك. منظره بایاغیچه: واغونلرنك یانلرندن باشلاب بتون قرلر، صحرالر، طاو طاش آرالری بارسیده عسکر، بارسیده مخصوص قازلغان چوقورلر، اویولگان توتاللر، استحکاملر فلانلر.

کیچ بله‌ن مینی آفیتسرلرنك آشی طورغان بر عمومی چاترلرینه اوزلری بره‌ن برگه آشارغه آلوب باردیلر. مونه بو ذات فلان یردن کیلگان، فلان غزته‌نك مخبری بولادر، دیب طانشدردیلر. همه‌سیده آچق یوز ایله حسن قبول ایتوب سلاملشدیلر و صوغشنك خارجده‌گی تأثیراتن صوراشدیلر.

آشلری اوچ تاریلکه‌دن عبارت اولوب، دوگی اویره‌سی، ایتلی فاصولیه، پلاو ایدی. آشلری کوب هم یاخشی پشرلگان، تمیز و تملی‌در. صوغش میداننده شوندن آرتق آش طلب ایتو ممکن توگلدر دیب بلهم. آشدن صوك آفیتسرلردن برسی مینی اوزینك چاترینه چای‌گه چاقردی. گیرمانیاده اوقوغان هم گیرمانیا عسکرنده خدمت ایتکان بو ملك باشی‌نك نیمسچه، فرانسوزچه‌لر اوستینه روسچه‌نی ده یاخشی غنه بلگانلگی آکلاشلدی. واغونلرنك ایکی یاغنده‌غی چاترلرده ارکان حرب ضابطلری طورالر ایکان. چاترلرینك اچینه جییولمالی قاراواتلر، اورندقلر، اوستاللر قویلغان و جلتور ایچون مانغاللر یاغالر ایکان. بر چاتر اچنده اوچهر دورته‌ر کشی طورالر. گوزه‌ل مصاحبت ایتوب چای اچدك.

مخبرلرگه بلدررگه یاری طورغان نرسه‌لر حقنده میکًا خیلی معلومات بیردیلر. آنلرنی تفصیلا یازارغه حاضرگی مقامده اورن یته‌چك توگلدر. کیله‌چکده اورنی کیلگان صاین یازا باررمن.

یوقلار ایچون مینی ئلیگی واغون‌غه چاقردیلر. آنده میکًا، جیبولمالی بر قاراوات حاضرله‌تکانلر. اوستکه آدیالده قویغانلر. مانغالده یاغلغان. جلی، هیبت. مینم «خادم کوی»ده طاشلاب کیتکان نرسه‌لر ایندی ایسکه‌ده کروب چقمی. تله‌گانچه یوغالا بیرسونلر، دیدم.

واغونده میندن باشقه دخی آفیتسرلردن بر کشی یاتدی. ایرته طوروغه هیبت‌له‌ب چای اچردیلر. عسکر آراسنده وبا بولغانلقدن عمومیتله چای اچونی بیك مواغه یبارگانلر ایکان. وبا مونده اوللری کوب بولغان. حتی بعض کونلرده وباغه ئله‌گوچیلر و اولوچیلرنك صانی یدی سیگز یوزلرگه یتکان. حاضر ایندی بیك کیموگان. عادتا بتوب بارا ایکان. چونکه بیك شدتلی تدبیرلر اجرا ایتکانلر: عسکرنك آشاو و معیشتی توزه‌تلگان.

چایدن صوڭ ساعت ۸ لرده بر آفیتسر مینی اوزی یوروتوب عموم قرار گاهنی کورسه‌ته‌چك بولدی. بیك تشکرلر ایتدم. آتلانوب یوررگه ایکمزگه ایکی آت بیرلدی. آرتمزدنده دینشیك ایکی صالدات ایه‌ردی. کیتدك یوررگه. آفیتسر افندی میکًا، مخبرلرگه بلدررگه یاری طورغان نرسه‌لرحقنده مفصل معلومات بیروب، هر طرفنی کورسه‌تب یورودی. تورلی یرلرده‌گی چاترلرده طوروچی تورلی بولوکلرگه منسوب صالداتلرنك طورمشلرن، آشاو اچو و سائر حاللرن کورسه‌تدی. بعض بر استحکاملر و خندقلرنی کورسه‌تب تعریف ایتدی. نهایت برنیچه ساعتلر یوروگاچ بر طاو باشندن آفیتسر افندی میکًا اوزینك دوربینی ایله کورسه‌تب، آنه شول ایکی طاو آراسنده‌غی چوقورنك بو یاغنده بزنك عسکر، تگی یاغنده بلغار عسکری طورا، آرالرنداغی مسافه باری دورت چاقروم قدرگنه، برسینك طوپلری ایکنچسینه یته‌در، دیدی. واقعا، دوربین ایله قاراغانده ایکی یاقنكده عسکری کورینه ایدی. بز طورغان بو یرنك چتالجه‌دن آلتی یدی، متارکه یاصالغان «باغچه کوی» دن دورت بش چاقروملر چاماسنده ایکانلگی بلندی. معلومدر، که چتالجه دیگان آول هم شول اسمده‌گی تیمر یول استانسه‌سی حاضرنده بلغارلر قولنده‌در.

یوغاریده یازارغه اونتوب اوتکانمن: مین قرارگاه عمومی‌گه کیلگاچده، قرارگاه عمومی هیئتی‌نك یعنی باش قوماندان ناظم پاشا وارکان حرب هیئتی‌نك

ایرته‌گه بتونله‌ی استانبول‌غه قایتوب کیته‌چکلرینی آڭلادم؛ چونکه بلغاریا، صربیه، قاراطاغ حکومتلری ایله متارکه ۲۰ نچی نویابرده امضا قیلنغاچ بو حکومتلر ایله صوغش رسما طوقتالغان حساب ایتلگان و بتون ترك عسکرینڭ هیئت اداره‌سی بولغان باش قوماندانلقنڭ مونده طورووینه لزوم قالماغان ایکان.

یانمده‌غی آفیتسر افندیده مونی میڭا بلدروب، شول کورگانڭ واغونلر بارسیده بو کون کوندز ساعت ۱۲ ده استانبول‌غه کیته‌لر. ناظم پاشا و سائر ارکان حرب هیئتی‌ده قایتالر. سزگه‌ده البته شول واغونلرده قایتورغه طوغری کیلور. یوقسه مونده قالورغه هم صکره‌دن قایتورغه اوڭایسز بولور، دیدی.

شونڭ ایچون کوندز ساعت ۱۲گه بز واغونلرغه قایتوب یتدك هم ساعت برده قوزغالوب خادم کوی‌گه طابا حرکت ایتدك.

مونه شوشی حرکت، تاریخی بر دقیقه صانالورغه لایقدر. چونکه باش قوماندانلق‌نڭ شوشی ساعتده استانبول‌غه یونه‌لووی: «ایندی صوغشدن واز کیچدك، تقدیرده یازلغانلرنی کورر گه راضی بولدق، روم ایلی قطعه‌سینڭ شول قدر یرلرن دشمنلرغه تسلیم ایتوب چیگلورگه مجبور بولدق..» دیگان سوزلر ایدی.

نی حال ایتمك کیره‌ك. بیك کوڭلسزدر. لکن بتون فلاکتلر و سعادتلر انسان باشنده، دولت و ملتلر اوستنده یوریدر. شول اونلاب واغونلرنڭ بارسنده‌ده طولی، بیوك رتبه‌لی پاشالر، گنیراللر، مایور و پالقاونیکلر ایدی. لطفا مینی‌ده اوز یانلرینه اوطورتدیلر. اجنبی بر غزته مخبرینه نی قدر رعایت کورسه‌تمك ممکن ایسه کورسه‌تدیلر.

صوغش و مغلوبیت حقنده خیلی سوزلر بولدی. احوالنڭ ناچارلغن، بولای قایتش‌نڭ فجیع‌لگن بیك یاخشی بله‌لر. فقط نه چاره، که کوب وقتلردن بیرلی جییلوب و بر چوق سببلردن نشأت ایتکان تاریخی بر فلاکتنی غیرتلر، حمیت و فداکارلقلر دفع ایته آلماغانلر. یازمشده بولغان نرسه میدان‌غه کیلگان.

شونڭ ایله برابر، بونلرده مین آرتق مأیوسیت اثری کورمه‌دم. بونلر کیله‌چك‌گه امیدلی قاریلر. فلاکت‌لرنڭ دائما یالگز بر ملت اوستینه‌گنه چوگوب طورووینه اشانمیلر. توركلرده بر وقت پاشالر و پاشایه‌چقدر، دیلر. هم بو مغلوبیت توركلرنی اویاتورغه زور سبب بولور، دیب امید ایته‌لر.

«خادم کوی» استانسه‌سندن اوتکانده توشوب قاراسه‌م مینم باغاژ نیچك قویلغان شولای طورا. آزغنه قوزغالماغانده. آلوب کروب واغون‌غه قویدم.

٢٢ نچی نویابر پنجشنبه کون کیچ ساعت ٥ ده استانبولنڭ سرکه‌جی واقزالنده بولوندق. هیبت ومنتظم کیونگان ایکی بولوك صالداتلر واقزالده موزیقه اویناب باش قوماندان ناظم پاشانی قارشی آلدیلر. ایشك آلدنده کوتوب طوروچی ایکی آفطوموبیل‌نڭ برسینه ناظم پاشا، برسینه باشقه بیوك پاشالر اوطوروب چغوب کیتدیلر. واقزال قاپقه‌سی توبینه جیولغان خلق‌نڭ بر برسیله: «پاشا کلدی، محاربه بیتمشدر» دیه سویله‌شدکلری ایشتلمکده ایدی.

«خادم کوی» وقرارگاه عمومی‌ده‌گی پچراق و سازلقنڭ یمانلغی حقنده بر-ایکی سوزده أیتمی اوته آلمیم:

بزده یاڅغور یاوا، آیاق آستی پچرانا، بر آزدن کیبه‌ده بته. موندہ ایسه آزغنه یاڅغور یاودی ایسه آیاق آستی صاغز دریاسی بولا ایکان. بوظ اوستنده چانغی بلەن نیچك یوزیسن مونده‌ده شولای یوررگه طوغری کیله. شول قدر شوما و طایغاقدر. بوغنه بولسه طاغن بر حال. شول قدرده یابشه‌که، دورت بش آدوم آتلاغاچ قالوشکه بره‌ر پودلق بالچق صریشا. توشوررگه تله‌سه‌ڭ توشمی، طایاق صنا، زونتیق صابی صنا. موندن نیچك قوتولورغه بلمیسن، عاجز قالاسن. حتی یاخشی داغالی آتلرده بیك چیتن یوریلر. طایا. شونڭ ایچونده «خادم کوی» ده‌گی خسته خانه‌لرده یاتوچیلرغه، طایانوب یورر ایچون استانبولدن طایاق‌لر یاصاتوب یبارگانلر. قرق کلیسا و لوله بورغاس یانلرنده‌غی بالچقلر مونده‌غیدن اون قات کوب و یمان ایدی، دیلر. بیچاره صالداتلرنڭ اینتگوب قریلولرینه و طوپلرنڭ باطوب قالولرینه‌ده بو بالچق‌نڭ کوب دخلی بولمشدر. بو یاقلرده‌غی طوفراق بر نوع گلیسلی ماده‌دن عبارت، شونڭ ایچونده شول قدر یابشقاق ایکان.

٢٣ نویابر.

۱۲

متارکه مسئله سی . آرناود حکومتی . آرناود کوکلیلری . مادام گیرس . «روسسکی اصلووو»نك مبالغه‌لری. هلال احمر اعانه‌لری . یاوروپالیلرنك صدقه‌لری . استانبول غزته‌لری .

بلغاریا، صربیه، قاره طاغ ایله متارکه یاصالو و یونانستاننك متارکه‌گه قوشلمی قالو خبرن تیلیغرافلر آنده کوبدن ایرشدرگاندر. فی نفسه بیك مهم بولغان بو واقعه موندهغی افکار عمومیه‌گه برده آرتق تأثیر ایتمه‌دی. عمومی خلق ایسکیچه همیشه اوز اشنده. نی بولسه‌ده بولور، اول بزنك اش توگل، حکومت اشی، دیگان توسلی قاریلر. تیك تورك غزته‌لریگنه بو حقده اوزون اوزادی نرسه‌لر یازالر. لکن یازغانلری آرتق اساسلی نرسه‌لر توگل. «بك اوغلی» دائره‌لرنده شوندی خبر چققان، «نئولوغوص» آدلی روم غزته‌سی شولای یازا، تگی غزته بولای یازا، دیب سوز اوزایتوبغنه طورالر. واقعا، مونده اساسلی نرسه یازارغه تورك غزته‌لری ایچون اوکغایسزده. استانبول ادارهٔ عرفیه آستنده، حکومت هر تورلی سرلر و کیگاشلرنی یاشرون طوتا. تورکیه اشلری حقنده فکرلر و قرارلر اجنبی سفارتخانه‌لرنده دخیده آچغراق معلوم بولا. شول سببلی آلارغه مناسبتلی اجنبی غزته‌لر خبرلرنی تیزره‌ك و درسترهگن آلالر. تورك غزته‌لرینه ایسه شولاردن کوچروب یازارغه قالا.

یونانستاننك متارکه‌گه قوشلمی قالوون مونده تورلیچه تأویل ایته‌لر. سلانیك‌نی قایوسینه آلو حقنده بلغاریا ایله ایکیسی آراسنده اختلاف چققان، شوکا کوره آیرلغانلر ایمش. بعضیلر ایسه: بلغاریا ایله صربیه اوزلرینك تله‌گان قدر یرلرن ضبط ایتوب بتردیلر، تورکیه قاره طاغغه اشقودره‌نی تسلیم قیلورغه وعده بیرگان، شول سببلی بونلر قناعتلەنب متارکه یاصاغانلر، اما یونانستان اوزینك آلورغه تله‌گان یرلرن آلوب بتره آلماغان ئلی. یانیه‌نی آلماینچه سلانیك‌نك اوزنك قالوون‌دن امین بولا آلمی، شوکا کوره یانیه‌غه بیك نق هجوم ایتارگه باشلاغان، آطه‌لرنی ضبط ایتوب بتروب قویاسی کیله، دیلر. یونانستاننك بولای قوشولمی قالووی بالقان حکومتلرینك اوز آرالرنده بولغان قرار ایله‌در، صلح مذاکره‌سی وقتنده تورکیه‌نی یومشاتوبراق طوتارغه و اختلاف چغا باشلادیسه یونان‌دن بیك تیز هجوم ایتدررگه تله‌ولرندن عبارت دییوچیلرده

بار؛ بونسینه اشانوچیلر کوبره‌کدر.

متارکه‌نڭ شرطلری بونده رسمی صورتده اعلان ایتلگان یوق. تورك غزته‌لرینڭ خبرلرینه کوره بونلردر: ۱) ایکی یاقنڭده عسکرلری صلح یاصالغانچه‌غه قدر حاضرگی بولونغان اورنلرنده طوراچقلر. ۲) محاصره آستنده قالغان شهرلرگه تورکیه کونده‌لك آزق کرته آلاچق. ۳) صلح مذاکره‌سی دیکابرنڭ ۱۳نده لوندونده باشلانه‌چقدر. اما، بلغار منبعلرندن چقغان خبرلرگه کوره، محاصره آستنده قالغان شهرلرینه تورکلر آزق یباره آلمایه‌چقلر. بلغاریا ایسه متارکه‌گه قول قویلغاندن اعتبارا ۱۰ نچی کونده قاره دیگز و ادرنه آرقیلی اوتکاروب اوز عسکرینه آزق کیتره آلاچقدر.

تورك غزته‌لرندن بعضیلری آرناود حکومتی یاصالوغه بیك اهمیت بیروب هم شونی قوتله‌ب اوزون اوزون مقاله‌لر یازالر. بولاچق آرناود حکومتن مصر خدیولگینه بیگزه‌ترگه تلیلر. یاوروپاده بر اسلام حکومتی تشکیل ایتوب قالووی استقبال ایچون بیك مطلوبدر، دیلر. لکن آرناود حکومتی‌نڭ بر اسلام حکومتی بولا آلووی و خصوصا تورکلرگه فائده‌سی تیووی بیك شبهه‌لیدر. بونڭ یاصالووی آوستریا و ایتالیا منفعتلری ایچون بولغانلغی شیکللی، یاشاویده شولار ایچونوك بولور توسلی کورینه.

بو کونلرده استانبولده بر آرناود کوکللی عسکرن طوتدیلر. مونڭ کیتروب ۲۵۰ باش قوی صاتقان.. بارسیده صوغش وقتنده تورك آوللرندن طالاب جیغان قویلر ایکان. عسکرلر آرناود کوکللی‌لرینڭ صوغش آراسنده کوب تورك آفیتسرلرن آتوب آوتروب طالاغانلقلرن نقل قیلالر هم تورك آوللرنده کوب طالاغانلر. مثلا: بر تورك آولی یانینه‌راق باروب ۴۰-۵۰ مرتبه ملطق آتالر، صگره برنیچه‌سی آول‌غه کروب: «یاهو، قرداشلر نیشله‌ب طوراسز، بلغارلر کیلدی، بارگزنی‌ده کیسه‌چکلر» دیب قورقوتالر. شونی ایشتو بله‌ن بتون آول خلقی همه نرسه‌لرن طاشلاب قاچالر، شوندن صوڭ آرناودلر جییلوب کروب بتون نرسه‌لرن، مال طووارلرن آلالر، آوللرن اوت تورتب یاندرالر ایکان.

چتالجه یانندہ کوکللی بر آرناود طابورینڭ شوندی بیك قباحتلکلری بولغاچ نهایت تورکیه قوماندانلری اوزلرن حیله ایله‌گنه بر یرگه جیوب قوللرنده‌غی ملطق و قوراللرن آلغانلر. اوزلرن قووب یبارگانلر. آرناودلر کشی صاین ایکیشه‌ر اوچه‌ر آت؛ بر نیچه‌شه‌ر صییر، اوگوز وقوی‌لر قووب قایتوب کیتکانلر. قومانووه صوغشنده آرناود کوکللی‌لری هیچ صوغشمایچه صربلرغه بیرلگانلر.

تورکلرنڭ طوب قایشلرن کیسوب کیتکانلر. شول سببلی طوپلری صربلر قولینه توشکان. خلاصه: بو صوغشده آرناودلرنڭ تورکلرگه بیك کوب ضررلری تیگان.

یاڭی تشکل ایتکان آرناود حکومتی‌نڭ مینیسترلر مجلسنڭ ایکی قاتولیك، اوچ پراواصلاونی، بیش مسلمان اعضا بار، ایکان. موقت حکومت رئیسلری نیچه یللردن بیرلی آوستریا آگینتی بولوب، تورکیه پاشـینه بتماس توکانماس فتنه‌لر چغارغان مشهور **اسماعیل کمال بك** در.

آرناود اختلالی باشلقلرندن اسماعیل کمال بك

بزنڭ روسیه سفیرینڭ زوجه سی ماریا نیقولایڤنا گیرس، هلال احمرنڭ «قدرغه» ده‌گی خسته خانه‌سینه طاغن بر مرتبه کیلوب قاراب کیتکان، آورولر یانینـه کروب حاللرن صوراشقان. شونده‌غی مجروحلرنی قاراوچی بزنڭ روسیه‌لی گلثوم، رقیه و مریم خانملرگه هدیه ایتوب شیقولادلر کانفیتلر کیترگان. کیتکانڭ آلارنی اوبوب کورشکان. ٢٣نچی‌نویابرده سفارت خانه‌نڭ کچکنه پراخودی ایله آلارنی بوغاز اچنده بورگه و روسیه‌نڭ «بیوك دره» ده‌گی یازلق دۋاریسینه باررغه چاقرتقان ایکان. لکن، اول کون هوا ناچار بولو سببلی گیزش‌نڭ باشقه کونگه کیچکدرلگانلگن خبر ایتدرگان.

«روسسکی اصلوۋو» نڭ ١٨ نچی نویابر نسخه‌سنده استانبولنڭ جامعلرنده طوتلوچی آورو خسته‌لرنڭ حاللری حقنڭ یازغان خبرلری بیك مبالغه‌لی ویالغانلر. آنده وبا بولسه‌ده کونینه اوناو یکرمیشه‌ر کشی اولووی درست توگل. ایکی اوچ کشی‌ده اوله. آبدستخانه‌لری یوق، شونڭ آیاق آستنه اوطورالر دیوویده یالغانلر. مونده آلوکده‌نوك آبدسـتخانه‌سز هیـچ بر جامع یوق. جامعلرنڭ آبدستخانه‌لری بیك زور، اولدقچه طازا بولا و هر قایوسندن شارلاب صو آغوب

طورا. حاضرنده هر قایوسینه هر کون بر نیچه مرتبه ایزویست توگه طورالر.
کذلك «نوؤیه ؤریمه» مخبرینك، استانبول خسته خانه‌لرن - ناچار، بر به‌یله‌گان صارغی‌لرنی طاغن به‌یلیلر، دقتسز قاریلر، دیووی‌ده مبالغه‌لیدر. آرادە شوندیلریده بولووی عجب توگل، اما، دارالفنون، مکتب سلطانی، دارالمعلمین کبك عمومی مؤسسه‌لرده‌گی خسته خانه‌لرنك کوبسینه اوزم کروب قاراب یورودم. آنلرده‌غی پاکلك، دقت، دوقتورلرنك نزاکتلری أیتوب بتررلك توگلدر. آورولر همه‌سی‌ده آیروم قاراواتلرده، بیلیالرن بیك یش آلماشدره طورالر. همه‌سینه آب آق. آشنی هر قایوسینك اوز تله‌وینه وطبا یاراوینه قاراب حاضرلیلر. حتی مکتب سلطانی خسته خانه‌سنده‌گی مجروحلر شونده‌غی نیمس صلیب احمر دوقتورلرینك قاطی‌لقلرندن ودقتسزلکلرندن زارلانالر. اما تورك دوقتورلرینك دقت وشفقتلرینه رحمت أیتوب بتره آلمیلر.
مونده‌غی اسلام علماسینك بیك مشهورلرندن مناستیرلی اسماعیل حقی افندی بو کونلرده وفات ایندی. بر چوق دینی اثرلری باردر. عالم و متعمق بر ذات ایدیسه ده شیخ جمال الدین لر، محمد عبده لر کبك متفکریندن توگل ایدی.
استانبولنك طشقی یاغنده «ادرنه قپوسی» یاننده بلغار عسکری طالاوندن قاچوب کیلگان بایتاق تورك مهاجرلری بالا چاغالری، واق تویاك، آلا آلغان نرسه‌لری برلن صووقده، یاکغورده، کوبسنچه آچ وعاجز حالده یاتالر. بیچاره بالالری آوریلر. شونلرغه یاورو پالیلر چغوب صدقه بیره‌لر. بو کونلرده انگلتره و آمریقا سفارتخانه‌لری ایکی آربا نرسه چغاروب ایك عاجزلرینه طاراتدرغانلر. تورك غزته‌لری یاوروپالیلرنك بوندی «انسانیتلرینه» تشکر بیان ایته‌لر. لکن تورکلکنك شوشی کونلرگه قالووی، شول قدر مذلتگه توشووی و استانبول قاپقه‌سی توبنده آچ یالانغاچ قالوب یاوروپالیلرنك صدقه‌سیله کیچنووی یورەكگه بیك آور تأثیر ایته‌در.
دیوان حرب عرفی حبسخانه‌سندن، حقسز یابلغان ایکان دیب «اتحاد و ترقی» چیلرنك بعضیلرن چغارا باشلادیلر. بو کونلرده، سابق نافعه مینیستری ارمنی خلاجیان، سابق سلانیك والیسی حسین کاظم، سابق ازمیر والیسی جلال، سلانیك پوچته‌سی باش دیریکتوری حمدی بکلر چغارلدیلر.
اوچ دوقتور وطوقز آورو قاراوچی‌دن عبارت بر انگلیز صلیب احمر هیئتی تورك مجروحلرینه یاردم ایچون کیچه‌گنه استانبولغه کیلدی.
گیرمانیاده چغا طورغان «فرانقفورتر سایتونغ» آدلی غزته، صوغشده آتالری

و حامیلری أولوب یتیم و سفیل قالغان تورك عائلەلری فائدەسینه اعانه دفتری آچقان و جیولغان اون ایکی ملك فرانق اعانەنی مونده یبارگان .

صدارتگه تیلیغرام ایله بلدرلگینه کوره هندستان مسلمانلری تورك مجروحلرینه یاردم ایچون بر طبیه هیئتی یباررگه قرار بیرگانلر. بو هیئتده بر نیچه دوقتورلر، خسته قاراوچیلر ویوز قاراواتلق سیار خسته خانه بولوناچقدر. بونڭ مصرفی ایچون مسلمانلر اون ملك انگلیز لیراسی (یوز ملك صوم) آقچه حاضرلەگانلر. مع الممنونیه قبول ایتله چکلری موندن اوزلرینه بلدرلگان.

مصرلی پرنس سعید حلیم پاشانڭ خاتونی پرنسس امینه خانم هلال احمر فائدەسینه ملك انگلیز لیراسی (۱۰ ملك صوم) اعانه ایتکان.

«اتحاد وترقی» حکومتی وقتنده چیتگه قاچقان کشیلر بارسیده استانبولغه جیولالر. سلطان حمید وقتنده استوقهولم سفیری بولوب طورغان، صکره حریت اعلان ایتلگاچ پاریژغه قاچوب اتحادچیلرغه قارشی فرانسزچه «مشروطیت» غزتەسی چغارغان شریف پاشا بو کونلرده مونده قایتدی. اوزینڭ طرفدارلری زورلاب قارشی آلدیلر. بر ایکی کون آلوك بو کشی سلطان حضورینەده قبول ایتلدی. گویا سلطان اوزینه: «کورسەتمش اولدیغڭز متانت و طنپرورانه دن طولایی سزگه تشکر ایدرم» دیگان ایمش. لکن مونی، جیون کشی اشانماسلق نرسەلر یازوچی «تشریح» غزتەسی یازا. شولوق نومیرنده بو غزته: «سلطان ناظم پاشانی «خادم کوی»دن قایتقاچ اوز حضورینه قبول ایتکان، اوزینڭ ممنونیتن بلدرگان هم ناظم پاشاغه «غازی»لك عنوانی بیره چك ایکان» دی.

چنلاب‌می، شایاروب‌می یازا، الله بلسون. «اقدام» غزتەسی جایی کیلگان صاین فرانسیەگه قارشی یازا باشلادی. اوزی پاریژده اوقوغان وکوب عمرینی شونده اوتکارگان علی کمال بك تورکیەنڭ فرانسیەگه شاکرد یباروونده یاراتمی، آنده اوقومیلر، طرشمیلر، بوزولالر، باشقه مملکتلرگه یبارر گه کیرەك ایدی، دی. مونی آلوگرەك یازغان بولسه و اوزی ده تورکیه دن قاچقان صاین فرانسیەگه باروب یاشاماغان بولسه تأثیرلیرەك بولغان بولور ایدی. «اقدام» صاحبی جودت بك تورکلرنی بلغارلردن عبرت آلورغه آوندی، آلارنڭ مکتبلرن، اوقتو اصوللرن، عسکرلرینڭ غراموتنی بولولرن ماقطی. فقط جودت بك آلوکدانوك فرصت چققان صاین تورکلرگه بلغارلرنڭ ترقیلرن کورسەتب عبرت آلورغه أوندەب کیله ایدی.

۲۲نچی نویابرده «خادم کوی» قرارگاهندن باش قوماندانلق هیئتی ایله برلکده یوسف افندی آقچوراده استانبولغه قایتدی.

غزته‌لرنڭ مونده ایڭ کوب طارالغانی حاضرگی کونده ارمنی میران افندی طرفندن نشر ایتلمکده بولغان «صباح» غزته‌سیدر. مونده سیاسی باش مقاله‌لر یازوچی ارمنی دیران کلکیان استانبول مطبوعات جمعیتی‌نڭ رئیسی‌در. بو غزته هر کون چغا ۳۸ـ۴۰ مڭ نسخه باصیلا ایکان. مونڭ ۱۵ مڭ نسخه قدریسی آبونه اووب، قالغانی بره‌ملهب صاتلمقده‌در. «اقدام» ۳۰ مڭ نسخه‌لر باصیلا، دیلر. قالغانلری، مثلا: «تصویر افکار»، «افهام»، «تشریح»، «یکی غزته»، «ترجمان حقیقت» ۷ـ۱۲ مڭ نسخه‌لر باصیلا، دیلر. رسملی ژورناللردن «رسملی کتاب»، «ثروت فنون»، «شوبال» مجموعه‌لری چقمقده‌در. لکن باصیلولری کوب توگل ایمش. «تورك یوردی» اولگیسی کبك منتظما چغوب طورا، کوب کشیلر طرفندن بیك سویلوب أوقولا ایکان. بو مجموعه او زینه لایق عالی براورن طوتمشدر..

۲۴ نویابر.

۱۳

صلح مذاکره‌سی. «اتحاد و ترقی» چیلر حقنده. جیگلونی اعتراف ایتو. پارتیه مسئله‌لری. تاتار طلبه‌سی قلوبنده.

تورکیه ایله بالقان حکومتلری آراسنده صلح یاصار ایچون لوندونده بولاچق مجلس‌گه تورکیه طرفندن وکیللر تعیین ایتولدی.

تعیین ایتولگان ذاتلرنڭ برسیده سیاست بابنده آیروم بر هنر کورسه‌تکان یاکه کورسه‌ته آلولری مأمول بولغان آدملر توگل، بلکه تورکیه‌نڭ، امر واحوال‌گه تابع دیپلوماتلرندندرلر. شونڭ ایچونده، بو صلح مذاکره‌سینه تورکلر زور اهمیت بیرمیلر و بوندن بر خیر کوتمیلر. نیده بولسه حاضرگه قدر ایتلگان زیانلرنڭ رسما بزنڭ خسابقه یازیلوب قول قویلوودن غنه عبارت بولور دیب قاریلر. اگرده حاضر اش باشنده «اتحاد و ترقی» حکومتی بولسه و صلح مذاکره‌سینه‌ده یاڭی تورکیه کشیلری تعیین ایتلسه خلقنڭ فکرنده تورلی امیدلر اویانغان بولاچاغی آیرم آچق آڭلاشلوب طورا.

یونانستان بر یاقدن صوغوشا، ایکنچی یاقدن صلح مذاکره‌سینه قاتناشا. بوڭا تورلی معنا بیره‌لر. لکن درستی: بالقان حکومتلرینڭ مشترك بر حیله‌سندن و صاقلقی ایچون آنی متارکه‌گه کرتمی قالولرندن عبارتدر، دیب ظن ایتوله.

صلح مسئله‌سی آلغه آتلاغان صاین حبس‌گه یابلغان «اتحاد و ترقی» چیلر اشن‌ده یومشاتا بارالر. ایکی اوچ کون اُلك، «عیبسز یابُلغانلر ایکان» دیب بر نیچه‌سن چغارغانلر ایدی. کفالت آلوب کیچه دخیده اون سیگز کشینی چغاردیلر. بونلرآراسنده احمد بك آغایف، اولگی داخلیه ناظری حاجی عادل بك، اولگی معارف ناظری امرالله افندی، اولگی اوقاف ناظری خیری بك، سابق مبعوثلردن بر نیچه کشی‌لر بار. قالغانلری حقنده‌ده تحقیق و تفتیش یاصالا ایمش. حکومتنك آنلر حقنده: «صالداتلرنی صوغشماسقه قوتورتقانلر، پادشاهنی و ناظم پاشانی اُوتررگه قرار بیرگانلر ایکان...» دیب چغارغان رسمی اعلانی خلق‌غه تأثیر ایتمه‌گان، یعنی «اتحاد و ترقی»چیلرنك آلای بولولرینه اوشانماغان لر، مونی باری حاضرگی حکومت‌نك آلاردن آچو آلووی دیب‌گنه قاراغانلر ایدی. ایندی حکومت آلارنی محاکمه‌سز عبسدن چغارا باشلاغاچ خلقنك شول فکری بیگره‌ك قوت‌له‌ندی.

استانبول غزته‌لری صوغشده تمام جیکلگانلکنی اعتراف ایتوب یازا باشلادیلر. مثلا: «تصویر افکار» غزته‌سی باش مقاله‌سنده بویله دیه‌در:

«صوغشنی اوزمز اعلان ایتکان ایدك، بوگون اوزمز صلح صوراب متارکه یاصادق. صوغش تاریخی‌نك برنچی صحیفه‌سی شونك ایله یابلدی. لکن بو برنچی بیت تماما بزنك ضررمزغه بولوب چقدی. بونی انکار یاکه تأویل ایتوب طوروده بر معناده یوقدر. صوغش باشلانغاندن بیرلی بز هر یرده حتی یونانلیلرغه قارشی بنله جیکلوب کیلدك. روم ایلی قطعه‌سنده‌گی بتون الکامز دشمان لر قولنده‌در. اسکوب، مناستر، سلانیك شیکللی معمور شهرلرمزنی صربلیلر، یونانلیلر خراب ایتوب طورالر. «روم ایلی» قطعه‌سنده بزنك قولده باری «ادرنه»، «اشقودره»، «یانیه» قلعه‌لری قالدی. شرق عسکرمز استانبول یاننده‌غی صوك استحکاممز بولغان چتالجه‌غه چیگلدی. آنده بیکله‌نب کوتوب طورا. شوشی جیکلو نتیجه‌سی اوله‌رق بالقان حکومتلرینه بیك کوب قورال و صوغش اسبابلرمزده کیتدی. بو یاقدنده ضررلاندق. عسکرمز آراسینه توُرلی آورولر کروب، قوهٔ حربیه‌مزنی کیموتدی. شولای همه اشلرنك بزنك ضررغه بولوب طوروُوی دشمانلرمزنك قوتلرن طاغن بر قات آرتدردی. آنلرغه دخیده جسارت بیردی. بزده ایسه عکسینی موجب بولاچق حسیات طوغدردی».

صگره «تصویر افکار» یاقن شرق مسئله‌سی حقنده یاصالاچق قونفرانس‌دن بحث ایتوب: «بو قونفرانس‌ده بالقان حکومتلرینك بزدن آلاچق یرلری حقنده

سوز بولاچق توگل، بلکه بوغازلر ایله آطه‌لر مسئله‌سی گنه قارالاچق ایکان، احتمالکه یاوروپالیلر طاغن اوز آرا آکلاشوب تورکیه‌نڭ قالغان قسمینی ده بوله‌رگه باشلارلر» دیه‌در.

«أقدام»ده شولوق مسئله‌دن بحث ایتوب:

«۱۷نچی عصرغه، یعنی روسیه‌نڭ ترقی ایته باشلاوینه قدر تورکلر هر صوغشده جیڭوب کیله‌لر ایدی، شوندن صوڭ هر وقت جیڭلوب کیله‌مز» دی و ۱۹نچی عصرده تورکیه‌نڭ بالقان قوملرندن و روسیه‌دن بیك کوب فلاکتلر کورگانلگن، فقط اول وقتلرده یاوروپا دولتلرینڭ بعضیلری گنه بولسه‌ده تورکیه یاقلی بولدقلرن، حاضرگی یگرمنچی عصرده اینه یاوروپاده تورکیه طرفداری هیچ بر دولت قالمادیغن، بارسیده تورکیه‌نڭ بتریلوون تله‌دیکلرن بیان ایته و: «روم ایلی قطعه‌مز کیتدی ایندی، آرناودلقنی آیروب قالدررغه تله‌سه‌لرده نیمسلر آنی کیله‌چکده اوزلری یوتار ایچون گنه آلوب قالالر، آنده عثمانلی حاکمیتن

رقیه خانم یونوسوا - پیتربورغدن.

ام‌کلثوم خانم کمالوا - چیستایدن.

تلگه آلغان کشی‌ده یوق؛ اش بونلك ایله‌گنه قالسه طاغن یارار ایدی. اوزاقلامی بوغازلر، آناطولی، کردستان مسئله‌لرنده قوزغاترغه تله‌یه‌چکلر» دی.

«حریت وائتلاف» پارتیه‌سینك ناشرافکاری بولوب «اتحاد وترقی»چیلرنك ایك شدتلی مخالفی بولغان لطفی فکری بك طرفندن چغارلمقده بولغان «تنظیمات» غزته‌سنده رفعت ثریا بك «یکی یول ــ یکی حیات» سرلوحه‌لی بر مقاله یازوب کینه جیکلودن بحث ایته و دیه‌در:

«بو صوکغی جیکلوومز بزکه همه حقیقتنی آچوب بیردی و ماکغایمزغه دانق ایتدروب کیتروب صوقدی‌که، بز ئلی هیچ نرسه بلمی‌مز و بتون معناسیله جهالت مرکبه اچنده یاشیمز ایکان. مونه حاضر شونی اعتراف ایتمی چاره‌مز یوق و اعتراف ایتکاندن صوك هر نرسه‌نی ئور یاکیدن، الفباسندن باشلاب اوکره‌نرگه تیوشمز؛ یاشارگه تله‌گان عثمانلیلر ایچون شوندن باشقه چاره یوقدر؛ اوزون اوزادی تأویللر و تفسیرلرگه، قباحتنی بر برمزنك اوستینه یوکله‌تب ماتاشرغه‌ده حاجت یوقدر، چونکه: نور ظلمتنی، علم جهالتنی، قوت ضعفنی، مدنیت بدویت‌نی نیچك محو وخراب ایتسه، اوتوز یل طرشقان بلغارلرده شولوق قانون طبیعی اقتضاسنچه، ذره قدر طرشماغان، هر اشنی ڭشدن و اچدن بویاب کورسه‌تو ایله عصرلر اوتکارگان بزلرنی شولایوق جیکدیلر؛ صوکغی جیکلوومزنك سبب و حکمتلرینی بیك بلوب یازغان بر تاتار غزته‌سی، اورنبورغده چغا طورغان «وقت» رفیقمز: «بلغارستان حکومتی تورك حکومتینی جیکمه‌دی، بلکه بلغاز معلمی تورك ڤعلمینی جیکدی» دی. اگر بو سوزلرنی دخیده عمومیله‌شدروبرەك أیته‌چك بولسه‌ق «ایدیئال، ایدیئالسزلق‌نی جیکدی» دیب أیتورگه توغری کیله‌در».

صکره رفعت ثریا بك تورکیه‌نك ایك آقصاغان یری معارفسزلك و بونك سببی‌ده معارف نظارتی‌نك ناچارلغی ایکانلکنی، حریت‌دن صوك بیش یل اچنده معارف‌ده بر آدوم‌ده آلغه کیتلمه‌گانلکنی بیان ایته ومعارف اشن اصلاح ایچون اسویچدن، بیلگیه‌دن، یاپونیادن متخصص مدیرلر کیترونی تیوش طابادر.

---

٢٣ نویابرده موندغی تاتار طلبه‌سی جمعیتی اوزلرینك قلوبینه، موقتا استانبولده بولونوب هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایتوچی ام‌گلثوم، رقیه، مریم خانملرنی؛ پیتربورغدن کیلگان کبیر بکر، شریف احمدجان، فاتح رحیموف افندیلرنی و مینی چای‌گه چاقردیلر. همشهریلر ایله طانشوب مصاحبت ایتدك.

مریم خانم پاتاشوا ـ روستوف دن .

مریم خانم یعقوبوا ـ تاشکنددن .

روسیه‌ده‌گی مسلمانلرنك معیشت و معارفلرینه، ترقی و تمدنلرینه عائد بعض نرسه‌لر صوراشدیلر. بلگان قدر معلومات بیرلدی . ام‌گلثوم خانم روسیه‌ده‌گی مسلمه‌لرنك معیشتلرینه ، اوقو و معارف یولنده‌غی حرکتلرینه دائر معلومات بیردی. «تورك یوردی» مدیری یوسف افندی آقچورین‌ده مجلس‌ده حاضر ایدی.

آلوك مونده قزانلی و قریملی طلبه‌لر آیروم، آیروم جمعیتلر یاصاغانلر ایکان. کوبدن توگل بونك ایکیسن برله‌شدرگانلر و تمام اتفاق ایله حرکت ایتارگه قرار بیرگانلر. جمعیت‌نك رئیسی دارالفنوننك الهیات شعبه‌سی شاکرد لرندن قریملی بر خواجه افندی اولوب ، آچق فکرلی بر ذاتدر. جمعیت‌نك مقصدی‌علمی اولوب اوقو ومعارف یولنك یاردمله‌شودن عبارتدر. جمعیت‌نك اداره‌سنی یاخشی یورتولدیگنی و جمعیت‌گه منسوب طلبه‌نك جدی تحصیلده بولوندقلرینی مونده کوب کشیلردن ایشتدم.

۲٦ نویابر.

۱٤

صلح مذاکره‌سی. وکیللر. تورکیه‌ده صلحغه نیچک قاریلر؛ اوتکانلرنی عیبله‌و. کیله‌چك ایچون قایغرو. تورك عسکرلری. آفیتسرلر. خرستیان صالداتلر. دارالفنون طلبه‌سی. چیگنولر. چتالجه صوغشی. تورك فلوطی.

بالقان حکومتلری ایله تورکیه آراسنده یاصالاچق صلح مذاکره‌سنده حاضر بولونور ایچون تورکیه وکیللری کیچه ۲۷ نویابرده رومانیا قومپانیه‌سینك «رومانیا» پراخودی ایله کوستنجه آرقیلی لوندونغه کیتدیلر. کیتوچیلر بونلردر: بر اشلری وسودا مینیستری رشید پاشا، دیگز مینیستری‌نك وکیلی صالح پاشا، تورکیه‌نك بیرلین سفیری عثمان نظامی پاشا. بونلر یانینه دخی عسکری اشلر خصوصنده کیگاشچی ایتوب پالقاونیك علی رضا، مالیه مینیسترلگندن رشید صفوت بکلر قوشولدیلر. سودا مینیستری رشید پاشا شوشی هیئت‌گه رئیس تعیین ایتولدی. رشید صفوت هیئت‌نك یازوچیلغنده‌ده بولوناچق. اولگی اوچیسینه لوندونغه بارو قایتو ایچون یول مصرفی ایتوب حکومت طرفندن یوز یکرمیشه‌ر لیرا، کونده‌لك مصرف ایچون یومیه اونار لیرا، قالغانلرینه یول مصرفی یتمش بیشه‌ر لیرا، کونده‌لك مصرف بیشه‌ر لیرا تعیین اولوندی. (بر لیرا ۸ صوم ٦٠ ق در).

صدر اعظم مستشاری عادل بك، حربیه ناظری ناظم پاشا، ارکان حربیهٔ عمومیه رئیسی عزت پاشا وباشقه بر چوق پاشالر وبیوك ذاتلر هم انگلتره سفیری «لا اوته‌ر»، فرانسیه سفارتی‌نك باش ترجمانی «له‌دو» پراخودغه توشوب بو هیئتنی اوزاتوب قالدیلر. هیئت ۳۰ نویابرده جمعه کون کیچ لوندونغه یته‌چك، ۱۰نچی دیکابرده شنبه کون برنچی مجلس بولوب، شونده ایکی یاقنك وکیللری کوریشوب طانشه‌چقلر. ۳ نده دوشنبه کون مذاکره باشلانه‌چق. مذاکره اورنی ایچون انگلتره حکومتی اوزینك خارجیه نظارتی دائره‌سنده بر زال تعیین ایتکان. مونده سویله‌نگان سوزلرگه بناً، اگر مذاکره‌دن یکرمی بیش کون اچنده بر نتیجه چقماسه صوغش یاڭیدن باشلانه‌چقدر.

بو هیئت سفرگه چقماسدن آلوك باب عالی‌ده، خارجیه نظارتنده و تورکیه حکومتی ایله یاوروپا سفیرلری آراسنده ئلله نی قدر کیگاشلر، مجلسلر، مصلحتلر

بولدی. کامل پاشانك تونلر بوینچه باب عالی ده قالوب اش ایله مشغول بولغانلغن، آشنی‌ده شونده کیترتب آشاغانلغن یازدیلر. شول کیکاشلر نتیجه‌سنده البته صلحغه باروچی هیئت‌گه تعلیمات وقرارلر بیرلگانلر. لکن بونلر مونده فوق العاده یاشرون طوتولا. مطبوعات‌گه و افکار عمومیه‌گه بر نرسه‌ده بلدرلمی. بو خصوصده تورکیه خارجنده‌گی کشیلرنك خبرلری کوبره‌ك بولاچاغی شبهه‌سزدر.

اینڈی بو صلح مسئله‌سینه مونده‌غی خلقنك ومطبوعات‌نك نیچك قاراغانلغن بلو مطلوبدر توگلمی؟

اولا شونی أیتیم‌که: حاضر اینڈی بر طوغروده هم خلق هم مطبوعات تمامیله متفقدر، اولده: «تمام جیکلدك، مسخره بولدق، اشلر برباد» دیمکلریدر. شونی بارسیده اعتراف واقرار ایته‌لر. شوندن صوك تورلیچه محاکمه‌لر باشلی. بعضیسی اوتکانلردن بحث ایتوب عیبنی کم اوستنه آوداررغه اورن أزلیلر، بعضیسی مونڈن صوك نیشلرگه اینڈی دیب کیله‌چکدن بحث ایته‌لر. اما حاضرگی حالدن بحث ایتوب پالاژینیه‌نی قوتقاروب قالونی خاطرلرینه‌ده آلمیلر. چونکه، مونی امیدسز بر اش صانیلر هم کیتکان صاین آکلاشیلا بارمقده بولغان بر طاقم فاکتلر و حقیقتلرگه بناء، شولای امیدسزله‌نورگه حقلری‌ده یوق توگل.

مثلا: اینڈی مونده بیك آچیق آکلاشلغان‌که: صوغش باشلانغاندن بیرلی تورك عسکری دائما تدافعی بر وضعیت‌ده بولونغان، هیچ بر تجاوز یاصی آلماغان. یاصارغه ماتاشوب قاراغان وقتنده بیك زور ضرر وتلفات ایله چیکلورگه مجبور بولغان. مدافعه‌لری‌ده کوبسنچه تورك عسکری ایچون شان وشرفلی صورتده بولماغان. قرق کلیسا، ۋیزا، لوله بورغاس، چورلی صوغشلرنده غایت ناچار و پریشان صورتده قاچقانلر. مونی حاضر اینڈی آفیتسرلریده، صالداتلریده اقرار ایته‌لر. حتی محمود مختار پاشا شول وقتدوق غلاونی اشتاب‌قه: «رذیل صورتده قاچامز» دیب تیلیغرام بیرگان. آرناود کوکللی‌لری دشمن ایله صوغشودن بیگره‌ك تورك آفیتسرلرن أوتروب طالاو وتورك آوللرن یاندروب یغما ایتو ایله مشغول بولغانلر. آرالرنده هیچ بر دیسسیپلینه، ترتیب، انتظام وآفیتسرلرگه اطاعت بولماغان. کوب یرلرده بونلر باشلاب دشمن‌غه اسیر بیرلگانلر و تورك شهرلرینك تسلیم ایتلووینه سبب بولغانلر. آخرنده تورك آفیتسرلری ملك بلا ایله بونلرنك قوراللرن آلوب، اوزلرن طاراتوب یباررگه موفق بولغانلر.

آرناودلرغنه توگل، تورك صالداتلرینك اوزلری آراسنده‌ده آفیتسرلرن أوتروب طالاوچی، اوستنده‌گی کیوملرینه قدر چیشندروب آلوچیلر آز بولماغان.

صوغش‌غه کریله باشلادیسه شوندی صالداتلر آوترر گه و طالارغه فرصت طابار ایچون ممکن قدر آفیتسرلری تیره‌سنده بولونورغه طریشه‌لر. بیچاره آفیتسرلر ایسه ممکن قدر اوزلرینه صداقتلی‌ره‌ك كشیلر آراسنده بولونورغه اجتهاد ایته‌لر ایکان. اوزینك قول آستنده‌غی صالداتلر طرفندن طالانوب، یالگز کولمك اشطان بلەن طاو آرالرینه طاشلانوب قالدرلغان، اوچ‌ه‌ر کون آچ طوروب، یاڠقورلر آستنده قاله‌رق آورولرغه ئله‌گوب، نهایت یردن سوره‌لب کیله‌کیله بر یرده‌گی عسکر بولوگینه کیلوب جانن قوتقارغان یاکه کیلوب یته آلماینچه آولوب قالغان آفیتسرلرنی ده بایتاق‌غنه بار، دیلر. بو «دیلر» گه «ایمش» معناسی برلن قارارغه توگل، بلکه بیك آچن معناسیله قارارغه طوغری کیله. چونکه بونی، شوندی آفیتسرلرنی قرلرده طابوب آلوب قایتوچی صالداتلر، یاکه اوزینك چاترینه کیلگان یغلغان ایبداش آفیتسرلری سویلیلر.

محمود مختار پاشا.

تعلیم و تربیه کورگان آفیتسرلر صالداتلرغه هر جهتدن یاخشی نمونه بولورغه و مثال کورسه‌ترگه طریشوب قاراغانلر. مثلا: بر صو آرقیلی اوتارگه طوغری کیلسه ایڭ آلوك باشلاب آفیتسر اوزی کروب کیته، صوغش‌غه کرگانده ایڭ آلدان اوزی بارا، آشنی صالداتلر ایله بر وقتده و برگه آشی، آلار آچ قالغانده بوده آچ طورا. صالداتلرغه قاطی معامله‌ده بولونه‌ی، طوغانم، قرداشم، اوغلم دیب گنه ده‌شه. لکن یاگی تربیه‌دن محروم بولغان تورك صالداتی کوبسنچه بونلرنی آڭلی آلماغان. اوزی بلگانچه یورگان، اوزی بلگانچه طورغان، کوب وقتلرده آفیتسرلرنڭ سوز وامرلرینه قولاق آصماغان. قرق کلیسا صوغشنڭ آفیتسرلرنڭ یوزدن ٤٥ پروسینتی تلف بولغان. بو ایسه آنلرنڭ غیرت وحمیت لرینی کورسه‌ترگه کافیدر.

درست، کوب وقتلرده تورك صالداتلری کونلرچه آچ قالغان. یاغور و پچراقلرده قالوب اوشوگان، طوڅغان. لکن، بولای بولماغان اورنلرده ده کوبسنچه ناچار مقاومت کورسدتکانلر. دشـمانانی کوردیلر ایسه قاچو و تسلیم ایتلو یاغن قاراغانلر. سـلانیك بیریلو واقعه‌سن اوز کوزلری بله‌ن کوروب کیلگان بر هلال احمر دوقتوری سویلی باشلادیسه کوزلرندن یاش آغا: تورك عسکرینك شان و شرفن صاقلارلق مقاومت آزغنه‌ده بولمادی، تیزره‌ك تسلیم ایتلو یاغن قارادیلر، سلانیك نی بو روشچه تیز آلورغه یونانلر خاطرلرینه‌ده کیترمه‌گانلردر، دی. بو دوقتورنك هم باشقه شونده بولغان کشیلرنك سوزلرینه بناء، سلانیك ده‌گی تورك عسکرینك آزق و قورالی مکمل و یتارلك بولغان. ایکمك‌گه‌گنه توگل، ایت و پلاوغه‌ده طویوب طورغانلر، زاپاسلریده یتارلك بولغان. شونك ایله برابر، یونان عسکری کورینو برلن قاچارغه باشلاغانلر. یونان عسکری شهرگه یاقنلاشا باشلاغاچ تورك خاتونلری قورقشوب ایولرن طاشلاب چققانلر. قوللرینه بالالرن کوتاروب تورك عسکری یانینه قاچارغه باشلاغانلر. عسکر ایسه اوزی قاچارغه طوتونغان. تورك خاتونلری: «قاچماگز، بزنی قوتقاریگز، ناموسمزنی قوتقاریگز» دیب یغلی یغلی اینه‌لگانلر. یوق، تأثیر ایتمه‌گان. حتی شول قدر یوره‌ك یارغچ منظره‌لر بولغان، که بیچاره مسلمان خاتونلری حاللری بتکاچ قوللرنده‌غی بالالرن اوراملرغه طاشلاب کیتوب اوزلرن قوتقاررغه طرشقانلر. آفیتسرلر بو حاللرنی کوروب طورغانلر. صـالدات‌غه قاچماسقه قوشقانلر. لکن تأثیری کورنمه‌گان.

ایندی کیلیك صوڭغی چتالجه صوغشینه. مونده تورکلر جیڅـگان، بلغارلرنك ۱۰ ملك صالداتلری اسیر توشکان، ۱٤ طوپلری آلنغان فلان دیب تورلی خبرلر دنیانی شاولاتدی. حاضرنده بیك آچق آڅلاشلووینه کوره: مونده‌ده تورکلر جیڅمه‌گانلر. آلار مدافعه حالنده بولونغانلر. بلغارلر تجاوز ایتکان. تیك آلار اولگی پازیتسیه‌لرده‌گی شیکللی مونده تورکلرنی جیڅه آلماغانلرغنه.

عمومیتله، بلغارلر بیك آز اسیر بیرلگانلر. اسیر بیریلودن ایسه صوغشوب اولونی آرتق کورگانلر. اما تورك عسکری هر وقت بیك جیڅل اسیر بیرلگانلر. مونی بونده هر کم اقرار ایته‌در.

تورکلرنك ردیف (زاپاسنوی) صالداتلری آتارغه وقورال استعمال ایته‌رگه ره‌تله‌ب بلمه‌گانلر. بونلرنی تیزگنه آراده اوگره‌ترگه‌ده ممکن بولماغان. گرچه آلارنی هر یل جیوب بر نیچه آطنه اوگره‌ته طورو نظامی، کاغد اوستنده بولسه‌ده

شول کوینچه قالغان ، عمل‌گه قویولماغان ایکان . تورك آردوسنده خرستیان صالداتلر آراسنده تورکلرگه خیانت قیلوچیلر بیك کوب بولغان. فرصتی کیلگانده اوز آفیتسرلرن آتوب أوترگانلر. بلغارلر طرفینه قاچقانلر. آلارغه اشپیونلق ایتکانلر، یاکه صوغش باشلاو برلن کیری چیگله باشلاب باشقه‌لرغه سؤ مثال بولغانلر. حتی حاضرگی حالده استانبولده مکتب سلطانی بناسنده‌گی هلال احمر خسته خانه‌سنده یاتوچی مجروح بر گریك صالداتی اوزینك دینداش و ملتداش لرینه قارشو هیچ بر دانه آتماغانلغن، اوزینك آفیتسرن آتارغه تله‌سه‌ده موفق بولا آلماغانلغن سویله‌ب یاتوون نقل ایته‌لر.

تورك عسکرنده بولغان گیرمانیا اصولی سپار قوخنه‌لرنی تیزگنه یورتوب فائده‌لانوده آور بولغان: بر طرفدن مونده گیرمانیاده‌غی شیکللی شگغراب طورغان یوللر یوق ، ایکنچی طرفدن صالداتلر کوبسنچه آنك رەتن بلماینچه بوزوب بترگانلر. شولایوق ، ایجابنه قاراب ئلله نیچه تورلی روشده قورولا طورغان گیرمانیا اصولی چاترلردن فائده‌لانوده‌ده تورك صالداتلری زحمت چیککانلر. بونلرنك بارسی ایچونده علم ، تجربه ، جیتزلك کیره‌ك ایکان . بونلر ایسه مع التأسف، تورك صالداتلرنده کافی درجه‌ده بولماغان .

صگره ، تورك صالداتلری کملر بله‌ن ونیچون صوغشقانلقلرن‌ده یاخشی آکلاب یتکرمه‌گانلر. آلارنی بر نیچه یللردن بیرلی ئلی یمن‌گه، ئلی خوران غه ، ئلی آرناودلق‌غه یورتوب ئلسره‌تب بترگانلر. صوغشورغه تله‌می باشلاسه‌لر اول وقتلرده آفیتسرلر، بلغارلر وخرستیانلر ایله صوغوشامز دیگانلر. قارشولرنده‌غی کشیلرنك مسلمانلر ایکانلگن کورگاچ صالداتلرنك آفیتسرلرگه اوشانچلری کیموگان . حاضر ایندی آفیتسرلر، بلغارلر، صربلر ایله صوغوشامز دیگاچ ، صالداتلر: «بله‌مز، بله‌مز، سزنك بلغار دیگانکز کملر ایکانلگن آکلی مز. . .» دیه، کینه اوز مسلمان قرداشلری ایله صوغوشا دیب ظن ایتوچیلری کوب بولغان.

بلغار آفیتسرلری وصالداتلری آراسنده تورکچه‌نی مکمل بلوچیلر واوزلرن تورك کورسه‌تب آلداتوچیلرده کوب بولغان. اما تورکلر آراسنده بلغارچه بلوچیلر هیچ یوق دییه‌چك درجه‌ده آز ایکان . مثلا: کوکللی عسکرلر ایله بولغان بر به‌ریشوده آلتی بلغار صالداتی آلغه چققانلرده تورکلرگه: «بزده سزنك کبی محمد امتی‌مز، الله ایچون آتماکز بزگه» دیگانلر. بونی کورگاچ تورکلر آتودن طوقتاغانلر. اول‌ده بولماغان شول آلتی «محمد امتی» ایکیشه‌ر اوچه‌ر تورکنی آتوب قاچقانلر.

صوغش باشلانغاچده خلقنك روحن کوتارو واوقوچی یاشلرنك ملی ناموسلرن صاقلار ایچون دارالفنون شاکردلرینك کوکللی عسکر بولوب بر فرقه تشکیل ایتولری مسئلەسی میداغه چققان، دورت بیش ملك استودینتدن باری ایکی یوزلەب کشی کوکللی یازلغان. کیینوب تعلیم آلا باشلاغاچ تورلیسی تورلی سبب طابوب آلارده برەم برەم طایا باشلاغانلر. ۷۵ گه قالغان. بونك اوزرینه دارالفنون مدیری سامی بك: «بو اش مینم ناموسمه تیەدر، مینم ادارەمدەگی دارالفنون طلبەسنده بوندی حمیتسزلك کوروگه تحمل ایته آلمیم» دیب مدیرلکدن استعفا ایتەچك بولغان. صڭره کوکللی یازیلوچی استودینتلر آرتوب ۱۲۵ گه یتکان. بر قدر تعلیم آلوب صوغش میدانینه کیتکانلر. لکن آنده بارغاچ وبادن وآورولردن قورقوب بایتاغیسی طاغن کیری قایتقانلر. باری ۷۰ سی شونده قالغان. بونكده ۵۰سی گنه دارالفنون طلبەسی اولوب، ۲۰سی تورلی مکتبلردن وچیت مملکت دارالفنونلرندن کیلگان آدملردر.

«لوله بورغاس» صوغشنده تورکلر ایله بلغارلر برنچی مرتبەده بیك نق بەریشکانلر. ایکی یاقدنده کوب تلفات بولغان. بر یاقنكده موفقیتی آچق بلنمەگان. شول سببلی ایکی طرف عسکریده حال آلور ایچون آزراق چیگارگه لزوم کورگانلر. تورك عسکرینك چیگوی، آفیتسرلر امرینه خلاف اولەرق، بیك تیزدن قاچو روشینه کرگان. بلغارلر بونی سیزو بلەن تورکلرنی قووارغه طوتونغانلر. شونك اوزرینه تورك عسکری حقیقة قاچارغه باشلاب جیگلگان وکوب تلفات بیرگان. اگر تورك عسکری اوزی بلغارلرنی قوارغه باشلاسه آلارنك قاچارغه مجبور بولاچقلرنده شبهه یوق ایکان. حتی طوپلرن طاشلاب قاچارغه، قایشلرن فلاقلرن کیسوب قویغان بولغانلر. شونده بر ایکی ساعتلك وقت، صوغشنك بتون طالعن اوزگارتب یبارگان.

«قرق‌کلیسا» صوغشنده تورك عسکرینك آلغی رەتدەگی عسکری، آرتدەغی، ایکنچی و اوچنچی خطلردەغی عسکرنك حاضرلەنب یتوب یتمەوون اهمیتگه آلماینچه اوزلری هجوم ایتکان بولغانلر. لکن جیگلوب قاچقانلر و ایکنچی خط اوستندەگی عسکرگه کیلوب قاتناشقانلر. شولای ایتوب بتون عسکر برگه قاتناشوب طابورلر، بولوکلر، فرقەلر بارسیده چووالغان وقارما قارشق بولغان. شول قدر کوب کشیگه تیزگنه آزق یتکروده ممکن بولماغان. عسکرده ترتیب بتکان. آچلق باشلاغان. نی طوغری کیلسه شونی آشارغه، نی طوغری کیلسه شونی اچارگه مجبور بولغانلر. شونك اوستینه یاڠغورلرده یاوب عسکرنك ایسانلك

یاغینه کوب ضرر کیترگان. عسکر آراسنده دیزینتریه، تیف، وبا باشلانغان، کونینه مگه‌ر کشی آولوب قالغان وقتلر بولغان. آلارنی قارارغه، دوالارغه، جیوب آلورغه‌ده تیزگنه امکان بولماغان.

مونه شولای فلاکتلر برسی اوستنه برسی قوشولغان وشول سببلی چتالجه صوغشنده تورکلر بلغارلرنی دفع ایته آلسه‌لرده اوزلری استحکامدن چغوب آنلرنی قووارغه بولدرا آلماغانلر.

بو بیان ایتلگان نرسه‌لر البته اکثریتگه قاراب‌در. یوقسه تورك صالداتلری اچنده‌ده بیك نق وفداکارانه صوغشقانلر بارلغی، آفیتسرلر آراسنده نه حمیت دینیه ونه‌ده حمیت ملیه ایله متصف بولماینچه یالگز اوز باشن‌غنه قایغورتوچیلر، اوز راحتنه‌گنه قاراوچیلر، «باری بر مملکت ره‌نکه کره‌چك توگل، بونك ایچون قان توگارگه نی استویت» دیوچیلر موجود ایکانلگي کینه بیك اشانچلی خبرلر ایله ثابتدر.

تورك عسکرینك بعض اورنلرده‌غی مدافعه‌لری بیك شانلی اولوب، دشمن عسکرینه کوب تلفات بیردرگانلگی‌ده آچق معلومدر. ادرنه، اشقودره، یانیه کریپوستلرینك شول قدر نق مقاومت ایتولری عثمانلی عسکرینك ناموسن قوتقاررغه یارارلق شانلی واقعه‌لردندر. بلغار عسکرینك‌ده فوق‌العاده یونچوغانلغی، بیك کوب قرلغانلغی، اول تجاوزلر آنلر ایچون بیك قیمتگه توشکانلگی کینه بیك ظاهر حقیقت‌لردندر. چتالجه کریپوستلری حاضرگی صوغش نقطهٔ نظرندن کوب اهمیتلی نرسه‌لر بولماسه‌ده، بلغارلرآنی اوتارگه تله‌سه‌لر، اورنی‌نك اهمیتی سببلی، آنده غایت کوب تلفات بیررگه مجبور بولاچقلری، صوغش اشلری بلوچیلر قاشنده ظاهر ایدی. شونك ایچونده شول قدر قزقدقلری حالده استانبول‌غه کرو شرفندن واز کیچارگه مجبور بولدیلر.

تورکیه‌نك فلوطی کاغذاوستنده‌گی حساب بویونچه بلغار فلوطندن ئلله نی قدر اوستون (ذاتا بلغاریانك فلوطی یوقغه حسابدر) ویونان فلوطندنده یوغاری صانالسه‌ده بوصوغش وقتنده کورگان اشی بیك آز بولغان. باری چتالجه صوغشنده ایکی یاق قاناتدن آتوب بلغارلرغه بر آز قورقو بیروب طورغان. یوقسه دیگزلرده بر نرسه‌ده اشلی آلماغان.

بلغار میناتوسیسلری طرفندن یاره‌لانوب قایتقان «حمیدیه» قره‌یسری مونده تعمیرده یاتا. قاچان توزه‌لووی معلوم توگل. یونانلر سلانیك‌ده «فتح بلند»نی باطردیلر. یونان فلوطی بتون آطه‌لر دیگزی بوین بلوقاده یاصادی. تورکیه‌نك

بتون آطه‌لرینه عسکر چغاروب ضبط ایتدی. یونانلر طرفندن صوڭغی ضبط ایتلگان «ساقز» آطه‌سی ازمیردن باری یدی میل یراقلقده‌در. آنده‌غی طوپ طاوشلری ازمیرنی یاڭغراتب طورالر.

داخلده، خلقنڭ روحی توشونکی. تورك ومسلمانلرنڭ ایڭ منور الفکر و ایڭ حمیتلی بر قسمی بولغان «اتحاد وترقی»چیلر وطنلرن دشمنلری آیاق آستینه طاشلاب چیت مملکتلرگه قاچارغه مجبور بولغانلر. یاکه مونده تورمه‌لرده محبوس طوتولالر. خارجده تورکیه‌گه دوست وخیرخواه قالماغان. بارسیده آندن اوزلرینه حصه آلونی‌غنه توشونه‌لر. مونه شوشی حاللر بارسیده کوز آلدینه کیترلگاچ، مملکتنی حاضرگی فلاکتدن قوتقاروب قالونی امید ایتماوچیلرگه تعجب ایتار اورن قالمی‌در. ایندی بولغانلر بولدی، موندن صوڭ نیشله‌رگه کیره‌ك؟ دیب ایسابله‌وچیلرگه حق بیررگه طوغری کیله‌در. شونڭ ایچونده موین بوگوب صلح‌نڭ نتیجه‌سن کوته‌لر.

تورك عسکری صوڭ نیچون بو قدر ضعیف‌لك کورسه‌تکان؟ نیشله‌ب آلای ناچارلانغان واخلاقی بوزولغان؟ مونسی آیروم بر مسئله‌در. آلارنڭ بو حالگه توشولرنده‌گی یاکه شوندن یوغاری منماولرنده‌گی عیب، اوزلرنده‌می، یاکه باشقه‌لرده‌می؟ بونی تیشرسه‌ك اوزون بولور. لکن عیب اوزلرنده توگل‌لگی، اگر یاخشی قارالسه وتیوشلی تربیه وتعلیم بیرلسه، شولوق تورك عسکرینڭ آرسلانلر شیکللی دهشتلی وروحلی بولاچاغی بیك ظاهردر. تورکلر اوزلری ناچار واستعدادسزلرمی؟ بوده یوق؛ خلقتا باشقه‌لردن هیچ بر جهتدن کیم توگللرلر. شول قدر یاخشی بر ملت، شول قدر گوزه‌ل بر مملکت، شول قدر زور بر عسکر، باری ادارەسزلك، کشیسزلك یوزندن قربان کیته وچیتلر منافعنه‌آلت بولا.

٢٨ نویابر

۱۵

صلح مذاکره‌سی و انگلتره. سفیرلر قونفرانسی. تورکلرنڭ یاوروپاغه نظرلری. اتفاق غه قوشیلو و مستقل قالو فکرلری. روم ایلی قطعه‌سی کیتوگه قایغرماوچیلر. احمد صائب و عبدالله جودت بکلر ایله مصاحبه.

لوندون! مونه بتون استانبول مطبوعاتی‌نڭ و بتون تورك متفکرلرینڭ نظر دقتلری حاضر شونده یونه‌لگان. لوندون‌ده ایرته‌گه (۳ نچی دیکابرده) صلح مذاکره‌سی باشلاناچق: وقتیله یاوروپانی تتره‌توب طورغان و عسکری ژیانه قاپقه توپلرینه باروب یتکان تورکیه‌نڭ یازمشن (مقدراتن) شونده حل ایتارگه کریشه‌چکلر. بو صلح مجلسنده تورکیه مغلوب و محکوم صفتیله، اما موندن اوتوز قرق یللر آلوك گنه آنڭ عاجز تبعه‌لری بولغان بلغارلر، صربلر، قارا طاغلیلر غالب و حاکم صفتیله حاضر بولونالر. دشمان‌نڭ عسکری خلافت معظمه‌نڭ پایتختی بولغان استانبولدن ۴۵ چاقروم یرده طورا. یونان عسکری تورکیه ملکینه تجاوزده دوام ایته! متارکه‌ده، مع التأسف، قبول‌ایتارگه مجبوریت کورلگان شرطلرغه بناءً، چتالجه‌ده‌غی بلغار عسکرینه بلغاریا حکومتی استانبولدن واغون واغون ایکمك وآشاو اچو نرسه‌سی صاتوب آلوب یباره. اما ادرنه‌ده، یانیه و اشقودره‌ده محاصره آستنده قالغان بیچاره تورك عسکرینه آزق کرترگه تورکیه‌گه مساعده ایتلمی. شونڭ ایله برابر، ادرنه، یانیه، اشقودره قهرمان لری دشمان‌غه قارشی طوروده دوام ایته‌لر. کورسه‌تکان فداکارلقلری ایله بتون دوست و دشمانلری طرفندن تحسین ایتله‌لر.

صلح مذاکره‌سینڭ بیرلین یاکه ژیانه‌ده بولماینچه لوندون‌ده بولووی ائتلاف مثلث و خصوصا انگلتره ایچون بیك زور موفقیت‌در. انگلیز غزته‌لری مونی بیك سوینوب و شول قدر مهم بولغان «شرق مسئله‌سی»نڭ حلی اوز پایتخت لرنده بولنوووینه افتخار ایتوب یازالر. ذاتا بالقان مسئله‌سی اصلده اتفاق مثلث ایله ائتلاف مثلث‌نڭ یاوروپاده‌غی رقابتلرندن عبارت بر نرسه ایدی. بو صوغشده ائتلاف مثلث دولتلری واق بالقان حکومتلرینه غایت زور حسن توجه کورسه‌تدیلر. شول سایه‌ده تورکیه جیکلوب، کیله‌چکده نیمسلرنڭ شرق‌گه طابا هجوملرینه یول بیکله‌ندی هم نیمس عنصرینه قارشی یاوروپاده قوتلی بر

اسلاو عنصری میدان‌غه کیترلدی. ایندی انگلیزلر اوزلرینگ قورغان پلانلرن آخرغه قدر اوز مطلوبلرینه موافق ایتوب چغارر ایچون صلح مذاکره‌سینگ‌ده لوندون‌ده یاصالوون تأمین ایتدیلر. بالقان حکومتلرن، صوغشوب آلغان یرلرندن چغارغه مجبور ایتو ممکن توگلدر، دیب ایک آلوک اعلان ایتوچی دیپلومات - انگلتره خارجیه مینیستری «گره‌ی» بولغانلقدن، بو صلح مذاکره‌سینگ لوندونده بولنووی بالقان حکومتلری ایچون نی قدر موفقیتلی بر اش ایسه، تورکلر ایچون‌ده شول قدر کوکلسز بر اشدر.

صلح مذاکره‌سی وقتنده شرق مسئله‌لرن ره‌تکه صالو ایچون یاوروپا دولتلرینگ سفیرلرندن عبارت آیروچه بر سفیرلر مجلسی یاصالووی، بونگ هم لوندونده شولوق «گره‌ی» ریاستنده یاصالورغه قرار بیریلووی مونده‌غی بعض متفکرلرنی یالگز حاضرگی صوغش و تورکیه مسئله‌سی حقنده‌غنه توگل، بلکه تورکیه‌نگ قالغان قطعه‌لری وعموم اسلام دنیاسی حقنده‌ده قورقوغه توشوره‌در. خصوصاً تورکیه‌نگ لوندون سفیری توفیق پاشانگ بو سفیرلر قونفرانسینه قبول ایتلمایه‌چگی خبری مونده بیک ناچار تأثیر ایتدی. شونگ ایچونده تورک قلبلی کشیلر بو صلح مذاکره‌سندن و سفیرلر قونفرانسندن تورکیه ایچون خیرلی نتیجه‌لر کوتمیلر.

درست، بر طاقم فرضلر وخیاللر ایله افکار عمومیه‌نی یواتب طوررغه یاراتوچی وشولای ایتوب تورکیه‌نگ کیتکان صاین فلاکتگه توشووینه سبب بولوچی بعض غزته‌لر: «گیرمانیا ایله آوستریا بیرشمه‌سلر ئلی، آلارغه رومانیاده قوشیلور، کامل پاشا، بزنگ صلح وکیللرینه بیک نق طوررغه قوشقان. نورادونگیان افندیده فلان غزته‌نگ مخبرینه فلانچه سویله‌گان، بز مملکتمزنگ بولینوینه راضی بولاچق توگلمز دیگان، عسکرمز صوغشقه حاضر طورا دیگان» کبی سوزلر یازالر. اشلرنگ بارشندن بی خبر بولغان عوام خلقی ویالقاو قهوه خانه مداوملری‌ده بوندی فرضلردن بیک لذت آلالر. لکن، آلدانب طورودن لذت آلماغان ونی قدر آچی بولسه‌ده حقیقتگه قارشی کوز یومارغه تله‌مه‌گان ضیالی ومتفکر تورکلر بتونله‌ی باشقه فکرده‌لر. آلار: «اگر گیرمانیا، آوستریا ورومانیا اوستون چقسه‌لر بیله بوندن بزگه فائده بولاچق توگلدر، آلارنگ اوستون چغولری بزنی فدا ایتولری سایه‌سنده‌گنه بولورغه ممکندر، کیل زنهار ایندی اوزمزنی آلداتمیق، کشیگه اشانب عمر اوتکارمیک، نی گنه فائده کیلسه‌ده بزگه یالگز اوزمزدن کیلورگه ممکندر، یاوروپا دوستلغی‌نگ آچی تجربه‌لرن بیک نق طاتودق بیت

ایندی، کامل پاشا دوستی، انگلیزلرنك اوشبو صوڭغی صوغش وقتندەغی حرکتلرن کورگاندن صوڭ نی امید قالدی» دیلر.

حتی بعض بر غزتەلر، مثلا ، «علمدار» غزتەسی : «صوغشدن آلوك بز غزتەچیلر نیچون صوڭ خلقنی آلدایب طوتدق ، نیچون بز اوزمزنك هر جهتچه بلغارلردن توبان ایکانلـگمزنی ، بناً علیه صوغوشسەقده جیڭه آلمایەچغمزنی بار بار باغرمادق ایکان، جنایت اشلەگانمز، هیچ بولماسه موندن صوڭ بو عادتمزنی طاشلیق ایندی» دیلر. «اقدام» و«تصویرافکار» کبی بعض بر غزتەلر حاضر بلغارلر ایله یاپونلرنك فضیلت وکمالتلرن ، آنلرنك تمدن وترقیلرن صاناب کورسەتەلر، تورکلرنیده شولر یولندن باررغه اوندیلر.

خلاصه : هر نیچك بولسەده حاضرگی احوالنك تورکیه ایچون بیك اوڭایسز بر وضعیتده بولونغانلغن بلوچیلر وشوڭا نق قایغروب استقبال ایچون فکر یورتوچیلر مونده کوبدر .

استقبال ایچون یورتوله طورغان فکرلر بیك تورلیچه: ایك کوب سویلەنگانی: هیچ فرصت اوتکارماینچه تورکیه گیرمانیا آوستریا وایتالیا اتفاقنه کررگه کیرەك دیودن عبارتدر. لـکن بوڭا قارشی ایکنچیلر: «بیك تیزگنه قبول ایتسەلر بیك کرر ایدك ، لـکن قبول ایتمیلر شول ، بزنك بتون سیاسی واقتصادی حقوقلرمز ایسکی معاهدەلر ایله یاوروپالیلر طرفندن بەیلەنگان ، مملـکتمزنك هر طرفنده ترتیبسزلك ، خلقمز نادان وفقیر، ایك برنچی طایانچمز بولغان قوۂعسکریەمزده یمرلدی ، شوندی بر حالده بزنی اتفاقغه آلوب نیچون شوندی آور بر یوك آستنه کرسونلر، آلار باری بزنی بولەرگەگنه راضی بولاچقلر» دیه جواب بیرەلر.

انگلتره، روسیه، فرانسیه (ائتلاف مثلث) ایله اتفاق غه کره آلونی مونده ایسابلەب قارارغەده تیوش کورمیلر. چونکه آلارنك تورکیەنی اتفاقغه قبول ایتووینه احتمالده یوروتمیلر. صڭره، قالا بالقان اتفاقنه کرو. ذاتا، بالقان حکومتلری بونی تلیلر، حتی صلح وقتنده هیچ بولماسه گمرك اتحادینه کرونی شرط ایتوب قویو احتماللریده سویلەنه. انگلتره، روسیه و فرانسیەده تورکیەنك بالقان اتفاقنه کروون بیك مقبول طاباچقلر، لـکن، تورکیەنك بالقان اتفاقنه کرووی: اوزندن بلغارلرغه کیتکان یرلرنك بلغارلر قولنده قالووی و نیمسلر قولینه کیتماوی ایچون قان و مال توگوب یاردملەشووی دیگان سوز بولاچقدر. تورکلر ایندی حاضرگه قدرده روم ایلی قطعەسینه آنا طولی‌نك بیك کوب یگتلرن کومدیلر، آنا طولی تورکلرینك آقچەلرن توکدیلر. موندن صوڭ دخی شولای

ایتونی، خصوصا بلغارلر فائدەسینه آلت بولونی برده تلەمیلر.

قالا: تورکیەنڭ هیچ بر اتفاقغه قوشلمایںچه اوز باشینه ترقی ایتو مسئلەسی. هرنچی باقشده البته مونی بیك موافق طابالر. لـکن، آزغنه تیرەنرەك ایسابلی باشلاغاچ مونڭ توبندنده چریکلر چغا. بو فکرگه خلاف کشیلر بولای دیلر: «بز حاضرگه قدر یاوروپا رقابتی و داخلەگی چیت قوملرنڭ فتنەلری سایەسنده ایزیلوب خراب بولدق، یاوروپا قطعەمزنی قولدن اچقندردق، شول حال آنا طولی دەده دوام ایتەچکدر. مثلا: حاضروك ارمنی مسئلەسی باش کورسەتب طورا، امتیازلی «جبل لبنان» اویازی اوزینڭ حقوقلرن آرتدرونی طلب ایته، سوریه و شام تیرەلرنده انگلتره ایله فرانسیه قوتقولری باشلاغان، عربلر انگلتره قونسولینه مراجعت ایتوب، تورکیەنڭ قوت و نفوذی کیمو سببلی دیه آندەغی خلقنڭ انگلتره حمایەسینه آلنوون اوتنگانلر، قونسول آلارغه: سز شول طلبکزنی میڭا یازوب بیریکز، مین آنی انگلتره حکومتینه طابشررمن، صڭره تدبیری کوریلور دیگان. بغداد، بصره طرفلرندەده انگلتره قوتقوسی دوام ایته. تورکیەنڭ ایك اوڭایسز وقتنده بو کونلرده استانبولغه یمن‌دن شیخ یحی‌نڭ وکیللری کیلدیلر. یمن‌گه بلطر بیرلـگان امتیازلر حقنده سویلەشب بر رەتکه صالورغه تلیلر. بوغازلر مسئلەسیڭ قوزغالووی کوتیله. شولای بولغاچ تورکیەنڭ روم ایلی قطعەسندەگی حال آنا طولی‌دەده دوام ایتەچك، بز اوزمزگنه بونلرغه قارشی طورا آلمایەچقمز. بناءً علیه استقلالمزنی صاقلی آلمایںچه تدریجا بتونلەی بتارگه مجبور بولاچقمز».

صوڭ آلای بولغاچ نیشلەرگه ایندی؟ دیگان سؤالغه قارشی بو قسم فکر صاحب‌لری: «تورکیەنڭ قوتولووی ایچون بردن بر چاره قوتلی برەر اجنبی حکومت‌نڭ حمایەسینه کروب، بر یکرمی اوتوز یل قدر طنچ طورا آلو و ترقی بولنده دوام ایتودر، صڭره کوریلور» دیلر. استانبولده ایك کوب طارالوچی و تورکیەنڭ ایسکی غزتەلرندن بولغان «صباح» ده ارمنی محرر دیران کلـکیان افندی تورکیەنڭ انگلتره حمایەسینه کروون ترویج ایته. لـکن بیك شوما، بیك آقرون‌غنه یازوب کیلـگانلکدن بوڭا قارشی پروتیست فلان بولمی. مشهور مراد بك ایسه روسیه حمایەسینه کرونی تکلیف ایتوب یازدی. بونڭ یازووی بر طرفدن یاخشوق طوپاس بولغانلقدن و ایکنچی طرفدن روسیەگه تورکلرنڭ قاراشی انگلترەگه قاراشلری شیکللی بولماغانلقدن بوڭا قارشی پروتیستلر یازلدی. بر آز قچقرشوبده آلدیلر. عثمانلی یهودیلرینڭ اشتراکیله استانبولڭ

چغارلمقده بولغان فرانسوزچه «ژون تورك» غزته‌سی هیچ بولماسه صوغش طوقتالوب بتکانچه موندی نرسه‌لر حقنده بحث ایتونڭ کیلشمه‌گانلگن یازوب چغاردی. شویله استقبال حقنده قایغرولر دوام ایته وشونڭ ایله برگوك، تورکیه‌نڭ استقبالی ایچون بیك امیدلی قاراوچیلرده یوق توگل. مثلا: کوب یللر مصرده طوروب «سنجاق»، «قانون اساسی» کبی یاش تورك غزته‌لری چغارغان، سلطان عبدالعزیز وسلطان مراد واقعه‌لری حقنده رساله‌لر نشر ایتکان متفکریندن احمد صائب بك‌ده شونلر جمله‌سندندر.

احمد صائب بك .

بونلر بولای دیلر: «روم ایلی قطعه‌سی حقیقتده کوبده‌نوك بزنکی توگل، بزدن کیتکان ایدی. آنی صاقلاو و آنده‌غی اختلال‌لرنی باصدرو ایچون بز آنده یوز مڭلرچه صالدات آصرارغه مجبور بولا ایدك. اناطولی تورك‌لرندن آلنغان صالداتلرنڭ هر یل ۱۰ — ۱۵ مڭی شونده تلف بولوب قالا ایدی. روم ایلی ولایتلرندن ۳میلیون یارم لیرا داخود الونا، اما اوزینه بش میلیون لیرا قدر راسخود چغا ایدی. شول روم ایلی ولایتلری ایچون کورشیلرمز و یاوروپا دولتلری ایله بوزولشورغه مجبور بولا ایدك، شونك ایچونده بونلرنڭ کیتووینه اول قدر قایغورا طورغان اورن یوق، تیك باری بوندن عبرت آلوب فائده‌لانورغه‌غنه کیره‌ك، آناطولی قطعه‌سیده بیك زور، هر تورلی بایلق‌غه مالك، اگر بونی آدم عقللی اعمار ایتسه‌ك راحت راحت یاشی آلورمز».

همده بولای ایسابله‌وچیلرنڭ فکرلرینه بناء، حاضر ایندی مملکت طنچلانغان، داخلده باش کوتاره‌چك ملتلر قالماغان، ارمنیلر هر یرده اقلیتده‌در،

۹.

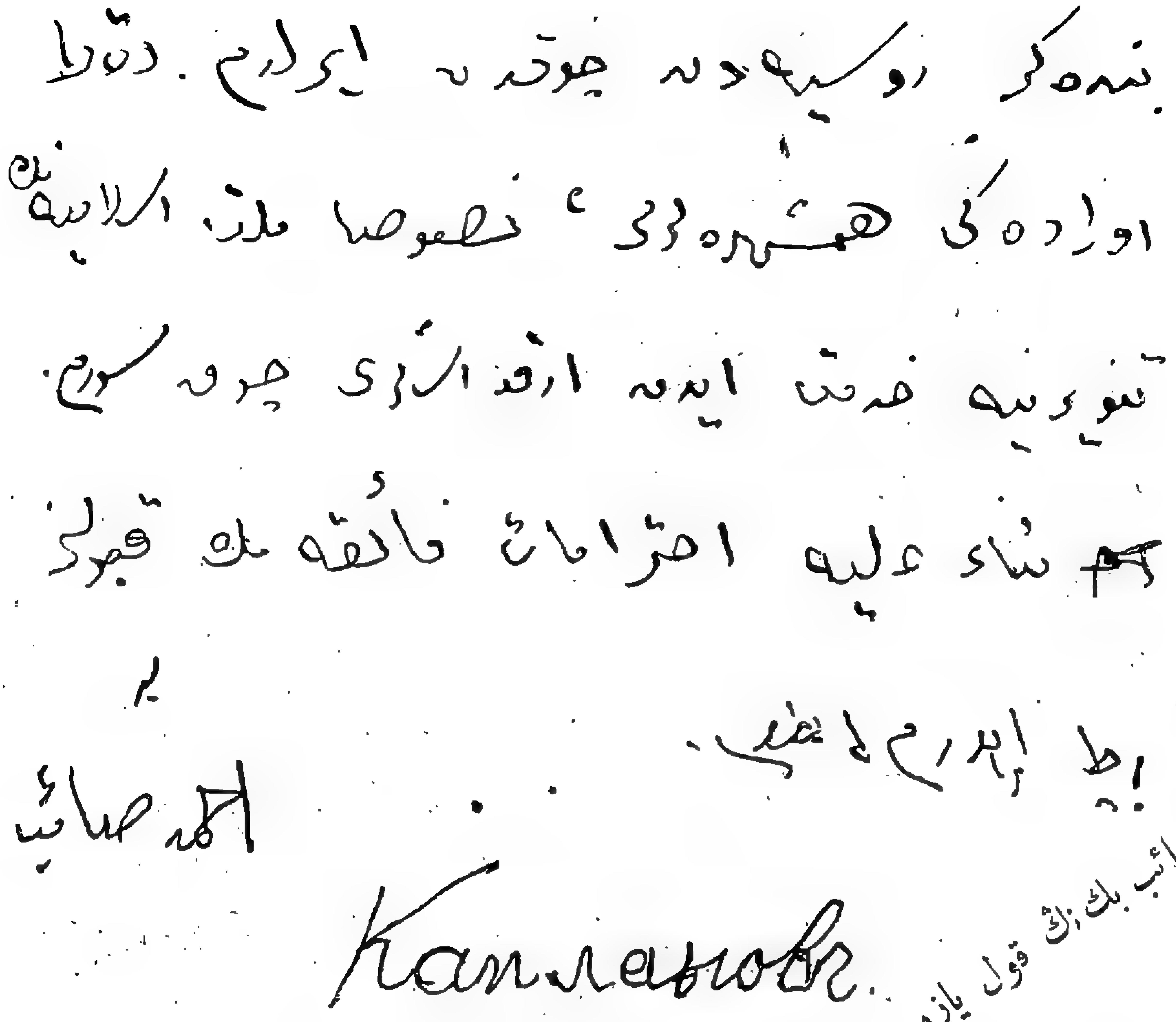

احمد صائب بك نك قول يازووى.

عربلرنك ایسه تورکلردن آیریلورغه تله‌و احتماللری یوقدر، کامل پاشا حکومتی حاضر بیك نق، اتحادچیلرنك اش باشینه کیله آلو احتماللری یوق، پارلامینت صایلاولری وقتنده حکومت تضییق کورسه‌تمایه‌چك، بی طرف وترقیپرور آدملرنی مبعوث صایلایه‌چقلر ویاوروپا دولتلری‌ده موندن صوڭ تورکیه ضررینه طرشماسلر، چونکه سبب قالمادی ایندی، باری روسیه گنه بوغازلر آچیلو مسئله‌سن چغاره‌چق، لکن اول مسئله تورکلرنك اوزلرینه گنه توگل، بلکه باشقه دولتلرگه‌ده متعلقدر، شول سببلی آنك حل ایتلووی وقتنده تورکیه ایله روسیه آراسنده آیروم بر اوکا-یسزلق چغووی احتمال طوتولمی‌در.

بو فکرگه قوشلماوچیلر ایسه: تورکیه‌نك یاوروپا قطعه‌سنده‌غی ولایتلرینك کیتووی آنی بیوك دولتلر جمله‌سندن چغارا، آزیا حکومتلری درجه‌سینه توشوره، آنلرنك استقبال ومقدارتی ایسه نیچك بولاچاغی معلومدر، روم ایلی قطعه‌سی تورکیه‌نك ایڭ اشلکلی وتجارتگاه ولایتلری ایدی، آنلرنی دشمن اشغال ایتو

ایله استانبول سوداسینه ئلله نی قدر کمچیلك کیلدی ، استانبولنك عدلیه ، مالیه محکمه‌لرنده ، معارف ونافعه دائره‌لرنده اشلر بتونله‌ی آزایوب قالدی ، محکمه‌لرده

دوقتور عبدالله جودت بك .

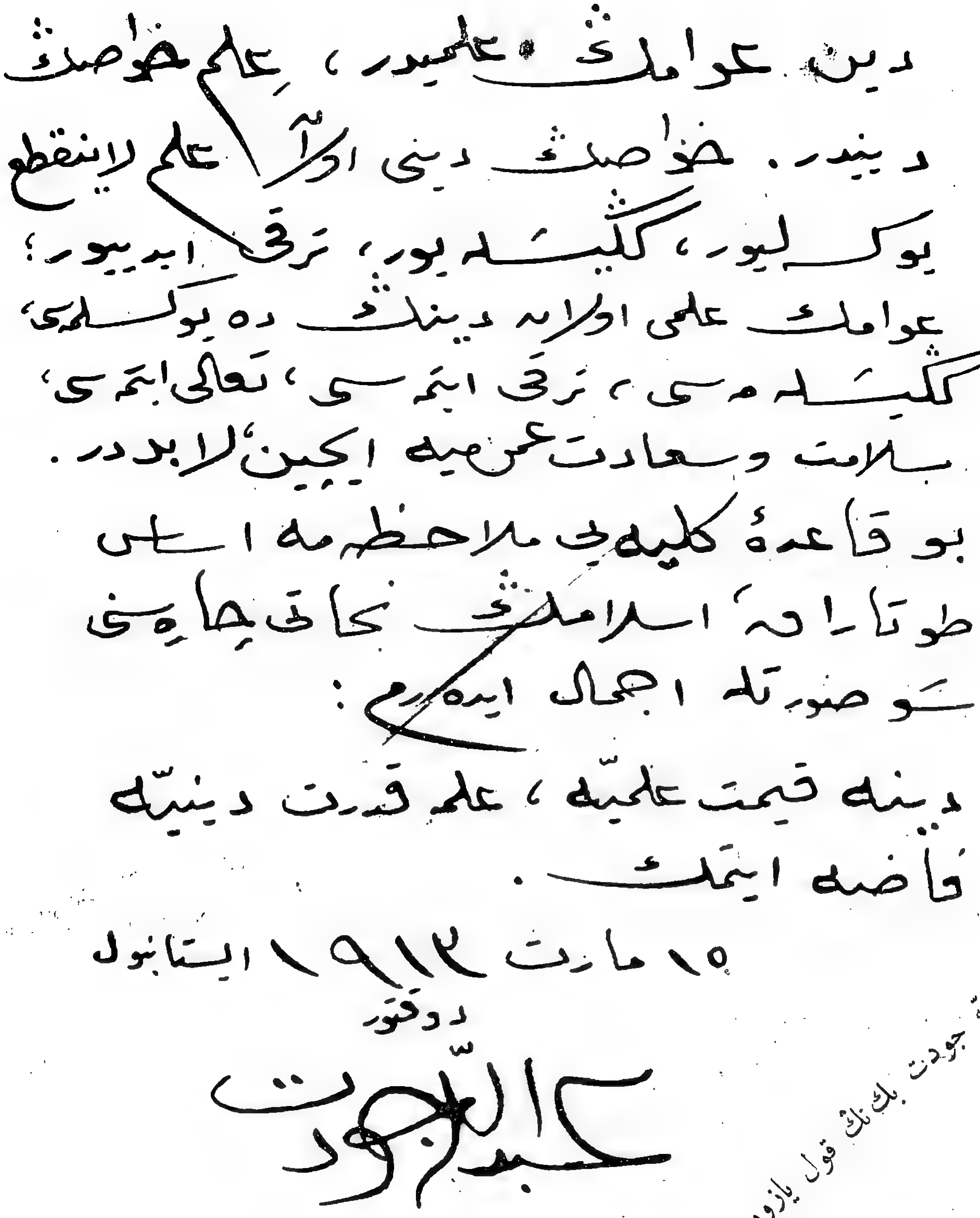
دين عوامك علميدر، علم خواصك دينيدر. خواصك ديني اولان علم لاينقطع يوكسليور، كنيشليور، ترقی ايديور؛ عوامك علمی اولان دينك ده يوكسلمه‌سی، كنيشله‌مه‌سی، ترقی ايتمه‌سی، تعالی ايتمه‌سی، سلامت و سعادت عموميه ايچين لابددر.

بو قاعدهٔ كليه‌يی ملاحظه‌ه اساس طوتاراق اسلاملغك نجاتی چاره‌سنی شو صورتله اجمال ايده‌رم:

دينه قيمت علميه، علمه قدرت دينيه افاضه ايتمك.

١٥ مارت ١٩١٢ استانبول

دوقتور

عبدالله جودت

عبدالله جودت بكنك قول يازووی.

مأمورلر تيك اوطورالر، بونلرنك كوبسن اورنلرندن چغاررغه كيره‌ك بولاچق، نی قدر مهاجرلر كيلوب دولت اوستنه يوك بولدی، آنلرنی اورنلاـ شدررغه نی قدر آقچه‌لرغه احتياج بار، روم ايلی قطعه‌سنده‌گی اوچ ميليونلاب توركلر چيتلر قولينه كيتدی، بو ايسه توركيه‌ده‌گی تورك عنصرينك دخيده آزايووينه سبب بولاچقدر، ديلر.

تورك ضياليلرندن مشهور دوقتور عبد الله جودت بك ايله مصاحبه ايتدم وتوركيه‌نك حالی و استقبالی حقنده فكرلرن صوراشدم: اگر بو صوغش‌نك نتيجه‌سی بزنی اوياتسه؛ عبرت آلسه‌ق روم ايلی قطعه‌سينك كيتووی ايچون آرتق

قایغورر اورن یوق ، اول بزدن کوبدەنوك کیتکان ایدی ، دی . صوك عبرت آلنور توسلیمی؟ تورکیه ضیالیلری نی فکرده ؟ دیدم . بلمیم ، افندم، امید کوب توگل ، دی . شولایده ، عبدالله جودت‌بك گوبدن توگل آنا طولیغه باروب یوروب قایتقان ایکان؛ احوال برلن یاخشی طانشقانلغن سویلی. تورکلرنك تجدد واصلاحگه قابلیتلرن بیان ایته . غایت اطاعتلی‌لر، مملکت‌نك طبیعی بایلغی بیك کوب ، اگرده اش باشندەغی کشیلر همتلی آدملر بولسه آناطولی‌نی اصلاح ایتو مینمچه بیك جیکللر، دی .

ــ اش باشینه یاخشی کشیلر کیلوب، آنلرنك ثبات ومتانت ایله طریشولری ایچون مرکز حکومت‌نك قوتلی بولووی حاجتدر، آنك قوتلی بولووی‌ده اساسلی بر سیاسی فرقه‌گه طایانووی سایه‌سندەگنه ممکندر، سزده‌گی پارتیه‌لرنك قایوسی اساسلی بولورغه ممکن صوك ؟ دیدم .

ــ برسیده اساسلی توگل، چونکه سیاسی پارتیه‌لر حکومت آقچه‌سیله یاشامی طورغان بورژوازیه ایله مستقل مسلکلی ضیالیلر طرفندن‌غنه تشکیل ایتلورگه ممکن، بزده ایسه بو ایکی صنف‌نك برسیده یوق ، تورکلرنك آزمی کوبمی ضیالیسی بارده حکومت خدمتنده ، معاش برلن یاشیلر، بونلرنك بتون حیات‌لری حکومت‌نك کیفنه باغلیدر، بنأً علیه بونلر حکومت‌نی اوز قوللرنده طوتارلق پارتیه یاصی آلاچق توگللردر، دی .

ــ اول حالده صوك سزده سیاسی فرقه‌لر بولماغاچ پارلامینتاریزم اصولی‌نك نی معناسی قالور، دیدم . بوکا قارشی جودت‌بك: آزده بولسه دوقتورلر، آدواقاتلر، محررلر کبك مستقل ضیالیلر بر غروپپا تشکیل ایتوب تجدد و ترقی طرفداری حکومت وجودگه کیلگاندن صوك آنی صاقلارغه طریشورغه تیوش ، دی .

مونه، تورکیه‌نك پایتختنده‌گی بعض بر فکرلر وتوشونچه‌لر شوندن عبارتدر.

استانبول ۲ دیکابر.

۱٦

یونانلر ایله صوغش . استانبولده وبا کیمی . مکتبلر آچیلا . اوقو اشلری . «اتحاد و ترقی» چی محبوسلر. اورنسز قالغان مأمورلر. اجنبی مأمورلر چاقرو. ینه پارتیه مسئله‌سی.

یانیه طرفنده تورك و یونان عسکری آراسنده بر نیچه کونلردن بیرلی صوغش دوام ایتکانلگی و یونلرنك کوبسنده تورکلرنك یونانلرنی جیکگانلگی خبر ایتله طورا ایدی. حاضر بو خصوصده حکومت اوشبو رسمی معلوماتنی نشر ایتدی:

«یانیه تیره‌سنده «قوندوروت» و «که‌تریقو» دیگان اورنلرنی آلغان دشمان عسکری ایله اوچ کوندن بیرلی دوام ایتکان قاطی صوغش‌ده یونانلر بیك نق جیکلدیلر و کوب تلفات قالدروب کیری چیکلدیلر، بر طاو طوپلری باتاریه‌سی تخریب ایتلدی».

طبیعی، بو خبر موندە زور سوینچ بیردی. یونانلرنك متارکه‌گه قاتناشمی قالولرینك سببلرندن برسی شول یانیه‌نی ضبط ایتو ایدی. تورك عسکرینك شوندی مهم بر وقتده دشمن‌نی جیکوب دفع ایتولری بیوك موفقیت‌در. یوغارغی رسمی خبر، یانیه گوبیرناطورینك وکیلی «نوزاد» بك طرفندن داخلیه نظارتنه کوندرلمشدر.

مدللی و ساقز آطه‌لرنده تورك عسکرینك اچکه تابا چیکلوب یونانلرغه نق قارشی طورغانلغی خبر ایتله‌در.

وبا طارالوغه قارشی استانبول شهر اداره‌سی جدی تدبیرلرگه کرشدی. مثلا: وبادن صاقلانو حقنده تعلیمات باصدروب طاراتدی و شونی همه اوراملرده دیوارلرغه یابشدروب قویدیلر، شهر اداره‌سی بیك کوب یرلرده بوشلای چای اچره باشلادی. میدانلرده، زور اورام پوچماقلرنده زور صماوارلر قایناب طورا. تله‌گان بر کشی‌گه شوندن بر استقان چای بیریله. شیکری زور قاپچقلرغه طوتروب قویلغان. تورکلر مونی بیك تملەب اچەلر. ایولرنده وبا برلن آورغان کشیلرنی حکومت‌گه خبر بیرمایچه یاشروب قالغان کشیلرگه جزالر تعیین اولوندی. موندی کشیلرنك اسملری هر کون غزته‌لرده اعلان ایتله طورا. شوندی تدبیرلر سایه‌سنده بولسه کیره‌کدر، که صوك کونلرده وبا کیتدکچه آزایا

بارا. مثلا: بو اوتکان تاولکده وباغه ئله‌گوچیلرنك صانی، رسمی خبرگه کوره ـ ۳۹، اولوچیلرنك صانی ایسه ــ ۱۱در. حالبوکه، بر نیچه کون الوك آوروچیلر نك صانی ۷۹ غه، اولوچیلرنکی ۳۰ غه قدر یتکان ایدی.

استانبول مکتبلرن آچوب درسلر اوقوتا باشلارغه قرار بیرلدگن اوتکانده یازغان ایدم. ایندی ابتدائی و رشدی مکتبلر آچلوب درسلر باشلاندی. اعدادیلر آچیلا، غلطه سلطانیسی آچیق، آنده درسلر اوقولا. استانبول سلطانیسنده گیرمانیا صلیب احمر خسته خانه‌سی اورنلاشدرلغان. آنده بیش یوز قدر مجروح و خسته‌لر بار ایدی. بونلرنك بر قسمی تریلوب چقدیلر. قالغانلرن هلال احمر خسته خانه‌لرینه کوچروب مکتبنی بو کونلرده آچارغه حاضرله‌نه‌لر. سلانیك مکتب سلطانیسنده اوقوچی شاکردلردن اون بشیسی آنلر یونانلر کرگاچ یونان گنیرالندن رخصت آلوب مونده کیلگانلر، استانبول مکتب سلطانیسینه یرله‌شدرلدیلر. بونلرنی کوروب سلانیك احوالن صورا شدم. یونانلر طرفندن زور وحشت اجرا ایتلگانلگن بز بلمه‌دك، بزگه مساعده ایتلدی، کیتدك، دیلر.

دار الفنون، دیکابرنك ۱۵ نده آچیلا. آنده‌ده هلال احمر خسته خانه‌سی بار. آورولرن باشقه یرگه کوچروب بوشاتاچقلر. دار المعلمین بناسنده‌ده خسته خانه یرله‌شدرلگان. آنی‌ده بوشاتو قایغوسنده‌درلر.

آڭلاشلدیغنه کوره، حربدن صوك تورلی سببلر ایله مونداغی شاکردلرنك درسلری بیك کوب کیسلورگه طوغری کیلگان. یانغینلر، طرابلس صوغشی، داخلی طنچسزلقلر، وبا و نهایت اوشبو بالقان صوغشی، درسلرنك منتظم دوام ایتولرینه کوب ضرر کیتورگان. حربدن بیرلی دوام ایتکان دورت یل اچنده‌گی اوقولر برگه جیولسه بارلغی ایکی یلدن آرتق‌غه طوغری کیلماسدر، دیلر. صگره‌ده معارف ناظرلری بیك یش آلماشنوب وهر برسی اوزینه مخصوص یاکی پروغرام ترتیب ایده‌رك، اوزندن اولگیلرنکن بوزا واوزگارته کیلگانگه کوره، مکتبلرنك پروغرام و ترتیبلری برده ره‌تکه قویلوب بنه آلمی طورغانلغن سویله‌ب تأسف بیان ایته‌لر.

توقیف ایتلگان «اتحاد و ترقی» چیلرنی حبس خانه‌دن چغاروب بتره‌لر ایندی. حاضر باری بش اون کشی‌گنه قالغان دیلر. بونلر جمله‌سندن معلوم برسی آیدین مبعوث سابقی عبیدالله افندیدر. بونی آیا صوفیه جامعنده سویله‌گان بر وعظی ایچون توقیف ایتکانلر ایکان. حبس‌دن چقغان کشیلرنك بر نیچه‌سی

ایله کوریشوب، نیچون یابلغان و نیچون چغارلغانلقلرینك سببلرن صوراشدم. بونلر مونده بیوك اورنلر طوتوچی کشیلر بولغانلقدن اسملرن تصریح ایتونی اوکایسز طابام. شول سببلی آنلردن ایشتکانلرمنی گنه یازوب اوتهم.

اولا، هیچ برسی اوزلرینك نیچون توقیف ایتلگانلکلرن بلمیلر هم حبس خانه‌ده بونك سببی اوزلرینه اعلان ایتلمه‌گان. اون کون‌دن باشلاب بره‌ر ایکیشه‌ر آی‌غه قدر تورلیسی تورلی مدتده حبس خانه‌ده قالدقلری حالده هیچ برسندن صوراو سؤال بولماغان و استنطاق ایتلمه‌گانلر. محبوسلر اوزلری: بز نیچون توقیف ایتلدك، سببن سویله‌گزله، دیه دیوان حرب ریاستنه مراجعت ایتکاله‌سه‌لرده: آنی تیکشرر‌گه حاجت یوق، تیزدن چغاریلاچقسکز، دیه جواب آلغانلر. آزغنه بر آراده دیوان حرب رئیسی اوچ مرتبه آلماشنغان. محبوسلر حبس خانه‌ده ۷۰ ــ ۸۰ کشی برگه طوتلوب، حقلرنده برده قصنقی‌لق اجرا ایتلمه‌گان. آشلرنی ایولرندن کیتروب آشاغانلر. اوز آرا قونفرانسلر بیرگانلر، اوینات کولوب شایاروب طورغانلر. دوقتور عبدالله جودت بك اوزینك اثرلرن کیترتب شونده صاتا طورغان . . .

بونلرنك توقیف ایتلولریده قزق قزق‌غنه بولغان: مثلا: آلوك داخلیه مینیستری بولوب طورغان حاجی عادل بك استانبولدن چیتده «مقری کوی» دیگان یرده یاشی ایکان. بر تونله برلن هیبت آفطوموبیلده آنك ایووینه ایکی کشی کیلوب: افندم، صدر اعظم پاشا حضرتلری سزنی حاضر اوزینه چاقردی، بیك مهم و آشغچ کیگاش بار دیب آیتدی، بز سزنی آلورغه کیلدك، دیگانلر. حاجی عادل‌بك بونلرغه: صدراعظمدن میکا هیچ بر خبر بولغانی یوق، اگر اول چاقرتسه آلوکدن خبر ایتار، تیلیغرام بیرر، تیلیفون ایله بلدرر ایدی، موندی تون اورتاسنده هیچ طانوماغان کشیلر ایله مین نیچك کیتیم، ایرته‌گه اوزم باررمن، دیگان. بوکا قارشی تگیلر: افندم، اگر بزدن شیکله‌نسه‌گز سزنك یانگزغه حاضر پالیتسه‌نی چاقررغه ممکن، قورقماگز، بو اش پالیتسه‌غه معلومدر، دیگانلر. بونك اوزرینه حاجی عادل بك: «ها، دیسه‌گزله، بنی توقیف ایدییورسکز، نیچون باشدن طوغروسینی سویله‌میورسکز» دیه‌رك کیینگانده آفطوموبیل‌گه اوطوروب حبسخانه‌گه کیتکان.

ایندی چغارلغان وقتده‌ده: محبوسلر دیوان حرب رئیسندن: بزنی نیچون یابقان ایدیکز و نیچون چغاراسز، دیب صوراغانلر. بوکا قارشی: سزنك حقده شبهه‌لی بر نرسه طابلمادی، شونك ایچون چغاریلاسز جوابی بیرلگان. حالبوکه،

حکومت رسمی بیاننامه نشر ایتوب بونلرنی: عسکرنی صوغشماسقه قوتورتو، پادشاهغه و بیوکلرگه سوء قصد ایتو ایله اتهام قیلغان ایدی. ایندی شول قدر زور اتهامدن صوك شول قدر جیکل‌لك ایله بونلرنی حبسدن چغارو کولکی و معناسز بر اش بولوب قالدی. شونك ایچونده بو حبس ایتلگان کشیلرنك بعضیلری عدلیه محکمه‌لرینه مراجعت ایله اوزلرینك حقسز یابلولری طوغروسنده حکومت اوستندن دعوا قوزغاتورغه جییونالر دیب ایشتله‌در.

شونی‌ده ایتوب اوتیم: مونده بر کشینی توقیف ایتکانده پالیتسه و ژاندارملر اوزلری یانینه اورام قاراولچیسی بله‌ن محله امامن‌ده آلوب کیله‌لر؛ محله امامی ایك آلدن ایوگه کروب توقیف ایتارگه پالیتسه کیلگانلکنی خبر بیره ایکان.

اتحادچیلردن جانبولاد آدلی بر آفیسرنی توقیف ایتارگه کیلگانلر. جانبولادنك خاتونی آوری ایکان. ایرته‌گه اوزم باررمن، دیگان، طکلاماغانلر؛ پالیتسه مأمورلرینك برسی کیلگانده جانبولادنك جیلکه‌سندن طوتقان، بونك اوزرینه جانبولاد کسه‌سندن ریۋالویرن آلغانده تگی کشبگه آتقان: اول شوندوق یغلوب جان بیرگان. ایبداشلری قایسی قایا طارالوب کیتکانلر. صکره جانبولاد اوزی پالیتسه‌غه باروب عیبن سویله‌گان و اوزن توقیف ایتدرگان. حاضر اول دیوان عرفی حبسخانه‌سنده‌در.

طرابلس‌نك ایتالیاغه کیتووی، روم ایلی قطعه‌سینك دشمنلر قولینه توشووی سببلی تورکیه‌نك شول برلرده‌گی مأمورلری اورنسز قالغانلر. بونلر حکومتدن معیشتلرینك تأمین ایتلوون و بعضیلری استانبولغه و آنا طولی‌غه قایتورغه یول آقچه‌سی بیباریلوون صوریلر ایکان. حکومت بو خصوصده مخصوص کامیسیه توزودی، ۱۵ یلدن آرتق خدمت ایتکانلرینه پینسیه تعیین ایتوب آتستافقه‌غه چغاراچقلر. آندن کیم خدمت ایتکانلرینه معاشلرینك اوچدن برن بیروب طوروب، نیچکده بولسه بره‌ر تورلی اورنلاشولرینه چاره‌لر أزله‌یه‌چکلر.

طرابلس صوغشی وقتنده ایتالیاغه اسیر توشوب قالغان تورك آفیتسرلری یونان صوغشی چغو سببلی مونده قایتا آلمی قالغانلر ایکان. ایتالیا حکومتی بونلرنی صلحدن صوك اوزنده مسافر ایتوب آصراغان. بو کونلرده کوستنجه آرقیلی استانبولغه اوزاتقان، بر قسمی قایتدیلر. قالغانلری بو کونلرده کوتوله‌در.

بونلردن برسی مین طورا طورغان «مسرت» اوتلنه توشدی. طانشوب طرابلس احوالی حقنده صوراشدم. خیلی مهم نرسه‌لر سویله‌دی. شاید کیله‌چکده یازارمن.

آکلاشلدیغنه کوره، حکومت داخلی اشلرنی اصلاح ایتو حقنده چیت مملکتلردن بر نیچه اجنبی متخصصلر چاقررغه قرار بیرگان؛ عدلیه و زراعت اشلرن یولغه صالور ایچون‌ده شوندی متخصصلر چاقریلووی فرض ایتله ایکان.

صلح مسئله‌سی یاقنلاشو ایله پارتیه‌لك مسئله‌سیده جانلانا باشلادی چماسی. «تنظیمات» غزته‌سنده لطفی فکری بك اوزی یازغان باش مقاله‌سنده: «بوندن صوك اتحاد پارتیه‌سیده، ائتلاف پارتیه‌سیده بتسون، شولر ایکان بزنی خراب ایتکان نرسه‌لر، میرآلای صادق بك ائتلاف قلوبلرن بارسنده یابدروب و بو پارتیه‌نی بتروب بیك یاخشی ایتکان، بوندن صوك بولار برسیده کیره‌کماس. حتی ممکن بولسه حکومت مخصوص نظام چغاروب بوندن صوك بر پارتیه‌نك‌ده «اتحاد وترقی» آدلی بولووی یارامایه‌چغن بیان ایتسون ایدی» دی.

لطفی فکری بك: بوندن صوك بزده محافظه کاران وترقیپروران آدلی ایکی پارتیه گنه بولورغه تیوش، مین اوزم صوکغیسنده‌نمن، شوکا قوشیلورغه تله‌گان کشی میکا مراجعت ایتسون، دی.

ئلی کوبدن توگل بتون قوتیله ائتلاف پارتیه‌سن توزیشوچی و روم، ارمنی، آرناود، عرب کبك تورکیه ایناروديسلرینك هم چیت دولتلرنك منافعنه آلات بولوب خدمت اینشوچی بر کشینك فکری بو قدر تیز اوزگارووی یاکه بو قدر تیز اوزگاروچی فکر صاحبلرینك سیاسی پارتیه‌لر باشینه منوب خدمت ایتارگه ماتاشولری مملکت‌نك اوستنده‌گی فلاکتلر جمله‌سندن بر فلاکت بولسه کیره‌ك. خصوصا، محافظه کاران وترقیپروران کبی ایکی سوزنی آیتوب‌ده شونك برسینه غزته آرقلی اعضالر جیارغه جیلته‌نو کولنچ بر شیدر.

سیاسی پارتیه‌لر آکلی و فکرداش آدملردن عبارت بولغانلغنه اساسلی بولورغه ممکندر. یوقسه اول غزته آرقلی اعضا یازلغان قهوه خانه مداوملری، شولایوق غزته آرقیلی اعلان ایتوب بو پارتیه‌دن چغارغه وایکنچیسنه کررگه‌ده باشلیلر. بونك مثاللری بونده کوب کوریلوب اوتمشدر.

۳ دیکابر.

۱۷

استانبولده شادلقلی خبرلر. دیگز صوغشی.

صوکغی بر ایکی کون اچنده مونده خلق‌غه بر یاقدن شادلق بیره طورغان خبرلر طارالمقده‌در. اشقودره تیره‌سنده قارا طاغ‌لیلرنك، یانیه یاننده یونانلرنك جیگلو خبرلری رسمی صورتده حکومت طرفندن تبلیغ ایتلدی. گرچه قارا طاغ حکومتی متارکه‌گه قول قویغان، بناءً علیه آنك ایله تورکیه‌آراسنده صوغش بولماو لازم ایدی‌سه‌ده چاماسی عسکر کینه اوز اشنده دوام ایته طورغاندر. یانیه یاننده یونانلرنك جیگلو هم یاخشوق کوب تلفات بیرو خبرلری مونده تورلی منبعلردن اکلاشیلوب حقیقة خلقنك روحن کوتاردی: «متارکه‌گه قاتناشمی قالووی‌نك جزاسن یونانستان چیگارگه باشلادی» دیلر.

یونانلر یانیه‌غه هجوم ایچون «آیاسر اندوزه» کورفزینه ایکی ملك عسکر چغارغانلر ایکان. آلغی صفده‌غی صالداتلری جیگلوب قاچا باشلاغاچ بو ایکی ملك عسکر تیزدن کیری چیگوب کیمه‌لرینه کررگه مجبور بولغانلر و تورك عسکری یونان عسکرینك قرارگاهی بولغان «بیزاتی» موقعنه قدر باروب سونگو ایله هجوم ایتکانلر، دیب یازالر. کینه مونده آلنغان خبرلرگه کوره، اشقودره تیره‌سنده‌گی قارا طاغ عسکرینك حالی‌ده بیك ناچاردر. عسکر فوق‌العاده آریغان، آزایغان، آچ‌لق و آورولر دوام ایته، اشقودره یاننده‌غی «طارابوش» موقعی، ضبط ایتووی غایت چیتن بر طبیعی‌استحکام بولغانلقدن قارا طاغلیلر شونی آلا آلماینچه یونچوب بتکانلر و شوکا کوره اشقودره‌نی‌ده آلا آلمیلر ایکان.

مدللی و ساقز آطه‌لرنده تورك عسکرینك یونانلرغه قارشی طوروب خیلی کوب تلفات بیردرتکانلکلرن مونده‌غی غزته‌لر هر کون یازوب طورالر. فقط رسمی خبرلر بولماغانغه کوره، بونلرغه کوب اهمیت بیرلمی و اشانچلی نظریله قاری آلمیلر. وقتیله بلغار مینانوسسلری‌نك «حمیدیه» قره‌یسرینه هجومی وقتنده، تورك فلوطی‌نك ایکی بلغار مینانوسیسن باطرغانلغی مونده بیك شه‌ب ایتوب یازلغان وحتی شونی اوز کوزلری ایله کوروب سویله‌وچیلرده بولغان ایدی. لکن، صکره بو خبرنك بتونله‌ی اصلسز اولدیغی بلندی. شول سببلی، غزته‌لر طرفندن یازلغان کوب خبرلرگه مونده شبهه ایله قاریلر.

تورکلرگه سوینچ بیرگان خبرنك زورسی مونه بوگون چقدی، همده رسمی خبر اولدیغندن‌بوگا اشانچلی دیب قاریلر. بو خبر: تورك و یونان فلوطلری آراسنده چناق قلعه طشنده صوغش بولوب، یونان فلوطی‌نك جیگلوب قاچوودن عبارتدر. تورك فلوطی‌نك چناق قلعه‌دن چغوب، یونان فلوطینه هجوم ایتارگه امر آلغانلغی همده یونانستاننك بردنبر زور صوغش کیمه‌سی بولغان «آؤەرف»نی صوغش صفندن چغاررغه طریشه‌چغی حقنده مونده آوزدن آوزغه کوبدن بیرلی خبرلر یوری وهر کم شونك نتیجه‌سن کوته، بعضیلر موفقیت امید ایتسه‌لرده، ایکی یاقنك‌ده فلوط قوتن اولچی آلغان کشیلر: «عثمانلی فلوطی‌نك موفقیتی غایت ماهرانه بر حرکت‌گه موقوفدر، یوقسه بزنك حمیدیه قره‌یسری حاضر اشدن چققانلغی جهتله، قوت جهتندن ایکی یاقنقی‌ده بر چاماده‌راق بولور» دیلر ایدی.

کیچه کیچ برلن (۳نچی دیکابرده) شهرده، دیگزده صوغش بولغان، بزنك فلوط «آؤەرف»نی باطرغان، قالغانلرن قاچرغان دیب خبر طارالدی. بو خبر بتون قهوه خانه‌لرنی جانلاندردی، هر کم بر برسندن صوراشورغه، اوزی ایشتکاننی دخیده باللاندروب طاتلاندروب باشقه‌لرغه‌سویله‌رگه باشلادی. اول‌ده بولمادی، کیچ برلن چغا طورغان «ترجمان حقیقت» و «علمدار» غزته‌لری ایکنچی مرتبه باصلوب چقدیلر. استانبولده باب عالی جاده‌سی، دیوان یولی و باشقه اوراملر، غزته صاتوچی مالایلر ایله طولوب قالدیلر، بونلرنك طاوشلری بتون استانبولنی یاکغراتدی، هر کم تیزره‌ك بره‌ر نومر غزته آلوب فلوط صوغشی حقنده خبر بلورگه تلی. فی‌الحقیقه، بو غزته‌لرده صوغش بولغانلغی، تورك فلوطی‌نك جیگ‌گانلگی، آؤەرف نك قاچوب کیتکانلگی یازلغان ایدی. قهوه خانه اهللرن بو خبر تمام قناعتلندروب سویندررگه کافی بولسه‌ده یوغاریراق طبقه خلق، حکومت طرفندن رسمی معلومات نشر ایتلگانچه‌گه قدر قناعت حاصل ایته آلمادیلر. رسمی خبر ایرته برلن ٤نچی دیکابرده چغارغه ممکن ایدی. شول سببلی ۳ دیکابرده کیچ برلن کوب کشیلر اوزلرینك ایبده‌شلری، سیاست واحوالدن خبردار دوست ایشلری یانینه باروب تأثرلرن اورتاقلاشورغه لزوم کوردیلر. اگرده ادارهٔ عرفیه سببلی، ساعت ۱۰ده هر کمنك ایولرینه قایتوب اولگورولری مجبوری بولماسه بو محاکمه‌لر ولاقردیلر طاك آتقانچه صوزلغان بولور ایدی. آزغنه بر منفذ طابلدیسه مونده خیال و امیدلر بیك زورایوب کیتارگه مساعددر. مثلا: آؤەرف صفدن چقدیسه یونانستاننك فلوطی تورکنکینه

قارشی طوررلق قالمی. اول حالده، آطه‌لر دیگزنده‌گی یونان بلوقاده‌سی کوتاریلورگه مجبور بولا، بو ایسه تورکیه‌نلك روم ایلی قطعه‌سینه دیگزدن عسکر چغارا آلووینه امکان بیره، اول عسکر ایله یونانلرنی تورکیه طوفراغندن قوواراغه، سلانیكنی قایتاروب آلورغه ممکن وحتی تورك فلوطی‌نلك پیره‌گه و یونان ساحللرینه هجوم ایتووی، آطه‌لرنی قایتاروب آلووی، حاضرگی یونان مغلوبیتی‌نلك صلح مذاکره‌سینه‌ده زور تأثیر ایتووی بارسیده ممکن وامیدلی نرسه‌لردر.. همه یونانلنك متارکه‌گه قول قویمی قالووی صوکنده بویله جیکلووی تورکیه ایچون معنوی جهتدن بیك زور موفقیت صانالورلق بر اشدر. مونه شوشندی محاکمه‌لر و امیدلر ایله ایرته‌نگی اذاننی کوتوب آلغان استانبول خلقی‌نلك برنچی اشی تیزره‌ك ایرته‌نگی غزته‌لرنی آلوب اوقودن عبارت بولدی هم فی الحقیقه امیدلر بوشقه چقمادی: دیگز صوغشی حقنده حکومت‌نلك رسمی تبلیغی بار. بو تبلیغده بیان ایتلگان نرسه‌لر کیچه‌گی غزته‌لرده یازلغان قدروك آچق بولماسه‌ده کینه مسئله‌نلك اساسی درست ایکانلگی، دیگزده صوغش بولغانلغی، تورك فلوطی‌نلك قاچماغانلغی وتلفاتگه دوچار بولماغانلغی بلندی. بو قدریسنه‌ده کوب شکر ایتدیلر. آنلك اوستی یاغنده‌غیسی نی بولسه‌ده طابش‌در، دیدیلر. رسمی خبرلر ایکی اولوب برسی قلعهٔ سلطانیه متصرفلغندن داخلیه نظارتنه وایکنچیسی فلوط قوماندانلغندن عمومی عسکر قوماندانلغنه کیلگانلر.

برنچیسی بویله دیه‌در: «بوگون (۳ نچی دیکابرده) ایرته ساعت ۹غه یکرمی مینوت قالغانده چناق قلعه بوغازندن طشقی یاقغه چققان فلوطمز دشمان فلوطینه اوچراب ایکی یاقدنده آتشو باشلاندی. بو آتشو ساعت ۱۱گه ۲۰مینوت قالغانچه‌غه قدر دوام ایتدی. صوکره دشمان کیمه‌لری جیکلوب کیری چیکندیلر. صوغش وقتنده دشمان کیمه‌لرندن «آوْرف»نلك باش وآرت طرفندن توتون کورلووینه بناءً شول جهتلرینه بزنلك فلوطدن آتلغان طوب یدره‌سی تیوب یانا باشلاغان بولووی بیك احتمالدر. شونی سزگه عرض ایته.

ایکنچیسی ایسه بویله‌در:

«بوکون ایرته ساعت سیگزنی ۲۰ مینوت اوتکاچ فلوطمز بوغازدن چغوب دشمان ایله اوچراشدق. یدی ملك بیش یوز ایللی میتره‌دن اوچ ملك ایکی یوز میتره یراقلق‌غه قدر آتشدق. بزنلك آفیتسرلر و صالداتلر فوق العاده صورتده متانت و باطرلق کورسه‌تدیلر. ساعت یارم صوغشقاندن صوك «آوْرف»گه بزنلك اوچ دورت یدره تیوب باش وآرت طرفی یانارغه باشلادی. دشمان‌نلك

قالغان کیمەلری اهمیتسز روشدە بر ایکی طوب آتقاندن صوڭ چیگلوب کیتدیلر. صکره صوغش «آۋەرف»نڭ اوزی ایلەگنە دوام ایتدی. بوده اوزاق صوزولمادی. آۋەرف باشقە کیمەلرن ایەرتب پیره (یونان شهری) طرفینه قاچدیلر. خدای‌غه شکر بزنڭ کیمەلرگە هیچ بر ضرر زیان بولمادی».

مونه بو رسمی خبرلر خلقنڭ کوڭلن طنچلاندروب خیلی سوینچ بیردی. گرچه «آۋەرف»نڭ صفدن چغووی معلوم بولماسەدە، برنچی اوچراشودە تورك فلوطی‌نڭ موفقیتی، کوبدن بیرلی و هر خصوصدە توشوب کیلگان کوڭللرنی کوتاررگە یارارلق بر واقعه صانالادر.

ایندی موندن صوڭ تورك فلوطی تجاوزی حرکتگە کیچە آلاچقمی، یوقمی، بو حقدە حاضرگە هیچ کم بر نرسە أیتە آلمی. صوغشنڭ تفصیلاتی بلنگاندن صوڭ‌غنە بو طوغرودە سوز بولورغه ممکندر.

لوندون‌دەغی صلح مذاکرەسی طرفندن کیلگان خبرلر مونده ناچار تأثیر ایتە. بلغار وکیللرینڭ، ادرنەنی آلماینچە طوروب صلح‌غه قول قویو بولمایەچقدر، دیگان سوزلرینه، مخصوص تأثیر حاصل ایتار ایچون سویلەنگان سوزلر دیب‌گنه قاراسەلردە کینه بر فنا تأثیر ایتمی بولمیدر. شول قدرکە، بلغار وکیللرینڭ اول سوزلرینه قارشی تورکیە مینیسترلریدە بیك یوغاریدن سویلەب خلق‌غه تسلی بیره طورالر. خارجیە ناظری نورادونگیان افندی، اجنبی غزتەلرینڭ مخبرلرینه: باری حدود توزەتوگنه بولور، یوقسە تمامیت ملکیەمزگە ضرر کیترلماس، ادرنەدە، سلانیك‌دە بزدە قالور، حاضر ایندی عسکریمز مکمل، آزق و قوراللری کوب، آرالرندەغی خستەلق کوندن کون کیمی بارا، دی هر ایکی طرفنڭ‌دە سوزلری صلح مذاکرەسی وقتندە افکار عمومیەگە مخصوص تأثیر حاصل ایتو قصدیلە سویلەنگان نرسەلر ایکانلگی معلومدر.

مجلس مبعوثاننڭ آچیلو آچیلماو مسئلەلری مونده خلق‌نڭ ذهنن اشغال ایتارگە باشلاغان و بعضیلر، حکومت موندن صوڭ مشروطیتنی بتروچك ایکان، دیە سویلیلر ایدی. شول سوزلرنی کیسەر ایچون کیچەگی غزتەلردە حکومت بو خصوصدە رسمی تبلیغ نشر ایتدی. حکومت: «حاضر صوغش وقتی بولغانلقدن مجلس مبعوثاننی آچو مسئلەسی بلەن ماتاشورغه ممکن توگل، صلح یاصالغاچدە صایلاولر اعلان ایتلوب، درحال آچیلاچقدر» دی. بو رسمی خبر خلق‌غه یاخشی تأثیر ایتوب طنچ‌لق بیردی.

لکن، ئلیگی پارتیه نزاعلری طاغنوق بتون یمسزلگی و تمسزلگی ایله قوزغالورغه طورا. «اتحاد و ترقی» دشمانی بولغان غزته‌لرنك اورام طاقملری، مثلا: «علمدار»، «تنظیمات» کبیلر هر کون اتحاد ترقی‌گه قارشی یازوب، آلارنی خورلاب، خلق آراسینه طاغنوق اوّلگی شیکلی دشمانلق اورلغی ساچا طورغان نرسه‌لر یازوب طورالر. حاضرگی حکومت‌نك بتون ارکانی «اتحاد ترقی» علیهنده بولغانلقدن البته بو احوال‌گه کوز یومالر. یوقسه مملکت‌نك سلامتلگی نقطهٔ نظرندن، خلق‌نك افکارن زهرلی طورغان بو حالگه مساعده بیرلماسکه تیوش ایدی. «مساعده بیرلماسکه» دیم؛ چونکه مونده ادارهٔ عرفیه بولغانلقدن حاضرگه مشروطیت و حریت قانونلرینك برسیده دستور العمل توگل، بلکه هر نرسه ادارهٔ عسکریه‌نك رخصت و مساعده‌سی ایله اشله‌نه‌در. حتی غزته‌لرده سینزور قاراوی برلن باصیلالر.

بو کونلرده استانبولنك ایك مشهور و الوغ جامعلرندن برسی بولغان «سلیمانیه» مسجدنده پادشاه‌لر اوطوررغه مخصوص بولغان اورننك آستندن اوت چقدی. لکن کوروب درحال سوندردیلر. بر کون باب عالی‌ده‌ده شولای اوت چغوب سوندرلگان ایدی. بونلرنی‌ده اولگی یانغن‌لر شیکلی سیاسی جنایتلر بولورغه کیرەك دیب ایسابلیلر. لکن افکار عمومیه‌گه ناچار تأثیر ایتمه‌سن ایچون مسئله‌نی برده قابارتمایچه باصالر. حتی سلیمانیه‌ده چققان یانغن‌نی: آنده ایسکی چپتالرنی جیوب یاندرغانلر، اوت چغو مسئله‌سی شوندن‌غنه عبارت بولغان ایکان... دیب یازدیلر.

بلغاریانك چتالجه صوغشنده تلف بولغان وصفدن چققان عسکرینك مقداری ۲۰ ملك و صوغش باشلانغاندن بیرلی تلف بولغان، جراحت و آورولر سببلی صوغش صفندن چققان عسکرینك مقداری ۷۰ ملك‌دن آرتوغراق ایکانلگی مونده اوشانچلی صورتده بلنمشدر. حاضرگی کونده چتالجه‌ده بلغار و تورك عسکرینك آراسنده باری بیش چاقروملق مسافه بار، ایکی یاقنك صالداتلری کوریشه‌لر، سویلشه‌لر، برگه اوطوروب تمه‌کی طارتالر، دیلر.

ادرنه شهرندن اوچ چاقروم یراقلقده‌غی تیمر یول واقزالندن فائده‌لانورغه متارکه وقتنده بلغارلرغه ایرك بیرلگان ایکان. شول سببلی بلغارلر حاضر شوندن اوتکاروب، تیمر یول ایله، چتالجه‌ده‌غی عسکرلرینه آزق طاشیلر و کیلوب کیتوب یوریلر. ضبط ایتکان شهرلرنده باغارلر مکتبلر آچا باشلاغانلر. «قواله» شهرنده بلغاریانك ولی عهدی پرنس «بوریس» اسمینه زور بر مکتب آچاغان.

بر نیچه یرده باشقه شعبه‌لرن آچارغه و شهرلر آراسنده تیلیفونلر طارتورغه کرشکانلر.

تورکیه‌نڭ چتالجه‌ده‌غی عسکری حاضر بیك ره‌تکه قویلغان، آزق و قورال لری تمام یتکرلگان هم آرالرنده خسته‌لکده بیك آزایغان، اگرده صلح مذاکره‌سی کیسلوب یاکیدن صوغش باشلاناچق بولسه مدافعه‌گه تمامیله حاضر، دیلر.

استانبولنڭ اوزنده طنچ‌لق. صوڭ کونلرده هوالر یاخشی، جلی، قویاشلی. ترزه‌لرنی کوندز آچوب هیبت هوا ایسنارگه ممکن بولغانلغی شیکللی، قهوه خانه مداوملریده قهوه‌نی اورامده‌غی اسقامیه‌لر اوستینه اوطوروب اچه‌لر و نارگیله‌نی‌ده شونده چیگوب بیشه‌ر آلتیشه‌ر ساعت قوزغالماینچه شول بر اورنده کمال حضور و سکونت ایله اوطورالر. بوده شرق‌نڭ بر صفاسی، بر راحتی‌در، که یاوروپا خلقی بو لذتدن محرومدر... ٤ دیکابر.

۱۸

معارف اشلری. مالیه اشلری. هلال احمرگه یاردملر. سابق سلطان عبدالحمید. بلغار عسکرینه استانبولدن آزق یبارو. مهاجرلر. یانغین اعانه‌سی.

«اقدام» غزته‌سنده شفیق اسعد افندی نام بر ذات بیك جدی صره مقاله‌لر یازوب تورکیه‌نڭ معارف نظارتنه هجوم ایته، آنڭ اشسزلـگندن و شول سببلی معارفنڭ کیتکان ضاین ناچارلانا باروب، حتی حاضر سلطان حمید وقتنده‌غیدن‌ده توبان توشکانلگندن زارلانا و حاضرگی معارف نظارتی کشیلرن بتونله‌ی یاکارتماغانده هیچ نرسه امید ایتارگه اوزن یوق، دی.

شول شکایتلرنڭ نتیجه‌سی بولسه کیره‌ك، که معارف ناظری داماد شریف پاشا بو کونلرده «افهام» غزته‌سینڭ محررلرندن برسن حضورینه قبول ایتوب، معارفنی اصلاح حقنده اوزینڭ پروغرامن سویله‌گان. بوندن آڭلاشلدیغنه کوره، معارف ناظری توبان و اورتا درجه مکتبلرنڭ اصلاحنه اهمیت بیرونی تیوش طابا، عالی مکتبلرده اوزگارتیله‌چك اش کوب یوقدر، دی. ناظر پاشا معارف اصلاحنده، حاضرگه قدر تورکیه‌ده مقبول بولغان فرانسوز اصول تعلیم و تربیه‌سن طاشلاب، تورکلرنڭ اوز حیاتلرینه موافق باشقه بر اصول قبول ایتو موافق

بولاچاقلغن‌ده بیان ایتکان. لکن موندەغی دار الفنون طلبەسینڭ آکثری قسمی بونڭده حاضرگی ترتیب و پروغرامی بیك کوب قصورلی بولغانلغن، اصلاحغه محتاج کوب مادەلر بارلغن، استانبول مکتبلری اچندە کوڭل قناعتلەنورلگی طبیه، غلطه سلطانیسی و دار المعلمین مکتبلرندن گنه عبارت ایکانلگن سویلیلر.

مالیه مینیستری عبد الرحمن بك بو کونلرده «فینانسووی بولیتین» غزته سینڭ محررن حضورینه قبول ایتوب تورکیەنڭ امور مالیەسی حقنده سویلەشکان. محررنڭ: تورکیەنڭ امور مالیەسی بیك ناچار توگل‌لگن غزتەده باصوب چغاررغه رخصت ایتەسزمی، دیووینه قارشی، عبد الرحمن بك: «آقچەغه بولغان احتیاجمز بدیهی‌در، فقط چیت مملکت بانکیرلری بزگه بورچقه آقچه بیرو خصوصنده بیك صاق حرکت ایتەلر، بونلر هر نرسەنی قارانغو کورەلر؛ هواده بر بالون اوچسه، درحال قورقوغه توشوب مخاطره باشلانغانلغینه ذاهب بولالر» دیگان.

حاضرگی مالیه مینیستری عبد الرحمن بك قریم تاتارلرندندر. آنڭ قول آستندەغی باشقه مأمورلر اچندەده بایتاق تاتار بار دیلر. «اتحاد و ترقی» حکومتی وقتنده مالیه مینیسترلگنه جاوید بك منگاچ، تاتارلرنڭ کوبسن اورنلرندن چغاروب، آلار یرینه سلانیك‌لیلرنی (اوز کشیلرن) قویغان ایکان. شول سببلی موندەغی تاتارلرنڭ بایتاق بر قسمی «اتحاد و ترقی» علیهنده اولوب، ائتلاف طرفداریدرلر. تورکیەنڭ مالیه مینیسترلگی‌ده ئلی تاتارلر، ئلی سلانیکلیلر قولینه کیچوب کیلگان.

تورك مجروحلرن قارار ایچون یاپونیادن استانبولغه بر صلیب احمر هیئتی کیلدی. دوقتورلری، خسته قاراوچیلری و بەیلەو اسبابلری اوزلرینکی‌در.

مصردن یاکیدن بر هلال احمر هیئتی کیلدی. ١٢ دوقتورلری، بر آپتیکارلری، ٢٢ خسته قاراوچیلری بار. مصردن حاضرگه قدر تورکیەگه صوغش مصرفینه و هلال احمر فائدەسینه کیلگان اعانەلرنڭ مقداری ١٥٠ مڭ انگلیز لیراسینه (بر میلیون یارم صومغه) یتکان. هندستاندن کیلگان اعانەلرنڭ مقداری اوچ میلیون صوملردن آرتق، دیلر. کاشغر مسلمانلرندن هلال احمر فائدەسینه بیش مڭ صوم کیلگان. ٢٧ نچی نویابرگه قدر کیلوب حربیه نظارتنه طاپشرلغان صوغش اعانەسینڭ (هلال احمرنکندن طش) مجموعی بر میلیون ١٤٣ مڭ صوم ایکانلگن حکومت اعلان ایتدی.

سابق سلطان حمید استانبولده بوغاز اچنده «بکلر بگی» سراینده طورا. آنده کشی کرتمیلر. صوڭ وقتلرده سلطان حمیدنڭ اسمی کوبرەك چققالی

باشلاغانغه بولسه کیرەك، پوچته خانەلر آرقیلی آنڭ اسمینه کیلگان خطلرنی آلوك استانبول محافظلگی قوماندانلغنه، آندن «بکلر بگی» سرابی محافظنه یباریلورگه وآنڭ طرفندن آچیلوب اوقولغاندن صوڭ اوزینه بیریلورگه تیوشلگی اعلان ایتلدی. سلانیکده طورغان وقتنده عبدالحمیدگه غزته اوقوتماغانلر، کشی ایله قاتناشدرماغانلر، شول سببلی اول خارجداگی حاللردن بی خبر طورغان ایکان. صڭره سلانیکدن استانبولغه کیترلگانده پراخودده احوالنی آڭلاغان و بلغارلر ایله یونانلرنڭ برلەشب تورکیه‌گه هجوم ایتولرن ایشتکاچ: «ها، دیمك که یاش تورکلر بلغارلر ایله یونانلرنی ده دوستلاشدره بلدیلر...» دیگان. آلوکدن سلطان حمیدگه برده اخلاصی بولماغان عاقللی بر کشی: «آنڭ بو سوزلری تاریخگه کروب قالاچق تیرەن معنالی سوزلردندر» دی.

خسته خانەلرده‌گی مجروحلر رسمی.

استانبول لیمانندەغی اجنبی صوغش پراخودلرندن آوستریانڭ ایکی، گیرمانیانڭ بر، ایتالیانڭ بر کیمەلری کیتدیلر. قالغانلری وباشقه دولتلرنکی‌ده کیتەچکلر، دیلر.

بلغاریانڭ چتالجەدەغی عسکرینه کیچه استانبولدن ینه یدی واغون ایکمك هم برنیچه مڭ کیلوغرام طوز یبارلگان. متارکەده‌گی شرطلرغه بناء، قول قویغاندن صوڭ اون کون اوتکاچ بلغاریا اوزینڭ عسکرینه ادرنه یولی هم قاره دیڭز طریقی ایله آزق یباررگه اختیارلی ایتلگان ایدی. شوڭا بناء بو کونلرده روم ایلی تیمر یولی برلن‌ده آزق کیتوره باشلاغانلر.

حکومتنی زور مشقتگه صالغان اشلرنڭ برسیده بالقان حکومتلری آلغان یرلردن قاچوب کیلگان مهاجرلردر. حاضرنده استانبولنڭ بر نیچه مسجدلری بونلر ایله طولیدر. استانبول طشندەغیلری ایچون باراقالر یاصیلر. ادرنه ولایتندن قاچوب قلعهٔ سلطانیه‌گه بارغان مڭ اوچیوزلەب مهاجرنی بو کونلرده استانبولغه کیتروب بر قازارماغه یرلەشدردیلر. مصر هلال احمر جمعیتی بونلرغه آقچەلر، کیوم و آزقلر طاراتدی. آورو بولغانلرن خسته خانەلرینه آلدیلر.

سلانیککه جیولغان ۳۰ ملڭ قدر مسلمان مهاجرلرینڭ آچ یالانغاچ و محتاج بر حالده بولونغانلقلری ایشتلهدر. بو کونلردهگنه سلانیك آرقیلی قایتقان بر تورك معلمی آندهغی مهاجرلرنڭ حاللرن بیك قزغانچلی صورتده تعریف ایتدی. سلانیكنڭ کوبرهك بایلری یهودلر اولوب، بونلر، کوننده بر مرتبه کیچ بولان مهاجرلرگه صدقه اولهشهلر ایکان: مسلمان مهاجرلری ایرتهدن کیچگه قدر شونلرنڭ ایشکلری توبنده اوطوروب شول صدقهنی کوتهلر، بیش ملڭ قدریسی شهرنڭ طشنده صووقده یاکغورده طورالر، آرالرنده تورلی خستهلقلر ظاهر بولغان، دی. سلانیك ولایتندهگی ۱۰ ملڭلهب «بوسنه هرسهك» مهاجرلری آوستریانڭ یاردمی ایله کیری اوز مملکتلرینه قایتوب کیتکانلر.

«اتحاد و ترقی» جمعیتینڭ باشلقلرندن مشهور طلعت بکنی یاوروپاغه قاچقان دیب چغارغانلر ایدی. حالبوکه اول مونده بولغان ایکان. اوزن توقیف ایتهچك بولسهلرده، کفالت آلوب ایرككه قویغانلر.

بو کونلرده محترم عبدالرشید افندی ایله برلکده مصرلی پرنس سعید حلیم پاشا ایله کوریشدك. اعیان اعضاسندن بولغان بو ذات «اتحاد و ترقی» نڭ ایڭ زور ارکانندن ایدی. صڭره، هلال احمر خستهخانهسنده مجروحلر قاراوچی گلثوم، رقیه و مریم خانملر هم یوسف و عارف افندیلر ایله برلکده حاضرگی تورکیهنڭ ایڭ معتبر محرره و ادیبهلرندن بولغان خالده ادیب خانمگه باروب کوریشدك.

بونلر حقنده کیلهچکده یازارمن.

اوتکان یل استانبول یانغنندن ضررلانوچیلر فائدهسنه بزنڭ «وقت» اداره سینه جیولغان ۱۶۰۰ صوم قدر اعانه آقچهسی شولوق سنه اوکتابر آینده استانبولدهغی روسیه ایلچیخانهسی اسمینه یباریلوب، شونڭ تیوشلی اورنینه طابشرلووی اوتنلسهده، قایده طابشرلووندن، حاضرگه قدر ادارهمزگه بر خبرده کیلگانی بولماغانغه کوره، حاضر اوزم استانبولغه کیلگاچ سفارتخانهمزگه باروب شونی تیکشردم. مذکور اعانه آقچهسی شول وقتدوق سفارتخانهگه طابشرلغان. سفارتخانه آنی یانغن کامیتیتینه طابشرر ایچون تورکیهنڭ خارجیه نظارتینه یبارگان هم آلغانلقغه تذکره بیرولرن اوتنگان. لکن حاضرگه قدر خارجیه نظارتندن بو خصوصده بر خبر وتذکره کیلگانی یوق ایکان. سزگه خبر ایتارگه، شونڭ کیلگانن کوتهمز، دیلر. سفارتخانهنڭ کانسیلاریاسنده میکا بو خصوصده غی بتون کاغدلرنی (Дѣло نی) کورسهتدیلر.

اوڭ یاقدن :

اوطورغانلر، ـ مریم پاتاشووا، فاتح کریموف، عارف کریموف.

آیاقده، ـ رقیه یونوسووا، یوسف آقچورین، ام گلثوم کمالووا، مریم یعقوبووا.

استانبولده ادارهٔ عرفیه‌نك آزراق یومشاتیلا باشلاو خبرلری بار ایدی. احتمالکه شونك علامتیدر: کیچه‌گی غزته‌لرده ادارهٔ عسکریه موندن صوڭ ایرته بلەن ساعت بیش‌دن اعتبارا اوراملرغه چغارغه یاراغانلقنی اعلام ایته‌در. بوقسه آلتی‌دن آلوڭ چغارغه یارامی ایدی.

٥ دیکابر.

١٩

فلوط صوغشی نڭ تأثیری. یونان و صلح مذاکره‌سی. حلمی بك یانده. «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیه‌سی. «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی». هندستان هلال احمر هیئتی. پادشاهمزنڭ اسم کونی.

---

٣ نچی دیکابرده چناق قلعه طشنده تورك و یونان فلوطلری آراسنده بولغان صوغش‌غه بونده زور اهمیت بیرلدی. تورك فلوطی‌نڭ مونلاغی موفقیتی خلقنڭ روحن خیلی کوتاردی. غزته‌لر بو خصوصده برسی برسندن آرتدروب خلقنڭ کیفن کیتره‌چك نرسه‌لر یازالر و خلق آراسنده تورلی مبالغه‌لی خبرلر نشر ایتله. مثلا: کمدر برسی، تورك فلوطی یونانلرنڭ ایکی مینانوسیسلرن طوتوب، کیمه آرتینه طاغوب قایتقان دیب خبر چغارغان. بونی ایشتوچیلر درحال دیڭز بویینه شونلرنی کوررگه جیولالر. آرالرندن برسی بارماغی بلەن تورتب ئلله قایده‌غی بر بارقاصنی کورسه‌ته، آنه شول ایندی برسی، دی. یونان فلاغی کورنمی بیت، دیب صوراغان ایبده‌شینه، اول ئلله قاچان بزنڭ فلوطغه ئله‌کدی ایندی، آنده قالدر الرمی صوڭ دشمان فلاغن، دیب جواب بیره. بونی طڭلاوچیلر، ماشاء الله، دیب سوینه‌لر.

بوندی خبرلر البته مبالغه‌در. یونانستاننڭ هیچ بر میناسوسیسی فلانی طوتلوب کیترلگانی یوق. لکن تورك فلوطی‌نڭ بو صوڭ صوغشده کورسه‌تکان حرکتینی بیوك موفقیت دیب آتارغه یاراغانلغی‌ده شبهه‌سزدر. یونان فلوطی تورکیه‌نڭ بتون آطه‌لرن ضبط ایتکان، بتون آطه‌لر دیڭزی ساحلن بلوقاده یاصاغان و چناق قلعه‌نڭ تمام آوزنده‌غی «بوزچه آطه» دیگان یرگه‌ده اوزینڭ فلاغن کیتروب قاداغان ایدی. تورك فلوطی‌نڭ دیڭزگه چغوون کوته وچقدیسه

هجوم ایله آنی هلاك ایتارگه حاضر طورا ایدی. شوندی بر وقتده تورك فلوطی‌نڭ بوغازدن چغوب صوغشووی و صوغش نتیجه‌سنده یونان فلوطی‌نڭ چیگلوب کیتارگه مجبور بولووی البته زور موفقیت‌در. صوغش وقتنده شول یرده بولغان بر رومانیا پراخودی موندە کیلدی. آنده‌غی یولچیلر صوغشنی بتون تفصیلاتیله کوروب طورغانلر و موندە کیلگاچ غزته مخبرلرینه و طانشلری سوداگرلرگه سویله‌مشلردر. هندستاندن کیله طورغان «هلال احمر» جمعیتی‌نڭ اعضالریده چناق قلعه آوزنده شول وقتده طوغری کیلوب کوروب طورغانلر هم صوغشنڭ بر نیچه فوتوغراف رسملرن آلغانلر. حاضرنده بو رسملر موندە حربیه نظارتینه طاپشرلمشلردر.

تورك غزته‌لری فلوطنڭ بو موفقیتن محاکمه ایتکانده لوندون‌ده‌غی صلح مذاکره‌سینه زور تأثیری بولاچاغن امید ایته‌لر و: ایندی یونانستان درحال متارکه‌گه قول قویارغه مجبور بولور، صلح مذاکره‌سیده بایتاق بزنڭ فائده‌غه ئه‌یله‌نور، دیب یازالر ایدی. لکن، نیچوندر حاضرگه مونڭ کیریسنچه بر اش کورینوب طورا.. شویله‌که: صوڭغی تیلیغرام خبرلرینه کوره، تورکیه حکومتی اگر یونانستان متارکه‌گه قول قویماسه‌ده آنڭ وکیللرن صلح مذاکره‌سینه کرترگه راضی بولغان ایمش. حالبوکه، موندە برده آنی کوتمیلر ایدی. بو خبر خلق‌غه ناچار تأثیر ایتدی. بلغارستان وکیلی دانف‌نڭ یاوروپا غزته‌لری واسطه‌سیله، «ادرنه‌نی آلماینچه کیلشو احتمالدز یوق» دیه نشر ایته طورووی‌ده یاخشی تأثیر ایتمیدر.

ادرنه همیشه بیرلمی طورا. بعضا استانبول غزته‌لرنده: «مادی و معنوی جهتلرمز مکملدر، دشمان‌غه بیریلو احتمالمز یوقدر» دیه ادرنه خبرلری باصلوب چغا. بونلر درستمی‌در، یوقمیدر، بلوب بولمی. آیاستفانوس‌غه بارغانده روم ایلی تیمر یولینڭ بر کاندوکتوری ایله سویله‌شب، حاضر بو تیمر یولنڭ قای یرگه قدر بارغانلغن و تگی یاغی نی حالده ایکانلگن صوراشوب باردم.

ــ خادم کویی‌نڭ آرغی یاغن بلمیم، محاصره وقتنده خاتونم و اوچ بالام ادرنه‌ده قالغانلر ایدی، شوندن بیرلی هیچ بر خبر آلا آلغانم یوق، ایسانلرمیدر، یوقمیدر، نی آشاب اچوب طورا طورغانلردر، بلمیم، آلار ایچون قایغومدن آولەم ایندی، دی وکوزلرندن ملدر ملدر یاشلری طاما.

فلوطنڭ موفقیتن قوطلاب، گیرمانیادن صاتوب آلنغان «بارباروس» زرهلیسنه، بحریه موزی خانه‌سنده صاقلانا طورغان آثار عتیقه‌دن بر فلاغنی

بیرر گه حضرت سلطاننك ارادەسی چقدی . بو فلاغ وقتیله تورکلرنك مشهور دریا تورمانی « خیر الدین بار باروس » نك کیمەسنده بولونغان ، صکره روس صوغشنده سیواستوپولنی طوپقه طوتقانده «محمودیه» زرهلیسنك بولغان و اوستینه سورهٔ « فتح » نقش ایتلگان ایکان .

لوندون‌دەغی صلح مذاکرەسی حقنده مونده حاضرگه آچق خبرلر کیلگانی یوق ئلی . تورك غزته‌لری : بزنکیلر کوب اوستوپقه‌غه کیتماسلر ، اگر تگیلرده شولای ایتسه‌لر یاکیدن صوغش باشلامی بولماس ، دیب یازالر .

مونده « حکمت » غزته‌سینك محرری حلمی بك « مسلمان ترقیپرورلگی » اسمنده یاڭی بر پارتیه تأسیس ایتماکچی بولا . پارتیه‌نك پروغرامن رساله شکلنده جزء جزء ایتوب نشر قیلورغه باشلادی . حلمی بك گوزەل یاوروپا تربیه‌سی کورگان و علوم اسلامیه‌دن خبردار بر ذاتدر . دین ، فلسفه و تصوف مسئله‌لری حقنده کوب توشونه . اوزی دارالفنونده فلسفه معلمیدر . شول سببلی بونك تأسیس ایتارگه تله‌دیگی «مسلمان ترقیپرورلگی» پارتیه‌سی حقنده اوزن کوروب صوراشور ایچون حضورینه کیتدم . «چغال اوغلی» اورامنده «حکمت» غزته‌سینك اداره خانه‌سنده مینی بیك خوش قبول ایتدی . قیافتی‌ده حقیقة ایسکی یونان فیلسوفلرینکی توسلی . اوزون صاچن آرتدن کیرتله‌ب کیسدرگان . باشی‌نك آلغی یاغی یالطراوقلی پله‌ش . صاقال میق بارسی برگه قاتناشقان . اوستینه کیچه‌لك آنتاری ، آنك اوستندن چوار بیشمدت وآنك اوستندن جبه کیگان . یومشاق قریصله اوستینه آیاغن بوکله‌ب اوطورغاندن صوڭ ، مینم سؤالیمه جواب اوله‌رق « مسلمان ترقیپرورلگی » پارتیه‌سی حقنده معلومات بیررگه باشلادی .

حلمی بك‌نك فکرینه کوره : مسلمانلرنك ترقی وتمدن‌گه ایریشولری یالڭز دین و معارفنی برگه جیو و برگه آلوب بارو سایه‌سنده‌گنه ممکن بولاچقدر . یاوروپانك معارف و مدنیتی بیك گوزەلدر ، لکن آنلرنی اوزمزنك دین اسلام‌غه قوشوب قبول ایتارگه تیوش ، یوقسه مطلوب نتیجه‌نی بیرمی ، یاوروپاغه تقلید ایتودنگنه بر نتیجه چقمی‌در ، اتحادچیلرنك قصورلری خلقنك احوال روحیه‌سن آڭلاب حرکت ایته آلماولرنده بولغان ، حاضرگی مسلمان خلقی آراسینه معارف و مدنیت کرترگه تله‌وچی و شول یولده خدمت ایتوچیلر مطلقا دین اسلام‌دن یاخشی خبردار و لزومی وقتنده مسجدلرده امام و مدرسلر کبی وعظ أیته آلورلق آدملر بولورغه تیوش . یوقسه مسلمان خلقن مدنیت‌گه کرتو وآنلرغه معارف جدیده‌نك اهمیتن آڭلاتو بیك مشکل‌در .

حلمی بك مسلمانلرنك انقراضدن قوتولولری ایچون آلارغه «فنی وعصری بر ذهنیت بیررگه، مذهبلرنی برلەشدررگه طریشورغه، ظاهریات ایله تصوفنی توصیه ایتەرگه، امور دینیەنی بر طاقم اساسسز خرافات و روایاتگه بویالودن قوتقاررغه تیوش» دی و شولای ایتوب، دیننی یوغالتمایئچه مسلمانلرنی یاوروپا مدنیتی ایله متمدن ایتارگه تلی.

حلمی بك اوزینك اصلده سیاستدن زیاده علم وفن ایله ماتاشونی یاراتقانلغن، لکن فنی و حقیقی فکرلرگه اورن بولماغان بر مملکتده سیاستنی طاشلاب صرف علمی حیات بلەن گنه شغللنو ممکن توگللگن و شوکا کورەده، سیاسی بر پارتیه تشکیل ایتو نیتینه توشکانلگن بیان ایته و: «تورکیه، تورکلر وحتی بتون اسلامیت غایت تهلکەلی بر حالگه کردی، بتون ترقی و تعالی امیدلرمز یمریله باشلادی، شونك ایچوندە علم و فن برلن ماتاشونی بر آز طوقتاتب طوروب سیاست ایله شغللنمی طوغری کیلمی» دی.

حلمی بکنکندن باشقەده بر نیچه یاڭی سیاسی پارتیەلر طوارغه طورا: سابق دیپوتاتلردن علی غالب بك اسمنده برسی «حقوق بشر» فرقەسی تأسیس ایتوب مسلم و غیر مسلملرنك شول فرقەگه کرولرن امید ایته. پروغرامی نشر ایتلگانی یوق ئلی. فرقەنك ناشر افکاری اولمق اوزره «انتقاد» آدلی بر غزتەدە چغاررغه حاضرلنه. اتحادچیلرغه قارشی پاریژده غزتەلر چغاروب آگیتاتسیه یاصاب یاتقان مشهور شریف پاشا ایله، عدم مرکزیت طرفداری بولغان پرنس صباح الدین بكدە برلەشب «مشروطیت» فرقەسی تأسیس ایتماکچی وکیمەلری یمریلوب طارالغان ائتلافچیلرنی شوندە کرتماکچی بولالر ایمش. بو فرقەنك ناشر افکاری ایتلوب «مشروطیت» غزتەسی چغاریلا باشلی، دیلر. اولگی «دیموقراتلر» و «اهالی» فرقەلرینكدە بو کونلردە یاڭیدن جانلانا باشلاغانلقلری آڭلاشلمقدەدر.

«تربیۀ اسلامیه جمعیتی» اسمندە زور و اساسلی بر جمعیت یاصاو حقندە کیچەگنه «بك اوغلی» نك ایڭ زور مسافر خانەلرندن «پیرا پالاس» اوتەلندە مهم بر جیولش بولدی. جیولشنی یاصاوچی کشی مصر هلال احمر جمعیتینه رئیس بولوب کیلگان، مصرنك قوانین مجلسی اعضاسندن محمد شریعی پاشادر. مجلسدە تورکیەنك زور کشیلری، مثلا: اولگی صدر اعظم حقی پاشا، اعیان اعضاسی پرنس سعید پاشا، اولگی بصره والیسی عارف بك، باش مدعی عمومی حقی بك، سابق بنغازی مبعوثی یوسف شتوان بك، شیخ الاسلامنك

اوغلی مختار بك، اعیان اعضاسی شریف حیدر بك، احمد پاشا و باشقه شونلر کبك معتبر ذاتلر بار ایدی.

مجلس آچلغاچ شریعی پاشا بر نطق سویلەب جیولشدن مقصودنی بلدردی و یاصالووی مطلوب بولغان جمعیتنك مطلبینی ایضاح ابتدی. آنك دیدیگینه کوره، جمعیت‌نك مقصدی مسلمانلرغه تعلیم و تربیه بیرو، آنلرنك اخلاقلرن توزەتو، فکرلرن آچو وشولای ایتوب مسلمانلرنی مدنیت‌گه ایرشدرودر. جمعیت اعضالغینه یالگز مسلمانلرغنه قبول ایتلەچك وجمعیت سیاست ایله شغللنمەیەچكدر.

ایشتلدیگینه کوره، مصر، عربستان، یمن و طرابلس طرفلرندەغی بر چوق زور شیخلر و رئیسلرگه بو جمعیت حقنده وقتیله ایضاح بیرلگان وآنلرده بونی حسن قبول ایتکانلر. شول سببلی موفقیتلی بر اش چغووی مأمول ایمش.

لکن، بعض برەولر بو جمعیت‌گه بر قدر شبهەلی کوز ایله قاریلر. سوریه هم شام طرفلرندەغی عربلر آراسنده انگلیزلر و فرانسوزلرنك آگیتاتسیه یاصی باشلاولرن ایسکه توشوروب، بو خصوصدەغی برەر فکرگه آلت بولمیمزمی ایکان؟ دیلر وبعض برەولر ایسه: «عربلر ایندی موندن صوك تورکیەنك مستقل قالا آلوودن امید اُزوب تورکلرنی مدنی روشده اوزلری یوطار ایچون حاضرلنه باشلاغانلر، بو جمعیت آنلرنك شول فکرلرینك مقدمەسی بولورغه ممکندر» دیلر.

بو، عجب بر مملکتدر. مونده خلوص و صافلق بیك آز. خصوصا یوغاری دائرەلر و سیاسی پارتیەلر هم متفکرین قسمی گل بر برسندن شبهه ایله حرکت ایتەلر هم کوب وقت دین، ملیت و سیاستنی برگه قاتناشدروب یورتەلر. شول سببلی مسئلەلرنی حل ایتوب، یولغه صالوب یبارو بیك مشکل بولادر. صگره بعضا اقتدار و استحقاقی یتارلك درجەده بولماغان آدملرده زور فکرلر برلن میدان‌غه آتیلالرده، استحقاقلی کشیلرگه‌ده شبهه ایله قاراترغه سبب بولالر. یوقسه تورکیەگه محبت ایتوچی مصرلیلرنك و باخصوص شریعی پاشا کبك ذاتلرنك حمیت، خلوص و صداقت ایله یوردکلرینه و نیچکده بولسه اوزلرنچه بر فائده ایتارگه طریشدقلرینه اصلا شبهه ایتار اورن یوقدر.

پارتیه اسملری قوزغالو ایله سابق سلطان عبد الحمید اسمی‌ده تلگه آلنغالی طورا. آنی یاکیدن تخت‌گه مندرر ایچون یاشرون بر فرقه یاصالغانلغی، حاضرگی حکومت باشندەغی کشیلرگه سؤ قصد ایچون فدائیلر حاضرلەنگانلگی روایت ایتله. حاضرگی کونده اش باشنده اول بولغان بولسه نیچك بولغان بولور ایدی ایکان، دیب سویلەوچیلرده یوق توگل در.

۵ نچی دیکابرده استانبول‌غه هندستان مسلمانلرینك «هلال احمر» هیئتی کیلدی. بونلرنی بیك کوب کشیلر پراخودغه توشوب قارشی آلدیلر. بارلغی ۲۰ اعضادن مرکب، آلتیسی دوقتور، قالغانلری خسته قاراوچیلردر. هیئت‌نك رئیسی هندلی دوقتور محمد حسین افندی اسمنده بر ذات‌در. هیئت‌نك اعضالری آراسنده لوندون دارالفنونن بترگان حیدر آبادلی پرنس محمد حسن، نکبنه‌لی پرنس سید آل عمران، آغره‌لی پرنس السید جعفر، حیدرآباد علماسندن السید مولوی عبدالحق، دوقتور خالد اسماعیل و باشقه‌لر بولونمقده‌در. همده آرالرنده ایکی مجوسیده بار. بارسیده اوز اختیارلری ایله تله‌ب فخری خدمت ایتارگه کیلگانلر. بونلرنی «حیدر پاشا» خسته خانه‌سنده‌گی مجروحلرنی قارارغه قویدیلر. هندستان مسلمانلری طرفندن بویله بر هیئت یباریلووی مونده فوق العاده یاخشی تأثیر حاصل ایتدی. بزنك روسیه مسلمانلریده تورك مجروحلرینه و خسته‌لرینه یاردم ایچون اوزلری اسمندن شوندی بر هیئت یبارگان بولسه‌لر بیك یاخشی بولاسی ایکان. بوشلای خدمت ایتارگه تله‌وچیلرده طابلور وکوزگه کورینه طورغان بر اشده بولغان بولور ایدی. حکومتمزنك موندی بر اشکه مساعده بیرماون کوکل‌گه کیتررگه‌ده یارامی، شبهه‌سز بیرگان بولور ایدی. اگر دوقتور و فیلدشرلر اوزمزدن یتشماسه آنلرنی روسلردن آلمق ممکن ایدی.

کیچه ٦ نچی دیکابرده ایمپراطورمز حضرتلرینك اسم کونی بولغانلقدن استانبول لیماننده‌گی اجنبی صوغش کیمه‌لری وتورلی سفارتخانه‌لرنك پراخودلری هم تورکیه کیمه‌لری فلاقلر ایله زینتلندیلر، تورکیه قاراول کیمه‌سندن اویله وقتنده بو مناسبت ایله طوپلر آتلدی، سلطان حضرتلری بزنك ایمپراطور حضرتلرینه تیلیغرام بیروب طوغان کونی ایله تبریك ایتکان هم سرای طرفندن مخصوص مأمورلر روسیه سفارتنه کیلوب تبریك ایتمشلردر. مونده‌غی روسیه‌لی معتبران‌ده سفارتخانه‌گه باروب تبریك ایتدیلر. کیچ برلن سفارتخانه‌ده ضیافت و بال مجلسی یاصالدی. سفیر جنابلری ایله زوجه‌سی مادام گیرس اسمندن دعوت ایتلگان بو مجلسده مخبرگزده بار ایدم. مجلسده ۷۰–۸۰ قدر کشی اولوب، اجنبی دولتلرنك سفیرلری، قونسوللری، روس صوغش پراخودلرینك کشیلری، سفارت و قونسولخانه مأمورلری و تورکیه مأمورلرندن بعض ذاتلر حاضر ایدی. بال و دانس مجلسی تونله ساعت ۳گه قدر دوام ایتدی. ادارهٔ عرفیه بولو سببلی استانبول طرفنده کیچ ساعت ۱۰دن صوك یوررگه یاراماغانلقدن، اورنلرمزغه قایتورغه ممکن بولسون ایچون قوللرمزغه سفارتخانه طرفندن

کارتوچکه‌لر بیرلدی. بو کارتوچکه‌لرده بزنك آنده قوناقده بولغانلغمز یازیلوب سفارتخانه مهری باصلغان ایدی. شونی کورسه‌تکاچ تورك پالیتسه‌سی به‌یله‌نماینچه اوتکاردی. چونکه سفارتخانه اوزی آلوك شولای رخصت آلوب قویمشدر.

روسیه سفارتخانه‌سی بك اوغلنده استانبولنك غایت اعلا بر یرنده، بیك زور و مزین بر سرای اولوب، منظره‌سی ایس کیتکچ گوزه‌ل و اچنده‌گی زینت و میبللری پادشاه سرایلرنده‌غی شیکللی نفیس و قیمتدار نرسه‌لردر. سفیرمزنك زوجه‌سی ماریا نیقولایڤنا مادام گیرس جنابلری مخبرگز ایله بر آز سویله‌شب: «مونده شول زالده باشقه کونلرده بزنك مونده‌غی روس معتبرانی‌نك خانون قزلری تورك مجروحلری ایچون کولمه‌ك، اشطان، یتاق و جایمه کبی نرسه‌لر تگه‌لر» دیه کورسه‌تدی و اوزلرینك ادارەسنده بولغان «قراصنی کریست» شعبه‌سی خسته خانه‌سنده یوزدن آرتق تورك مجروحلری و خسته‌لری تربیه ایتلدیگنی بیان ایتدی، شولارنی اوزم تله‌گان وقتده کیلوب کوررگه مساعده بیردی.

۷ دیکابر.

۳۰

خالده خانم حضورنده

حاضرگی تورکیه‌نك ایك مشهور و مقبول ادیبه‌لرندن برسی وبرنچیسی خالده خانمدر. خالده خانم‌نك اثرلرن یاکی فکرلی تورکلر بیك سویوب اوقیلر. چونکه اول تورکچه یازا، تورکچه توشونه وقلمی‌نك اوچندن طامغان قاره‌لری ملی حیات چیشمه‌لرندن آلونا. آنك ایك زور خاصیتی‌ده شونده‌در.

خالده خانم، حکایه‌لر و رومانلر یازا، خالده خانم معلمه‌لك ایته، خالده خانم تورك خاتونلرینك ترقی وتعالیسی حقنده فکرلر یوروته وممکن بولغان قدریسن عملگه قویارغه طریشه. شول سببلی ملتن سویگان تورکلر خالده خانمگه بتون قلبلرندن حرمت ایته‌لر، آنی تورکلك استقبالی‌نك یولدزلرندن برسی دیب صانیلر وآنك وجودیله افتخار ایته‌لر. یالکز تورکلر گنه توگل، تورکلك‌نی طانورغه تله‌گان یاورو پالیلرده خالده خانم ایله کوریشونی، آنك فکرلری ایله طانشونی اوزلرینه

لازم دیب بله‌لر. استانبول‌غه کیلوبده تورك خاتونلرینڭ حیات و معیشت لرندن خبر آلورغه تله‌گان اجنبی محرر ومحرره‌لر البته خالده خانم ایله کورشمی قالمیلر.

خالده خانم.

خالده خانم تورکچه‌ده‌گی وقوف وکمالاتی اوستنه استانبوله‌غی آمریقا مکتبنده مکمل صورتده انگلیزچه، فرانسوزچه تحصیل ایتکان. بو تللرده تله‌گانچه اوقی، یازا، سویلی وانگلیزچه مجموعه‌لرده محرره‌لك ایته. لازم بولغانده فرانسوز غزته لرنده اوزینڭ فکرلرن یازا، تورك خاتونلری حقنده یازلغان خطا فکرلرنی تصحیح ایته. خلاصه: اثرلری، یازولری وفکرلری ایله خالده خانم چن معناسیله ادیبه، محرره ومتفکره بر خاتوندر. شول سببلی خالده خانم ایله کوریشوب بالذات آنڭ اوزندن فکرلرن ایشتونی کوڭلمز بیك تله‌دی. خصوصا، روس عالی مکتبلرنده اوقوچی وبونده هلال احمر خسته خانه‌سنده مجروحلر قاراوچی گلثوم، رقیه ومریم خانملرنڭ آنڭ ایله کوریشوب افکار

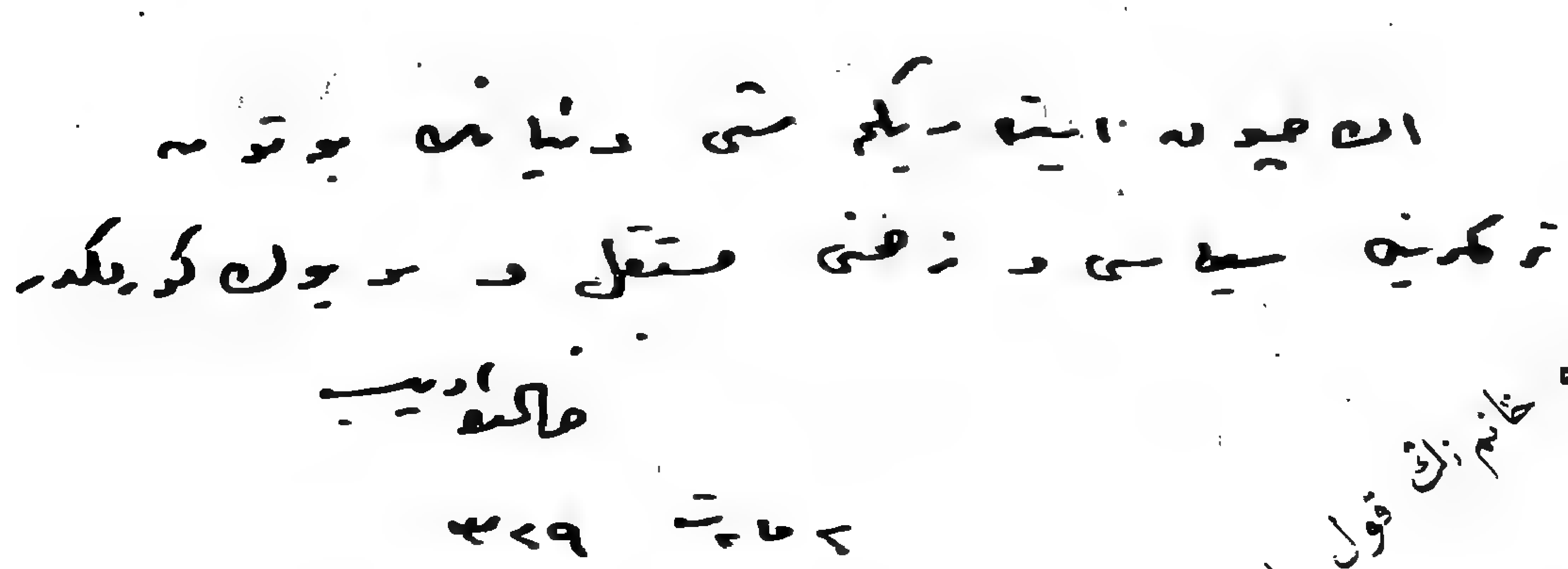

خالده خانم نڭ قول یازووی.

ومعلوماتندن مستفید بولولری آرزو ایتدلی. شوڭا کوره: اوزن زیارت ایتمك ایچون خالده خانمدن، الوك وقتن صوراب مساعده آلدق. لطفا مساعده بیوردی.

تعیین ایتلگان وقتده یانمزده یوسف افندی آقچورین وعارف افندی کریموفلر اولدیغی حالده یوقاریده مذکور خانملر ایله برابر آنك ایوینه کیتدك .
آنك «قدرغه» جادهسنده، مرمره دیگزینه قاراغان گوزل منظرهلی ایووینه باروب کردگمز وقت، بزنی غایت خوش قارشی آلدیلر. یوغاری قاتغه چقوب قوناق بولمهسینه کردگمز وقت یاوروپاچه کیینگان، جیلکهسینه کوزهلگنه ایتوب یفك یاولق صالغان یاش بر خانمگه یوسف افندی بزنی تقدیم ایتدی و آنك خالده خانم ایکانگن بلدردی. اوزی ایله کورشمك شرفنه نائل اولدیغمز ایچون تشکر بیان ایتدك. اولده شمال تورکلرینك محررلری و خصوصا عالی مکتبلرده اوقوچی، هم مجروحلر قارارغه کیلوب حمیت کورسهتوچی همشیرهلری ایله طانشووی ایچون بیك ممنون اولدیغن سویلهدی. صگره، بزنی شونده بولغان ایکنچی بر خانمگه تقدیم ایتوب، آنك، استانبولده برنچی مرتبه آچلغان قزلر اعدادی مکتبینك مدیرهسی نقیه خانم ایکانلگن بلدردیلر. اول تورکچه کیونگان، لکن یوزی آچق ایدی.
خالده خانم آچیق یوزلی، آچیق سوزلی، تکلفسز بر ذات ایکان. شول سببلی آراده سوز بیك تیز باشلاندی. اول بزنك خانملردن روسیهلی مسلمهلرنك احوالن صوراشورغه باشلادی: مکتبلرده اوقیلرمی؟ اوزلرینه مخصوص جمعیتلری بارمی؟ قزلر تربیهسی نی حالدهدر؟ آرالرنده یازو ایله شغللهنوچیلری بارمی؟ دیدی.
بونلرغه قارشی مناسب جوابلر بیرلگاچ خالده خانم: ذاتا روسیه مسلمهلرینك معارف وترقی یولندهغی یاخشی حرکتلرن ایشتوب مین الوکدنده بیك ممنون ایدم، ایندی آندهغی مسلمهلرنك اوز و روس مکتبلرنده شولای اوقورغه باشلاولری، اوقوغانلرینك اوز خلقگز آراسینه کیتوب خدمت ایتولری، اوفاده واورنبورغده مسلمهلرگه مخصوص جمعیتلر آچلووی، مسلمهلردن شونڭ محرره وادیبهلرگز بولونووی اولگی سوینچلرمنی دخیده آرتدردی؛ بر ملتنك قزلری سزنك کبی عالی مکتبلرده اوقی باشلاغاچ و آنلرنگده یورهکلرنده ملیت حسی اویانغاچ اول ملت یوغالماس، یاشار، مین بوگا امینمن، دیدی.
مین خالده خانمدن تورك خانملرینك احوال علمیه وفکریهلرن صورادم. آنلرنك ضیالی ومتفکرین قسمی ملتنك حال واستقبالی حقنده نیلر توشونهلر، دیدم.
بوگا قارشی خالده خانم، حاضرنده یاش تورك خاتون قزلرینك بتون قوتلریله اوقورغه بیرلگانلکلرن وهر شیدن الوك قزلرنك تعلیم وتربیه مسئلهسن منتظم

بر یولغه قویارغه تیوش طابقانلقلرن، شوندن باشقه بر نرسه‌گه‌ده کریشو ممکن توگل اعتقادنده بولونغانلقلرن بیان ایتدی.

آنك سوزلرندن آکلاشلیغنه کوره، حریت اعلاننندن صوڭ تورك خانملری آراسنده یاڭی بر حیات باشلانغان، قز مکتبلرن اساسندن اصلاح ایتارگه کرشکانلر، خاتونلرغه مخصوص استانبولده قلوب آچلغان، خاتونلرنڭ ترقیات فکریه و توسیع معلوماتلرینه خدمت ایچون آنده قونفرانسلر بیریله باشلاغان ونهایت «تعالیٔ نسوان جمعیتی» اسمنده خاتونلرغه مخصوص بر جمعیت آچقانلر. لکن تورکیه باشینه کیلگان داخلی وخارجی بر چوق فلاکتلر سببلی بو اشلرنی منتظم روشده ترقی ایتدررگه ممکن بولماغان و بالقان صوغشی باشلانغاندن بیرلی بو مدنی خدمتلرنڭ کوبسی موقتا طوقتالوب طوررغه مجبوریت کورلگان.

خالده خانم‌نڭ استقبال ایچون امیدلری بیك توتلی در: «تورکلر کبك یاخشی بر ملت، تورك خاتونلری کبی یاخشی وصاف اخلاقلی آنالرغه مالك بولغان بر قوم اصلا بوغالاچق توگل، احتمالکه تورکیه‌نڭ سیاسی وضعیتی تورلی حاللرگه کرر، موندی حاللر باشقه ملتلر باشنده‌ده بولوب اوتکان. لکن تورکلك بتماس، آنڭ استقبالی بیك یاقتیدر، مونده هیچ شبهه ایتارگه یارامی» دی.

خالده خانم‌نڭ بو امیدینه دلیللریده: عموم تورکلرده اخلاق و طبیعت یاخشیلغی، آلارنڭ قلبلرنده حمیت ملیه و دینیه کوبلگی، استعداد و ذکاوت جهتنچه باشقه قوملردن اصلا کیروده بولماولری، تورك خاتونلرینڭ امثالسز درجه‌ده یورت جانلی، شفقت ومرحمتلی بولولریدر. موندی صفتلرغه مالك بولغان بر قوم‌نڭ ترقی ایتماوی ممکن توگل، باری سبب وعلتلری طابلغاننی‌غنه کوته، اول کونلرنڭ‌ده اوزاق توگللگینه علامت شوشی همشیره‌لرم، دیب بزنڭ خانملرنی کورسه‌ته.

سوز یاوروپا خاتونلری حقنده آچلدی. خالده خانم آنلرنڭ حقوق وحریت تلەولرینه حق بیره. هیچ شبهه‌سز حقوق وحریت سایه‌سنده‌گنه ترقی وسعادتکه ایرشو ممکن، دی. لکن انگلتره سوفرازیستقه‌لرینڭ، اورامارغه چغوب صوغشولرن، مینیسترلرگه هجوم ایتولرن، بومبالر قویوب تیاترلرنی کوتارترگه ماتاشولرن اوخشاتب بترمی؛ بونلر ایندی آرتوغراق وخاتونلرنڭ شاننه کیلوشمی طورغان اشلر، دی.

خالده خانم اوزینڭ یاوروپاغه سیاحتلری وقتنده تورلی یرلرده ضیالی روس خاتونلری ایله اوچراشوب سویله‌شدیگنی، آنلرنڭ بیك آچیق فکرلی، کوب

معلوماتلی بولغانلقلرینی و تورلی تللر بلگانلکلرینی ذکر ایتدی.

تل مسئله‌سینه کیلگانده، خالده خانمنك فکرنچه: جنوب وشمال تورکلرینك تللری اساسا بردر. تیك تورلی یرلرده بولونو و تورلی تأثیرلرگه تابع بولو سببلی‌گنه بونلر آراسنده تورلی شیوه‌لر حاصل بولغان. عثمانلی تورکلرینك تللری کیتکان صاین صافلاشه‌چق و شمال تورکلرینکی ده کیتکان‌صاین‌بایه‌چق‌وناز کله شه‌چك و شول صورتله بونلر طبیعی اوله‌رق تدریجا برله‌شه‌چکلردر.

گلثوم خانم خالده خانم‌دن: «نیچون بو ایونك ترزه‌لرنده رەشه‌تکه‌لر بار؟» دیب صورادی. فی‌الحقیقه خالده خانم کبك چن معناسیله یاوروپا تربیه‌سی آلغان و یاوروپاچه توشونه بله طورغان حر فکرلی بر خانم‌نك کینه رەشه‌تکه‌لی ترزه‌لر اچنده یابلوب طورووی خاطرگه آلندقده بو سؤال معنالی و اورنلی ایدی. خالده خانم بوگا قارشی یارم لطیفه اوله‌رق: «عادتدر، افندم، یاصافدر..» دیه جواب بیردی.

خالده خانم‌نك بو جوابی رسمی جهتدن طوغری ایکانلگی مونده‌غی احوالنی بلگان کشیلرگه معلومدر. تورکلرنك خاتونلرغه نظرلری یاوروپالرنقنه وحتی بزنك روسیه مسلمانلری‌نقینه نسبتا کوب فرقلی بولغانلقدن، معتبر بر ادیبه‌نك ترزه‌لری رەشه‌تکه‌سز بولونووی، یاکه آنك اورامده یاوروپاچه کیینوب قاچمی یورووی آنلر قاشنده زور عیب و قباحت صانالاچقدر. حتی تورکلرنك یاوروپاده اوقوب قایتقانلری آراسنده ده خاتونلرنك قاچمی یورولری و ایرلر ایله برابر جیولشلرده بولونولری حقنده قارت تورکلر ایله برتوسلوك توشنوچیلر بیك کوبدر.

خاتونلرنك قاچولری مسئله‌سی حقنده سوز چققاچ نقیه خانم اوزینك فکرن سویله‌ب: اسلام خاتونلرینك بتونله‌ی قاچوب بیتلرنده یابوب یورولری تیوش فکرنده بولماسه‌ده، آنلرنك اشله‌په کیولرن اوخشاتماغانلغن بیان ایتدی و هیچ بولماسه بز شرق خاتونلری اوزمزگه مخصوص بر نوع گوزه‌ل باش کیومی چغاررغه تیوش، دی. همده بو خانم بیتلرگه اورتولگان پرده‌لرنك علم و معرفت یاقطی‌لقلری کروگه مانع توگل‌لگینه‌ده اشارت ایتوب قویدی. سویله‌گان سوزلرندن نقیه خانم‌نگده گوزه‌ل یاوروپا تربیه‌سی کورگانلگی وانگلیزچه ادبیات وغزته‌لر مطالعه ایتکانلگی آکلاشیلا ایدی.

تورکیه‌ده وبا خصوص بای وکبار عائله‌لر حقنده بو خانم‌نك فکرینه قارشی اعتراض ایتو احتمالکه حقلی بولماس، لکن روسیه‌ده‌گی و یاوروپا مملکتلرنك اوقوچی مسلمه‌لر حقنده بو قاعده‌نك تطبیقی ممکن توگل‌لگی آشکاردر.

توركلك و توركجيلك دينى ارتق اسلاميتك ايله حيوه متزلزل اولديغى شو زمانده
روسيه لى تورك مسلمان قرداشلرك عثمانلى توركلريله غايهٔ سعى و تفكرلرينى تأليف
و قومى ، دينى مناسبتلرنده جدى رابطه‌لر تأسيسه خادم و سائر مراجعت ايتديكى توركلرك
تأمين استقبالى ايچون بيوك بر قوت تشكيل ايدر .

بن موفقيت ديلرم .

[illegible] ٣ مارت ١٣٢٩

نقيه خانم نك قول يازووى .

صكره، سوز حاضرگی سیاسی حاللرگه كوچوب ، خالده خانم «تایمس» غزته‌سینك صوگغی نومیرنده اوقودیغی بعض خبرلرنی وآسكویت ایله گره‌ی‌نك تورکیه‌گه نظرلری حقنده اوزینك بعض فكر ومطالعه‌لرن بیان ایتدی . سیاستنی تمامیله تعقیب ایتوب بارغانلغی آنك بو مطالعه‌لرندن بیك آچیق آڭلاشیلا ایدی. بونك اوزرینه مین آندن، عمومیتله باشقه تورك خانملرینك سیاسی اشلرگه دائر فكر یوروتوب یوروتمه‌ولری حقنده صورادم . خالده خانم كولمسره‌ب : حتی كیره‌گندنده آرتوغراق سیاست بله‌ن شغل‌له‌نه‌لر، بر نیچه‌سی برگه اوچراشدیلر ایسه غزته خبرلری وسیاسی اشلر حقنده سویله‌شب فكر بیان ایتشه‌لر، دیدی. بایتاق مدت مصاحبه ایتكاننك صوڭنده كوكللرمزده غایت گوزه‌ل تأثیر حاصل ایتوب خالده خانم‌نك حضورندن چقدق وحقیقة موندی ادیبه‌لری وحمیتلی خانملری یتشه باشلاغان تورك قومی‌نك یاشایه‌چغینه ایمانمز بیك كوب آرتدی. خالده خانم‌نك باصلوب چققان اثرلری وادبیاتده‌گی مسلگی حقنده یازونی باشقه بر وقت‌غه قالدروب طورامز.

١٠ دیكابر.

٢١

صلح‌می ، صوغشمی ؟ انور بك قایتووی . طرابلس‌ده عربلر . جبل لبنان و ارمنی مسئله‌لری . یالطه‌دن هیئت کیلو . مسلمانلرغه ظلم .

صلح‌می ، یاکیدن صوغش‌می ؟ مونه حاضرگی دقیقه‌ده مونده هر کمنك ذهنن مشغول ایتکان نرسه شول‌در . صلح مذاکره‌سی حقنده لوندوندن کیلگان خبرلر مونده بیك مبهم بیان ایتله‌لر . مطبوعاتده آچق بر معلومات یازلمی . مونده‌غی خبرلرگه کوره ، باری شول قدریسی معلوم‌درکه ، تورك وکیللری ادرنه ، اشقودره ، یانیه شیکللی محاصره آستنده قالغان شهرلرگه آزق کرترگه اوزلرینه ایرك بیریلونی طلب ایته‌لر . بالقان متفق‌لری بوڭا راضی بولمیلر . آلار ادرنه‌نك بلغاریاغه قالوون و محاصره آستنده‌غی باشقه شهرلرنكده تسلیم ایتلوون طلب ایته‌لر . بوڭا ایسه تورك وکیللری راضی بولمیلر . مسئله شول رەوشکه کروب خیلی مشکل‌لەشکان . حتی بر نیچه کون اچنده شول مسئله‌لر حقنده بر آڭلاشو حاصل بولماسه صلح مذاکره‌سی کیسلوب یاڭیدن صوغش باشلانووی احتمال طوتولادر .

بعض بر علامتلر یاڭیدن صوغش باشلانو احتمالنده آزراق دلالت ایته‌لر . مثلا : زور مکتبلرنك کوبسن هلال احمر خسته خانه‌لرگندن بوشاتدیلر ، لکن خسته خانه یاصار ایچون یاڭیدن کیره‌ك بولو احتمالن کوز آلدنده طوتوب درسلرنی باشلاتمی طورالر . تیوشلی یرلرده تیوشلی روشچه عسکر حاضرلگی کورلگانلگی و تیوشلی اورنلرغه یاڭی عسکرلر و قوراللر کیترلگانلگی آڭلاشیلا . تورکیه فلوطی‌نك بر آز بولسه‌ده غلبه‌سی تورکلرنك احوال روحیه‌سن اوزگارتدی و استقبال ایچون خیلی امیدلر آرتدردی . اتحاد وترقی‌چیلر حاضرگی حکومتکه قارشی فتنه فلان چغاروب ماتاشماغانغه ، بلکه وطن‌نك تهلکه‌ده بولوون خطرده طوتوب آنی تقویه ایتکانگه کوره ، حکومت اوزینك سیاستینی یاڭشوق‌نق و سربست یورته آلورلق بر حالده‌در . اوشبو سببلردن ناشی ، صلح مذاکره‌سی طوقتاتلوب ، یاڭیدن صوغش باشلانوون احتمال طوتارغه‌ده اورن یوق توگلدر .

طرابلس قهرمانی انور بك بوکونلرده استانبول‌غه قایتدی . قایتوون آلدان خبر بیرمه‌گانگه کوره ، اوزن قارشی آلو بولمادی . پراخوددن توشکاچده اوزینك

عائله‌سی یانینه کیتکان. غزته‌چیلر اوزن کوروب سویله‌شرگه تله‌سه‌لرده قبول ایتمه‌گان. مع ما فیه، مین آنك ایله کوریشورگه طریشوب قارایه‌چقمن.

انور بك‌نك قایتووی فی نفسه طبیعی بر اش بولسه‌ده، آنك حقنده چققان تورلی خبرلر و فرضلرگه کوره، شایان اهمیتدر. مونده کوب کشیلر بولای فرض ایته‌لر ایدی:

طرابلس عربلری ایتالیا ایله صلح یاصالوغه راضی بولماغانلر. تورکیه‌نك یاصاغان صلحن بز قبول ایتمی‌مز، وطن و استقلالمزنی صاقلار ایچون صوغشنی دوام ایتدره‌چکمز، دیگانلر. شیخ سنوسی بیك کوب عسکر جیغان. اوزن خلیفه اعلان ایتکان، انور بك‌گه قزن بیرگان. یدی کون طوی یاصاغانلر. طوی‌غه ثلله نیچه مکلرچه آفریقا شیخلری و قبیله رئیسلری جیولغانلر، سنوسی انور بکنی اوزینك صوغش مینیستری یاصاعان. انور بك‌ده تورکیه‌نك عسکرلك خدمتندن استعفا ایتوب شونده قالورغه بولغان. شول سببلی ایتالیا بیك آبدراوغه توشکان. اول تورکیه‌گه: سین صلح یاصاغان بولوب مینی آلداتدك بیت، دی ایکان. تورکیه ایسه: سنوسیلر، انورلر مینم خدمتمده توگللر، آنلرنی طیارغه مینم قولمدن کیلمی، دیب جواب بیره ایکان..

بو سوزلر مونده یاخشوق اهمیت بله‌ن سویله‌نه هم عقل‌غه‌ده بتونله‌ی خلاف توگل و مصردن طرابلسلیلرگه کوب مقدارده آقچه، قورال بباریلوب طورغانلغی‌ده ایشتله ایدی. مونه، انور بك‌نك استانبول‌غه قایتووی اوشبو فرضلرنی یمردی. گرچه آنك یاقیدن کیتووی و اول بارغانچه سنوسی‌نك حاضرله‌نب طورووی ممکن ایسه‌ده بو بیك بعید بر احتمالدر. انور بك مونده قایتقاچ مینیسترلر و رسمی بیوك آدملر ایله کوریشوب یوردی. بونلر ایسه آنك مونده قالاچاغینه و ینه‌دن بیرلین آتاشه‌میلیترلگی صفتنی عائز بولاچاغینه دلالت ایته‌در.

طرابلس‌دن قایتقان بر آفیتسرنك مین طورغان نومیرغه توشکانلگن و اوزی ایله طانشقانلغمنی اوتکانده یازغان ایدم. ابراهیم افندی اسمنده بولغان بو طوپچی ضابطی طرابلس صوغشی وقتنده عربلرنك کورسه‌تکان غیرتلرن فوق‌العاده ماقطی: صوغشوچیلر اصل عربلر بولدیلر، تورکلر تیك صوغشنك فنی جهتلرن گنه اداره ایتدیلر، تورك صالداتلری کوبسنچه ترتیب و اداره صاقلاو خدمتلرنده بولوندیلر، دی.

ابراهیم افندینك دیدگینه کوره، عربلر صوغشنی بیك اوستا یوروتکانلر. مثلا: خلق بارسیده بر یولی صوغشده بولونوب اشلرندن قالماسون ایچون، بر

قسمن اوچ آطنه صوغشدرغاچ، آلارن قایتاروب یباروب اوزلرینك فر و یورت اشلرن اشلەرگه ایرك بیرگانلر. شول وقتده ایکنچی بر قسمن کیتروب صوغشدرغانلر. عربلر آکسزدن هجوم ایتوب ایتالیانلرنك بیك کوب تلفاتنه سبب بولغانلر و آنلرنك کوب قوراللرن آلغانلر. تورك آفیتسرلری یاش عربلرنی صوغشغه اوگرەتب طورغانلر. لکن، نی قدر غیرتلی بولسەلرده ایتالیانك منتظم عسکرینه و مکمل قوراللرینه قارشی طورا آلماینچه اچکه طابا چیگلورگه مجبور بولغانلر.

ـ صوڭ بونلر بر وقت ایتالیاغه تسلیم اولنورلرمی، یوقسه اچده قارشی طوررلرمی؟ دیب صورادم. بوڭا قارشی ابراهیم افندی: احتمالکه بر قدر مدت قارشی طوروبده ماتاشورلر، لکن طوب و پولیموتلرگه قارشی طورر ایچون کینه شوندی قوراللر کیرەکدر، عربلرده ایسه آنلر یوقدر، بناء علیه آنلر تلەر تلەمەس ایتالیاغه تسلیم ایتلورگه مجبورلردر، بوندە اصلا شبهه یوق، دیدی.

ـ صوڭ آرناودلر، کریدلیلر، ماکیدونیالیلر طوپسز و پولیموتسزده تورکیەگه قارشی طوردیلر و آخرنده مقصودلرینه ایرشدیلر بیت، دیدم.

ـ اگرده طرابلس عربلرینكده آرقەسنده آوستریا، بلغاریا، یونانستان کبی دولتلر بولسه البته آنلرده ایرشورلر ایدی، مع التأسف، آنلرنك آرقه طایانچلری یوقدر، دیدی.

ابراهیم افندینك دیدکینه کوره، طرابلسغه مصردن فوق العاده کوب اعانه کیلگان هم حاضرندەده کیلەکدە ایکان.

بو کونلرده تورکیەده بیك مهم ایکی مسئلەنك حلینه تشبث ایتلوب طورا. برسی «جبل لبنان»، ایکنچیسی «ارمنستان» مسئلەلریدر. بیروت یاننده تورکیەنك «جبل لبنان» اسمندەگی بر اویازی آلوکدن بیرلی آفطونومیالی بر یردر. آڭا قویولا طورغان ایسپراونیكنك خرستیان بولووی مشروط بولوب سلطان طرفندن قویلا و بیوك یاوروپا دولتلری طرفندن تصدیق ایتله ایدی. بونك خلقی قاتولیك بولغانلقدن و سوریەده فرانسوز نفوذی حکم سوردگندن «جبل لبنان» نیده کوبرەك فرانسیه حکومتی قایغورته ایدی.

تورکیەنك اوڭایسزلق وقتندن استفاده ایتوب شوشی جبل لبنان اویازی اوشبو نرسەلرنی طلب ایتدی: ۱) جبل لبنانده مال و ملك مقداری یاکیدن یازیلوب محلی داخود آرتدرلسون. ۲) محلی ژاندارملرنك مقداری ۸۰۰ دن ۱۲۰۰ گه مندرلسون. ۳) جبل لبنانغه دیگز بوینده ایکی لیمان بیریلوب آنده

پراخودلر کروب یوررگه یاراسون. ٤) جبل لبنان نك سودا حقنده غی صود اشلری بیروت محکمه‌لرنده قارالووی بتریلوب، اوزنده تجارت محکمه‌لری آچاسون. ٥) جبل لبنان ملت مجلسینه صایلاو نظامنامه‌سی اوزگارتلوب حقوقی کیڅایتلسون.

تورکیه جبل لبنانلیلرنك بو طلبلرن بارسنك قبول ایتوب پرتاقول توزولدی. بو پرتاقولغه ۱۰ نچی نویابرده تورکیه‌نك خارجیه مینیستری نورادونگیان افندی هم بیوك یاوروپا دولتلرینك سفیرلری قول قویدیلر. صڭره تصدیق ایتلور ایچون سلطان حضرتلرینه تقدیم ایتلمشدر.

بو ماده‌لر تورکیه‌نك استقبال وبتونلگی ایچون هیچ شبهه‌سز ضررلی بولوب، جبل لبنانی تورکیه‌دن یراقلاشدرا و فرانسیه قوچاغینه یاقنلاشدرا طورغان نرسه‌لردر. لکن، حاضرگی کونده بونلرنی قبول ایتمی چاره یوق، بو خصوصده سوز قوزغاتوب طوروده ممکن توگل. شول سببلی حکومت‌نك بو ماده‌لرنی شولای تیزگنه تصدیق ایتوب یباروون عیبلوب بولمی. فقط خلقنك بو خصوصقه هیچ بر اهمیت بیرمی قالووی و غزته‌لرنك بونی حوادث یومیه کبی بیش آلتی یوللق خبر ایتوب‌گنه یازوب کیتولری عجب‌در. هیچ بولماسه مملکتده نیلر بولغانلغی آیروم آچیق بلنه باررغه تیوش و شول سایه‌ده اهالی‌ده فکر اویانور و توشونه باشلارلر ایدی. مثلا: بزنك روسیه‌ده فینلاندیاغه متعلق بر حقوقنك کیمتلو یاکه آرتدرلووی افکار عمومیه‌گه و مطبوعاتغه نی قدر نق تأثیر ایتوب نیندی محاکمه‌لرگه سبب بولادر.

مسئله‌نك ایکنچیسی آناطولی‌ده ارمنیلر طورا طورغان گوبیرنالرده اصلاحات یاصالورغه کریشودر. ماکیدونیا و آرناودلق مسئله‌لری حل ایتلو یولینه کرو برلن آناطولی‌ده‌غی ارمنیلرده اوزلرینه بیرلین عهدنامه‌سی بویونچه وعده ایتلگان حقوقنی صوری باشلادیلر. بیرلین عهدنامه‌سی بویونچه بونلرغه مخصوص حقوقلر بیریلورگه تیوش و شونی میدانغه کیترو ایچون بو مسئله‌گه یاوروپا دولتلرینك قاتناشولری ممکندر.

ارمنیلر شول حقوقلرنی آلورغه تلی باشلاغاچ و یاوروپاده‌غی ارمنی محبلری «ارمنستان مسئله‌سی» اسمیله یاکیدن بر نیچه کتابلرده باصدروب طاراتقاچ ترکیه حکومتی اشنك آخری ناچارغه باراچاغن اویلاب ارمنستانغه اصلاحات لایحه‌سی یاصاو ایچون باب عالی‌ده مخصوص بر کامیسیه توزودی. اول کامیسیه اوزینك اشن بترگاچ، حکومت پایتخت‌ده‌گی مشهور ارمنی ضیالیلرن و سیاسی

لرن چاقروب شول لایحه‌نی آنلرغه اوقودی و شول حقده فکرلرن صورادی.
لایحه‌نك نیدن عبارت ایکانلگی حاضرگه آچق معلوم توگلدر. فقط ارمنی ضیالیلری حکومت‌گه: بز بو خصوصده سوز سویله‌رگه ارمنی ملتی اسمندن وکیل توگلمز، آیتسه‌ك اوزمزنك خصوصی و شخصی فکرمزنی گنه آیته آلاچقمز، دیگانلر.
نهایت، حکومت شول لایحه‌نی عملگه قویار ایچون یدی کشیلك بر هیئت یاصاغان. بونك اوچیسی مسلمان، دورتسی خریستیان‌در. وبو هیئت‌نك رئیسلگینه بر انگلیز چاقرلغان. بو هیئت ارمنستان‌غه باروب اصلاحات یاصارغه کریشه‌چك و اوزینه کیك حقوق و صلاحیت بیرلگان، دیلر. حکومتنك بو اشکه آلدانراق اهمیت بیروب شولای کریشووی بیك موافقدر. لکن شوندی هیئت آرقیلی یاصالاچق اصلاحاتدن بر نتیجه چغارمی، یوقمی و ارمنستان مسئله‌سن اوزلرینه آلت ایتوب تورکیه باشینه یاکی فتنه‌لر چغاررغه تله‌وچیلر میدان‌غه چقماسمی، حاضرگه بو حقلرده بر نرسه‌ده آیتوب بولمی.
یالطه مسلمانلری طرفندن مجروحلر باغارغه بر هیئت کیله‌چگی خبر آلندی. مسلمانلر اوز آرا اعانه جیوب یوز قاراواتلق اسباب و اشیا حاضرله‌گانلر. به‌یله‌و اسبابلرن‌ده اوزلری آلغانلر. بونلر ایچون ۱۲ ملك صوم مصرف چققان. ۱۵ قاراواتلق اسباب و اشیانی‌ده کناگینه باراتینسقایا بیرگان و مصرفی‌ده آندن بولاچقدر. هیئت‌ده ایکی دوقتور، بیش خسته قاراوچی بار. هیئت‌نك باشنده یالطه مسلمانلرندن امیر حسن افندی بکروف ایله رستم افندی پارپه‌توف بولاچقدر. هیئت‌نك ۱۵ نچی دیکابرده مونده کیلوب یتووی کوتوله. نیمسلر، انگلیز و فرانسوزلر کبی اجنبی ملتلردن کیلگان قزل ته‌ری هیئتلری مونده یالگز اوزلری گنه کیله‌لرده آلارغه خسته خانه ایچون بنالر، خادملر بیریله. قاری طورغان مجروحلر و حتی هیئت‌نك اوزلرن هلال احمر اوزی طویدزا، دارو و به‌یله‌و اسبابلرن کینه هلال احمر بیره. یالطه مسلمانلری ایسه هلال احمرگه هیچ بر یوك بولماینچه بونلرنك همه‌سن‌ده اوزلرندن طوتارغه بولغانلر. روسیه مسلمانلری طرفندن کیله‌چك بو برنچی هیئت مونده بیك زور حسن تأثیر حاصل ایته‌رگه طورا. صوگغه‌راق قالنغان، لکن کینه کیلگانی یاخشی بولاچق هندستاندن ینه ۵۰ کشیلك بر هیئت کیله‌چگی خبر آلنغاچ، هلال احمر ادارسی: «حاضرگه احتیاج یوق، بر آطنه اون کون صبر ایتگز، اگر صوغش یاکیدن باشلانسه کیلورسز، یوقسه کیلوب مشقت‌لنمه‌گز» دیه تیلیغرام بیردی.

فی الحقیقه حاضر خسته‌لر ومجروحلر تریلوب چغا بارالر. خسته خانه‌لر بوش طورا. دوقتورلر و دوالر تمامیله یتشه. هلال احمر غایت طریشوب خدمت ایته و خدمتی‌نڭ ثمره‌سی بیك کوب کوریله. هندستاندن اعانه بیك کوب کیله. اسلاملری‌غنه توگل، حتی مجوسیلریده زور زور اعانه‌لر یباره‌لر ایکان.

بالقان متفقلرینڭ ضبط ایتکان یرلرنده مسلمانلرغه فوق العاده ظلم ایتلگانلکنی غزته‌لر بیك مفصل صورتده یازوب انسانیت نامنه شکایت ایتدلر هم بو خبرلرنڭ کوبسی درست ایکانلگی خصوصی خبرلردنده آڭلاشیلادر. کوب مسلمانلرنڭ اُوترا‌گانلگن، مسلمان خاتون قزلرینڭ ناموسلرینه تیو بیك کوب بولغانلغن و حتی بعض یرلرده مسلمانلرنڭ جبرا خریستیانلق‌غه چغارلدقلرن یازالر. روس غزته‌لرنده تورکلرنڭ خریستیانلرغه ظلم ایتولری حقنده‌غی خبر لرگه مین هیچ اشاناسم کیلمی. چونکه تورکلرنڭ بولوندقلری موقع و احوال روحیه‌لری تجاوزی حرکت‌گه اصلا مساعد توگلدر. آنلر حاضرنده اوزلرن سلامت قوتقاره آلسه‌لر کوب سوینه‌چکلردر.

۱۲ دیکابر.

۲۲

استانبول تأثراتی (*)

استانبول‌غه یتوب بوغاز اچینه کرگاچده عادتا پراخودنڭ بر یاغندن ایکنچی یاغینه یوگوره یوگوره ایکی یاق ساحلنی قارارغه باشلادق. برگنه یرنده کورمایچه قالدراسی کیلمی. ساحل شول قدر گوزه‌ل وشول قدر لطیف در که، تعریف‌دن خارج. ایبده‌شلرم گلثوم، رقیه و مریم خانملر استانبول‌غه برنچی مرتبه کیله‌لر، بوغاز اچن برنچی مرتبه کوره‌لر، شول سببلی بوغاز اچی‌نڭ لطافتی و ساحللرنڭ گوزه‌للگی آلارنڭ بیگره‌ك ده خوشلرینه کیتدی.

گوزه‌للك و لطافت مونڭ قای یرنده، قای یری مونڭ بو قدر کوڭللرنی جلب ایته؟ دیب صورادم. بتون پریروداسی گوزه‌ل، آنه شونڭ اوستنده‌گی بنالری، هیبت سرایلری و شولار ایله برگوك طورا طورغان یمرك ایولری،

(*) «شورا» ده باصلغان مقاله.

حتی ترزه‌لرندن چغاروب کیبارگه ئلگان کرلریده گوزه‌ل، بتون یری گوزه‌ل دیه جواب بیردیلر. آلارنك بو جوابلری بیك درست و بیك حقلی ایدی. پریروداسی گوزه‌ل واوستنده‌گی هیبت سرایلری هم شولار یاننده‌غی یمرك ایولریده گوزه‌ل.

لکن، بو گوزه‌للك موندن اون بیش یل آلوك مین استانبولنی برنچی مرتبه و ۱۲ یل آلوك ایکنچی مرتبه کورگانده‌ده بار ایدی. بونلر اول وقتده‌ده شولای ایدی. ایندی مین استانبولنی اوچنچی مرتبه کورگانده همده بیش یللق حریت دورندن صوك کورگانده اول یرلرنك طبیعی لطافتلری اوستینه ئالله نی قدر صنعی وعمرانی لطافتلر آرتقانلغن کوررگه تلی ایدم. لکن، مع‌التأسف، اوزگاریش یوق ایدی. بوغاز اچی‌نك چچکلری بولغان «بکلربگی»، «طولمه باغچه» سرایلری اولگیچوك، سونوك گنه ضیا نشر ایتوب طورالر. یانغان «چراغان» سرایی‌نك خرابه‌سی اوستنده کم بلور نی قدر بایغوشلر اویالاغاندر. بعض استینالری یمروك، توبه‌سی آچیق، ترزه‌لری یوق. بوده اسلام دنیاسی کبی اوزن احیا ایتوچیلرنی کوته..

استانبول آلوك مین کورگانده‌گیگه قاراغانده بایتاق اوزگارگان. باب عالی جاده‌سی‌نك ایکی یاغنده ترتوارلر بار. اورامغه توشه‌لگان طاش تیگز ویوررگه اوکایلیغنه. اورامنك ایکی یاغنده فنارلر بار. قچقرتا قچقرتا آفطوموبیللر اوتوب کیته. اوراملرنك قایسیلری بر آز کیکگایگان. زور بنالر آرتقان. باب عالی جاده‌سنده‌گی دورت بیش قاتلی، گوزه‌ل بنالی «مسرت» اوته‌لی اورننده الوك کچکنه بر بقال کیبتی بار، آنك ایه‌سی گریك ایدی مکتبدن چققانده قای وقتلرده بز آنك کیبتنه کروب ۱۰ پاره‌لك پینیر ایله ۱۰ پاره‌لك اکمك آشی طورغان ایدك. حاضر بو بنانی شاملی مسلمان سوداگرلرندن احمد عبود افندی وبرادرلری صالب‌آلغانلر. ۶۰ مك لیرالرغه (یارطی میلیون صومغه) توشکان‌دی. عبود افندیلرنك دغیده شونك شیکلی بر نیچه زور بنالر صالب‌آلغانلقلرن، آیلق ئلله نیچه مك لیرالر داخودلری بارلغن سویلیلر.

باب عالی جاده‌سندن محمود پاشا جاده‌سینه چغار ایچون اوشبو «مسرت» اوته‌لی طوغروسنده الوك بیك طارغنه بر طقرق بولوب، آندن آربا یوری آلمی ایدی. مونه حاضر شول طقرق بیك هیبت کیلك بر اورام بولغان. مونك توبان یاغنده استانبولنك مرکز پوچته خانه‌سی بار. بونك بناسی شول قدر گوزللدر، که یاوروپانك قایسی‌غنه پایتختنه ایلتوب قویسه‌کده ایك برنچی زینت بولاچقدر. یاننده اوتکان صاین ایرکلی ایرکسز بورلوب اوزینه قاراب قلبا برسلام بیروب

کیتەسن. شولوق طقرقدە بیشەر آلتیشەر قاتلی یاکە یاکارتلغان بنالر تزیلوب کیتکان. بونلرنڭ بایتاغیسی مسلمانلرنقی وبرسی حاضرگی شیخ الاسلام جمال الدین افندینکی، برسی غازی مختار پاشانقی ایکان. شیخ الاسلام جمال الدین افندینڭ بو بناسندن غنه داخودی آیغە ١٥ ملڭ لیرا قدر ایکانلگن، دخیدە باشقە یرلردەدە مال، ملك لری کوب بولغانلغن سویلیلر. دیمك کە: شیخ الاسلام حضرتلری فقر ومسکنت طرفداری ودنیادن بیزگان بر ذات توگلدر.

شیخ الاسلام جمال الدین افندی.

باب عالی جادەسی بلەن بارغاندە هم، بنالر توزەلگان، آرتقان: یاکیدن صالنغان. مونە، «مسرت» اوتەلی‌نڭ توبان باغندەغنە استانبولنڭ مشهور غزتەلرندن «صباح» مطبعەسی‌نڭ اوز بناسی. مهران افندی مطبعەگە مخصوص دورت قاتلی ایتوب گوزەل بنا صالدرغان. ترزەلری زور، اچی هوا غازی برلن یاقطورتلغان.

بزنڭ «مسرت» اوتەلی‌نڭ آستنداغی قهوەخانەدە اولگی‌تورك قهوەخانەلرینە بیگزەمی. زور، بیوك؛ ترزەلری برەرگنە کیساك زور پیالالردن قویلغان. اچی یاقطی. کیچ برلن اورامدن قاراغاندە قب قزل فسلر ایلە برگە قاتناش آپ آق چالمالر وصوری عسکر بورکلری بارسی برگە قوشیلوب بر وازەغە طوتروب قویغان چیچك توسلی گوزەل کورینوب طورا.

آنە مینم نومیرنڭ ترزەسندن کورینوب طورا: پاریژ تگوچی‌لك مکتبندن شهادتنامەلی عثمان ذکی، دوقتور بحری عصمت افندینڭ زور ویوسقەلری، شوندوق رەتدن تزیلوب کیتکان تفیض، قناعت، غیرت، شفق، زمان، جمعیت کتبخانەلری. ابراهیم نظیف، علی حیدر آپتیکاری. «اقدام» غزتەسینڭ اوزینە مخصوص صالدرغان آلتی یدی قاتلی «اقدام یوردی» دە بیك ماتور. بییك لك

یاغندن باب عالی نی هم آنك کورشیسندەگی ایسکرگان بر مسجد منارەسنی بایتاق آرتدە قالدروب کیتکان. باب عالی قارشوسندەگی «رسنه» فوتوغرافخانه سیدە بیك گوزەل بناده. باب عالی‌نك کورشیسندەگنە بر ارمنی‌نك «حمیت مجسمه... پاریقماخیرسکی» یی‌ده ضررسزغنه پاك‌در.

مونه شولای ایتوب، بایتاق‌غنه اوزگارشلر بار. بر باب عالی اورامنده‌غنه توگل، باشقه یرلردەده شولای. لکن ظاهرده کورنگان بو اوزگاریشلرنك اچکی یاقلرینه کروب طانوشا باشلاسەك طاغنوق کوکل توشه، طاغنوق: نیندی‌گنه بر بدعا توشدی ایکان بو تورك باشینه، نیندی‌گنه بر ناچار طامر بار ایکان بو مسلمانلرده؟ دیب صوریسك کیلە.

مینم اوتەل‌نك ناظری مصطفی افندی آدلی بر تورك‌در. اوتەل استانبول یاغندەغی نومیرلرنك ایك برنچیسندن صانالا. اچنده میچ یوق، آشـارغه ریستوران یوق، چای اچارگه سماوار یوق، واننا یوق، تیلیفون یوق، پادیومنی ماشینه یوق. لکن، بونلرنك یوقلغی ایچون بر نرسەده ایتوب بولمی. چونکه استانبول یاغندەغی اوتەللرنك برسندەده بونلر یوق‌در. چاینی مونده بزدەگی کبی سماواردن اچمیلر. قهوه اچەلر. چای اچسەلرده صووق وقتده جلنور ایچون برگنه استقان اچەلر. آشخانەلر اورام طولی. نومیرده ریستوران بولماسەده یاری. میچ اورننه مانغال یاغوب شونك تیرەسندە جلنوب اوطورالر. اول مانغالدن چققان کومر ایسی «وقت» مخبرینك باشن آورتدرا، مىین زهرلی ایکان، آلار آنی دقت‌گه آلورغه مجبور توگللر. تلەگان کشی بك اوغلندەغی خرستیان نومیرلرینه باروب طوررغه ممکن. آنده همه اسباب استراحت حاضر.

اما مونه بولمه اچنده یازو یازارغه اوستال یوق، یوونورغه اوموالنیك یوق. کاریدورغه چغوب جمالی خارچیونیگندەگی شیکللی اوپشی قرانتدن یوونرغه کیرەك. بوده بر آییر توگل. لکن مینم کاریدوردەغی قرانت بوزولغان. صو طاموب‌غنه آغا. یوونووی چیتن. توزەتدررگه اوتنوب خدمتچیلر آرقیلی ئللە نیچه رەت کانتورغه أیتدردم. یوق، توزەلمی. نهایت اوزم مصطفی افندیگه شونی توزەتدررگه ایکی اوچ مرتبه اوتندم. «باقارز افندم، پکی» دیده قالا. قرانت توزەلمی... ایندی أیته: افندم، ایکنچی کاریدورغه باروب یوونسه‌گز بولماسمی، دی. یارب، أیتورسون آنك قرانتی مینم ایچون‌گنه کیرەك. نومیرلرده ئللە نی قدر کشی بار. آلارنك راحتلرن‌ده کوزەترگه کیرەك ایدی بیت. فقط آلار، قرانتدن صو کیلسه یوونالر، کیلمەسه یوونمیلر، یاکه باشقه کاریدورغه

باروب یوونالر. برده اچلری پوشمی. یازو یازارغه اوستال صورادم: «یوق افندم، نه یاپالم» دی. آلدرتوب قوی دیدم. نهایت، پراستوی بر اوستال آلدرت، آقچەسن اوزم بیررمن، دیدم. بولمادی. یازونی بر نیچه کونلر مدرسەدەگی شیکللی تز اوستنه قویوب یازارغه طوغری کیلدی. آخرنده گریك خدمتچی مالایی اوزلـگندن بر طاققه اوستال طابوب کیتروب یووب بیردی. اوستنه آندن موندن کاغدلر قاپلاب مینی سویندروب، اوزینه کوبگنه چایلك آلوب کیتدی.

بونلر بیك واق، اهمیتسز نرسەلر. لـکن «مصطفی» افندیلرنڭ احوال روحیەلرن، حیاتغه استعداد درجەلرن کورسەته طورغان علامتلردر. اوتەلنڭ خدمتچیلری بارسیده گریکلر. «مصطفی» افندی مونده اوزن مسافر وموقت کشی کبك گنه حس ایته. خدمتچی گریکلرنڭ روحلرنده خوجەاق حسی بار. مونه تورکلو ایچون تأسفلی حال شولدر.

تفیض، شفق، زمان، غیرت، کبی یالطراولی اسەلی کتبخانەلرنڭ خوجەلرندن کوبسی وتورك مکتبلرینه درس کتابلری یتشدروب بیروچیلر ارمنیلر و یهودیلردر. ۳۵ یللق پیداغوغ علی نظیما بك هر کون ایرته و کیچ برلن ارمنی «تفیض» کتبخانەسینه کروب اوزینڭ یازغان نرسەلرن صاتو آرتندن یوری. بر تورك عالمینڭ حیاتی بر ارمنینڭ لطف ایتوب بیرەچگی «قلم حق» نه موقوفدر.

«رشده» فوتوغرافخانەسی بیك گوزەل قویلغان، ایەسی بهاءالدین بك رحمی زاده، آچیق فکرلی، چالشقان، سوداگر ونازك طبیعتلی بر آدمدر. کم اولدیغنی صوراشدم. گریدلی بر مسلمان بولوب چقدی. مونده کیلووینه ایکی اوچ گنه یل ایکان: «اش بیك یاخشی بارا، لـکن فوتوغرافیەده خدمت ایتارگه مسلماندن آدم طابوب بولمی، مونه شوگا آبدرادم، خرستیانلر بزده کوگلدن اشلەمیلر، آزغنه طاماقلری طویدیسه چغوب کیتەلر، اگر مسلماندن یاخشی خدمت اینوچی بولسه ژالونیەدن طورماس ایدم، چونکه آپراودات ایته، حتی فائده اورتاغندن آلور ایدم، اگر طابلماسه آخرنده فوتوغرافیەمنی یابارغه مجبور بولاچقمن؛ سزنڭ مملکتدن خدمتگه کیلوچی تاتار یکتلری بولماسمی ایکان» دی. (البته فوتوغرافیه اشن بلـگان کشی کیرەكدر).

بوده کچکنه نرسه، لـکن بوده بر احوال روحیەنی کورسەته. شونڭ ایچون مونی ده دقتگه آلماینچه بولدی. اورامده آفطوموبیللر یوری. شونلر آراسندوق، موندن ۱۵ یل ألوك مین کورگاندەگی شیکللی، ایکی یاغینه کارزینکه آصلغا

وشول کارزینکه‌لرگه طوفراق، قوم، طاش طوترغان ایشا کلرده کتو بولوب بارالر. کویانته‌گه اچا کلر، باورلر، اوپکه‌لر آصقان «سوداکرلر»ده شولوق باب عالی جاده‌سنده قچقرا قچقرا اوزلرینك «طاوار» لرن صاتوب یوریلر. آنلرنك پچراقلری طاما، اوستکه تییه، لکن بره‌ونك‌ده بوگا اچی پوشمی، اول کیلگانده چینده‌نره‌ك اوتوب کیتارگه قاریلر. قوی طوشن کویانته برلن کوتاروب اورامل‌رده کیسکه‌له‌ب صاتوب یوریلر. بوده برده عجب طویولمی.

اورامده ترتوار توزه‌ترگه بولوب طاشلرن سوتوب طاشلاغانلر. طوفراق اویولگان، چوقر قازلغان، کونلرچه شولای طورا، یوررگه افراط درجه‌ده اونایسز، لکن بوگاده بره‌ونك‌ده ایسی کیتمی، باری ایکنچی یاقدن اوتوب یوری باشلیلر، اگر ایکنچی یاغیده شولای ایتلوب قویولسه بوتان اورامدن یوری باشلیلر. تمامیله مینم اوته‌لده‌گی قرانت مسئله‌سی! بوده بر احوال روحیه‌در. لکن یاخشی علامت توگلدر.

۱۳ دیکابر.

۲۳

انور بك یاننده

امان یارب! کشی بلەن کشی آراسنده نی قدر فرق بار. قولنك ۵۰ ملك عسکری، یتەرلك آزیغی، مکمل قورالی بولوندیغی حالده هیچ رەتلەب صوغشماینچه سلانیك‌نی یونانلرغه تسلیم ایتکان و شول سببلی تورك ملتی‌نك ناموسن قرغان و یوز مگلرچه کشینك سفالتنه سبب بولغان تحسین پاشا اسمی ذکر ایتلگانده همه کشینك چهره‌سنده نه قدر نفرت و آچو علامتی ظاهر بولمقده ایسه، تورکیه انقلابی و طرابلس صوغشی وقتنده زور قهرمانلقلر کورسەتکان انور بك اسمی ایشتلگان وقتده بتون تورکلرنك یوزنده شول نسبتده افتخار و مغروریت علامتلری ظاهر بولا، هر کم آنك اسمن حرمت ایله یاد ایته، هر کم آنی کوره‌سی و زحمت اینه‌سی کیله.

انور، نیازی، بو ایکی اسم تورکلر قاشنده مقدس‌در. بو ایکی اسم‌گه حاضرگه قدر اصلا کر قونمامش اولوب، دائما پاك و عالی قالمشلردر. حتی

انقلابنی یاصاوچی یاش تورکلر آراسنده اسملری هیچ کرلەنمایینچه، حرمت و اعتبارلری خلق کوزنده هیچ توشمایینچه اولگییسی کبی عالی و مقدس بولوب قالغان اسملر یالـکز شوشی ایکیسیندن گنه عبارت دیه‌رگه یاری. یاش تورکلر پارتیه نزاعلری ایله برسن برسی کیمردکلری حالده بو ایکی کشی هیچ بر یاقـغه قاتناشمایینچه بتون قلبلریله یالـکز وطن و ملت فائده‌سینه طرشقانلر. اوزلرینك شخصی منفعتلرن اصلا ایسکه توشورمه‌گانلر. وطن فائده‌سی ایچون قایده باررغه و نیشله‌رگه کیره‌ك بولسه آلار شونده بارغانلر و شونی اشله‌گانلر. نیازی بك ماکیدونیاده یونانلرغه قارشی برچته (اختلال فرقه‌سی) تشکیل ایتکان. یانینه بر طاقم فدا کار قهرمانلرنی طوپلاغان. یونان عسکرینه هیچ راحت بیرمی، آلارنی قرا، ئوده‌ته، طنچ‌لقلرن قاچورا. یونان حکومتی نیازی بك‌نی تری کوینچه طوتوب کیتروچی‌گه ۱۵٠ مك، باشن کیتروچی‌گه ۱٠٠ مك فرانق مکافات بیره چگن اعلان ایتدی. لـکن قهرمان نیازی‌نك یوموشنده‌ده یوق. اوز اشـنده دوام ایته.

انور بك‌ده طرابلس صوغشنده روح ایدی، بتون مجاهدلرگه جان بیردی. انور اسمی بتون آفریقاغه یاڭغرادی. انور بك یاش بر آفیتسر، یاوروپا تربیه سی کورگان بر عسکردر. لـکن آنك کوڭلی ملت و وطن محبتی برلن طولغان. آنك حیاتی خلق حیاتی برلن مشترك‌در. اول وطن منفعتی و خلق سعادتی ایچون اوزن فدا ایته‌رگه هر وقت حاضردر. اول هیچ بر وقت مشکل‌لکدن قاچمی، بلـکه قایده مشکل‌لك چقسه شونده باروب یته‌ده ایك آلغی صف‌غه چغا و همه آورلقلرغه قارشی کوکره‌ك کیروب طورا. شونك ایچون خلق آنی سویه، شونك ایچون بتون دوست و دشمانلری آڭا حرمت ایته‌لر. ذاتا، ملتلرنك تاریخلرینه شرف بیروچیلر، ملتلرنك بارلقلرن و یاشارغه استعدادلرن دنیاغه کورسه‌توچیلر اول ملتلر آراسنده شولای شیره‌ك سیره‌ك گنه ظاهر بولا طورغان قلم، فکر و قلچ قهرمانلریدر.

انور بك طرابلس‌دن استانبول‌غه قایتدی. آنی زورلاب قارشی آلمادیلر. چونکه بعض اسبابدن طولایی خبر بیرمایینچه شاو شوسز قایتدی. ایکنچی طرفدن، صوغش فلاکتلری سببلی هر کمنك کوڭلی توشوك. شنلکلر، طنطنه‌لر یاصاونك وقتی توگل. مقام خلافتنك وآلتی یوز یللق زور بر دولت‌نك ناموسینه غایت آور بر ضربه اورولغانلق سببلی هر کم ماتم اچنده، کشیلرنك کوزلرندن یاش آقماسه‌ده یوره‌کلرندن قان طاما. هر کمنك قلبندن انتقام حسی طاشی.

شولارنی بیك یاخشی بلگانگه کوره، انور بك اوزی‌ده طنطنه‌لی قارشی آلولرنی قبول ایتمه‌گان بولور ایدی.

«تورك یوردی» نڭ مدیری یوسف بك آقچورا و مذکور مجموعه‌نڭ محررلرندن کاظم نامی بکلر ایله برلکده بز ١٤ نچی دیکابرده، جمعه کون ایرته

اورتاده انور بك

اولڭ یاقدن: رقیه یونوسوا، ام گلثوم کمالووا، توفیق ناهد، مریم یعقوبوا، شریف احمد جانف.

ساعت ۱۰ده انور بك ایله کوریشورگه کیتدك. غلطه طرفنده، بیشکطاش محله‌سنده، آنڭ فاتیرینه باروب ایشگندن کروومزگه، و قارلی و کبارغنه بر قارت کشی بزنی قارشی آلدی. کاظم نامی بك: بو ذات انور بكنڭ آتاسی دیه بزنی آنڭ ایله طانشدردی. اورتا قاتده بزنی بر بولمه‌گه کرتدیلر. اچده عسکر کیومنده اوچ آفیتسر سویله‌شب اوطورالر. بونلرنڭ آراسنده ایڭ یاش بولغان برسی انور بك ایکانلگن طانو بیك جیڭل، چونکه آنڭ رسملری ئللە نی قدر ژورناللر، رساله‌لر و غزته‌لرده کورلگان ایدی.

بز کرگاچده آیاق‌غه طوروب، آچیق یوز برلن قبول ایتدیلر. اوطوردق. طانشدق. سلامت قایتووی و شول قدر بیوك قهرمانلقلر کورسه‌تووی ایله اوزن تبریك ایتدك. اوزنده هیچ تکلیف تکلف یوق. غایت پراستوی بر کشی. آفریقاده بر یل صوغشوب، بتون دنیاغه شهرت چغاروب قایتقان برکشی توسلی قیلانمی.

— افندم شولای ایتو بورچمزدر، باری بورچمزنی‌غنه اوته‌دك، تبریك ایتلەچك بر نرسه یوق، حسن توجهگزگه رحمت، دی.

اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، مین آکاردن، طرابلسلیلر تورکیه‌نڭ ایتالیا ایله مصالحه یاصاوینه نی کوز بلەن قارادیلر، راضی بولدیلرمی؟ دیب صورادم.

— یوق، ایتالیاغه تسلیم ایتلورگه آنلر هیچ راضی توگللر، ذاتا ایتالیانڭ اچکه طابا کروب آنلرنی ضبط ایته آلووی تیزگنه بولا طورغان اش توگللر، دیه جواب بیردی.

انوربك نڭ دیدگینه کوره، یرلی عربلرده ایتالیانلرغه دشمنلق حسی غایت نق یرلەشکان و شونڭ اوستینه آنلر شول بر یل دوام ایتکان صوغش مدتنده صوغشقه بیك اوگرەنگانلر، یرلی خلقدن تشکیل ایتلگان عسکر قولنده ملطق و قورال بیك کوب، حتی اوزلرندن پولیموت فرقه‌لری توزولگان، طوپنی‌ده بیك یاخشی استعمال ایته بله‌لر. مصردن اعانه و قورال کیلونی طوقتاترغه ایتالیانلرنڭ قوللرندن کیلمی. حتی طرابلسلیلر اوزلری یاننده قالغان تورك آفیتسرلرن و صالداتلرن‌ده یبارمیلر. ایتالیا مونی بلسەده بەیلەنب عربلرنڭ آچولرن کیترگه تله‌می. شول سببلی بو عسکرلرنڭ تربیه‌سی ایچون تورکیه طرفندن رسمی صورتده کوب مقدارده آقچه یباریلوب طورا ایکان. ایتالیانلر صوغشدن تمام آریغان و یونچوغانغه کوره، اچکه کروب بتونلەی ضبط

ایته آلونی حاضرگه ایسکەده توشورمیلر. تورکیه ایله یاصالغان رسمی مصالحه گه قناعتلنگانلر.

ــ صوڭ طرابلسلیلر شول روشچه اوزاق یاشی آلورلرمی ایکان؟ دیدم.

بوڭا قارشی انور بك: «یاشار ایچون باری اولمدن‌گنه قورقماسقه کیره‌ك. اولمدن قورقماغان کشی، یاکه ملت اوزاق هم راحت یاشی آلا. طرابلسلیلر ایسه اولومدن قورقمیلر، آلار اولومنی استحقار ایته‌لر. شول سببلی مین آلارنڭ یاشاولرندن امینم» دیدی.

اول شول سوزلرنی سویله‌گانده بولمه‌مزگه یاڭی بر کشی کیلوب کردی. استانسکی کیومده، باشنده فس ایدی. بو کشی‌نی: طرابلس غرب‌دن سابق دیپوتات یوسف شتوان افندی دیب طانشدردیلر. اول انور بك ایله موندن الوك کورشکان ایکان، بو کون طاغن کیلگان. انور بك‌گه شول قدر حرمت کوزی برلن قاری و شول قدر صمیمی حسیات عرض ایته‌که تعریف ممکن توگل.

اول‌ده بولمادی، انور بك‌گه بر ویزیتنی قارتوچقه کرتب بیردیلر وشهزاده عبدالمجید افندی یبارگان، آنڭ کشیسی کیتردی، دیدیلر.

انور بك بیك سویملی، بیك پراستوی‌غنه روشده طاغن بزنڭ بلەن سویله‌شوده دوام ایتدی. سوز صلح مسئله‌سینه کوچکان ایدی:

ــ «مین چتالجه‌غه باروب آنده‌غی استحکاملرنی قاراب و عسکرنڭ احوالن اوگره‌نوب قایتدم، حاضر عسکرنڭ احوالی بیك یاخشی، استحکاملریمز ایسه اوشانچلی بر حالده. یاڭیدن صوغش باشلانا قالسه بزنڭ موفقیتمز بیك امیدلیدر، اگر دشمانلرمز بزنڭ حاضرگی حالمزنی آڭلاسه‌لر اوستوپقه‌غه کیتمی چاره‌لری یوقدر، آنلرنڭ عسکرلری غایت آریغان هم عسکرلرینڭ ایڭ یاخشی قسمی قریلوب بتکان، بزنڭ ایسه صوغشقه هیچ کرمه‌گان ئللە نی قدر یاڭی وسۆیژی عسکریمز بار» دیدی.

شول آراده طاغن بزنڭ بولمه‌گه کروب انور بك‌گه: عدلیه ناظری طرفندن بره‌و کیلگان، سزنڭ ایله آیروم کوریشورگه تلی، دیدیلر. انور بك آنی ایکنچی بولمه‌گه آلوب کررگه قوشدی وکوتوب طوروون اوتندی. بر آزدن صوڭ بزده اوزی برلن ایسانله‌شوب یانندن آیرلدق.

انور بك‌نڭ توسی و قیافتی گوزه‌ل و قیلانشی ساده وتکلفسزدر. سویله‌گان هربرسوزینڭ طوغری وصمیمی ایکانلگی ئللە قایدن بلنوب طورا. شول سببلی آنڭ برلن کوریشو مینڭ بیك یاخشی تأثیرقالدردی وظن ایته‌من که، باشقه‌لرغه‌ده شولایدر.

انور بك سلطاننك قرداشلرندن برسینك قزی ایله نشانلانغان بولسه‌ده هنوز نکاحلری بولوب آویله‌نگانی یوق ایکان.

موندن صوڭ اوزینك ینه‌دن طرابلس‌غه کیتو نیتنده بولونوب بولماغانلغن و شیخ سنوسی‌نك حرکتی نی حالده بولغانلغن صوراو کوڭلیمه کیلسه‌ده موافق کورمه‌دم. احتمالکه موندی مسئله‌لر حقنده آچق معلومات بیرونی تیوش طابماس دیب ظن ایتدم.

غزته مخبرلری برلن کوریشو، بعضا، صوڭندن کشیگه اوڭایسزلق بیره. تورکیه‌نك آدیسه‌ده‌گی قونسولی عاطف بك ایله مین غزته مخبری صفتیله کوریشوب سویله‌شکان و ویزیتنی قارتوچقه‌منی اوزینه بیروب کم ایکانلگمنی طانتقان هم سویله‌گان سوزلرن غزته‌گه یازاچاغمنی‌ده بلدرگان ایدم. ایندی، خصوصی صورتده ایشتوومه کوره، اوزینك سوزلری غزته‌ده باصلوب چغووینه اوڭایسزلانا ایکان. حالبوکه، مین آنك هیچ بر سوزن اوزگارتماینچه یازدم. اول، سوزلرن کانسیله‌ریه‌سنده بر نیچه کاتبلری آلدنده سویله‌دی. شولای سویله‌نورگه یاراغان سوزلرنك یازیلورغه یاراونده‌ده شبهه یوقدر. مع ما فیه، کشینك اوڭایسزلق‌غه توشووینه سبب بولو غزته مخبرلرینك اوزلری ایچونده اوڭایلی توگلدر.

انور بك کبك بیوك و محترم بر ذاتنك اوڭایسزلق‌غه توشووینه سببیت بیرو احتمالی بولغانلقدن آندی نرسه‌لر صورارغه و سویله‌گانلرینك‌ده بعضیلرن یازارغه موافق کورمه‌دم.

١٥ دیکابر.

٢٤

قریم هلال احمر فرقه‌سی. هلال احمرنك خاتونلر شعبه‌سنده. لوندوندن خبر کوتولر. پارتیه نزاعلری قریشمی ئلی.

قریم مسلمانلری طرفندن اعانه جییلوب، مجروحلر قارارغه مونده بر هیئت کیله‌چگنی یازغان ایدم. حاضرنده شول هیئت‌نك باشنده‌غی کشیلردن یالطه معتبرانندن امیر حسن افندی بکروف ایله رستم افندی پارپه‌توف کیلدیلر. آنلن چقماسدن آلوك مونده‌غی روسیه سفارتخانه‌سی ایله خبرله‌شکانلر ایکان. سفارتخانه‌دن:

«حاضر مجروحلر آزايدى، ياكى آتره‌دلر كيلوگه كوب حاجت يوقدر، اگر جيبولغان آقچه‌كزنى و نرسه‌لركزنى يبارسه‌كز تيوشلى يرلرگه طوتولور، خصوصا مهاجرلر ياردم‌گه بيك محتاج بر حالده‌لردر» ديه جواب بيرلگان.

قريمدن شول هيئت‌نڭ كيلو خبرن ايشتكاچ بز مونده‌غى قريم معتبرانى ايله «هلال احمر» مركز اداره‌سينه كروب احوالنى بلشكان ايدك. آنده‌ده عينا شول جوابنى بيرگانلر ايدى. شوڭا كوره، بكروف وپارپه‌تفلر حاضرگه آتره‌د-لرن آلوب كيلماينچه اعانه آقچه‌لرن و نرسه‌لرن آلوب اوزلرى‌گنه كيلگانلر. ١١٥ قاراوتلق هر نرسه‌سى يتو و هر قايوسى بيك ياخشى نرسه‌لردن ياصالغان ياتاق وكيوم اسبابى هم اون مكڭدن آرتوغراق اعانه كيترگانلر. آتره‌دگه حاجت توشسه مونده كيلگاچ بلشوب تيليغرم بيررگه بولغانلر. اوچ دوقتور ايله سويله‌شب، قوزغالوب كيتو ايچون هر قايوسينه اوچه‌ر يوز صوم، مونده خدمتلرى ايچون آيغه بيشه‌ر يوز صومغه كيلشكانلر. روس سيسترا ميلوسيرديه‌لر بوشلاى خدمت ايتارگه وعده بيرگانلر.

يالطه‌دن كيتكانده بكروفلرنى گنيرال دومبادزه، يالطه ايسپراونيگى غۋازديۋيچ، طاواريش پروقورور غوقوۋيچ، زيمسكى ناچالنيك قوۋاقو و ايكى يوزله‌ب مسلمان، پريستان‌گه توشوب زورلاب اوزاتوب يبارگانلر. پراخود قوزغالور آلدندن گنيرال دومبادزه نطق‌سويله‌ب، مجروحلرگه ياردم ايتونڭ بيك ياخشى بر اش بولغانلغن، روسيه حكومتى‌نڭ هر ايكى ياق مجروحلرى ايچون بر تيگز قاراغانلغن بيان ايتكان. اسكندر افندى احمدف گنيرالنڭ بو نطقينه جوابا مسلمانلر اسمندن آڭا رحمت وتشكر بيان ايتكان. صڭره دره‌كوى امامى نڭ رياستى تحتنده طنطنه‌لى صورتده دعا ايتلوب يولچيلرغه خيرلى سفر تله‌گانلر، پادشاه حضرتلرينڭ وعائلهٔ همايونى‌نڭ سلامتلگينه دعا قيلغانلر. پراخود قوزغالغاچ يار بوينده‌غى جماعت بيك اوزاقغه چيكلى اورا قچقروب هوانى ياڭغراتب قالغانلر.

اوزمزنڭ دين وقان قرداشلريمزگه ياردم ايچون «هلال احمر» فرقه‌سى يبارو شرفى روسيه مسلمانلرندن برنچى مرتبه اوله‌رق قريملى قرداشلرمزگه نصيب بولدى؛ هم حكومت ايله آڭلاشوب مونى رسمى بر صورتده ياصى آلديلر. آتره‌د يبارر ايچون تيليغرام ايله داخليه مينيسترينه مراجعت ايتوب رخصت آلغانلر.

بوندى غيرت و حميتلرى ايچون هيچ شبهه‌سز آلار شايان تبريك درلر. رسما مساعده بيروب حكومت‌ده بيك ياخشى ايتكان. چونكه حسياتلرن اظهار

ایتارگه مساعده بیریلو سببلی قریم مسلمانلری اوزلرن اوگای بالا توگل، حقوقلی وطن اوغللری صاناب، وطنغه محبتلری، حکومتگه صداقتلری دخیده آرتوغه سبب بولور.

بکروفلر مونده روسیه سفارتخانه‌سینك کیکاشی ایله اش کوره‌چکلر و اعانه لرن تیوشلی یرلرگه طاپشراچقلردر. آلار مهاجرلر ایچونده کوب نرسه‌لر آلوب کیلگانلر. قریملی مسلمان خاتون قزلری خسته‌لر، مجروحلر ومهاجرلرگه مخصوص یتاقلر و کیوم صالوملرنی اوزلری تگوب حاضرله‌گانلر. هر قایوسی نیچك گنه بولسه‌ده شونده اوزینك خدمتن کرترگه طرشقان. بیك کوبلری اعانه‌گه اشتراك ایتکانلر.

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی کبیر افندی بکر.

باشقه وقتلرده اسلام حیاتنه کوب اهمیت بیرمی طورغان آلپاوت میرزالرده بوخصوصده بیك صمیمی حسیات اظهار ایتوب اعانه بیرگانلر و جیوشقانلر. شویله که: اگرده مونده اوز آتره‌دلرن کیترگه حاجت توشه قالسه آنك بر نیچه آیلق مصرفن هم شول ١١٥ قاراوتلق خسته‌لرنی قاراو وطویرو راسخود لرن بارسنده قریم مسلمانلری اوز اوستلرینه آلورغه بولغانلر؛ بتارلك قدر اعانه نك جیگل جیولاچاغینه امینلر ایکان.

بوگون گنه هلال احمر جمعیتی نك خاتونلر مرکز اداره‌سینه کروب سلما ونزیهه خانملر ایله کورشدم. برنچیسی سابق مجلس مبعوثان رئیسی احمدرضا بك نك همشیره‌سی اولوب سیکره‌تارلك خدمتی، ایکنچیسی بیوك بر عائله‌گه منسوب اولوب خزینه دارلق خدمتی ادا ایته‌لر. بو خانم افندیلرنك دیدکلرینه کوره، حاضرنده خسته خانه لرده مجروحلر کیتکان صاین آزایا بارا، آلارنی قاراو مسئله‌سی حاضر بیك یاخشی قویلغان. آقچه واسباب

ده یتارلك کیلوب طورا. بو جهتدن اشلر شایان ممنونیت در. لکن ایکنچی بیك زور فلاکت چققان. اول ده مهاجرلردر.

بلغار، صرب ویونانلر طرفندن هر نرسه‌لری طالانوب وطنلرندن قوولغان اسلام مهاجرلری غایت کوب و یاردمگه صوڭ درجه‌ده محتاج بر حالده‌لر ایکان. بونلرنڭ آشار اچارگه بر نرسه‌لری یوق، اوستلری یالانغاچ دیه‌رلك. آرالرنده آورولری بیك کوب. خصوصا بالا چاغالری کوبسی آورو وتماملیه یابققان و بویوققانلر. بونلرنی کورگانده ایك مرحمتسز کشیلرنڭده کوزلرندن یاش آقماو ممکن توگلدر، دی. مونه حاضر هلال احمر جمعیتی شول محتاج مهاجرلرنی قارارغه کرشکان. قایوسینه طاقطا قوغوشلر یاصاتب استانبول طشینه قرغه‌آورنلاشدرالر، قایوبرلرن آناطولیغه اوزاتالر، آشارغه، اچرگه وکیم بیره‌لر ایکان. متفقلر طرفندن روم ایلی قطعه‌سنده مسلمانلرغه ایتلگان جبر و ظلملر حقنده بو خانملر غایت اثرله‌نب سویله‌دیلر. «عادتا بو، یگرمنچی عصرده یاوروپانڭ کوز آلنده اسلاملرنی بر قتل عامدن عبارتدر» دیلر.

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی
فاتح افندی رحیمی.

هلال احمر مرکز اداره‌سی یرله‌شکان اوچ قاتلی بنانڭ آستقی ایکی قاتنده هلال احمرنڭ ایرلر شعبه‌سی وایك اوستکی قاتنده خاتونلر شعبه‌سیدر. آلار آنده اوزلری گنه. کانسیله‌ریالری، کاتبه‌لری و هر نرسه‌لری یتو. بیش اون خانم اوستاللرده یازوب حسابلاب طورالر. بر چوق خانملرده یوموش بلەن شونده کیلوب کیتوب یوریلر. بارسیده تورکچه کیونگانلر. آرالرنده بعض بر یاوروپالی یاکه تورکیه‌لی خرستیان خاتونلریده بار ایکان.

سلما خانم «قدرغه» خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی بزنڭ روسیه‌ده همشیره

لرمزنی ایسکه توشوروب بیك ممنونیت بیان ایتدی: «روسیه‌ده‌گی همشیره‌لرمزده شوندی قرداشلق و انسانیت حسی اویانوغه بزلر افتخار ایته‌مز» دیدی.

موندە حاضر هر کم لوندون‌دن نی خبر کیلە ایندی دیب کوته‌لر. بر قسم خلق، احوالنك نیچك بولغانلغن آلوکدن یاغشی آکلاب کیلمه‌گانگه وغزته‌لرنك هر نرسه‌نی یومشاتب و یواتب یازولرینه اشانوب طورغانغه کوره، حاضر مسئله ادرنه‌نك تورکلرده قالوب قالماوی درجه‌سینه یتکانلکن کورگاچ، آطه‌لرنك‌ده کوبسی دشمنلر قولینه کیتو احتمالن سیزگاچ، گیرمانیا، آوستریا و رومانیادنده بر فائده کیلمه‌گانلکنی آکلاغاچ بیك مأیوسیتگه توشدیلر. وطن‌نك حال و استقبالی ایچون چن چندن قایغورا باشلادیلر. لکن بر نرسه‌ده اشلر حاللری یوقدر.

تورکلر آراسنده، صوغشنی یاکیدن باشلاو طرفدارلریده آز توگل: بتسه‌ك ایچماسه ناموسمز ایله بتیك، یاوروپالیلر بزنی تضییق ایتوب صلح یاصاتماقچی بولالر ایکان، تله‌گانچه تضییق ایته بیرسونلر، بر کشیمز قالغانچه وطن ایچون جان بیررگه تیوشمز، دیلر. لکن حکومت اربابنده وخلقنك اکثریتنده بو فکر بولماغاچ تگی کشیلرنك سوزلری صحراده‌غی طاوش شیکللی یوغالوب کیته‌در.

بو کونلرده غزته‌لر استانبول‌غه بلغار گنیرالی ایله بلغار بانکیری کیلگانلکن وبونلرنك باب عالی‌ده صدر اعظم وخارجیه ناظری‌ایله کوریشوب کیگاشده بولنولرن یازالر. بونلر کملردر، نی حقده سویله‌شه‌لر- بو البته یاشرون طوتولا. باری لوندون‌ده‌غی مذاکره مجلسی خارجنده اوله‌رق بلغارلر طوغری استانبول ایله‌ده سویله‌شب آکلاشورغه تلی طورغان‌لردر دیب ایسابلیلر.

استانبولده طنچ‌لق. هر کم صلح مذاکره‌سینك نتیجه‌سنی کوتدگندن ره‌تله‌ب بر نرسه‌گه کرشلمی طورا. حتی تورکلرنك ایك قمارلانغان پارتیه نزاعلریده نق قزیشوب کیتمی ئلی، اتحاد و ائتلاف پارتیه‌لری‌نك حاضرگه حرکتلری برده کورلمی. ائتلاف پارتیه‌سینك ایك شعبه‌لرندن بر نیچه‌سی اوزلرینك آندن چققانلقلرن اعلان ایتدیلر. مشهور لطفی فکری بك‌ده شونلر اچنده‌در. اول «مجددین فرقه‌سی» آدلی یاکی بر پارتیه یاصارغه کریشوب اوزینك «تنظیمات» غزته‌سنده پروغرامن ده نشر ایتکان ایدی.. پروغرامنده‌غی یاکی بر نرسه‌ده: «حکومت یالکز جسمانی بر صفتنی‌غنه حائز بولور» دیوویدر. بوندن مقصد ایسه روحانی صفت بولغان خلافت‌نك اهمیتن توشورو وشول سببلی اوز قول آستلرنده اسلاملر بولغان یاوروپا دولتلرینه تورکیه‌نی ضررسز و قورقنچسز کورسه‌تورگه تله‌ودن عبارتدر. لکن، پروغرام مسئله‌سن اوزاق مذاکره ایتارگه لطفی

فکری بك موفق بولا آلمادی.
عسکرلك گه دائر یازغان برنرسه‌سی ایچون ادارهٔ عـرفیه طرفندن غزته‌سی یابلدی. حاضرگه چغا باشلاغانی یوق ئلی.

شـریعی پاشانك «تربیهٔ اسلامیه» جمعیتی تأسیس ایتارگه تلهوینه قارشی، هویتلری و مقصد لری آچق بلنمه گان کشیلر طرفندن چقاریلوچی «علمدار» غزته‌سی بیك نق هجوم ایتوب: «سین پانیسلا- میزمغه خدمت ایتوب، بزنك دولت اوستنه یاوروپالیلرنك شبهه لرن جلب قیله چقسن، قایت ده مصرك ده خدمت ایت، آنده‌غی خلق ابتدائی تعلیم جهتنچه روسیه مسلمانلرندن‌ده توبان درجه‌ده‌بیت» دیب یازدی و«علمدار»نك اوزنده «کمالات ملیه جمعیتی» اسمنده

«هلال احمر» خسته خانه‌سنده خدمت ایدوچی ایکی قرغیز شاکردی.

بر جمعیت تأسیس ایتله‌چگی کورلدی. بونلرنك ایکیسینده دین واخلاقنی صاقلاو و شونك اوستنه یاوروپا تربیه‌سی بیروب اهل اسلامنی تنویر ایتو قصدی ایله یاصالغانلقلری اعلان ایتله. لکن باشلرنده وتیره‌لرنده یوروگان کشیلرینه قاراغانده برسی «اتحاد وترقی»، ایکنچیسی «حریت وائتلاف» اورنینه یاصالالر دیب ظن ایتله‌در. لکن بونلرنك ایکیسیده روحلی اساسلر اوستنه قورولماغانلغه کوره، دوام ایته آلو احتماللری بیك آزدر.

استانبولده وبا کوندن کون آزایا. حاضرنده کونده ٢٥–٣٠ کشی گه ئله‌گوب ١٠–١٢ کشی أوله طورغانلغی رسما اعلان ایتله بارادر. هوالر یاخشی. بو کونلرده جلیلق قویاشده ١٢–١٣ غرادوسلر بولدی.

١٦ دیکابر.

۲۵

احمد مدحت افندینڭ جنازه‌سنده

۱۶ نچی دیکابرده ایرته برله‌ن یوقودن طوروب تورك غزته‌لرن قاراشدرا باشلاغاچده «صباح» غزته‌سینڭ دورتنچی بیتنده ایڭ آقطقده «ضیاع عظیم» سرلوحه‌سیله یازلغان یدی سیکز یوللق خبر کورندی. اوقوب قاراسه‌م فاضل شهیر، حکیم محترم احمد مدحت افندینڭ، ۱۵ نچی دیکابرده تونله ساعت اون بر یارمده «دار الشفقه» مکتبنده اودار بولوب کیسه‌کدن وفات ایتکانلگی یازلغان. کوزلریمه اینانمادم، شاشوب قالدم. درحال باشقه غزته‌لرگه باقدم. «اقدام» و «تصویر افکار» ده‌ده شولایوق، اوچنچی دورتنچی بیت‌لرده، غزته‌نڭ ایڭ اهمیتسز یرنده شولای بیش ـ آلتی یوللق بر توسلوك یازو ایله احمد مدحت افندینڭ وفاتی خبر بیریله.

یاهو، بو کشی بیت تورکیه ایچون بزنڭ روسیه‌نڭ طولستویی، مورمسوفی ایدی. بونلر أولـگانده روسیه مطبوعاتی نیچك یازدیلر، مدحت افندی أولگانده تورك غزته‌لری نیچك یازالر! دیب ایسابله‌ب طاغن شاشوب قالدم. لکن نیچك گنه بولسه‌ده خبرنڭ درست‌لگنده شك یوق ایدی. شول سببلی ایڭ برنچی اشم، تیلیغرام ایله بونی «وقت» غه خبر بیرو بولدی.

۱۹۱۰ نچی یل ٤ نچی اوکتابرده مسکاوده سابق پروفیسور مورمسوف اویله‌دن صوڭ ساعت ٤ یارمده وفات ایتکاچ آنڭ ئولو خبری ساعت ۵ ده همه عالی مکتبلرگه ایرشکان، ساعت ٦ ده بتون مسکاوگه طارالوب یتکان و ماتم یوزندن بتون مکتبلرده درسلر طوقتالغان ایدی. غزته‌لر درحال مخصوص علاوه‌لر چغاردیلر. بو علاوه‌لرده کیچکی ساعت یدی‌دن باشلاب دعا مجلسلری (پانیخیدا) لر بولاچاغی، یورطنده تعزیه قبولی باشلاناچغی و شونده نوبت‌ده طوررغه تله‌گان کشیلرنڭ یازیلولری ممکن ایکانلگی اعلان ایتلدی. متوفی‌نڭ، تابوتی یاننده و اول بولونغان ایوده نوبت‌ده طوررغه تله‌ب یازیلوچی استودینتلر شول قدر کوب ایدیکه بارسینه‌ده ره‌ت یتووی قطعیا ممکن توگل و شول سببلی نوبت‌گه ئله‌ککان استودینتلر اوزلرن ایڭ بختیار کشیلردن صانیلر ایدی. شونڭ ایله برابر،

احمد مدحت افندی

تابوت یانینده بولونو شرفی استودینتلرگه نصیب بولمادی. آنده نوبت ایله پرافیسورلر طوردیلر. استودینتلر ایسه تابوت بولونغان ایونك ایشك آلدنده وكورشی بولمه‌لرنده طوردیلر.

مورمسوف‌نلك جنازه‌سن دفن حقنده مخصوص بر هیئت یاصالدی. ایکنچی کوننی ایرته بلان چقغان غزته‌لرده، قایده دفن اولوناچغی، قای یرلرده دعالر قیلناچغی یازلوب غزته‌لرنك برنچی بیتلری ماتم علامتلی و اولگی اوچ بیتلری

بارسیده مورمسوف‌نك حیاتینه و ترجمهٔ حالینه منحصر اولوب، خبرلر یالگز دورتنچی بیتنده‌گنه ایدی. مورمسوف‌نك وفاتی بتون روسیه‌نی یاڭغراتدی. آکا پانیخیدا یاصاماغان بر شهر قالمادی. قالسه باری پالیتسه رخصت بیرماو سببلی‌گنه قالغاندر. آنك وفاتی حقنده بیوك روسیه‌نك همه شهرلرندن و حتی آوللرندن تعزیه تیلیغراملری آلندی. بونلرنك حسابی مڭلرجه ایدی. زور روس غزته‌لری بر آطنه‌غه قدر اوزلرینك بتون صحیفه‌لرن مورمسوفقه حصر ایتدیلر.

جنازه‌نك قایسی اورامل‌ردن اوتوب باراچغی و دفن‌گه کیلگان هیئتلرنك قایولری قای یرلرده طوراچقلری، کیم‌لر طرفندن نطقلر ایراد ایتله‌چگی بارسیده آلوکدن قرارلاشدرلغان ایدی. جنازه‌نی اوزاتورغه کیلگان کشیلرنك صانی اون مڭدن آرتق اولوب، بونلر آراسنده بیك کوب مؤسسه‌لر، جمعیتلر، صنف و فرقه‌لرنك وکیللری بار ایدی. آنك وفاتندن صوڭ مکتبلیلر بر آطنه ماتم طوتدیلر. آنك ترجمهٔ حالن اوگره‌نو واسمینی منگولك ابقا ایتو ایچون «مورمسوف جمعیتی» آچدیلر.

ایندی کیلیك احمد مدحت افندیگه. آنی نیشله‌تدیلر؟ مرحوم ١٦ نچی دیکابرگه قارشی تونله ساعت ١١ یارمده دار الشفقه مکتبنده اوزینك وظیفه‌سی باشنده، علم یولنده شهید بولغان. ایرته ساعت ٣ ده تیلیغراف ایله آنك وفاتن ایووینه (بیکقوزگه) خبر بیرگانلر وشول کون (١٦ نچی دیکابرده یکشنبه کون) کوندز ساعت ٤ لرده ایکی اوچ یوز کشی - که آنك‌ده یارطیسی دار الشفقه‌ده اوقوچی یتیم وفقرا شاکردلردن عبارتدر - طقرداتوب کیتروب کوموبده قویدیلر. غزته‌لرده آنك وفات خبری ایلك آخرده بیش - آلتی یوللق یازو ایله بلدرلدی. قاچان و قایده دفن اولوناچغن هیچ کم بلمی‌ده قالدی.

درست، تورکیه روسیه توگل؛ مدحت‌ده مورمسوف توگل. فقط مدحت‌نك تورکیه‌گه ایتکان خدمتی، تیدرگان فائده‌سی مورمسوفنك روسیه‌گه ایتکان خدمتندن برده کیم بولماس، بلکه کوب مرتبه آرتق بولور دیب بلهم. روسیه‌ده مورمسوفلرنك، توبانروك بولسه‌ده مثللری بولورغه ممکن. اما تورکیه‌ده بوندن صوڭ مدحت‌نك کوله‌گه‌سن کورونی‌ده امید ایتار اورن یوق.

مدحت تورك اوغلی تورك، مسلمان اوغلی مسلمان ایدی. هیچ طوقتاوسز ملتنه ٥٠ یل خدمت ایتدی. قلمی، فکری، اشی برله‌ن تورکلرگه نمونه بولدی. مدحت‌نی یاورو پالیلرده طانیلر، «تورکیه‌ده توشنوچیلر، اشله‌وچیلر کملر بار؟»

دیگانده برنچی مرتبه‌ده مدحت اسمی ذکر ایتله ایدی. مدحت بر کشی ایدی. لکن زور بر تورك ملتن تجسم ایتدره وآنلرغه باشقه‌لرنك حسن توجه و حرمت لرن جلب ایتدررگه قولندن کیله طورغان بر کشی ایدی.

مدحت هیچ طوقتاب طورمادی، اشله‌دی. شول قدر سعی وغیرتی ایچون گنه‌ده اول محترم طوتلورغه تیوشدر. آنك اوستینه، آنك علوم و فنوننك هر شعبه‌سی حقنده‌غی تحقیقات و تدقیقاتی و بلگان بر نرسه‌سندن اوز ملتن وعموم مسلمان لرنی فائده‌لاندررغه طریشووی، نی قدر مقدس بر اشدر.

میگا بر وقت مرحوم شیخ جمال الدین افغانی حضرتلری: «علم و معرفت فارشوسنده تز چوگوب حرمت کورسه‌تمه‌گان ملتنك عاقبتی خسراندر. اول ملت یاشاماس، چونکه یاشارغه لایق توگللر» دیگان ایدی. مدحت افندینك جنازه‌سی وقتنده شول سوزلر ایسمه توشدی: تورکلرنك روم ایلی قطعه‌سنده، طرابلس‌ده، یمن ده جیکلولرینك سببلرندن ایك مهم برسیده شوشی، یعنی اوزلرینه خدمت ایتکان کشیلرنی تقدیر قیلماو هم علمالرینه حرمت ایتمه‌ولری ایکان. بولای بولغاچ ئلی بونلر هنوز جیکله‌چکلر ایکان، دیدم.

تورك غزته‌لری هر کون ئلله نی قدر اوزون مقاله‌لر یازوب: «موسیو پوانقاره بویله دیمش، دانف بویله سویله‌مش، آوستریا ایله صربیه آراسنده بحران ظهوری هر ساعت بکله‌نلمکده ایمش...» دیه بر طاقم ئه‌کیه‌تلر اوقیلر. شول اوزلرینه عمرده کیره‌کماس نرسه‌لر ایله اوقوچیلرینك باشلرن قاطوروب بتره‌لر. ذاتا تورکلرنی ایزره‌تب طورغان نرسه، تورك غزته‌لرینك شول یاوروپا سیاستی حقنده هیچ طوقتاوسز یازوب طورغان ایمش میمشلری در. پوانقاره‌نك نه دیه‌چگی، گره‌ی‌نك نه یاپه‌چغی، دانف‌نك نه سویله‌یه‌چگی ئلله قایچان معلوم ایدی. بونلر ایسه آنی آلار سویله‌گاندن صوك‌غنه آکلیلرده ایسلری کیته: «نصل اولورده بزم فرانسوز و انگلیز دوستلریمز بویله یاپارلر. مدنیت، انسانیت قواعدینه بیك ده کیلشوب بتمه‌گان حرکتلرده بولنورلر..» دیلر. بیچاره‌لر، یاوروپالیلردن هنوز مدنیت و انسانیت مرحمتی کوته‌لر!

شوندی مقاله‌لرنی سبروب طاشلاب‌ده اوز حیات ومعیشتلرندن یازا باشلاسه‌لر، هر کون ولایتلر وآناطولی احوالندن بحث ایتسه‌لر و شونلر جمله‌سندن مدحت افندینك وفاتی کبك اوزلرینك حیاتینه عائد مهم واقعه‌لرنی‌ده یازسه‌لر مسکین تورکلر آینوب کیتارلر، یوقودن اویانغان آدملر کبك کوزلرن آچوب یبارر‌لر ایدی.

«دار الشفقه» مکتبی مینم نومردن بیك یراق بولغان‌غه و خبرله‌شر ایچون

تیلیفون فلان بولماغانغه کوره، برادرم عارف و دار الفنون شاکردی همشهریمز عبد الرحمن افندی ایله ١٦ نچی دیکابرده ایرتوك بیکقوزگه، مدحت افندینك ایووینه کیتدك. جنازه شونده بولا طورغاندر، اوز ایووندن چغارالردر دیب ایسابلهدك. بیکقوز، بوغاز اچنده بر محلهدر. پراخود آنده استانبولدن ساعت یارم بارا. ساعت اون برلرده مدحت افندینك ایووی یانینه یتدك. کیلگان کیتکان هیچ کم یوق. هیچ بر حرکت کورنمی. ایووینك دیگزگه طابا یاغندهغی کوپر اوستنده بر نیچه زور مالایلرغنه اویناب طورالر.

زڤانوق بیردك. درحال ایشکنی آچدیلر. ایشکدن کرووزگه بر چوق خاتون قزلرنك قچقروب یغلاشقان طاوشلری بتون ایونی کوتاره ایدی. بزگه قارشی بر یاش یگت هم بر خاتون کیلدی. بو صوڭغیسی اوزن اوزی طیا آلماینچه قچقروب یغلی ایدی. تیزگنه قارتوچقهمزنی بیروب اوزمزنی طانوتدق وتعزیه ایچون کیلگانمزنی بلدردك. بزنی بر بولمهگه کرتدیلر. استیناده مدحت افندینك زور پارتریتی طورا. خاتون شوڭا قاراب: باقڭز افندم، یوغالتدق بیت آنی، منگولكگه یوغالتدق ایندی؛ دی و اوزی یغلی. بز: علمی، فضلی و یازغان اثرلری ایله مدحت افندینك روسیه مسلمانلرینه بیك معلوم بر ذات بولغانلغن و بیك کوبلرمز آنی اوزینه استاذ و معنوی آتا دیب طانوغانلقلرن و شول سببلی آنك وفاتنه چن کوڭلدن قایغوروب، عائلهسینك کدر و حسرتلرینه اشتراك ایتکانمزنی سویلهدك. قالغانلرغه صبر جمیل تلهب تعزیه بیان ایتدك. خاتون: «بیلورم افندم، بیلورم، اجنبیلر آنی بزنکیلردن دخیده یاخشیراق طانیلر وآنك قدرینی بزنکیلردن دخیده آرتوغراق بلهلر ایدی. قایغولرمزغه اشتراك ایچون کیلووڭزگه بیك رحمت» دیدی و یغلی، یغلی یانمزدن چغوب کیتدی. بو، مدحت افندینك خاتونی و یانمزده قالغان یاش یکتده مدحت افندینك اقرباسندن بر کشی ایکانلگنی آڭلادق و نیچك وفات ایتکانلگن صوراشدق.

«آڭارغه موندن اُلوك ایکی مرتبه اودار بولغان ایدی، اول وقت دوقتورلر تیزدن یاردمینه یتشهرك تننه دارو یباروب آینوتقانلر ایدی. مونه کیچه دار الشفقهده «تدریسیهٔ اسلامیه» نك زاسیدانیهسندن صوك دخیده اودار بولغان، هر نه قدر طبیبلر طریشوب قاراسهلرده بو دفعهسنده قوتقاره آلماغانلر، ایرته ساعت ٣ده بزگه مونده تیلیغرام ایله، وفات خبرن بیردیلر» دیدی.

قاچان و قایده دفن اولوناچغن صورادق. «جنازهسی حاضر دار الشفقه

احمد مدحت افندى (ايڭ صوڭغى رسمى)

مكتبنده .موندہ كيترلمه‌دى ئلى. قاچان و قايده دفن اولوناچغن بلمى‌مز، — آنده نيچك قرار بيررلر، ظن ايته‌مزكه سلطان فاتح جامعى تربه‌سينه دفن اولنور، چونكه علمادندر» ديدى.

. موندى قايغولى وقتده خفالاو بولماسون ديه اوزاق طورماينچه مدحت افنديڭ ايوندن چقدق. جنازه‌سى‌نڭ نى وقت كوتاريله‌چگن تيليفون ايله استانبولدن برەر يردن صوراب بولماسى ايكان ديب بيكقوزده‌گى پاليتسه مركزينه كيلدك. چونكه پاليتسه‌لرده تيليفون باردر. «تيليفونمز بوزوقدر، افندم، سويله‌شب

بولمى» ديديلر. اول حالده تيليغرام بيروب صوراب قاريق ديدك. تيليغرافخانه گه كيلدك. «جوابينى كيچسز آلا آلماسسز، چونكه دارالشفقه استانبول تيليغرافخانه‌سندن يراقدر» ديديلر.

اول حالده، احتمالكه آنك جنازه‌سى بوگون اويله‌دن صوك كوتاريلور ديه تيزره‌ك اوزمز استانبولغه قايتونى موافق كوروب پريستان‌گه كيلدك. پراخود يوق. بر ه‌ر ساعت كوتكاچ كيلدى. اوطوروب كيتدك. ساعت ايكنچى يارطى‌ده استانبولغه قايتدق. آندن ايزوشچيك‌گه اوطوروب دارالشفقه‌گه چابدق. ساعت ٤ نچى يارطى‌لرده آنده باروب كرسه‌ك، «جنازه‌نى فاتح جامعنه آلوب كيتديلر. حاضر كوموب بتره طورغانلردر، ايندى» ديديلر. بوگوردك فاتح جامعنه. جامع يانىنده قبرلك‌گه كرسه‌ك بر قبرنى كوموب طورالر. طارغنه بر اورنده ٢٠ ـ ٣٠ دانه مدرسه شاكردلرى و بر ه‌ر يوز قدر تورلى كشيلر بار. ايك برنچى اوچراديغمز شاكردن، كمنى كومه‌لر ديب صورادق. «والله بلميم افندم» ديدى. اولده بولمادى كومولە طورغان قبرنك يوننده‌راق اوزمزنك همشهريلردن دارالفنون شاكردى صبغة‌الله، مكتب سلطانى شاكردى بدرالدين، دارالمعلمين شاكردى نورالله افنديلر كورنديلر. كومولە تورغان قبرنك مدحت افندى زيارتى ايكانلگن آنلردن آڭلادق. صڭره قبرگه ممكن مرتبه ياقن باروب مرحوم‌گه صوك تعظيمزنى عرض ايتدك.

بر ياقدن قبرنى كومه‌لر، ايكنچى ياقدن صوقر صوفيلر بر چيتده قچقروب قرآن اوقوب طورالر. قبر كوميلوب بتكاچ آياق اوستنده قسقه‌چه بر دعا قيلندى. صڭره هر كم طارالوب كيتدى. نطق فلان شيكللى نرسه‌لر بولمادى.

كشيلر طارالا باشلاغاچ همشهريلرمز مينى شونده حاضر بولغان بعض بيوك ذاتلر ايله طانشدرديلر. بونلر آراسنده دفتر خاقانى ناظرى محمود اسعد افندى، دارالفنون مديرى سامى بك، دارالمعلمات مديرى خلوصى بك، معارف اعضاسندن نعيم بك بابان زاده جنابلرى بار ايدى. سامى بك ايسه اوز طرفندن مينى شونده‌غى ايكى ياش يكت بران كوريشدروب: بونلر مرحوم مدحت افندينك اوغللريدر، ديدى: آنلرغه تعزيه بيان ايتدم.

محمود اسعد افندى ايله كورشكاچ آندن: بو قدر زور بر عالمنك جنازه‌سن نيچون بو قدر آشغچلق ايله و لزومى قدر حرمت كورساتلمايچه دفن ايتلدى؟ مونده بيت كوب كشى و بيك كوب مؤسسه‌لردن وكيللر و هيئتلر كيلورگه و خصوصا مكتب شاكردلرى، محررلر، اديبلر، كتابچيلر و غزته‌چيلر طرفندن

وکیللر بولورغه کیره‌ك ایدی، دیدم، «یوق ایندی، بو یاخشی حرمت بلەن دفن ایتولدی، جنازەده حاضر بولونمق ایچون سرای طرفندن، صدر اعظم و معارف نظارتی طرفلرندن آدملر کیلدی، جنازەسن دار الشفقه شاکردلری اوزاتدیلر» دیدی. آنلردن آیرلغاندن صوڭ اوزمزنڭ همشهری شاکردلر ایله سویله‌شب قایتدق. آلار ایسه دفن‌نڭ مدحت افندی شأننه موافق رەوشده بولماون بیان ایتوب فوق العاده آچینەلر، خورلانالر، «کشی قدرن بلمیلر» دیب تورکلرنڭ حالینه تأسف ایتەلر. بونلردن ایکیسی دار الشفقه مکتبنده جنازەنڭ یوولغان وقتده حاضر بولونوب طورغانلر: «ایکی ملا ایله ایکی استوروژ یودیلر، یووب بتر گاچده «فاتح» جامعنه کیتردیلر، مسجدنڭ طشقی یاغینه باشقه جنازەلر ایله برلکده بارسی سیکز میتنی بر رەتدن تزوب قویدیلرده، جنازه نمازی وقتنده: ایر کشی - اسمی لطفی، بالا کشی - اسمی حمدی دیلر و شونلر ایله بر رەتدن: ایر کشی - اسمی احمد مدحت دیدیلر، صڭره قبرلك گه کیتردیلر، اول وقت ئلی قبر قازیلورغه باشلانماغان ایدی، جنازه شونده ساعت یارم قدر کوتوب طوردی. مدحت افندی کبك زور بر کشینڭ بو روشده دفن ایتلووینه بز بیك آچندق» دیار.

مونه شولای ایتوب، ملت و دین فائدەسینه ۵۰ یلدن آرتق خدمت ایتکان ۱۵۰ تورلی‌دن آرتق هر نوع اثرلر یازغان، صوڭ نفسینه قدر تورکلر فائدەسینه طرشقان و نهایت، صوغش صفنده شهید بولغان عسکر شیکللی، دار الشفقه مکتبنده «تدریسیهٔ اسلامیه» جمعیتی‌نڭ زاسیدانیەسنده جان بیرگان بیوك احمد مدحت افندی بر کون اچنده یوق بولدی. طوغروسن أیتکانده: تورکلر سلامت وقتنده آنڭ قیمتن یاخشی تقدیر ایته آلماغانلقلری شیکللی جنازەسن‌ده آدم عقللی دفن ایته آلمادیلر. مڭلرچه تأسف!

مدحت افندی تورکلر آراسنده ادبیات، قلم و فکر جهتلرنچه ایڭ کوب خدمت ایتکان بر کشیدر. مدحت افندی تورکلرنی عادتا بر بالا تربیه ایتکان کبك تربیه ایتوب، اوقو هوسی کرتر ایچون آلارغه باشده بیك جیکل و قسقه حکایەلر یازغان، صڭره تدریجا آلارنی ادبیات و فن دائرەلرینه طارتقان، دین و فلسفه بحثلرن ایضاح أیتوب آنلرنڭ فکرلرن آچقان. اسلامغه تعرض ایتوچیلرگه قارشی جوابلر یازوب اسلام علماسینڭ قولندن کیلمی طورغان ئلله نی قدر بیوك و مقدس خدمتلرنی ادا ایتکان. غزتەچیلکده وآریەی طالمی طریشو خصوصلرنده هر کم‌گه نمونهٔ عبرت بولغان. تورکلرنڭ قولغه آلورلق محرر و

متفکرلری کمدر؟ دیگانده، کینه ایلك برنچی مرتبه کورسه‌تله طورغانی مرحوم احمد مدحت افندی ایدی.

صوك وقتلرده اول بتون قوتی برلن تعلیم و تربیه خدمتنه کرشکان ایکان. دار الفنون‌ده، مدرسة الواعظین‌ده، دار المعلمات‌ده ادبیات، تاریخ ادیان، تاریخ اسلام، فلسفه درسلری اوقوتقان، حتی کوبسنچه ایوینه قایتمایچه شوشی مکتبلرده قالوب قونا طورغان بولغان. بر نیچه جمعیت علمیه‌لرده اعضا بولوب، آنلرنك ترقیسینه اجتهاد ایتکان. عمومیتله صحتی یرنده اولوب هیچ طوقتاوسز علم و یازو یولنده طریشه ایکان. مع التأسف هیچ کوتولمه‌گان یرده شوندی زور فلاکت بولدی.

آکلادیغمزغه کوره مدحت افندینك ایکی خاتونی بولوب، بونلرنك برسی روم قزی ایکان. دورت اوغلی بار. بونلرنك برسی عسکری طبیب اولوب، حاضرنده روم ایلی قطعه‌سنده قایده‌در بولینوب یاکه اسیر توشوب قالغان. مونده‌غی اوغللرینك برسی دار الفنونده اوقی، برسی بقال‌لق ایته، برسی مطبعه‌ده مرتب‌لك خدمتنده بولونا ایکان. برنیچه دانه قزلری اولوب، بعضیلری کیاوده، بعضیلری ئلی بیرلمه‌گان‌در. أولگان وقتنده‌غی یاشینی ایونك ۶۸ دیدیلر. محمود اسعد افندی ۷۲ لرده باردر، دیدی.

جناب حقنك منگولك رحمتنده بولسون بیوك مدحت افندی!

۱۷ دیکابر.

۳۶

طبیعت ماتور. احوال یه‌مسز. مهاجرلر. سوتیلو فلاکتی. چاره‌سزلك.

بو کونلرده مونده احوال سیاسیه، نی قدر یه‌مسز و چوالچق ایسه طبیعت شول قدر گوزه‌ل و صاف‌در. هر کون قویاش بتون استانبولنی اوزینك نورلرینه غرق ایته. زبرجد شیکللی صاف کوککه طابا اوزایغان ماتور نه‌زك منارەلر شرق ملتلرینك امید وخیاللری کبی ئلله نیندی عالم غیب‌لرگه باروب قوشولغان توسلی کورینه‌لر. بوسفور ایله مرمره‌نك براق و صاف صولری اوستنده طولغان چوب چوار پراخودلر، کیمه‌لر و آنلرنك اچینه کروب چغوب یوری طورغان

نهایتسز کوب خلقلر، طبیعت نلنگ اوز قولی برله‌ن تورتب یباریلوب منگولک بر حرکت‌گه کرتلگان و طوقتاوی ممکن بولماغان زور بر ماشینه‌نلنگ جزءلری توسلی طیولا. قویاشنلنگ ۱۰ - ۱۲ درجه‌لرگه یتکان جلیلغی هر کم‌گه حیات بیره. بناء علیه هر کم شادلق سیزه‌رگه تیوش ایدی. لکن، مع التأسف، احوال سیاسیه نلنگ ناچارلغی قلبلرنی زهرلی، کوز آللرن قاراکغولاتا، طبیعت نلنگ بو ماتورلقلرن بارسنده یوغالتادر.

روم ایلی قطعه‌سنده ۱۵۰ ملنگ قدر مسلمانلرنلنگ دشمان آیاغی آستنده قالوب ایزلگانلگن، بتون مال و ملکلری دشمان طرفندن طالانغانلغن، معصوم و عفیف خاتون قزلرینلنگ ناموسلری دشمان طرفندن حقارت ایتلگانلگن، مگلرچه یتیم و خسته صبیلرنلنگ آه واه ایتوب کوز یاشلری توکدکلرن خاطرینه آلغان بر تورکنلنگ، بر مسلمانلنگ کوزینه طبیعت نلنگ ماطورلقلری کورینه آلو احتمالی یوقدر. آنلنگ کوزی یاشلی، قلبی قانلیدر. بو یوز ایللی ملنگ مسلمان مهاجری هر نرسه‌لری طالانوب بتوب، یالکز قوری گاوده‌لری ایله‌گنه آنده مونده قاچوب قوتولا آلغان کشیلردر. بونلر هر یرده طولی. سلانیکده ۳۰ - ٤٠ ملنگ‌له‌بن شهر طشینه قویغانلر. اوستلرندن یاکغور یاووب، صو وصووق اچنده قالغانلر. آچلقدن ملنگ تورلی سفالت چیککانلر. یاور وپالیلردن ویهودیلردن صدقه صوراب طویونالر. بالالری هر تورلی آورولردن چبن اورنینه قریلالر. آلارنلنگ کوبسی ئلده شونلندر.

بو مهاجرلرنلنگ برقسمی استانبول طشنده قرلرده، زیارت تیره‌لرنده یاتالر.

بونلردەغی سفالت، بونلردەغی فقیرلک و احتیاج بلمیم دنیا یاراتلغاندن بیرلی بره‌ر وقت کورلگانی بارمی ایکان. بر قسمن آناطولی‌غه اوزاتدیلر. بونلرنلنگ استانبول اوراملری بویونچه کیلوبده خلیج کوپری آرقیلی استانبولدن غلطه یاغینه چقانلقلرن کورگانده یغلامایِنچه توزه‌ر ایچون انساننلنگ قلبی طاشدن یاراتلغان بولورغه کیره‌ک.

بونلرنلنگ ایک بای دیگانی‌ده غایت ناچار بر آرباغه بر پار اوگوزینی جیککان. آرباسینلنگ اوستینه ایسکی قامش چیته‌لردن کیمه کبک بر نرسه قورغان. آنلنگ بتون مال و ملکی، بتون حیات و سعادتی شونلنگ اچنده. آرباسنده آلام صالام، یورغان مندر کیسه‌کلری بار. شونلر اوستنده اوچه‌ر دورته‌ر کچکنه صبی بالالر، یغلاشوب اوطورالر. قوللرنده کچکمه بره‌ر کیسه‌لک ایکمک بار. اوستلری یرتق، آلاما. آیاقلری یالانغاچ. اوزلری فوق‌العاده یابق وخسته قیافتلیلر. آلار یاننده آرباده بر قابچقده بره‌ر پوط چماسی اون، بورچاق کبک نرسه‌لر

بار. اوگوزلر ایچون صالامده شونەوق. طاباق، ایلەك کبی نرسەلردە بار. یورت خوجەسی ایر، اوگوزلرن یتەکلەگان. آربانڭ آرتندن آنڭ خاتونی و زورراق بالالری جیاو بارالر. هەمەسینڭ یوزلری شول قدر قایغولیکە تعریف ممکن توگللر. اوست باشلری صوك درجەدە ناچار، یرتق، پچراق، حتی کیوملرینە قاراب قایسی ایر قایسی خاتون ایکانلگن‌دە آیررلق توگل. بعضا، بالالرنڭ قایسی، برەر کچە، برەر بظاو یتەکلەگان بولالر. آریقلقدن یغلور یغلماس کوچکەگنە بارالر. آلار آرتقەراق قالا باشلاغاچ بالالر اوکسوب اوکسوب یغلارغە طوتونالر.

یاوروپالیلرنڭ برسی آرتندن برسی ۋژلداب اوتوب کیتکان آفتوموبیل لری، اعلا انگلیز آتلری جیگلگان و قوچرینە ایکیشەر کشی اوطورغان آکیپاژ لری بو بیچارەلرنڭ یورەکلرینە دهشت بیرە. آلار کورینو برلەن اوزلرینڭ اوگوزلرن و بظاولرن چیت کەرەك طارتورغە ماتاشقان بولالر.

مونە شولای ایتوب بو مهاجرلر، بو سفالت قافلەسی غلطە ریختمنە چغوب تزیلەلر. آنلر آندن رومانیا پراخودلرینە اوطورتلوب آناطولی ساحللرینە چغاریلورغە و آناطولی نڭ تورلی یرلرندە اورنلاشدریلورغە تیوشدرلر. لکن، پراخودغە اوطوروب، تعیین ایتلگان اورنلرینە باروب یتکانچەگە قدر بونلرنڭ باشلرندن طاغن نیلر کیچەدر، بر الله بلە. پراخودغە اوطورا آلماینچە ریختم بویندە ئللە نیچە کونلر قالالر. حتی پراخودغە اوطورغاچدە قضا و فلاکت بونلرنڭ ایتەگندن یبارماینچە همیشە یابشوب بارا. کیچنلردە بونلرنی بر پراخودغە طوترغاچ پراخود کیسەکدن بر یاقغە یانتققان. اوگوزلر، آربالر و کشیلر بارسیدە شول یاقغە آویشوب برسی اوستینە برسی اویولگانلر. شوندە بر نیچە کشی یارالانغان و یدی سیگز اوگوز أولگان. مونە، بختسزلك دیگان نرسە بو بیچارە لرنی شول قدر یودەتە.

بونلرنڭ بر قسمی حاضرندە استانبول جامعلرندە آصرالالر. شهزادە باشی جامعنە کیتوب کوردم: جامعنڭ ایشك آلدندە ئلیگی ناچار واتق یەرك آربالر طولی. شولار یانندە ایر کشیلر، قایسی بوکرەیگان، قایسی یاتقان، قایسی آورو و هر قایوسیدە عمومی بر فلاکت اچندە. برسی یانینە باروب صوراشدم:

— «قرداشم، ۋیزا قضاسندن‌مز، بلغارلر کیلیلرده هر نرسەمزنی آلدیلر، ایولرمزنی یاندردیلر، قایولرمزنی أوتردیلر، قاچا آلغانمز باشمزنی آلدقلی قاچلق، مینم بر اوغلم قارەطاغ حدودندە صوغشدە، برسی ادرنە اچندە محاصرەدە قالدی،

برسی قومانوده شهید بولدی، مین شولارنك یدی بالاسن و خاتونلرن آلوب قوتقاردم، مونده کیلدك، آلار مونه شونده مسجد اچنده‌لر. بز کیچه‌گنه آولنك حاللی بر کشیسی ایدك، ابومز، آمبارمز، ایگونمز، کیومز، یرمز بار ایدی، بوگون ابسه تلانچیلقگه قالدق، آچ و یالانغاچمز. لکن، الله ملتگه و دولتگه زوال ویرمه‌سون، ملت، دولت صاو قالسه انشاءالله بزلرنی ده قارار..» دی.

شول آراده مصرلی پرنس سعید پاشانك وکیلی ذکی‌بك و ایبده‌شلری ایکی آربا ابله جامع ایشك آلدینه کیلوب کردیلر. آربالرینه قاپچق قاپچق مجیدیه‌لر (بر صوم ٦٠ ق‌لق کموش تنکه‌لر) تویه‌لگان. آلارنی مسجد اچینه کرتدردیلر. ذکی بك ایله آلوکدن طانوشلغم بولغان سببلی مین ده آلار برلن مسجد اچینه کردم. آمان یارب، آنده‌غی منظره‌نك دهشتی! عمرده کوز آلدندن کیتمارلك توگل.

غایت زور بر جامع شریفنك اچینه مهاجرلرنك خاتون قز، بالا چاغالری طولغان. هیچ ایاق باصار اورن یوق. مژ ایتوب طورالر. هوا بوزوق. هر طرف پچرانغان. آیاق کیومارن صلماینچه شونده یوریلر، اوطورالر. ئللہ نی قدر آورو خاتون، قزلر وقارچقلار آه اوروب شونده آیاق آستنده اگغراشوب یاتالر. دورته‌ر بیشه‌ر آیلق صبی بالالارنی بیله‌گانلرده آیاق آستنه طاشلاغانلر. یغلی یغلی طاوشلری بتکان. شوندوق کچکنه بالالر قضای حاجت ایتوب اوطورالر، خاتونلرنك قایسیلری تماکی طارتالر، قایسیلری یغلاشالر، قایو برلریده اورشوشالر. خلاصه: قیامت منظره‌سی.

ذکی بك وایبده‌شلری آقچه‌لرنی مسجد اچینه طاشوتوب بترگاچ ایکی اوچ پالیتسه‌یسکی کرتب اوزلری یانینه قویدیلر. صگره کشی صابن اوچه‌ر مجیدیه آقچه اولاشب چقدیلر. موندن الوکده کیلوب شولای بر نیچه مرتبه بیرگانلر ایکان. مصرلیلرنك اوتکان طرابلس هم بو بالقان صوغشلرنده تورکلرگه ایتکان یاردملری فوق‌العاده کوب بولغان، حاضرنده‌ده ایس کیتکچ کوبدر.

بو، مگارچه بیچاره تورك مهاجرلرینك شول قدر سفیل و پریشان بولوب استانبول طرفندن غلطه یاغینه چقانلقلرن یعنی یاوروپا قطعه‌سن طاشلاب آزیاغه کیرو چیگولرن کورگانده و ایکنچی طرفدن‌ده وقتیله آزیادن چققان بر اوچ تورکلرنك ڤیانه‌غه باروب یتوب یاوروپاغه دهشت بیرولرن ایسکه توشورگانده تورکلرنك کوزلرندن قایغولی یاشلر آقماوی ممکن توگلدر.

فی‌الحقیقه تورکلر آراسنده تورکیه‌نك حاضرگی تأسفلی حالی و بیك خوفلی بولغان استقبالی ایچون قایغروچیلر کوبدر. لکن بوغاریده أیتکانچه، طالع،

تورکلرگه شول قدر آرقەسن ئیلەندرگان‌که، آلار بر نرسه ایسابلەگانچه فلاکتلر برسی اوستنه برسی یاووب طورالر.

جبل لبنان ایله ارمنستان مسئلەلری حقنده کیچنلرده آزغنه یازغان ایدم. بو مسئلەلرنڭ اهمیتی حاضر کیتکان صاین آرتا بارا و روم ایلی قطعەسندەغی ماکیدونیا و آرناودلق مسئلەلری اورنینه بونلر میدان‌غه چغاچاغی آکلاشیلادر. ایسکی معاهدەگه بناءً، فرانسوزلر جبل لبنان مسئلەسینه مداخله ایتوب، آنڭ ادارەسنده مهم اوزگاریشلر (البته تورکیه ضررینه) یاصارغه تورکیەنی اوکایسز وقتلرنده مجبور ایتدیلر. بو اوزگاریشلرنڭ نتیجەسی جبل لبنان‌نڭ تورکیەگه تعلقی بتودن عبارت بولاچاغی معلومدر. حاضر ایندی فرانسوزلر جبل لبنان «اصلاحاتن» سوریه قطعەسینەده شامل ایتماکچی بولالر. دیمك: بیروت، شام طرفلرینڭ وبتون سوریه قطعەسینڭ تورکیەدن آیریلووینه یول آچیلادر. ایکنچی طرفدن ایسه آناطولی‌نڭ آلتی گوبیرناسندەگی ارمنیلرگه «اصلاحات» یاصالووی آفطونومیالی ارمنستان‌غه نیگز صالنو دیگان سوزدر. چونکه حاضرگی اصلاحات لایحەسینه بناءً، آنده قویولاچق عمومی بر مفتش تورکیه طرفندن آلماشدریلا آلمی طورغان بر ذات بولاچق. احتمالکه بونڭ خرستیان بولووی‌ده شرط ایتلەچك. یانندەغی مشاورلری اجنبی خرستیانلر (انگلیزلر) بولاچق. ارمنستان‌دەغی قویولاچق مأمورلرنی آلار تعیین ایتەچکلر. ارمنستاندن چیولغان نالوغلرنڭ کوب قسمی شول ولایتلرنڭ اوز کیرەکلرینه طوتولاچق. محکمەلرده محلی تل معتبر بولاچق. ژاندارم و پولیس تدریجا محلی خلقدن یاصالاچق و سائره ...

طرابلس، روم ایلی ولایتلری، آطەلر دشمن‌لر طرفندن اشغال ایتلو سببلی مکلرچه تورك مأمورلری اورنسز، آنلرنڭ عائلەلری آچ قالدیلر. شول قدر آور بر حاللر کیچرلگان وقتده حکومت کینه بونلرنڭ معیشتلرن تأمین ایتارگه مجبوردر. بونلر بارده آیلقچی مأمورلر بولغانلقدن وکوبسی اوزاق زمان مأموریتلرده بولوب عمرلرن شونده اوتکارگانلکدن حکومت آنلرغه، «اوزگز تلەسەگز نیشلەگز ایندی» دیه آلمایەچق، تگیلرنڭ‌ده صناعت و تجارتگه استعداداری یوق. قوللرنده سرمایەلرده یوق. ارمنستان و سوریه مسئلەلری طاغن تورکلر ضررینه حل اولونسه اورنسز قالغان تورك مأمورلری دخیده آرتاچق. مونه، شول طریقچه هم حکومت اوستنه هم ملت اوستنه بلالر برسی آرتندن برسی یاووب طورا و ایزگان صاین ایزه بارا.

بونلرغه قارشی نی چارەلر ایتارگه کیرەك، مملکتنی دخیده سوتیله بارودن

قوتقارر ایچون نیشله‌رگه کیره‌ك ؟ تورکلرنك بتون متفکر قسمی حاضر شونلدی مسئله‌لرنی توشونه‌لر. لکن بونلرغه جواب طابوو ی، بونلرنی حل ایتو جیگل اشلر توگللر. بر یاقدن ایسکی عهد نامه‌لر ایله، ایکنچی یاقدن اقتصاد، تجارت وصناعت جهتلرندن بولغان توشکونلك ایله تورکیه‌نك آیاقلری قوللری باغلانغان. اول اوزی تله‌گانچه اش یورته آلمی، یورترگه ایرك بیرمیلر. تیك طورسه، «نیچون اصلاحات یاصامیسن ؟» دیب بەیله‌نه‌لر. اصلاحات یاصی باشلاسه هر تورلی فتنه‌لر وبلالر یاغور اورنینه یاودریله باشلی. ملتده علوم معارف، حسیات ملیه و آنك نتیجه‌سی بولغان فدا کارلق بولسه قوتولونك چاره‌لری تابلور ایدی. لکن، مع‌التأسف، ملتده زمانه اقتضا ایتکان معارف یوق. بناء علیه، وطنن سویگان بر تورکنك بو مشکلات آلدنده حیران قالوب طورماوی ممکن توگللر.

٢١ دیکابر.

٢٧

هیجانلی خبرلر. کابینیت آلماشنو مسئله‌سی. کامل پاشا. صلح می، صوغشمی کیره‌ك ؟ صوغش علامتلری.

صوڭغی کونلرده استانبول یاخشوق زور بر هیجان اچنده. اولا، خارجیه ناظرینك استعفا ایتو مسئله‌سی، صڭره مینیسترلر آراسنده اختلاف بارلغی، کامل پاشا کابینیتی‌نك توشارگه مجبور بولاچاغی، «اتحاد و ترقی» چیلرنك یاڭیدن اش باشینه کیلو احتماللری، یاش تورکلرنك، حربیه ناظری ناظم پاشانی اوز یاقلرینه آوداروب آلغانلقلری وصدر اعظم‌لقغه اول قویلوب، محمود شوکت پاشانك حربیه ناظری، حقی پاشانك خارجیه ناظری بولاچاغی مسئله‌لری هرکوننی آوزدن آوزغه سویله‌نب محاکمه ایتلدی. غزته‌لرگه‌ده آزراق یازیلوب اوتدی. لکن غیر رسمی صورتده تکذیب ایتله طوردی.

کیچه‌گنه استانبولده حاضرگی حکومت‌گه قارشی بر جمعیت کشف ایتلوب شونك اعضالری توقیف ایتله باشلاغانلغی شایع بولدی. نیندی جمعیت، نیشله‌ماکچی بولغانلر، بونلرن حاضرگه زه‌تلعب بلوچی یوق. لکن: حاضرگی حکومت وطن‌نی خراب ایتدی، ملتنی حقارت‌گه توشوردی، اگر بونلر اش باشنده قالسه‌لر

ارمنستانده، سوریه‌ده کیته‌چك، شول طریقچه تورکیه تیز زمانده بولینوب بته‌چك، بناءًعلیه مطلقا بوحکومتنی اوزگارترگه تیوش دیوچی برفرقه تشکل ایتکان ایمش.

بالقان حکومتلری وکیللرینڭ ادرنه ایله آطه‌لرنی مطلق اوزلرینه آلورغه طلب ایتولری و بو خصوصده ١٤ نچی دیکابرده تورك وکیللرینڭ صوڭ جواب بیرولرن تکلیف قیلوب اولتیماتوم بیرولری حقنداغی خبر مونده کیچه (٢٢دیکابرده شنبه کون) طارالوب زور هیجان‌غه سبب بولدی. حاضر هر کم‌نڭ آوزنده شول‌غنه. کوب کشیلر: یاڭیدن صوغش باشلاناچقدر، ذاتا شولای بولورغه تیوش ایدی، یوقسه بو قدر مسخره‌لی شرطلر ایله صلح یاصارغه ممکنمی صوڭ؟ دیلر. بر نیچه کون اولگی خبرلرگه کوره، ادرنه ایله آطه‌لردن کوبسینڭ تورکیه‌گه قالاچغینه مونده هر کم اشانوب طورا، بلغارلرنڭ آلای یوغاریدن سویله‌ولری باری قورقتوب کوبره‌ك آلور ایچون‌گنه دیب ظن ایتله ایدی.

شونڭ ایچونده کیچه‌گی خبر مونده زور تأثیر اجرا ایتدی. اورتا درجه‌ده اولان عمومی خلق یاڭیدن صوغش باشلانو احتمالینه شادلانالر، ایندی عسکرمز توزولدی، آنلرنی طویدرو مسئله‌سی یولغه قویلدی، آناطولیدن یاڭی و تازا عسکر کوب کیترلدی، نصیب بولسه بوزده طوقسان موفقیت بزنڭ طرفده‌در، دیلر. یوغاریراق طبقه‌نڭ فکری باشقه‌چه‌راقدر. آلار اولا صوغش باشلانو احتمالینی یراق صانیلر. تورکیه حکومتی تگیلرنڭ صوراغانلرن بارن‌ده بیررگه، خلقدن، ملتدن طارتنا. تگیلرده اوزلرینڭ صوراغانلرن آلمی قالورغه اوز خلقلرینڭ افکار عمومیه‌سندن قورقالر، شولای ایتوب ایکی یاقده اوزلرن نق طورغان کورسه‌ته‌لر و بیك یاخشی بله‌لرکه، یاوروپا حکومتلری صوغشنی یاڭیدن باشلاوغه ایکی یاقغه‌ده مساعده ایته‌چك توگل‌لر، بلکه آراغه قاتناشوب کیلشدرو چاره‌لرن طاباچقلردر. اول وقت ایکی طرفده: نی حال ایتیك ایندی یاوروپا دولتلری مداخله ایله بزنی شوڭا مجبور ایتدیلر، یوقسه دشمنمزنڭ کیره‌گن بیرگان بولور ایدك، دیه اوز خلقلری قاشنده اوزلرن حقلی یا مجبور کورسه‌ته آلاچقلردر، دیلر.

صوغش باشلانا قالسه بیله بو اش‌نڭ اتفاق و ائتلاف مثلث دولتلری آراسنده کوتولمه‌گان یاڭی واقعه‌لر چغوسببلی‌گنه بولورغه ممکنلگن، یوقسه حاضر یاڭیدن صوغشو ایکی یاق ایچونده بیك اوڭایسز، تهلکه‌لی و ضررلی بولاچاغن سویلیلر. چونکه صوغشنی یاڭیدن باشلاو ایله، تورکیه‌نڭ یاوروپا قطعه‌سنده قالغان صوڭ پارچه‌سی و پایتختده تهلکه‌گه توشکانلگی شیکللی

آزیا ساحللرینده‌ده دشمن‌نك هجومی احتمال طوتولا. آنا طولی‌ده ترتیبسزلکلر چقووی، روسیه ایله ایکی آراده نیدرازومینیه باشلانووی، فرانسوزلر طرفندن سوریه‌ده، انگلیزلر طرفندن بغداد، بصره طرفلرنده یاکی مسئله‌لر قوزغاتلو احتمالی‌ده بیك یافندر. بارسنده‌نده بیگره‌ك صوغشنی دوام ایتدرر ایچون کوب آقچه‌غه احتیاج بارلغی وحاضرگی کونلك تورکیه ایچون آنی طابونك قیونلغی معلومدر.

بلغارلرغه کیلگانده: آلارنك عسکریده غایت بونچوغان، آریغان ایکانلگی، بلغاریانك‌ده کسه‌سی طاقر بولغانلغی شبهه‌سزدر. شونك ایله برابر، صوغش باشلانا قالسه، کیره‌ك مادی، کیره‌ك معنوی جهتدن آكا چیتدن زور یاردملر بولاچاغی، آنی نیچکده بولسه مغلوب ایتوب قالدررغه تلمه‌یه‌چکلری‌ده یاشرون توگلدر. اما اتفاق مثلث دولتلرینك و رومانیانك تورکیه‌گه مادی یاکه معنوی معاونتده بولوناچقلرینه اشانوب اش قیلورلق علامت کورلمی.

مونه شوکا کوره‌ده، مونده‌غی یوغاریراق دائره کشیلری صوغشنك یاکیدن باشلانماون تلیلر، باشلانا قالسه نتیجه‌سی تورکیه ایچون دخیلی ضررلیراق بولوب چقوون احتمال طوتالر.

ایندی حکومت دائره‌لرینه کیلسه‌ك: آلارنك نی فکر و نی قرارده بولغانلقلرن آچق بلوب بولمی. مونده‌ی مهم حاللرنی وقتی یتکانچه یاشرون طوتاچقلری، لکن هر احتمالغه قارشو سیاسی و عسکری حاضرلق کوروب قویغان بولوچیلقلری شبهه‌سزدر. شونك ایله برابر، خلق آراسنده شایع بولغان خبرلرگه بناءً کامل پاشا اوزی صوغش طرفنده توگل‌در. لکن مینیسترلر آراسنده صوغش طرفداری بر نیچه ذاتلر بار و حربیه ناظری ناظم پاشاده شونلر جمله‌سندندر. حتی کامل پاشا، صوغشنی یاکیدن باشلاو طرفنده بولغان مینیسترلرنی و ارکان حرب رئیسلرن جیوب: اگر تلسه‌کز صوغشنی یاکیدن باشلیق، لکن بتون مسئولیتنی اوستکزگه آلکز، هم شول خصوصده میکا رسمی بر تعهدنامه بیریکز، دیگان. تکیلر، یاری آلای بولسه احوالگه توشنوب، ایسابله‌شب قاریق، دیب کامل پاشادن ایکی کونلك مهلت صوراغانلر ایمش.

هر نیچك بولسه‌ده صوغش باشلانو احتمالی یاقنلاشسه کامل پاشا کابینیتی نك اش باشنده قالمایه‌چغی کوتوله‌در. حتی صلح بولسه‌ده، بو صلح تورکیه ایچون بیك ضررلی و حقارتلی بولغانلقدن شونی قبول ایتکان حاضرگی کابینیت‌نك خلق قاشنده اعتبار و نفوذی قالماس، بناءً علیه اش باشینه یاکی کشیلر کیلور توسلی کورینه.

حاضرگی حکومت‌نڭ مروج افکاری بولغان «اقدام» غزته‌سی بیله، کامل پاشاغه اوز اختیاری ایله اورنن طاشلارغه، اوزندن صوڭ کیله‌چك کشی ایله سویله‌شب، آڭلاشوب اشلرنی آڭا تابشررغه تیوشلکنی یازدی. صوڭغی بر نومرنده ایسه: کامل پاشا کبی وقتی اوتکان سیکسان یاشلك بر قارتنڭ ادارەسینه توزوب طوروومز چارەسزلکدن، آبدراغانلقدندر، دی.

بر یاقدن شولای. اما ایکنچی یاقدن کامل پاشا اورنندن توشسه یا‌کیدن پارتیه نزاعلری باشلانووی، اجنبیلر مداخله‌سینه دخیده کوبرەك یوللر آچیلوب تورکیه‌نڭ بیك تیزدن ایران حالنه توشووندن قورقولادر. چونکه اول توشدیسه هر پارتیه، یاکه اوزلرینڭ منفعت شخصیه‌لری دائرەسنده برله‌شکان گروهلر حکومتنی اوز قوللرینه آلورغه طریشه‌چقلردر. حالبوکه، حکومتنی اوز قولینه آلوبده دولت‌نڭ نفوذن صاقلارلق، سیاستن یوروته آلورلق حاضرگی کونده هیچ بر پارتیه یوق. اتحادچیلرنڭ خلق قاشنده‌غی حرمت و نفوذلری کیموگان. ائتلافچیلر ایسه اوز اوزندن طارالوب بتکانلر. «مجددین»، «اهالی» فلان کبی فرقه‌لر ایسه یالکز قوری اسملردن‌گنه عبارتدر. بونلرنڭ حاضرگه اعضالریده، نفوذلریده، بر نرسه‌لریده یوقدر.

شول سببلی تورکیه خلقی‌نڭ بر قسمی نظرنده هم یاوروپا قاشنده آزمی کوبمی نفوذی بولغان و نیچکده بولسه حکومتنی اوز قولنده طوتوب اویوشدروب طورغان کامل پاشا اش باشندن چیگلسه خیرلی برنتیجه حاصل بولووندن بیگرەك، فنا حاللر ظهوری احتمال طوتولادر. لکن، شولای بولا طوروبده کامل پاشا کابینیتی اش باشنده اوزاق قالا آلمایه‌چغنه و حتی بو اوزگارشنڭ تیزدن بولاچاغینه مونده امیندرلر.

کیچه (٢٢ سنده شنبه کون) باب عالی‌ده مینیسترلر مجلسی بار ایدی. کیچ‌گه طابا کامل پاشانڭ آچولانوب مجلسنی طاشلاب چغوب کیتکانلگی و آنڭ آرتندن ناظم پاشاده مجلسنی طاشلاب چغوب حربیه نظارتنه بارغانلغی شایع بولدی. مجلس بیك طاوشلی بولغان دیلر. مسئله لوندونده‌غی صلح مذاکرەسی و متفقلرنڭ تکلیفلری حقنده بولغان. بونڭ اوزرینه، کامل پاشانڭ استعفا بیرر ایچون طوغری سرای‌غه کیتدیگنی سویله‌گانلر ایدی، لکن بو کونگی (٢٣ نده‌گی) غزته‌لرده استعفا فلان خبری یوق، بلکه کامل پاشانڭ ایسانلگی یرنده بولماغانلقدن، کیچه‌گی مجلسده، وقتندن ایرته‌رەك طاشلاب چغارغه مجبور بولغان، مجلسدن چققاچ ایووینه قایتقان. دوقتورلر بر نیچه کون آڭا

ايووندن چقماسقه قوشقانلر، شونك ايچونده مينيسترلرنك كيگاش مجلسی برنيچه كون‌گه قدر كامل پاشانك ايونده بولاچقدر، ديب يازالر. كيچه‌گی كوننی آوستريا سفيرينك باش ترجمانی باب عالی‌گه ايكی مرتبه كيلوب كامل پاشا و خارجيه ناظرلری ايله كوريشوب كيتكان. باشقه دولتلرنك ايلچی خانه‌لرندن‌ده باب عالی‌گه كيلوب كيتوچيلر بولغان.

يوموشلی كشيلرگه، ادارهٔ عسكريه‌نك رخصتی ايله خادم كوينه و كابيولی‌گه طابا باررغه ممكن بولا باشلاغان ايدی. اوچنچی كون بو امكان بترلادی: هيچ كم‌گه رخصت بيرلمه‌يه‌چگی ادارهٔ عسكريه طرفندن اعلان ايتلدی. كيچه تيدر يول ادارهسی خادم كوينه ايلتورگه نرسه‌ده قبول ايتمی باشلادی. آورولر و مجروحلردن بوشاتيلا باشلاغان مكتبلرده‌ده درسلر باشلاتلمی طورا. ياڭيدن كيره‌ك بولولری احتمال طوتولادر.

شونك كبك بر چوق احتماللر باركه، حاضرگی حالنك ياخشوق هيجانلی بولغانلغن و تله‌ر تله‌مه‌س صوغش باشلانو احتمالی بارلغن كورسه‌ته‌در. لكن، احوالنك بولای غير معين و مبهم باريشی مونده هر كمنی بيك طويدرردی. نيده بولسه تيزره‌ك بر نتيجه آڭلاشلسون ايدی، ديلر. بو حال صلح وكيللرنده‌ده البته طويدرغاندر. چونكه مذاكره‌نك صوڭغی مجلسلرنده كيتكان صاين عصبی‌لق اثری آرتا بارمقده‌در. ۲۳ ديكابر.

۲۸

صلح مذاكره‌سی حقنده‌غی فكرلر. هوا بوزولو وصوغش. لطفی فكری بك يانده. مسلمانلر هر يرده بر توسلی. سياست و دين نی آيرو مسئله‌سی.

صوغش ياڭيدن باشلانورمی، يوقمی؟ مونه بر آطنه‌دن بيرلی استانبول خلقی‌نك ذهنلرن مشغول ايتكان نرسه شولدر. خلق غزته‌لرنی اوقوب، آنلرده‌غی بر برسينه مخالف ئلله نيچه تورلی خبرلر و احتماللرنی كورگان‌دن صوڭ شاشوب قالا، نی ديه‌رگه‌ده بلمی. صڭره بر برسندن صوراشورغه باشليلر.

نهايت، بالقان حكومتلرينك وكيللری اولتيماتوم بيروب تورك وكيللرندن قطعی بر جواب صوراغاچ ۲۵نچی ديكابرده نيده بولسه ايكی يافنك برسی آچيق

آڭلاشیلا ایندی دیب طورغانلر ایدی. اولتیماتوم ایچون تعیین ایتلگان مدت اوتدی. لکن کینه اش آوزولمی قالدی. ذاتا، اولگی مکتوبلرمده یازغان ایدم: خلقنڭ آکلی ویوغاریراق قسمی صوغشنڭ باشلانووینه آلکدانوك احتمال بیرمیلر، بولای صاتولاشونی خلق کوزنده حکومتنڭ حیثیتن صاقلاو ایچون یاصالغان بر حرکت دیب تنه ایسابلیلر، صوغش باشلانسه بیله تورکیه نڭ موفقیتن امید ایته آلمیلر، بلکه دخیده زورراق زیانغه توشوون ظن ایته لر ایدی. ایندی موندی ترددلر آرتق اوزایوب کیتکاچ بونلر نظرنده صوغش احتمالی بتونله ی بتدی. حتی صوغشنڭ بولوون احتمال طوتوچی وآنی تله وچی توبان واورتا صنف خلقنڭده حاضر فکری اوزگاره باشلادی. آلارده ایندی صوغش بولماس، خلق بولای صووق قاراغاچ صوغشنی یاکیدن باشلاودنده بر فائده کیله چگن امید ایتو چیتن شول، دیلر.

شونڭ ایله برابر، بالقانلیلرنڭ اولتیماتوملری اوزرینه صلح مذاکره سی رسما کیسلگاندن صوڭ، تورك وکیللرینڭ لوندوندن قایتاریلوب صوغش باشلانماوغه کوب کشینڭ کیفی کیتدی. بونی تورکیه ایچون طاغن بر حقارت دیب صانادیلر. چونکه بالقانلیلر مذاکره نی بویله کیچکدرو ایله ادرنه نڭ آزوغی بتوب تسلیم ایتلوون امید ایته لر. تورکلر آراسنده: «بزنڭ حکومتده شونی بله طوروب مسئله نی هنوز اوزایتورغه راضی بولا، حتی ادرنه نی بلغارلرغه بیرر ایچون حکومت آنڭ تسلیم ایتلووینه یوری فرصت بیره. یوقسه بو کوینچه بیررگه افکار عمومیه دن قورقا» دیب أیتوچیلرده بار.

حکومت طرفداری غزته لر ذاتا یاوروپا مداخله سن بیك یش ذکر ایتوب ادرنه نڭ بلغارلرغه بیریلووینه یواش یواش افکار عمومیه نی حاضرلیلر. اما، «اتحاد وترقی» اویوتقیسی بله ن ره ك یازوچی «تصویر افکار» و «ترجمان حقیقت» غزته لری: ادرنه کیتسه استانبولده کیتدی دیمکدر، اول وقت استانبولنڭ بزده قالووی موقت گنه بولاچق، برنچی فرصتده بزنی آندنده چغاره چقلر؛ حاضر قورال آستنده مکمل ایکی یوز ملك عسکرمز بولغانی حالده بلغارلرغه قارشی طورا آلماسه ق، موندن صوڭ یاکی عسکر جیوب آنلرغه قارشی طورا آلونی امید ایتارگه ده یارامی، دیلر. آطه لر مسئله سی بیگره ك آور طیولا. اگر تورکیه نڭ آطه لری همه سیده یونانلرغه کیتسه اول وقت آناطولی ده تورکلر قولندن کیتدی گه صانیلر، لکن ئللی حاضرگه گریددن باشقه آطه لرنڭ بارسینده یونانغه کیتووینه مونده اشانمیلر. چناق قلعه بوغازینه هم آناطولی ساحلنه یاقن بولغانلری مطلق

تور كيه نك اوزنده قالاچقلر، ديب كوته لر.

بو گون گنه طانشلرمدن بر تورك آفيتسری ايله كوريشدم. صوغش نك باشلانوب باشلانماوی حقنده، نی فكرده بولغانن صورادم. «بز صالدات كشی، پاليتيقه نی بلمی مز، نی وقت قوشسه لر شول وقت صوغش غه باشلايمز. اما هوانك بو قدر بوزولووينه باقيلورسه صوغشنك ياكيدن باشلانوون احتمال طوتارغه ده ياری!» دی.

واقعا، اوچ دورت كوندن بيرلی استانبولده هوالر بوزولدی. دورتنچی كون ايندی بر طوقتاوسز سيبه له ب ياكغور ياوا، صووق جيل ايسه، كيچه ۲٦ سنده برنچی مرتبه اوله رق قار كورندی. لكن بش اون مينوت ياوغاچده آروب بتدی. آلوككی صوغش وقتنده ده شول ياكغور وصووق جيللر بيچاره توركلرنك تنكه لرينه بيك تيگان، تورك عسكرينك قريلووينه زور سبب بولغان ايكان. قاره ديگزده «مديه» طرفلرنده تورك فلوطی قوری غه عسكر توشوررگه اوچ كون ماتاشقان، لكن قاطی جيل و طولقون سببلی موفق بولا آلماغان، ئلله نی قدر نرسه لری صوغه توشوب ئرم بولغان. نی وقت متاركه بولدی، هوالر غايت توزه لدی، جلی جای كونلری كبك بولدی. ايندی ياكيدن متاركه آوزيلوب صوغش احتمالی سويله نگان وقتلرده ينه دن هوالر بوزولووی، عادتا طبيعت نك بيله توركلر ضررينه يوروگانلگی توسلی كورينه. آفيتسرنك آيتكانی ده شولدر.

هوالر بوزولونك عسكر احوالينه زور تأثيری بارلغی شبهه سزدر. چتالجه وكليبولی اطرافنده ايكی يوز مكدن آرتق تورك عسكری طورا. هر نه قدر چاترده فلانده بولسه لرده اوستدن ياكغور، آستدن يووشلك وآياق آستی پچراق بولو بونلرنك حاللرن مشكل لشدره در. آنلرغه آزق يورتو مسئله سيده چيتن له شه. صووقنك ايسانلك گه كوب تأثيری بارلغی شبهه سزدر، شول سببلی صوك كونلرده استانبول خسته خانه لرينه كيتريله طورغان آورو عسكرلر و مهاجرلرنك صانلری درحال آرتوب كيتدی. ئلی صوغش باشلانماغان تقديرده شول تورلی اورنلرده غی آورو ومجروح صالداتلر بارسيده استانبول خسته خانه لرينه جييلوب بتكاچ بونلرنك صانی قرق مكلرگه ايريشور ديب حساب ايته لر وشوگا كوره اورن لر حاضرليلر. دار الفنون بناسنده حاضرگی حالده ۵۰۰ دن آرتق مجروح و آورولر ياتا. هر نه قدر بونلرنی بوشاتوب دار الفنون درسلرن باشلارغه قرار بيرگان بولسه لرده بو يل غه بونك بولووی بيك شبهه ليدر، حتی ئلی دار المعلمين و اعدادی لرنی ده خسته لردن بوشاتوب درسلرنی باشلی آلميلر.

کیچه «تنظیمات» غزته‌سینڭ صاحبی لطفی فکری‌بك ایله مصاحبت ایتدم. لطفی فکری‌بك برنچی پارلامینت‌ده «درسم»دن دیپوتات ایدی. اوزی عالی آبرازاوانیه‌لی بر ذات اولوب، استانبولنڭ معروف آدواقاتلرندندر. بو ذات «اتحاد وترقی» پارتیه‌سینه غایت دشمن اولوب، بتون سعی و اجتهادی آنلرغه قارشی حرکت ایتودن وآنلرنی یمررگه طریشودن عبارت ایدی. شونڭ ایچوندر، اول، پالقاونیك صادق بك طرفندن وقتیله «اتحاد و ترقی»گه قارشی یاصالغان و اعضالری روم، بلغار، عرب، آرناود، کورد کبی تورلی ملتلردن عبارت بولغان «حریت و ائتلاف» پارتیه‌سینڭ ایڭ اشلکلی اعضالرندن برسی بولدی واوز مسلکلرن ترویج ایچون بر نیچه یلدن بیرلی کونده‌لك کچکنه بر غزته چغاروب کیلە. «اتحاد وترقی» حکومتی وقتنده غزته‌سی بیك یش یابلا و یابلغان صاین باشقه اسمده چغارا بارا ایدی. ئلی حاضرده «تنظیمات» اسمنده چغارا طورغان غزته‌سن حکومت یابدروب اوزندن ٥٠ لیرا اشتراف تول‌تدی. سببی: عسکر حرکتی حقنده یازلماسقه تیوشلی بر نرسه‌نی یازوویدر. شول سببلی اول حاضر غزته‌سن «تضمینات» اسمنده چغارا باشلادی.

لطفی فکری‌بك تورکلر آراسنده یاخشوق شایان دقت بر سیمادر. آنڭ اوزینه اخلاصی بیك شەب. اوزن بیك یاوروپاچه ایسابله‌وچیلردن صانی. دینی مسئله‌لرده حریت طرفداری. تورکیه‌نڭ اداره وسیاست مسئله‌لرنده مطلق عدم مرکزیت (ولایتلرگه کیڭ حقوق بیرو) طرفداری. خاتونلرغه حقوق بیریلو وآنلرنڭ حاضرگی روشده قاچریلوب معطل طوتولماولری طرفداری. تورکیه‌نڭ باشقه غزته‌لری هر کون صاین باش مقاله‌لرینی یاوروپا سیاستنه، پوانقاره نطقنه، گره‌ی فکرینه، برختولد سوزلرینه دئر یازدقلری حالده، لطفی فکری‌بك اوز غزته‌سینڭ باش مقاله‌سینه اوز فکرینی، اوز توشونچه‌لرینی یازا. مثلا: اوزینڭ مینیستر بولورغه تلەب تله‌ماودن، تورکلرنڭ اوزلری آراسنده‌غی اختلافلردن: استانبولده حیات یوقلقدن وسائر شوندی نرسه‌لردن بحث ایتە.

اُلگاری «اتحاد وترقی» چیلرنڭ باشلیچه اویالری، «نور عثمانیه» یاننده‌غی شرف افندی سوقاغنده اولوب ٣١ مارت واقعه‌سی وقتنده «طنین»نڭ یاغروم یاصالقان مطبعه‌سی، اداره خانه‌سی، «اتحاد وترقی» قلوبی بولغان بیك زور و ماتورغنه بناده شونده ایکان. وقتیله اچنده مملکت‌نڭ ایڭ منور، ایڭ فعال بر قسمی بولغان اتحاد و ترقی چیلرنڭ گوژ کیلوب طوردقلری و وطن‌نڭ

سعادت و استقبالی ایچون کیك پلانلر قوردقلری بو محتشم بنانك اچنده حاضر، آوروب حالدن طایغان، یوزلرنده قان بتوب چیره‌لری صارغایغان خسته‌لر و مجروحلر اکٔغراشوب یاتالر. قلوبنك اولـگی حاکم و صاحبلری بولغان جاهد و جاویدلر ژیانه‌ده، اسماعیل حقی بابان زاده‌لر بروکسل‌ده یوریلر، ازمیر مبعوثی عبیدالله و سائرلر استانبول ادارهٔ عرفیه حبسخانه‌سنده یاتالر و آلارنك فکر و مطلبلرن یورتوچی محمود شوکت پاشانك حاضر اسمیده یوق. استانبولده بولسه‌ده آنك قایده ایکانن‌ده بلمیلر. دنیانك اوزگاریشلری شول قدر زور و تیز بولا ایکان.

ائتلافچیلر آلوك اتحاد و ترقی چیلرنی «شرف افندی سوقاغی کشیلری» دیب کنه یوروته‌لر ایدی. مونه حاضر لطفی فکری بك‌نك اوز اداره خانه‌سیده شوشی شرف افندی سوقاغنده ایکان. باروب کارتوچکه‌منی بیرگاچده مینی اوز بولمه سینه قبول ایتدی. مین آنك بله‌ن موندن آلوك بر یرده اوچراشوب طانشقان و بر قدر سویله‌شکان، لـکن طاغن اوزاغراق سویله‌شورگه بولوب آیرلغان ایدك.

لطفی فـکری بك ۳۵ یاشلر چماسنده گوزه‌ل گنه قیافتلی بر آدمدر. مین کرگانده یاننده ایکی کشی بار ایدی. مینی آلار بله‌ن طانشدردی. ایکیسیده غزته محررلرندن ایکان. اوته‌دن بیرودن و صلح مذاکره‌سی مسئله‌سنده دائر بر آز سویله‌شکاندن صوك مین لطفی فکری بك دن تورکیه‌نك موندن صوکٔغی حالی حقنده اوزینك نی فکرده بولونغانلغن و مملکت‌نك، قولده قالغان قسمن سلامت بر یولغه قویار ایچون تورك ضیالیلرینك وسیاسیلرینك نیلر توشونگانلك لرن صورادم.

— «افندم، بر کره کوز صالیگز، دنیانك هر طرفینه. قایوغنه یرده مسلمانلر بار ایسه آنلر علوم و معارف‌ده، تجارت و صنایع‌ده، ترقیات فکریه‌ده اوزلرینك کورشیلری بولغان باشقه ملت و باشقه دین اهللرندن آرتده‌لر. مونی انکار ایته‌ر اورن یوق. آنلرنك بو آرتده‌لقلرینه سبب ایتوب شمالده، یاکه جنوب‌ده بولنولرن ویاخود یاوروپاده، آفریقاده، آزیاده یاشاولرن کورسه‌ترگه ممکن توگل. چونکه بارسیده بر توسلی. گویا بر قالبدن چققان توسلی بارسیده بر فکرده‌لر. بو حالده بونلر آراسنده مشترك عمومی بر سبب ئزله‌رگه کیره‌ك. اول مشترك نرسه نسل و قان قرداشلـگی، یاکه تل و ادبیات برلـگی توگل. چونـکه بو جهتلردن بونلر آراسنده کوب فرقلر بار. بونلر آراسنده عمومی مشترك بولغان نرسه یالـگز دین‌گنه‌در. لـکن اسلام دینی فی حد ذاته ترقی و تمدن‌گه مانع توگل، بلـکه آنی قوتله‌وچی بر شریعتدر. بو حالده. ترقی‌گه

مانع بولغان نرسه بو دین‌گه صوککندن قوشلغان بر طاقم فکرلر و حکملر و تورلی کشیلر طرفندن یاصالغان تفسیرلر و شرحلر بولوب قالادر. حاضرنده ایسه دین اسلامنی تمام تمیزلەب ایسکی صافلغنه قایتارو ایله اوغراشورغه فرصت مساعد توگل، وقت یوق. کورشیلرمز بزنی طاپتاب اوزوب کیتەلر. بناء علیه بزگه بیك آشغچ حرکت ایتمی یارامی. بونك ایچون ایك جیگل و مناسب طریق سیاست ایله دین‌نی بر برسندن آیرمق‌در. عالم اسلامنك حاضرگه قدر ترقی ایته الماوینك سببی شول ایکیسن برگه بوطاب قاتناشدروب یورتولرندندر. اگر سیاست و اداره اشـلرینه دین قاتناشدرلمادیسه مسلمانلر درحال ترقی و تمدن یولینه کره‌چکلردر، مونده اصلا شـبهه یوقدر: نصل‌که خرستیانلرده و باشقه ملتلرده سیاست اوز یولی برلەن، دین اوز یولی برلەن بارا؛ هر ایکیسنده اوزلرینك اعتبار و نفوذلرن یوغالتمیلر و بر برسینه مانعده بولمیلر».

لطفی فکری بك‌نك بو سوزلرینه قارشی مین: خرستیانلق یالگز اخلاقی بر دین اولدیغی حالده، اسلامیتنك سیاست‌گه، تجارت‌گه، عائله معیشتینه وحتی شخصلرنك خصوصی احوالینه قدر زور تعلق بولغانلغن، بناء علیه سیاست و اداره مسئله‌لری ایله دین اسلامنی بر برسندن آیرو چیتن بولاچاغن وآیروغه قاراغانده آنی تمیزلەو و اصلاح ایتو بلکه تیزرەك ممکن بولاچاغن سویله‌دم.

لطفی فـکری بك کینه اوز فـکرنده ثابت قالوب: «ایك آخرده بولورغه تیوشلی نرسه کینه شـول آیرودر. آکا ئلله نیندی ئەیلەنچ یوللردن باروب چققانچه طوپ طوغری بارغه و هر نه قدر آور بولسەده طوغری شول مقصدنك اوزینه خدمت ایتارگه‌کیرەك. حاضر آز بولسەده اسلام دنیاسنده اویانو باشلانغان، بو فکرنی آکلاوچیلر و آکلاتوچیلر هر طرفده طابلور، مونه شول کشیلر آریمی طالمی خدمت ایتسەلر موفقیت کوریله‌چگنده شبهه یوقدر» دی. همده لطفی فکری بك‌نك فکرنچه بتون ملتنك یارطیسی بولغان اسلام خاتونلری حقوقسز، حریتسز قالدقچه، آنلر دورت استینا آراسینه یابلوب آصرالدقچه، یعنی گاوده‌نك یارطیسی پارالیچ بولوب طوردقچه مسـلمانلرنك ترقیسی، معیشت و حیات میداننده یاوروپالیلر ایله مقابله ایته آلولری هم آنلر آراسنده یاشی آلولری ممکن توگل، آنلر تدریجا ایزیله‌چکلر و بته‌چکلردر.

لطفی فـکری بك آلوك «حریت و ائتلاف» پارتیه‌سی طرفدارلرندن اولوب آکا بیك نق خدمت ایتدیگی حالده، کوبدن توگل اول پارتیه‌دن چغوب «مجددین فرقه‌سی» اسمیله اوزی یاگی بر فرقه تأسیس ایتارگه

کریشوب اوزینڭ غزته‌سنڭ کیچنلرده شونڭ پروغرامن اعلان ایتکان وپروغرامی نڭ میم ماده‌لرندن برسیده تورکیه‌ده حکومت جسمانیه ایله حکومت روحانیه‌نڭ آیریلووی مسئله‌سی ایدی. یعنی لطفی بکنڭ فکرینه بناء، تورکیه سلطانی صرف دنیاوی و سیاسی بر پادشاه اولوب، آنڭ خلیفه‌لك صفتی حکومت واداره مسئله‌لرنده هیچ بر رول اویناماسقه وخارجده‌گی اسلاملرغه‌ده آنڭ دینی ومعنوی بر تأثیری بولماسقه تیوشدر. اگر شوشی اساس قبول و رسما اعلان ایتلسه اوز قول آستلرنده کوب مسلمان خلقی بولغان یاوروپا دولتلرنده‌ده پانیسلامیزم فلان شبهه‌لری بتوب آنلرنڭ تورکیه‌گه یاخشی کوز برله‌ن قاراولرن امید ایتارگه ممکن بولاچقدر.

لطفی فکری بکنڭ بو فکری اساسلی بر مسئله ایکانلگنده شبهه یوق. لکن، بونڭ ایچونده کوب وقت کیره‌ك. یاپونیاده، بلغاریاده ۲۰ - ۳۰ سنه اچنده اشله‌نگان اشلرنڭ تورکیه‌ده آلای تیزگنه اشله‌نووی ممکن توگل‌لگی میدانده‌در. لطفی بکنڭ خاتونلرغه حقوق و حریت بیرو فکری بیك فائده‌لی هم پراکتیچنی بر اش اولوب، تورکیه‌ده شول فکرگه خدمت ایتوچیلر، نی قدر کوب بولسه تورکلرنڭ سعادتنه شول قدر زور یاردم ایته‌چکاری شبهه‌سزدر. مصرلی مرحوم قاسم امین بکنڭ خاتونلرغه حریت بیرو تیوشلگی حقنده یازغان اثری وقتیله تورکچه‌گه ترجمه ایتلوب استانبولغه کرتله باشلاغاچ، بر طاقم علمانڭ طاوش کوتاره باشلاولرینه بناء، «اتحاد وترقی» حکومتی آنی منع ایتکان ایدی. لطفی فکری بك حاضر شونی «حریت نسوان» عنوانی ایله اوزینڭ «تضمینات» غزته‌سنده فیلیه‌تون صورتنده نشر ایته بارادر.

۲۷ دیکابر.

۲۹

تورك اوجاغنده

موندن بر یل یاریم قدر آلوك تورك یاشلری « تورك اوجاغی » اسمنده رسمی بر جمعیت آچقانلر. جمعیتنك مقصدی: تورك‌لرنك ملی تربیه‌لرینه و آنلرنك علمی، اجتماعی، اقتصادی جهتلردن ترقیلریمه، تورك جنسی‌نك و تورك تلی‌نك تکملنه طریشمقدن عبارتدر. بو مقصدینه ایریشور ایچون جمعیت « تورك اوجاغی » آدلی قلوبلر آچوب درسلر، قونفرانسلر بیره‌چك، ادبیات مجلسلری ترتیب ایته‌چك، کتاب و رساله‌لر نشر ایته‌چك و مکتبلر آچاچقدر جمعیت‌نك تعقیب ایتدیگی مقصدلرندن بریده: تورکلرنی بایتورغه طریشو اولوب، بونك ایچونده جمعیت‌نك ادارەسی هر تورلی هنر وصنعت‌ایه‌لری برلن کوروشوب طانوشه‌چق، سوداگرلك وایگونچی‌لك جهتلرنچه تشویق و ترغیبلرده بولوناچق، بو خصوصلرده مادی ومعنوی یاردم ایتارگه طریشه‌چق، تورکلر آراسنده یاکی شرکتلر یاصالوغه، یاکی تجارتخانه‌لر آچیلوغه اجتهاد ایته‌چك.

«تورك اوجاغی» خالص ملی واجتماعی بر جمعیت اولوب سیاست اشلرینه هیچ وقت قاتناشمایه‌چق وسیاسی فرقه‌لرگه خدمت ایتمیه‌چکدر.

نظامنامه‌سینه بناء، جمعیت اعضالری یالگز تورکلردن عبارت بولورغه تیوش. هر آیده ایکی غروش (۱٦تین) تولەب طوروچیلر حقیقی اعضا بولالر. تورکلك‌گه وتورك اوجاغینه زور خدمتلری تیگان کشیلرنك فخری اعضا صایلانولری ممکندر. نظامنامه‌نك باشقه ماده‌لری علی العموم جمعیتلرده بولغان قاعده‌لر وترتیبلردن عبارتدر.

تورکلك فایده‌سینه طریشو قصدیله آچلغان بو جمعیت‌گه تورك یاشلرندن وضیالیلرندن بر قسم خلق بیك یاخشی قاراغانلر. بر یل اچنده یدی یوز قدر کشی اعضا بولوب یازلغانلر. اعضالقغه یازیلوچیلر آراسنده دوقتور، آدۋاقات، محرر، ادیب‌کبی تورلی صنف و مسلك‌گه منسوب آدملرده کوب بولغان. جمعیت اوز ینلك مقصدینه خدمت ایتو یولینه‌ده یاخشی‌غنه کرشکان ایکان. لکن، تورکیه‌نك همه اشلرن طوقتاتقان طرابلس وبالقان صوغشلری بو جمعیت‌گه‌ده تأثیر ایتوب، بایتاق مدتدن بیرلی «تورك اوجاغی» اوزینك خدمتلرن ادا ایته آلمی طورغان.

آقچورد اوغلی یوسف بك.

ایندی یمن، آرناود اختلاللری وطرابلس، بالقان صوغشلرینك نتیجه‌سنده تورك عنصری جاهل وفقیر بولونك ضررلری بیگره‌ك آچق کورلگاچ «تورك اوجاغی» اوزینك مقصدینه تیزره‌ك و نغراق خدمت ایتونی تیوش طابوب یاکیدن اشکه کرشکان. علمی وادبی جیولشلر یاصاب قونفرانسلر بیررگه باشلاغان.

مونه شوشی «تورك اوجاغی»، هلال احمر خدمتنده بولنو یاکه آنگا یاردم

ایتو ایچون کیلوبده موقتا استانبولده بولونغان هم مونده سودا ایتوب طوروچی مسلمانلر شرفینه کیچه‌گی کون بر چای ضیافتی یاصادی. ضیافت‌گه، قریم مسلمانلری طرفندن هلال احمر گه اعانه کیتروچی امیرحسن آغا بکروف، رستم افندی

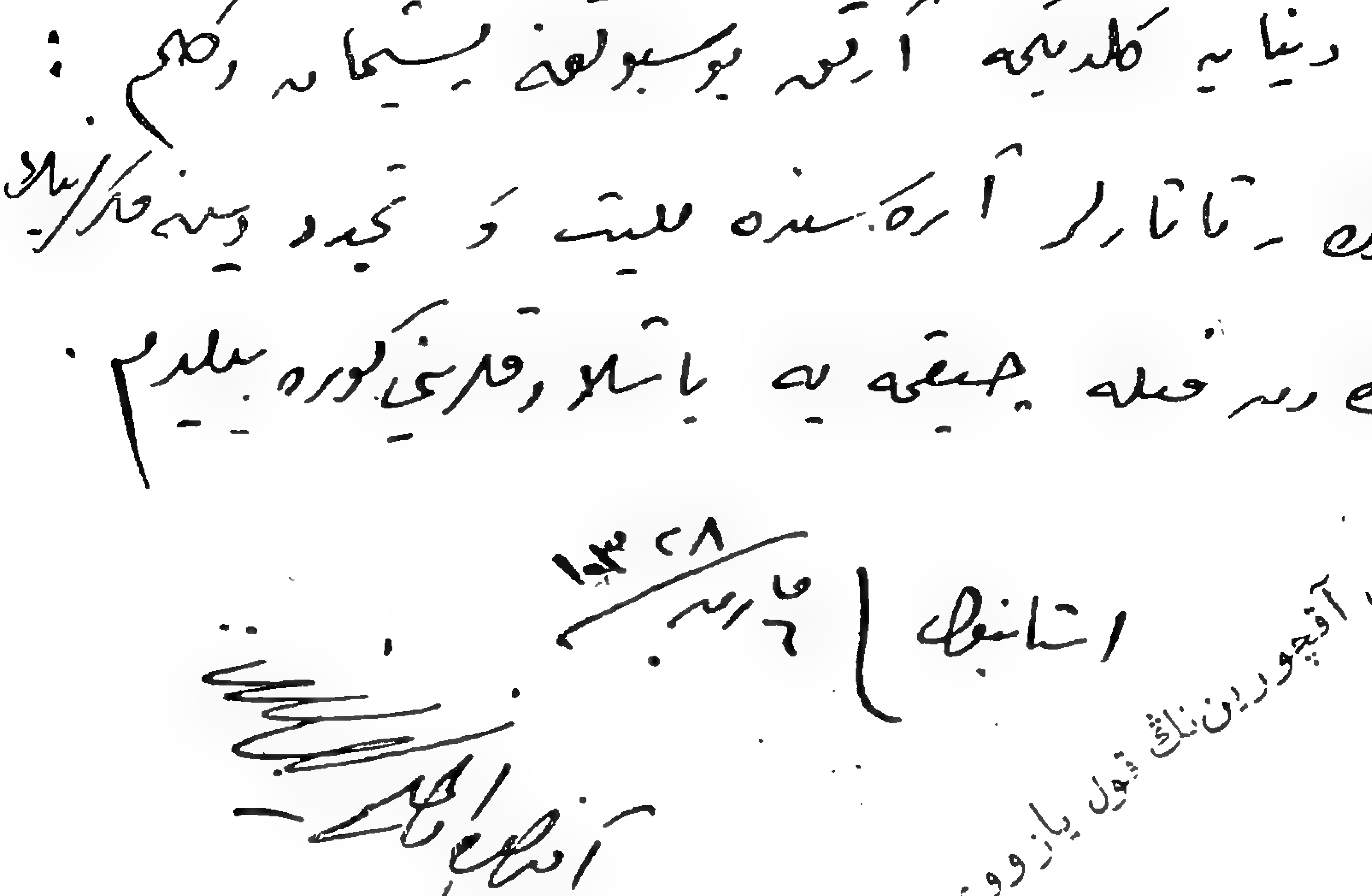

یوسف افندی آقچورین‌نڭ قول یازووی.

پارپه توف، مونده هلال احمر خدمتنده بولنوچی کبیر بکر، شریف احمد جانف، فاتح رحیمی افندیار، شمال تورکلری معتبرانندن اولوب مونده طوروچی عبدالرشید افندی، احمد بك آغایف و علی بك حسین زاده، احمد صائب بك همده حاجی اسماعیل افندی آبدوشف و حاجی امیر حسن افندی بکروف شیکللی بر نیچه معتبر سوداگرلر دعوتلی اولدیغی کبی، تاتار غزته‌لرینڭ مخبرلری صفتیله علی اصغر افندی کمال ایله مینده چاقرولی ایدك.

تورکلرنڭ یاش و فکرلی بر قسمی طرفندن، بیوك بر ملی مقصد ایله آچلغان بو جمعیت‌نڭ اعضالری ایله کوریشو، تورکیه‌نڭ بو کبی آور بر حاللر کیچرگان وقتنده آنارنڭ نی فکرده بولونغانلقاری حقنده آز بولسه‌ده بر فکر حاصل ایتو ایچون بو دعوتنی مع‌الممنونیه قبول ایتدك. بز بارغانده مجلسده یکرمی اوتوز قدر کشی بار و«اوجاق»نڭ رئیسی («افهام» غزته‌سینڭ مدیری) فرید بك و آنڭ معاونی یوسف آقچوره بکلرده شونده ایدی. بزنی شونده‌غی تورکلر ایله طانشدردیلر. بونلر آراسنده دارالفنون مدیری سامی بك، دوقتور عاقل مختار بك، تربیهٔ بدنیه مکتبی معلمی سلیم سری بك، «تورك یوردی» مجموعه‌سی محررلرندن کاظم نامی بك و باشقه‌لر بار ایدی.

«تورك اوجاغی» نڭ بناسی دیوان یولنده اوچ قاتلی گوزه‌ل بر ایوه‌در. شونده جمعیت‌نڭ کتبخانه و قرأتخانه‌سی، قونفرانس زالی، مجلس بولمه‌لری بار.

چای ضیافتی باشلانغاچ جمعیت نامندن رئیس معاونی یوسف بك قصقه بر نطق سویله‌ب قوناقلرغه «خوش کیلدیگز!» دیدی. تورك مجروحلرن قاراو و آنلرغه اعانت ایتو ایچون اوزاق یرلردن کیلگان تورك قرداشلرگه تشکر بیان ایتدی وبا خصوص تورك قرداشلرینڭ قانلی یاره‌لرن صارمق ایله مشغول بولغان، لکن محض عادت اقتضاسی سببلی حاضرگی مجلسده آرامزده بولونا آلماغان رقیه، مریم وگلثوم خانملرگه جمعیت اسمندن رحمت أیتدی. جمعیت اعضالری بر آوزدن آنڭ فکرن تأیید ایتدیلر و مذکور خانملرگه جمعیت‌نڭ تشکرینی یازوب یباررگه اوتندیلر.

بوڭا قارشی مین بر نیچه سوز ایله، بز مسافرلرگه بولغان التفاتی ایچون «اوجاغ» غه تشکر بیان ایتدم. «تورك یوردی»، «تورك اوجاغی» کبی ملی و عالی مقصدلرغه خدمت ایتوچی مؤسسه‌لردن تورکلرنڭ استقبالی ایچون کوب فائده‌لر مأمول بولدیغنی، حاضرنده تورکیه سیاستا مغلوب بولسه‌ده آڭا قاراب حمیتلی یاشلرنڭ مأیوس بولولری جائز بولمادیغنی، قضا و فلاکتلرنڭ بر ملت باشنده دائما قالمایه‌چغنی، اگر اوچاقچیلر ویوردچیلر اوز مسلکلرنده نق غیرت ایتسه‌لر ثمره‌لری تیز کوریله باشلایه‌چغنی، روسیه مسلمانلری آراسنده تجارت، صناعت، زراعت خصوصلرنده بایتاق ترقی کوریله باشلاوی تورك قوملرنده استعداد بارلغینه دلیل اولدیغنی عرض ایتدم.

سلیم سری بك «تورك اوجاغی»نڭ ایك مهم وظیفه‌لرندن برسی بالالرغه تربیهٔ بدنیه بیرو، ایڭ آلوك ملتنك بدنن سلامتله‌ندرو، صوڭره سلامت عقلنی سلامت بدنده ئزله‌و تیوش ایکانلکنی وبوندی جمعیت‌لرنڭ یاوروپاده وباخصوص انگلتره‌ده بیك کوب فائده‌لری کورلگانلکنی بیان ایتدی.

صڭره عبدالرشید افندی بر نطق ایراد ایتوب، بالالر ایچون تربیهٔ بدنیه لازم ایسه‌ده، بوندی جمعیتلر ومؤسسه‌لرنڭ یاوروپاغه و انگلترهگه تقلید ایچون گنه یاصالماوی، بلکه تورك لرنڭ اوز احوال ملیه و اصول معیشت‌لرینه موافق روشده ترتیب ایتلولری وبوندی کیره‌کلی نرسه‌لر تورك متفکرینی‌نڭ اوز باشلرندن چغووی تیوشلگینی، حاضرگه قدرده تورکلرده هر نرسه یاوروپاغه تقلید یوزندن گنه یاصالو سببلی هیچ بر خیرلی نتیجه بیرمه‌دیگنی، یاپونلر اوزلری ایسابله‌ب،

احمد بك آغایوف

اوزلری توشونوب یاصاو سببلی اوز حاللرن توزه‌تو یولنده بیك کوب ترقی ایتدیکلرینی سویله‌دی.

دار الفنون مدیری سامی بك: حاضرگی مغلوبیت سببلی تورك یاشلرینك مأیوسیتگه توشماولری، بلکه سعی و غیرتلرن دخیده آرتدروب، ملتنی ترگزرگه طریشولری لازم بولغانلقنی سویله‌دی و احوال سیاسیه‌چه تورکلرنك

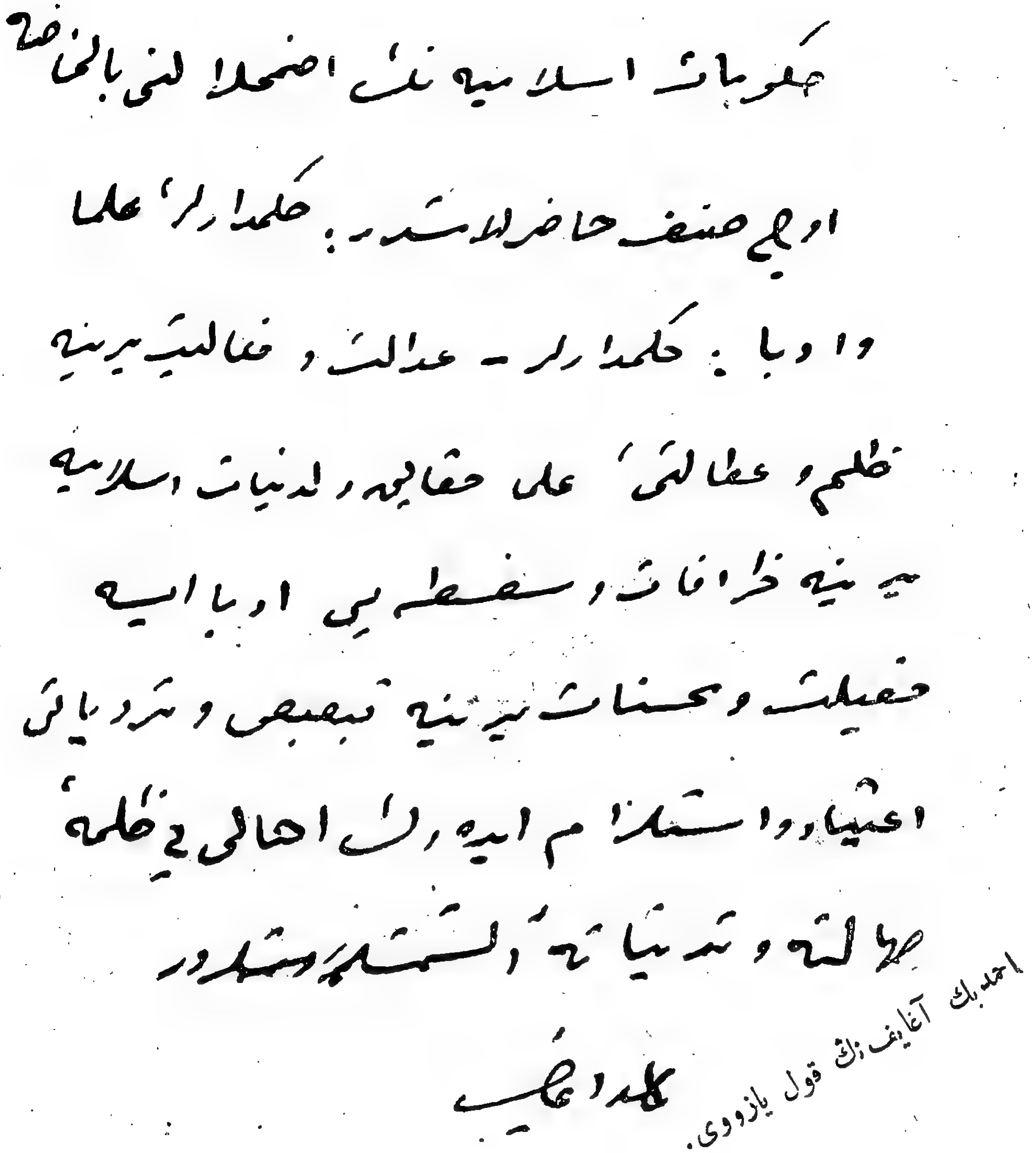
حکومات اسلامیه نك اضمحلالنی بالملاحظه
اوچ صنف حاضرلامشدر: حکمدارلر، علما
و ادبا. حکمدارلر - عدالت و فعالیت یرینه
ظلم و عطالتی، علما حقایق دینیات اسلامیه
یرینه خرافات و سفسطه‌یی، ادبا ایسه
فضیلت و محسنات یرینه تبصبص و تردیاتی
احیا و استدامه ایده‌رك اهالی‌یی ظلمه
جهالته و تدنیاته آلشدرمشلردر
احمد آغایف

احمدبك آغایف نك قول یازووی.

حاضرگی حالللرندنده آرتوغراق اوگغایسزلق‌غه توشکان، لکن سعی و غیرت سایه‌سنده کینه اوزلرن قوتقارغان ملتلر بولغانلق‌غه تاریخدن بر نیچه مثالللر کیتردی.

صگره احمد بك آغایف اوزون و مهم بر نطق سویلەب حاضرگی حالللرگه متعلق کوب نرسه‌لرنی ایضاح ایتدی.

شونی‌ده ایتوب اوتیم‌که: آلوك روس دار الفنوننده اکمال ایتکان، صگره اون یل قدر پاریژده طوروب تحصیل علوم ایتکان احمد بك آغایف اوزینك قوهٔ قلمیه‌سی، وسعت فکریه‌سی جهتندن بیك ممتاز و نادر بر ذاتدر. روسچه‌ده نه قدر گوزل یازغانلغن وآنك یازولری نه قدر سویلوب اوقولغانلغن تعریف ایتوب

طورغه حاجت یوق. آنی روسیه مسلمانلری اوزلری بله‌لر. ایندی مونده کیلوب آنڭ، فرانسوزچه یازغانلرن اوقی باشلاغاچ و اوقی طورغان کشیلر ایله سویله‌شکاچ آنڭ بو تلده‌ده شولایوق، بلکه روسچه‌سندن دخی آرتوق ماهر ایکانلگینه مینده قناعت حاصل بولدی. تورکچه یازوده‌ده بیك ترقی ایتکان. «ترجمان حقیقت» غزته‌سنده هر کون یازغان باش مقاله‌سی هر کم طرفندن بیك سویلوب اوقولا. ذاتا «ترجمان حقیقت» نڭ یاشاوینه ایڭ زور تأثیر ایتوچی نرسه‌ده شول آغایف مقاله‌لریدر.

آغایف طرفندن مجلسده سویله‌نگان نطق‌نڭ خلاصه‌سی بوندن عبارتدر:

— «حاضرگی یاش تورکلرنڭ ایتکان بتون خدمتلری کمال‌لر، مدحت‌لر، عبدالحق حامدلر طرفندن تعقیب ایتلگان ایدیال‌نی فعلیتگه چغارودن عبارت بولدی. آنلرنڭ تعقیب ایتکان ایدییاللری‌ده تخریب یعنی استبدادنی یمرو و سلطان حمید اداره‌سندن قوتولودن عبارت ایدی. آندن صوڭغیسی بوشلق، قاراڭغولق ایدی. چونکه استبدادنی یمرگاندن صوڭ نیشله‌و حقنده معلوم و معین بر پلان قورولماغان، بتون قوت و غیرتلر شول استبدادنی یمرو مقصدینه‌غنه حصر ایتلگان ایدی. استبداد یمرلدی. سلطان حمید اداره‌سی بترلدی. لکن شونڭ صوڭندوق یاش تورکلر بوشلق‌غه، قاراڭغولق‌غه کیلوب چقدیلر. قایسی یاقغه باررغه تیوشلگنی کورسه‌توچی یاقطی بر فنار (ملی بر غایه) موجود اولمادیغندن یاش تورکلرنڭ تورلیسی تورلی یاقغه کیتوب آداشدیلر. آراغه نزاع و اختلافلر توشدی. تورکیه‌نڭ ضعیف‌لنوون و بتریلوون کوتوب طورغان بدخواهلر بو فرصتدن استفاده ایتوب بتون قوتلری ایله آنڭ ضررینه طرشدیلر. نهایت، آنڭ باشینه شوشی قدر فلاکتلر کیلدی. لکن بو صوغشلرده جیڭلگان نرسه تورکلك توگل، عثمانلی‌لق‌در. حاضرگه قدر دولت عثمانیه وملت عثمانیه دیب یوروتلگان نرسه‌لر تورك، عرب، ارمنی، آرناود، کورد، روم، لاز، مسلمان، خرستیان، مجوسی کبی تورلی ملتلر و تورلی دینلرگه منسوب خلقلرنڭ، یاکه آتاسی آرناود، آناسی چرکس، یاخود آتاسی انگلیز آناسی عرب بولغان قوشومته و جیینتقلرنڭ هیئت مجموعه‌سندن عبارت ایدی. مملکتنی اداره ایته بلماوچی‌لر، وطن باشینه بلا کیتروچیلر، بو صوغشلرده جیڭلوچیلر مونه شولاردن عبارت بولغان حکومت عثمانیه‌در. تورك حکومتی توگلدر. تورکلر صاو بر خلقدر. آلار چریمه‌گان. حکومتنی آلار اوزلری مستقل اداره ایتکان بولسه‌لر البته دولت باشینه بو بلالر کیلمه‌گان بولور ایدی. نیته‌کم، صوغشنڭ

آخرینه طابا آنا طولی‌دن خالص تورك عسکری کیلوب یته باشلاغاچ‌ده چتالجه‌ده بلغارلرغه قارشی نیندی مظفریتلی موفقیتلر کورسه‌تلدی. تورکلرنك بارلق خطاسی بر برسن یاراتماغان، بر برسن آڭلاماغان و آڭلاشورغه تله‌مه‌گان شول قدر کوب خلقلرنك هیئت مجموعه‌سینه بر دولت و بر ملت اسمی بیروب یوروده و شونلرغه اشانوب صوغش باشلاوده بولدی. لکن تجربه کورسه‌تدی‌که، تورکیه منفعتن تورکلرگنه سویه‌رگه ممکندر. بو حالده کماللر، مدحتلر طرفندن تعقیب ایتلگان ایدیالنك صوڭغی یاغنده‌غی بوشلق‌نی طوترر ایچون آنده بر نرسه قویارغه، آنی یاقطورتر ایچون بر فنار یاندررغه کیره‌ك. آنده قویولاچق نرسه و آنده یاندریلاچق فنار ایسه تورکلك‌گه خدمت، تورکلك فائده‌سنه طریشودن عبارت بولورغه‌غنه ممکندر. مونه شوشی خدمتلرنی ادا ایتارگه‌ده «تورك یوردی»، «تورك اوجاغی» کرشکانلر. بناء علیه، بونلرنك تورکلك استقبالی ایچون زور خدمتلر ایفا ایتارگه موفق بولاچقلرنده اصلا شك و شبهه یوقدر. تورکلرنك حیات‌غه نی قدر استعدادلری بارلغی، شمال تورکلرینك تجارت ومعارف یوللرنده‌غی ترقیلری ایله معلومدر. احتمال‌که، حاضرگی احوال نتیجه‌سنده تورکیه‌نك سیاسی حیاتنه کوب نقصانلر کیلور. لکن بوکا قاراب تورکلك‌گه ضرر کیلماس، بالعکس آچی تجربه‌لردن عبرت آلوب اویانور، هیچ شبهه‌سز اولگی‌دن زیاده حقیقی حیات یولینه کرر. شونك ایچونك تورکلر مأیوس بولورغه توگل، بلکه اولگی‌دن زیاده غیرت ایله اشکه کریشورگه تیوش‌در».

احمد بك آغایف مسئله‌نی بیك آچیق تحلیل ایتوب و مثاللر کیتروب سویله‌دگندن مجلسکه بیك گوزه‌ل تأثیر ایتوب روح بیردی. صڭره، دوقتور عاقل مختار وکاظم نامی بکلر کینه تورکلرده ملی محبت و تورکلك روحی بولنونك تیوشلگی و حاضرگه قدر آنلرده شونك بولونماوندن کوب فلاکتلر کیلووی حقنده بیاناتده بولوندیلر.

واقعا، حاضرگه قدر تورکیه‌نك اداره‌سی خصوصنده اسلامیت، عثمانلیلق، تورکلك اساسلرندن هر برسی تورلی وقتلرده تورلیچه تجربه ایتلوب قارالمش، لکن برسی اوزرنك‌گنه تقرر ایته آلماینچه برسندن برسینه کیچلوب یورولب گندن بارسیده ضعیف قالمش و برسیده دولت اداره‌سینه اساس بولورلق روشده طامر جایا آلمامشدر. یوسف بك آقچوره جنابلرینك «اوچ طرز سیاست» نام رساله‌سی بو خصوصلرنی غایت اساسلی صورتده ایضاح ایتمکده اولدیغندن، واقف بولورغه تله‌گان کشیلر شونی اوقورغه تیوشدرلر.

٢٤ دیکابر.

۳۰

آورولر. مسجدلر. مهاجرلر. هندن، آمریقادن و مصردن اعانه‌لر. روم ایلی ده ظلملر. کوردلر. روسیه‌گه یاقنلاشو فکری. وقف اشلری. مرحوم احمد مدحت حقنده.

استانبولده وبا آزایدی. هر کونلك آوروچیلرنڭ صانی ۸—۱۰ غه، اولو چیلرنڭ صانی ۲-۳گه توشدی. زور جامع‌لرده آورو عسکرلرنی آلدن چغاروب قایسن قایا اورنلاشدروب بتردیلر. کوبسی تریلوب مملکتلرینه یبارلدی. بعضیلریده یاکادن عسکر صفنه کوندرلمشلردر. لکن، بونلر اورنینه جامعلرنڭ کوبسینه، دشمنلر قولینه کیچکان یرلرده‌گی مسلمان مهاجرلر اورنلاشدرلدی. خاتون قز، بالا چاغالر بارسیده مسجدلرنڭ اچنده، ایرلری ایشك آلدنده طورالر.

«آیا صوفیه» جامع شریفنده‌گی آورو عسکرلر آلدن آلنغان. مهاجرلر کرتلمه‌گان. لکن ئلی اچنده نماز قیلنمی، کروب یوررگه ممکن توگل. اچن طازارتالر، دیزینفکسیه یاصیلر، نمازلقلرن جه‌یه‌لر. ایشك آلدن تمیزلیلر. قاپقالری آچقدر. سلطان احمد جامعنده‌ده نماز قیلنمی. اچنده مهاجرلر بار. ایده‌ننده‌گی نمازلقلری آلنوب قویلغان. بیچاره مهاجرلرنڭ خاتون قز و بالا چاغالری طاش ایده‌ن اوستنه یوقاغنه بر چارشاو جه‌یب بوروشب اوطورغانلر. جامعنڭ گوزه‌ل مرمر باغانالری آراسینه باولر طاغوب بالالرینڭ بیشکلرن آصقانلر. شولارنی تیربه‌تب اوطورالر. سرگردان بولوب یوریلر. اوچه‌ر دورته‌ر یاشلق صبیلر یالان آیاق و کوبسنچه اشطانسز نیسز صالقون طاش اوستنده بویوغوب اوطورالر.

حاضرگنه شول جامعدن قایتدم. مهاجرلرنڭ بر ایکیسندن، آشار کزغه اچه‌ر کزگه بارمی؟ بیره‌لرمی؟ دیب صورادم.

— «الله دولته ملته زوال ویرمه‌سون، بیره‌لر، زورلرمزغه هر کون ۳ قداق، بالالرغه قداق یاریم ایکمك بیره‌لر، چوق شکر الحمدلله» دی.

— شورپا، بالالرکزغه سوت کبك نرسه‌لر بیرلمی‌می صوڭ، آلار نیچك یاشیلر؟ دیدم.

— ای قرداش، آندی نرسه‌لرنی توشده کوررگه‌ده یوق ایندی، اگر شول ایکمك طوقتالماسه بیك راضی مز، دی.

شونده یوروچی بر تورك مأمورندن ، بولارنك مونده نیشلەب طوتولدقلرن، فایده وقاچان یباریلەچکلرن صورادم .
ــ صلح بولغاچ بولارنی کیرو اوز مملکتلرینه قایتاروب یبارەچکمز، شوکا قدر مونده طورالر ایندی، دی .
ــ هیچ بولماسه شول صبیلرغه جلی شورپا، سوت، چای کبك نرسەلر بیرو ممکن توگلمی؟ هلال احمرده آقچه کوب دیلر بیت، دیدم .
ــ «آقچەدن اش قالمی، آقچه بار، لکن بولارنی طویدرونی یعنی جلی آش بیرونی رەتکه صالوب بولمی؛ چونکه بونلر اوزلری بیك کوب، اوزلری طاراو، صکره مسلمان خاتون قزلری ایرلر برلن قاتناشورغه ممکن توگل، آشنی تورلی یرلرده پشروب آشاتورغه زور بر آرغانیزاتسیه کیرەك، بر یردەگنه پشروب طاراتورغه تورلیسی تورلی یرده طورا، اوزلرینه آقچه بیرسەك آلار موندی مسجد اچلرنده ئلله نیچه یوزەر عائله نیچك ایتوب آش پشره آلسونلر، مونه شولارنی باشقاروب بولماغانغه کوره، بولار شولای طورا بیرەلر.
آقچه بولا طوروبده شونی طوتارغه بولدرا آلماو سببلی شول قدر کوب بیچارەلرنك شول حالده طوتلولری نی قدر شایان تأسف در .
مجروحلر قارارغه هندستان مسلمانلری طرفندن ۲۵ کشیلك ایکنچی هیئت کیلدی . اعضالری بارسیده ضیالی وبای مسلمانلر، کوبسی یاوروپا دارالفنونلرنده اوقوچی هندلی استودینتلردر. بونلرنی حاضرگه « قدرغه » دەگی اهلال احمر خسته خانەسینه یرلەشدردیلر. هلال احمرگه اعانه ایتوب اوزلری ایله ۷۵ ملك روپیه آقچه کیترگانلر. بتون اسبابی یتو وهر نرسەسی غایت مکملدر. صوغش باشلاندیسه بو هیئت چاترلر آلوب چتالجەغه صوغش میدانینه کیتارگه قرار بیروب قویغان .
شیق کیونگان، تیره یاقلری آلتون واصل طاشلردن عبارت بولغان ضیالی و بای بو هندلیلرنك خسته خانەده بش وقت نمازنی قالدرماولری، بازارغه چققانده هیچ بر نرسەنی خرستیان کیبتندن آلماینچه مسلمان وتورك کیبتلرندنگنه آلولری تورکلرنك تعجبلرن موجب بولادر .
آمریقادەغی «قانادا» مسلمانلریده تورك مجروحلری ایچون اوز آرا ۱٤ ملك صوم قدر اعانه جیوب یبارگانلر. مصر مسلمانلری و مصر هلال احمر هیئتلری مهاجرلرنی بیك قاریلر. استانبول طشنده یاتوچیلرینه باراق لر یاصاتوب بیرەلر. آربالری اوستینه قوورغه بریزینتلر طاراتالر. آورولرن خسته خانەلرگه جیوب

الالر. بو کونلرده گنه محض آورو مهاجرلرنی تربیه‌لر ایچون بیش یوز قاراولتلق خسته خانه آچدیلر.

استانبول غزته‌لرنده حاضر عائله اعلانلری کوب باصیلا. دشمن هجومی وقتنده بتون عائله‌لر پران زاران کیلوب طارالغانلر. برسن برسی طابا آلمیلر. قایسینک بالاسی یوغالغان قایسینک آتا آنالری قایده ایکانلگی بلنمی، حتی ایرلری خاتونلرندن، خاتونلری ایرلرندن آیریلشوب یوغالغانلر. حاضر غزته‌لر آرقیلی اعلان ایتشوب بر برلرن آزله‌شه‌لر. صوغشنک دهشتلی صفحه‌لرندن برسیده اوشبودر.

اجنبی سفیرلری، یاخود زوجه‌لری بعضا جامعلرگه یاکه استانبول طشنده‌غی بارلقالرغه یوروب مسلمان مهاجرلرگه صدقه‌لر، هدیه‌لر اوله‌شه‌لر. بزنک روسیه سفیری‌نک زوجه‌سی مادام گیرس جنابلریده بو کونلرنده شهزاده جامعنه باروب بعض هدیه‌لر وآشاو اچو نرسه‌لری اوله‌شکان.

یالطه‌دن هلال احمرگه ومهاجرلرگه اعانت کیترگان امیر حسن آغا بکروف ایله رستم افندی پارپه‌تف‌ده مادام ایله برلکده مهاجرلر یانینه یوروب، کیوم صالوم ویتاق نرسه‌لری اوله‌شدیلر. کیترگان آقچه‌لرینک ٤ ملك صومن مهاجرلر فائده‌سینه، ٤ ملك صومن مجروحلر فائده‌سینه اولمق اوزره هلال احمرگه طاپشردیلر. قالغانن اوزلری اوله‌شدیلر هم بر مقدارن اوله‌شور ایچون مادام گیرس جنابلرینه طاپشروب کیته‌چکلردر.

هندستاننک بومبای شهرنده، صوغشده مجروح وشهید بولغان اسلام عسکرینک عائله‌سن قارار ایچون اعانه جیارغه بر هیئت تشکل ایتکان ایکان. الشیخ قاسم افندی اداره‌سنده‌گی بو جمعیت‌نک حاضرگه قدر ۲۲۵ ملك روبیه اعانه جیغانلق خبری آلنمشدر.

روم ایلی قطعه‌سنده بالقان حکومتلری طرفندن اشغال ایتلگان یرلرده مسلمانلرغه فوق‌العاده صورتده جبر وظلم ایتلگانلگی هر کون غزته‌لر طولوسی وخصوصی خبرلردن آڭلاشلوب طورادر. مسلمانلرنک مال وملکلرن طالاو اوستنه اوزلرن قتل عام ایته‌لر، خاتون قزلرینک ناموسلرینه تیه‌لر ایکان. تورکیه بو خصوصده یاوروپا دولتلرینه مراجعت ایله آنلرنک نظر دقتلرن جلب ایتمشدر. تورکیه‌نک مجلس اعیان اعضالرندن بر نیچه بیوك آدملر امضا ایتوب کینه بو خصوصده یاوروپا حکمدارلرندن بعضیلرینه مراجعت ایتدیلر. ایتلگان ظلملر و جبرلرنی فاکتلر ایله کورسه‌تب یازا بارر ایچون استانبولده ضیالیلردن عبارت

بر «بیورو» یاصالدی. مونده، خریستیانلر طرفندن مسلمانلرغه ایتلگان ظلملر و جبرلرنی جیوب رساله شکلنده یازاچقلر. صگره بونی انگلیزچه، فرانسوزچه، نمسچه‌گه ترجمه ایله یاورویاغه طاراتاچقلر. بیورو اعضالری هر کون جیلوب اشلیلر.

• کوردلر «تشریك مساعی» اسمنده بر جمعیت یاصارغه تلەب، رسمی مساعده آلور ایچون حکومت‌گه ایتدیلر. بویله بر جمعیت یاصاو فکری آنلرغه ارمنستان مسئله‌سی قوزغالغاندن صوڭ کیلگان بولسه کیره‌ك. بعض بر تورك غزته‌لری طاغنوق شولارنی تقویه ایتوب «کورد ملت نجیبه‌سی» دیب یازا باشلادیلر. دوقتور عبدالله جودت افندی کوردلردن نی قدر خانلر، پادشاهلر و سلطانلر کیلگانلکنی کورسه‌تب ارمنی غزته‌لری ایله بحث‌گه کرشدی. «کورد ملت نجیبه‌سی» ده «آرناود ملت نجیبه‌سی» نه اوخشاماسا یارار ایدی!

آرناودلرنڭ تورکیه حمایه‌سنده قالورغه و آڭا تعلق لنورگه تله‌مه‌ولری هم‌ده اوزلرینه رئیس حکومت ایتوب مسلمان توگل، بلکه اجنبی بر خریستیان پرنس تعیین ایتارگه تله‌ولری مونده ناچار تاءثیر ایتدی. تورکلر آرناودلر ایله مناسبتنی آوزماو وآنلرغه قدر الحال خیرخواهلق کورسه‌تو طرفنده ایدیلر.

«علمدار» غزته‌سی تورکیه‌نڭ روسیه ایله یاقنلاشوون بیك موافق کوروب مقاله‌لر یازا. «بزنڭ ایچون چن دوست بولورغه یاری طورغان حکومت یالگز روسیه‌گنه بار، نیمسلرگه هیچ اشانورغه یارامی. آلارنڭ متفقلری بولغان ایتالیانلر بزنی نیشله‌تدیلر، شوندی آور وقتلرمزده گیرمانیا ایله آوستریادن نی فائده کوردك، سیاسی شهیر مراد بك آیتکانچه بزنڭ ایچون ایڭ موافقی روسیه‌در، آنڭ بلەن دوستلانسه‌ق انگلتره بلەن‌ده آرانی توزه‌تب بولور» دی.

معارف نظارتی بو کونلرده عمومی بر سیرکوله‌ر طاراتدی. لکن معناسی بیك آز، بولغان قدریسی ده ئلله قاچاندن بیرلی معلوم نرسه‌لر ایدی. مثلا: «مربی بولغان کشیلر تربیهٔ دینیه و اخلاقیه خصوصنده هر کم‌گه نمونهٔ فضیلت ومکتبلرمز برەر نمونهٔ تربیه بولورغه تیوشدر» دی. ئلله نیچه یرده قایتاروب تربیهٔ دینیه واخلاقیه‌نی ذکر ایته. البته بونلر بیك مهم و کیره‌کلی شیلردر. لکن سیرکوله‌ر برلن گنه اشله‌ب بولمی طورغان، بلکه یاخشی مکتبلردن یاخشی مربیلر و معلملر یتشدر و سایه‌سنده‌گنه بولا طورغان نرسه‌لردر

اتحاد وترقی حکومتی وقتنده اوقاف اداره‌سی بیك یاخشی حرکت‌گه کیلگان، اوقاف ناظری خیری بك بولغان وقتده وقف صوماسندن استانبولده

ئلله نیچه مکەر لیرا داخود کیتره طورغان بنالر، اوتەللر، مسافر خانەلر صالدرلغان، مسجدلر، مدرسەلر تعمیر ایتلە باشلاغان ایکان. لکن حکومت اوزگارگاچ بو اش‌ده یوز توبان قالغان. جامعلردن کوبسینک ترزەلری واتق، آراغه کوگارچنلر اویالاغان، مسجدلرنك طشقی بویاولری بتکان، واق مسجدلردن بایتاغی‌نك منارەلری یمریلوب توشکان. بارسیده شول کوینچه خرابه حالنده طورالر. کیچنلرده بر وقف کتبخانەدن اوچ ملك لیرالق (۲۵ ملك صوملق) بر کلام‌نی اوغرلاب چققانلر.

حاضر ایندی اوقاف اسلامیەلر ایچون مخصوص بر موزی خانه آچوب، کیرەك استانبولده وکیرەك ولایتلرده بولغان آثار عتیقه ونفیسەنی شونده جیماقچی بولالر. مخصوص بر کامیسیه طرفندن موزینك اوصتاوی ترتیب اولنوب تصدیق ایچون مینیسترلر مجلسینه تقدیم اولونمشدر.

استانبول شهرینك اصول ادارەسن اوزگارتر ایچون یاڭا بلدیه تشکیلاتی یاصیلر. آلوك شهر نالوغی‌نك یوزده سیکسانی بلدیه مأمورلرینك ژالونیەلرینه، باری یوزده یکرمیسی گنه شهر احتیاجنه کیته، یعنی یکرمی تین‌لك اش اشلەر ایچون ۸۰ ة لك کشی طوتولا ایکان. حاضر شونی اوزگارتب، مأمورلرنی کیمتورگه وشهر فائدەسینه طوتولاچق آقچەنی کوبرەك قالدررغه تلیلر. لکن اورنسز قالاچق مأمورلر بوڭا راضی بولمیلر، اختلاف و نزاع چغاررغه تلیلر؛ بناً علیه حکومت بونی اشلەسه آلوك بو مأمورلرگه اورن طابارغه و معاشلرن تأمین ایتارگه مجبور بولور توسلی کورینه.

ابوالضیا توفیق بك اوزینك «تصویر افکار» غزتەسنده روم ایلنده‌گی خرستیانلرنك مسلمانلارغه ظلم ایتولرن یازغاندن صوڭ، صلیب‌نی ظلمانیت وشیطانیت‌که نسبت بیروب هلال‌نی رحمانی ونورانی بر علامت صاناغان و «بر وقت کیلور البته بوصوگغیسی اولگیسن جیگار» دیب یازغان ایدی. صلیب‌نی تحقیر ایتدی دیه شول مقالەسی ایچون استانبولده‌غی گریك پطریقخانەسی ابوالضیا توفیق بك اوستندن صودغه بیرگان. ابوالضیا توفیق بك بونك اوزرینه پطریقخانه‌گه قارشی و خرستیانلر طرفندن ایتلگان ظلملر حقنده بر قاطی مقاله یازوب چغاردی.

مصر هلال احمر هیئتی‌نك استانبولده‌غی فخری رئیسی محمد شریعی پاشانك «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» اسمنده بر جمعیت آچارغه تشبث ایتکانلگن و بو خصوصده استانبولده تورلی سوزلر قوزغالغانلغن یازغان ایدم. نهایت، بو کونلرده،

مصر هلال احمر جمعیتی‌نڭ رئیسی مصردن محمد شریعی پاشاغه تیلیغرام بیروب: «بز سزنی آنده جمعیت‌لر آچوب سیاست ایله شغل‌لنور گه یبارمه‌دك، مجروحلرگه یاردم‌گه یباردك، بز سینی اورندن چغارماسدن آلوك اوزك اورنکدن استعفا ایت» دیگان. بونڭ اوزرینه محمد شریعی پاشا خدمتندن استعفا ایتدی و «تربیهٔ اسلامیه جمعیتی» حقنده سوز کیسلدی. محمدشریعی پاشا یاقنده مصرغه کیته‌چکدر.

مرحوم مدحت افندینڭ جنازه‌سن تورکلر اوزینڭ شاننه مناسب روشده دفن ایته آلماسه‌لرده ترجمهٔ حالی و خدمتلری حقنده غزته‌لرده بایتاق یازغالادیلر. «تصویر افکار» غزته‌سنده ابوالضیا توفیق بك دورت نومرده گوزه‌ل‌گنه یازدی. «اقدام» ده علی کمال‌بك‌ده بر مقاله یازوب مدحت افندینڭ کمالات ومقصودلرن بیان ایتدی. «صباح» ده‌ده اولدقچه مهم مقاله‌لر یازلدی. لکن بارسنده‌نده مهمی وایڭ یاخشی یازلغانی «تورك یوردی» مجموعه‌سینڭ ٦نچی نومیرنده چغاچق‌در. بونڭ بو نسخه‌سی عادتا مرحوم مدحت افندیگه مخصوص اولوب، رسمی قویولاچق هم بر نیچه کشیلر طرفندن انڭ حقنده یازلغان مقاله‌لر باصیلاچق. یوسف بك آقچوره طرفندن یازلغانی بالخاصه شایان دقت اولوب مدحت افندینی طانیسی کیلگان کشیلرنڭ بونی اوقولری توصیه اولنور.

ولی عهد یوسف عزالدین افندی حضرتلری اوزینڭ تشریفاتچیسی جمال بك اسمنده برونی گیرمانیا سفارتخانه‌سینه یباروب، گیرمانیانڭ خارجیه مینیستری کیدرله‌ن واخترنڭ وفاتی ایچون تعزیه بیان ایتدرگان. تورکلرنڭ بعضیلری، بلکه تورکیه‌نڭ ایڭ زور عالم و ایڭ زور خادملرندن بولغان مدحت افندینڭ وفاتی سببلی آنڭ عائله‌سینه‌ده شولای تعزیه بیان ایتلور دیب کوتکانلر ایدی. لکن حاضرگه قدر آندی بر اش بولووی ایشتلگانی یوق ئلی. احتمالکه بوندن صوڭ بولور...

۲۸ دیکابر.

۳۱

حریت، مساوات، عدالت.

بو ماطور و یاخشی سوزلر مونده شول قدر کوب استعمال ایتلگانلر و ایتلمکده‌درلرکه، قایده‌غنه قاراما کوزیگه بەریله‌لر. اورامغه چغووك برلن قارشوکده «حریت قهوه خانه‌سی» طورا. آزغنه بارغاچده «مشروطیت اوته‌لی» کوره‌سن. آشخانه‌غه کرسه‌ك هیبت پشکان «مشروطیت ژارقوبی» بار. گریك اوزینك دکانچغنی «عدالت بقالیه‌سی» آدلی قوشوب ژیۋصقه قویغان. ارمنی اوزینك «اخوت عثمانیه» پاریقماخیرسکی‌ینده تورکلرنك صقاللرن قروب طورا. سوتچی بلغار کیبتی‌نلك ایشگی اوستنلده «اتحاد عناصر سودچیسی» دیب یازلغان. تپه باشنده بریستول اوته‌لینك آستنده «قانون اساسی صرا خانه‌سی»، غلطه ده «حریت اوته‌لی»، یاننده «عدالت آشخانه‌سی» و «حریت صرا خانه‌سی» نلك ژیۋصقه‌لری ئلله قایدن یاریلوب یاتالر. نیکلدن یاکی‌صوغولغان تورك آقچه‌لرینك ده بر یاغینه: حریت، مساوات، عدالت دیب یازلغان. استقان، چنایاق و تریلکه‌لرگه قدر شوشی سوزلر نقش ایتلگان.

ششلی جاده‌سندن باروب کاغد خانه یولی ایله استانبولنك چیتنه چققاچ، غایت بییك و گوزه‌ل بر یرده، بلغار سیمینارياسی و خسته خانه‌سی یاننده «حریت ابدیه تپه‌سی» ده بار. گوزه‌ل باغچه یاصالوب اطرافی احاطه ایتلگان. شونك اورته‌سنده ۳۱ مارت واقعه‌سندن صوك استانبولغه کیلوب حریتنی یاکیدن قایتاروب آلغان وقتده شهید بولغان آفیتسرلر و فداکارلرنك قبرلری بار. آنك اوستینه مرمر طاشندن گوزه‌ل و یاخشوق زور ایتوب بییك بر اورن و آنك اوزرینه‌ده کینه مرمر طاشندن بیك زور بر طوپ کوپشه‌سی کبك نرسه یاصالغان. آنك آوزی کوك‌گه طابا کوتارلگان، یعنی مناره کبی هواغه اوزایوب طورادر.

بو مرمر باغانانك دورت یاغینه تورکیه‌ده حریت آلنونك تاریخلری وسلطان محمد رشاد خان حضرتلرینك اسمی نقش اولونغان.

استودینت عبدالرحمن افندی مصطافین ایله کیچه‌گنه شونده باروب سیر ایتدك. باصقچلرنك اوستینه منوب، ئلله قایلرغه چیکلی کورینه طورغان

منظره‌لرغه باقدق. باغچه‌نڭ اچنده یم یشل أوله‌ن بار. قش هواسی سببلی موکابوب و شیگوبره‌ك بولسه‌ده بعض بر صاری و زنگار چیچکلرده شونده کورینوب طورالر. چیچکلرنڭ بو صولغونلقلری «شول حریت ابدیه» تپه‌سن یاصاغان یاش تورکلرنگده باشلرینه کیلگان صولغونلقلرنی ایسکه توشوره. اطرافده‌غی منظره امثالسز درجه‌ده گوزه‌ل. لکن، جنوب یاغینه قاراغانده تیره‌لی زور طاش قیما ایله ئه‌یله‌نده‌روب آلغان و ئلله نیچه‌دیساتینه‌یرلرنی ضبط ایتکان بلغار سیمیناریاسی گنه بو «حریت ابدیه تپه‌سی» نه کوله‌گه بیروب طورا..

مونه شولای ایتوب حریت، مساوات و عدالت سوزلری مونده شول قدر کوب بولدیغی حالده و حریت ابدیه تپه‌سی‌ده بتون استانبول اوستینه اوزینڭ ماطورلق و لطافتن کورسه‌تب طوردیغی بر زمانده تورکیه‌ده تورکلردن باشقه همه ملتلر حریتسزلکدن، عدالتسز ومساواتسزلکدن زار یغلیلر. آرناودلر، بلغارلر، روملر، ارمنیلر و حتی عربلر بارسیده حریت صوریلر، و بعضیلری شونی آلور ایچون صوغوشالر، قریلشه‌لر، مال‌توگه‌لر، جان بیره‌لر. قالغانلریده شونلر یولندن بارورغه حاضرله‌نه‌لر.

تورکیه‌ده حریت، مساوات و عدالت صورامی طورغان برگنه خلق بار: اولده مملکت‌نڭ اصلِ خوجه‌سی بولغان تورکلردر، بو بیچاره‌لر مملکتنی ضبط أیتکاندن بیرلی بر کون راحت کوره آلماغانلر. وطننی صاقلار ایچون ملطقلرن جیلکه‌لرینه کوتاروب حدود باشلرنده عمر اوتکارگانلر. ایڭ تازه وقتلرن عسکرلکده اوتکارگانگه کوره عائله‌لری فقیر، یورتلری پریشان قالغان. اما، تورکگه باشقه ملتلر راحتله‌نب سودا ایتکانلر، هنر و صناعت‌گه بیریلوب بایوغانلر، اقتصادی جهتدن مملکت‌نڭ خوجه‌سی بولغانلر. حاضرگی کونده بایلق، معموریت، علم، راحت و سعادت بارسیده آلار قولنده، تورکلر اوزلری خدمتچی مقامنده‌لر. شولای بولا طوروبده تگیلر حریت، مساوات، عدالت یوقلقدن زارلانالر. تورکلر اوزلری ایسه مونی ایسابله‌ب قارارغه‌ده وقت طابا آلمیلر. همیشه حدود باشلرنده وطن ایچون جان بیره‌لر.

لکن، دنیاده هر نرسه‌نڭ بر نهایتی بولغانلغی شیکللی تورکلرده‌گی بو صبر و سکونت‌نڭده بر صوڭی بولورغه تیوشلکنی بو کونلرده استانبولده ایکی تورك خانمی کورسه‌تب هر کمنی حیرت‌گه قالدردیلر.

مجروحلر فائده‌سینه صاتار ایچون مونده هلال احمر جمعیتی طرفندن کچکنه میدالیونلر یاصالغان. آلارنی صاتار ایچون کیبت‌لرگه قویغانلر. بعض بر

حەیتلی کشیلر شونلرنك اون و یوز دانەسن صاتوب آلادە، صکرە اوزلری دوست ایشلرینه طاراتالر. یاکه یوروتوب برەملەب صاتوب آقچەسن جیالر. بونلرنك بهالری اوستلرینه یازلغان بولغانلقدن سؤ استعمال و خیانت کبك نرسه لر بولورغه ممکن توگل. میدالیون صاتودن حاصل بولغان آقچه نیچك گنه بولسەده هلال احمرگه کره.

مونه، اوچنچی کون ایکی تورك خانمی شول میدالیونلرنی کوب ایتدروب کیبتدن صاتوب آلغانلردە اوزلری برەملەب صاتوب یوررگه چققانلر. یانلرندە یاوروپالی بر خانمدە بولغان. بونلر کیچ برلن ساعت ۸ لردە اُلوك بك اوغلندە اورامدە اوتکان بارغان‌غه صاتقانلر. صکرە، شوندە قهوه خانەلرگه، ریستورانلرغه کروب یوروگانلر. نهایت مشهور «طوقاتلیان» ریستوران و قهوه خانەسینه کیلوب کرگانلر.

طوقاتلیان روسیه تبعەلـگنه کرگان بر ارمنیدر. بك اوغلی چادەسینك ایك یاخشی و غلبەلك یرندە بیك زور ایتوب نومیر آچقان. آنك آستینه بیك شەب ایتوب ریستوران و قهوه خانه یاصاغان. ریستورانی‌نك زالی بیك زور اولوب تورکیەنك حکومت کشیلری یاکه اوچریژدینیەلری بر نیچەشەر یوز کشیلك ضیافت بیرگان وقتلردە شوندە بیرەلر. نومیرلرندە هر نوع مسافرلر بولونا. حتی حربیه ناظری ناظم پاشادە، خدمتندن صوگغه قالوب چقغان و ایوینه قایتوب دنارگه کیچککان وقتلرندە شول طوقاتلیان نومیرندە قونا؛ آندە اوزینه مخصوص طوتولوب قویولغان بولمەسی بار، دیلر.

طوقاتلیاننك قهوه خانەسی اورام بویندە. تزەلری افراط درجەدە زور. کیچ برلن اچندە شغرم طولی کشی بولا. بونلر آراسندە یوز تورلی ملت، ملك تورلی قیافت بار. فقط بارسیدە ایرلرگنه. خاتون قز یوق. مونه تگی میدالیون صاتوچی تورك خاتونلری ساعت ۹ لردە شول قهوه خانەگه کیلوب کرگانلردە اوستال صاین یوروب میدالیون صاتا باشلاغانلر. اوستلرندەگی کیوملر صالوملری خالص تورکچه و غایت کبار هم بیتلرینەدە باشقه تورك خاتونلرینقی شیکللی قارە چوپرەك قاپلاولی بولغان. تیك خرستیانلر و یاوروپالیلر یاننه کیلـگاندە آنی کوتارگانلر. مسلمانلر یانینه کیلـگاندە توشورگانلر.

تورکیەدە هیچ کورلمەگان بو اش بتون قهوه خانه خلقینه دهشت بیرگان. تورك خاتونلرندە موندی جسارت کوریلووینه یاوروپالیلر شاشوب قالغانلر. مسلمانلرنكدە تعصبلری ژولقان شیکللی طاشورغه باشلاغان. برسی چغوب

درحال واقعه‌نی پالیتسه‌گه خبر بیرگان. پالیتسه قهوه خانه‌نڭ ایشك توبینه کیلـگان، اما اچکه کرر گه جسارت ایته آلمی، هیچ عیبسز ایکی مسلمان خاتونن آریستاوات ایتارگه باشلاسه یاوروپالیلر آراسنده کولنچ بولاچاق، احتمال تگیلر قارشی طوراچقار، زور اسقاندال چغاچق؛ شونڭ ایچونده پالیتسه اچکه پراصتوی کیومده‌گی بر کشینی کرتب خانملرغه اورامغه چغارغه قوشا. بونی خبر آلغاچ خانملر اچکی ایشك‌دن قهوه خانه کورشیسنده‌گی کاندیترسکی‌گه کره‌لر و آنڭ آشا چغوب پالیتسه‌دن قوتولماقچی بولالر. حالبوکه پالیتسه ایکی یاق اورامغه‌ده تیره یاقده‌غی ایشکلر توبینه قاراوللر قویوب طورغان بولغان ایکان. خانملر چغو برلن آلارنی طوتوب آلالر. درحال بر طاقم یاشلر جیولوب پالیتسه‌غه قارشی کیله‌لر و خانملرنی بیرماسکه طریشه‌لر، خلق جیولا، اسقاندال زورایا باشلی. اول آراده پالیتسه‌گه یاردم کیلوب یتشه. خلقنی طاراتالر، خانملرنی چاسته‌غه آلوب کیته‌لر.

آنڭ بارغاچ بونلردن جواب آلا باشلیلر، خانملر ایسه غایت آچق ایتدروب و زور جسارت ایله: «بز ناموسلی مسلمان خاتونلری‌مز، کبار عائله‌دنمز، مجروحلر ایچون اعانه جیوب اوزمزنڭ قرداشلرمزگه یاردم ایته‌چك بولدق، بز مشروطه‌لی و حر مملکتده طوروچی حر کشیلرمز، عقل دائره‌سنده اوزمز تله‌گان بر اشنی اشله‌رگه قادرمز، بر طاقم می‌لری چریگان ایرلرنڭ تعصب و حماقتلری یوزوندن مسلمان خاتونلرینڭ حاضرگه قدر چیکـکان فلاکتلری‌ده یتارلك بولدی ایندی، بلسونلرکه بوندن صوڭ آندی کشیلر خاتونلرنڭ ترقیلرینه مانع بولا آلماسلر، بز مسلمان خاتونلریده انسان شیکللی یاشارغه تلی‌مز.» دیگانلر.

مونی ایشتکان پولیس قومیساری آچووندن کوتاریلوب به‌ریله و درحال ادارهٔ عرفیه‌گه خبر بیره. تحقیق و تفتیش‌ایتکاننڭ صوڭنده بو خانملرنڭ کبار و ناموسلی عائله‌دن ایکانلـکلری، بونلر برلن ایسابله‌بره‌ك اش قیلورغه تیوشلگی آڭلاشیلا. شونڭ اوزرینه پرتاقول یاصاب اشنی ادارهٔ عرفیه‌گه طابشره‌لر و خانملرنی ایولرینه قایتاروب یباره‌لر.

«انتخاب افکار» غزته‌سی بو واقعه‌نی غایت ناچار بر روشده تصویر ایله خاتونلرنی عیبله‌ب و عمومیتله خاتونلر حقنده بیك حقارتلی سوزلر یازوب چغاردی. عادتا، مسلمانلرنی حر فکرلی خاتونلرغه قارشی پاغروم یاصارغه اونده‌دی. طبیعی، ترقیپرور و حر فکرلی کشیلردن بیك کوبلر آنڭ بو مقاله‌سینه

كبار توركـ خانملرينكـ قيافتلرى

کیفلری کیتدی. اداره خانه‌سینه باروب سوگوچیلرده بولغان. بزده اداره خانه‌سینه باروب احوالنڭ تفصیلاتن صوراشدق، لکن، خاتونلرنڭ کملر اولدیغن ده، واقعه‌نڭ تفصیلاتن‌ده بلمی‌مز، دیدیلر.

«انتخاب افکار» نڭ بو قیلانشینه بارسندنده بیگره‌ك بزنڭ مونده طوروچی یاکه موقتا مونده بولونغان روسیه‌لی تاتار یاشلری‌نڭ آچولری کیلدی. خاتونلرغه حقوق و حریت بیرلمه‌گان تقدیرده ملت‌نڭ یاشاوی ممکن توگل ایکانلگن بیك یاخشی آڭلاغان یاشلریمز «انتخاب افکار» نڭ مقاله‌سینه شدتلی پروتیست یاصارغه لزوم کوردیلر. اوزمزنڭ همشیره‌لرمزگه، آنالرمزغه شول قدر حقارت یاصالونی تحمل ایتو قابل توگللر، دیلر.

کچره‌ك بر مجلس یاصاوب تاتار یاشلری آراسنده بو مسئله مذاکره‌گه قویولدی. لکن، بو مسئله مونده‌غی احوالگه کوره یاخشوق مهم و نازك بر اش بولدیغندن الگاری مونڭ ایله یاخشی طانشورغه و احوالنی اوگره‌نرگه موافق کورلدی. بر طرفدن بو خانملرنڭ کملر اولدیغنی بلوب و ممکن بولسه اوزلری ایله کوریشوب سویله‌شب اوتارگه، ایکنچی طرفدنده بو مسئله‌گه مونده‌غی ضیالی تورك خانملرینڭ نیچك قاراغانلقلرن بلورگه و مسئله‌نی قابارتقان تقدیرده آلارنڭ ترقی و حریت حرکتینه زیان کیلوب کیلماون آڭلارغه مناسب طابلدی. اوشبو خدمتلرنڭ هر ایکیسی ایچون بره‌ر ایکیشه‌ر کشی انتخاب اولوندی.

کملر ایکانلگن بلورگه تعیین ایتکان کشیلرمز پالیتسه‌غه و پولیس مدیرلگینه باروب صوراشا طورغاچ بو خانملرنڭ برسی اسبق صدر اعظم تونسلی مشهور خیرالدین پاشانڭ‌قزی، ایکنچیسی‌سابق‌استانبول دیپوتاتی طاهرخیرالدین‌بك نڭ قز قرداشی ویانلرنده‌غی یاوروپالی‌نڭ بر نیمس غزته‌سینڭ مخبره‌سی‌ایکانلگن همده بو مسلمان خاتونلرینڭ‌اداره‌ٔ عرفیه طرفندن توقیف‌ایتلگانلکلرن آڭلامشلردز.

مسئله حاضرگه شول حالده. صگره نی بولوب قالور. اما، تورك غزته‌لرنڭ خاتونلرنی یاقلاب بر یول یازوچی کشی بولمادی.

خاتونلر مسئله‌سی آچلغاچ، تورك خاتونلری‌نڭ حاضرگی حاللری حقنده‌ده بر نیچه سوز یازوب اوتیم:

تورکیه‌ده اعلان ایتلگان حریت و مشروطیت‌نڭ مسلمان خاتونلرینه دائر اثری برده کورنمی دیه‌رلکدر. مکتب و اوقو جهتلری اولگیدن کوب اوزگارتلمه‌گانلگی شیکللی، کیوم صالوم، یورو طورو یاقلری‌ده بتونله‌ی سلطان حمید زماننده‌غی شیکللی، حتی کیوملری اول وقتله‌غیدنده یه‌مسزله‌شدرلگان،

قاچولری اول وقتدەغیدنده آرتوغراق قصنقیلق آستینه آلنغان. سلطان حمید وقتنده هیچ بولماسه اوزاملرده یوروگان وقتلرنده کوزلرن آچق قالدروب، بیتلرینه نچکه‌گنه آق پرده یابوب یوری آلالر ایدی. حاضرنده ایسه همه تورك خاتونلرینك بیتلرینه ایران خاتونلری شیکللی، چلترلی بر قاره چوپره‌ك قاپلانغان، کوزلری‌ده کورنمی. اوراملرده یوروگانده کیلوشسز، قاره چوچل توسلی کوربنه‌لر. ایسکی زمانده‌غی شیکللی حاضرنده‌ده تورکلر اوز خاتونلری ایله برگه آرباغه اوطوروب یوری آلمیلر، تیك آلوکده یوق برگنه نرسه آرتقان. اولده - توبان یاکه اورتا درجه‌ده‌ك تورکلرنك اوراملرده بیك سیره‌ك گنه اوز خاتونلری برلن برگه یوری آلولریدر. آلوك بوده ممنوع بر اش ایدی.

آلوك تورك خانملرینك اوزلرینه مخصوص بر غزته‌لری بار، آنده خاتون قز معیشتنه دائر بایتاق نرسه‌لر یازالر، و شول سایه‌ده ادیبه‌لر و محرره‌لر یتشه ایدی. حاضرنده ایسه آندی بر غزته‌لریده یوق، اوزلری عمومی غزته‌لرگه‌ده یازمیلر و غزته‌لرده‌ده آنلرغه دائر هیچ بر نرسه‌دن بحث ایتلمی. حریتدن بیرلی استانبولده اولسون، ولایتلرده اولسون مسلمان خاتونلری طرفندن آچلغان جمعیتلرده یوق. استانبولده «تعالئ نسوان» جمعیتی آچلغان ایکان. اولده بیك تیز سونگان. شویله‌که: مسلمان و تورك خاتونلری حاضرگی حالده اونتولغان بر حالده اولوب و رەشه‌تکه‌لر اچینه یابلوب قالغانلر. شونك ایچوندر، که ترقیپرور تورکلردن برسی میگا: «قرق کلیساده ۱۵ ملك تورك عسکرینك بلغارلردن قاچوونك سببن ئلله قایدن ئزله‌رگه حاجت یوق، آنی آنالرمز، طوتا و سگللرمزنك شول حالده طوتلولرندن، آلارغه یاقطی کون کورسه‌تمی، تازا هوا ایسناتمی طوروو-هزدن ئزله‌رگه تیوشدر» دی.

۳۱ دیکابر.

٣٢

هیجانلی بر کون. صلح مسئله‌سی. تورکیه فلوطی. استانبولده یاکی یل. شهرنی توزه‌تو. ایکی خاتون کورینه. یکرمی بیش ملڭ یالقاو کورنمی. بیوك ملی مجلس.

کامل پاشا کابینیتی توشه ایکان، دیگان سوزلر مونده ئلله قاچاندن بیرلی دوام ایته ایدی. صوڭغی بر ایکی کون اچنده بو خبر بیگره‌ك قوتله‌نوب کیتدی. بونڭ یانینه، صوغشنی یاکیدن باشلارغه طلب ایتوب باب عالی یاننده زور نمایش (دیمونستراتسیه) یاصالورغه حاضرله‌نه ایکان دیگان سوزلرده قوشلدی. کیچه (٣١ نچی دیکابرده) ایسه ایرته ساعت طوقزلرده باب عالی ایشك آلدینه بایتاق کوب عسکر کرتلدی. اولده بولمادی کامل پاشا توشکان، توشورولگان، اولگان، اوترلگان دیگان خبرلر شایع بولدی. نور عثمانیه‌ده «شرف افندی سوقاغی» نده‌غی «اتحاد و ترقی» قلوبی تیره‌سنده هم یاخشوق کوب جیاولی وآتلی عسکر حاضرلنگانلگی بلندی. گرچه بو قلوب حاضرنده مجروحلر خسته خانه‌سی ایسه‌ده، کینه «اتحاد و ترقی» چیلرنڭ شول تیره‌گه جییلوب میدانغه چغولری ظن ایتلگان ایکان.

«تصویر افکار» غزته‌سی ممکن قدر «اتحاد و ترقی» مسلگنده دوام ایله حاضرگی حکومتنی مؤاخذه ایته طورا. شونڭ ایچون ادارهٔ عرفیه طرفندن بیك یش یابلوب باشقه باشقه اسملرده چغادر. بر نیچه کونگنه اولوك «انتخاب افکار» اسمنده چققان ایدی. یابلوب بر کون طورغاچ، کیچه «تفسیر افکار» اسمنده چقدی. «نی حالده‌مز، قایده بارامز؟» سرلوحه‌لی باش مقاله‌سنده، صلح مسئله‌سنده یومشاق طورووی، قورقاقلغی، ترددی ایچون حکومتگه قارشی بیك قاطی یازغان و: «بزنی حقارت ایته‌لر، بزنی یاوروپادن قوالر، آلتی یوز یللق بر دولت اسلامیه‌نڭ وجودینه خاتمه چیگه‌لر، اوچیوز میلیونلق عالم اسلامنڭ مقدس مقام خلافتینی آیاقلر آستینه صالوب خورلیلر، بزنڭ طامرلرمزده بابالرمزنڭ قانی قالمادیمی؟ دشمانلرمزنڭ خنجرلری بوغازلرمزغه تره‌لگان وقتده‌ده بر جان اثری کورسه‌ته آلمی‌مزمنی؟ نی کوته‌مز طاغن؟» دیگان ایدی.

بوندن ماعدا، بو غزته‌نڭ اوشبو نومیرنده «خارج‌دن بر تورك فریادی» سرلوحه‌سیله بیك مؤثر بر مقاله باصلغان و بو مقاله‌ده عثمانلی تورکارینڭ بو قدر

حقارتلرگه توزوب طورولری بیك قاطی مؤاخذه اولنغان، وطنلرن و ناموسلرن صاقلاوغه تشویق ایتلگان و مقاله‌نك آخرنده: «بز تورکیه‌ده‌گی تورك لرنك بتونله‌ی قانلری قوروغان، جسارت‌لری بتکان بولووینه اوشانمی‌مز، حاضرگی صوغشده آلغان شول قدر زور درس عبرت‌دن صوك، بز آنلرنك صوغش صفلرنده شهید بولولرینه‌غنه توگل، تیوشلی کورلگان وقتده اوزلرینه ترتب ایتکان باشقه وظیفه‌لرنی‌ده ادا ایته‌چکلرینه ایمانمز بار. اگر تورکیه‌نی اداره ایتوچی‌لرنك می‌لری چریگان، باش‌لری صاصیغان بولسه آنك‌ده چاره‌سینه کریشورگه کیره‌ك توگلمی؟» دیلگان ایدی.

بیوك دائره‌لر احوالندن خبردار بولغان ابوالضیا توفیق بك‌نك غزته‌سنده حکومت‌گه قارشی بو درجه قاطی نرسه‌لر یازیلوب چققاچ بیك کوب کشیلر بوندن، کامل پاشانك توشو خبری درست بولاچاغن استدلال ایتکانلر، «تفسیر افکار» شونی سیزنوب یازغان دیه ایسابله‌گانلر ایدی. شول سببلی کیچه‌گی کوننی هر کم صبرسزلقله استانبول‌ده نی‌ده بولسه بر اوزگارش، نی‌ده بولسه یاڭی بر واقعه کوتدی. غزته صاتوچی مالای‌لر اوراملرده گوژله‌ب قچقرشقان صاین، علاوه توگلمی دیه هر کم آنلرنك قوللرینه قاری و کیچکی غزته‌لر چققان صاین هر برسن آلوب کوزنی یوگورته‌لر ایدی. هیچ بر نرسه بولمادی. طنچ اوتدی. لکن کیچه‌گی خبرلر حقنده جوابنی بو کون حکومت اوزی رسمی صورتده غزته‌لرگه باصدروب چقاردی.

استانبولنی اداره ایتوچی ادارهٔ عرفیه بو حقده بولای دی: «بر زماندن بیرلی بعض غزته‌لر گویا مینیسترلر آلماشنه‌چغی حقنده تورلی یالغانلر وحاضرگی احوال سیاسیه‌گه متعلق خلقنی قوتورتاچق هذیانلر یازالر. حتی عوام آراسینده‌ده بتونله‌ی عقل و منطق‌غه خلاف خبرلر طاراتیلا. بونلر بارسیده مملکتنك شوندی مشکل بر زمانده یاوروپا حضورنده حکومتنی اعتباردن توشورر ایچون مخصوص چغارلغان نرسه‌لردر. بونلر وطن‌غه و ملت‌گه خیانت‌در. موندی خبر یازوچی و طاراتوچیلر بیك نق جزاغه دوچار ایتله‌چکلردر».

مسئله طشقی یاقدن حاضرگه شونك ایله تماملدر. لکن، اچکی یاقدن آلای توگل، لوندون صلح مذاکره‌سینك آلغان شکلندن راضی بولماوچیلق حسی تورکلر آراسنده فوق العاده نق اوسه بارا. صلحنك تورکیه ایچون بو درجه ضررلی بولو احتمالینه موندن آلدن اوشاناوچیلر بیك کوب ایدی. حاضر حقیقتنی آڭلاغاندن صوك آنلر بارسیده حکومت‌گه خلاف فکرده‌گی کشیلر

جمله‌سینه کره بارالر. خصوصا، یاوروپا دولتلرینك تورکیه‌نی بو درجه قصولری و حکومتنك هیچ بر نرسه اشله‌مایینچه بارسینه‌ده موین ایبوب طورووی تورکلرنك آچولرن کیتره. هله، ادرنه‌نك بلغارلرغه قالدریلو وآطه‌لرنك‌ده کوبسی تورکیه قولندن چغو احتمالی تورکلرگه بیك زور مأیوسیت و فایغو بیره. بناء علیه، کابینیت‌نك خلق قاشنده‌غی اعتبار و نفوذی کیتکان صاین صارصیله بارا و شول سببلی، بو کابینیت نك عمری اوزون بولونی امید ایتارلك علامتار یوقدر.

صلح مسئله‌سی حقنده موندەغی معلومات حاضرگی ساعتده بوندن عبارتدر: لوندونده ایکی یاقنك وکیللاری آراسنده سویله‌شو کیسلگان. لکن یاوروپا دولتلری آراغه قصلورغه قرار بیردکاردن، ایکی یاقده شونی کوتوب طورالر. یاوروپا دولتلرینك سفیرلاری طرفندن تورکیه‌گه بیررگه یاصالغان تکلیف، شول دولتلرنك استانبول ایلچیلاری طرفندن‌ده قارالوب تمام بولغان. بوگون (برنچی غنوارده) کوندز ساعت ۲ده، ایلچیلرنك قارترااغی بولغان آوستریا سفیری طرفندن باب عالی‌گه کیتریلوب بیریله‌چك. صکره باشقه دولتلرنك ایلچیلاری اوزلری برەم برەم خارجیه ناظری نورادونگیان افندی‌گه کیلوب تلدن‌ده سویله‌یه‌چکلر.

اشانچلی منبعلردن آڭلاشلدیغنه کوره، دولتلر تورکیه‌گه ادرنه‌نی بلغاریاغه قالدروب کیلشورگه تکلیف ایته‌چکلر. شوڭا قارشی ادرنه‌ده‌گی مسجدلر وپادشاه تربه‌لرینك تورکیه ملکنده قالووینی تأمین قیلاچقلر، آطه‌لرنك کچکنه ایکی اوچ دانه‌سن وگریدنی یونانستان‌غه بیررگه مصلحت ایته‌چکلر، قالغان‌لرن اوزلری بلگانچه باشقارر ایچون اوز قاراولرینه آلاچقلردر.

تورك غزته‌لری، بو تکلیف جبری بر صورتده توگل، بلکه دوستانه بر روشده بولاچق، بناء علیه تورکیه بوڭا اوزینك راضی توگل‌لگن، ادرنه‌دن واز کیچمایه‌چگن بلدروب جواب بیره‌چك، دیلر. اما احوالدن خبردارراق کشیلر، یاوروپانك تکلیفی تله‌سه نی روشده بولسون تورکیه آنی قبول ایتمی بولدرا آلاچق توگل، ادرنه، مع التأسف، بزدن کیته‌چك، آطه لرنکده کوبسی اچقناچق، قالسه ده آناطولی غه و بوغازغه بیك یاقن بولغان اهمیتسزلری‌گنه قالور، دیلر. بو صوڭغیلرنك فکرینه بناء حاضرگی حالده تورکیه و بلغاریا عسکرینك ایکیسیده یاڭیدن صوغوشا آلاچق بر حالده توگلدرلر. ایکی یاقده بیك آریغان، یونچوغان، ایکی یاقده‌ده راسخودغه آقچه یوق. تورکلر صلحغه راضی بولمایینچه یاڭیدن صوغش باشلاسه‌لر باری چتالجه وکلیبولی یاننده قارشی

طورا آلورغه‌غنه قوللرندن کیله‌چك. اوزلری هجوم ایته آلاچق توگللر. اگر بلغارلرده هجوم ایتماینچه طورسه‌لر اصل صوغشو بولمایه‌چق. آطنه‌لر اوته‌چك، بو وقتده آزیغی بتوب ادرنه، اشقودره، یانیه‌لر ایستر ایسته‌مز دشمان‌غه تسلیم ایتلورگه مجبور بولاچقلر. بو حالده دشمانلرنك بار تله‌گان مقصودلری حاصل بولاچق. اما صوغش حالتنده طورودن تورکیه برنرسه‌ده قازانمایه‌چقدر. شونك ایچون‌ده نی بولسه‌ده تیزره‌ك صلح بولووی تورکیه ایچون خیرلیدر، دیلر.

اگر تورکیه‌نك فلوطی دیگزده یونان فلوطن جیگه آلسه اول وقت تورك عسکرینك قوریدن هجوم حرکتی باشلارغه‌ده حالندن کیلور ایدی. لکن، فلوطنك موفقیتی بیك آز، حتی هیچ یوقدر. روس غزته‌لرنده یازلدیغی کبی، تورك فلوطی‌نك خراب بولووی، ئلله قایسیلرینك ئلله نیچه شهر قزانلری شارتلاوی، مورجالری یمریلووی، آفیتسر و صالداتلری اولووی، مونده هیچ بر ایشتلگانی یوق. غزته‌لرده بولماسه خصوصی صورتده‌ده شویله‌نور ایدی، اول‌ده یوق. بناءً علیه اول خبرلر درست توگللر. «حمیدیه» قره‌یسری‌ده توزه‌تلب بتوب فلوطغه قاتناشدی. فلوط بر نیچه مرتبه‌لر چناق قلعه‌نك طشینه چغوب‌ده کردی. لکن، موفقیت دیب أیتورلك نرسه ایشتلمی. شول سببلی تورکلر عمومیتله اوزلرینك فلوط اهللرندن بیك ناراضیلر: حاضرگی ترسانه‌نی بتونله‌ی سبروب طاشلاب، اور یاگیدن باشقه یرگه بنا ایتارگه کیره‌ك، دیلر.

بوگون روملر و پراوصلاونیلرنك یل باشی. بایرام. لکن مونده آندی بایراملر هیچ بلنمی اوته. چونکه مونده ئلله نیچه ملت، ئلله نیچه تورلی دین و مذهب بار. هر قایوسی اوزینکن ایته بارا. ایکنچیلر آگا قاتناشمیلر. محکمه‌لر، کیبتلر، بانقه‌لر بتونله‌ی یابلا طورغان هیچ بر کون یوق. بو کون گریك و پراوصلاونی کیبتلرینك قایسیلری یابق. قاتولیك‌لرنك یل باشنده و بایراملرنده آلارنقی یابق بولا. یهودی بایراملرنده آلارنقی یابق بولا. مسلمانلر ایسه عمومیتله جمعه کونلرده‌ده سودا ایته‌لر. باری جمعه وقتنده‌غنه یابالر. سودا و خدمت وقتی ایچون بیلگوله‌نگان ساعت یوق. هر کم اوزی تله‌گانچه سودا ایته، اشلی و اشله‌تدره. کیبتلرنی آچو و یابو وقتلریده هر کمنك اوز اختیارنده‌در. یاگی یل باشینه قارشی کیچه شهرده یاغشوق کوب قار یاودی. بوگون برغرادوس صووق بار. آزغنه طوگدرغان بولغان ایدی. کیچ که‌طابا اریته باشلادی.

راژدیستوا بایرامنده بزنك روسیه سفیری غصپادین گیرس ایله زوجه‌سی

شرفینه روسیه‌نڭ مونده‌غی «قاغول» صوغش پراخودنده ضیافت بیریلوب بال مجلسی یاصالدی، مجلسده روسیه سفارت و قونسولخانه کشیلری وباشقه مسافرلر کوب ایدی. مادام گیرس، هلال احمرده خدمت ایتوچی بزنڭ طوتاشلرنی‌ده شونده دعوت ایتدی و بیارتب آلدرتدی.

استانبولنڭ اوراملرن کیکٔایتو دوام ایته. بایتاق یرلرده ایسکی بنالرنی یمرتب اورام و میدان یاصی بارالر، استانبول طرفنده بایزید و سلطان احمد میدانلرنده گوزه‌ل‌گنه پارقلر یاصالغان. بك اوغلنده شیشلی جاده‌سنده اورام اورتاسینه بویدن بوی‌غه آغاچلر اوطورتلوب گوزه‌ل‌گنه منظره حاصل ایتلگان. شهزاده و سلطان فاتح طرفلرنده‌ده اولگی‌گه کوره کوب اوزگارش بار. یانغان یرلرده اوراملر کیکٔایتلگان. یاڭی بنالر بر تیگزره‌ك ایتوب آدم عقللی بر روشده طاشدن، کیرپچدن صالنغان‌لر.

شهر باشلغی‌نڭ یاڭی چغارغان فرمانینه بناءً ایرته‌گه‌دن اعتبارا اورامده کویه‌نته بله‌ن اچه‌ك، باور، اوپکه صاتوب یورو، زور اورام‌لرده کتو کتو ایشاك اوستنه کارزینکه‌لر ایله بالچق، طوپراق، طاش تویه‌ب یوروتو، بیك طغز اورا ملرده حماللرنڭ دنیا قدر زور نرسه‌لر کوتاروب هر کمنی به‌روب صوغوب کیتولری، پالاس‌و جایمه‌لرنی ترزه‌لردن چغاروب اورام‌لرغه سلکو، زور اورام اورتالرنده طوقتاب ایت صاتوب طورو شیکللی نرسه‌لر منع ایتلمه‌جکدر. اگر چن چنداده بو اش بولا قالسه استانبول ایچون زور بر راحتلك بولور ایدی. لکن، مونده‌غی کشیلر بونڭ بولووینه اشانوب بتمیلر. چونکه، حاضرگه قدرده شوندی فرمان‌لر دورت مرتبه چقدی، حکمی بر ایکی آطنه‌دن آرتق‌غه بارمی، اشلر طاغنوق اولگی حالینه کره، دیلر.

تیلیفون حاضرنده باری حکومت محکمه‌لرنده و بعض بر غزته اداره‌لرنده گنه بار؛ کیبت‌لر و ایولرگه مایده یاصی باشلایه‌چقلر ایکان. شهر هوا غازی بله‌ن یاقطورتلا. استانبول یاغن یاقطورتو بر اجنبی شرکتنده‌در. بیك یاقطی و منتظم یانا. غلطه و بك اوغلی یاغن یاقطورتو حکومتنڭ اوز قولنده ایکان. اول یاق قارا کٔغی و نچار یانا هم کوب وقتلر بوزولوب، سونوب مشکلات چغا ایکان. مونه شونڭ شیکللی نرسه‌لرگه‌گنه قارابده تورگنلر: «بزدن بولمی، بزنڭ قولدن کیلمی ایندی» دیب اوزلرنکندن اخلاصلری قایتا، هر خصوصده اجنبی‌نی آرتق کوره‌لر.

ترامواییلر، قونقه‌لر ئلی یوری باشلاغان یوق. قاچان باشلاویی معلوم توگل.

آربا و ایزووشچیك بیك آز و قیمت بولغانلقدن قاتناشو و یورو مسئله‌سی صوڭ درجه‌ده اوڭایسز بر حالده‌در. شهرنڭ هر طرفی بر آول حالنده، اوز باشلرینه اوز دنیالرنده یاشیلر. مثلا: باب عالی جاده‌سندن ملا کورانی محله‌سنده طوروچی رشید افندیگه، یاکه آغایف‌غه باروب قایتو اورنبورغدن قارغالی‌غه باروب قایتو درجه‌سندوك چیتندر. آرباغه بر مجیدیه (١ صوم ٦٠ ۃ) توله‌رگه کیره‌ك هم بتون بر کون اوته.

ایزۋوشچیك قیمتلگی آت آزلقدن و مال آزیغی قیمتلکدن کیله‌در. حاضرنده موندە بزنڭ حسابچه پچاننڭ پوطی ١ صوم ٣٠ ــ ١ صوم ٤٠ ۃ، صالامنڭ پوطی ١ صوم ۵ ۃ، ١ صوم ١٠ ۃدر حربیه نظارتی عسکری آتلرغه پچان وصالامنی شوشی حقدن آلوب طورا. شوڭا کوره. قریم مسلمانلرندن برده فریمدن مونده کیتروب حربیه نظارتینه بر نیچه یوز مڭ پوط صالام بیررگه یوری. آنده پوطی ٣٠، ٣۵ ۃ، پراۋوز ٢۵، ٣٠ ۃلر چاماسنده ایکان. نیشله‌ب قالور.

استانبولده بولغان زور کتبخانه‌لرنڭ همه‌سی دیه‌رلك وقف طریقیله وجودگه کیترلمشلردر. حاضرگه قدر بونلر معارف نظارتی ادارەسنده بولونغانلر. اول آنلرنی رەتلەب قاری آلماغان. ترتیب‌گه قویماغان؛ فایسیلری بیکلی طورغان. کتابلر طوزان طوفراق آستنده یاتقانلر، حتی بعضیلرندن بیك مهم و قیمتدار کتابلر یوغالغانلغن سویلیلر. کوبدن توگل برسندن ٢۵ مڭ صوملق چاماسنده بر کلەم اورلانغانلغن یازدیلر. بو کونلرده حکومت شول کتبخانه‌لرنی معارف نظارتی ادارەسندن اوقاف ادارەسینه طاپشررغه قرار بیردی. اوقاف ادارەسی آنلرنی کاملا تفتیش ایتوب چغاچق، ترتیب‌گه قویاچق، یوغالودن صاقلایه‌چقدر. اگر اوقاف ادارەسی بونی شولای اشلی آلسه، نی قدر وقتلردن بیرلی بیکله‌نب، یابلوب، طارالوب یاتقان و بعضا اجنبیلر قولینه اسیر توشو خوفنده طورغان قیمتدار کتابلردن کوب فاتحه آلور و وقف ایتوب قالدرغان حمیتلی اسلاملرنڭ روحلرنده شادلاندرر ایدی.

اوتکان مقاله‌مده یازلغان ایکی تورك خاتونی واقعەسی اوزرینه استانبول محافظلغی (ادارۀ عرفیه)، مسلمان خاتونلرینڭ «آداب اسلامیه وتربیۀ ملیه ایله غیر متناسب قیافتده، خلق کوب بولغان یرلرده یورولری یاراماغانلغن، اگر یوروچیلر بولسه پالیتسه طرفندن طوتولوب بیك قاطی جزاغه دوچار ایتله‌چکلرن» اعلان ایتدی. «آداب اسلامیه و تربیۀ ملیه» نڭ معناسن پولیس افندی اوزی بله‌چك و شوڭا کوره حرکت ایته‌چکدر! استانبولنڭ بیش یوز قهوه خانه‌سنده وسطی

اولارق ایللیشەر کشیدن. یکرمی بیش ملڭ کشینڭ و شونلر جملەسندن چالمالی، جبەلی خواجە افندیلرنڭ ایرتەدن کیچ‌گە قدر قارتا، طاولا، شاقماق اویناب عطالتدە اوطورولری، اورامدە یوروچی ایرلرنڭ، اوچراغان مسلمان خاتونلرینە سوز قاتولری، ادبسزلك ایتولری «آداب اسلامیە و تربیۀ ملیە»گە مغایر توگل‌دە، ایکی مسلمان خاتونی‌نڭ مجروحلر فائدەسینە اعانە جیولری مغایر ایمش. مونە سیگا حریت، مساوات، عدالت!

شونڭ ایچوندر، کە تورکلر آراسندە: «بز باری بر آدم بولاچق توگلمز، انگلترە و روسیە کبك خرستیان دولتلری قول آستندە یاشاوچی مسلمانلر بزگە قاراغاندە راحترەك، طنچراق طورالر. آدم شیکللی یاشیلر، بایلقلریدە بزدن آرتق» دیگان فکر حاصل بولغان.

بو کونلردە استانبولدە مینیسترلر مجلسندە کامل پاشانڭ قوزغاتووی بویونچە «بیوك ملی مجلس» آچو مسئلەسی مذاکرە ایتلگان. لکن ٹلی‌گە بر قرار بیرلمەگان. بو مجلس‌گە مملکت‌نڭ الوغ مأمورلرندن، کبار و اشرافندن ۱۵۰ قدر کشی تعیین اولنوب، اوشبو صوڭغی واقعەلر سببلی حاصل بولغان حاللر مذاکرەگە قویلووی فرض ایتلە ایکان. بو فکرنڭ باشلانووی مشروطیت بتریلوب ملت مجلسی لغو ایتلوگە علامت دیب ایسابلاوچیلردە بار. لکن، ۱۸۷۶ نچی یلدە مدحت پاشانڭ تکلیفی ایلە «دیوان» نامندە، ۱۸۰ اعضادن مرکب شوندی بر مجلس بولوب اوتکان ایکان. احتمالکە بولا قالسە مونسیدە شولای‌غنە بولوب اوتەر.

۱ غنوار ۱۹۱۳

۳۳

اوچ سؤالغە جوابلر

توباندە ذکر ایتلەچك اوچ مسئلە حقندە تورکیەنڭ الوغ آدملرینڭ فکرلرن بالذات اوزلرندن ایشیتەسم کیلە ایدی. شول سببلی، استانبولغە کیلوب، بر آز فرصت طابقاچدە شول مسئلەلرگە جواب بیرولری مأمول بولغان و بیرگان جوابلری اهمیتلی صانالورغە تیوشلی کورلگان بر نیچە الوغ ذاتلر ایلە کوریشدم.

جوابلرن ایشتورگه تلەدیکم سؤاللر بونلر ایدی:

۱) «اتحاد و ترقی» جمعیتی بر وقتلر داخلده شول قدر قوت و نفوذگه، خارجده شول قدر حسن توجه و خیرخواهلقلرغه مالك اولدیغی حالده نیچك بولدیده اوزینك اورنینی صاقلی آلمادی؟ آرالرنده شول قدر مقتدر کشیلر بولدیغی حالده نیشلەب اوزینك استقبالن کوره آلمادی و بویله وخیم روشده سقوط ایتدی؟

۲) تورك عسکری بو بالقان صوغشنده نیشلەب بو قدر جیکلدی، تورکیه نك حکومت اربابی بونك بولای بولاچاغن نیچون آلدن آکلی آلمادیلر؟

۳) تورکیەنك، قالغان یرلرن اوز قولنده سلامت طوتا آلور ایچون موندن صوڭ امید بارمی؟ بولسه نیشلەگانده بو امید فعلیت‌گه چغاچق؟

مین مونده بو سؤاللرنی کوب کشیلردن وتورلی صنف‌غه منسوب آدملردن صورادم. تورلیسندن تورلی جوابلر آلوب خیلی معلومات حاصل ایتدم. لکن بونلرنك بارسن‌ده یازوب کچکنه بر غزته بیتلرن طوترو مناسب کورلمیدر. شوڭا کوره، سیاسی، یاکه علمی جهتلردن مونده زور اورن طوتقان ذاتلر طرفندن آلدیغم معلوماتنی بر قدر آیروب ذکرایتکاننك صوڭنده، باشقەلرندن آلنغان جوابلرنك بارسن برگه جیوب خلاصەسن‌غنه یازو نیتندەمن. شونی‌ده أیتوب أوتیم‌که: کوریشدیگم ذاتلردن بوسؤاللر شول یوغاریده یازلغان روشده صورالسه‌لرده آلنغان جوابلری کوبسنچه بونلرغه طوغریدن طوغری جواب بولوب چقمی، بلکه بو مسئلەلرگه عائد ایضاحات بولوب طابله وشول ایضاحات‌غه قاراب نتیجەنی آڭلارغه حاجت توشه‌در.

پرنس سعید حلیم پاشا حضورنده

بو سؤاللرگه دائر معلومات آلور ایچون کورشدیگم ذاتلردن برسی مصرلی پرنس سعید حلیم پاشادر. بو ذات صوڭ وقتلرده «اتحاد و ترقی» جمعیتی‌نك رئیسی بولغان. حاضرنده مجلس اعیان اعضاسیدر. مصر خدیوسی عباس پاشانك قرداشلرندن. اوزی بیك بای، ئللە نیچه میلیونلرغه مالك، مصرده و تورکیەده غایت کوب یرلری، ملکلری وبنالری بار ایکان. بك اوغلنده سنەوی یکرمیشەر مڭ لیرا داخود کیتره طورغان بر نیچه بنالرغه مالك بولغانلغی شیکللی، بوغاز اچنده‌ده کوب سرایلر و بنالر ایەسیدر. حاضرنده اوزی بوغاز اچنده «یڭی کوی» دیگان یرده طورا.

بو پاشا ایله کوریشوومه عبد الرشید افندی ابراهیم جنابلری واسطەلك

ایتدی. اول آنك ایله یاخشی طانش ایكان. بر یكشنبه كوننی، استانبول كوپرندن كیته طورغان پراخودلرنك برسینه اوطوروب عبد الرشید افندی ایله «یڭی كوی» گه كیتدك. بر ساعت قدر بارغاندن صوڭ شونده باروب، پاشانك دۋاریس ایشك آلدینه كردك. دۋاریسی تمام بوسفورنك قریینده. قاپقه توبنده‌گی قاراول بزنی كمال حرمت ایله سلاملاب اوتكاردی. ایشك آلدنده‌غی باغچه‌نك ماتورلغی، زینتی، مرمر استاتولر، جاین قشن یاشل یافراقلی طوروچی آغاچلر و چیچكلرنك بیرگان لطافت و منظره‌سی آیتوب بتررلك توگل ـ شول قدر گوزل.

پرنس سعید حلیم پاشا

[حاضرگی صدر اعظم و خارجیه ناظری]

سرای‌نك ایشگی توبنده‌گی، كومر كبك قاپ قارا بیتلی، لكن آپ آق یافالر قویوب شیق كیونگان عربده ئلله قایدن سلام بیروب بزنی قارشی آلدی و عبد الرشید افندینك قولن اوپدی. سرای‌نك اچینه كرگاچ طاغنوق بر نیچه خدمتچیلر كیلوب قارشی آلدیلر. زالغه كررگه اوتندیلر. غایت گوزل كاریدورلر و بولمه‌لرنی اوتوب بزنی برز الغه كرتدیلر. اوطوردق. اویماق كبك كچكنه گنه فنجانلر ایله قهوه‌لر كیلدی. سیغاره‌لر تقدیم ایتلدی. آراسی بر اون مینوت اوتكاچ بره‌و كروب: ـ بیوریگز، پاشا حضرتلری یانینه! دیدی.

طاغن بر نیچه بولمه‌لرنی اوتوب، زور بر كابینیت‌گه باروب چقدق. قصقه بویلی، قالونراق گاوده‌لی بر ذات بزنی قارشی آلدی. عبد الرشید افندی بونك ایله آلوك اوزی كورشدی، صوڭره مینی طانشدردی. بو ذات شول پرنس سعید پاشا ایكان. بزگه اورنلر كورسه‌تب اوطوررغه اشارت ایتدی.

بو بولمه محراب شیكللی سرایینك بناسندن طشقه‌راق چغاریلوب، بوسفور اچینه كرتلگان. اوچ یاقده‌غی ترزه‌لرندنه بوغاز اچی‌نك بتون منظره‌سی

کورینوب طورا. ترزه‌لردن باشنی طغوب صوزغانده بوسفورنڭ صولرینه قول یته‌چك قدر یاقندر.

بولمه‌نڭ ایچ‌ننك اعلا کله‌ملر، دیوارلرنده قیمتلی لوحه‌لر، تابلولر، اورندقلر، اوستاللر و میبللر بارسیده «ده‌قادانس» استیلنده و قیمتلی آغاچلردن یاصالغان نرسه‌لردر. سعید پاشا سیڤیل کیومده، ساچلری آغارا باشلاغان. باشنده فس، میوغی قصقه‌غنه ایتوب کیسلگان، صقالی قرغان.

اوطورغاچده گوزه‌ل تورکچه ایله: «خوش کیلدیکز» دیدی و میندن روسیه مسلمانلرینڭ احوالینه دائر بعض نرسه‌لر صورارغه باشلادی. اوقیلرمی؟ مکتب و مدرسه‌لریکز نی حالده؟ مسلمانلر آراسنده هنر و صناعت بارمی؟ ملالریکز نیچك، احوال زماندن خبردار کشیلرمی؟ روسلر ایله یاخشی کیچنه‌سزمی، روس مکتبلرنده اوقیسزمی؟ دی. بونلرنی البته بر یولی توگل، سوز مناسبتی کیلگان صاین صوراشا باردی. «روسیه‌لی بر مسلمان غزته‌سینڭ محرری ایله کوریشوومه بیك ممنون بولدم» دیدی.

صڭره صوراشو نوبتی میڭا کیلدی. حاضرگی صوغش و صلح مسئله‌لرینه دائر بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، مین سوزنی حکومت‌نڭ ادارەسی و اتحاد ترقی جمعیتی‌نه طابا طارتدم و: «احتمالکه حکومت اتحاد و ترقیچیلر قولنده قالغان بولسه حاضرگی بو صوغش باشلانماغان بولور یاکه باشلانسه‌ده تورکیه ایچون بو درجه فلاکتلی بولماس ایدی؟» دیدم. پاشا حضرتلری مینم بو فکرمنی تصدیق ایتوب: «های های، آنده هیچ شبهه یوق. ذاتا معلومکزدر، بزنڭ دشمانلریمز ایڭ آلوك بتون کوچلرن «اتحاد و ترقی»نی یمررگه صرف ایتدیلر، بونڭ ایچون داخلدن و خارجدن هر تورلی واسطه‌لر حاضرله‌دیلر، نهایت آنی یقڤاندن صوڭ کیڭ بر طن آلوب مملکتمزگه هجوم ایتدیلر، حکومت اتحاد وترقیچیلر قولنده بولغان مدتده آلارنڭ بو درجه جسارت کورسه‌ته آلو احتماللری یوق ایدی» دیدی.

شونڭ اوزرینه مین طاغن سوزنی دوام ایتدروب یوقاریده مذکور مسئله‌لر حقنده، لطفا بر آز معلومات و ایضاحات بیرولرینی اوتندم.

بو آراده ملڭ باشی ذکی بك کیلگانلگن و پاشانی کوررگه تله‌دگن خبر بیردیلر. آلوب کررگه قوشدی. کابینیتگه کرووی برلن طانودم: چتالجه‌دن ناظم پاشا و ارکان حرب هیئتی قایتقانده مینده بر پویزدده قایتوب بو ذات ایله بر واغونده طوغری کیلگان و طانوشقان ایدك. ذکی بك عملده قفقاس

خاندانلرندن اولوب، تعلیم و تربیه‌سینی استانبولده آلغان و عسکرلك خدمتنه بولونغان، یاوروپا پایتختلرینك بر نیچه‌سنده تورکیه‌نك آتاشه میلیته‌ری (ۋاییننی آگینتی) بولوب طورغان وصوڭ وقتده شول مأموریتی ایله یونانستاننك پایتختی آفینه‌ده بولغان بر ذاتدر.

ذکی بك ایله کورشکاندن صوڭ سعید پاشا مینم سؤاللریمه ایضاحات بیررگه باشلاب خیلی نرسه‌لر سویله‌دی. آنك دیدیگینه کوره، بو مملکتنی قوتقاروب قالاچق قوت یالگز «اتحاد و ترقی» گنه‌در. شونك ایچونده باشده مملکت‌نك بتون آڭلی صنفی آنك طرفنده بولونوب، خلاص و نجاتنی آندن کوتکانلر، هم فی‌الحقیقة «اتحاد و ترقی» جمعیتی‌ده مملکتنی قوتقارو ایچون لازم بولغان افکار و تشبثلرده کیمچی‌لك ایتمه‌گان و شول کوینچه دوام ایتکانده اشنك خیرلی نتیجه‌لری کوریله‌چگنده اصلا شبهه یوق ایکان. لکن، تورکیه‌نك سلامت و سعادتن تله‌می طورغان کشیلر و اول کشیلرگه چیتدن یاردم ایتوچیلر بتون قوتلری ایله بو جمعیتگه قارشی حرکت ایته‌رگه باشلاغانلر. آنلر بو خصوصده مادی و معنوی هر تورلی سببلرگه کرشکانلر. تورکلرنك اوزلری آراسنده بعض بر منفعت شخصیه ایه‌لری میدان‌غه چغوب تگیلرگه آلت بولغانلر. شول طریقچه اچدنده، طشدنده «اتحاد و ترقی» نك طامرینه بالطه چابارغه طوتونولغان. اگرده ملت‌ده (تورکلرده) آڭ، اوز فائده‌لری ایله ضررلرن آیورا آلورلق معارف بولسه تگی‌لرنك زور اهمیتی بولماغانده بولور ایدی. لکن، مع‌التأسف، تورك خلقی معارفدن محروم، آنلرده حمیت ملیه و وطنیه اویانماغان. آنلر اوزلرینه یاخشی یوز کورسه‌تکان یاقغه آوارغه حاضر طورالر. شول سببلی آنلر آراسنده ایگولگان فتنه اورلقلری هر وقت یمش بیره‌در. ملت‌نك شوندی ضعیف و یومشاق ایکانلگن بلوب «اتحاد و ترقی» جمعیتی حکم و قوتنی اوزنده نغراق طوتارغه، مطلوب بولغان اصلاحات و تجددنی کرتو خصوصنده کوب نرسه‌دن طارتنماسقه تیوش ایدی. لکن اول، تورکلرنی فرانسوزلر اورنینه قویوب، تورکیه‌نی فرانسیه کبك بلوب اش قیلغان، حریت و اختیارنی خلقنك اوز قولینه طاپشرغان، خلق ایسه موندن فائده‌لانا آلورلق درجه‌ده بولماغانلقدن نهایت، مملکت ایچون اوشبو فلاکتلر کیلگان. «اتحاد ترقی» جمعیتی اش باشندن توشوریلو برلن آرناودلق‌غه آفطونومیا بیریلو، آنك آرتندانوق ماکیدونیا مسئله‌سی قوزغالوب بالقان صوغشی باشلانو، آنك اوزرینه آناطولی‌ده بیله ارمنی و عرب مسئله‌لری قوزغالو اتحاد ترقی جمعیتی‌نك کملر طرفندن و نیچون

ترشورولدیگنی کورسه‌ترگه کافی در.

صوغشده جیکلونك سببلری حقنده سعید پاشا بویله دیه‌در: «اتحاد ترقی»نك متمادیا دورت یل حاضرله‌گان پلانلری آستی اوستگه کیتریلوب بوزولدقدن صکره، احوالنی بلگان کشیلر بارسیده اش باشندن توشوریلوب قورال، آزق و یوللرنك قایده و نیچك ایکانلگن بلمه‌گان کشیلر خوجه بولوب قالغاندن صوك اول اشنك نیچك ره‌تی بولسون! بونك اوستینه، «اتحاد ترقی»نك اش باشندن توشورولووی و حکومتنك بر طاقم داخلی و خارجی اینتریغه‌لرگه آلت بولووی خلق‌نك حکومت‌گه امنیتن بتردی، استقبال‌گه امیدن صووندردی، عسکر وضابطلر آراسینه تفرقه کروب عمومیتله خلقنك روحن توشوردی. شول سببلی عسکر چن روح بلهن صوغوشمادی، باری بر آخرنده مملکتنی چیتلرگه بیره‌چکلر، تیك بزنی قردرالرغنه دیگان توسلی قارادی. حالبوکه طرابلس صوغشی وقتنده خلق‌ده نیندی قوتلی روح بار ایدی. چونکه اول وقت حکومت «اتحاد ترقی» قولنده بولوب، آنك باشلقلری بتون کوچلریله خلقنی روحلاندرالر، اوزلری صوغشقه باروب فداکارلق کورسه‌ته‌لر ایدی. اول وقت «حریت و ائتلافچیلر» حکومت‌گه قارشی کیلوب، تورلی فتنه‌لر چغاروب طوردقلری حالده بیله خلقنك روحی توشمه‌دی. اما، بو صوغش وقتنده «اتحاد ترقی» چیلر حکومت‌گه قارشی هیچ بر فتنه ومشکلات چغارمادیلر، بار قوتلری ایله حکومت‌گه یاردمده بولوندیلر، لکن بوکا مقابل حکومت آنلرنی جیوب تورمه‌گه طوتردی: حکومت اوزی و طرفدارلری خلق‌غه و عسکرگه روح بیره آلمادی، صوغش ایچون آقچه، قورال، آزق کبك مادی قوتلر نیقدر لازم ایسه جان آزوغی بولغان معنوی قوت، کوکل کوتارنکی‌لگی، استقبال امیدیده شول قدرلی لازمدر. بزنك بو صوغشده اولگیلری بولا طوروب استفاده ایتلمه‌دی، صوکغیسی ایسه بتونله‌ی بولمادی. شول سببلی جیکلدك.

بوندن صوك تورکیه‌نك استقبالی حقنده سعید پاشا یالکز برگنه نرسه کوره: اول‌ده، اگر تیزدن اتحاد ترقی جمعیتی اش باشینه منوب بتون قوتنی اوز قولینه آلسه و اوتکانده یاصاغان بعض بر خطالرن بتروب، اوزینك پروغرامن عمل‌گه قویو حقنده هیچ نرسه‌گه قارامی، حتی لازم بولسه دیکتاتورلق ایتودنده قورقمی اشکه کرشسه تورکیه‌نك مستقل بر حکومت حالنده یاشاوی ممکن، یوقسه روم ایلنده‌گی واقعه‌لر عینیله آناطولی‌ده‌ده دوام ایته‌چك ونهایت تورکیه‌نك استقلالینه خاتمه بیریله‌چکدر.

ـ صوڭ، «اتحاد ترقی»نڭ یاکیدن اش باشینه منووی ممکنمی؟ حاضرگی احوال آکا مساعد کورنمی بیت، دیدم.

ـ تورکلر بو احوالدن عبرت آلورغه تیوش، اگر ایندیده اویانماسەلر و اوزلرینڭ نیندی اویونلرغه آلت بولوب یورگانلکلرن آکلی آلماسەلر موندن صوڭ آلار ایچون مستقل حیات بتدی دیمکدر، کینەده بر طاقم ترددلر ایله وقت اوتکاررگه فرصت قالمادی ایندی، دیدی.

سوزلرندن وفکرلرندن آکلاشلدیغنه کوره، سعید پاشا حقیقتا بیك حمیتلی بر تورك و اتحاد ترقینڭ بیك اخلاصلی بر طرفداری‌در. ذاتا، شول قدر بای ویوغاری بر درجەلی بر ذات اولدیغی حالده سیاست و جماعت اشلرینه قاتناشوب تورلی سوزلر ایشتورگه و تعرضلرغه اوچراونی اوستینه آلورغه راضی بولووی آنڭ حمیتلی و فداکارلقلی بر ذات ایکانلگن کورسەترگه کافیدر.

شوشی سعید پاشانڭ کشیلری آطنەسنده ایکی اوچ مرتبه، استانبول مسجدلرنده و استانبول طشنده یاتوچی مسلمان مهاجرلرینه اعانه طاراتوب چغالر. «اتحاد و ترقی»گه قارشی تورلی تعرضلرده بولنوچی فیلسوف رضا توفیق بك کبی ذاتلرده شوشی سعید پاشانڭ بوغاز ایچندەگی سرایلرنده بوشلای طورالر و حتی معیشتلرن‌ده آنڭ اوستندن تأمین ایتەلر ایکان. لکن، کیکڭ کوکللی سعید پاشا همیشه اوزینڭ یاخشی‌لق ایتوودن طوقتامیدر.

مونده مصر پرنسلرندن ایکنچی بر سعید پاشا بار. آنسی‌ده شولایوق بای وشولایوق حمیتلی دیلر. تورکیه ساحللرنده یوروچی پراخودلر بارسیده چیتلرنکی دیەرلکدر. خصوصا یونان پراخودلری تورکیه‌نڭ بتون آقچەسن اوزلرینه طارتالر. تورکلرنڭ اوزلریده آزراق مثال آلماسلرمی دیب مونه شوشی ایکنچی سعید پاشا اوتکان یل بیك هیبت اوچ زور پراخود الوب تورکیه صولرنده یوروته باشلاغان. ایڭ ألوك تورکیه حکومتی بوکا یونان پراخودلرندن آلنمی طورغان یاکا بر نالوغ قویغان. گویا تگیلردن ایسکی امتیازلرغه بناء اول نالوغ آلنماسەده سعید پاشا پراخودنی یاکی یوروته باشلاغانلقدن یاکا نالوغلرنی تولەرگه مجبور بولورغه تیوش ایمش. سعید پاشا بر سوزده دیمەگان. نالوغلرنی تولی بیرگان. صکره گریك پراخود قومپانیەلری آنڭ پراخودلرینه قارشی هر تورلی چارەلرگه کرشکانلر. اوزلرینڭ تاقصەلرن کیموتکانلر. طاوارلرن سعید پاشا پراخودلرنده یورتوچیلرگه، بانقەلرده، و بازارلرده تورلی مشکلات کورسەته باشلاغانلر. سعید پاشاده طوقتاب قالماغان: تاقصەنی تگیلرنڭ

یارطی حقینه ، چیرك حقینه توشورگان ، فقیرارنی بوشـلای یورتکان . حتی طویدررغه بوشلای آزق بیردرتکان. پراخودنك کاپیتانلرن، ماتروسلرن بارسن‌ده مسلمانلردن قویدرتقان و نهایت، شول مسلمان کاپیتانلرنك برسی بر پراخودنی طاشقه به‌ردرتب هلاك ایتدرگان. قالغان ایکیسی هنوز یوریلر. لکن، مع‌التأسف بونلردن عبرت آلوچی• مسلمانلر ئلی طابلمی طورا ایکان .

مونه شولای مونده‌غی کشیلر، مونه شولای مونده‌غی حاللر!

۲ غنوار. ۱۹۱۳.

۳٤

صلح مسئله‌سینه یاوروپا قاتناشووی . نه یاپه‌لم افندم . خواجه افندی اوزینك نارگیله‌سن چیگه بیره . «شیرا» نی طوبقه طوتو. مسجدلرگه پراقلاماتسیه‌لر یابشدرو.

نهایت ، نوطه بیرلدی . بالقان سایوزنیکلری ایله کیلشو حقنده یاوروپا دولتلری طرفندن باب عالی‌گه بر تکلیف نامه بیریله‌چگی مونده بر نیچه کونلردن بیرلی کوتوله ، لـکن ، نی سببدندر کون صاین کیچگه بارا و شول سببلی تورك غزته‌لری : یاوروپا دولتلرینك اوز آرالرنده اختلاف چقغان ایکان ، تکلیف نامه‌نی بیرودن واز کیچکانلر ایکان ، خصوصا ۳نچی غنوارده «حمیدیه» قره‌یسری نك یونانستان‌ده «شیرا» لیمانن طوبقه طوتووی سببلی احوال‌نك بتونله‌ی اوزگاروب کیتووی احتمال طوتولا ایکان ، دیب یازا باشلاغانلر ایدی .

غزته کاغدی اوستنده‌گی شوندی موفقیتلی خبرلرنی اوقوب اوز اوزلرن قناعتلندررلك درجه‌ده صاف دل بولغان قهوه خانه مداوملری‌ده بونلرنی اوقوب سوینه‌لر و حتی غزته خیاللری اوستنه اوز خیاللرن‌ده قوشوب: بلغاریا اینده صوغشنی نیچون باشلاغانلغینه اوکونه ایکان، تورکیه‌دن کیلشونی اوزی صوراماقچی بولا ، لـکن خورلانا وشول سببلی یاوروپا دولتلرینك آراغه قاتناشولرن اوتنه ، آلار طـگلیسلری کیلمی ایکان ، دیلر ایدی .

لـکن ، کوب اوتمه‌دی ، مع‌التأسف ، آچی حقیقت بتون دهشتیله اوزن کورسه‌تدی : کیچه ٤نچی غنوار جمعه کون جمعه‌دن صوك ساعت ۳ده باب عالی جاده‌سی بلەن یوغاری طابا منوب کیتکان و باب عالی قاپقاسی توبینه باروب

طوقتاغان ایکیشه‌ر آتلی دورت ایکیپاژ ایله، ایکی آفطوموبیل، آلتی یوز یللق بر حکومت ایچون‌گنه توگل، احتمالـگه ملك اوچیوز یللق مقام خلافت ایچون‌ده حیات وممات مسئله‌لرن حاوی بولغان بر طاباق کاغذنی تورکیه حکومتنه ایلتوب طاپشردیلر.

هر نه قدر، «صباح» غزته‌سی، بوگون (جمعه کون) مسلمان بایرامی بولغانلقدن نوطه‌نك بوگون طاپشرلو احتمالی یوق دیب یازوب چغارسه‌ده، غزته مخبرلری کوبسنچه باب عالی‌نك تیره‌سنده یورودن و با خصوص باب عالی قارشو سنده‌غی «استانبول» قهوه خانه‌سنده اوطوروب باب عالی اطرافنده نیلر کورونگاننی تماشا ایتودن کیری طورمیلر ایدی.

ساعت ۳ ده، شوفور یانینه بر قاۋاص اوطورغان آوستریا گیربلی بر آفطوموبیل باب عالی قاپقه‌سندن کروب کیتو برله‌ن غزته مخبرلری درحال اور-نلرندن سیکروب طوروب قارار ایچون ترزه و ایشك یانینه یاقنراق باردیلر. اوله بولمادی قوچرلری یانینه قاۋاصلر اوطورغان اوچ ایکیپاژ، صگره بر آفطو موبیل، طاغن بر ایکیپاژ کیلوب کردیلر. باب عالی قاپقه‌سی توبنده قاراول طوروچی، باشلرینه یارطی قاربوز کبك قزل توسده‌گی نرسه‌لر کیگان پاژارنی قامانده صالداتلری وآلار یانننده‌غی آق بورکلی پولیسلر بونلرغه کمال تعظیم ایله سلام بیروب قالدیلر. باب عالی‌نك ایشکلرندن خدمتچیلر چغوب بو مسافرلرنی قارشی آلدیلر ویرگه قدر بوگوله بوگوله تمنا ایتدیلر.

بو مسافرلرده تورکیه حکومتینه، ایکنچی پایتختی بولغان ادرنه‌دن و آناطولی ایله بوغازلرنك آچقچلری بولغان آطه‌لردن واز کیچونی تکلیف ایتارگه کیلگان: آوستریا ایلچیسی مارکی پاللاویچینی، انگلتره ایلچیسی سیر لاوتر، روسیه ایلچیسی غصپادین گیرس، گیرمانیا ایلچیسی بارون وانگنهایم، ایتالیا ایلچیسی مارکی دی غارونی، فرانسیه ایلچیسی موسیو بومپار، ایدیلر.

یاهو، نیقدر عجایب حال: دورت بالقان حکومتی برله‌شوب بر تورکیه اوستینه هجوم ایته‌لر، بتون خرستیانلق دنیاسی آنلرغه حسن توجه کورسته‌ته ومعاونتده بولونالر. ضبط ایتکان یرلرنده اهل اسلامغه، دنیا یارالتلغاندن بیرلی کورلمه‌گان وحشت اجرا ایته‌لر، بتون مال وملکلرن طالیلر، یورتلرن یاندرالر. اوچه‌ر بیشه‌ر یوز یاش یکتلرن قرغه بر چوقور یانینه جیوب آتدروب آوتره‌لر. قزلرن وخاتونلرن جیوب آلوب وحشی حیوانلر شیکللی آنلرنك ناموسلرینه تجاوز ایته‌لر. بتون روم ایلی مظلوم مسلمانلرنك قانلرینه بویالا. اما «انسانیتلی»

یاوروپا، گویا هیچ نرسه بولماغان شیکللی سکوت ایته . اول غنه‌ده توگل، حتی دشمانلر اوزلری صوغشوب آلا آلماغان شهرلرنی‌ده آلارغه بیررگه تکلیف قیلا. ادرنه، یانیه، اشقودره بتون عثمانلی تاریخنه شرف بیررلك روشده اوزلرن مدافعه ایته‌لر. دشمنلر نه قدر طرشدقلری حالده بونلرنی ضبط ایتودن عاجز قالدیلر. قورال قوتی ایله بیرلمه‌گان بو شهرلرنی آلتی سفیر طرفندن امضا ایتلگان بر طاباق کاغد ایله بیررگه مجبوریت بولو، نه قدر فجیع بر منظره‌در!

سفیرلر باب عالی‌نك زور ایشگندن کروب کیتکاچ قهوه خانه‌ده‌گی مخبرلر، اورنلرینه اوطوروشوب جدی صورتده بر برسیله سویله‌شورگه، نوطه‌نك مندرجه‌سی باب عالی طرفندن نیندی جواب بیریله‌چگی و بونلرنك نتیجه‌سی نی بولاچاغی حقنده فکرله‌شورگه باشلادیلر. لکن، دیوان اوستینه منوب آیاقلرن بوکله‌ب اوطورغان بر خواجه (ملا) افندی اورنندن هیچ قوزغالمایچه نارگیله‌سن چیگه، توتونلرن پوف، پوف ایتوب هواغه صاوورا و کوزلرینی‌ده، بر قولینه طوتقان قاطورغالی بر کتابنك صاری کاغدلری اوستنده آقرون‌غنه یوروته ایدی.

ایکنچی بر اوستال یاننده، غایت شیق کیونگان، آلتون کوزلکلی ایکی تورك بکلری‌ده طاولا اوینیلر، شاقماقلرنی شالت، شولت ایتدروب صوغالر ایدی. بونلر هیچ نرسه‌گه التفات ایتمه‌دیلر واورنلرندن‌ده قوزغالمادیلر. بونلر ایچون بالقان صوغشی، ملت ناموسی، وطن تهلکه‌سی، ادرنه مسئله‌سی بارمی، یوقمی؟ هیچ معلوم توگل، اما بتون کوکللری و کوزلری آللرنده‌غی طاولاغه مربوط ایدی.

انسان شولای هر وقت عیبنی باشقه‌لر اوستنه آوداررغه واوزن مظلوم کورسه‌تورگه یاراتا . لکن بیك کوب وقتلرده کشی ظلمنی اوزینه اوزی ایته‌در. یاوروپا خرستیاندر، متعصب‌در. لکن، آنك اساس ایتوب طوتدیغی ایك برنچی قاعده‌سی، کوچلیلر طرفنده بولونودن عبارتدر. بلغاریا ۳۵ یل اچنده کوچلی بولا بلگان. شول سببلی آوروپا آنك یاقلی، تورکلر ایسه یاوروپاده آلتی یوز یل یاشاسه‌لرده کوچلی بولوب قالا بلمه‌گانلر هم حاضرنده‌ده کوچلی بولو یولینه کرمیلر. مونه شونك ایچون‌ده بتون یاوروپا آنلردن یوز چویره . ۲۰نچی عصرنك کوچی عسکر سونگوسندن بیگره‌ك مملکت‌نك معموریتنك، خلقنك بایلق و تازالغنك، معارف ومدنیت‌نك انتشارنده ایکانلگن سویله‌ب طورغه‌ده حاجت یوقدر. شولار بولغاننك صوگننده‌غنه سونگو برله‌ن طوپلردن فائده کوریله‌در. یوقسه، جاهل، فقیر، ایزلگان، حمیت ملیه و وطنیه‌دن محروم، روحسز بر ملتنك آچلق

و خسته‌لکدن یوزلری صارغایغان بالالری قولنده بولغان سونگولرنك تأثیری بیك آز بولادر.

سفیرلر طرفندن باب عالی‌گه بیرلگان نوطه‌نك مندرجه‌سی ئلی حاضرگه مونده آچق معلوم توگل. لکن، بوگون عثمانلی تیلیغراف آگینتستواسینك رسمی خبرینه کوره، نوطه نزاکت قاعده‌لرینه رعایت ایتوب یازلمش و شونك ایله برابر، قطعی وآشغچ عباره‌لر ایله بیان ایتلمشدر. بوندن ماعدا، بالقان سایوزنیك لرینه قالدریلاچق یرلرده مسلمانلرنك حقوقلری، قبرلر و مسجدلر شیکللی نرسه لرینك صاقلانووی حقنده تدبیرلر ایتله‌چگی، اگرده بو تکلیفنی قبول ایتماسه، تورکیه‌نك آناطولی قطعه‌سیده تهلکه‌گه توشه‌چگی، بو وقت یاوروپا دولتلری مسئولیتنی اوز اوستلرینه آلمایه‌چقلری بیان ایتلگان ایکان.

«اقدام»نك یازوب چغاروینه‌کوره، نوطه‌ده ادرنه‌نك بلغاریاغه قالدرلووی، آطه‌لر مسئله‌سینك حل‌ده یاوروپا دولتلرینه طاپشرلووی تکلیف ایتلمشدر.

نوطه‌نی تورکیه‌نك خارجیه ناظری نورادونگیان افندیگه طاپشرغاچ سفیرلر باب عالی‌ده ایکی اوچ مینوت‌غنه طورغانلر. باشقه نرسه حقنده سویلشمه‌گانلر. فی الحقیقه، غایت تیز چغوب کیتولری کورندی.

ذاتا، بو نوطه بیریلووی ویاوروپانك قاتناشووی آلدن بیرلی کوتولگان، آ کلاشلغان و احتماللکه هر ایکی یاق ایچون ده مطلوب طوتولغان بر نرسه ایدی. یاوروپالیلرنك اویناب سویله‌رگه و باخصوص شرق قوملری ایله شایاررغه یاراتماغانلغن بلگان آدملر بو نوطه بیریلوگه ادرنه‌نك کیتووی، بناء علیه، استانبول و بوغازلرنك استقبالی تهلکه‌گه توشوب تورکلرنك یاوروپادن بتونله‌ی چغولرینك صوك باصقچی دیب قاراسه‌لرده، بتون غیرت و همتلری بو کونگی کوننی نیچك اوتکاررگه تیوشلکنی قایغورتودن عبارت بولغان بیوك وکچوك پاشالرنك اشی، تیزره‌ك بو نوطه‌غه بره‌ر تورلی جواب یازو، اشنی طاغن بر آز وقت صوزوب افکار عمومیه‌نی یوواتو ایله شغللنو بولاچقدر. صگره خلق طویوب‌ نی بولسه‌ده بر نرسه بولسون ایندی دیه‌رلك درجه‌گه یتکاچ آرناودلق، طرابلس کبی بونلرده هر برسی اوز یوللری برله‌ن باراچق‌در.

بو نوطه باب عالی‌گه بیرلگاچده کیچه کیچ و بوگون بو خصوصده‌غی فکرلرن و نوطه بیریلونك تأثیرن آکلار ایچون بر نیچه تورك غزته‌چیلری وضیالیلری ایله کورشدم. لکن ایتورلك بر نرسه طابا آلمادم. هر نرسه‌گه، بولغان، بتکان، دیب قاریلر. تورکیه اشلرینه یاوروپا قاتناشوون و یاوروپا قاتناشقان اشلرنك

بارسیده تورکیه‌نك ضررینه بولاچاغن، آڭا قارشی طورو ممکن توگل‌لگن بیك طبیعی و عادی بر اش صانیلر وآرتق قایغورمیلر.

برسینه: «صوڭ افندم، بر یل اچنده ایگی قطعه‌دن قوولاسز بیت، اوزگزنی آفریقادن چغارغانلر ایدی، ایندی یاوروپادن چغارالر، نیچون قایغورمیسز؟ شوندی فوق‌العاده وقتلرده نیچون فوق‌العاده فداکارلقلر کورسه‌تمیسز؟ صویلغان وقتده قویلرده بیت آزراق تیبرچنه‌لر، روم ایلنده‌گی مسلمانلرنك آهلری، صبیلر و خاتونلرنك قانلی کوز یاشلری سزنك یوره‌کلرگزگه برده تأثیر ایتمی‌منی صوڭ؟» دیدم.

بوڭا قارشی اول: «افندم، نه یاپه‌لم، ادارۂ عرفیه وقتیدر؛ جیپلشورغه یارامی، اوته بیرو فکرلر یوروته باشـلاسه‌ڭ حاضر طوتوب یابالر، سکوتدن باشقه چاره یوقدر» دیدی. «بو سوزلر طوغریدر، لکن باشقه وقتلرده بولغانده. اما بتون وطن و ملتنك اسـتقبالی چن معناسیله تولکه‌گه توشکانده بو سوزلر حقلی توگلدرلر. هیـچ بولماسه بو خواجه‌لریگز، علمالریگزده آزراق حرکت یوقمی، اگر آلار تله‌سه‌لر بتون ملتنی بر کشی کبك قوزغاتب وطن‌نی مدافعه ایتدره آلورلر، آلار سویله‌سه ملت فداکارلقده بولنور، آقچه‌ده طابلور، آلار سلطان‌غه‌ده تأثیر ایته آلورلر، ملت‌ده جان بارلغن کورسه دشـمانلرنك‌ده جسارتلری بر آز قریلور ایدی» دیدم. «براق، اللهنی سوه‌رسه‌ڭ، نره‌ده بزده اویله علما، نره‌ده بزده اویله ملت؟ اگر بونلر اولمش اولسه بو حاله‌می کلمش اولوردق» دیدی.

غزته‌لرنك خبرینه کوره، دولتلرنك نوطه‌سی بوگون ـ ایرته‌گه یعنی ۵ ـ ٦ غنوارده باب عالی‌ده مذاکره ایتلوب تیزلك ایله جواب قایتاریلاچقدر. نیچك جواب بیریله‌چگن حاضرگه بلمیلر. لکن، بیك یومشاقلق ایله یازلغان بولور، تکلیفلرنك بعضیلری قبول ایتله‌چگی بیان ایتلور، ادرنه مسئله‌سیده یومشاق‌غنه رد ایتلور، لـکن طاغن اول طوغریده سویله‌شورگه ممکن ایکانلگنه اشارت ایتلور. قصقه‌سی: بر آز صاتولاشوب یاوروپالیلرنك تکلیفلرینه راضی بولوچیلق بیان ایتلور، دیلر.

تورکیه‌نك «حمیدیه» قره‌یسری یونانستاننك «شیرا» اسکله‌سینه باروب طوب آتووی حقنده تورك غزته‌لری کوب نرسه‌لر یازوب چغاردیلر. آنده‌غی زاوودلرنی هلاك ایتکان و یونانناك طرانس آتلانتیق قومپانیه‌سینه منسوب

«ماكیدونیا» آدلی قرەیسرن باطرغان دیب یازدیلر. لكن، تورك غزتەلرندە یازلغان موندی خبرلرنك بیك كوبسی و حتی بارسیدە حاضرگە قدر بیك مبالغەلی بولوب كیلگانگە و صوگندن خطالری میدانغە چغا بارغانغە كورە، رسمی خبر بولغانچەغە، یاكە اجنبی غزتەلرندە و تیلیغرافلردە كورنگانچەگە قدر خلق بوندی خبرلرگە اشانمیلر. بو «حمیدیە» خبریدە شولای بولدی. بوگون ایسە بو حقدە بحریە مینیستری وكیلینك كیكاشچیسینك امضاسی برلەن اوشبو رسمی خبر نشر ایتلدی:

«حمیدیە قرەیسری طرفندن كیچە اویلەدن صوك ساعت بردە «شیرا» دە داری زاوودی ایلە زور ایكی مورجالی صاقلق صنفندن بولغان بر پراخود خراب ایتلدی. شهرگە ضرر تیمەدی». رسمی خبر شوندن عبارتدر.

هر نە قدر خلقدە روح توشونكی بولسەدە حاضرگی احوال تأثیریلە آزماز غلیان اثرلری كورنگالی طورا. كیچە تونلە استانبولنك زور جامعلرینە پراقلاماتسیەلر یابشدرغانلر. پراقلاماتسیەدە وطننك تهلكەدە ایكانلگی، حاضرگی حكومتنك آنی قوتقاروب قالا آلمایەچغی، بناءً علیە انقلاب یاصاو تیوشلگی بیان ایتلگان. آلارنی ایرتە بلەن پالیتسیە تیزگنە قوپتاروب طاشلاب عیبلیلرنی ئزلەرگە كرشكان. خادم كویندە بر آفیتسر كینە شول مآلدە سوزلر سویلەگانلگی ایچون عسكرلكدن طرد ایتلدی. حركتگە اوندەب یازغان مقالەسی ایچون «تفسیر افكار» غزتەسی یابلوب، بتون مطبعەسی پیچاتلەندی. ناشر و محررلری توقیف ایتلدیلر. سابق سلطان حمیددە شهرگە چغوب یوررگە ایرك بولووینە مساعدە صوراب باب عالیگە مراجعت ایتكان و باب عالیدە بو مسئلە مذاكرەگە قویلغان دیلر.

٥ غنوار. ١٩١٣.

۳۵

آور دقیقه‌لر. تورکیه‌نی قصو. زهدی، ضیاء ساطع بکلر یاننده. بر سوداگر نیچوک ایسابلی. مطبوعات نی فکرده؟

یازارغه قول بارمی. باش اشله‌می. قلم تورتوله. یازیلاچق نرسه‌لر بارسیده قاره خبرلر، ناچار خبرلر. اوقوچیلرمزنك آلوکدنده مجروح بولغان کوکللرن دخیده جراحتله‌یه‌چك نرسه‌لردر. «یتار ایندی، طوقتا» دیسه‌لرده حقلری بار. آلارنك کوکللرن یواتاچق ره‌وشده یازارغه تله‌دك ایسه مطلق بر طاقم خیاللر و فرضلر یازارغه، آلارنی آلدارغه لازم بولاچقدر، کوکل مونی‌ده تله‌می. بولای ایتو جنایت کبك طویولا. حاضرگه قدر مسلمانلرنك بوش امیدلر ایله آلدانب اوتکارو سببلی کورگان فلاکتلری کوز آلدیگه کیله‌ده یوره‌ككه دهشت بیره. صکره، نی بولسه‌ده واقعه کورلگانچه درستن یازیم، تأسفلی کوز یاشی، یوره‌ك قانی برلن یازلغانلغن اوقوچیلر آکلارلرده عبرت آلورلر. حاضر آکلاماسه‌لر صوکندن آکلارلرده، بزنی آلداب طورغانلر دیب لعنت ایتماسلر دیه ایسابلیسن.

محترم بر عائله آتاسینك شفقتسز دشمنلر طرفندن قینالوب اوترلگانن قاراب طورو وآنك ملك تورلی عذابلر اچنده زحمت چیگوب جان بیرگانن تصویر ایتو نی قدر چیتن وکوکلسز بر اش ایسه بر مسلمان و تورك غزته مخبرینك‌ده حاضرگی تورکیه احوالی حقنده یازوب طورووی شول قدر کوکلسز وچیتندر.

آلوك ایسکی عهدنامه‌لر برلن تورکیه‌نك قول آیاقلرن تمام بیله‌ب اوزن یرگه یققانلر. حقوق و اقتصاد جهتلرندن آنك بتون اختیارینی بترگانلر. صکره فرصت توشورگان صاین آنك گاوده‌سن کیسوب کیسوب آلا طوردیلر. صوكغی صوغشده بتون مدنیت عالمی سیر ایتوب آنی بالقان سایوزنیکلرندن قیناتقاندن صوك حاضر گاوده‌سن اورتالی کیسه‌لر. طاوشکنی چغارما، سلکنمه، یوقسه گاوده‌كنك قالغان قسملرن طاغن کیسه‌رمز، اچارگه بر تامچی صو بیرمامز، تنفس ایته طورغان هواکنی طوقتاترمز، خبرك بولسون، دیلر. هم شولارنی بالفعل اشله‌رگه ماشینه‌لر قورا باشلیلر. ایسپانیاده فه‌ره‌ر شیکللی بر سوسیالیست اوترلگان وقتده اوزلرینك پروتیستلری‌ایله بتون یاوروپانی شاولاتقان سوسیا-

لیستلر و انسانیت طرفدارلری، روم ایلی قطعه‌سنده مڭلرچه بی گناه مسلمانلر بالقان وحشیلری طرفندن بوغازلانغانده آزغنه بر طاوشده چغارمیلر. یارب، نیدر بو قدر حقانیتسزلکلر!

مالیه مکتبی‌نڭ مدیری و بر نیچه مکتب‌لرده علم اقتصاد درسلری معلمی بولغان مصطفی زهدی بك ایله کوریشوب: «یاهو، نی ایسابلیسز؟ یاوروپالیلرنڭ نوطه‌سینه قارشی باب عالی نی جواب بیرر دیب بله‌سز و نیچك جواب بیروون تیوش طاباسز؟» دیب صورادم. «نی بولسون افندم، تکلیفلرن قبول ایتمی چاره‌مز یوق، ادرنه ایله آطه‌لر قولمزدن اچقناچقدر، چونکه اگر شوڭا راضی بولماسه‌ق، نوطه‌ده، یاوروپا دولتلری‌بزگه بورچقه آقچه بیرمایه‌چکلرن و آناطولی‌ده یاکیدن مسئله‌لر قوزغاتلاچغن بیان ایتکانلر. حالبوگه بورچقه آقچه بیرماسه‌لر بز یاشی آلاچق توگلمز، حاضرگه قدر مأمورلرگه آیلق ژالونیه‌نی عثمانلی بانقه‌سی ایله دیون عمومیه ادارسندن آؤانس طریقیله آلوب بیروب کیله ایدك، نوطه بیریلو بزلن مونی طوقتاتدیلر، مونه بوگون غنوارنڭ یدیسی بولدی، مأمورلرگه دیکابر ژالونیه‌سن بیره آلغانمز یوق ئلی، چونکه آقچه یوق» دی.

آناطولی‌ده مسئله چغو حقنده زهدی بك: «اگر بیوك دولتلرنڭ بو تکلیفلرن قبول ایمه‌دك ایسه روسیه‌نڭ، آناطولی‌غه عسکر کرته‌چگی وفرانسیه‌نڭ سوریه‌ده یاکی واقعه چغاره‌چغی هیچ شبهه‌سزدر. بز، دورت بالقان حکومتی اوستینه یاکیدن ایکی یاوروپا دولتنه نیچك ایتوب قارشی طورا آلیق، بو البته ممکن توگلدر. بناء علیه ایسته‌ر ایسته‌مز، مع التأسف، نوطه‌لرن قبول ایتمی حالمز یوقدر» دی.

ــ تکلیفلرن قبول ایتسه‌ڭز آنڭ اوزرینه‌ده آناطولی و سوریه مسئله‌لری قوزغالماوینه و سزگه موافق شرطلر ایله بورچقه آقچه بیریلووینه اشاناسز می صوڭ؟ دیدم.

ــ «هیچ اشانمیمز، بزنڭ تمامیت ملکیه‌مز و استاتوقو حقنده نیچه مرتبه‌لر وعده‌سن و عهدن بوزغان یاوروپاغه بز نیچك ایتوب اشانیق؟ لکن بوگون أولگانچه بر کون، بر آی، بر یل صوڭراق أولونی آرتق کوره‌مز، چقماغان جانده امید بار، کیله‌چکده نی بولور، نی بولماس دیه ایسابلیمز» دی.

«اتحاد و ترقی» چیلرنڭ ایڭ توبلی عالملرندن سوسیولوغ ضیا بك ایله کوریشوب سویله‌شدم: «صوغشنی یاکیدن باشلاو بزنڭ ایچون دخیده زور فلاکتنی موجب بولاچقدر، نیده بولسه تیزره‌ك کیلشو و مملکتنڭ قالغان قسمن

قوتقارو چارەسن قارارغه کیرەك، یوقسه اشمز بتونلەی فنا بولاچقدر» دی.

ــ قالغان قسمن قوتقارو حقنده نیلر اویلیسز؟ دیدم. «اویلاغانم یالکز تورکیه ایچون توگل، بتون عالم اسلام ایچوندر؛ مینمچه بتون اسلام دنیاسی بر اورو برلن آوری، شوندن قوتقارمی طوروب هیچ برسینك تریلو احتمالی یوقدر»دی.

ضیا بكنك فکرنچه اسلام دینی اوزینك اوستنه قونغان بر طاقم اساطیر و خرافاتدن طازارتلورغه، خدا طرفندن یبارلگان صاف دین میدانغه چغارلورغه تیوش و شول وقتدەغنه مسلمانلر طوغری کوررگه، درست آکلارغه، مدنیت و معارف نوری ایله یاقطوروب باشقه متمدن ملتلر آراسنده یاشی آلورغه مقتدر بولاچقلردر. صوڭ مونی نیچك ایتوب اشلەرگه و قایدن باشلارغه کیرەك؟ دیب صوراویمه قارشی، ضیا بك بویله جواب بیردی:

ــ دین اسلامنی طازارتونك قابریقه و زاودلری مدرسەلر بولورغه تیوش. مدرسەلردەگی شاکردلرگه درست علم اوقوتولسه، کیرەکلی نرسەلر بلدرلسه، خالص دین اوگرەتلسه مدرسەدن چققاچ آنلرنك ملتگه ایتەچك خدمتلری بیك زور بولاچقدر. خلقدە فکری و اجتماعی بر انقلاب حاصل بولماینچه طوروب بر نرسەدە اشلەب بولمی، بونلردن باشقه بولغان سیاسی انقلاب بزدەگی و ایراندەغی شیکللی بیك اساسسز بولادر. فکری انقلابنی یاصاوچیلر ایسه خلقغه ایڭ یاقن طوروچی شاکردلر، اماملر و روحانیلردر. دینی اصلاح وانقلاب یالکز آنلر سایەسندەگنه ممکندر. زراعت، تجارت و صناعت اشلرن آلغه یباررگه نی قدر اجتهاد لازم ایسه دینی اصلاح و انقلاب یاصارغه آندندە آرتوغراق غیرت لازمدر.

ــ صوڭ، سز اوز مملکتڭزدە موندی بر دینی اصلاح وانقلاب یاصالووینی امید ایتە آلاسزمی؟ دیدم. ضیا بك بوڭا قارشی: «معَ التأسف یوق. بو اش مصر، هندستان، روسیه کبی یرلردە بزدەگیدن کوب مرتبه جیگل بولاچقدر و دینی انقلاب یاصاودە قایسی مملکت مسلمانلری آلغەراق چقسه حیات و تمدن آنلردە الوگرەك باشلاناچقدر» دیدی.

تورکیەنك ایڭ مقتدر، پیداغوغ علماسندن مشهور ساطع بك ایله کوریشدم. ساطع بك حریتدن صوڭ دارالمعلمین مدیری بولغان و مکتبینی فوق العاده گوزەل بر یولغه قویغان ایدی. صڭره، مکتبنی اوز دیگانچه یورتووینه راضی بولماینچه آنی اورنندن چغارغانلر. اوزی حلبلی اولوب عرب نسلندندر. یاوروپا مملکتلرندن کوبسینه یوروب و علمی قونغرەسلرغه باروب، آندەغی

ساطع بك.

اصول تعلیم وتربیه ایله طانوشقان. یاوروپالیلرنڭ دین واخلاق طوغریسنده‌غی نقطهٔ نظرلری حقنده کوب فکرلر حاصل ایتکان.

ساطع بك نڭ فکرنچه: صوغشنڭ بو قدر نق جیکلگاندن صوڭ سایوزنیکلرنڭ و یاوروپالیلرنڭ تکلیفلرین قبول ایتودن باشقه برچاره یوقدر. مملکت‌نڭ قالغان قسمن سلامت قوتقاروب قولده قالدراچق نرسه ایسه ایکی‌در. برسی مکتب،

ایکنچیسی خاتون. اگر تورکیه‌نك مکتبلری بیك تیزلك ایله یاوروپا مکتبلری کبك علم و فن نفوذینه کرتلماسه و اگر تورکلرنك خاتونلری حاضرگی اسارت و عطالتلردن قوتقاریلوب یاوروپالی خاتونلر شیکللی حیات اجتماعیه‌گه قاتناشدر-لماسه‌لر تله‌گانك قدر عسکر حاضرله، تله‌گانك قدر دریدناوطلر یاصات، بارسیك بوش، بارسیده ثمره‌سز و فائده‌سز بولاچقدر. ساطع بكنك فکرنچه بتون عالم اسلامنك باتووی یاکه خلاصی شوشی ایکی نرسه‌گه یعنی مکتب ایله خاتون‌غه بولغان نظرلرن توزه‌تولرینه موقوفدر.

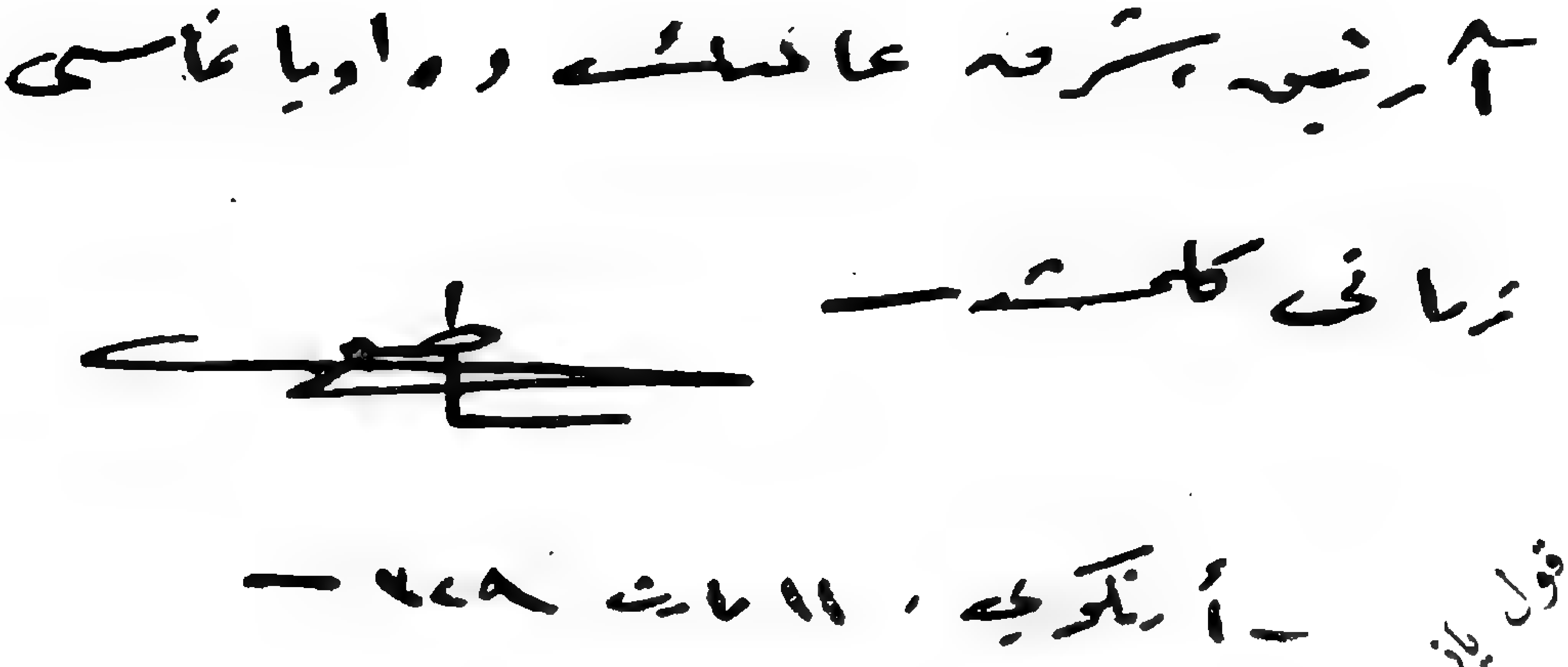

ساطع بکنك قول یازووی.

دیننی خرافاتدن و بر طاقم قیل و قال‌لردن طازارتو تیوشلگنه ساطع بك‌ده بیك اهمیت بیره. شونسز، مسلمانلرنك فکرلری توزه‌لو احتمالی یوقدر، دی. مین آگا: بزده قرآننی اوز تلمزگه ترجمه ایته‌لر، شوندن صوك هر کم اوزی‌اوقوب خالص کلام اللهینی آڭلار، بو ایسه دین طازاروینه‌کوب سبب بولور، دیه امید ایته‌مز، دیدم.

— «یوق، مین ترجمه ایتونوك موافق کورمیم، ترجمه ایتلگاچ اول بر تورلی اهمیتسز بولوب قالور، کلام اللهغه اوخشامی طورغان بولور، ترجمه‌دن بیگره‌ك آنك آیتلرن بر ترتیب‌گه صالورغه کیره‌ك، حاضرگی حالده قرآننك آیتلری کیسك و بعضا بر برسینه مناسبتسز بولغانلقدن آڭلاوی و معنا چغارووی قیین‌در» دیدی.

تمدن، دین و عبادت حقنده ساطع بك بو فکرده‌در: تمدن دینسز ممکن توگل. دین ایسه عبادتسز قائم بولمی. مسلمانلرنك یاوروپا خلقلرن دینسزدیب ظن ایتولری بیك زور خطادر. آنلرده‌غی دین تعصبی مسلمانلرنقدن ئلله نیچه ألوش آرتوقدر. ایك زور طبیعیات علماسی بیله، یکرمیشه‌ریللق تتبع و تفتیشات نتیجه‌سنده یازغان اثرلرنده ایك صوڭنده الوهیتنی اقرار ایته‌لر. ألوك یاوروپا

نلک خرستیان پاپاسلری ایسکی لک طرفداری بولوب، یاڭی فکر و یاڭی نرسه لرگه قارشی طورغانغه کوره، علم و فن اهللری آلاردن و دیندن بیزه باشلاغانلر ایدی. لکن روحانیلر مونی سیزوب آلو برلەن اوزلری تجدد و ترقی فکرینه کردیلر، عقل و فکر قواعدینه ایەروب دینده اصلاحات و تجدد یاصی باشلادیلر. شوندن اعتبارا یاوروپاده دین بیك قوتلەنمکده بولوب، علما و ضیالیلرده دینگه محبت ایته باشلامشلردر. مسلمانلرنی تمدنگه کرتو و مسلمان ضیالیلرن دینگه محبت ایتدرو ایچونده شوندن باشقه چاره یوق. بونی ایڭ برنچی اشلی طورغان اورنلرده مکتب و مدرسەلردر.

ساطع بك مدرسه شاکردلرن ماقطی: «مین دارالمعلمینده مدیر بولغانده بر صنفنلڭ بر شعبەسنده گل مدرسه شاکردلری، برسندەایسه مدرسه کورمەگان طلبەلر اولوب، اولـگیلرنڭ اجتهاد و ثباتلری، آڭلاولری ودقتلری صوڭغیلردن کوب آرتق ایدی» دیدی. همده روسیه مدرسەلرندن کیلوب دارالمعلمینگه کرگان شاکردلرنڭ اوچ دورت آی اچنده تورکچەنی بیك یاخشی اوگرەنگان لـکلرن و درسلرنده بیك تیز ترقی ایتدکلرن سویلی.

چیت مملکتدن کیلوب مونده سودا ایتوب طوروچی آڭلی بر مسلمان ایله کوریشوب، صوغش، صلح و نوطه حقنده آنڭ فکرلرن صورادم. «هەی، افندم، بونلرنڭ اش باشندەغیلری بتکانلر، چریگانلر، یوقسه شوشی قدرده مسکینلك کورسەتو ممکنمی صوڭ» دیدی. نیشلەرگه کیرەك ایدی صوڭ دیوویمه قارشی، بویله جواب بیردی:

ــ «ایڭ اُلوك سلطان اوزی آیا صوفیەغه کیلوب کوب جماعت حضورنڭ، وطننڭ تهلـکەده بولغانلغن بیان ایتارگه، مونذی حقارتلی صلحنی قبول ایتارگه راضی بولماغانلغن، بناء علیه بتون مال و ملکن عسکر فائدەسینه هبه قیلوب، بتون شاهزادەلری برلەن برگه چتالجەغه عسکر باشینه باررغه، دشمن ایله صوغشوب وطننڭ ناموسن قوتقاررغه یاکه وطن ایچون اوزلرن فدا ایتارگه قرار بیرگانلـگن اعلان قیلورغه، «مونه مینی کم سلطان و خلیفه ایتوب طانوسه قالماینچه آرتمدن بارسون!» دیەرگه تیوش؛ همده مصر، هند، فاس، جزایر، تونس، طرابلسدەگی مسلمانلرغه اوز اسمندن تیلیغرام بیروب، خلافتنڭ ناموسن قوتقارر ایچون اوزینڭ اوشبو اشکه قرار بیرگانلـگن بلدررگه، ممکن بولسه معاونتلرن، بولماسه دعاده بولنولرن اوتنورگه کیرەك ایدی. مونه شوندن صوڭ کورر ایدڭ سین تورکیەدەگی غلیاننی!. قولی قورال طوتقان بر کشی

قالماینچه وطن مدافعه‌سینه یوگورر، هر کم آقطق‌آقچه‌سینی صوغش راسخودینه بیرر، بر آطنه اچنده یوز میلیونلرچه آقچه جییلور ایدی. مینیسترلر بارسیده اورامغه چغارغه، خلق آراسینه کررگه، «یا ناموس یا أولوم!» دیب قچقررغه، «بزشوکا قرار بیردك!» دیب أیتورگه کیره‌ك‌ایدی. خلق حکومتدن وسلطنتدن شونی کوته، خلق شول یوغارغی‌لرنك قورقو و مسکنتلری‌ایچون آچنوب قهرندن أوله. یاوروپا بونی تله‌می‌ایکان، آنه کیلسونده بتون‌استانبولنی طوپقه طوتسون، بتون تورکیه‌نی یاقسون، یقسون، لکن مردلك ایله أولو بولور، مونك شیکللی سفیل یاشاوغه قاراغانده قهرمانچه أولو، ناموس بله‌ن أولو ملك مرتبه آرتقدر. اگر خلق‌ده شوندی غلیان و روح بارلغن کورسه یاوروپا بر نرسه‌ده اشله‌ماس ایدی. آلارنك حاضرگی بو تسلطلری، بو حقارتلری، تورکلرده جان بوقلغی، مردلك علامتی کورلماوی، آنلرنی اولگان دیب بلولری ایچوندر» دیدی.

یانمزده‌غی بر تورك تگی سوداگرنك، بو فکرلرینه قارشی: «استانبول قارشوسنده‌غی اجنبی صوغش کیمه‌لرندن یاوروپا عسکری چقوب پایتختمزنی ضبط ایتسه‌لر، اجنبیلر ازمیر، بیروت‌گه، آناطولی‌غه عسکر کرتسه‌لر صکره بز آلارنی نیچك چغاره‌آلورمز، ایران حالینه توشه‌رمزبیت، یگتلك‌صاتوب یاوروپانی قورقوتا آلو احتمالمز یوقدر، نیچك‌ده بولسه تیزره‌ك صلح یاصاب اشلرنی زه‌تکه صالو اجتهادنده بولو فائده‌لیراقدر»دی.

خلاصه: یوغاری کیتکان صاین امیدسزلك و یأس کوب. توبان و أورتا صنف خلقلر صوغشو طرفنده و جیکو امیدنده‌لر. بوندی صلح‌غه راضی بولونی زور حقارت صانیلر و بو خصوصده حکومت آدملرن قورقاقلق ایله عیبلیلر. یوغاری دائره آدملری ایسه: توبان خلق‌نك‌احوالدن خبری یوق، شونك ایچون آلار شولای سویلیلر، دیلر.

تورك غزته‌لری عمومیتله: یاوروپانك تکلیفن قبول ایتودن باشقه چاره یوق، هر نه قدر بزنك ایچون بیك اوکایسز، بیك حقارتلی بولسه‌ده بتون وطن و استقبالمز تهلکه‌گه قویولغان بر زمانده حسیاتغه ایه‌روب اش قیلورغه یارامی، عقل برلن اش قیلورغه کیره‌ك، دیلر. خصوصا، روسیه‌نك صوك کونلرده آلغان وضعیتی، صلح‌نك تیزره‌ك یاصالوون، ادرنه‌نك بلغارلرغه قالدرلوون طلب ایتووی، اگر بو طلب‌اعتبارغه آلنماسه تیوشلی تدبیرلرنی‌اوزی قیلا باشلایاچغن آکلاتووی مونی افکار عمومیه‌گه ومطبوعات‌گه بیك ناچار تأثیر ایتوب تورکلرنك روسیه‌گه بولغان نظرلرن دخی فنالاشدررغه سبب بولدی. یوقسه آلوك، روسیه

نڭ اوز قرداشی ودینداشلری بولغان اسلاولرغه یاردم ایتوون بر درجه معقول و معذور کوره‌لر، شول سببلی روسیه‌دن زیاده انگلتره ایله فرانسیه‌دن جبرسنه‌لر ایدی. صوڭ کونلرده ایسه روسیه‌نڭ تورکیه‌گه قارشی بیگره‌ك آلغا چغووی ایکی آراده‌غی مناسبتنی دخی‌ده صووتدی.

مونده، تورکیه‌نڭ شوندی اوکایسز وقتلرنده آزمی کوبمی بولسه‌ده آگا یاردم ایتوب روسیه آنی موندن صوڭ ایندی اوز طرفینه جلب ایتو سیاستن طوتار، چونکه بونڭ ایچون ایڭ اوڭایلی فرصت شوشی وقت دیب ایسابله‌وچیلر بار ایدی. چماسی روسیه سیاسیونی اول فکرده توگللردر. شونڭ ایچون مونده طاغنوق شول نیمس یا انگلیز سیاستلری یول آلسه‌لر احتمالدر.

۷ غنوار.

۳۶

سابق سلطان حمید. کورد عسکری. ناظم پاشا. پراقلاماتسیه‌لر. انور بك. «بیوك ملی مجلس». مصرلیلرنڭ اعانه‌لری. فلوط صوغشی اختلال احتمالی.

سابق سلطان حمید بوغاز اچنده‌گی «بکلر بگی» سراینده طوتولا ایدی. قش هواسنده اول سرای «رطوبتلی بولغانلقدن» آنی یاقنده «یولدز» سراینه کوچررگه قرار بیرگانلر، دیه یازلدی. صڭره بو خبر تکذیب ایتلدی. نیندی‌گنه سبب ایله بولسه‌ده عبدالحمیدنڭ یولدز سراینه قایتو خبری قولاقلرغه بر قدر تأثیر قالدروب اوته‌در.

صوغش باشلانا قالسه دیب آناطولی‌ده‌غی کورد حمیدیه آلایندن (تورك آتلی قازاغندن) بر نیچه مڭ عسکرنی استانبولغه کیتروب حیدر پاشا محله‌سنده‌گی سلیمیه قازارماسینه یرله‌شدرگانلر. بونلر شهرگه چغوب یوروگان وقتلرنده بر آز اوکایسزلقلر کورسه‌ته باشلاغانلر. مثلا: کیبتلردن نرسه آلوب آقچه‌سن توله‌میلر، یاکه آش خانه لرده آشاب اچوب، حقن بیرمیلر ایکان. شول سببلی آنلرنی قازارمادن چغارمی باشلادیلر. بو کونلرده شونلر قازارماده‌ده بر آز طنچسزلقلر چغارغانلر. بزنی نیچون مونده جیوب طوراسز، تیزره‌ك صوغشقه یباریگز دیگانلر. حتی: «حاضرگی حکومت صوغشدن قورقا طورغان بولسه اش

باشندن چیگلوب کیتسون!» دیه بر طاقم گورلتیلر یاصاغانلر. لکن، تدبیرلر سایه‌سنده بونلرنڭ چوالشلری تیز باصدرلغان. سرای‌دن مخصوص مأمورلر باروب اوزلرینه سلطان حضرتلرینڭ سلامن ایرشدردیلر.

«اتحاد و ترقی» جمعیتی حربیه ناظری ناظم پاشانی اوز یاغینه آوداروب آلغان، کامل پاشا اورنینه صدر اعظم‌لق‌غه آنی مندرماکچیلر ایکان دیب بایتاقدن بیرلی سویله‌نه ایدی. ناظم پاشا بو کونلرده شول خبرلرنی غزته‌لر آرقیلی تکذیب ایتدی: «شول حقده میڭا امضاسز مکتوبلر کیله، مین عسکرمن، هیچ پارتیه‌غه منسوب توگل‌من، سیاست ایله شغل‌له‌نمی‌من. بتون مقصودم وطنمه ومملکتمه خدمت ایتودر، موندن صوڭ یوقغه آندی خطلر یازوب ماتاشماسونلر»دی.

مسجدلرگه یابشدرلغان پراقلاماتسیه‌نڭ «تصویر افکار» مطبعه‌سنده باصلغان بولووی آڭلاشلوب، بو مطبعه پیچاتله‌ندی. ایه‌سی ابوالضیا توفیق بکنی استنطاق ایچون محکمه‌گه چاقرغانلر ایکان. اول، ایندی مینی سوررلر، یاکه حبس ایتارلر دیب مندر، یورغان، کیوم صالوملرن به‌یله‌ب آلوب بارغان، لکن، آنی بر نرسه‌ده اشله‌تمه‌گانلر. جواب آلغاچ یبارگانلر. مطبعه و غزته‌سنده خدمت ایتوچی اوغللری طلحه ایله ولید افندیلرنی پالیتسه توقیف ایته‌چك بولسه‌ده حاضرگه قدر طابا آلماغان دیلر. «تصویر افکار» نڭ بر نیچه محررلری توقیف ایتلدیلر. «اتحاد و ترقی» طرفدارلغی ایتوچی غزته ایسه یالگز اوشبو «تصویر افکار» ایدی. گرچه «ترجمان حقیقت» غزته‌سیده اتحادچیلر فکرن ترویج ایتو مسلکنده ایسه‌ده اداره قصنق‌لق سببلی آنی بلدررگه جسارت ایته آلمیدر.

انور بك استانبولده هر جمعه کون جمعه‌دن آلوك اوزی ایله کوریشورگه کیلگان مسافرلرنی قبول ایته. بو کونلرده قدرغه هلال احمر خسته خانه‌سینه کیلوب قاراب یوردی، اوزن بیك زور حرمت ایله قارشی آلدیلر. انور بك خسته خانه‌ده مجروحلر قاراوچی بزنڭ گلثوم، رقیه و مریم خانملرنی صوراب اوزلری برلن کورشدی و شوندی انسانیت و قرداشلق کورسه‌تولری ایچون آلارغه بیك صمیمی تشکرلر بیان ایتدی. ئلیگه یاڭی بر خدمت‌گه تعیین ایتلگانی یوق‌در. بو کونلرده طرابلس‌دن مشهور قهرمان فتحی بك‌ده قایتدی. طرابلس‌ده‌غی تورك عسکری آندن چغاریلوب بتکانچه‌گه قدر ایتالیا تورکیه‌نڭ آطه‌لرینه توشورگان عسکرن آلمی طورا ایکان.

یاوروپا دولتلرینڭ نوطه‌لرینه نی جواب بیررگه تیوشلگی حقنده کیڭاشور

ایچون سلطان سراینده ایرته‌گه «بیوك ملی مجلس» آچیله‌چغی احتمال طوتولا. بو خصوصده مینیسترلر مجلسنده بر نیچه مرتبه مذاکره بولوب، ئلی هنوز قرار بیروب بتره آلماغانلر. اگر آچیلا قالسه بو مجلس‌گه مجلس اعیان، شورای دولت اعضالری و باشقه بیوك حکومت آدملری چاقریلاچقدر. بعض تورك غزته‌لری پارلامینتلی بر مملکتده موندی غیر مسئول بر مجلس آچلوون موافق کورمیلر. اگر آچیلا قالسه مسئولیتنی اوز اوستنه آلودن بر درجه قوتولور ایچون بو اش کامل پاشانك بر اوستالغی بولاچقدر.

سلانیك ده اوتوز ملك قدر مسلمان مهاجرلرینك یعنی بالقان وحشیلری طرفندن طالانغان مظلوملرنك فوق العاده صورتده محتاج و فقیرلکده بولغانلقلرن دقت‌گه آلوب مصر هلال احمر جمعیتی شولارغه ایکی پراخود آزق ایلتوب طاراتقان. مصر بایلری کوب آقچه وصدقه بیاره‌لر ایکان. هوللاندیاده‌غی «تیوده قورانت» آدلی بر غزته شولار فائده‌سینه اعانه دفتری آچوب ۱۲ ملك فلورین قدر آقچه جیغان و شونی سلانیك‌ده‌گی هوللاندیا صلیب احمر جمعیتینه شول مهاجرلر فائده‌سینه طوتارغه دیب بیارگان.

مصر مسلمانلری صلح مسئله‌سنده تورکیه‌گه جبر ایتلماون طلب ایتوب انگلتره حکومتنه مراجعت ایتکانلر. هندستان مسلمانلری طرفندنده شوندی مراجعتلر بولا طورا ایکان.

طرابلس و بالقان صوغشلرنده مصرلیلر طرفندن ایتلگان اعانه‌لرنك حسابلری باصلوب چقدی. بوندن آڭلاشلدیغنه کوره، مصرلیلر طرابلس صوغشی وقتنده بر میلیون ٦۳ ملك صوم، بالقان صوغشی وقتنده ایسه ایکی میلیون ۲۹۱ ملك صوم اعانه بیرگانلر. هلال احمرگه ایتکان اعانه‌لری مونده داخل توگل، آنسی آیرومدر.

عمومیتله چینده‌گی مسلمانلر طرفندن تورکیه‌گه اظهار ایتلگان حرمت، کورسه‌تلگان یاردم بیك زور بولوب، مسلمانلرده حسیات قلبیه بارلغینی اثبات ایتارلك درجه‌ده‌در.

صوڭ وقتلرده تورکیه‌نك فلوطی چناق قلعه طشینه چغوب یونان فلوطی برلن صوغشقالی طوردی. حاضرگه قدر بولغانلرنده یاخشوق موفقیتلر بولغانلغن، حمیدیه قره‌یسرینك «شیرا»غه باروب اسکله‌نی طوپقه طوتدغن یازدیلر. موندن ایکی اوچ کون الوك بولغان بر صوغش‌ده ایکی یاقنك کیمه‌لرینده‌ده بر آز زیانلر بولغانلغی، لکن تورکیه فلوطی‌نك سلامت کوینچه قایتدیغی رسما اعلان ایتلدی.

شونك ایله برابر، شوشی صوغشده تورك عسکرندن ۹۵ کشی یاره‌لانوب، «رشید پاشا» اسمنده‌گی خسته خانه پراخودی ایله استانبول‌غه کیترلدیلر. سلطان اوز طرفندن خسته خانه‌غه کشی یباروب حاللرن صورانتدی. قهرمانلقلری ایچون رحمت أیتدردی. «حمیدیه» قره یسری نك «پورت سعید» گه کیتکانلگی ایشتلگان وبوده یونان فلوطندن قاچوب کیتکان بولورغه کیره‌ك دیه ظن ایتلگان ایدی. بوگون ایسه پورت سعیددن آلنغان تیلیغرامغه بناء، شوندن چغوب بحر احمرگه کیتکانلگی آکلاشلمقده‌در. تورکیه کیمه‌لرینه کیلگان ضررلر بیك جزئی واهمیتسز اولوب، بش آلتی کون اچنده بیك جیگل توزه‌تله‌چك بر حالده ایکانلکلری، حتی توزه‌تلمه‌گان کوینچه‌ده صوغشورغه یاراغانلقلری بیان ایتلمکده‌در.

یونان فلوطن نغتوب جیگه آلماسه‌ده تورکیه فلوطی‌نك بر آز حرکت‌گه کیلووی واوزینك بارلغن کورسه‌تووی تورکلرنك خیلی ممنونیت‌لرن موجب بولدی.

نوطه‌غه جواب بیرو «بیوك مجلس ملی»نك کیگاشندن صوك بولووی کوتوله. مجلس ملی‌نی ایرته‌گه طوقزنده، یاکه برسی کونگه اوننده بولور دیب ایسابلیلر. مجلس‌گه یوز قدر کشی چاقریلورغه حساب ایتله. مجلس، سلطان طوراطورغان «طولمه باغچه» سراینده بولاچق. دعوت زاپیسکه‌سی صدر اعظم پاشا اسمندن یباریله‌چك‌در. مجلس‌گه تورلی دینلرنك رئیس روحانیلری، آلوك مینیستر بولوب طورغان کشیلر، قوری و دیگز عسکرلرینك باشلقلری هم زور سوداگرلرده چاقریلووی فرض ایتله ایکان. بعضیلر مجلسنی اوچ کون دوام ایتار، دیلر. مجلس جیولغاچ کابینیت آگا حاضرگی احوال عسکریه، سیاسیه و مالیه‌نی آکلاتاچق، صگره شوندی بر حالده نیشلرگه تیوشلگی حقنده فکرلرن صورایاچق‌در. مجلس، کامل پاشانك ریاستی تحتنده بولور دیلر. حاضرگی کیدیش‌گه، یعنی یوغاری دائره‌لر ومطبوعات‌نك افکار عمومیه‌نی حاضرلاوینه کوره، مجلس حاضرگی احوال‌گه بوی صونودن باشقه چاره یوقلق‌غه قرار بیرر دیب ایسابلیلر.

صوغشسز نیسز شول تکلیفلر بارسیده قبول ایتلوب ادرنه‌دن‌ده واز کیچلسه، داخلی اختلال چغار، حاضرگی حکومتنی توشوررلر دیب ایسأبله‌وچیلرده آز توگل. شرق عجایب بر مملکتدر. مونده هیچ کوتولمه‌گان وقوعاتلر بیك یش بولغالیدر.

۸ غنوار.

۳۷

بیوك مجلس نڭ قراری

یاوروپا نوطه‌سینه جواب بیرو ایچون ۹ نچی غنوارده سلطان سراینده جیولغان «بیوك مجلس ملی» نڭ قراری غزته‌لرده اعلان ایتلدی. و شونڭ ایله برگوك حکومت اوزیده رسمی بیان نامه نشر ایتدی.

بونلردن آڭلاشلدیغینه کوره، حکومت اوزی آلوکدن نوطه‌نی قبول ایتارگه و صلح یاصارغه قرار بیروب قویغان، مجلس ملی‌گه باری شونی آیتوب تصدیق ایتدروب اوتارگه‌گنه تیوش طابقان ایکان. مجلس کوندز ساعت ۲ ده آچلوب ٤ گه قدر دوام ایتدی. غزته مخبرلرن کرتمه‌دیلر. مجلس‌گه چاقرلغان کشیلرگه صدراعظم اسمندن زاپیسقه‌لر یبارلدی. مجلسکه کامل پاشا ریاست ایتکان. مجلس آچلغانده صدراعظمنڭ مخصوص مأمورلری طرفندن بو مجلس جییلونڭ سببلری بیان ایتلوب بر داقلاد اوقولغان. صڭره صوغش مینیستری حاضرنده عسکرنڭ احوالی حقنده، مالیه مینیستری تورکیه‌نڭ حاضرده‌گی احوال مالیه‌سی حقنده معلومات بیرگانلر. بر آز مذاکره دوام ایتکان. مصطفی عاصم افندی، غازی احمد مختار پاشا، وقعه نویس عبدالرحمن شرف بك، دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی، رشید عاکف پاشا، خارجیه ناظری نورادونگیان افندی و باشقه بر نیچه کشی بعض نرسه‌لر سویله‌گانلر. باش مدعی عمومی اسماعیل حقی افندی بوندی شرطلر ایله صلح یاصاو تیوش توگل‌لکنی سویله‌گان. نهایت، مجلس اعضالری اکثریت ایله حکومت‌نڭ فکرینه قوشیلورغه قرار بیرگانلر. ساعت دورتده آلار طارالغاچده مینیسترلر شول سرایده قالوب اوزلرینڭ کیڭاش مجلسن یاصاغانلر و نوطه‌غه آلوکدن حاضرلەب قویغان جوابنی بر قات اوقوب، قرارغه قول قویغانلر، هم شوندوق آوستریا ایلچیسی پاللاویچینی‌گه خبر یباروب، نوطه‌نڭ قبول اولونغانلغن و ایرته‌گه رسمی جوابنڭ طابشریلاچغن بلدرگانلر.

شولای ایتوب تورکیه، ادرنه‌نڭ بلغارلرغه قالووینه و آطه‌لرنڭ یاوروپا دولتلری قرارینه طاپشرلووینه رسما راضی‌لق بیردی. یاوروپا دولتلرینڭ آطه‌لرنی تورکیه‌گه قایتارمایه‌چقلری، یونانغه بیره‌چکلری یاکه آفتانومیالی یاصایه‌چقلری معلوملر. تورکلرنڭ بیك کوبسی ادرنه‌نڭ بیریلووینه هیچ اشانمیلر،

آنی بیرر گه، سلطان قطعیا قول قویمایاچق، دیلر ایدی. بیوك مجلسنك قرارندن صوك بو آقتق امیدلرده یمرلدی.

بیوك مجلسنك جییلووندن ایکی کون آلوك صدر اعظم کامل پاشا «صباح» باش محرری دیران کلکیان إفندی ایله «اقدام» مدیری نورالدین بکنی اوزینه چاقرتب، صوغش باشلاو طرفن قوتلەب یازماسقه، افکار عمومیەنی صلحغه حاضرلەرگه قوشقان. شول سببلی آنلرنك هم باشقه غزتەلرنك یازولرینه قاراغانك حکومتنك نی فکرده بولغانلغی، بیوك مجلسنك نه قرار بیرەچگی آلدانوق معلوم ایدی.

مجلسنك قرارن بو کونگی غزتەلر بیك یاراتوب، عقللی و تدبیرلی بر حرکت دیب یازالر. یاوروپانك نوطەسن قبول ایتوده حکومتنی معذور کورسەتر ایچون بیوك دولتلرنك تورکیەنی قصوون، روسیەنك صوغش باشلارغه حاضرلەنب قورقتوون، یاکیدن صوغش باشلاغانده دورت بالقان حکومتی بلەنگنه توگل، آلار اوشتنه روسیه برلنده صوغشورغه احتیاج توشەچگن، بو ایسه وطن ایچون بیوك بر فلاکت بولاچغن اوزون اوزادی تفصیللەب یازالر.

نوطەنی قبول ایتو حقنده حکومتنك و مجلسنك قراری نشر ایتلگاچده یوغاریراق دائرەدەگی بر تورك سیاسیینه یولغوب فکرینی و بو اشکه نی کوز برلن قاراغانلغینی صورادم.

«بیك یاخشی ایتدیلر، بیك سویندم، اوتوز یلدن بیرلی هیچ بولماسه بر مرتبه تورکیه حکومتی و تورك اعاظمی عقل و حکمتگه موافق بر اش اشلەدیلر» دیدی. نیچون؟ دیدم. بوڭا قارشی: یاڭیدن صوغش باشلاغانده تورکیەنك بتونلەی خراب بولاچاغینی، داخلده آقچه و ملی روح یوقلغینی، خارجده هیچ بر دوست قالماغانلغینی، فائدەلری امید ایتلگان و روسیه ایله آرالرنده هر کون صوغش باشلانووی کوتولگان آوستریادن هم رومانیادنك صوڭغی مینوتلرده. هیچ بر فائده کیلماەگانلگینی و کیلور دیب امید ایتوب طورونك آلوکلنده محض بر خیال اولدیغنی، شوندی خياللر ایله شرق دنیاسینك سرسم بولوب فلاکتدن فلاکتگه توشکانلگینی بیان ایتدی و: «مسئله قرق کلیساده، لوله بورغازده حل ایتلدی، آندن صوڭغی امیدلر بارسیك شرق خياللری ایدی، آنلرغه آلدانوب طورو وطن و مملکت ایچون جنایت ایدی، اشکه طوغری قاری آلوچیلر بو حقیقتنی کوبدانبوك کوررگه ممکن ایدی، فقط مع التأسف بزنکیلرگه مونی آڭلار ایچون لوندونلرغه باروب یورو، یاوروپالیلردن نوطەلر بیردروب اوزمزنی

طاغن بر قات حقارت ایتدرو، مجلس کبیرلر جیبوب قورچاق اویونلری یاصاو لازم کورلدی، ایندی هیچ بولماسه موندن صوڭ کوزمز آچلسه‌ده آنا طولی‌نی صاقلی آلسه‌ق، لکن امیدم یوق، بز غفلت و خیاللر اچنده بوولوب اوله‌رگه راضی بولامز، اما طوغری سوز ایشتورگه، اش‌گه طوغری قارارغه و هر نرسه‌نی اوز اسمی ایله آتاب یورترگه راضی بولا آلمی‌مز، مونه بزنڭ شرق خلقی‌نڭ ایڭ زور قصوریده شوللر» دیدی.

حکومت‌نڭ و مجلس کبیرنڭ قرارینه خلق آرتق یاتسنمادی. چونکه شولای بولاچاغی آلدانوق سیزیلوب کیله ایدی. هیچ شبهه‌سز، قهرمان تورك عسکری طرفندن حاضرگه قدر مدافعه ایتلوب کیلگان ادرنه‌نڭ، تورکیه‌نڭ ایکنچی پایتختی، ایسکی سلطانلرنڭ قرارگاهی و آنلرنڭ آثار مقدسه‌لرن، کوزه‌ل جامعلر و مدرسه‌لرن حاوی بولغان بو شهرنڭ دشمن‌غه تسلیم ایتارگه قرار بیریلووبنه فوق العاده تأسف ایتوچیلر و اوکسوب یغلاوچیلرنی اوزم کوردم.

حکومت‌نڭ قرارن اوقوغاچ، بر بیوك ذات: مونڭ شولای بولاچاغن وشولای ایتودن باشقه چاره یوقلغن مین آلوکدانوك بله ایدم، لکن شولای رسمی بر قرار صورتنده باصلوب چغووی کوڭل‌گه شول قدر آور طویولاکه، هیچ تعریفه ممکن توگل، دیدی. کوزندن یاشلر کیلدی؛ سوزن کیسدی. میڭاده شولوق تأثرلر حاصل بولغان ایدی. اللهه اصمارلادق، دیدمده یانندن آیرلدم.

٩ غنوار.

٣٨

انقلاب

استانبولده بر ایکی ساعت اچنده هیچ آدم اشانماسلق زور و مهم بر انقلاب یاصالدی: توشووی و توشورولووی ممکن توگل ظن ایتلگان کامل پاشا کابینیتی چیرك ساعت اچنده اوزینڭ استعفاسن بیروب اورنندن چیگلدی. آنڭ یرینه مشهور محمود شوکت پاشا کابینیتی اش باشینه کیلوب مملکت ادارەسی یاکیدن «اتحاد وترقی» چیلر قولینه کیچدی وشول آراده، توشکان حکومت‌نڭ ایڭ مقتدر

و ایلك ناموسلی بیوك بر آدمی بولغان حربیه مینیستری ناظم پاشاده بو دنیادن منگولك یوق بولدی. معجزه یاکه سحر قوتی برلن بولغان شیکللی تیزلکده اشلهنگان بو اشنك قارشوسنده هر کمده شاشوب قالدی.

فی الحقیقه کامل پاشا کابینیتندن خوشنودسزلق علامتلری و اتحاد ترقیچیلرده بعض بر حرکت اثرلری بار ایدی، لکن بو قدر تیزلکده موندی زور و مهم بر اوزگارش یاصالونی بر کشیده کوتمی ایدی.

۹ نچی یانوارده چهارشنبه کون سلطان سرایننده یاصالغان بیوك مجلسده حربیه، مالیه، خارجیه مینیسترلری حکومتنك نی حالده ایکانلگن آنگلاتوب دشمنلر ایله کیلشودن، یاوروپانك تکلیفن قبول ایتوب ادرنه ایله آطهلردن واز کیچودن باشقه چاره یوقلغن بلدرگانلر. مجلسدهگی کشیلرده بوکا اعتراض ایتمه آلماینچه حکومتنك فکرینه قوشلغانلر. اوشبو قرار شول ۹ نچی یانوار کونی کیچکی غزتهلرده حکومت طرفندن رسما اعلان ایتلدی. آلوکدنده مأیوس و مکدر بولغان خلقنك قایغوسی و کوکلسزلگی دخیده آرتدی. لکن بو قایغو و حسرتلر هیچ بر تورلی اظهار ایتلمه آلماینچه اچکه جیولا باردی. تیك بعض بر کشیلر اوز آرا سویلهشکانده گنه شرف و حیثیت ملیهنك بو درجه آیاقلر آستینه طاپتالوون، مقام خلافتنك بو قدر حقارت ایتلوون، تورکیهنك یاوروپاده صوڭغی کونلری کیلگانلگن، بتون جهان خلقی تورکلرنی کیمستوب، حورلاب مسخره ایتولرن ایسابلهب کوزلرندن قایغولی یاشلر طاموزالر؛ داخلده ایسه دولت خزینهسینك تمامیله بوش بولوب، مأمورلرگه معاش بیررگهده آقچه یوقلغن، هیچ بر یردن قرض آلو ممکن توگللگن، دشمن عسکرینك پایتختدن قرق چاقروم یردهگنه طوردیغن، بتون یاوروپا دولتلرینك برلهشب تورکیهنی قصقان صاین قصا باردیغن، کوز آلدینه کیتروب بو حاللردن قوتولور ایچون هیچ بر چاره طابلماوینه قایغورالر ایدی.

اختلال، صوغش... کوکلی توشکان، حکومتلرینك متانت و فداکارلغندن امیدلری اوزولگان خلق، بونلرنی عقلغهده کیتره آلمی، نیگنه اشلهنسهده ضررغنه بولاچق، یاوروپانك قصوون آرتدروب مملکتمزنك قالغان قسملریده تیزرهك بولنوگه سببگنه بولاچق دیب ایسابلیلر ایدی.

۱۰ نچی یانوار پنجشنبه کون ایرتانگی غزتهلرده حکومتنك قراری طاغنوق باصیلوب چغوب خلقنك یورهگندهگی جراحتنی ینهٔ آرتدردی. یاوروپا نك نوطهسینه قارشی حکومتنك جوابی بوگون اولگورماسه ایرتهگهدن قالمی

بیریلەچگیدە شوندە یازلغان ایدی. قهوه خانەلر طولو خلق. غزتەلرنی اوقیلردە اوقیلر. لـکن دنیا اولـگیچوك. هیچ بر اختلال فلان علامتلری یوق. هر نرسه اوز حالندە بارا. اویلەگە قدر بایتاق کشیلر بلەن کوریشوب سویلەشکەلەدم. قهوه خانەلردە اوطوردم. خلقدە قایغو بار. لـکن غلیان یوق. غزتەلر ایسە حکومتنك قرارن، بیوك مجلسنك آگا قوشلووی بیك عقللی بر اش بولغانلغن، اگر ادرنەنی بیروب صلح یاصارغە راضی بولونماسە روسیەنكدە تورکیەگە قارشی صوغش اعلان ایتەچگی محقق بولغانلغن، حالبوکە تورکیەنك بر یولی بش حکومت ایلە صوغوشا آلووی ممکن توگللـگن اوزون اوزادی اثبات ایتوب یازالر. طبیعی بو یازولر خلقنك فکرینە تأثیر ایتە، قایغوسن بترماسەدە غلیانغە کیترماوگە سبب بولا: شولای ایندی، نی حال ایتمك کیرەك، یاوروپانك شول قدر قصووینە قارشی نیچك ایتوب قارشی طورا آلاسن، بیچارە کامل پاشا ئلدە بار قوتن صرف ایتوب قارشی طوروب قارادی ایندی، ئلدە اول بار، یوقسە استانبولدە کیتکان بولور ایدی، دیلر. بعضیلری ایسە: ایندی موندن صوك بزدە قوت قالمادی، یوقغە قارشی طوروب ماتاشودەدە فائدە یوق، استانبولدە کیتار، آنا طولیدە کیتار، بزدە کشی یوق، مملـکتنی ادارە ایتە آلمیمز، عیب اوزمزدە، دیلر ایدی.

اویلە اوتدی. هر طرف طنچ. باب‌عالی تیرەسنلدە یات برنرسە یوق. مینم فاتیرم باب عالینك توبان یاغندەغنە. ترەزەمدن باب عالینك قاپقەسی وایشك آلدی کورینوب طورا. ساعت ایکی بولدی، بر ایبدەش ایلە روس پراخودینە برەونی اوزاتورغە توشدك. ساعت اوچ یارملردە پراخوددن چغوب غلطە یاغینە روس پوچتە خانەسینە باردق، بك اوغلندە آزراق یورودك. شوندە ایبدەشمنك طانش بر آفیتسری اوچراب: باب عالیدە اغتلال بار، ناظم پاشانی آوتردیلر. کامل پاشا کابینیتی استعفا بیردی، صدر اعظملقغە محمود شوکت پاشا قویولاچق، دیدی. اشانورغەدە اشاناسقەدە بلمەدك، آلایدە تیزرەك استانبول طرفینە کیتدك. یولدە هیچ بر یات احوال یوق. کوپردە، اوراملردە عسکر حرکتی، قاراول فلان بر نرسە یوق. اولـگی شیکللوك هر کم اوز اشندە. قهوه خانەلر طولو تورکلر اوطورالر. عجبا، اختلالنك شوندایبدە بولا میکاننی؟ دیب ایسابلەدك. استانبولغە چققاچ ایبدەشمدن آیرلدم. باب عالی جادەسینە کیلدم. برگنەدە اوزگارش یوق. خبر آلور ایچون «صباح» مطبعەسینە کیلدم. ایشك توبنلە اوچ پالیسەیسکی طورا. اچکە کرتمیلر. کم کیرەك، سین کم سن؟ دیدیلر. محررلردن فلان ذاتنی

کوررگه تلیم، دیدم. غایت نزاکت بلەن: آزغنه کوتوکز، حاضر بوغاری منڈروب صوراتیق، مونده بولسه کوررسز، دیدیلر. مالای توشوب: مونده یوق، دیدی. پالیسه‌یسکیلرگه: نی بار، نی صاقلیسز؟ دیدم. بر شی یوق افندم، مراق ایتمه‌یکز، صاغلق، دیدیلر. «اقدام» مطبعه‌سینه کیتدم. اش آنده‌ده شولایوق، ایشك توبنده پولیسلر طورا. هیچ کمنی کرتمیلر، چغارمیلر. طوغری باب عالی‌گه کیتدم. آنك ایشك آلدنده و قارشوسنده‌غی اوراملرده انسان دریاسی. آیاق باصار اورن یوق. یتماسه طاغن اوستندن‌ده قویوب یاڭغور یاوا، ملك بلا ایله باب عالی‌نك ایشك آلدینه کردم. خلق طولقونلی. باب عالی‌نك باصقچی اوستنده خطیبلر نطقلر سویلیلر. خلق هیچ طوقتاوسز: «یاشاسون «اتحاد ترقی»، یاشاسون محمود شوکت پاشا، قهر اولسون وطننی حراب ایتکان کامل کابینیتی، بیرمی‌مز ادرنه‌نی، بیرمی‌مز روم ایلینی، وطن ایچون هر نرسه‌مز فدا ایدلسون! دیب قچقرالر. روم ایلنده بلغارلر، صربلر طرفندن طالانوب قوولغان مهاجرلردن ایکی کشی باصقچ اوستینه منوب بیك پراصتوی و آچق‌غنه، آنده‌غی مسلمانلر باشینه کیلگان فلاکتلر و خورلقلرنی آکلاتدیلر: «اگرده سز مسلمان قرداشلریمز آنده‌غی طوغانلرکزنك انتقاملرن آلماسه‌کز دنیاده یاشارغه مستحق توگلسکز، سزده بزنك شیکللی فلاکتلر و خورلق‌لرغه توشه‌چکسکز، بالقان ظالملری طرفندن اوترلگان، طالانغان، عفتلرینه تییلگان ایکی یوز ملك دین و قان قرداشلرکزنك کوز یاشلری سزلرنی بووب اوتره‌چکلر، خبرکز بولسون!» دیدیلر.

مونی طکلاغان ئلله نی قدر کشی قچقروب یغلاب یباردیلر و شونده‌غی عسکرلردن بعضیلری: ایسکی حکومت‌نك ترتیبسزلگی یوزندن بزده صوغش وقتنده اوچەر دورتەر کون آچ قالدق، قهر اولسون وطن خائن‌لری، صاتدیلر بزنی، صاتدیلر وطننی، الله بلالرن ویرسون! دیب قچقرالر ایدی. اولده بولمادی خواجه افندیلردن برسی چغوب وطن‌نك قدسیتنه، آنی صاقلاو ایچون هیچ نرسه‌دن طارتنماو تیوشلگنه دائر آتشلی بر نطق سویله‌دی. آرتندنده قچقروب تکبیر ایته باشلادی. بتون خلق شوکا قوشیلوب تکبیر ایله هوانی یاکغراتدیلر. آنك آرتندن «هلال احمر» خدمتنه کیلگان هندلی ایکی افندی برسی آرتندن برسی چغوب انگلیزچه نطقلر سویله‌دیلر. بر تورك آنلرنی تورکچه‌گه ترجمه ایتوب خلق‌غه آکلاتدی. بو افندیلر تورکلرگه: «هندستان مسلمانلری و عمومیتله دنیاده‌غی اوچیوز میلیون مسلمان بو کونگی کونده سزدن

حرکت کوته، سزدن حمیت، فداکارلق کوته، خلافت مقدسه‌نڭ ناموس وشرفن صاقلاوگزنی طلب ایته، اگر ناموسگزنی صاقلارغه طریشسه‌گز بتون دنیا مسلمانی سزگه خیرخواهدر، بتون دنیا مسلمانی سزگه یاردمگه‌حاضردر، قورقماگز یاوروپادن، سزنی محو ایته‌لر ایکان، ناموسگز و شرفگز ایله محو اولگز، حقلق سزنڭ طرفده، اگر قلبگزده ایمان قوتی بولسه هیچ شبهه‌سز غلبه‌ده سزنڭ طرفده بولاچقدر، موڭا امین بولگز» دیلر ایکان. احمد بك آغایف و باشقه‌لرده سویله‌دیلر.

خطیبلر نطق سویله‌گانده خلق آراسنده قوچاق قوچاق خطابنامه (پراقلاماتسیه) طاراتیلا ایدی. بو پراقلاماتسیه‌ده ایسکی کابینیت‌نڭ خطالری، وطن تهلکه‌ده بولووی، شول سببلی خلق‌نڭ آنی توشوروب وطن‌نی قوتقاراچق یاڭی کابینیت یاصارغه تلووی بیان ایتلمشدر. همده خطابنامه‌ده: «تورکیه حکومتی شمالی آفریقا (طرابلس) و آرناودلقده موفقیت ایله صوغشقان بر چاقده بر نیچه آفیسار اوزلرینڭ خدمت و وظیفه‌لرن اونوتوب طاولر آراسینه قاچدیلر واختلال چغاردیلر. سعید پاشا کابینیتی اچکی اختلال چقماسون ایچون استعفا قیلدی. آنڭ اورنینه منگان احمد مختار پاشا کابینیتی یومشاقلق کورساتوب آرناودلرنڭ اسکوبکه کرولرن، آنده‌غی تورك مأمورلرن قوالاولرن موجب بولدی. بو طریقه تورکیه حکومتی‌نڭ نفوذ و اعتبارن توشردی. تورکیه مینیسترلری‌نڭ بویله یومشاقلغن بالقان حکومتلری تورکیه دولتی‌نڭ ضعیفلگی ایتوب کوردیلر. مختار پاشانڭ سیاستی بالقان حکومتلرن اوز آرا برله‌شدردی؛ شول روشده بزگه دشمان بر اتفاق یاصالوغه قارامیچه مختار پاشا روم ایلی ده جیولغان ایلڭ مکمل ۱۲۰ مڭ عسکرمزنی طاراتدی. روسیه حکومتی بالقان صوغشن یازغبه‌چه کیچکدرو طرفنده بولغان. لکن بلغار چاری فیردیناند: «بز هیچ بر وقت مختار پاشا کابینیتی قدر یومشاق وکوچسز برکابینیت اوچراتمابز بیت» دیب صوغشنی آشقدردی» دییلگان.

خطابنامه‌نڭ بر اورننده بویله دیوله‌در:

«مختار وکامل پاشالر اوز پلانلرن گینیرالنی اشتاب پلانلری ایله موافق یورتمادیلر، استعدادسز و یاراقسز گینیراللرنی اوستکه مندردیلر. صوغشاسی اورنغه اوزلری‌نڭ شخصی سیاستلرن یورتدیلر. بوکابینیتلر خلقلغی وطنپرورلك و صوغشچیلق حسن اوتردیلر. یاصاغان مصالحه‌لری بالقان اتفاقی ایچون گنه فائده‌لی بولدی. نهایت مصالحه وقتنده بتون روم ایلی‌نی دشمانلرغه بیردیلر. حتی «بیوك شورای دولت» رضالغی ایله ادرنه ایله آطه‌لرنی‌ده بیروب مملکتنی تمام هلاکتگه یتکردیلر».

ساعت آلتی‌لر بولغان ایدی. باب عالی جاده‌سندن کیله طورغان بر آفطوموبیل‌گه هر کم‌نك کوزی توشدی ودرحال: یاشاسون انور بك! دیب قچقرشا باشلادیلر. آفطوموبیل باب عالی ایشك آلدینه کیلوب کردی. اچندن انور بك ایله سرایدن سلطان طرفندن کیلگان خالد خورشید، علی فؤاد بکلر چقدیلر. بونلرنی کورگاچ خلق طاغن: یاشاسون، قهر اولسون، دیه قچقریشا باشلاغانلر ایدی. انور بك بارماغن آوزینه قویوب شاولاشماسقه اشارت ایتدی و اوزلری اچکه کروب کیتدیلر. آراسی اوزاقده اوتمه‌دی بر آفطوموبیل ایله باب عالی‌گه محمود شوکت پاشا کیلوب کردی. آنی کورگاچ خلقده‌غی سوینچ‌نی أیتوب بتررلك توگل ایدی، یاشاسون طاوشلری طاغن هوانی یاکغراتدی.

بر چیرك ساعتدن صوڭ سرایدن کیلگان سرکاتب علی فؤاد بك، باب عالی‌نك ایشك توبینه چغوب باصقچ اوستندن سلطاننك فرمانن اوقودی. بو فرمانده کامل پاشا کابینیتی‌نك استعفاسی قبول ایتلوب صدر اعظم‌لق‌غه محمود شوکت پاشانك تعیین ایتلگانلگی بیان اولونمقده ایدی. خلق گوژلی، سوینچدن سیکرشه‌لر، یاشاسون دیه قچقرالر، حتی بعض اجنبی غزته‌لرینك مخبرلریده شونده‌غی غلیاندن متأثر اولوب اوز تللرنچه شادلق علامتی اظهار ایته‌لر، اشله‌په‌لرن هواغه کوتاره‌لر.

فرمان اوقولغاندن صوڭ یاڭی صدر اعظم محمود شوکت پاشا چغوب قصقه‌غنه اوشبو نطقنی سویله‌دی:

«پادشاهمزنك امرینه بناءً، صدارتنی شوشی مشکل زمانده قبول ایتدم. کابینیت تشکیل ایتکاندن صوڭ قولمزدن کیلگانچه طریشه‌چقمز. سزدن یاردم کوته‌مز. ایندی طنچ‌غنه موندن طارالووگزنی اوتنه‌من».

کیچ ساعت ۹ لر بولغان ایدی. خلق طنچ‌غنه طارالوب کیتدی. شولای ایتوب اوچ ـ دورت ساعت اچنده، هیچ کوتولمه‌گان ونتیجه اعتباریله فوق‌العاده مهم بولووی احتمال طوتولغان بر اوزگاریش بولدی.

ایندی واقعه‌نك باشینه کیله‌چك بولسه‌ق اش بولای بولغان: انقلاب‌نك اصل روحی اوچ کشی بولوب ـ انور، طلعت، عمر ناجی بکلردر. بتون پلان و قرارلرنی بونلر اوچیسی اشله‌گانلر. صوڭره بو پلاننی فعلیت‌گه چغارر ایچون کملرگه کوبمو نرسه بلدررگه و نیچك آڭلاتورغه کیره‌ك، شولای ایتکانلر. پلاننك اقتضاسینه بناءً. شول پنجشنبه کون ساعت ۲ ـ ۳ لر تیره‌سنده باب عالی تیره‌سنده‌گی و «شرف» سوقاغنده‌غی قهوه خانه‌لرده اوچه‌ر بیشه‌ر کشی، نیده

بولسه برهر مهم واقعه چغاچغن کوتوب اوطورغانلر. قهوه خانه‌لرنڭ طشـنده اورام پوچماقلرنده برهر کشی کوزه‌توب طورغان و معین سـاعت (دورتنچی یارطی) یتو برلن اول کشیلر قهوه خانه‌لرگه خبر بیروب: بر واقعه بار، چغڭز، دیگانلر. چقغان کشیلر برگه قوشیلوب باب عالی‌گه یونه‌لگانلر. آلدن باروچیلر قوللرینه فلاغلر کوتارگانلر. باب عالی‌گه کیلوب کرگانده بارلغی ۵۰-۶۰ کشی بولغانلر. آرالرنده تورلی صنف خلق و خواجه‌لرده بولونغان. بونلر باب عالی ایشك آلدینه کیلوب کره‌سی وقتده‌غنه بر بولوك عسکرده شونده کیلوب کرگان. اولده بولماغان شول مینوتده‌وق آت اوستنده انور بك ده کیلوب کرگان. تگی ۵۰ - ۶۰ کشیلك هیئت‌نڭ باشنده طلعت و عمر ناجی‌لر بولغان. باب عالی قاپقه‌سی توبنده‌گی ایکیشه‌ر اوچه‌ر پولیس، ژاندارم و پاژارنی قامانده آفیتسر لری بونلرغه بر نرسه‌ده دیمایتچه اچکه طابا اوتکاره بیرگانلر. شولای ایتوب بارسی ده ایشك آلدنده یرله‌شکاچ عمر ناجی بك سوزگه باشلاب وطن‌نڭ تهلکه‌ده بولغانلغن، بونی قوتقارر ایچون کابینیتنی توشوروب باشقه‌نی قویودن باشقه چاره یوقلقنی و ملت شونی طلب ایتدگن سویله‌گان. صڭره: اگر بو سوزلر خیانت و جنایت بولسه مونه مینم کوکره‌گم، آتوب اوتریکز مینی دیب عسکر لرگه طابا کوکره‌گن آچقان. تگیلر البته آتماغانلر. بز اوزمزده شول فکرده‌مز دیگانلر. صڭره شـونده‌غی خلق بالاتفاق انور بك دن، بو کابینیتگه استعفا تـکلیف ایتارگه، یا کیسن تعیین ایتار ایچون سلطان‌غه مراجعت قیلورغه اوتنگانلر.

بونڭ اوزرینه اول اوزینڭ آدیوتانتی وایسکی‌دن بیرلی حریت حرکتلرنڭ‌گی دوستی و متفق بولغان آتستاونی آفیتسر مصطفی نجیب، عمر ناجی افندیلر و طلعت بك ایله باب عالی اچینه کروب کیتکانلر. بو وقتده ایندی باب عالی ایشك آلدینه ایکی اوچ مڭ خلق جییلوب آلغان. صڭره بونلر ۷ - ۸ مڭ‌گه یتکان.

انور بکلر اچکه کرو ایله حربیه مینیستری ناظم پاشانڭ آدیوتانتی نافذ، توفیق و شیخ الاسلام نڭ خادمی جلال بکلر بونلرنی طوقتاتقانلر. بونلر قارشی طورا باشلاغاچ نافذ طوتقانده انور بك اوستینه آتقان. لـکن مصطفی درحال انور ایله نافذ آراسینه کرگان. شول سببلی یدره آڭا تیوب شونده‌وق یغلوب اولگان. بونڭ اوزرینه انور بك‌نڭ ایبده‌شلری درحال اچکه کروب نافذنی و قارشی طوررغه ماتاشقان توفیق ایله جلال‌نی آتقانلر. آلارده شونده یغلوب

أولگانلر. اچکی بولمه‌دن مینیسترلر مجلسندن ناظم پاشا کیلوب چققان ایکان. یدره‌لر آکاده ئله‌گوب اول‌ده شونده یغلوب أولگان. صگره انور بك بر ایکی ایبده‌شی ایله اچکه، مینیسترلر مجلسینه (اول وقتده باب عالی‌ده مینیسترلر مجلسی بولوب، ئلیگی نوطه‌غه قول قویارغه جیولغان بولغانلر ایکان) کروب استعفا قیلولرن تکلیف ایتکان. مینیسترلر هیچ اعتراضسز استعفا نامه‌گه قول قویوب بیرگانلر.

انور بك استعفا نامه‌نی آلغاچ همه ایشکلرگه عسکری قاراوللر قویوب اوزی سرای‌غه سلطان حضورینه، شوتی تصدیق و یاڭی صدر اعظم‌نی تعیین ایتدرر گه کیتکان. بو آراده ایندی استانبول و بتون تورکیه‌ده حکومت یوقدر. شول وقتده طلعت بك باب عالی‌ده‌گی داخلیه مینیسترلگی بولمه‌سینه کروب اوطورغانده اوزن موقت داخلیه ناظری اعلان ایتوب امرلر بیره باشلاغان. برنچی امری استانبول پالیتسه‌سی باشلغن توشوروب آنڭ اورنینه اتحاد وترقیچی عزمی بك دیگان کشینی قویو بولغان. اول شوندوق امر نامه‌نی آلوب باروب تگینی قووب چغارغان و اوزی اوطوروب، پالیتسه‌غه، یاڭی حکومت منفعتنه موافق امرلر بیره باشلاغان. مثلا: درحال اتحاد ترقی‌گه مخالف غزته‌لرنڭ (اقدام، علمدار، یگی غزته‌لر)نڭ ایشکلرن پیچاتلەب آلغانلر. باشقه‌لرنقینه‌ده پالیتسه قویغانلر. یاڭی حکومت ایچون تهلکه‌لی کورنگان کشیلرنی توقیف ایته باشلاغانلر، بوندن ماعدا، طلعت بك داخلیه ناظری اسمندن درحال تورکیه‌نڭ بتون گوبیرناطورلرینه حکومت‌نڭ اوزگارووی حقنده آشغچ تیلیغرام ایله رسمی تبلیغات یبارتکان.

خلقنڭ بیك کوب جیولغان وقتنده باب عالی‌گه انگلتره سفیری‌نڭ ترجمانی کیلگان ایدی. حاضر مینیسترلر مشغول‌درلر، سزنی قبول ایته آلمیلر، دیه آنی کرتمه‌دیلر. خلق طارالغانده ایسکی مینیسترلر هم جنازه‌لر باب عالی‌ده قالغانلر ایدی. ایرته‌ن آڭلاشلدی که، جنازه‌لرنی تونله ساعت ایکیلرده گلخانه خسته خانه‌سینه ایلتکانلر. مینیسترلردن داخلیه ناظری رشید بك ایله مالیه ناظری عبد الرحمن بکلرنی توقیف ایتوب پالیتسه‌گه آلغانلر. قالغانلرن عسکر ایله صاقلاتوب ایولرینه ایلتکانلر، قایسیلرن ایرك‌گه قویغانلر. بر ایکیسینڭ ایولری نیره‌سینه قاراول‌غه پالیتسه قویغانلر. اوشبو برنچی کوننی کیچکی غزته‌لردن یالگز «ترجمان حقیقت» گنه چقدی. باشقه‌لری یابلغان ایدی. برنچی کوننڭ حسابی شونڭ ایله تمام بولدی. هیچ کوتولمه‌گان بو واقعه هر کم‌گه فوق‌العاده

نق تأثیر ایتدی. چونكه بتون مملكتنك یازمشی میدانغه قویولغان، موندن صوڭ یا ناموس یا أولمگنه بار، وطن یا قوتولاچق، یاكه بتونلهی هلاك بولاچق، یارطی بولده قالو هیچده ممكن توگل و احوال غایت نچكه ایدی. تونله برلن استانبولده طاغن ئلله نیندی كوتولمهگان واقعهلر، فلاكتلر چغووی و یاوروپانك صوغش پراخودلرندن عسكر چغاریلوب استانبولنك ضبط ایتلووی، پراواقاتسیهلر بولوب آوتریش و یانغینلر باشلانووی هر كمنك كوكلینه كیلگانلگی، شولارنی و استقبالنی ایسابلهب بیك كوب كشیلرنك تون بویونچه یوقلی آلمی چقغانلقلری ایرتهن طوروب بر برسیله سویلهشدكلری وقت آڭلاشلمقده ایدی.

۱۲ غنوار.

۳۹

انقلاب كونلری

۱۱نچی یانوارغه قارشی تون بیك طنچ اوتدی. هیچ بریرده طوب وملطق طاوشلری ایشتلمهدی. حتی هر تونتی «یانغن وار!» دیب ئلله نیچه مرتبه قچقریلا طورغان طاوشلرده بو تونتی بولمادی. ایرتهن طورو برلن هر كم غزتهلرگه صارلدی. برگنه كون اولك مطبعهسی و اداره خانهسی ایسكی حكومت طرفندن پیچاتلی بولغان و محررلری حبسده بولونغان «تفسیر افكار» غزتهسی چققان. ایسكیدن «اتحاد و ترقی»نك نق دشمانی بولغان «سربستی» غزتهسیده چققان. اول ایندی حاضر بیك نق اتحاد و ترقی طرفداری بولغان. «صباح» مطبعهسی یانندە بر نیچه یوزلهب مالایلر غزتهنك باصیلوب چغوون كوتهلر. ایشگی توبنده پالیتسه یوق. دیمك اولده چغاچق. حالبوكه بوده كامل پاشا كابینیتی وقتنده گل آنی ماقطی، اتحادچیلرنی یمانلی، ادرنهنی بلغارلرغه قالدررغه قرار بیرونی بیك بیوك تدبیر و عقللیلقدن صانی ایدی. اقدام، یكی غزته، علمدارلر یوق. آنلرنك ایشكلری توبنده پولیسلر طورا.

غزتهلر كیچهگی واقعهنك تفصیلاتی بلهن طولی. سوینچ، أیتوب بتررلك توگل. قزو قزو مقالهلر: وطن تمام یارنك چیتنه یتكاندهگنه طوتوب قالدق بیت، عثمانلیلرده روح بار شول، آلار صبرلیلر، توزهلر، لكن كیرهك وقتنده

اوزلرن کورسەته آلالر، دیب یازالر.

اورامىلرده پالیتسه و ژاندارم اولـگی شیکللوك آز. هیچ بر یرده چوالش فلان یوق. یاوروپا صوغش پراخودلرندن عسکر فلان چغارلماغان. غزته‌لرده یاگی مینیسترلر اسپیسقه‌سی اعلان ایتلـگان. ساعت ٣ده سرای‌دن باب‌عالی‌گه کابینیت (صدر اعظم ایله شیخ الاسلام) کیله‌چك. بو بیك طنطنه‌لی بولا. شول سببلی ساعت اوندانوق بونی سیر ایتارگه باب عالی جاده‌سینه خلق جیولا باشلادی.

یاوروپا سفارتلری طرفندن ترجمانلری باب عالی‌گه کیلوب رسما یاگی حکومتنی تبریك ایته باشلاغانلقلریده کورلدی. یاگی حکومت اوزی واقعه‌نی کیچه‌انوك هر قایوسینه رسما خبر بیروب چققان و طنچلق بوزولمایه‌چقنی تأمین ایتکان ایکان. لـکن حربیه مینیستری‌نك اُوتریلووینه و یاوروپا نوطه‌سینه قبول جوابی بیرلـگانلگنه بوندی بر واقعه اشله‌نووینه آچولانوب یاوروپا حکومت‌لرینك بو یاگی حکومتنی تصدیق ایتمی ماتاشـولری بعضیلر طرفندن احتمـال طوتولوب قورقولا ایدی. دیمك بوده بولمادی، خلق راحتله‌نب بر صولش آلدی.

ادرنه مدافع بهادری شکری پاشا

ادرنه قوماندانی شکری پاشانك ایرته‌نگی غزته‌لرده باصیلوب چققان تیلیغرامی‌ده خلقنك حسیاتن قابارتوب کوب کشـیلرنك کوزلرینه یاش کیتردی. اول تیلیغرامنده:

«ادرنه شیکللی، دنیانك ایك نق مستحکم اورنلرندن بولغان برشهرنی دنی، خونخوار بر دشـمن‌غه تسلیم ایته‌چك آلچق بر قوماندان، شانلی عثمانلی تاریخنده کورلـگانی یوقدر. مینده البته موندی جنایتنی اشله‌مه‌یه‌چکمن، صوك صالداتمنی اوز ملطغم

ایله واوزمنیده صوك یه‌درم ایله أوتره‌چکمن. اگرده ادرنه‌نی صاقلارغه هیچده قوتم قالماسه اول وقت شهرده‌گی خاتونلر وصبیلرنی شهرطشینه چغاروب قونسوللرغه طابشراچقمن. بتون طوپلرمنی شهر اوستنه یونه‌لتب آنی بر خرابه‌غه أیله‌ندرگاندن صوك، بلغارلرنی یاروب چغوب قهرمان عسکرم ایله استانبول اوستنه‌یوریه‌چکمن. ایسترسه طشقی یاقده بر میلیون بلغار عسکری بولسون مینم فداکار قهرمان عسکرم آنلردن قورقاچق توگل، ناموس ایچون جان فدا ایتارگه هر وقت حاضرلردر. بز، یا قهرمانچه‌سینه أوله‌چکمز، یاکه بابالرمزنك مقدس پایتختینی شان و شرف ایله ترك ایته‌چکمز» دیه‌در.

ایرته‌نگی غزته‌لرده اعلان ایتلگان مینیسترلر اسپیسقه‌سی بویله ایدی: صدر اعظم و حربیه ناظری محمود شوکت پاشا، شیخ الاسلام - فتوی امینی محمد اسعد افندی، شورای دولت رئیسی - پرنس سعید حلیم پاشا، داخلیه ناظری - حاجی عادل بك (اتحاد ترقیچی وایسکی داخلیه ناظری)، خارجیه ناظری وکیلی - اولگی آفینه ایلچیسی مختار بك، بحریه ناظری - محمود پاشا، عدلیه ناظری - اولگی استانبول گوبیرناطوری ابراهیم بك، مالیه ناظری دیوان محاسبات - رئیسی رفعت بك، نافعه ناظری - بساریا افندی (رومین)، اوقاف ناظری - خیری بك (اتحادچی و اولگی اوقاف ناظری)، تجارت و زراعت ناظری - اولگی ازمیر گوبیرناطوری جلال بك، پوچته وتیلیغراف ناظری - مالیه مفتشی اوستان افندی (ارمنی)، معارف ناظری - شکری بك، خارجیه ناظری یوق ئلی. حقی پاشا، اولگی نورادونگیان افندی، پرنس سعید حلیم یاکه حلمی پاشا بولوون احتمال طوتالر.

بو مینیسترلر آراسنده حاضرگه قدر اوزلرن خلق‌غه طانتقان و اوزلرینك اشلکلی بولغانلقلرن کورسه‌تکانلری محمود شوکت پاشا ایله خیری بك، آنلردن قالا حاجی عادل بك‌در.

کیچه ۱۱نده جمعه کون ناظم پاشانك جنازه‌سی بولدی. «گلخانه» خسته خانه‌سندن ایلتوب سلیمانیه جامعی یاننده‌غی زیارت‌غه کومدیلر. جنازه‌نی اوزاتورغه ایکی بولوك عسکر، عسکری موزیقه، پادشاه اسمندن صالح پاشا، داخلیه ناظری اسمندن نوری بك، چیت دولتلرنك عسکری آگینتلری، بایتاق گینیراللر، آفیتسرلر و شونلر جمله‌سندن انور بك‌ده کیلگان، خلق. یاخشوق کوب ایدی. بیك حرمتله‌ب کومدیلر. آدیوتانتلری نافذ، توفیق ایله جلال بکلرنك‌ده جنازه‌لری شول کون بولدی. انور بك‌نك ایبده‌شی مصطفی نجیب‌نك جنازه‌سن مذکور خسته خانه‌دن «اتحاد و ترقی» جمعیتی قلوبینه کیتردیلر وآنی

اتحادچیلر بیك زورلاب بوگون دفن ایتدیلر.

بوگون حبس خانه‌لردن، اولگی حکومت وقتنده سیاسی جهتدن یابلوب‌ده حکم‌گه بیرلمی طورغان اتحاد ترقیچیلرنی چغاردیلر. اولگی ازمیر مبعوثی مشهور خطیب عبیدالله افندی: مین چقمیم، محاکمه ایتسونلر، عیبم بواسه جزا بیرلسون، بولماسه یوق یرگه مینی تورمه‌گه یابوب اوچ آی آصراوچیلر حکم‌گه بیرلسون، دیب طورا ایکان. آنلر اورنینه حاضر اولگی حکومت طرفدارلرن توقیف و حبس ایته‌لر. بوکون کیچ‌گه قدر توقیف ایتلگان کشیلرنك صانی سیکسانلاب بار دیدیلر. «حکمت» غزته‌سینك محرری حلمی بك‌ده شونلر آراسنده‌در. «اقدام» باش محرری علی کمال بك، بك اوغلنده، روسیه تبعه‌سی بولغان طوقانلیان نومرینه کروب قوتولماقچی بولغان ایکان. روسیه سفیری اوزن آندن چغارتقان. چققاچده تورك پالیتسه‌سی طوتوب آلغان. ایسکی حکومت وقتنده یاوروپاغه قاچقان اتحاد ترقیچیلرنك فایتو خبرلری آلندی. جاهد و جاوید بکلرنی بوگون ایرته‌گه کوته‌لر. ایندی آلار اورنینه ائتلافچیلر و اتحاد ترقی دشمنلری قاچدیلر و هر کون قاچالر. شولای ایتوب: رومانیا پراخودلرینه کوستنجه‌گه ایلتورگه و آندن کیلتررگه یولچی هر وقت بولونوب طورادر!

بوکونگی غزته‌لرده کوب مأمورلر آلماشدریلوب، یاکیلر قویولغانلغی کورلدی. یاکیلرنك اتحادچیلر بولاچاغی معلومدر. یاکی حکومتنك اثری اوله‌رق اداره عرفیه‌نك کیچ ساعت اوندن صوك یوررگه یاراماو دیگان قاعده‌سی بوکون بترلدی. موندن صوك اورامرده تله‌گانچه صوگغه قالورغه یاریدر. اوتکان تونی ساعت ٤ ده استانبولده یاخشوق قاطی زلزله بولدی. بولمه‌لرده نرسه‌لر سلکندی، اوستاللرده‌گی نرسه‌لر توشدی، یوقوسندن سیکروب اویانوب طشقه آتلوچیلر کوب بولدی. لکن حمد اولسون، ضررسز اوتدی. بو زلزله‌نی‌ده «اتحاد ترقی» حکومتی یاصالوغه خدای‌نك آچولانو علامتی دیب قاراوچیلر بار! بوندن آلوکده آلار اش باشینه کیلو برله‌ن شوندی زلزله‌لر، یانغین‌لر چغا ایدی . . دیلر.

کیچه ۱۱ نده جمعه کون کوندز ساعت اوچده سلطان سراینده‌ن صدر اعظم محمود شوکت پاشا ایله شیخ الاسلام رسمی اوله‌رق باب عالی‌گه کیلدیلر. باب عالی جاده‌سنده بیش اون مکلر خلق اوزلرن قارشی آلدیلر. عسکر موزیقه اویناب طوردی. شیخ الاسلام بیك قارت بر آدمدر.

واقعه‌نك ظاهری یاغن و اورام خلقی‌نك آنی نیچك قارشولاب آلوون یازدق.

ایندی باشقه یاغینه‌ده بر آز کوز صالوب قاریق. یوغاریراق دائره‌لر و جدی ره‌ك كشیلر بو واقعه‌نك بولووینه نیچك قاریلر؟

اتحادچیلر سویندیلر، آنلرنك مخالفلری کویوندیلر. بو معلوم. پارتیه اختلافلرندن چیته‌ره‌ك طوروچیلر آراسنده ایسه ایکی فکر بار. برسی: بو انقلابنی یاصاب بیك زور خطا ایتدیلر، وطن‌نی بتونله‌ی تهلکه‌گه قویدیلر. یاوروپالیلرنی آچولاندردق، بو اش عادتا ائتلاف مثلث‌گه قارشی زور بر نمایش بولدی، آلار بزدن آچو آلمی قالماسلر، روم ایلی کیتو اوستینه ایندی قالغان یرلرمزنی ده قوتقارو امیدلری بتدی، بو اش باری بزنك أولومزنی تیزله‌تدی‌گنه، بر فائده‌سیده بولاچق توگل، دیلر. بوكا دلیل ایتوبده: ۹ یانوارده بولغان بیوك مجلس‌ده‌گی مذاکره‌نی ایسکه توشوره‌لر. آنده ناظم پاشا: قارشومزده غی دشمان عسکری بزنکندن کوچلی، لکن بزنك عسکرنك‌ده قوهٔ معنویه‌سی بیك یاخشی، اگر سیاسی و مالی جهتلردن مانع بولماسه صوغشورغه ممکن، اول جهتلرنی ایسه مین بلمیم، دیگان. خارجیه ناظری نورادونگیان افندی سیاسی جهتنی بیان‌غه کریشوب: بزنی قصو حقنده یاوروپانك اتفاقی ظاهری‌گنه توگل، بلکه چن چندان. خارجده بزگه دوست هیچ بر دولت یوق، روسیه ایسه صوغش برله‌ن قورقوتا، بناءً علیه مینم فکرمچه سیاسی جهتمز صوغش‌غه مساعد توگل، دیگان. مالیه ناظری عبدالرحمن بك (تاتار) مالیه جهتنی بیان‌غه کریشوب: بو یاقدن اشمز بیك ناچار، هیچ بر بانقه‌دن بورچ بیرمیلر، بانقه‌ده‌غی تیقوشچی اسچوطده‌غی اوچ میلیوننی‌ده آلوب بتردك، مأمورلرگه دیکابر ژالونیه‌سن هنوز بیره آلغانمز یوق، بناءً علیه مینمچه احوال مالیه‌مز صوغش‌غه قطعیا مساعد توگل، دیگان. مونه شوكا قاراب بیوك مجلس صوغشماسقه و یاوروپا تکلیفن قبول ایتارگه قرار بیرگان.

یوقاریده مذکور فکر صاحبی آدملر: ایندی اشلر شولای بولغاچ کابینیت آلماشدرو سببلی‌گنه نی فائده ایته‌چکمز، باری یاوروپانك آچوون کیتروب دشمانلقلرن آرتدررغه‌غنه سبب بولاچقمز، دیلر.

ایکنچی بر فکرده‌گیلر ایسه: ناموسسز یاشامقدن ناموس ایله أولمك مك مرتبه آرتقدر، روم ایلینی قوتقاره آلماسه‌ق، حتی بتونله‌ی بتسه‌ك- بیله صوك نفسمزگه قدر غیرت کورسه‌تو بورچمزدر، صویلغان وقتده قویلرده تیبرچنه‌لر، کامل پاشا کابینیتی بزگه تیبرچنرگه‌ده ایرك بیرمی ایدی؛ وطن ایچون، ناموس ایچون بارمز بر کشی بولوب آیاق‌غه قالقامز، صوك غروشلرمزغه قدر وطن

ایچون، عسکر ایچون فدا ایته‌مز، اگر آنناریده بر نرسه اشله‌ب بولماسه، نی‌حال ایتمك کیره‌ك، بز وظیفه‌مزنی اُوته‌گان بولورمز، دیلر.

بو صوڭغیلرنڭ فکرنچه: یاوروپا تورکیه‌نی بتررگه قطعیا قرار بیرگان. نی قدر آنڭ خاطرن طابارغه، آڭا یاخشی کورنورگه طریشلسه‌ده، اول اختیاری برلن شول قرارندن واز کیچه‌چك توگل‌در. روم ایلی مسئله‌سی بتو برلن ارمنی، سوریه، بصره مسئله‌لری قوزغاتیلاچق، کامل پاشا کابینیتی ایسه اوستوپقه و بیرو یولینه کرگان. مملکت بولینب بتکانچه‌گه قدر اول شول یولدن چغاچق توگل. یاوروپا دیگان نرسه آنڭ باشنده بر قورقولق بولوب طوراچق. بو حالده بو فلاکتلرنی اوچ بش یللرغه کیچکدروب و تدریجا اشله‌تب طوروده تورکلر ایچون بر فائده‌ده یوق، نیده بولسه مونه حاضر بولسون، کوریك، دیلر.

خارجده‌گی دوستلق یاغینه کیلگانده، «اتحاد ترقی» جمعیتی شوندی زور اشنی آلای تیزگنه اشله‌ماس، اول گیرمانیا، آوستریا، رومانیالر ایله آڭلاشقاندر، آلارنڭ نی فکرده بولغانلقلرن بلگاندر، دیلر هم انقلابدن ایکی اوچ کون اُلوك محمود شوکت پاشا ایله انور بك‌نڭ گیرمانیا و آوستریا سفارتلرنده بر نیچه شه‌ر ساعت طوروب سویله‌شب چققانلقلرن ایسکه توشوره‌لر. آقچه یاغینه کیلگانده: کینه اش باشنده «اتحاد و ترقی» بولغانده، روحلی جانلی بر حکومت بولغانده آقچه‌غه‌آبدرالماس، ره‌تی طابلور، دیلر. «اتحاد ترقی»نڭ اوزینڭده اوچ دورت میلیون لیرا آقچه‌سی بارلقنی سویلیلر. دیون عمومیه‌ده‌ده صوغش وقتنده آلورغه ممکن‌بولغان اوچ میلیون لیرا بار، دیلر. بوندن ماعدا، استانبولده‌غی ملـکلردن آلناچق ایکی میلیون یاریم لیرا نالوغ بار، بونلرنڭ کوبسی بایلرده، تله‌گانده بیك تیزلك ایله جیوب بولا، دیلر. گرچه برنچی فکرده‌گی کشیلرگه قارشی اعتراض ایتارلك قوتلی دلیللر یوق ایسه‌ده، مونده بولونوب، احوالغه قاراغانده بو صوڭغی فکرده‌گیلرگه قوشلمی ممکن توگللدر. چونکه کامل پاشـا کابینیتی خلق‌دن، ملتدن تمام آیرلغان، تماميله یاوروپا نفوذینه توشوب، یالـڭز آنڭ امرن اوته‌ب طوروچی بر هیئت صفتینه کرگان، بناءً علیه آنڭ تورکیه حکومتی دیه‌رلك یری قالماغان ایدی. «اتحاد ترقی» حکومتی اش باشینه کیلو برلن خلق‌ده بر روح کوتارنکی‌لگی حاصل بولدی. بز ئلی اولمه‌گانمز ایکان، قوتقاررغه طریشوچیلرمز بار ایکان، دیه حیات علامتی کورسه‌ته باشلادیلر. یاوروپا نظرنده‌ده تورکلرنڭ بتونله‌ی جانسـز توگل‌لـکلری، لزومی وقتنده آنلرده‌ده فدا کارلر، قهرمانلرچغارغه ممکن ایکانلگی، بویله‌ بر ملت ایله شایارو مناسب توگل‌لگی بلندی.

حاضرگی حالده یاکی حکومت‌نك نیشلەیەچگی مونده آچق معلوم توگلدر. ایکی اوچ کون اچنده یاوروپا دولتلرینك معهود نوطەلرینه جواب بیریلەچك. اشلر شوندن صوڭ آڭلاشیلا باشلار. تورکلر بو جوابده ادرنەدن و آطەلردن واز کیچارگه راضی توگل‌لك بیان ایتلور. اگر دشمانلر شوڭا کونماسەلر مطلق صوغش بولور، دیلر. حکومت اوزی ایسه غزتەلر واسطەسیله اوزینڭ بهمه حال صوغش طرفداری بولماغانلغن، لکن وطن و ملت‌نك شرف و ناموسن مطلق صاقلارغه قرار بیردگن آڭلاتا طورا.

هر نیچك بولسەده احوال بیك نچکه. حاضر آلده حیات و ممات مسئلەسی طورا. اگر تورکلر شونی لایقیله آڭلاب حرکت ایتسەلر بیك یاخشی بولور ایدی تیلیغرام خبرلرندن آڭلاشلدیغنه کوره. چیت‌دەگی مسلمانلر تورکلرده موندی بر جان اثری کورینوگه فوق العاده شادلانغانلر. بتون کوچلریله مادی و معنوی یاردمگه قرار بیرگانلر. مثلا: هندستان مسلمانلرنده تورکیەگه صوغش اعانەسی ایچون دیب آلکدن حاضرلەنب قویلغان؛ لکن کامل پاشا وقتنده باری بر یوقغه ئرەم بولا دیب یبارلمی قالغان ١٦ میلیون فرانق آقچه بار ایکان. آلار حاضر شونی یبارەمز دیب تیلیغرام بیرگانلر. مصر مسلمانلریده زور اعانه یبارەچکلرن خبر بیرگانلر. کابینیت آلماشنو برلن ایکی کون اچنده قارا دیگز بویندەغی تورك شهرلرنده ٥٠ مڭ لیرا صوغش اعانەسی جیغانلر. صڭره یهودیلر «اتحاد ترقی» طرفداری‌در. بانقەلرده ایسه یهودیلرنڭ کوب دخللری بار. شوندی تورلی چارەلر ایله آقچەنڭ رەتی طابلاچغی آڭلاشیلادر.

شوندی آور و چوالچق بر زمانده محمود شوکت پاشانڭ مسئولیتنی اوز اوستینه آلورغه جسارت ایتووی، وطن‌نڭ شوندی احتیاجی وقتنده آنڭ اش باشینه کیلووی، ئلله نی قدر کشیلرگه غیرت، جسارت و روح کرتدی. بیك کوب کشیلر یوقودن اویانغان شیکللی سیسکەنب کیتدیلر. بوده آز بر نرسه توگلدر.

١٢ غنوار.

٤٠

مراد بك يانندە

قافقاسیەلی مراد بك موندە ایشکیدن بیرلی مشهور بر آدمدر. عمومی تاریخلری، «طورفەمی، طورفندەمی» آدلی بر رومانی، صوڭ زمانلردە رودوس آطەسندە سورگوندە وقتندە یازغان «تاریخ ابوالفاروق»ی و «اتحاد ترقی» جمعیتی علیهندە یازغان بعض بر اثرلری بارسیدە اوقورلق و اوقوچیلرغە بر تأثیر قالدررلق نرسەلردر. مراد بك سلطان حمید زماننده بیرلی حریت طرفداری بولوب میدانغە چغا. لکن کینە شول وقتدن بیرلی هیچ* بر تورلی حکومت ایلە کیلوشە آلمی. اول سلطان حمید زمانندەدە حکومت علیهندە ایدی. آنڭ ادارەسی بتریلوب یاش تورکلر ادارەسی قورولغاچدە حکومت علیهندە بولوندی. سلطان حمید وقتندە اول سیاسی عیب ایلە یعنی حکومتنی بوزارغە طریشوچیلر جملەسندن طابلوب محکمە طرفندن اولوم جزاسینە حکم ایتلگان، لکن تورکیەدن قاچوب کیتوب مصردە، یاوروپادە اوزینڭ مجاهدەسینە دوام ایتکان و «میزان» غزتەسن دوام ایتدرگان ایدی.

ادارە آلماشنوب اش باشینە یاش تورکلر کیلگاچ مراد بك آنلر ایلەدە طنوشا آلمادی. آنلرغە قارشی یازدی و سویلەدی. نهایت، استانبولدە، ایسکیلك گە قایتور ایچون یاصالغان ٣١ مارت واقعەسندە مراد بكنڭ زور دخلی بارلغی آڭلاشلوب یاش تورکلر طرفندن اول رودوس آطەسینە سورگونگە یبارلدی. بر آز مدتدن صوڭ آنی قایتاردیلر. حاضر اول بوغاز اچندە، «آناطولی حصاری» دیگان اورندە، اوزینڭ ویللاسندە طورا. آنڭ ایووی، بوسفور بویندە طاش قیما ایلە ئەیلەندروب آلغان، زور بر باغچە اچندە، بزدەگی ایسکی بایار یورت لری شیکللی ئللە نیچە کاریدورلی و بیك کوب بولمەلی ایسکی آغاچ بر بنادر.

مراد بك کوب یازوچی، آچق توشنوچی، اوتکون فکرلی، تیرەن معلوماتلی بر ذاتدر. وقتیلە استانبولنڭ بر نیچە مکتبلرندە درسلر اوقوتقان و شاکردلرگە
١ اوزن غایت یاراتدرا بلگان ایدی. خصوصا، مراد بك سیاست ایلە شغللنونی بیك یاراتا. سیاست بلودە اوزینە زور اخلاصی بارلغی، یازغان اثرلرینڭ هر قایوسندە کورینوب طورا. مراد بك حاضرندەدە سیرەك سیرەك گنە غزتەلرگە

سیاسی مقاله‌لر یازغانی طورا. یازغان نرسه‌لرنده باشقه‌لر طرفندن آیتلمه‌گان یاکه آیتلورگه جسارت ایتلمه‌گان فکرلر بیان ایتله. شول سببلی آنگ مقاله‌لری مطلقا کوزگه توشه و هرکم طرفندن اوقولا. لکن، اول کوبسنچه افکار عمومیه‌گه خلاف بر نرسه بیان ایته. شول سببلی آنگ یازغان نرسه‌لرن یاراتوچیلردن بیگره‌ك، یاراتماوچیلر کوب بولا.

مثلا: کیچه‌لرده «اقدام» غزته‌سنده یازغان اوزون بر مقاله‌سنده، تورکیه‌نگ انگلتره یاکه روسیه حمایه‌سینه کرووی یاخشی بولاچاغن بیان ایتکان ایدی. آنگ بو مقاله‌سینه قارشی ردیه‌لر یازوب اوزن سوکدیلر. عمومیتله، موندە مراد بك‌نگ اعتبار و حرمتی اولگی‌دن کوب کیمه‌گان. آنی، ایسکی زماننگ عقللی و عالم بر آدمی، لکن وقتی اوتکان برکشی دیب‌ره‌ك قاریلر و: «یاخشوق قارتایغان‌ده ایندی، شول سببلی، سویله‌گان سوزلرنده و بیان ایتکان فکرلرنده معذور کوریلوب، مؤاخذه ایتلماسکه‌ده یاری» دیلر.

هرنه، مراد بك تورکیه‌ده‌گی بیوك ذاتلرنگ بر‌سی ایکانلگنده یاکه بولغانلغنده شبهه یوقدر. شونگ ایچون‌ده مین آنگ ایله کوریشورگه تله‌ب موندن آلوك ایکی مرتبه ایووینه کیتدیگم حالده موفق بولا آلماغان ایدم: کیفسزە آوری، کشی قبول ایته آلمی، اوزیده چقمی، دیگانلر ایدی. نهایت، ١٤نچی یانوارده بو صوڭغی باروومده کوریشدم.

بر نیچه بولمه‌لرنی اوتوب، زالینه باروب کرگاچ، اوستینه کیچه‌لك اوزون آنتاری، آنگ اوستندن اوزون طولا چیکمان کیگان، آپ آق صقاللی، اورته بویلی، گوزه‌ل‌گنه یوزلی بر ذات مینی قارشی آلوب اوطورغه اورن کورسه‌تدی. بو ذات مراد بك ایدی.

— موندن آلوك کیلولرگزده قبول ایته آلمادم، آورو ایدم، عفو ایتگزه بر نیچه آیلر هیچ بر یرگه چقمانم یوق، حاضر ایندی خدای‌غه شکر، بز آز یاخشی‌من، دیدی.

بزنگ غزته‌نی و روسیه مسلمانلرینگ احوالینی، استانبول احوالن مینم نیچك طاپقانلغمنی صوراشدی. مناسبنچه جوابلر بیرگاندن صوك، سوزنی صوڭغی کابینیت آلماشنو واقعه‌سی اوستینه کوچروب، بو حقده آنگ نی فکرده بولغانلغن صورادم.

بوڭا قارشی مراد بك: — «اتحاد ترقی» فرقه‌سی حکومتنی ایندی یاڭیدن بر قات اوز قولینه آلدی، اگرده اولگی خطالرن توزه‌تب مملکت‌گه قانون

مشروطیت دوری کرتسه حکومتنی اوز قولنده طوتا آلور و مملکت ایچون فائده‌ده کیتره آلور. اگر کینه اولگی شیکللی مشروطیت نامینه ادارهٔ کیفیه‌گه یول بیرسه‌لر اوزاق‌غه بارماس، طاغنوق یمریلور، آنك («اتحاد ترقی» نك) جتون قصوری مشروطیت قانونن تطبیق ایته آلماوده، بر طاقم واق شخصی اشلر و احتراصات ایله ماتاشوده‌در، یوقسه اگر مشروطیت و حریت قانونلری تطبیق ایتلمش بولسه، مملکت ده ئلله قاچان معلوم و معین مسلکلی بر اداره بولنور، داخلده‌ده، خارجده‌ده امنیت قازانلور، بو چوالشلر، بو صوغشلر برشیده بولماغان بولور ایدی، دیدی.

ـ بوندی نچکه وقتده بویله بر انقلاب یاصاو سببلی یاوروپا مداخله ایتماسمی ایکان؟ بو حقده نی فکرده‌سکز؟ دیدم.

ـ اش گیرمانیاده، اگرده اول مداخله ایتدرماسکه تلسه شونی بولدرا آلا. حتی بو خصوصده آنك بر اشارتی کافیدر. چونکه یاوروپا دولتلرینك آراسنك تمامیله اتفاق بولماغانده بعضیلری‌گنه آیریلوب مداخله ایته باشلاسه‌لر اوز آرالرنده اختلاف چغو لازم بولادر، آلار ایسه مونی برده تله‌میلر. گیرمانیانك راضی‌لغی بولماغانده روسیه‌نك آناطولی‌غه تجاوز ایتو احتمالندنده قورقورغه اورن یوقدر. تیلیغرام خبرلرینه کوره، گیرمانیا حکومتی‌نك تورکیه‌نی قصارغه تله‌مه‌گانلگی آڭلاشیلا، بو ایسه بزنك ایچون سوینچلی خبردر، دیدی.

ـ صوڭ یا کیدن صوغش بولسه، تورك عسکری جیڭارگه موفق بولورمی ایکان؟ بوڭا نیچك قاریسز؟ دیدم.

ـ اگر یا کیدن صوغش باشلانسه بزنك عسکرنك جیڭووینه مین یوزده یوز امینمن، مونده اشلا شبهه ایتمیم، دیدی. صڭره:

ـ آه اوغلم، اگر سز اول قرق کلیسا، لوله بورغاز واقعه‌لرنده بولغان خیانت‌لر، دنائت‌لرنی بلسه‌ڭز شاشار ایدیڭز. آلارنی سویله‌رگه انسانك تلی بارمی، آندی زور خیانت و اهانت‌لر عثمانلی تاریخنده کورلگانی یوقدر، هم موندن صوڭده کورلماسدر. شونك ایچون‌ده موفقیت هیچ شبهه‌سز بزنك طرفده بولاچقدر، دیدی و بو فکرده بولنووینه دلیل یوزندن: دشمان عسکرینك بیك آریغانلغن، صوغشدن طویغانلغن، حالبوکه تورك عسکرینك حالی حاضر هر جهتدن مکمل اولوب، آزق و قورالی یتش بولغانلغن، مغلوبیت و روم ایلی ظلملری سببلی عسکرنك حمیت ملیه‌سی غلیان‌غه کیلگانلگن، بناءً علیه نق صوغوشاچغن، قرق کلیسا و لوله بورغاز خیانت‌لری یا کیدن بولووی ممکن

توگل‌لگن، ذکر ایتدی.

صکره، اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاچ سوزنی اوزینک معهود مقاله‌سی اوستینه کیتروب: تورکیه‌نك انگلتره، یاکه روسیه حمایه‌سینه کروون نیچون تیوش طابدیغن و بوندی صوغش وقتنده آندی هیجان بیره طورغان مقاله‌نی یازارغه نیچون لزوم کوردگن صورادم.

بوڭا قارشی مراد بك:

ــ مینم مقصدم، پروته‌قرات توگل، بلکه پروته‌قسیه، یعنی حمایه‌گه کرو توگل، بلکه بو ایکی دولتدن برسینك مظاهرت و دوستلغن تأمین ایتو ایدی. مین مونی شول مقاله‌دن صوڭ ایکنچی کوننی تصحیح ایتدم، لکن آڭلارغه تله‌مه‌دیلر، یوق‌غه هجوم ایتدیلر. ایندی بزنك ایچون بو ایکی بیوك دولتدن برسینك یاکه هر ایکیسینك دوستلغن تأمین ایتارگه احتیاج بارلغی کون کبك آشکاردر، یوقسه بزنی یاشاتمایه‌چقلردر. گیرمانیادن حاضرگه قدر فائده کورلمه‌گانلگی‌ده هر کم‌گه معلومدر. حتی، مین حمایه‌گه کرونی چن اوز معناسنده استعمال ایتسه‌مده بوڭا تعجب ایتار اورن یوق؛ سلطان محمود زماننده یاصالغان «خنکار اسکله‌سی معاهده‌سی» بویونچه تورکیه رسما روسیه‌نك حمایه‌سینه کرگان. بو بر حقیقت‌در، بونی یاشروب بولمی. فقط بعض بر سببلر ایچون و خصوصیله یاوروپا رقابتی اویناماسون ایچون بو معاهده‌نك احکامی عمل‌گه قویولمی‌غنه طورا (١). حمایه‌گه کروده استقلال‌گه منافی توگلدر. بالقان اسلاو حکومتلری روسیه حمایه‌سنده یاشیلر، اما آڭا قاراب استقلاللرن غایب ایتمه‌گانلر. بزده شوندی بر حمایه‌گه کرمه‌سه‌ك باشمز صوغوشدن چقاچق توگل، ترقی و تمدن‌گه وقتمز یوق، شولای صوغوشا صوغوشا بته‌رگه مجبورمز. مینم یازغانم شونك ایچون ایدی، مینم نظرمده بو بر حقیقت‌در، حقیقتنی هر وقتده سویله‌رگه یاری، بلکه آنی کیچکدررگه یارامی. شونك ایچونده مین اول مقاله‌نی یازدم، دیدی.

کینه اوته‌دن بیرودن بر آز سویله‌شکاندن صوڭ، آورو کشینی اوزاق بورچو بولماسون دیب، کیتار ایچون مساعده صورادم. زیارتم ایچون ممنونیتن اظهار ایله، طاغن کیلسه‌م ممنون بولاچاغن بیان ایتدی. اوزینه عرض حرمت ایتوب یانندن آیرلدم. کیتکان وقتده: ــ روسیه مسلمانلری آراسنده مینم

(١) فی الواقع، موندی بر معاهده یاصالمش ایسه‌ده صکره ١٨٤٠ده بولغان لوندون معاهده‌سی ایله بونك حکمی بترلمشدر.

«تاریخ ابوالفاروق» منی اوقوچیلر بارمی؟ دیدی. شاید بولسه کیره‌ك، بر نیچه کشینك اوقوغانلغن بله‌من، دیدم.

تله‌سه نیچك بولسون، بتون عمرینی قلم خدمتنده، فکر اجتهادنده اوتکارگان و اوزینك استقلال فکریسینی صاقلار ایچون هر تورلی فلاکتلرگه کوکره‌ك کیرگان بر کشی بیك محترمدر. آنك فکری، مسلکی سیکا خوش کیلسون، کیلمه‌سون، کوڭل آڭا حرمت ایته و شوندی کشیلرنك کوبره‌ك بولوون تلیدر.

مراد بك دن چققاچ ساعت‌گه قارادم، کوپرگه قایتور ایچون پراخود کیلورگه بر ساعتدن آرتق وقت بار ایدی. مراد بك طورا طورغان «آناطولی حصاری» دیگان محله‌نی یورر گه کیتدم. بو یر بوسفورنك آناطولی یاغنده، تکه بر طاو بوینده، ایسکی روملردن قالغان کریپوست باغانالری بولونغان بر یرده‌در.

طاونك ایك باشینه منوب قرغه چغوب اطرافنی قاراو نیتی ایله یوغاری طابا کیتدم. اوراملر شول قدر طاردرکه، بعضا اوچ کشی بر ره‌تدن صیوب بارر لق توگل. بارسیده کاکری بوکری، لکن طاش توشه‌لگان. طازا. خصوصا هر کون یا گغور یاوب تمیزلی طورا. بنالر بارسیده مسلمان ایولری، هر اورامده غایت گوزه‌ل یاصالغان مرمر طاشـلی چیشمه لردن کموش کبك صاف و طاتلی صولر شارلاب آغوب طورا. ایولرنك ایشك آللرنده زور باغچه‌لر بار. آلارنك بیك کوبسنده ئلده یم یاشل یافراقلی آغاچلر و یرده یم یاشل اوله‌نلر کورینوب طورا. شولارنك قایسیلرنده بوزاولر، کجه لر کمال حضور ایله اوله‌ن آشاب، آغاچ یافراقلری قرقوب یوریلر. شول طار اورامردن یوغاری طابا ئلله نی قدر کیتدم. اورامرده هیچ بر کشی یوق و هیچ بر بالا چاغا یوق؛ قبرلك اوستنده‌گی شیکللی سکونت. ساعت‌گه قارادم. پراخود کیلور وقت یتکان. مین ایندی اسکله‌گه قایتوب یتشه آلاچق توگلمن هم ئلی طاونك باشینه ده چغا آلمادم. ضرر یوق، ایکنچی پراخودغه قالورمن، دیدم. ایکی ساعت دن طاغن بر پراخود بار.

یوغاری‌غه طابا کیته کیته نهایت آولنك یاکه شهرنك طشینه باروب چقدم. ایك آقطق ایولرنی اوتوب آغاچلقلر آراسینه باروب کردم. برگنه ده جان ایه‌سی، حتی اولگی زماننك اتلری‌ده یوق. آزراق قورقوب‌ده آلدم. اگر بره‌ر اوصال کیلوب چغوب شونده‌غی تیره‌ن اوچور ومغه تورتب توشوردیسه

بتدی بیت اش، دیم. الله غه طابشردم. اورمانی اوتوب چغوب طاونك ایك باشینه منوب اوطوردم. عادتا مسجد منارهسینه منوب بر آول اوستینه قاراغان شیکللی هر یاقدن هیچ بولماسه اونار چاقروملق یر کورینه. بر طرفده امثالسز درجهده گوزهل منارهلری ایله بتون استانبول کورینه. ایکنچی یاقده بوغاز اچی جایلوب یاتا. آنده چوب چوبار پراخودلر، لودقهلر یوروب طورا. بوغازنك ایکی یاغندهغی گوزهل کوشکلر، سرایلر، ویللالر پانورامادهغی شیکللی لطیف منظره تشکیل ایتهلر. ساعتلرچه قاراب طورغاندهده طویارلق توگل. شول اوطورغان یرگده یابشوب قالاسك کیله، منگولك شونده طوررغه تلیسن.

توشکان وقتده کیلگان یولدن توگل، بلکه بر طار صوقماقدن توشدم. توبان طابا کیتکان بر طار صوقماق بار ایدی، قایده بولسهده بر یرگه ایلتوب چغارر ئلی دیدمده شونك ایله کیتدم. اول مینی ئلله نیچه تورك یورتلرینك ایشك آللرینه ایلتوب کرتدی. بر نیچه باغچهلر آرقیلی اوتوب، یارلر آرقیلی سیکروب چغارغه طوغری کیلدی. شولایده بولسه اسکلهگه توشه طورغان طوغری یولغه ایلتوب چغاردی. اوراملرده و ایشك آللرنده کشی و بالا چاغانك بو درجه یوقلغنه حیران قالدم. استانبولنك باشقه یرلرنده، روم، ارمنی محلهلرنده اوراملرده، میدانلرده هر وقت بالالر اویناغانی، کشیلر یوروب طورغانی کورینه. کیبتلر بولا، حاصل: جان و حرکت اثری کوریله. بونده ایسه بیگرهك آرتق سکونت و بوشلق ایدی...

۱۵ غنوار.

٤۱

هیجانلی کونلر

کیچهدن بیرلی استانبول طاغن هیجان اچنده. بر طرفدن یاڭی حکومتنك یاوروپا نوطهسینه قارشی بیرگان جوابی خلقنی بیك ممنون ایتمهدی: آطهلر یاوروپا دولتلرینك قاراوینه قالورغه وادرنهنك یارطیسی بلغاریاغه بیریلوب آنده کریپوستلر یمریلورگه بولغاچ مونك نی معناسی بار؟ اولگی کابینیت وقتندهغی جوابدن بونك نی فرقی بار؟ باری یاوروپانك آچوون قابارتدردق و ناظم پاشا کبك مشهور بر ایرمزنی قربانغنه ایتدك، دیلر.

ایکنچی طرفدن کیچه کیچکی غزته‌لرده، بلغاریانڭ متارکه‌نی بوزوب رسما صوغش باشلایه‌چغی خبری باصیلوب چغوب خلقنی جدی صورتده توشونچه‌گه قالدردی. بلغاریانڭ رسما اعلامنه بناً ۲۱نچی غنوارده دوشنبه کون کیچ ساعت ۷ده صوغش باشلانه‌چقدر. حاضر مونی کمال متانت ایله قارشی آلودن، «یا ناموس یا اولوم!» دیب صوغشودن باشقه چاره یوق. ایکنچی یاقدن قاراغانده، صوغشورغه آقچه یوق، یاوروپالیلر بورچقه بیرمیلر. حکومت ئلله نیچه بانقه‌لر ایله سویله‌شب قارادی. هیچ قبول ایتلماسلك شرطلر قویالر. مثلا: تورکیه‌نڭ آناطولی قطعه‌سن بر نیچه دولت‌نڭ دائرهٔ نفوذینه آیروب بولماکچی بولالر، ئلله نیندی امتیازلر صوریلر، مالیه‌سن کانترول آستنه آلونی، عسکرن کیمتونی یعنی تورکیه‌نی ایران یاصاب قالدرونی شرط ایته‌لر. طبیعی تورکیه ایرکلی کوندن مونذی حاللرگه راضی بولا آلمی. لکن آقچه‌سزلقغده بر چاره طابووی قیین. مأمورلرگه دیکابر آیی‌نڭ ژالونیه‌سی هنوز بیرلمه‌گان. آلارنڭ حاللریده مشکل. حکومتنی ژالونیه صوراب یوده‌ته‌لر. طرابلس ایتالیاغه کیتو سببلی آندن قایتقان تورك مأمورلری‌ده ایکی اوچ آیدن بیرلی ژالونیه آلماغانلر، عائله‌لری آچ قالغان، اوزلری اشسز و اورنسز طورالر. اوچ دورت کون اولك شونلردن بر نیچه یوز عائله باب عالی‌گه جییلوب بر دیمونستراتسیه یاصادیلر. ژالونیه‌لرن صوریلر. اورن صوریلر. خاتون وبالا چاغالری، آچ قالدق دیب یغلاشالر. محمود شوکت پاشا نیچك بولسه‌ده تملی سوزلر، جلی وعده‌لر ایله بونلرنی باب عالی ایشك آلدندن چغاروب اوزاتدی. روم ایلنده بالقانلیلر قولینه کیچکان یرلردن قایتقان تورك مأمورلرینڭ صانی‌ده یگرمی ملڭلرگه یته. بونلرده اورنسز، بونلرده اشسز، بونلرغه‌ده ژالونیه بیررگه، اورن طابارغه کیره‌ك. مسجدلرگه واستانبول طشنده‌غی باراقه‌لرغه یرله‌شدرلگان و سلانیكدن آناطولی‌غه پراخود طاشیلا طورغان مهاجرلرنی‌ده طویدررغه هم یرله‌شدررگه آقچه کیره‌ك. مملکتده‌گی دائمی طنچسزلقلر وخارجی صوغشلر سببلی سودا وتجارت طوقتاغان، آلش بیریش یوق. شول سببلی نالوغلر ره‌تله‌ب جیولمی. مونه شونذی بر وقتده ایکی اوچیوز ملڭ عسکرنی قوزغاتب صوغشوب قارا ا. بو جیگل اش توگلدر.

تلده هر کم ناموس، وطن، دی. هر کم صوگغی بر تیننن بیررگه راضی توسلی قیلانا، اما، اشکه کیلگانده الوکده آلای بولماغان. حاضرنده ایندی نیچك بولور، آنسن آلده‌غی کونلر کورساتور.

بولار اوستینه احوال سیاسیه‌نڭ مساعده‌سزلگن‌ده قوشارغه کیره‌ك. ائتلاف

مثلث دولتلری بتون قوتلری ایله بالقان سایوزنیکلری یاغنده. هر جهتچه آلارغه یاردم ایته‌لر. یاوروپانڭ ایڭ نفوذلی غزته‌لرندن بولغان «تایمس» و «تان»لر بتون افکار عمومیه‌نی تورکیه علیهنه حاضرلیلر. تورکیه‌ده‌گی صوڭغی انقلابنی بیك ناچار قارشی آلدیلر. «یاوروپانڭ تیمر کبك قوتلی اراده‌سی بر کچکنه مایورنڭ (انور بکنڭ) شایارووی ایله هیچ وقت صناچق توگلدر؛ تورکیه‌ده‌گی بو حرکتلر اُولوم آلدنده‌غی جان چیگشو قبیلندن‌گنه بر نرسه‌در، تورکیه‌نڭ یاڭی مینیسترلری هیچ اهمیتسز کشیلر اولوب، استانبولده‌غی یاوروپا سفیرلری ایچون آلار آراسنده کوریشورلك کشی یوقدر» دیلر.

درست، بونلر بارسیده دشمن سوزلری دشمنلق برلن یازالر. احتمالکه بالقان سایوزنیکلرندن بو غزته‌لر کوب آقچه‌ده آلالردر. اگر تورکیه کوچلی بولسه موندی سوزلرنڭ بر تینلکده اهمیتی بولماس ایدی، تیك ات شیکللی هاولاسونلر دیه‌رگه ممکن ایدی. فقط، یاوروپاده مطبوعاتغه «یدنچی بیوك دولت» دیلر. آلتی بیوك دولت یاننه اوشبو یدنچی بیوك دولتده قوشلغاچ تورکیه‌نڭ قارشوسنده دهشتلی بر قوت حاصل بولادر. گیرمانیا، آوستریا و رومانیا طرفلرندن تورکیه فائده‌سینه اهمیتلی بر سوز ایشتلگانی وحرکت کورلگانی یوق. گیرمانیا طرفندن آناطولی حقنده بر ایکی سوز ایشتلسه ده، معالتأسف، اول ده تورکیه ایچون امیدلی و جلی بر سوز توگل‌در: آناطولی‌غه روسیه قول صوزماسون، اول یرلرنی کیله‌چکده مین اوزیمه بیلگوله‌ب قویغانمن دیودن‌گنه عبارتدر. رومانیانڭ ایسه بلغاریا ایله برله‌شوب تورکیه‌گه قارشی صوغشو احتمالن بیله یازالر. داخلده تورکلر هر نه قدر عربلر ایله ارمنیلرنی تبعهٔ صادقه، عثمانلی، فلان دیب سویله‌سه‌لرده هم تورك غزته‌لری شولای یازسه‌لرده شولای سویله‌وچی و یازوچی کشیلر بارسی‌ده سوریه عربلرینڭ تورکیه‌دن آیریلور ایچون حاضرنده بیك نق حرکتده بولوندقلرینی، آنده اجنبی اینتریغه‌لری بیك نق حکم سوردگینی وارمنیلرنڭ بتون مقصدلری اوزلرینه آفطونومیا آلودن عبارت اولدیغنی بیك یاخشی بله‌لر هم اوزاقلامی بو اشلرنڭ شولای بولاچاغینه‌ده اشانالر.

تورکلرنڭ اوزلرینه کیلگانده آناطولی خلقی جهالت وفقیرلك اچنده. یوللر یوق. آوللر پریشان. معارف یوق. مکتبلر قوری اسمدن‌گنه عبارت ویران خانه‌لردر. بیچاره تورك صالداتلری اختلاللر، صوغشلر اچنده یوری یوری حالدن طایغان، بیللری بوکره‌یگان یابق و بویوقلر. چیره‌لری قزغانچ بر حال کسب ایتکان. میگره‌وله‌نب بتکانلر. آناطولی خلقی آراسنده ئللّه نیندی مهلك آورولر

حکم سوره، تورکلارنی یلدن یل کیموته بارا. طبیب‌لر یوق، حفظ صحت قانونلرن اجرا ایتو یوق. استانبولده‌غی ایکی اوچیوز ضیالی وسیاسی بك افندیلر هیچ طوقتاوسز فرقه اویونی اوینیلر. ئلی بر فرقه اوستگه چغوب حکومتنی اوز قولینه آلا، ئلی ایکنچیسی. اوستگه چققان فرقه والیلرنی وبتون مأمورلرنی اوز کشیلرندن قویا. آلار بر نرسه اشله‌رگه، بر نرسه ایسابله‌رگه اولگورگانچه ایکنچی فرقه اوستگه چغاده اولگی مأمورلرنی بارسن‌ده قووا وآلار اورنینه اوز کشیلرن قویا. حاضرنده استانبولده اورام طاشی صانىچه سابق مینیسترلر، سابق والیلر، سابق متصرفلر بار. سرگردان بولوب یوریلر.

احمد رضا بك.

کامل پاشا صدر اعظم بولغاچده جاهد، جاوید، اسماعیل حقی، عاصم، احمدرضا کبك بکار بارسیده تیزه‌رەك یاورو پاغه شلغانلر. ملت‌نك آراسنده بولونوب، آنك قایغو و فلاکتلرن اورتاقلاشورغه تله‌مه‌گانلر. اش باشنده کامل پاشا وقتده هر کم شول جاهد، جاوید واحمد رضالرنی سوگه‌لر، آلار قوتورتوب ملتنی خراب ایتدیلر، دیلر ایدی. ایندی کیچه جاهد بك یاوروپادن قایتقانده آنی قارشی آلورغه ملك بیش یوز کشی توشکان. حاجی کبك آنی قوچاقلاب کوریشه‌لر، پالطو چابولرن اوبه‌لر. چونکه بوگون اش باشنده «اتحاد ترقی» چیلردر. بوگونگی کونده ایکمك و مأموریتلر شول جاهدلر، طلعت‌لر قولنده‌در. تورکیه‌نك حاکمی، صدر اعظمی فلانی بارسیده شونلردر. شونك ایچون هر کم آلارغه ته‌ریلکه طوتا. اگر ایرته‌گه اتحاد ترقی اش باشندن کیته ایکان، شوشی کشیلر طاغنوق جاهدلر، طلعت‌لرنی یمانلاب علی کمال ولطفی فکری یاقلی بولاچقلرنده هیچ شبهه یوقدر. چونکه بارسیده مأمور، بارسیده حکومت‌گه محتاج. حر کسب ایله طویونوب طورغان و باشنده حر ومستقل فکر طوتا آلو شرفینه مالك بولغان کشیلر مونده، مع‌التأسف، یوق دیه‌رلك درجه‌ده آزدر.

اخلاقی بوزولغان، طبیعتی چریگان، ایسکی بیزانس باتاقلغنده‌غی

استانبول خلقی نڭ، استانبول بیروقراتلرینڭ همتسزلـگینه بتون روم ایلی تور- کلری، بتون روم ایلی قطعه‌سی قربان کیتدی. بیچاره اوچیوز مڭ تورکلر شول استانبول مأمورلرینڭ چریگانلـگی سببلی بالقان خرستیانلری طرفندن دنیاده کورلمه‌گان ظلم و حقارتلرغه دوچار بولدیلر. ایندی کیلـگانلرده استانبولدغی بر نیچه بکلر و شاعرلر «نشر و ثائق جمعیتی» یاصاب روم ایلی مسلمانلرینه ایتلـگان ظلملرنی رساله شکلنده ایتوب باصدروب چغارو برلن شغلنه‌لر. مونی حاضر کم طـٰکلی، موڭا حاضر کم قولاق آصا! بو بکلر آناطولی آوللرینه طاراسه‌لرده شونده ابتدائی مکتبلر آچدررغه، خلقنڭ اقتصادی جهتلرن کوتاررگه، زراعت جهتلرن توزه‌ترگه، صحتلرن قارارغه کرشسه‌لر ئللہ نیچه قات فائده‌لی بولور ایدی. لـکن، بو کویه‌ز بکلر اوزلرینڭ مینقلرنده نیچه یوز تـوك قل بارلغن

جاوید بك .

بله طورغانلردر، اما آناطولی‌ده نیندی آوللر، نیندی خلقلر، نیندی حاللر بارلغن و آنلر ایچون نیندی استقباللر حاضرله‌نگانلـگن هیچ شبهه‌سز، بلمیلردر. چونکه بولارده خلق‌غه خدمت فکری، خلق محبتی، وطن قایغوسی، استقبال اندیشه‌سی یوق: سز چیت دولتلر قول آستنده‌غی مسلمانلر بزدن راحتره‌ك طوراسز بیت، بزده شولای طوررمز، نه اولاچق افندم، دیلر.

برسی کونگه صوغش باشلانووی کوتوله. بولا قالسه بو صوغش یالـگز تورکیه ایچون گنه توگل، بتون مقام خلافت ایچون حیات و ممات مسئله‌سیدر. گویا شونی آڭلاغان توسلی ایتوب انقلاب یاصالدی. ایندی بر مینوت اوتکارمی بتون خلق بر کشی توسلی ایتوب آیاق‌غه قالقورغه، هر کم قولندن کیلـگانچه وطن مدافعه‌سی خدمتنه کریشورگه، بایلر آقچه‌لرن، خاتون قزلر آلتون کموش، اینجو مرجانلرن چغاروب صوغش فائده‌سینه بیررگه تیوش ایدی توگلمی؟ یوق. هیچ کمنڭده ایسی کیتمی. قهوه خانه‌لرده شول اولگی شیکللوك لغرم طولی خلق. قارتا وطاولا اویناب اوطورالر. خواجه افندیلرده اولـگی شیکللوك قهوه

خانه‌لرده آیاق بوکله‌ب اوطوروب نارگیله اچه‌لر، آلیگی صاری کاغدلی قیل قاللی کتابلرنی مطالعه ایته‌لر.

حسین جاهد بك.

وطن تهلکه‌ده، وطن اوچوروم‌نڭ چیتنده بولسه‌ده مونده برلکده خدمت ایتشورگه تیوشلی بولغان «اقدام» محرری علی کمال‌لر، سابق مالیه مینیستری عبدالرحمن، داخلیه مینیستری رشید بکلر، کامل پاشا اوغلی سعید و شیخ‌الاسلام اوغلی مختار بکلر، سابق دیپوتات رضا نور بك و سائر بعضیلر، اش باشینه اتحاد و ترقی چیلر کیلووینه اوپکه‌له‌ب یاوروپاغه قاچدیلر. آنده تورکیه علیهنه نشریات بولوناچقلر، تورکیه‌نڭ دشمن‌لرینه یوللر کورسه‌ته‌چکلر. «تان» و «تایمس» غزته‌لرینه حاضرگی مینیسترلرنڭ قصورلری، قایوسینڭ بك اوغلنده قایسی ریستورانده قمار اویناداقلری وسائرلر حقنده معلومات بیره‌چکلر. مشهور شریف پاشا حاضرنده پاریژده شول خدمتنی ادا ایتوب طورادر.

مونه مملکت وخلق شوندی بر احوال اچنده بولغان‌صوڭ، صوغشنڭ یا گیدن باشلانووندەده باشلانماوندەده کوب حکمت یوق. باشلانسه بلغارلردن‌ده تورکلردن‌ده طاغن بایتاق کوب کشی قریلور. طاغن بولگونلك بولور. اشنڭ آخری کینه تورکلر ضررینه بتوب طوقتار. ناموسسز یاشاودن ایسه ناموس ایله اولمك مڭ مرتبه آرتقدر. لکن اوله بلورگه‌ده کیره‌ك. بو صوڭ مهم دقیقه‌لرنی تورکلر بحق تقدیر ایته آلورلرمی وناموسلرن محافظه ایتوب اوله بلورلرمی. اش شونده. حاضرگه قدر بالقان صوغشنده، مع‌التأسف، مونی اشلی آلماغانلر. موندن صوڭ نیشله‌رلر. کیله‌چکده کوریلور.

هر نه قدر روح سونوك بولسه‌ده، صوغشغه حاضرلك بارا. کیچه بلغاریا طرفندن صوغش باشلاناچغی اعلان ایتلو برلن محمود شوکت پاشا چتالجه‌غه قرار-گاه عمومی‌گه، دیکز مینیستری محمود پاشا چناق قلعه‌گه کیتدیلر. رخصت برلن

طارالغان آفیتسرلر وصالداتلرغه یکرمی دورت ساعت اچنده اوزلرینك بولوکلرینه باروب قوشیلورغه امر بولدی. تورك فلاقلی همه پراخودلرغه استانبولدن کیتمی، لورغه قوشلدی وهمه‌سیده ادارهٔ عسکریه راسپراژینیه‌سنده ایکانلکلری اعلان ایتلدی. باش قوماندان وکیلی ایتوب یمن قوماندانی مشهور احمد عزت پاشا تعیین ایتلدی. ٢١نده صوغش باشلاناچاغی همه والیلرگه وچیت مملکتلرده‌گی سفیرلرگه بلدرلدی. صلح مذاکره‌سی ایچون لوندونده بولغان وکیللر کیرو استانبولغه چاقرلدیلر. قرارگاه عمومی‌گه هیچ طوقتاوسز آزق، قورال یباریلوب طورا. یاورو پادن بیك کوب یاڭی اصول پولیموتلر کیترتلوب، عسکرگه یبارلدی. ٣٠ ملڭلك عسکر فرقه‌سی باشنده انوربك صوغش میداننه کیته‌چك، دیلر.

اتحادچیلر پارتیه نزاعسندن بیك صاقلانورغه طریشوب ماتاشالر. کوبکه‌می بارر. انقلابدن صوڭ توقیف وحبس ایتلگان کشیلرنڭ کوبسن هیچ بر نرسه‌سز چغاردیلر. آلوکدن اتحادچیلرغه خلاف بولغان «اقدام»ده چغا باشلادی.

بو کونلرده تورکیه‌نڭ مشهور ادیبلرندن ابوالضیا توفیق بك استانبولدن اوزینڭ شهر طشنده‌غی یورطینه قایتقان وقتده پراخود پریستاننده کیساکدن وفات ایتدی. بر چوق اثرلری، مجموعه‌سی، مطبعه‌سی و تتبعاتی ایله مشهور، مدحت افندی وکمال بکلرنڭ ایبده‌ش و عصرداشلرندن ایدی. احمد مدحت افندی شیکللی مونڭده جنازه‌سی عادی‌گنه روشده دفن ایتلدی.

بوگون کوندز ساعت برده دارالفنون بناسنده «اتحاد وترقی» جمعیتی‌نڭ تشبثی ایله «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی تشکیل ایتار ایچون زور بر جیولش بولدی. جیولشده بر نیچه ملڭلاب و هر صنف‌دن آدملر بار ایدی. جیولش‌نی سابق داخلیه مینیستری طلعت بك آچوب مقصدنی بیان ایتدی. صڭره مارشال فؤاد پاشا و شریف علی حیدر بك رئیس صایلاندیلر. یاڭیدن صوغش باشلانو مناسبتیله جمعیت اعانه‌لر جیارغه، خسته خانه‌لر آچارغه، کوڭللی فرقه‌لری تشکیل ایتارگه، خلقنڭ فکرن آچارغه تیوش طابوب هر قایوسی ایچون مخصوص کامیتیت‌لر وکامیتیت‌لرنڭ اشلرن یولغه قویوب ترتیب ایله بوروتو ایچون آیروچه بر هیئت صایلاندی. بوندی کامیتیت‌لر ولایتلرده‌ده آچیلاچقدر.

استانبولده‌غی شمالی آفریقا عربلری فرانسیه سفارتنه؛ هند، مصر کبی انگلیز مسلمانلری انگلتره سفارتنه باروب، بو ایکی دولتنڭ تورکیه‌گه بو قدرلی ضررلی صورتده حرکت ایتماولرن اوتنگانلر. هندستان مسلمانلری مونده تیلیغراملر بیروب، مقام خلافتنڭ ناموسن صاقلار ایچون صوڭ دقیقه‌گه قدر

صوغشونی توصیه ایته‌لر، اعانه‌لر یبارر گه وعده‌لر بیره‌لر.

صوغش رسما بولورغه تیوش. توبان و اورتا صنف خلق مطلق بولا دیب طورالر. یوغاری صنف هنوزده بولووینه اشانوب بتمیلر. یاوروپالیلر اورتاغه کرر، بزنکیلر تگیلرنڭ شرطلرینه کونارلر، نهایت اش کینه صوغشسز بتار، دیه ظن ایته‌لر. نی بولوب قالور. حاضرگی دقیقه‌ده بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

۱۸ غنوار.

٤٢

صوغش آلدنده‌غی حاللر. فکرلر و منظره‌لر.

۲۱ نچی غنوار، دوشنبه کون، اویله‌دن صوڭ ساعت ۳ده مین بو مقاله‌نی بازارغه اوطورغانده رسما صوغش باشلانورغه باری دورت‌گنه ساعت قالغان ایدی. کیچ بله‌ن ساعت یدی‌ده ادرنه‌ده، کلیبولی‌ده، چتالجه‌ده طوب گومبرتیلری ایشتله باشلارغه تیوش در.

مینم بو خط اورنبورغه باروب یتکانچه، تیلیغرام چبقلری، صوغش باشلانوب، ئمله نیندی مهم واقعه‌لر بولغانلقنی آنده کوبدن ایشتدرگان بولور و احتمالکه صوغش و صلح مسئله‌سی طاغنوق بر نیچه کونلرگه کیچکمرلگاننی خبر بیرر. شونڭ ایچون اول یاقدن مینم بو مقاله‌منڭ اهمیتی قالمایه‌چقدر. شونڭ ایله برابر، یاکیدن صوغش باشلانووی کوتولگان مینوتلرده مونده نیندی حاللر بولغانلقنی، تورکلرده نیندی اوی و فکرلر بارلقنی و صوغشنی قارشی آلور ایچون نیندی حرکتلرده بولونغانلقلرینی یازوب اوتسه‌م احتمالکه، صوڭغه قالسه‌ده اوقورلق بر نرسه بولور.

مونده‌ن دورت کون ألوڭ بلغاریا طرفندن رسما اعلان ایتلووینه کوره بوگون کیچ صوغش مطلق باشلانورغه تیوش. بوڭا مانع بولورلق هیچ نرسه بارلغی بلنمی. حکومت صوغش‌غه نق حاضرله‌نه: همه آفیتسرلر و صالداتلر ۲٤ ساعت اچنده اوزلرینڭ بولوکلرینه باروب قوشولدیلر. استانبول اورامارنده آفیتسرلر تمام سیره‌کله‌نب قالدی. تیمر یولدن کیچه کوندز صوغش میدانینه آزق و قورال یباریلوب طورا. اعانه جیو، خسته خانه‌لر آچو، کوڭللی و فدائی

فرقه‌لری تشکیل ایتو و خلق آراسنده آگیتاتسیه یاصاو ایچون «اتحاد و ترقی» جمعیتی طرفندن «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی یاصالدی. بو جمعیت بر نیچه شعبه‌لرگه آیریلوب اشکه کرشدی. دارالفنون زالنده خلقنی صوغشقه، وطن صاقلارغه، اعانه بیررگه، کوکُللی یازیلورغه اُوندەب قونفرانسلر بیریله. خطیبلر، مدرسلر شولوق نرسه‌لرنی بیان ایتوب ایکی کوندن بیرلی جامعلرده وعظلر اُیته‌لر. قهوه خانه‌لرده، محله‌لرده نطقلر سویله‌ب خلقنی قوزغاتور ایچون استودینتلر و مدرسه شاکردلرینه تعلیمات بیرلدی. آنلرده اوز خدمتلرینه کرشدیلر. چتالجه‌ده ایکی یاق عسکری آراسنده واق تویاك به‌ریشولر بولغانلغی، حتی بر نیچه یاره‌لی‌نڭ استانبول‌غه کیترلگانلگی‌ده ایشتلدی و کورلدی. شونڭ ایله برابر، مونه حاضر شوشی دقیقه‌گه قدر، صوغشنڭ بالفعل باشلانووینه هیچ کم چن کوکُلدن اشانا آلمیدر: بولماس، اورتاغه یاوروپا کرر، تگیلرنڭ صوراغانلرن بیررگه تورکیه‌نی مجبور ایته‌ر، ذاتا آلارنڭ صوراغانلری بیریلوب بتارگه بیك آز قالغان بیت ایندی، دیلر وشونڭ آرتندانوق: بزنڭ بیت آقچه یوق، آقچه‌سز نیچك صوغوشاسن. همده بلغاریا ایله رومانیا آراسنده کیلشو بولغانلق سببلی سیاسی احوال بزگه دخیده ضررلیراق روشکه ئه‌یله‌نگان، یعنی صوغشنی یاکُیدن باشلارغه بزگه یاوروپاده ایرك بیرماس و اوزمزنڭده قولدن کیلورلك توگل، دیلر.

اما، حاضرگی ساعت‌گه قدر یاوروپانڭ قاتناشووینه دائر هیچ بر آچق خبر ایشتلگانی یوق. تورکیه‌نڭ یاوروپا نوطه‌سینه بیرگان جوابن، کیلشو حقنده یاکُیدن مذاکره باشلارغه یارارلق طابوب سایوزنیکلرگه اخطار ایتدیگی روایت اولونسه‌ده مونڭ درستلگی و درست بولغان تقدیرده بیله تگیلرنڭ آنی طڭلاولری برده معلوم توگل. سایوزنیکلر صوغشنی باشلاسه‌لر بزنڭ آقچه‌مز یوق دیب طوررغه‌ده مجال قالمی. قارشی طورا باشلامی طوغری کیلمی.

اگر «اتحاد و ترقی» حکومتی سایوزنیکلرنڭ بارلق صوراغانلرن بیروب کیلشورگه راضی بولسه اول وقت آنڭ اوز حالی مخاطره‌ده قالاچق. ادرنه‌نڭ یارطیسن بیررگه و آطه‌لرنی یاوروپالیلر قاراوینه قالدررغه راضی بولووی ایچون‌ده خلق کوزنده خیلی اعتبارلری توشدی. قهوه خانه‌لرده بو حقده‌غی سوزلر کیتکان صاین قویورا و اوستگه چغا بارا.

مونه شولارنی ایسابله‌گان کشیلر: صوغش بولور، صوغشسز اش بته‌چك توگل، دیلر. همده یاوروپا حکومتلری (خصوصا ائتلاف مثلث دولتلری) تورکیه‌ده

انقلاب یاصالوغه آچولری کیلگانلکدن و «اتحاد ترقی» حکومتی‌نلك نیده بولسه بر موفقیتسزلك‌گه اوچراب یمریلوون اوز منفعتلرینه موافق کورگانلکدن، آنلر حاضر صوغشنی باشلاتماو خصوصنده بر مداخله یاصاماسلر، بز بی طرف، دیگان بولوب طوررلر، لکن سایوزنیکلرگه مادی و معنوی یاردم ایتوب تورکیه‌نی طاغن بر قات جیکدررلر، طاغن بر قات حقارت ایتدررلر و نهایت: بزنلك سوزنی طـڭلامادیکز، دیه آچولانب ارمنستان، سوریه، بصره مسئله‌لرن قوزغاتورلر، تورکیه‌گه بورچقه آقچه بیردرتماسلر، شولای ایتوب تورکیه‌نی بتونله‌ی خراب قیلورلر، دیب اویلیلرده صوغشنلك بولماون تلیلر. لکن بولمی قالورغه برده یول کورنماوینه‌ده آبدریلر.

«مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نلك اعانه جیو، خسته خانه‌لر آچو، کوڭللی وفدائی فرقه‌لری تشکیل ایتو شعبه‌لرینلك بارسینلك زاسیدانیه‌لری باب عالی جاده‌سنده «فلوط جمعیتی یورطی» بناسنده بولادر. کیچه‌دن بیرلی بو بنا اچنده استانبول‌نلك هر صنف‌غه منسوب بیوك آدملری وطن‌نی قوتقارو حقنده کیڭاشه‌لر و هر تورلی تدبیرلرگه تشبث قیلالر. مین شونده کیچه‌ده بوگونده ایکی اوچ مرتبه کروب چقدم. محمود اسعد، مصطفی عاصم، نجم‌الدین منلا، انور بك‌نلك آتاسی حاجی احمد، شیخ عبدالعزیز چاوش، طلعت، جاوید، دوقتور اسعد پاشـا، سابق سلانیك گوبرناطوری حسین کاظم، سابق بیروت والیسی حازم، اتحادچیلرنلك باشلقلرندن عمر ناجی، عبیدالله افندیلر، آغایف، یوسف آقچوره اوغلی، محمد امین، حسین سعاد، سابق والی سلیمان نظیف، دوقتور عبدالله جودت، تحسین پاشا، مارشال فؤاد پاشا، فرید بك و باشقه بر چوق محررلر، ادیبلر، غزته‌چیلر، زور سوداگرلر شونده بولونالر.

فرصت طوغری کیلگان صاین مین بونلر ایله کوریشوب طانشورغه وغزته مخبری صفتیله صوغش و صلح حقنده‌غی فکرلرن آڭلارغه طریشه‌م. محمود اسعد و مصطفی عاصم افندیلر: «بز سیاسی کشی توگل، نی أیتورگه‌ده بلمی‌مز ایندی، اوزمزده آبدراب قالدق بو حاللرگه» دیلر. عبدالعزیز چاوش: «الله بیرسه‌ده صوغش بولسه‌غنه ایدی، روم ایلی قطعه‌سنده‌گی مظلوم قرداشلرمزنلك انتقاملرن آلمی قالسه‌ق خدای اورر بزلرنی» دی. آغایف کیچه: «ظن ایدرم‌که صوغش بولماسدر، مداخله ایته‌چکلردر» دیگان ایدی. بوگون ایسه: «بیلمیم افندم، اشلر جدی‌گه ئه‌یله‌نب بارا» دی. صوڭ آقچه یاغی نیچك، بیرمه‌دیلرمی؟ دیدم.

عبد العزيز چاوش بك .

ـ آژانس اولەرق ایکی میلیون قدر آقچه طابلورغه اوخشی، ایرتەگه برسی کونگه بونڭ اشی بتسه کیرەك، دیدی. بوگون شول بناده، «اتحاد وترقی» باشلغی وحاضرگی کونده بتون تورکیەنڭ حقیقی حاکمی بولغان طلعت بك ایله کوریشوب سویلەشدم: «حاضرگی مینوتغه قدر صوغشنڭ بولماوی طرفینه هیچ بر علامت یوق، شونڭ ایله برابر مین کینه امید ایتەمن‌که، انشأالله صوغش بولماسدر» دی. آلای امید ایتووگز نرسەگه مستند صوڭ؟ دیوویمه قارشی: «صوغش حاضر بر یاق ایچونده فائدەلی توگل. بز آلارنڭ صورِاغانلرن بیروب بتره یازدق بیت ایندی، اگر عقللری بولسه آلار شوڭا راضی بولوب کیلشورگەگنه تیوش ایندی» دی.

سلیمان نظیف و حازم بکلر ایله سویلەشوب طوردم. بونلرده آچیق بر فکر بیان ایته آلمیلر. حازم بك: «بزده، بالقانلیلرده عادتا یاوروپالیلر قولنده اویونچاق کبك یاشیمز. تلەسەلر کیلشدرەلر، تلەسەلر صوغوشدرالر، صوغوشدررغه تلەسەلر آقچەده طابوب بیرەلر، بزنڭ مونده‌غی سیاست، هوامز شیکللی بر کون اچنده ئلله نیچه مرتبه اوزگارەدر، شونڭ ایچون آلدن بر نرسەده ایتوب بولمی»دی.

ایندی کیلیك صوغشنڭ بولوون تلیلرمی، یوقمی مسئلەسینه: دولت‌نڭ احوال سیاسیەسندن، احوال مالیەسندن، یاوروپا دولتلرینڭ و بالقان متفقلرینڭ حاللرندن رەتلەب خبردار بولماغان کشیلر مطلقا صوغش باشلانونی تلیلر، صوغش‌نی باشلاو حقنده آچق حرکت ایتماوی ایچون حکومتنی وزور مأمورلرنی عیبلیلر. اگر صوغش باشلانسه تگیلرنی جیگوب ادرنەنی قایتاروومزده، حتی بتون روم ایلینی دشمنلردن کیری آلوومزده شبهه یوقدر؛ حاضر عسکرمز سؤیژی، آزق و قوراللری کامل یتو، خلق‌ده حمیت قاباردی، ایندی غلبه امیدی یوزگه یوز آرتدی، بارمزده هر تورلی فداکارلق‌غه حاضرمز، دیلر. بو فکر یوغاری طابا کیتکان صاین یومشی و بته بارا. مملکت‌نڭ احوال سیاسیەسندن، امور مالیەسندن، خلقنڭ و عسکرنڭ احوال روحیەسندن هم دشمنلرنڭ حاللرندن خبردار آدملر صوغش باشلانونی برده تلەمیلر. مجبورا باشلانغان تقدیرده‌ده اوزلرینڭ جیڭه آلولرینه‌ده زور اشانمیلر. چونکه صوغش باشلانسه‌ده بلغارلر ادرنەگه هجوم ایتوب آنی آلورلر، صوگره کلیبولی طرفندن هجوم یاصارلر، چتالجەده هجوم ایتمایەنچه تدافعی حالده‌گنه بولونورلر، بز ایسه بو یرلرنڭ برسنده‌ده تجاوزی حرکتده بولونا آلاچق توگلمز، تدافعی حالده طورودن ایسه دشمنلرغه بر ضررده تیدره آلمامز، آلار اوزلرینه کیرەك یرلرنی ضبط

ایتارلر و شول وقت یاوروپا مداخله ایتوب بزنی صلحغه مجبور قیلور، دیلر.

نیچون صوك سزنك عسکر، تجاوزی حرکت یاصی آلماس ایکان؟ دیگان سؤالگه قارشو: دشمن عسکری بزنکندن قوتلی هم بزنك عسکرنك روحی توشکان، آنی یا کیدن روحلاندرو آنسات اش توگللر، شونك ایچونده بزنك عسکر استحکاملردن چغوب هجوم ایته آلمایه‌چق، بلکه استحکاملر آرقه‌سنده مدافعه‌ده‌گنه بولونا آلاچقدر، دیلر.

عسکر اوزی صوغشنی تلیمی، یوقمی؟ بو حقده درست دیب أیتورلك بر سوزده بلوب بولمی. تلی، یوقسه عصیان چغاررغه حاضر طورالر دیب سویله‌وچیلر بولغانلغی شیکللی؛ تله‌می، اگر صوغش باشلانسه استانبول‌غه هجوم ایتوب آنی طالایاچقمز، ألوکده‌ده بزنی اوچه‌ر کون آچ طوتدیلر. آفیتسرلرمز اوزلری چادرلر اچنده صیلانوب شراب اچوب یاتدیلر، بزنی قردردیلر، طاغنوق شوندی بر حالگه توشارگه تله‌می‌مز، باری بر روم ایلینی بزده قالدرمایه‌چقلردر، دیه‌لر ایکان دیب سویله‌وچیلرده بار. احتمالکه کوب عسکر آراسنده تگله‌ی سویله‌وچیلرده، بولای سویله‌وچیلرده بولور. لکن، عمومیت و اکثریت اعتباریله حاضرگی حالده تورك عسکرنده اطاعت و دیسسیپلینه بوزولغانی یوق. اگر حکومت قرار بیرسه عسکرنك نق صوغوشاچاغنده شبهه یوقدر. بو قدریسی کوب علامتلردن معلومدر.

مونه کیچکی غزته‌لر چغا باشلادی. «افهام» غزته‌سی غزته‌نك باشینه بیك أری ایتدروب: «بیوك دولتلر بلغارلرغه کیلشورگه توصیه ایته‌لر. بلغاریا صوغشو ایله کیلشو آراسنده متردد طورا» دیب یازغان. «ترجمان حقیقت» ایسه «صوغش باشلادی... می؟» دیه زور سرلوحه قویغان و اوستینه‌ده «بوگون بر برسینه خلاف ایکی تیلیغرام آلندی: برسنده بلغاریانك، یاوروپا دولتلرینك مداخله‌سینی کوته‌چگی و ایکنچیسنده دولتلرنك توصیه‌سندن هیچ بر ثمره چقماغانلغی بیان ایتله، بناء علیه بوگون کیچ طوپلر شارتلی باشلایه‌چقدر» دی.

شهرده و اورامارده هیچ یات احوال یوق. هر نرسه عادتده‌گیچه. تیك اورامارده غزته صاتوچی مالایلرغنه کوبه‌یه توشدی. «افهام، افهام، افهام یازیبور!» «ترجمان حقیقت ایکنچی طبع!» دیه دنیانی یاکغراتالر. اوزن بیش آلتی یاشلك قزندن یته‌کله‌تکان غزته صاتوب یوروچی صوقر بر تورکده بوگون بیك آشغوب یوری و ترتوارلرده کوبسنچه باشقه‌لرغه کیلوب به‌ریله‌در. باب عالی

جاده‌سنده بوگون مالایلر بالقان و ادرنه خریطه‌لرن‌ده یوگوره، یوگوره صاتوب یوریلر. باشده بو خریطه بیش غروش بولغان ایکان. حاضر بر غروش‌غه بیره‌لر. اشنلك آخرغه طابا بارغانلغی، بوندن صوك بو خریطه‌لرنلك اهمیتی قالمایه‌چغی شوندنده بیلـگولی.

کیچه‌لی بوگونلی هوالر جلی. اسکامیه‌لر قهوه خانه‌لرنلك طشینه چغارلدیلر. ترتوارلرغه و میدانلرغه تزلـگان شول اسکامیه‌لرده تورکلر بیك حضورلانب‌غنه قهوه اچه‌لر و نارگیله چیگه‌لر. تیك کیچکه طابا یاڭغور یاوا باشلاغاچ‌غنه آزراق راحتلری بوزولدی.

نی حاللر بار ایکان دیب بوگون قدرغه خسته خانه‌سینه کیتدم. آنده، تریله باشلاغان آورولرنی تیزره‌ك چغارو تدبیرینه کروشکانلر. صوغش باشلانا قالسه یاڭیدن کیله‌چك آورولر ایچون اورن حاضرله‌گانلـکلری آڭلاشیلا. بزنلك، خسته قاراوچی طوتاشلرمز بیك ایسانلر. هیچ آریمی طالمی اشلیلر. خسته خانه اداره‌سی و طبیبلری اوزلرندن فوق‌العاده ممنونلر، بوشلای بو قدر طریشوب اشله‌وچی آدملر بولنور دیب بزنلك عقلمزغه کیلـگانی یوق ایدی، آفرین، روسیه مسلمانلرینه، دیلر. اگر صوغش باشلانا قالسه طوتاشلریمز صوغش میدانینه یاقنراق یرده‌گی هلال احمر خسته خانه‌سینه کیتارگه و مجروحلرگه برنچی یاردم بیریله‌چك اورنلرده بولنورغه تلیلر.

آندن قایتشلی «هلال احمر» مرکز اداره‌سینه کروب آنده‌غی حاللرنی کوروب چغارغه تله‌دم. هلال احمر جمعیتی‌نلك رئیسی دوقتور بسیم عمر پاشا برلن بر آز مصاحبت ایتدم، اول أیته: «دارالفنون زالنده قونفرانسلر بیروب لاف ایله وقت کیچره‌لر، کوڭللی فرقه‌لر تشکیل ایتارگه تلیلر، حالبوکه کوڭللی فرقه‌لرنلك کیره‌گی‌ده یوق، فائده‌سی یوق، بزگه شول بار عسکرمزنی‌گنه یاخشی طویدررغه کیره‌ك، اگرده هر کون آلارغه بره‌ر کیسه‌ك شیقولاد ایله ایکیشه‌ر اوچه‌ر کیسه‌ك شیکر بیرلسه حال آلورلر، کوڭللری کوتاریلور، حسیاتلری قابارر ایدی؛ ایت آشاب یاشاوچی ۳۰ میلیونلق انگلیز قومی‌نلك، أولـه‌ن آشاب یاشاوچی اوچیوز میلیون آزیا وهند خلقلرن ضبط ایتوب طورولری بوشقه توگللر، آنلك حکمتی بار، مونه شول حکمتدن بز غافلمز» دیی. بسیم عمر پاشا هلال احمرنلك، حربیه اداره‌سینه نی قدر خسته خانه اسبابلری بیرگانلگی، صوغش میداننده برنچی امداد نقطه‌لری، موقت خسته خانه‌لر نیچك تشکیل ایتلگانلگی وآندن آورولرنی واغونلرغه آصلغان بیشکلر ایله شهر خسته خانه‌لرینه نیچك

طاشلغانلغی حقنده بر آز معلومات بیردی. صڭره مینی یوغاری قاتغه «هلال احمر» نڭ خانملر شعبه‌سینه آلوب چقدی. آنده بر نیچه خانملر اشله‌ب وبعضیلری یازوب صزوب طورالر ایکان. بو یاڭی باشلانه‌چق صوغش وقتنده مجروحلرگه یاردم حقنده خاتونلرده اوزلری طرفندن بایتاق تدبیرلر وخدمتلر توشونگانلر. پاشا آنلر ایله شول طوغروده سویله‌شدی و قدرغه خسته خانه‌سنده‌گی بزنڭ طوتاشلریمزنی ذکر ایتوب، مونه نیچك یاخشی اشلیلر، کاشکی بزده‌ده شوندی همتلی خانملر کوبره‌ك بولسه‌چی، دیدی. «هلال احمر» خاتونلر شعبه‌سینڭ رئیسه‌سی، مختار پاشا رفیقه‌سی پره‌نسس نعمت خانم اولوب، حاضر اول آنده یوق ایدی.

فلوط جمعیتی یورطنده بر یرده کوکللی عسکر قید ایتوب طورالر. ایشك آلدنده و اورامده بایتاق یاشلر جیولغان. یازلورغه نوبت کوته‌لر. بر بولمه‌سنده اعانه قبول ایته‌لر. استانبولده آغاچ اوستاسی خلیل اوغلی مصطفی اسمنده ٤٢ یاشلك بر کشی اوزینڭ اوستنده‌گی ساعتن، یوزوگن، یاننده‌غی اوچ لیرا آقچه‌سن شونده کیتروب اعانه بیرگان. اوزی کوکللی عسکر بولوب یازلغان. اویی بار ایکان، آنی‌ده صوغش فائده‌سینه صاتارغه یازدرغان. تورك خاتونلرندن بعضیلری یوزوك، آلقه، مویونسالرن اعانه ایتوب یبارگانلر. صدر اعظم محمود شوکت پاشا اعانه ایتوب مڭ لیرا بیرگان. «هلال احمر»ده خدمت ایتوچی دورت مسلمه بالذات اوزلری شول «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی مجلسینه کیلوب اوزلرینڭ اوست باشلرنده‌غی آلتون کموش و بتون زینت اسبابلرن اعانه ایته‌چکلرن بلدرگانلر وخاتونلر آراسندن اعانه جیو همڭ خاتونلر آراسینه فکر طاراتو ایچون مخصوص کامیتیتلر یاصارغه، خاتونلردن فرقه‌لر توزوب صوغش میداننه یباررگه، خاتونلر هیئتی سلطاننڭ اوزینڭ صوغش میداننه کیتوون اوتنورگه کیره‌کلگن تکلیف ایتکانلر. صوغش میداننه بارغان خاتونلر ایسکی اسلام خاتونلری کبی مجروحلرنڭ یاره‌لرن صاررلر، آشلرن قارارلر، قورقاقلرن جسارتلندررلر، اگر قاچا باشلاسه‌لر آلارنڭ ملطقلرن آلوب دشمن برلن اوزلری صوغشورلر، دیگانلر. بو تکلیفلرن آلار یازوب بیرگانلر؛ جیولشڭ وخانملرنڭ اوزلری حضورنده بو اوقولغان وقتده متأثر بولوب هر کم اوکسوب یغلاغان. بو خانملرگه جیولش بیك کوب تشکرلر بیان ایتوب، تکلیفنامه‌لرینڭ خاتونلر جمعیتنه یباریله‌چکن بلدرگانلر.

دارالفنون زالنده کیچه و بوگون ئلله نیچه مرتبه قونفرانسلر بیرلدی.

آغایف، عمر ناجی، یوسف بك آقچوره اوغلی، حمدالله صبحی بك، آقا کوندز، محمد امین بك کبك بیوك خطیبلر و شاعرلر غایت مؤثر نطقلر ایراد ایته‌لر، خلقنك حمیتن اویاتاچق شعرلر سویلیلر. زالده بر نیچه‌شهر ملك خلق بولا. میبوشا آلماینچه بتون ایشك آلدی طولا. مسجدلرده و جامعلرده مشهور مدرسلر، خواجه‌لر وعظ سویلیلر.

شولای ایتوب، صوڭغی بر نیچه کون اچنده استانبول خیلی روحلاندی. لکن، نی قدر روحلانسه‌ده اشنك زورلغنه، مسئله‌نك اهمیتنه نسبةً بونلر غایت آز و غایت سطحی شیلردر. بوندی حرکتلر ایله‌گنه وطننی قوتقارا آلونی امید ایتوب آلدانورغه اورن یوق. چونکه بتون آناطولی، بتون خلق قارا‌ڭغولق، فقیرلك، جهالت، روحسزلق، اچنده ایزیلوب طورغان بر مدتده پایتختده‌گی بر نیچه ملك کشیلرنك‌گنه چابالانولرندن کوبه‌وگنه فائده کیلور. خصوصا استانبولنك بایلری، پاشالری اعانه بیررگه برده آشقمی‌لر. کوبسنچه فقیر فقرا اوزلرینك صوڭ غروشلرن بیروب مملکتده‌گی فقیرلرنك صانن‌غنه آرتدرالر.

یوسف بك آقچورا اوغلی اوزینك قونفرانسنده، حاضرگی زماننك صوغشی ایکی عسکر آراسنده‌غنه توگل، بلکه ایکی ملت آراسنده و ایکی ملت‌نك سوداگرلری، معلملری، مکتبلری، شاکردلری، خاتونلری، فکرلری، آت و آربالر، یوللری، صابان‌لری آراسنده بولادر: بونلرنك بارسیده، مع‌التأسف، بزده دشمنلرمزغه قاراغانده ضعیف، ناچار وکوچسزدر، شونك ایچونك جیڭلدك، اگر شوشی یاقلارغه اهمیت بیرماسه‌ك، اگر شوشیلارنی توزه‌تر ایچون آوللرغه طارالوب خلق خدمتنه کرشماسه‌ك بز هنوز جیڭلورمز، روم ایلی شیکللی قولمزدن آناطولی‌ده کیتار، دیدی. آچی، لکن درست سوزلردر.

داخلیه ناظری بر سیرکوله‌ر طاراتب آول خلقلرندن، اوزلری صالدات خدمتنده بولونغان کشیلرنك عائله‌لرن قاراشورغه، یرلرن سوررگه، آشلقلرن ساچارگه یاردم ایتولرن اوتندی.

شیخ الاسلام بر سیرکوله‌ر طاراتوب، علمادن مسجدلرده اسلام عسکرینك جیڭووی ایچون دعا قیلولرن اوتندی.

«اتحاد ترقی» چیلر بیك طریشوب اشلیلر. خلق آراسنده اتفاق و اتحاد حاصل ایتارگه، پارتیه نزاعلری قوزغاتماسقه بیك اجتهاد ایته‌لر. اوزلرینك مخالفلرینه‌ده مراجعت ایتوب، اشکه قاتناشولرن، برگه اشله‌ولرن اوتنه‌لر. تگیلر بتونله‌ی اشانوب بیریلوب بته‌سیلری کیلمی. «اتحاد ترقی» چیلر طرفندن

مخصوص هيئتلر يباريلوب چاقرتلسهلرده پرنس صباح‌الدين بك، لطفى فكرى بكلر جيولشلرغه كيلمه‌ديلر. ائتلافچيلرنك باشلغى صادق بك انقلاب وقتنده انگلتره سفارت خانه‌سينه قاچوب كرگان ايدى. ئلله شونده طورا، چاقرسه‌لرده، تيولميه‌چك ديب تأمينات بيرسه‌لرده چقمى.

حاضر استانبول اوراملرنده كوزگه آيروم وكوب كورينوچيلر مصر و هند «هلال احمر» هيئتلرينك كشيلريدر. هند هلال احمر غروپپاسى، بله‌كلرينه هم ياقه‌لرينه قزل ياريم آى علامتى قويغان، غايت پاك و پخته كييونگان بو كشيلر هر يرده كوكره‌كلرن كيروب، باشلرن كوتاروب اوزلرينه اعتماد ايله يوريلر. يرگه باصقانده بزنك تاتارلر ياكه توركلر كبى آلغا يايسه آرتقه طابامى آتليم ايكان ديه ايسابله‌ب طورميلر. بلكه دنق دنق باصوب آلغا طابا بارالر. يوزلرنده حيات و فعاليت علامتى كوريلوب طورا.

قدرغه خسته خانه‌سنده‌گى هند هلال احمر هيئتى كيچنلرده چتالجه‌غه باروب خسته خانه آچديلر و اوزلرى شونده طوروب خدمت ايته باشلاغانلر ايدى. بر نيچه‌سى اوزلرى آوروب مذكور خسته خانه‌گه قايتقانلر.

مينم فاتيرنك اوستكى قاتنده «مصر هلال احمر» هيئتى‌نك مركز اداره‌سى‌در. صوك كونلرده بونلرده‌ده ايس كيتكچ فعاليت كورلمه‌گه باشلادى. بو مركزده كوب كشيلرى اشليلر. ئلله نيچه يرده آزق واسباب اسقلادلرى بار. خسته خانه‌لر طوتالر و مهاجرلرنى طويدرالر. صوگغى كونلرده صوغش باشلانو احتمالى بولغاچ: «استانبول ايله خادم كوى آراسنده مصر هلال احمر جمعيتى طرفندن آچيله‌چق خسته خانه‌لرده مجروحلر قاراو خدمتنه كشيلر كيره‌ك، ژالونيه آى‌غه اوچ ليرا (٢٥ صوم)» ديه ايشك كه اعلان يابشدرغانلر ايدى. شوڭا يازيلورغه ديب شـول قدر كوب كشى كيلدى، كه حتى ايوگه هجوم ايته باشلاديلر. آبدراغاچ يورت خوجه‌سى گريك خاتونى پاليتسه چاقروب تگيلرنى ايو آلدندن چغارترغه مجبور بولدى.

خلق‌نك بو قدر كوب كيلووى‌نك سببى ايسـه هيچ شبهه‌سز فقيرلك و احتياجنك زورلغى‌در. صوغش‌نك اوزايووى سببلى آلش بيريشلرده افراط درجه طورغونلق بار. سوداگرلر زار يغليلر، حتى كم‌گنه جيگسه‌ده تيزره‌ك جيگسونده اورتالق بر آز باصلسون، اشلر ترتيب‌گه توشسون ايدى، ديلر. حكومت مأمورلرى معاش آلا آلميلر. شول سببلى هر ياقده‌ده احتياج بار.

بو ياڭى باشلانه‌چق صوغش وقتنده كيره‌ك بلغاريانك وكيره‌ك توركيه‌نك

صوغش میدانده غزته مخبرلرن یبارماسکه قرار بیرگانلکلری آکلاشلدی. اگر رخصتسز قاچوب کرسهلر قاطی جزاغه دوچار ایتلهچکلر ایکان. تورکیه بو خصوصنی استانبولدهغی اجنبی سفیرلرینه خبر بیردی دیه غزتهلرده کورلدی.
استانبول ۲۱ غنوار.

٤۳

صوغش یاڭیدن باشلاندی.

صوغش یاڭیدن باشلانورمی ایکان، یوقمی ایکان، دیه ملك تورلی ترددلر و شبههلر اچنده طورولغان کونلر اوتدی: صوغش باشلاندی. ۲۱ غنوار دوشنبه کون کیچکی ساعت ۷ده متارکه مدتی طولوب چیرك ساعت اوتکاچده بلغار طوپلری ادرنه اوستنده یاڭغری باشلادیلر. حکومت مونی مونده رسما اعلان ایتدی. مونه حاضر ایندی اوچنچی کون، بلغارلرنڭ ادرنهنی طوپقه طوتقانلقلری و ادرنه قلعهسندن آلارغه قارشی طورولغانلغی آڭلاشیلا. اما، شوندن باشقه، مونده حاضرگه هیچ بر تفصیلات بلنمی. غزتهلردهده، تیلیغراف خبرلرندهده شوندن آرتق معلومات بیرلمی.

اوچنچی کون وکیچه چتالجهده هم کلیبولی طرفندهده صوغش باشلانغان دیه بعض غزتهلر یازسهلرده بونڭ درست توگللگی، بو طرفلرده حاضرگه بر نرسهده یوقلغی و شونڭ ایله برابر، حاضرگی صوغشنی و عسکر حرکتینی حکومتنڭ بیك یاشرون طوتارغه تلهگانلگی آڭلاشیلادر. صوغش میدانده غزته مخبرلرن یبارمیلر. چیت دولتلرنڭ عسکری آگینتلرندهده یبارماسکه تلیلر.

حکومتنڭ بولای ایتوون حقسز دیب أیتور حال یوق. اوتکان صوغشلردهده مخبرلر وآگینتلر یوزندن بایتاق اوڭغایسزلقلر کورلگان. مونڭ بر مثالینی اوز کوزم بلهن ده کوردم.

مونده کیلوب بر آز طورغاچده چتالجهغه قرارگاه عمومیگه (غلاونی قوارتیراغه) بارغانمنی وقتیله یازغان ایدم. شول وقت کیچگه طابا بز بر نیچه آفیتسرلر ایله کانسیلهریه ایچون تعیین ایتلگان واغونده سویلهشوب اوطورغان چاقده، بر آفیتسر شونده اوزی بلهن اوچ کشی کیتردی. فسلی، اشتاتسکی

کیومدەلر. آفیتسر کانسیلەریەدەگی مایورغە: «افندم، مونە بو ایکی کشی اوزلرن انگلیز غزتەلرینك مخبرلری، دیلر. تورکچە، فرانسوزچە بلمیلر. یانلرنك فوتوغراف لری بار. تـگندە، موندە اولگان آت اولەکسەلرینك رسملرن آلوب یوریلر. یانلرندەغی کشی، پیراوادچیکلری یرلی بر گریکدر. موندە غلاونی قوارتیراغە قایدن، نیچك کیلوب کرگانلردر، رخصت نامەلری فلانلری یوق» دی.

رخصتسز موندە نیچك کیلوب کردیکز؟ نیچون اول اولگان آت لاشەلرینك رسمن آلاسز؟ دیب صوراشا باشلاغاچ هیچ رەتلی جواب بیرە آلمادیلر: «مونە شولای آتلرغە آتلاندقدە یوررگە چقدق، کیلە طورغاچ موندوق کیلوب یتدك، آلغان رسملرمز اگر یاراماسە حاضر پلاستینکەلرنی کوز آلدیکزدە واتوب طاشلیق» دیلر. نهایت، یانلرینە بر آفیتسر بیروب بونلرنی استانبولغە حربیە نظارتنە یبارديلر. تیوشلی معاملە شـوندە اجرا ایتلور، دیدیلر. مخبرلرنك بعضیلری شوندی تیوشسز اشلردە بولونالر، صڭرە اوزلری حقندە قانون اجرا ایتلە باشلاسە تورکیەنی، تورکیەنك ادارەسن، عسکرن و هر نرسەسن یامانلاب بتون یاوروپا غزتەلرن طوتورالر ایکان.

ایکنچی بر مثال دە بولای بولغان: چتالجە صـوغشندە بلغارلر جیگلوب بیش اون مڭ تلفات بیرگاندن صوڭ آفیتسرلر و عسکری آگینتلر کیچ برلن چادرلرغە قایتقانلر. شول وقت یاپونیا آتاشە میلیتەری تورك آفیتسرلری یانینە کیلوب شادلغندن «بانزای!» (اورا) قچقرا قچقرا قانیاقنی ششەسی برلەن کوتاروب اچکان. اما انگلیز آتاشە میلیتەری قزارنغان، بورتونگان، آچوودن نیشلەرگە بلمی و اوز اوزینە: «نی بولدی بو بلغارلرغە، مونە سین ئە، هیچ کوتولمەگان اش!» دیە سـویلەنوب آرلی بیرلی یوروگان، حتی آشارغەدە اوطورماغان.

مادامکە، تورك لاگیرندە بولوندقلری حالدە بعض بر آتاشە میلیتەرلرنك وجدانلری شول قدر یاتسزلق ایتەرگە مساعدە قیلا، اول حالدە آنلرنی اول تیرەگە هیچ یبارماو طاغن یاخشیراق بولاچاغندە شبهە یوقدر.

محمود شوکت پاشا کیچە چتالجەغە کیتدی. آندە بر ایکی کون قالور، دیلر. حاضرگی دقیقەدە موندەغی اعتقاد بویلەدر: بلغارلر ادرنەگە هجوم ایلە اوغر اشاچقلر. ادرنەنی آلماسدن اولوك چتالجە وکلیبولی طرفلرندە هجوم باشلامایەچقلر. شکری پاشادن آلنغان معلوماتغە بناء، **ادرنە آپریل باشینە قدر بلغارلرغە تسلیم ایتامی توزە آلاچق، شول وقتغە قدر یتارلك آندە آزق وقورال**

باردر. ایکنچی طرفدن ایسه یاوروپا دولتلری صوغشنی طوقتاتو حقنده آشغج روشده اوز آرا مذاکره ایته‌لر. بر آطنه‌غه قدر آلارنك بو خصوصده مداخله ایتولری کوتوله. شولای بولغاچ صوغش تیز طوقتالورغه لازم بولادر. اما، تورکلر اوزلری چتالجه و کلیبولی طرفلرندن هجوم ایتارلرمی، ادرنه‌نی قوتقاررغه طریشورلرمی؟ بو خصوصده مونده بر نرسه‌ده بلنمی. «تکفور طاغی» یانندن تورکلر یاکی عسکر توشوروب، ادرنه‌گه طابا باررغه حاضرله‌نه‌لر دیگان سوزلر بار ایسه‌ده، حاضرگه، بونلر اشانچلی توگللر. اگر بورچقه آقچه آلونسه هجوم حرکتی یاصالاچق دیو کوتوچیلر کوبدر.

آقچه هنوز طابلغانی یوق. حاضرگه «اتحاد ترقی»نلك غیرت و اجتهادی سایه‌سنده اشلر یوروب طورا. حکومتده جان اثری کورلگاچ، کیره‌ك داخلدن وکیره‌ك مصر، هندستان کبی خارجدن کلیتلی اعانه‌لر کیله باشلاغان. استانبولده انقلاب یاصالوب کامل پاشا توشورولگاننك ایرته‌سی جمعه کون بر کون اچنده یالگز مصرنك اوزنده‌گنه تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی ایتوب اون آلتی ملك لیرا (١٦٠ ملك صوم) جیولغان.

اگرده آقچه‌غه بیك زور احتیاج توشوب کیتسه ایسکی سلطانلردن بیرلی قالوب، خزینه‌ده صاقلانوب کیله طورغان مجوهراتنی وقیمتلی نرسه‌لرنی صاتارغه‌ده ایسابلری یوق توگل. تورکیه‌نك تیمر یول تحویلات کاغدلرندن (ویغرشنی بیلیتلرندن) سلطاننك و پرنسلرنك هر قایوسی بر نیچه شهر یوز ملك صوملق صاتوب آلورغه، شولای ایتوب خزینه‌گه آقچه یاصارغه تلدیکلریده سویله‌نمکده‌در.

صوغش باشلانو سببلی استانبولده کوب اوزگاریش بولغانی یوق. هر نرسه اولگیچه. اعانه بیررگه، کوکللی یازیلورغه تشویق ایتوب قونفرانسلر، جامعلرده وعظلر دوام ایته. «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نك شعبه‌لری هر کون جیلوب اشلیلر. تورك خاتونلریده بقدر الحال حرکت‌له‌نه‌لر. کوبدن بیرلی حرکتسز طورغان «تعالی نسوان» جمعیتی‌نك بوگون برنچی جیولشی بولدی. بایزیدده قزلر رشدیه‌سی مکتبنه ٥٠-٦٠ قدر خانملر جیولدیلر. بو جمعیتنك رئیسه‌سی خالده خانمدر. آلار بوگون شونده اعانه جیوب هلال احمرگه یاردمله‌شو حقنده کیگاشدیلر. یورتلرغه کروب اعانه جیوب یورر ایچون آرالرندن بر نیچه خانملر تعیین ایتلدی.

آلدمزده‌غی جمعه کون جمعه‌دن صوك **سلطان احمد جامعنده خاتونلر جیولشی بولوب، شونده خواجه حسن فهمی افندی آلارغه نطق اراد**

ایته‌چك ووطن صاقلاو یولنده خاتونلر حرکتی‌نك لزوم و اهمیتلرن سویله‌یه‌چکلر.
ولایتلرده و اویازلرده‌ده یاخشوق حرکت قوزغالغانلغی، استانبول غزته لرینه کیلگان تیلیغراملردن آڭلاشیلوب طورا. «هلال احمر» جمعیتی، اوزینك خسته خانه‌لرنده خدمت ایچون: طبیب‌لر، آپتیکارلر، آورو قاراوچیلر و سائر خدمتچیلر کیره‌ك، تله‌گانلر کیلوب یازلسونلر، دیب اعلان قیلدی. مصر و هند هلال احمر هیئتلری‌ده یاکی خسته خانه‌لر آچارغه بنالر أزلیلر. خدمتگه کشیلر قید ایته‌لر. هندستان مسلمانلری حکومتگه تیلیغرام بیروب صوغشقه یاکیدن باشلاونی تبریك و صوڭ نقطه‌غه قدر وطن‌نك ناموسن صاقلاونی توصیه ایتکانلر.
یاکی حکومت‌نك ادارەسی حاضرگه طنچ‌غنه بارا. خلق‌ده روح یاخشوق کوتارلدی. داخلیه ناظری: «حکومت هیچ کمگه تییو و قصو فکرنده توگل، شول سببلی وطن‌نی طاشلاب چیت مملکتلرگه کیتارگه هیچ بر سبب یوقدر، حکومت هر کم‌نك حقوق شخصیه‌سن تأمین ایته» دیب رسما اعلان قیلدی.
شونك ایله برابر، ایسکی حکومت طرفداری بولغان کشیلر برەم برەم شووا طورالر. کامل پاشا کیچه مصرغه کیتدی. انگلتره و فرانسیه سفیرلرینك باش ترجمانلری آنی بیك زورلاب اوزاتوب یباردیلر. سابق خارجیه ناظری نورادونگیان افندی عائله‌سیله برلکده بر ایکی کوندن فرانسیه‌غه کیته ایکان.
انقلاب‌دن صوڭ آدیساغه قاچوب کیتکان استانبول پالیتسه‌سینك باشلغی واصف بك اوچنچی کون مونده قایتدی. اوزینه بر نرسه‌ده اشله‌مه‌دیلر. ایرکده یوری.

۲۳ غنوار.

٤٤

استانبول تأثراتی (*)

II

هر نه قدر استانبولنك هواسی جلی، کونلری هیبت بولسه‌ده قش بابای کینه اوزینك بارلغن ایسکه توشوروب قویادر. دیکابر آخرلرینه طابا یاخشوق

(*) «شورا»ده باصلغان مقاله.

صووق کونلر بولدی. مونده عمومیتله ایکی یاقدن جیل ایسه: شماللدن، جنوبدن. برنچیسینه پویراز، ایکنچیسنه لدوس، دیلر. پویراز بولدیسه کون صووتا، هوا بوزولا، کوك یوزی صیبق بولوطلر ایله قاپلانا، صولر طولقونلی، هوادن یاگغور، یبشك قار، یاکه ایکیسی بر گه قاتناش بر نرسه‌لر یاوا باشلی. بو، عادتده ایکی اوچ ــ یاکه اوچ دورت کون دوام ایته. صگره لدوس ایسه باشلی. ایندی بو وقت، هوا صافلانا. قویاشنك یاقطی نورلری بتون استانبولنك مناره‌لرن قوچاقلاب آلوب، غایت گوزه‌ل منظره تشکیل ایته. یومشاق ولطیف جنوب جیلی انساننك بیتلرندن سویارگه طوتونا. هر بر یاقطی، کوکللی، جلی بولا. خصوصا موندی کونلرده استانبولنك جنوب طرفنده‌غی مرمره دیگزی بوینه توشوب یار بوینده‌غی قایالر اوستنه اوطورسه‌ك و دیگز صولرینك آقرونغنه اوینافلاب یار بوینه کیلوب کیتولرن تماشا قیلوب طورسه‌ك بو دنیانك اوزنده، آنك محنتلرنده اونوتاسن، کوکلده‌گی قایغولرده بته، کونلرچه آطنه‌لرچه شونده اوطوروب طورسه‌کده طویماس توسلی بولاسن، بارا طورغاچ اوزگده شول صولرغه قوشیلوب اچکه طابا کروب کیته‌سی ومنگولك‌گه باروب قوشولاسی کیله باشلی.

قش کیلوب پویراز لر کوبایه باشلاغاچ «مسرت» اوته‌لنك طورو اوکایسزلاندی. پیچی یوق، اوزی بیك یوغاری، ترزه‌لرینك کوبسی پویرازغه قارشی. صوغش، یاکه صلح مسئله‌سی‌ده تیزگنه بتارگه اوخشامی. بر کیلگاچ ایندی شول مسئله بر آز آکلاشلغانچه‌غه قدر مینم موندن کیته‌سمده کیلمی. شوکا کوره، خصوصی برەر ایوده، جلی‌راق، اوکایلیراق بولمه طابلسه اوته‌لدن چغارغه بولدم. بولمه بیك تیز طابلدی: باب عالی‌نك توبان یاغنده‌غنه بر ایوده ایدی.

بو ایو دورت یاتاژلی بر نرسه‌در. اوچنچی قاتنده مصر «هلال احمر» هیئتی‌نك مرکز اداره‌سی. مینم بولمه شونك آستنده ایکنچی یاتاژده‌در. دورتنچی یاتاژده کم بارلغن بلمیم. آنده شولای مینم شیکللی جیاولی فاتیرچیلر بار شیکللی. زیملانکه قاتنده خوجه ابی ـ گریك قارچغی ـ اوزی طورا. شونی‌ده أیتوب اوتیم: مونده‌غی ایولر بزده‌گی شیکللی یر اوستنده جایلمه‌گان. بلکه کوککه طابا اوسکانلر. مثلا: ایکنچی یاتاژده باری ایکی‌گنه بولمه بار. برسنده مین طورام. برسنده بر تورك چیناونیگی طورا. اوچنچی‌ده «هلال احمر» نك، اوچ بولمه‌سی بار. زیملەنکه‌ده أیسه بر قوخنه‌ده، بر بولمه. دورتنچی‌ده طاغن ایکی‌گنه بولمه، دی.

بو نرسه‌لرنك البته بزنك اوقوچیلر ایچون کیره‌ك یری یوق‌در. بونلرنی

یازوب طوروום ایچون آچولانرلرده. لکن ئلی مینم سوز بتکانی یوق. بولار بارسینك مقدمه‌سی گنه. مین آزراق ابی‌نك ئه‌کیه‌تن یازماقچی بولام. بو ئه‌کیه‌تدن بر آزده عبرت آلورلر دیب اویلیم.

بو أبی‌نك کم و نیچك بولغانن، بو یورتنك کمنکی ایکانن، کوبمو اجاره تولەگانن، اوزی کوبمو آلغانن صوراشدم.

ابی، وقتیله استانبوللی بر گریك قزی بولغان. آوستریا قونسولنده‌غی غالیتسیالی بر کاتب آلارده فاتیرده طورغان. صڭره اول کاتب برلن بو قز طانشقانلر وبر برسن سویگانلر. نهایت نکاح بولغان. کاتب‌نك درجه‌سی اوسکان. آوستریا سفارتخانه‌سینه زورراق اورنغه کوچکان. بونلر یاخشی‌غنه بر عائله تشکیل ایتکانلر. اولدقچه بای، طوق وبتون طورغانلر. بر اوغللری، بر قزلری بولغان. لکن، بونلر اوسوب آدم بولغانچه‌غه قدر ایر أولب کیتکان.

دنیا کوتو، بالالرنی قاراب اوسدرو، آلارنی تربیه ایتو خاتوننڭ اوزینه قالغان. مونه مسئله‌نك نچکه یری کیلوب یتدی. شول وقت بزنك مسلمان خاتونی بولسه نیشله‌ر ایدی، بو خاتون نیشله‌گان؟ بو خاتون اوز تلی بولغان رومچه اوستنه، فرانسوزچه و تورکچه‌ده بله ایکان. ایری أولگاچده بر روم مکتبنده رومچه و فرانسوزچه تللر اوقتوب آقچه تابارغه کرشکان و شول آراده اوزینڭ اوغلی برلن قزن‌ده اوقوتقان.

شولای ایتوب بایتاق یللر یاشاغاچ، اوغلی برلن قزیده یتشه باشلاغاچ بو خاتون معلمه‌لکنی طاشلاغانده زورراق ایولر طوتوب فاتیرچیلر کرترگه باشلاغان. اول بو اشکه کونکگان. ره‌تینه توشونگان و شول یولده بایتاق آقچه‌لر حاصل ایتکان. شونك ایله قزینه جهاز حاضرله‌ب آنی کیاوگه بیرگان. کیاوم استانبولده یاخشوق زور بر سوداگر، حاضر ایندی بر نیچه بالالریده بار، بیك یاخشی طورالر، خدای‌غه شکر، دی. اوغلن ده اوقوتقان. صڭره آنی اویله‌ندرگان. آنسی‌نك‌ده‌بالالری بار. یاخشی طورالر، آناطولی تیمر یولنك استانسه ناچالنگی‌ایکان.

بو خاتون ایندی یاخشوق قارتایغان. أبی بولغان. بولغان اما، هیچ زحمتسز، مشقتسز نیسز آی‌غه اون ایکی لیرا (یوز صوم قدر) داخود آلوب طورا. قایدن؟ هیچ یوقدن. مونه شوشی بز طورا طورغان ایو، طول بر تورك خاتونی نق ایکان. أبی آنی آی‌غه اون لیرادن اجاره‌گه آلغان، اوزی ایسه بولمه‌لرنی فاتیرگه بیروب آی‌غه یکرمی بیش لیرا جیا ایکان. اوچ لیراسی یۈرتنك واق تویاك راسخودینه کیتوب. اون ایکی لیراسی اوزینه قالا، آنك

اوستنه اوزی بوشلای طورادر.
ایوون فاتیرگه بیرو ایچون أبی‌نڭ هیچ مشقتی یوق. چونکه بزده‌گی شیکللی مونده پیچ یاغلمی، فاتیرچیلرگه سماوار فلان بیرلمی. آش صو ایکی باشدن یوق. باری بولمه‌نی کونده بر مرتبه سبروب چغارا. شونڭ ایله بار اشی بته.
مونڭ شیکللی مارجا بزده طولوب یاتور، مونڭ قای توشی عجب، دیه‌چکسڭز توگلمی؟ شولای شول. شوندی مارجا بزده طولوب یاتور. موندی مارجالر مونده‌ده آز توگلدر. اما، مونه شوندی مسلمان خاتونلری بارمی؟ بزده نه ایسه‌ده احتمالکه آزمی کوبمی باردر. اما مونده برده یوق، بره‌وده یوق. مونه اشنڭ حکمتی شونده. اولا، مونده مسلمان محله‌سنده خاتونسز کشینی اصلا فاتیرگه کرتمیلر. مسلمان خاتونلرینه ایسه خرستیان محله لرنده، بازار اورامارنده طوررغه ممکن توگل. آنی عیبلیلر، آندن شیکله‌نه‌لر. حتی شونڭ ایچون آنی پالیتسه‌غه چاقرتالر.
ایندی، فرض ایتوب قاراڭز، شوشی أبی یرنده بر مسلمان خاتونی بولغان بولسه نیشلی آلغان بولور ایدی. اوزی نیچك ایتوب کون کورر، بالالرن نیچك ایتوب تعلیم و تربیه ایتار و باشلی کوزلی یاصی آلور ایدی. شبهه‌سز فقیرلك وسفالت‌گه توشار، بالالریده کشی کوزینه قاراب قالور ایدی. اگر موندی حاللر ملت اچنده یالغوز بش اون کشی باشینه‌غنه کیلسه البته اهمیتی یوقدر. لکن، هر کون یوزلرچه، مڭلرچه عائله باشینه شوندی وشوڭا اوخشاشلی حاللر توشوب طورا. معیشت میدانی بیك زور بر صوغش میدانی‌در. «قرق کلیسا»ده، «لوله بورغاز»ده جیڭلو، نی قدر دهشتلی ایسه بر ملت افرادینڭ معیشت میداننده جیڭلووی آندن‌ده آرتوغراق دهشتلیدر. لکن، بو آقرونلق برلن کیلگانگه کوره، بردن برگه کوزگه کورنمی. بونڭ دهشتن هر کم سیزمیدر.
بو کونگی کونده تجارت، صناعت، اقتصاد جهتلرنچه تورکلر تورکیه‌ده‌گی خرستیان ملتلرنڭ بارسندن‌ده آرتده‌لر، چونکه، خرستیان ملترنڭ بتون گاوده‌سی یعنی ایر وخاتونلری بارسیده جانلی، بارسیده حرکتده، بارسیده اشلی؛ تورك ملتی‌نڭ ایسه یارطیسی‌غنه ــ ایرلرگنه اشلی، یارطیسی‌غنه جانلی؛ گاوده‌نڭ یارطیسی مفلوج. بر ایرنڭ طابقانی بش اون کشیدن عبارت بتون عائله یالگز آشاب‌غنه یاتالر. اوزلری هیچ آقچه طابا بلمیلر، طابا آلمیلر. چونکه شریعت می دییم، عادت می دییم، بولارنڭ یولن بیکله‌گان. بولارنی قاره چارشاولرغه اوراب یبارگان؛ آوزلرینه صاف هوا کرمی، بولارنی رشه‌تکه‌لی ترزه‌لر اچنده‌گی

دورت استینا آراسینه طغوب قویغان، یوزلرینه یاقطی قویاشنڭ نورلریده توشمی. بونلر ایرلری اوستنه آور یوکلر گنه‌در. حیاتنڭ آچی دقیقه‌لرنده بونلر ایرلرینڭ قایغولرن اورتاقلاشا آلمیلر، ایرلرینه تسلی بیره آلمیلر. ملڭ تورلی تنلل برلن حکومت مأموریتنده خدمت ایتوچی ایرلری، آغالری، انیلری بر آی آوروب معاشی کیسلسه، یاکه اورندن چغارلسه، یاکه أولب کیتسه بتون عائله باشینه قیامت قوبا، بتون عائله سفالت‌گه محکوم بولا.

بالقان صوغشنده تورکارنڭ جیکلو سببلرن سویله‌گانده بره‌و میکا اوشبولرنی سویله‌دی :

بلغار صالداتلری راحتله‌نب صوغوشا، یورتی، عائله‌سی، کیبتی، سوداسی ایچون آنڭ کوکلی طنچ. اوزی صوغشده أولب کیتسه بالالری ایچون اول قدر قایغورمی. چونکه آنڭ خاتونی، لازم بولسه صوقا صوقالی، صابان سوره بله، ایگونن ساچا، جیا، یاکه ساچدرا، جیدرا بله. کیبتی بولسه ایری اورنینه آنی بیك هیبت‌کنه دوام ایتدره. بالالرن قاری، اوقوتا آلا. مکتبلرنڭ ره‌تن بله. نظاملردن فائده‌لانا آلا. حاصل: ایر شیکللوك اشنی آلوب بارا آلا. اما تورك صالداتلرینڭ بار قایغولری ایولرنده، آوللرنده‌غنه. آلارنڭ خاتونلری صوقالی‌ده بلمی، ساچاده، جیاده بلمی. سودا ایتارگه‌ده قولندن کیلمی. کیلسه‌ده مسلمان خاتونینه آندی اش یارامی. حکومت‌نڭ قانون ونظاملرندن‌ده فائده‌لانا آلمی. بالالرن‌ده کشی ایته آلمی. ایرسز قالدیمی مسلمان عائله‌سی پریشان بولا. مونه شونڭ ایچون‌ده تورك صالداتلری اوزلرینڭ آوللرن، عائله‌لرن قایغورتوب یوره‌کلری کویه، صوغوشاسیلری، أوله‌سیلری کیلمی. بنأً علیه، صوغشده جیکو وجیکلونڭ سببلری آراسنده طوپ، ملطق، پولیموتلر گنه توگل، بلکه خاتونلر، عائله مسئله‌سی، خاتونلرنڭ بیتلرینه بورکانگان چارشاولری‌ده بیك زور رول اویناملقده‌در.

احمدرضا بك‌نڭ مونده مکمل بر قزلر مکتب سلطانیسی آچارغه تله‌گانلگن، لکن بر طاقم متعصبلر آکا قارشی توشوب، شول اش بولمی قالغانلغن، شول مکتب‌گه دیگان بنانڭ (عادله سلطان طرفندن هدیه ایتلگان دواریسنڭ) بوغاز اچنده «قندیللی» دیگان یرده موکایوب اوطورغانن اولگی مکتوبلرمنك برسنده یازغان ایدم بوغای.

بوغاز اچدن اوتکان صاین شول مکتب نڭ بناسن کوررگه کوکلم توشه ایدی. نهایت کیچنلرده بر کون ایرتوك طوردمده بوغاز اچی پراخودلرندن

برسینه اوطوروب شول «قندیللی» اسکله‌سینه کیتدم. مکتب بناسی اسکله‌دن یراق توگل، بییك طاونك باشنده. طوب طوغری شول بنا یانینه مندم. طاش جایگان گوزه‌ل‌گنه یولی بار.

بنا تیره‌لری زور طاش قیما ایله ئه‌یله‌ندروب آلغان. قاپقه‌سی توبنده قاراولچی صالدات طورا. نیحال، همشهری، مونده نی بار؟ دیدم. استانبولده‌غی عسکری «قله‌لی اعدادی» مکتبن مونده کوچردیلر. اچده شاکردلر طورالر، دیدی. مکتب‌نلك مدیرن صورادم. قائممقام (پادپالقاونیك) ابراهیم بك اسمنده بر آفیتسر اولدیغن اوگره‌ندم. قپوچی‌غه کارتوچکه‌منی بیروب کرتب، مدیر بك ایله کوریشورگه تله‌گانمنی بلدردم.

تیزدن مساعده بولدی. مدیر بك‌نلك بولمه‌سینه کرتدیلر. هر طرفی بوغاز اچینه قاراغان غایت گوزل منظره‌لی بولمه‌نلك اچنده اوزون بر اوستالنك باشنده اوطورغانی مکتب مدیری، یاننده ایکی اوچ آفیتسرلرده آنك معاون ومأمورلری ایکانلگی آڭلاشلدی. مدیر بك مینی خوش قبول ایتدی. درحال قهوه کیترتدی، سیغاره تقدیم ایتدی وغایت نزاکت ایله گنه، مونده کیلوومنك سببن صورادی. بو مکتب نلك بناسن کوررگه کیلگان ایدم، دیدم. مدیر بك مینم مقصدنی یاخشی آڭلاب یتمه‌دی وتیزگنه: «حاضر شول، افندم بو مکتبده درسلر اوقولمی ئلی، استانبولده‌غی عسکری مکتبمز خسته خانه یاصالغاچ آنده‌غی لیلی شاگردلرنی همده روم ایلنده‌گی سلانیك، مناستیر، قوصوه عسکری مکتبلرندن کیلگان و وطنلری بغداد، بصره، کبك یراق بولغانلرن مونده جییوب آصریمز. درسلر اوقولمی ئلی، معلملرنك کوبسی عسکر خدمتنده‌لر، نصیب بولسه بزنك تگی مکتبمز ایکی آیدن آچیلور، شونده رحیم ایتکز، اول مکتبمز بیك نرتیبلی‌در» دیه جواب بیردی.

بوڭا قارشو مین: افندم، مین سزنك عسکری مکتبنی کوررگه کیلمه‌دم، بلکه مینم کوره‌سم کیلگان نرسه ــ قزلر مکتب سلطانیسی یاصالورغه دیب تعیین ایتلگان شوشی بنادر، سز میڭا شول بنانی کوررگه مساعده ایتگز، دیدم. مدیر بك بوڭا بر آز یاتسندی. «آنی کوروب نی بولا، آنك نی اهمیتی بار، افندم» دی.

مین آیتدم: بزنك روسیه مسلمانلری صوڭ یللرده قزلر اوقتوغه بیك اهمیت بیره‌باشلادیلر. خدای‌غه شکر آوللرمزغه قدرقزلر مکتبی آچالر، روس مکتبلرینه کروچیلرده یلدن یل آرتا بارا. فقط بعض بره‌ولر اوزلرینك قزلرن مونه مونده

استانبول‌غه یباروب‌ده اوقتورغه تلیلر. اما سزده قزلر اوقتورغه یاخشی مکتبلر یوقلق‌غه آبدریلر، شونك ایچون‌ده بعض برلری، آنه شول سزنك قارشیده‌غی آمریقان قوللەژ قزلر مکتبنه یباره باشــلادیلر. حاضر آنده بزنك روسیه مسلمانلرندن ایکی اوچ قز اوقیدر. (آمریقان قوللەژنك، روم ایلی حصارنده، بوغازنك ایکنچی یاغنده‌غی غایت مکمل ومنتظم بنالری بز اوطورغان بولمەنك ترزەلرندن کورینوب طورا ایدی).

سوزمده دوام ایتوب: احمد رضا بك شوشی بنا اچنده، شول آمریقان مکتبنه مقابل کیلورلك بر قزلر مکتبی آچارغه حاضرلنگان دیب ایشتکان وشونگا سوینگان هم شول مکتب آچیلا قالسه مسلمان قزلرینه ملی تربیه بیررلك بر اورن بولور دیه امید ایته ایدك. شونگا کورەده بو مکتب‌نك بناسن، مین، کعبه بناسی کبی عزیز و شریف بر اورن صاناب کورەسم کیله، بك افندی، دیدم.

مینم بو سوزلر اوزرینه مدیر بك کیگرەك بر صولوش آلدیده سوزگه کریشوب اوزینك فکرن بیان ایتدی. اول ایتده:

ــ افندم،دی،ــ قاراب قاراب طورامده سزنك سوزلردن آڭلاشیلاکه، سزنك آنده‌غی مسلمانلرده بزنك مونده‌غیلر شیکللی حالا جیلکه‌لری اوستنده بوش قفا یوروته‌لر ایکان، ایسابلەب حقیقتنی آڭلارغه تله‌میلر ایکان، یوقسه بر مسلمان قزن آمریقان قوللەژ مکتبنه، یاکه شونگا اوخشاشلی بر مکتب‌گه بیروب اوقتونك تیوشسزلـگن بلماسلر ایدیمنی! برمسلمان قزی‌ایچون آلمانچه، فرانسوزچه، انگلیزچه، روسچه بلو، نیگه کیرەك؟ اول بر آلمان ایله، فرانسوز ایله طانساوات‌من ایته‌چکدر، بهی حریف، بو مسلمانلرنك عقللری شونگاده ایرشمی‌می؟ مونه شونك ایچون شول بز بو کونلرگه قالدق، مونه شونك ایچون بز جیگلدك. مینم قزم، سڭلم، طوتام کم بله سویله‌شه‌چك؟ اوزینك آغاسی، ایری، آنیسی، آتاسی ایله توگلمی؟ آنلر ایله آلمانچه، فرانسوزچه، روسچه سویله‌شه‌چك توگل آ! اوز تلنده، تورکچه سویله‌شه‌چك، شولای بولغاچ بزنك قزلرغه چیت تللر اوگرەتو نیگه کیرەك؟ فن، فن، دیلر ــ مسلمان خاتونلری آدواقات‌می بولورلر دیب اویلیسز؟ آلارغه فن: بیش وقت نماز. روزه حکملرن اوگرەنودر. شوندن آرتوغی‌نك حاجتی یوقدر. مونه حاضر بزنك مونده بعض مسلمان خاتونلری هلال احمر خسته خانه‌لرنده آورولر قاریلر. مین آنده اوزمنك خاتونمنی، سڭلمنی، طوتامنی نیچك ایتوب یباریم. شونده‌غی دوقتورلرنك، حتی آورولرنك آنلرغه کوزلری توشماس دیب اویلیسزمنی؟ دی. حتی مدیر بك بر آز قزوبراق

کیتکاچ : افندم، آنالرمز اورامغه چققانده آنلرغه ایرلر کوزی توشماس، یاکه اوزلرینك کوزلری ایرلرگه توشماس دیب اویلی آلاسزمی؟ مین والله اشانمیم ! دیدی.

ابراهیم بك ایز اورتاسی بر کشی. بعض بر سوزلرینه قاراغانده یاخشی غنه تعلیم وتربیه کورگان بولورغه‌ده اوخشی، لکن، خاتونلر تربیه‌سی حقنده‌غی فکری هیچ آدم اشانماسلق درجه‌ده توبان و کیری‌در. سوزنده بر آز دوام ایتکاندن صوڭ: «سین افندم، مینی متعصب دیب ایسابله‌مه، متعصبلر بزنڭ خواجه‌لرمزدر، شولاردر بزنی خراب ایتوچیلر؛ بره‌و جمعه نمازن قیلماسه اوز همشیره‌سی ایله یتمش یل زنا ایتکان منزلنده گناهلی بولا دیب عقل‌غه صیمی طورغان سوزلر سویلیلر. سز محرر بولغانلقدن سزگه مین بو سوزلرنی سویلیم. احتمالکه غزته‌ده یازارسزده اهل اسلامنڭ فکری توزه‌لووینه خدمت ایتارسز» دی.

خدای‌دن ملك تورلی صبرلر تله‌ب، تشلرمنی قصوب مدیر بك‌نڭ سوزلرن طڭلاغاندن صوڭ: «شولای ایندی افندم، تورلی کشی تورلی فکرده بولا. لکن بو مسئله‌ده مین بتونله‌ی باشقه فکرده‌من، شوڭا کوره، سوزلرڭزنی غزته‌ده قوتله‌ب یازاچق توگل‌من، عفو بیوریکز، اگرده ممکن بولسه سز میڭا شول بنانی کوزوب چغارغه‌غنه مساعده ایتکز» دیدم.

مدیر بك بو حقده مینم نیندی فکرده بولغانمنی بلورگه تلی باشلادی. فکرمنی سویله‌رگه اوتنه: سین مینی طڭلادڭ، مینده سینی طڭلاب قاریم، دی. مسئله اوزایماسون ایچون سوزنی قصقه کیسارگه تله‌سه‌مده قات قات تکلیفنه بناءً، بعض بر نرسه‌لر أیتورگه مجبور بولدم:

تورك پاشالری، تورك سفیرلری و تورك ضیالیلری آراسنده فرانسوز، نیمس، روس، یهودی وروم قزلری ایله اویله‌نوچیلرنڭ کوندن کون کوبایه بارووی، تورك قزلرینڭ آلار درجه‌سنده اوقتولماغانلقلرندن کیلگانلکنی، بو حال ایسه ملتنڭ استقبالی ایچون، بزنڭ فکرمزچه قورقنچلی بر اش بولغانلقنی، اگر تورك خاتونلری ارمنی، روم، فرانسوز، نیمس خاتونلری درجه‌سینه یتشماسه‌لر تورك ملتی‌نڭده آلار درجه‌سینه یتشولری ممکن توگل‌لکنی؛ روسیه‌ده‌گی مسلمان خاتون قزلری روس خاتون قزلرندن‌توبان بولدیسه تاتار ملتی‌نڭده توبان قالووی لازم بولوب کیلگانلکنی، ملتنڭ یارطیسی بولغان خاتونلر جاهل وعاطل قالسه یارطی یاغی مفلوج بولغان گاوده شیکلی اول ملتنڭ حیاتی یارطی‌غنه بولغانلقنی، خاتونلرنڭ نادانلغی سببلی معیشت میداننده نی قدر مشکل‌لکلر چققانلقنی،

حضرت عائشه نڭ عسکر ایله صوغشقه بارغانلغینی، ایسکی اسلام خاتونلرینڭ صوغش میدانلرینه باروب خدمت ایتدکلرینی، ادب و عصمت صاقلاو حقنده خاتونلردن آلده ایرلر اوزلرن طوتا بلورگه کیره‌کلـکنی و نهایت، خاتونلری تمدن و ترقی‌گه مالك بولماغان بر ملت‌نڭ یاشاوی ممکن توگل‌لـکنی، اسیر آنالردن طوغان بالالرنڭده اسیر بولورغه‌غنه یارادقلرینی و سائر کبی بر طاقم نرسه‌لر سویله‌دم.

مدیر بك یاخشی طـڭلادی. آچولانمادی و: «الوك زمانلرده ایرلر یاخشی بولغان شول، حاضر ایسه کوره‌سن ایرلر نیندی آزغنلر. اگر، ایرلر یاخشی بولسه خاتونلرغه حریت بیروگه مینده قارشـی کیلماس ایدم، تل بلوده‌ده ضرر بولماس ایدی، اگرده آنی عائله اچنده، اوز ایووکده اوگره‌ترگه ممکن بولسه، لکن اول ممکن توگل شول؛ قزلرنی اجنبی مکتبلرینه یباررگه ایسه مین خلافمن» دیدی.

مین، شونڭ ایچون‌ده مونه شوشی مکتب سلطانی تیزره‌ك آچلسه یاخشی بولور ایدی، دیدم. مدیر بك اوزینڭ اصل قفقاسیه‌لی اولدیغنی وآنده خاتون قزغه برده ایرك بیرلماینچه بیك یاخشی ایتلـگانلـکنی سویله‌دی و نهایت، مکتب بناسن کوررگه میڭا رخصت بیروب یانیمه نجیب اسملی بر یوز باشی آفیتسرنی بیردی.

آفیتسر افندی میڭا مکتب بناسن کورسه‌تب یوروگانده، اوزینڭ الوك گیرمانیاده اوقوغانلغن، صڭره بر نیچه یللر انگلتره‌ده طورغانلغن و هندستان طرفینه سیاحت ایتوب کیلگانلگن سویله‌ب: مدیر بك ده اصل اوقوغه قارشی توگللر، تیك اول ملیت و دیانت اساسلرینه ضرر کیلودن‌گنه قورقا. چیت مملکتلرده یوروگانده اوزمزنڭ مسلمان خاتون قزلرینڭ نی قدر توبان ایکانلکلری بیگره‌ك آچق کورینه شول، دیدی.

موندی شاو شولردن صوڭ مکتب بناسن کورونڭ کوب قزیغی‌ده قالمادی. مع ما فیه قاراب یوردك. بنا سلطاننڭ قرداشلرندن عادله سلطان طرفندن قزلر مکتبی یاصالورغه دیب هدیه ایتلگان بر سرای (دواریس) ایکان. بعض یرلری ایکی، بعض یرلری اوچ قاتلی. بناسی آرتق مزین و ماطور توگل. اورتاده زور زاللر و تیره‌له‌ی بیك کوب بولمه‌لر بار. بولمه‌لری غایت یاقطی. شول زاللرده و بولمه‌لرده حاضرنده عسکری شاکردلر طولغان. قاراوات فلان یوق؛ بزنڭ تاتار مدرسه‌لرنده‌گی توسلی همه‌سیده صرمالرن بر ره‌تدن

آستلرینه جایوب باش اوچلرینه مندرلرن قویغانلر. قایسی شونده یاتقان، قایسی اوطوروب، شـاو کیلوب طورالر. مینم یانمده‌غی آفیتسرنی کورگاچده بارسیده سیکروب طوروب چیست بیردیلر.

نجیب افندینڭ سـویله‌وینه بناء، بو بناده قزلر مکتبی آچیلورغه قرار بیرلسه‌ده مکتب حالینه ئه‌یله‌ندرلمه‌گان ئلی. بتون هیئتی ایله ایسکیچه طورا. تیك پاراوای آتاپلینیه ایله واداپراوودغنه یاصالغان.

مکتب‌نڭ بوغازغه طابا بالقوننه چقدق. موندی گوزه‌ل منظره دنیاده بیك سیره‌ك بولور، شول قدر ماطور. نجیب افندی‌ده: موندی ماطور منظره‌لی یر استانبول‌ده اوچ گنه ــ برسی آمریقان قوللژ مکتبی بولغان یر، قارشومزده‌غی روم ایلی حصاری؛ ایکنچیسی مونه شوشی مکتب بولغان یر ـ قندیللی؛ اوچنچیسی اسکدار طرفنده چاملیجه تپه‌سیدر، دی.

کیتکانده مدیر بك یاننه کروب کورشـدم و کورسه‌تورگه مساعده‌سی ایچون تشکر بیان ایتدم. شول وقت اول میکا: «انشاءالله بو بنانی بز، صوغشده شهید بولغان آفیتسر بالالرن اوقتور ایچون عسکری مکتب یاصایه‌چقمز» دی. مین کولوبره‌ك: انشاء الله اولـگی قرار بویونچه بو بناده قزلر مکتبی بولور، سزنڭ عسکری مکتبلریگز ئلده بیك کوب، قزلر مکتبگز ایسه بیك آز، بتون تورکیه‌ده بر دانه قزلر گیمنازیاگز یوق، بزنڭ روسیه‌ده اویازنی قالالرغه چیکلی قزلر گیمنازیاسی بار. آفیتسرلر نی قدر کیره‌ك ایسه اوقوغان قزلرده شولایوق کیره‌کدر، عسکر صوغشی ئلله نیچه یلده بر بولا. اما اقتصاد، مدنیت صوغشی هر کون و هر ساعت بولوب طورا. بو صوغشده غالب کیلور ایچون آفیتسرلردن بیگره‌ك معارفلی و معلوماتلی آنالر کیره‌کدر، دیدم.

قولمنی قصوب کوریشوب قالدی، کیتماسه‌گز بزنڭ عسکری مکتبنی کوررگه باریگز، اول بیك منتظم‌در، دیدی. اللهه آصمارلادق، دیب یاننادن آیرلدم و اوز اوزیمه: آبرازاوانیه آلغان پادپالقاونیکلر شوندی فکرده بولغان مدتده، مینم خازایکه بولغان گریك قارچغی توسلی، هیچ یوقدن آی‌غه ۱۲ لیرا آقچه طابوب راحت‌گنه کیچنه آلورلق تورك خاتونلری یتشورگه بیك یراق ایکان ئلی، دیدم.

البته تورکلرنڭ بارسیده موندی فکرده توگللر. خاتون قز تربیه‌سینه تمام یاوروپا معناسیله قاری طورغانلری و خاتون قزغه تعلیم تربیه بیرماینچه طوروب ملتنی قوتقارو ممکن توگل‌لگن اقرار ایتوچیلری‌ده کوبدر. لکن بونلر

اکثریت تشکیل ایتە آلمیلر، بلکە بیك آزلقدە قالالر.

شورای دولت اعضالرندن و مالیە شعبەسینك رئیسی توفیق بك نامندە بر ذات ایلە طانشقان ایدك. اول بزنی اوزینك عائلەسی ایلەدە طانشدردی. هلال احمر خدمتندەگی همشیرەلرمز ایلە برلکدە بزنی اوزینە آشقە چاقردی. بزدن باشقە دخی اوزینك قرداش و یاقنلرندندە بر نیچە کشیلرنی خاتونلری ایلە برابر چاقرغان، مخصوص جنوب و شمال تورکلرینك ایرلرن و خاتونلرن طانشدررغە تلەگان. برگە اوطوردق. طانشدق. غایت کبارلر، تعلیم وتربیەلیلر. توفیق بك نلك خاتونی ناجیە خانم معلوماتی اوستنە یاخشی بر رسامدە ایکان. اوزینك ترسیم ایتکان لوحەلری کوب؛ ایریدە خاتونیدە مکمل پیانینو اوینیلر. قزلرن استانبولدەغی فرانسوز مکتبندە اوقوتالر و آلار تورکچەدن باشقە فرانسوزچەنیدە مکمل سویلیلر. توفیق بك وقتیلە یمندە زور مأموریتلردە بولونغان. صگرە قدوسدە متصرف و حریت اعلانی وقتلرندە بروسەدە والی بولوب طورغان. ایر و خاتون بر برسن آکلیلر، بر برسینە ایبدەشلر، بالا تربیەسی و معیشت یوللری حقندە ایکیسینكدە فکرلری بر توسلی بولوب چقا. بو عائلە بختیاردر وباشقە شوندی بختیار عائلەلردە آز توگللر. لکن، معالتأسف، عمومغە نسبتا بیك زور اقلیت تشکیل ایتمکدەدرلر.

شونك ایچوندە عائلە تربیەسی اساسندن اصلاح ایتلمەگانگە کورە، عسکری مکتبلر کوبەیتو ایلەگنە تورك ملتینك احوال اجتماعیەسی توزەلمی، حتی احوال عسکریەسیدە آلغە بارمی، کیتکان صاین آرتقە قالا بارا. ملتنی عسکری، اقتصادی، دینی و فکری اسارتلردن قوتقارەچق کشیلر حر آنالردن طوغان حر بالالرغنە بولورغە ممکندر. حر آنا بالالریغنەدر، کە باشلرن یوغاری کوتاروب کوکرەکلرن آلغە کیروب یوری آلورلر و شونلرغنەدر، کە قلبلری عزم و متانت ایلە طولو بولور، اوزلرینەدە ملتلرینەدە فائدە کیترە آلورلر.

۲۵ غنوار.

٤٥

خاتونلر میتینغی

بتون وجودی بر چرکلـکدن عبارت بولغان کامل پاشا کابینیتی توشوب آنڭ یرینه «اتحاد ترقی» چیلر کیلو برلهن استانبول وتورکیه کیك بر صولش آلدی. ملت، گویا اوستنه اویولگان چرك تیرس آستندن چغوب صاف بر هوا ایسنه‌دی و یاقطی قویاش یوزی کوردی: کابینیت اوزگارو برلهن تورکیه‌گه جان کردی، هر کم وهر نرسه حرکت‌گه کیلدی. ظن ایدرسنکه، ملت، اوزینڭ اوستنه باصوب بووارغه حاضرله‌نگان بر کابوس‌دن قوتولدی.

کامل پاشانڭ، ۱۲ غرادوسلی جلی کونلرده آوزینه مامق شارف اوراغان، آیاقلرینه جلی انگلیز آدیاللری یابنغان کوینچه یابق آربا اچینه بوکره‌یوب بوریشوب اوطوروب باب عالی‌گه کیلگانن کورگانلوك بیك کوب کشیلرنڭ آچولری کیله: آمان یارب، نی کونلرگه قالدق؛ اوزینڭ جانی بتـکان شوشی قارتدن تورکیه‌نڭ قوتولوون امید ایتو، نه قدر بوش بر خیالدر، دیلر ایدی. حاضرگی صدر اعظم محمود شوکت پاشانڭ کورنشوك کشیگه روح بیره: اوستنده صالدات شینیلی، باشی کوتارنکی، کوکره‌گی کیرو، کوزلری یانوب طورا، مییقلری طرپایغان، تیز تیز یوری، آچق آرباده گیزه، آربا طوقتاغانچه اول سیکروب توشکان بولا، اون سیگز یاشلك بر یکت دیب ایسابله‌رسن.

کامل پاشا کابینیتی وقتنده ملت یوق، باری باب عالی‌ده جییلوب اوز آرا کیڭاشوب اوطوروچی وهر نرسه‌دن آلوك اوزلرینڭ کوز آللرنده یاوروپانڭ طلبن اساس ایتوب طوتوچی یدی سیگز قارت بار ایدی، هر نرسه‌نی شولر اشلی، لکن بتون مسئولیت، بتون ضرر و حقارتلر ملت اوستنه آویوله بارا، اگر آزغنه طاوش چغاروچی بولسه آنڭ اورنی تورمه بولا ایدی.

یاڭی کابینیت کیلگاچ کوب اشلر ملت‌نڭ اوزینه طاپشرلدی. مینیسترلر خلق‌غه آیتوب، خلق ایله برگه اشله‌رگه کرشدیلر. اسـرافیل‌نڭ صورندن آورولـگان شیکللی خلق‌غه بر آطنه اون کون اچنده روح کردی. اورامله‌رده طولوب یورگان، قهوه خانه‌لرده طولوب اوطورغان خلقنڭ یوزلرندوك جان اثری کورینوب طورا. کشی توسلی سویلیلر، کشی توسلی کوله‌لر. آلوك همدسیده قبر

اوستنده‌گی کوله‌گه‌لر توسلی ظاهری قالبلردن غنه عبارت ایدی.

درست، حاضرنده‌ده وطن و ملت‌نك حالی غایت زور تهلکه‌ده‌در. کابینیت آلماشنو ایله‌گنه اول جیتی کوب اوزگه‌رمه‌دی. آنی اوزگارتور ایچون بر آطنه اون کون أوتوگنه یتمی؛ معجزه‌لر، کرامت‌لر کیره‌ك. لکن، حاضرنده خلق، بتون کوچی، بتون ذهنی و فکری برله‌ن وطن و ملت ناموسن قوتقاررغه کرشدی. هر کم قولندن نی کیله شونی اشلی: «موندن صوك بتسه‌کده اوکنچ توگل، چونکه قولدن کیلگان هر نرسه‌نی اشله‌دك، تاریخده اسممزنی قارا صحیفه لرگه کرودن قوتقاره‌چقمز، بتسه‌ك ناموسمز ایله بته‌چکمز، قولمزدن کیلمه‌گانینه مسئول توگلمز» دیه تسلی طابالر.

تورك خاتونلرینك، کیچه دار الفنون بناسنده یاصالغان میتینغی خلقده نی قدر حسیات اویانغانلقنی کورسه‌تورگه تمامیله کافی بواسه کیره‌ك. ظن ایته‌من، که تورکیه حکومتی تأسیس ایتلگاندن بیرلی تورك خاتونلری آراسنده بو قدر غلیان، بو قدر زور بر حرکت برنچی مرتبه‌در.

هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایتوچی روسیه‌لی دورت مسلمه‌نك «مدافعۀ ملیه» جمعیتنه مراجعت ایله: خاتونلر آراسنده اعانه جیو، خاتونلر آراسینه فکر طاراتو، خاتونلردن فرقه‌لر تشکیل ایتوب صوغش‌غه یبارو، خاتونلردن دیپوتاتسیه یباروب سلطاننك اوزینك صوغش‌غه چغوون اوتنو حقنده بر تکلیف نامه بیرلگانلکنی، اوتکان مکتوبلرمنك برسنده یازغان ایدم.

اوشبو مسلمه‌لرنك تکلیفلری «مدافعۀ ملیه» جمعیتی طرفندن بیك تیزلك ایله دقت و اعتبارغه آلنوب، تکلیف ایتلگان نرسه‌لرنك ممکن بولغانلرن درحال اشله‌رگه کرشلدی. شونلر جمله‌سندن برسی: کیچه‌گی کون دار الفنون‌نك قونفرانس زالنده تورك خاتونلری طرفندن جیولغان میتینغ در.

بو جیولش محمود مختار پاشا (غازی مختار پاشانك اوغلی)نك خاتونی پره‌نسس نعمت خانم ریاستنده یاصالدی. (هلال احمرنك خاتونلر شعبه‌سینك رئیسه‌سی‌ده اوشبو خانم اولوب، زور اعانه‌لرده و خدمتلرده بولونمشدر). جیولش کوندز ساعت ایکی‌گه تعیین ایتلگان ایدی. شونی‌ده أیتوب اوتیم‌که: شهزاده باشنده دارالفنون بناسینك ایشك آلدنده بزده‌گی تسیرك بنالری توسلی ایتوب، جیولشلر و قونفرانسلر ایچون مخصوص بر بنا یاصالغان. اچی یاقطی، تره‌زه‌لری کوب، اوطوررغه تسیرکده‌گی شیکللی بر برسندن یوغاری ایتوب تیره‌له‌ی اسقامیکه‌لر قویولغان. بو زالغه بر نیچه مکلر کشی صیا طورغان بولسه کیره‌ك.

اوچنچی کون جمعه‌دن صوڭ، آیاصوفیه جامعنده خوجه حسن فهمی افندی طرفندن خاتونلرغه مخصوص وعظ و نطقلر ایراد ایتلگان ایدی. آنده مڭ قدر خاتون کیلدی. لکن، غزته‌لر یا کُلمش بونی سلطان احمد جامعنده بولا دیب اعلان ایتکانگه کوره، بیك کوب خاتونلر شونده باروب أزله‌ب یورگانلر و آیاصوفیه‌ده بولغانین بلمی قالغانلر. جمعه‌دن صوڭ آیاصوفیه‌نڭ بر طرفنده ایرلرگه مخصوص و ایکنچی طرفنده خاتون‌لرغه مخصوص وعظ و نطقلر ایراد ایدلدی، ایرلر و خاتونلر بر مسجد اچینه طولوب، وطن و ملت‌نڭ حال و استقبالی ایچون تأثرلرندن یغلاشدیلر. بو وقت طاش یوره‌کلی کشیلرنڭ‌ده کوزلرندن یاش چقمی قالو احتمالی یوق ایدی.

کیچه دارالفنون زالنده‌غی خاتونلر جیولشی بتونله‌ی باشقه‌چه بولدی. اولا: مونده خاتونلر بیك کوب کیلگان. ثانیا: بو جیولش‌غه استانبول خانملرینڭ بیوك ادیبه، محرره، شاعره، معلمه و سائر معتبرانی بارسیده حاضر بولونغان.

مونده کیلوب تورکلر احوالی ایله بایتاق طانشقاننڭ صوڭنده حاصل ایتدیگم فکرگه کوره، مینم نظرمده تورکلرنڭ حاضرگه قدر تریله آلمی طورولرینه ایڭ زور سبب‌لرنڭ برسی خاتونلرینه حقوق و حریت بیرلمه‌و، عائله معیشتی یاڭی اصولغه قویولماودر. اگر هیچ بر فرصت اوتکارمینچه بو ایکی جهت فوق العاده صورتده تیزلك ایله اوزگارتلماسه، تله‌سه‌لرگنه نیشله‌سونلر، تورکلرنڭ انقراضدن قوتولو احتماللری یوقدر. شوڭا کوره، خاتونلرنڭ بو جیولشی مینم نظرمده بیك مهم ایدی.

دارالفنون بناسنده‌گی خاتونلر میتینغنه ایرلر کرتلمه‌دگندن، طبیعی آنده کروب، سویله‌نگان سوزلرنی ایشتوب و احوالنی کوروب بولمادی. شونڭ ایله برابر، بو میتینغ‌نڭ عمومی بر منظره‌سن چیتدن بولسه‌ده کورو ایچون، طارالور وقتنده‌راق، ساعت ٤ لرده، دارالفنون طرفینه کیتدم. دارالفنون بناسینڭ بوینده اورامده ملطقلی، قوراللی ایکی صالدات (قاراول) آفرون‌غنه آرلی بیرلی یوروب طورالر. دارالفنوننڭ قاپقاسی توبنده کینه بر پالیتسه‌یسکی ایله بر صالدات طورا.

تورکلرنڭ خاتون قز حرکتنه بولغان فکر و نظرلرن بلگان کشیلر ایچون بو تدبیرلرنڭ بیك طبیعی بر اش ایکانلگی آچق معلوم ایدی چونکه خاتونلرنڭ اوراملرغه چغوب یورولرینه، جیولشلر یاصاولرینه یمان کوز برله‌ن قاراوچی فاناتیکلر مونده بزده‌گیدن‌ده کوبره‌کدر. تورکلرنڭ جیکلولرن، یانغین قضالرن،

استانبولده مسلمه‌لر میتنغی.

زلزله بولولرنی و سائر بلا و قضالرنی ده خاتونلرغه حقوق و حریت بیریلو شوملغندن کوروچیلر مونده آز توگل هم بونلرنی ، «دین تعصبی» ایله خاتونلر جیولشینه پاغروم یاصاماسلر دیب أیتوب‌ده بولمی. تورکلرنك ضیالیلری آراسنده خاتونلر مسئله‌سینه نچار قاراوچیلر، خاتونلر حقنده اوزلرن طوتا بلماوچیلر بیك کوبدر. شول سببلی بو میتینغ‌نی پالیتسه برلن صاقلاتو غایت اورنلی بر تدبیر ایدی

ساعت دورتلرده دارالفنوندن خاتونلر بوزکولوب چغا باشلادیلر. همه‌سیده باشدن آیاق قاپ قارا کیومده. بیتلرینه قارا پرده توشورگانلر. هیچ بر یرلری کورنمی. بیتلرنده‌گی پرده‌لر بزده‌گی ۋوآللر شیکللی سیره‌ك و نچکه توگل. آنك آرقیلی اوزلری کورسه‌لرده آنلرنی هیچ کم کوره آلمیدر. شونك ایله برابر بو قارا کیوملرنی بعض‌لری بیك گوزه‌ل ایتوب، یاوروپا خاتونلرینك کیوملرینه اوخشاتقانلر. شوندیلری اوتکانده اورامده ایرلر، حتی کبارچه کیونگان وضیالی بولووی ظن ایتلگان کشیلر بیله طوقتالوب، شولارغه قاراب، شولارنی عیبله‌ب محاکمه ایتوب قالالر. مونه بو بیك یمسز اشدر. خاتونلر اوزلرن غایت أری و یاخشي طوتالر. بونلر حقنده آزغنه‌ده سوز أیتورگه ممکن توگل. اما، شوندی ادب و تربیه ایله یوروچی خاتونلرنی عیبله‌گان، آنلرغه قاراب، یاکه سوز ده‌شب قالغان ایرلرگه نی أیتورگه کیره‌ك !

خاتونلر ساعت بیشلرگه قدر چقدیلر. بتون اورامنر طولوب قالدی.

دارالمعلمات و رشدیه مکتبلرنده اوقوچی قزلرنی‌ده معلمه‌لری شونده آلوب کیلگانلر ایکان. آلارنی ایکیشه‌ر ایکیشه‌ر تزوب آلوب چقدیلر. کچکنه‌لری آلده، یالان باشلر (هوا جلی ایدی) ، زورراقلری آرتده، آلار خاتونلر توسلی کیونگان ایدیلر.

ایندی اچده‌گی جیولشنك احوالنه کیلسه‌ك بو نمایش وطن و ملیت حسی ایله یوره‌گی تیبره‌نگان بتون تورکیه مسلمانلرن جدا مفتخر ایته‌چك مهابت بر شکلده چققان. جیولشقه کیلگان ٤-٥ مك خانمنك خیلیسی زور زالغه صیا الماغانلر. بر آزی قاریدورلرده طورغانلر، باغچه‌ده قالغانلر، بایتاق کشی اورن طابا آلمی قایتوب کیته‌رگه مجبور بولغانلر.

غازی مختار پاشانك حرمی پرنسس نعمت خانم قصقه، لکن بیك روحلی بر نطق ایله جمعیتنی آچوب خطیبه‌لرنی خلقغه تقدیم ایتکان .

الوك، بیوك ادیبه‌لردن فاطمه علیه خانم (مشهور مؤرخ جودت پاشانك قزی)

روم ایلی‌ده بالقان وحشیلری‌نڭ قیلغان جنایتلرن بیان ایتکاچ : «ایندی چیتدن یاردم یوق، شول سببلی اوزمز همه‌مز برلەشوب مدافعهٔ ملیه ایچون طریشورغه کیره‌ك، تهلـکه‌ده بولغان وطنمز ایردن، خاتوندن، بتون اولادندن یاردم کوته، کوبدن آورو صانالغان وطنمز، بالالرندن آب حیات صوری، هر بریمز برر طامچی بیرسه‌ك وطنغه شفا بیره‌چك بر صاوت آب حیات جیارمز» دیگان و تورك عسکری‌نڭ دشمانلرنی جیڭوون تلەب دعا قیلغان.

بوندن صوڭ، پیتربورغده عالی قورض‌لرده ریاضیات فاکولتەسی شاکردلرندن بولوب هلال احمر خسته خانه‌لرنده خدمت ایچون بارغان کلثوم خانم کمالوا منبرگه چغوب بویله نطق سویله‌گان :

«اسلام وطنی‌نڭ ومقدس خلافت مرکزی‌نڭ بو قدر بیوك تهلـکه‌گه دوچار بولدیغی بر زمانده همه‌گزنڭده قلبلری حمیت ملیه و دینیه ایله طولو بولغانلقغه، ملی ناموس‌نڭ قوتقاریلووی ایچون قولـگزدن کیلـگان هر تورلی فدا کارلقغه حاضر ایکانلـکگزگه آزغنه‌ده شبهه ایتمیم، شول سببلی مین منبرگه سزگه وعظ ایتو، حمیت درسی اویره‌تو ایچون منمه‌دم، بلـکه سزگه، شمال‌ده، روسیه‌ده بولغان میلیونلرچه طوتا وسڭللرگزنڭ سلامن ایرشدرو، بونده‌غی قارنداشلری باشینه کیلـگان فلاکتلر ایچون آنلرنڭده کوزلری یاشلی، قلبلری قانلی اولارق سزنڭ قایغولرگزنی اورتاقلاشدقلرن بلدرو ایچون چقدم. طوغانلرم! بو کون وطن تهلـکه‌ده، ۳۰۰ میلیون مسلمان‌نڭ مقام خلافتی خطره آستنده، دشمانلر هر یاغمزنی قاماغانلر. دشمان اردولری روم ایلی‌ده یوزمڭلرچه قارنداش ودینداشلرمزنی کیسه‌لر. ایولرن یاغالر. طوتا و سڭللرمزنی تحقیر ایته‌لر. مڭلرچه صبی و قارتلرنڭ کوز یاشلری، یوز مڭلرچه مظلوملرنڭ آه‌لری بزنی بوادر. دشمان آیاقلری آستنده ایزلـگان عزیز قارنداشلرمزنڭ سویه‌کلری چاتردا‌غانی قولاقلریمزغه ایشتله، آنلرنڭ مظلوم کوله‌گه‌لری تونله توشلریمزگه کره، اوره‌کلری کوز آلدیمزغه کیله‌در. همه‌سی «انتقام، انتقام» قچقرالر.

«شولای بولغاچ بزنیچك ایولرمزگه بیکله‌نوب وقتمزنی سکوت ایله اوتکاریك؟ بوکا وجدانمز نیچك ایتوب توزسون!

«وطن‌نڭ ناموسن قوتقارو ایچون ایرلر قوللرندن کیلـگان قدر طریشالر. وطن و ملت ایچون جان بیرونی اوزلرینه شرف بله‌لر. خانملر! بو شرفدن بزده محروم قالمیق!

«وطن و دین یولنده ایرلری ایله صوغشقه کیتوب جان بیرگان، ایرلرن

باطرایتوب طورغان، آنلرغه خدمت ایتکان ایسکی اسلام خاتونلرن، بیوك آنامز حضرت عائشه‌نی خاطرمزگه کیتریك. آنلردن عبرت آلیق. دشمانلرمز بزنی چیتلك اچنده بیکله‌نوب یاتقان اسیره‌لر ظن ایتماسونلر، وطن هم ناموس مسئله‌سنه کیلگانده تورك خاتونلری ایرلرندن توبه‌ن توگللكنی کورسونلر! خانملر! بو کون غیرت و همت کورسه‌ته طورغان کونمزدر.

«قای بریمز خصوصی فرقه‌لر توزوب حدودکه عسکر یانینه کیتیك. قای بریمز عسکر ایله وطنغه باشقه چه یاردمله‌شیك. ظن ایته‌من‌که وطن و ملت ناموسی بو قدر بیوك تهلکه‌ده بولغان زمانده آلتون یوزوکلر، آلماس آلقالر، قیمتلی موینسالر و باشقه نرسه‌لر ایله زینتله‌نوب یورونی، یفه‌ك‌که چورنالوب، قاپلانونی هیچ برکزنك وجدانی قبول ایتماس. شول سببلی آندی نرسه‌لرمزنك همه‌سن ملت هم وطن یولینه فدا ایتیك. مدافعهٔ ملیه جمعیتنه اعانه قیلیق. بلگزکه، انسان زینتسز یاشی آلا، ناموسسز یاشاو یارامیدر!

«تاریخلرده کورینه‌درکه، وطن و ملت‌نك حالی تهلکه‌گه توشکاچ آنلرنی دفعه‌لرچه، حمیتلی خاتونلر وعالیجناب آنالر قوتقارغانلر. بزده آنلردن عبرتله نیك! قولدن کیلگاننی اشلیك وکیله‌چك نسللرنك لعنتلرندن قوتولیق.

«عزیز طوغانلرم! شماله‌گی میلیونلرچه سگل و آپالرکزنك کوزلری بو کون سزگه یونه‌لگان. سزدن همت و متانت کوته‌لر. خاتونلرندن متانت وعزم بولغان ملت‌نك ایرلری هر بر فدا کارلقغه بارغانلقنی آنلر بلوب، سزدن همت و فعالیت کوته‌لر.

« آنلر اوزلری‌ده یاردمدن کیری طورمیلر. «هلال احمر» باشلغی دوقتور بسیم عمرپاشا، پیتربورغدن برمسلمان قزی‌نك «هلال‌احمر»گه بلمه‌زیگن یباردیکن سویله‌دی. (اورسکی‌ده برخاتون اوزینك اشتوف کامزولن یبارگان.) اوتکان یل طرابلس صوغشی وقتنده پیتربورغده بر مسلمه‌نك تورکلر ایچون قایغروب اوز اوزن آوتردیگی خاطرگزده‌در.

«خاتونلر ملت‌نك یارطیسی بولوب بونلر قوزغالسه بتون ملت قوزغالغان بولادر. بوندی وقتده اوز ایرکمز ایله یوقلاب قالو هیچ یاراماس، دیب ایسه‌بلیم. شول سببلی همه‌مز قولدن کیلگان یاردمنی اشلیك. اوزمزنك بارلغمزنی کورسه‌تیك، ناموسمزنی‌ده قوتقاریق، عزیز همشیره‌لرم!»

خانملر مونی آلقشلاب بیك نق قول چابقانلر.

فهیمه نزهت خانم بلیغ خطبه سویلاب خلقنی یغلاتقان. اول بویله سویله‌گان:

«آلتی یوز یللق شانلی بر حیاتکه مالك بولغان ملتمزنك بوندن صوڭ یاشارگه حقی بولوب بولمادیغی بو کونلرده آڭلاشیلاچق. ملت ناموسی، وطن عشقی، یورت ایچون فدا کارلق، حر و مستقل طورو ایله، کیچه‌گی تابعلرمزگه قل بولو آراسنده آیرما نرسه؟ تورکیه‌ده‌گی میلیونلرچه ایر و خاتونلرنڭ شونی آڭلاب، آڭلامادقلرن بو کونلرده بله‌چکمز.

«بابالرمز باشلاب روم ایلی‌گه ٤٢ کشی کیچدی. بر زمان بولدی‌که آوروپاده ٤٠ میلیون تبعه‌مز بارایدی. بابالریمز نه قدر فدا کار وغیرتلی بولسه‌لر شول قدر مرحمتلی‌ده ایدیلر. تاریخمز مردلك وعالیجنابلق ایله طولودر. عثمانلی مملکتی‌نڭ وجودی، مغلوب سلچوقی عسکرینه یاردم ایله باشلاندی. اسویچ‌نڭ تیمر باشلی قرالی شارل قبرندن قالقسه ایرنلرنده تورکلرگه شکران تبسمی ایله قارار ایدی. لکن نه قدر بختسز ایکانمز، که جگت بابالرنڭ بیچاره بالالری (بز) بو کون ایڭ نامرد دشمانلر قارشوسنده‌مز. بر قوللرینه ته‌ری، ایکنچیسینه قلچ و ملطق کوتاروب بتون روم ایلن خراب ایتوب، ناموسلرنی یرطوب، خاتونلرنی بوغازلاب، آوللرنی یاندروب کیله‌لر. بونی کوروب قلبلریمز یانا. بابالرمزنڭ توککان قانلری یوزمز آلدنده قزل په‌رده بولوب کورینوب طورا. دشمان‌نڭ ٢٠ کونده پایتختمزگه یتوون کورگاچ کوزلرمزدن آچی یاشلر توگیله. لکن آپتراب یغلاب طورو عاجزلك علامتیدر. بز حاضر تاریخده شوندی زمان کیچره‌مزکه عجز توگل، بلکه قدرت کورسه‌توگه مجبورمز. دشمان بزنڭ عاجزلگمزنی کوروب جرأتن آرتدردی، قدرت کورسه‌تدی؛ بز قدرت کورسه‌تسه‌ك اول عاجز قالور. بر نیچه کون أولك بتون پایتخت دشمان طوپلرن ایشتوب أولوم حالی کیچره باشلاغان ایدی؛ حاضر نیندی معجزه ایله حمیت قوزغالدی والدیمز امیدله‌ندی! کوچمزنی هم کوزمزنڭ نورن وطن ایچون صرف ایتیك. قول قوشروب طورودن فائده چقماس. آقچه‌لرمزنی، قیمتلی نرسه‌لرمزنی، بلغار صالداتلری طالاب آلوب ذوق که طوتسونلر دیب صاقلیقمی؟ اوزمزنی بلغار صالداتلری جبرله‌سونلر دیب اویلرگه بیکله‌نوب یاتیق‌می؟ اوگزلر جیگوب سفیل و پریشان حالده هجرت ایته‌رگه طوغری کیلسون دیب بو کون طنچ طوریق می؟»

بوندن صوڭ اعدادی قزلر مکتبی‌نڭ مدیره‌سی نقیه خانم منبرگه چققان. آنڭ نطقی شول قدر قوتلی و شول قدر اوتکن درکه، کوڭل طولقنلامیچه نقل ایتو ممکن توگلدر. اول تاریخدن، کوب مملکت خاتونلری نڭ فدا کارلقلرن

کوچروب، تورك خاتونلری‌نك همه قیمتلی نرسه‌لرن طاشلاب، بوندن صوڭ زینت اسبابی آلماولرن، بلکه بارن‌ده وطن ایچون صرف قیلولرن تکلیف ایتمشدر.

قزلرغه مخصوص اعدادی مکتبی شاکردلرندن زهرا، و فردوس خانملر و معلمه‌لردن ناجیه خانم نطقلرندن صوڭ، منبرگه تورکیه‌نك ایك الوغ ملی ادیبه‌لرندن خالده خانم منگان. شوندوق بتون زالده قول چابو طاوشی باشلانوب بتون زال یاڭغراغان.

خالده خانم‌نك نفیس بر اثر بولا آلاچق اوزون نطقندن بعض بر اورنلری بونلردر: «یوزلرچه یل آلوك، ملت ایچون یاشاگان بر تورك پادشاهی طاش‌غه اوشبو سوزلرنی یازدرمشدر:

«تڭریمز، تورك قومی‌نك اسم و شانی سیلنمه‌سون ایچون مینی خان ایتدی،ماللی بر قومگه نصب اولنمادم. اوستنده کیه‌چگی، تشنده بیه‌چگی بولماغان فقیر و محروم بر ملتگه تعیین ایتلدم. تورك ملتی ایچون کیچلر یوقلامادم، کوندز راحت ایتمه‌دم. اولگانچه طریشدم؛ یالانغاچ قومیمه کیوم بیردم، خلق فقیر ایدی، بای قیلدم». همه‌مزده شول ایسکی خاقان کبی طروشیق. هر برمز فقیر و فلاکتلی تورك قومینك فقیر آنالریمز، همه‌مز ملت و تورکلك ایچون طروشیق، و جدانمزده: «تورك ملتی ایچون کیچلر یوقلامادم، کوندز راحت ایتمه‌دم، اولگانچه طریشدم» سوزی تکرار ایتارلك بولسون!».

نطقلر وقتنده خاتونلرنك بیك کوبسی متأثر بولوب یغلاشقانلر. شمال تورکلرندن کلثوم خانم منبرگه چققان وقتده زالدەغی همه خاتونلر قول چابوب آلقشلاغانلر. نطقدن صوڭ یانینه کیلوب رحمتلر آیتکانلر وماڭغایندن اوپکانلر. شولایوق خالده خانمنی‌ده بیك آلقشلاغانلر.

نهایت نطقلردن صوڭ بر قدر مذاکره بعدنده اوشبو نرسه‌لرگه قرار بیرلگان: ۱) تورك خاتونلری اسمندن صوغش میدانندەغی عسکرگه تیلیغرام بیررگه. ۲) هندستان، مصر، فاس، تونس و باشقه یرلرده‌گی مسلمان خاتونلرینی روم ایلنده بالقانلیلر طرفندن ایتلگان جنایت وظلملرغه قارشی اظهار نفرتگه و مدافعهٔ ملیه اعانه‌سینه اشتراكگه دعوت قیلوب تیلیغراملر بیررگه. ۳) یاوروپا قرالیچه‌لرینه تیلیغرام بیروب بالقانلیلرنك مسلمانلرغه ایتکان جبر و ظلملری حقنده پروتیست یاصارغه و شول ظلملرنك بتریلووی ایچون آنلرنك یاردملرن اوتنورگه.

صوغش میدانندەغی عسکرگه بیریله‌چك تیلیغراملرینك متنی بویله‌در:

«عسکر قرداشلر! دینمز، یوردمز، ناموسمز تهلکه‌ده. اگر دشمننی جیکوب قوتقارسه‌گز، شهید بابالرمزنك، الوغ پادشاهلرمزنك میراثنی، قزلرنك ناموسینی قوتقارغان و الله‌نك رضالغنی، آنالرگزنك دعاسینی آلغان بولورسگز. مسلمان خاتونلری بو یولی یالگز مسلمانلقنك، تورکلکنك ناموسینی قوتقارغان ودشمننی قهر ایتکان عسکرنی‌گنه قارشی آلور. اگر دشمن‌غه آرقه‌گزنی دوندرسه‌گز دنیانك ذلتینی مسلمانلق و تورکلك اوستینه کیتره‌چکسگز. اگر دشمن‌غه آرقه‌گزنی دوندرسه‌گز، اوزلرینك وطنلری، دین وناموسلری ایچون اوله‌رگه حاضرله‌نگان همه مسلمان خاتونلرن طاپتامیچه اوته آلمازسز. الله و پیغمبر یاردمچیگز بولسون».

قرالیچه‌لرگه بیریله‌چك تیلیغرامده بالقانلیلرنك مسلمانلرغه ایتکان جبر و ظلملری تصویر ایتله و آنلرنك بو اشکه مداخله قیلوب، مظلوملرنك یاردملرینه یتشولری اوتنله‌در.

اوشبو قرارلرتمام بولغاننك صوکنده اعانه جیارغه باشلانغان. آقچه صالور ایچون‌اون قدر یاشچك قویلغان وآلوکدن حاضرله‌نگان‌آق چچك شیکللی یاریم آی علامتلری صاتلورغه باشلانغان.

باشده بر خانم اوزینك اوستنده‌گی آلقا، یوزوك، بله‌زك، مویونسا، ساعت کبك همه قیمتلی نرسه‌سن چغاروب اعانه ایتکان. آنك آرتندن باشقه لرده شولای ایتکانلر. یاشچکلرگه آقچه صالورغه و «یاریم آی»نی صاتوب آلورغه طوتونغانلر. یاشچکلر درحال طولغان. باشقه‌لرنی کیترگانلر. آلقا، بله‌زك، یوزوك، ساعت شیکللی نرسه‌لر اوستال اوستینه اویولوب قالغان. باشقه نرسه‌سی بولماغانلقدن بر قارچق اوزینك آلتون کوزلگن صالوب بیرگان.

بو یاشچکلر واعانه ایتلگان‌نرسه‌لر مدافعهٔ ملیه جمعیتنه کیتریلوب آقچه‌لری حسابلانورغه، نرسه‌لرینه قیمت قویلورغه باشلاندی. بر نیچه ملك صوملق آقچه و نرسه‌لر جیولغانلغی آکلاشلمقده‌در.

مادی جهتدن بیگره‌ك، بو جیولشنك معنوی جهتی مونده غایت زور تأثیر ایتدی. خاتونلر آراسنده موندی حرکت کوریلوگه خاتونلر اوزلریده بیك سوینگانلر، ایرلرده بیك متأثر بولدیلر. بو واقعه‌نی غزته‌لرده بیك کوتاروب یازدیلر. جیولشده خانملر طرفندن سویله‌نگان نطقلر و شعرلرنی مدافعهٔ ملیه جمعیتی آیروم بر رساله شکلنده باصدروب چغاررغه قرار بیردی. اوزافلامی خاتونلر دارالفنون زالنده طاغن شوندی بر جیولش یاصاماقچی بولالر. آلار

آرتندن استانبول اورتا مکتب شاکردلرینك عمومی بر میتینغلری بولاچقدر.

دشمنلرغه قارشی طورا آلو، وطننی قوتقارو ایچون بو حرکتلردن فائده کیلورمی، یوقمی، آنسن حاضرگه أیتوب بولمی. لکن، خلقده حرکت قوزغالو، آنلر آراسینه ادراك وتعقل کرو، هیچ بولماسه إستقبال ایچون بیك زور فائده‌در. تورکیه‌نك یاوروپا قطعه‌سی کیتوب بتسه بیله، آنك ئلی آزیا قطعه‌سی بار. یاشی بلسه‌لر آنده‌ده یاشارغه ممکن. یاشی بلور ایچون توشنورگه کیره‌ك. بیش ملك‌لهب خاتوننك برگه جییلشوب سویله‌شولری و سویله‌نگان سوزلردن متأثر بولوب آغزغان کوز یاشلری شول توشونه باشلاونك مقدمه‌لری صاناورغه یاراسه کیره‌ك.

«تورك یوردی» مجموعه‌سنده خالده خانم‌نك سلطان وشاهزاده‌لرگه یازغان بر خطابی‌ده باصلوب چقدی. غایت اهمیتلی بولغانلقدن بر آز قصقارتب یازوب اوتونی تیوش طابدم.

«پادشاهم!

بیوك بابالرکنك قلیچی ومبارك قانی ایله آلنغان استانبولمزنك قاپقا توبینه دشمان کیلدی. بیوك تورکیه، معظم تاریخنده امثالی کورلمه‌گان خاقانلر (پادشاهلر) یتشدرگان آل عثمان‌نك تاج وتختی وشولایوق تورك ملتی‌نك ناموس و استقلالی بوکون هلاکت آستنده‌در. کیچه‌گی باغچه قاراولچیلرمز بوکون بالچقلی آیاقلری ایله ۶۰۰ یللق تاریخ‌مزنك شان و شرفن، دین و عزتن طابتاو ایچون قالقغانلر. تورك عسکری‌نك طوپ و ملطغینی آلالر. اوزلرندن بیوك اردوسن، ۶۰۰ یللق یگتلکنی جیکه‌لر.

«تورك عزتی‌نك بویله توشووینه آوروپالیلر آلوك حیران قالوب سیر ایته ایدیلر؛ ایندی بزگه استخفاف ایله قاریلر، ماضیسز وتاریخسز کوچك بلغارلرنك عزتلی و جسارتلی تورکلرنی جیکولرینه قول چابوب طورالر.

«بلغارلر یاکا و یاقتی بر تاریخ یاصیلر، بز ایسه تاریخمزنی کومه‌مز.

«پادشاهم! خاتونلرمزغه قدر بو اویات آرقاسنده قورقونی اونوتدیلر. طوپراقلرمز، یورتلریمز یغلیدر. مناره‌لرمز — احتمال ایرته‌گه مسلمانلرنی الله حضورینه چاقروچی آذان طاوشی طوقتاتیلور دیب — یغلاشالر، بالالریمزغه کیله‌چکده هیچ یووب بولماسدی بر عیب — طاب — توشه. همه‌مز دنیاغه کورنمه‌س ایچون یر تیشگینه کررگه تلیمز.

«پادشاهم! بوکون اوزمزنی آلداستی کبی باصوب طورغان اویاتدن

و امیدسزلکدن قوطولو ایچون بز بر معجزه کوته‌مز. تاریخ، بتوب بارا طورغان ملتلرگه ده بوندی معجزه‌لر بیرگان. حالبوکه بزنك طوب، ملطق و عسکریمز کوبدر. باری عسکرنك قلبنك تورکلك عزتن صاقلی طورغان پوچماغی‌غنه قاپلانغان. بونی آچو باری آل عثمان‌دن (سلطان عائله‌سندن) کوتیله‌در

«پادشاهم قاراچی! تورك قللرك یالواروب قوللرن آل عثمانگه صوزوب طورا. عسکرمزگه سلطان فاتح‌نك جلادتن، سلطان مرادنك فدا کارلق وغیرتن کرتونی حاضروك پادشاهمز ایله شاهزاده‌لردن کوته‌مز. حاضر سلطان فاتح محمد نك روحی استانبول ایچون یغلی و سیکا: «قالق، ای سلطان محمد (رشاد)؛ یانیگه آل عثمان‌نك صوك بالالری بولغان یاش شاهزاده‌لرنی جی. ملطقلرن جیلکه‌لرینه قویوب آتلرن عسکر اورطه‌سنه طابا سورسونلر. دین ایچون، مملکت، عزت وناموس ایچون عسکرنی وظیفه‌سینه چاقرسونلر. قورقاقلرغه یدره ایله قامچی بیرسونلر، غیرتلیلرنك ماگعایلرن کوتارتسونلر» دیه‌در.

«آل عثمان تاجن طاشیغان شاهزاده‌لر آراسنده یاش وفدا کار قوللر، بیوك وشجیع روحلر قالمادیمی؟ اونوتدیلرمی که، تاریخده «آل عثمان» اسمن طاشیغان شاهزاده‌لر همه‌سی غزاده (صوغشده) عسکر باشنده بولا ایدیلر؟

«ای سلطان محمد رشاد! آتك ایله، ملطغك ایله بابالرکنك ناموس وعزتینی، ملتکنك، طوپراغکنك حقینی صاقلاو ایچون عسکر آراسینه چاپ! بر سلطان محمد (فاتح) نك آلغان طوپراقلرن چیتلرگه طابتاتوچی سلطان‌نك اسمی‌ده محمد (رشاد) بولماسون! یوق؛ بو بولای بولماسقه تیوشدر.

«تورکلك‌نك آلتی یوز یللق روحی سینی چاقرا. تاریخ سینی چاقرا. اولگان بیوك بابالرك و قهرمانلر سینی چاقرالر.

«عصرلردن بیرلی اردومزنك حقیقی آتاسی پادشاه ایدی. غیرتلی شاهزاده‌لر بیوك وحقیقی آفیسارلر ایدیلر. حاضر نیك صوك اردومز یتیم طورا پادشاهم؟

«طوپراقلر و ملکلرنك روحی، بابالرنك طوپراق آستنده ینه‌دن قایناغان قانلری ایله فریاد ایته‌من، صوك امید سینده قالدی پادشاهم! اگر پادشاه ایله، قولینه سلاح طوتاردی شاهزاده‌لردن بو صوك صولت کیلمه‌سه، تورك قومینك باشینه قارا پرده قاپلاناچقدر. پادشاهم! تیزره‌ك صوغشقه کیت. پاشاهلرن کوتکان عسکر یانینه آشق!

«هیچ بولماسه خاتونلرنك ناموسی ایچون کیت پادشاهم! اول چاقده اگر بلغار آیاق آستنده قالساق، مقدس وپاك ناموسمزنی اردو صاقلی آلماسه، اولگانده

«ناموسلرمزنی صاقلاو ایچون پادشاه و شاهزادەلریمز دشمانلر ایله صوك مینوتقه قدر صوغشدیلر» دیب کوڭل یواتوب الله حضورینه کیته رمز!

«پادشاهم! بو چاقلی زور ایمان و ضمیمیت ایله آلدیڭه تزله‌نگان روحنڭ جسارتینی عفو ایته‌رسڭ بیت! کم بلور، بلکه تاریخ و ناموسمزنڭ خلاصکاری بر پادشاه دیب قارت و یاشلریمز آدلرکنڭ آیاق آستنده بایرام یاصارمز.

«حاضر بتون خیالمده، شجاعت ایله اردو باشنده بیوك سلسله نڭ بتون بالالرن جیوب بر سلطان کوره‌من. بلکه بو سلطان محمد فاتحنڭ مبارك خیالیدر. بلکه، آنڭ آلغان یرلرینه تاریخمزنی کومه‌س ایچون، عسکریله برگه دشمانلر ایله صوغشوچی سینسڭ پادشاهم!».

۲۶ غنوار.

٤٦

صوغش حقنده‌غی خبرلر. خلق ده کوڭل کوتارنکی لك. کوڭللی و فدائی فرقه‌لری. شیخ سنوسی طرفندن هیئت کیلو. یالغان خبر یازوچی غزته‌لر.

صوغش یاڭیدن باشلانوغه بوگون طوقزنچی کون. صوغشنڭ اوچ یرده: ادرنه‌ده، چتالجه‌ده، کلیبولی‌ده دوام ایتکانلگی معلوم. اما نیچك بارغانلغی و قایسی یاق ایچون موفقیتلی ایکانلگی حقنده مونده مفصل معلومات یوق. حکومت خبرنی بیك قصوب بیره. عسکر حرکاتنه و صوغش احوالینه دائر بولغان خبرلرنی غزته‌لرده سینزورلر بیك نق تفتیشله‌ب اوتکاره‌لر. عسکرنڭ بر بردن بر یرگه کوچریلووی، قایده بولسه بر یرگه جییلووی، اوردونڭ وفلوطنڭ قوتلری، قوماندانلرنڭ اسملری، تلفاتنڭ مقداری، اوردونڭ بولونغان اورنلری، قایسی یوللردن قایده طابا کیتارگه حاضرلانگانلکلری، فلوطنڭ بوغازدن چغو وکرو خبرلری، عسکرگه آزق بیارو ایچون قایسی پراخودلرنڭ حاضرله‌نووی، فلوطنڭ ضررلانووی، عسکرنڭ قوهٔ معنویه‌سن توشوره‌چك خبرلر، قوماندانلرنی آرتق ماقطاو، صوغش احوالی حقنده بحثله‌شو شیکللی نرسه‌لرنی غزته‌لرگه یازو مونده قطعیا ممنوعدر.

حکومت اوزی صوغش احوالی حقنده رسمی معلومات بیره طوراچغن اعلان و غیر رسمی خبرلرگه اشانو تیوش توگللگن اعلام ایتوب قویدی.

فی الحقیقه، حکومت رسمی معلومات بیزه طورسه‌ده، بو بیک قصقه، بیک مختصردر. مونه باری، بوگون‌گنه حکومت اوشبو خبرنی رسمی صورتده نشر ایتدی:

«ترقوس‌ده‌گی (چتالجه‌ده‌غی) قوهٔ عسکریه‌مز، قارشوسنده‌غی دشمن موقع مستحکمن هیچ مقاومتسز ضبط ایتدی و «اورمانلی» ده‌غی صرتلرده بولغان دشمن قوتنه هجوم ایچون آلغه طابا کیتدی. اوڭ قاناتمزنڭ قارشوسنده‌غی دشمن عسکری «چفتلك کویی» تیره‌سینه کیری چیگلدی. صول قاناتمزده‌غی عسکر «لخنه کویی» نه طابا آلغه باروب، دشمن عسکرن کیری چیکدردی. ادرنه‌گه دشمن طرفندن طوب آتلو بوکون بر آز ضعیفره‌ك اوتدی. کیچه اویله‌دن صوڭ، دشمن زور کول (ادرنه ده) یاننده‌غی قاراوللرمزغه هجوم ایتوب، بعض اوکریپلینیه‌لرمزنی آلسه‌ده، بزنڭ عسکر آڭا قارشو هجوم ایتوب بونلرنی کیرو قایتاردی. دشمن نڭ بر آز بومبالری و آتو اسبابلری بزنڭ قولغه توشدی. کلیبولی ده «شارکوی» گه بزنڭ طرفدن چغارلغان عسکر دشمن ایله صوغشقه باشلاب آلارغه ایکی یوز تلفات بیردردی و «شارکوی» نی اشغال ایتدی. بو اثناده بر بلغار آفیتسری‌ده بزگه اسیر توشدی».

مونه، صوغش باشلانغاندن بیرلی حکومت طرفندن رسما بلدرلگان خبر شولدر. موڭا قدر بولغانلری بارسیده فلان و فلان یرده دشمن عسکری ایله بزنڭ عسکر آراسنده به‌ریشو دوام ایته، موفقیت بزنڭ طرفده‌در، کبی مختصر و مبهم خبرلردن عبارت ایدی.

ایندی، خصوصی خبرلرگه کیلسه‌ك بونلر تورکیه ایچون یاخشوق کوڭللی صورتده‌در. مثلا: ادرنه‌نی طوپقه طوتوغه قارشی اچده‌گی تورك عسکری بیك نق مقابله ایته. ادرنده‌گی آزق هیچ بولماغانده آپریل باشینه قدر یته‌چکدر. قافقاز کوڭللی‌لرندن آرسلان بك کناز آباشیدزه اداره‌سنده بولغان ۹۰ کشیلك بر فدائی فرقه‌سی ۲۶ نچی یانوارده، تونله چتالجه‌ده، تورك عسکرینڭ اوڭ قاناتندن آیریلوب کیسه‌کدن بلغار عسکری اوزرینه هجوم ایتکان. هیچ کوتولمه‌گان وقتده کیلگان بو قوناقلردن بلغار عسکری شاشیروب قالغان. شول آراده بو فدائی فرقه‌سی بلغارلر اوستنه بومبالر اوچوررغه طوتونغانلر. نهایت، قاره قارشی کیلوب صوغشقانلر: اول آراده بو فدائیلرگه یاردمگه تورك عسکری کیلوب یتوب بلغارلرنی قاچرغانلر. آلاردن ملڭگه یاقن تلفات بار، ایکی یوزله‌بی اسیر بیرلگانلر، شونلرنڭ ۳۸ ی کیچه استانبولغه کیترلگان، دیلر.

آرسلان بك فرقه‌سینڭ صوغش میداننه کیتووی درست بولغانلغی شیکللی،

صوغشقه کرووی‌ده درست‌در. اوچنچی کون، شول صوغشده شهید بولغان دورت ایبده‌شلرن سلطان ایوب یاننده‌غی زیارتگه ایلتوب کومدیلر. مونی اوزم کوردم. اون بر مجروحلرن ده دار الفنون بناسنده‌غی خسته خانه‌گه کیتردیلر. خبرنلك باشقه قسملری نی قدر درستدر، آنی بله آلمادم. صکره، حکومتنك رسمی خبرینه کوره، بلغارلر چتالجه یاننده‌ن کیرو چیگنه‌لر وآنده‌غی بر نیچه آوللرنی یاندروب کیتکانلر. خصوصی خبرلرگه کوره، شول چیككان وقتده اون ایکی دانه طوپلرن ده طاشلاب کیتارگه مجبور بولغانلر. کینه خصوصی خبرلرگه کوره، کلیبولی‌ده بلغارلر طرفندن ضبط ایتلگان «أکسه‌میل» تپه‌سینه تورك عسکری هجوم ایتوب آنلرنی قوغانلر و دورت طوپلرینك ایکیسن ضبط ایتکانلر. بو صوغش یاخشوق نق بولوب، تورکلر طرفندن ۱۲۰۰ قدر مجروح توشکانلگی سویله‌نمکده‌در. بوندن باشقه، «تکفور طاغی» تیره‌سنده تورکیه ۳۵ ملك عسکر چغارغان. بونلر ساحلدن اوطز چاقروم قدر اچکه کروب، بلغارلرنی قوغانلر. شونده یاکیدن بیك کوب عسکر چغارلمق اوزره‌در. بونلر ادرنه اوستینه یورو یه چکلر.

حاضرنده. مونده‌غی اعتقادغه کوره، تورك عسکری بر آز کیگره‌ك میدانغه چقو برله‌ن دشمنغه قارشی هجوم ایتوب عمومی صوغش باشلاناچق. بو صوغشده موفقیت امیدلری زور و نهایت، بره‌ر آطنه‌دن تورك عسکرینك ادرنه‌نی قوتقارووی‌ده مأمول‌در. مونه، مونده شولای دیب طورالر وشونی کوته‌لر. طبیعی، بلغارلرده بره‌ر آطنه‌دن قالماینچه ادرنه تسلیم ایتلورگه مجبور بولور، دیب اشانا طورغانلردر. قایسی یاقنك امیدلری طوغری چغار، حاضرگه بر نرسه‌ده أیتوب بولمی.

ایندی. صوغش حاضرلگینه و تورکلرده کوکل کوتارنکی‌لگینه کیله‌چك بولسه‌ق بو خصوصده هیچ بر کیمچی‌لك یوقدر. اولا، خلق فوق العاده روحلی. هر کم‌نلك آوزنده صوغش‌غنه. صوغش یاکیدن باشلانونی توبان و اورتا صنف خلقنك بیك تله‌ب قارشی آلغانلقلرن، لکن، یوغاریراق صنف خلقنك موندن بر آز قورقغانلغن، وطن ایچون دخیده زورراق تهلکه‌لر کیلونی احتمال طوتقانلغن اولگی مکتوبلرمده یازغان ایدم. صوغش باشلانو برلن، اول یوغاری صنف دیگانمزده عموم فکرینه قوشیلوب کیتدی، حاضر همه‌سیده صوك چیككه قدر صوغشو فکرنده‌لر. هر کم اوزینك قولندن کیلگان قدر، حکومتگه یاردم ایته. بتون ضیالیلر کیچه کوندز «مدافعهٔ ملیه» جمعیتنده اشلیلر. وطن‌نی

قوتقارو ، ناموس ملی‌نی صاقلاو ایچون هر تورلی تدبیرلرگه تشبث ایته‌لر، هر کم اوزینك قولندن کیلگان قدر صوغش اعانه‌سی بیره. کوڭللی و فدائی عسکر بولوب یازیلوچی‌نك چیگی ده یوق. «مدافعهٔ ملیه» جمعیتی‌نك بناسی آلدنده ایرته‌دن کیچ‌گه قدر فدائی وکوڭللی بولوب یازیلورغه کیلگان یاش یگتلر نوبت کوتوب، کتوشیکللی جییلوب طورالر. مونك اوستنه خاتونلر حرکتی‌ده قوشیلوب خلقنی غایت روحلاندردی. آنالرده، طوتا و سڭللرده کورلگان هیجان و غلیان بیك کوب کشیلرنی فداکارلق‌غه سوق ایتدی. مکتب شاکردلری قاچوب کیتوب کوڭللی یازیلالر. اگر آتالری، یاکه مکتب اداره‌سی مانع بولو سببلی حکومت آنلرنی قبول ایتماسه عسکر آراسینه، صوغش میدانینه اوزلری قاچوب کیته‌لر. بر مکتب سلطانی‌دن‌غنه حاضرگه قدر شولای کیتوچیلر اون اون بیش‌گه طولغان. خاتون قزلر: «بزدن فرقه‌لر تشکیل ایتلوب صوغش میدانینه یبارلسون» دیه مدافعهٔ ملیه جمعیتن یوده‌ته‌لر. فقط حربیه نظارتی خاتون قزنی صوغش میدانینه طابا یبارر‌گه رخصت بیرمی.

استانبول بر عسکر لاگیری حالینه کردی. هر کون اورامله‌ردن گورله‌تب موزیقه اویناب، قچقروب تهلیل أیتوب، «ای عازیلر! وطن ایچون...» شعرلرن سویله‌ب پولق پولق عسکر پراخودغه توشه‌لر. بونلرنی قارارغه چققان خلق ایله بتون اورامل‌ر طولا. بو صالداتلر همه‌سیده گوزه‌ل و تمیز کیونگانلر و ئور یاکی کیوملر اوستینه، شغرداب طورغان قایشلر ایله قوراللرن و صو صاوتلرن طاقغانلر. یاخشی آتلاب، کوکره‌کلرن کیروب بارالر. یوزلرنده حیات اثری کورینوب طورا. بیك کوب کشیلر بونلرغه قزیغوب بتون اورامل‌ر بویونچه آرتلرندن ایه‌روب بارالر. بعض تورکلر بونلر اوستنه قاراب، اختیارسز اوله‌رق: یاشاسون عسکر! یاشاسون وطن! دیوب قچقروب یباره‌لر.

اول‌ده بولمی، اوراملرده دگغر دگغر طوب آربالری اوته باشلی. هر قایوسینه آلتیشه‌ر، سیگزه‌ر آت جیککانلر. آربا صاین دورته‌ر بیشه‌ر طازا، ماطور طوپچی صالداتلر اوطورغانلر. بونلر بعضا بیك کوب أوته. بایتاق وقتلر قاراب طوراسن همیشه آرقه‌سی أوزولمی. بعضا، اورامده شوندی وقتده قزق واقعه‌لر بولوب قویا. مثلا: شوندی طوب آربالری اوتکاننی روسیه‌لی بر مسلمان ایله «بایزید» میداننده قاراب طورا ایدك. یانمزده کوب کشیلر بار. هرکم اوزینك ایبداشلری برله‌ن نیده بولسه سویله‌شب، شول طوبلرنك قایده یباریلولری حقنده محاکمه ایتوب طورالر. تمام بزنك یانمزده‌غنه بولغان ایکی کشینك برسی ایبده‌شندن:

عجبا قایده یباریله ایکان بونلر؟ دیب صورادی. ایبداشی بوکا قارشی، هیچ طارتنمایچه، استهزائی بر صورتده: قایده بولسون، اولگیلری شیکللی، بلغارلرغه تسلیم ایتارگه، دیگان‌گنه ایدی. مینم ایبداشنك قولی کوتاریلوب تـگی نك قولاق توبینه باروب توشه یازدی. صوقمادی، لکن: ایشاك اوغلی ایشاك، آوزك قوروسون! دیدی. تگی‌ده بر نرسه دیمه‌دی. قزارینوب بورتنوب قالدی.

دیگز بویینه توشسدك پراخودلرغه آت توییلر. بتون ریختم بویی آت و عسکر برله‌ن طولغان. بوغاز اچنده وآطه‌لرغه یوری طورغان واق پراخودلرغه قدر بارسیده دیه‌رلك عسکری اداره‌گه آلندی. خصوصی یولچی یورترگه بر نیچه‌سی‌گنه قالدرلدی. شونك ایچون بوغاز اچنده طوروچیلرغه بو جهتدن کوب اوکایسزلق بار.

حکومت، صوغشنی بیك زور مقیاسده یاصارغه حاضرله‌نگان توسلی کورینه. اوقو باشلانماغان مکتبلر یا کیدن خسته خانه‌گه ئه‌یله‌ندریله‌لر. حتی باشلانغان لرنده‌ده درسلرنی طوقتاتالر. کوبسن خسته خانه یاصیلر. یا کی‌دن طبیبلر، خسته قاراوچیلر، آپتیکارلر چاقرالر. هندستان و مصر هلال احمر هیئت‌لری خدمتکارلر یاللاب یا کیدن بر نیچه خسته خانه‌لر آچدیلر و چتالجه، کلیبولی طرفلرینه هم آچارغه حاضرله‌نه‌لر.

خلقده بو درجه روح کوتارنکی‌لك سیره‌ك بولا طورغاندر دیب ایسابلیم. شول «ائتلافچی» یاکه «خلاصکاران» کبی فرقه‌چیلك زهری برله‌ن زهرله‌نمه‌گان، هر کم شونده اورتاغه قاتناشوب یوری. فرقه آیرماسینه، خصوصی دوستلق ودشمنلقلرغه باقمایینچه برگه اشلشه، اما تگیلر یاقنده کیلمیلر. مثلا: کامل پاشا، سابق شیخ الاسلام جمال‌الدین افندی، ارمنی نورادونگیان افندی شونداین تهلکه‌لی حالنده وطن‌نی طاشلاب چیت‌گه قاچدیلر. جمیتلری بولسه آلار مطلق مونده طوروب برگه اشله‌شرگه تیوش ایدی. مدافعهٔ ملیه جمعیتی پرنس صباح‌الدین بك ایله لطفی فکری بك‌گه جمعیت اعضالغن قبول ایتولرن اوتنوب ایك محترم کشیلردن دیپوتاتسیه یباردی. لکن تگیلر کیلمه‌دیلر، قبول ایتمه‌دیلر. اتحادچیلر حاضر پارتیه نزاعسندن وشخصی اشلردن ممکن قدر یراق طورغه طریشه‌لر. اوزلرینك سیاسی دشمنلرندن انتقام آلو وآنلرنی قصو کبك نرسه‌لرنی اصلا خاطرلرینه‌ده کیترمیلر، فقط، تـگیلر هنوز اوزلرینك ایسکی عادتلرن طاشلامایینچه فتنه‌کارلقده دوام ایتارگه اوخشیلر.

صوغش‌غه کیتار ایچون فدائی فرقه‌لری یاصارغه قرار بیریلوب، ملك کشیلك

هندستان هلال احمر غروپپاسی.

برنچی فرقه‌سی توزولدی هم بر نیچه کون آلوك تیوشلی یرلرینه کیتدیلر. طاغن[شوندی دورت بیش فرقه تشکیل ایتله‌چك، دیلر. بونلرنی یولدز سرایی باننده‌غی اسقلادلردن کیندروب قوراللاندردیلر. بونلرنك کیوملری هر قایوسی بر توسلی، عادی صالدات کیومنه مشابه‌در. آرالرنده عادی اشچیلر بولغانلغی شیکللی، شاکردلر، سوداگرلر، آدواقات، محرر وآفیتسرلرده بار. هر قایوسینه بومبالر، جهنم ماشینالری، ئور یاكی ریڤالویرلر، قاصاطورالر [پچاقلر] بیرلگان و هیچ نرسه‌دن طارتنماسقه، حیاتلرندن باشدوق واز کیچارگه راضی بولولری شرط ایتلگان. شوڭا راضی بولوب، سلامت قایتونی کوڭلدن چغاروب باحالله‌شب کیتکانلر.

کورد کوکللی‌لری، یدی یوز قدر قافقاز، آذربایجان، آرضروم کوڭللی‌لری، هر قایوسی اوزلری بر فرقه بولوب یوریلر. قوللرینه اوزلرینك قایدن ایکانلکلرن یازغانلر. بارسیده بر کون آلوك صوغش میدانینه کیتار ایچون آشوغالر. لکن، پراخودلر یتشمی. ایکنچی طرفدن، آناطولی دن هر کون ئلله نی قدر عسکر کیلوب طورا. بولار اوز کیوملرنده آلام، صالام نرسه‌لر. بونلرنی موندا کیوندره‌لر، قوراللاندرالر و تیوشلی بولوکلرگه طاراتوب اوزاتالر.

آقچه جهتنه کیلگانده: حکومت بیش میلیون لیرالق داخلی زایوم چغاررغه قرار بیردی. بو رسما تصدیق اولنوب ارادهٔ شاهانه چقدی. حاضر شونك بیلیت‌لرن حاضرلیلر و موقت کویتانسیه ایله بیلیت‌لرنی صاتا باشلادیلر. موفقیت نیچك بولور، حاضرگه بلوب بولمی؛ مع ما فیه، آقچه‌غه آبدراب قالنور توسلی کورلمی. صوغش آرتق اوزاقغه کیتماسه بونك چاره‌سی طابلور توتلی آکلاشیلا. آقچه‌غه آبدراغانلق سببلی خزینه‌ده‌گی قیمتلی مجوهراتنی، یاکه تاج و تخت‌لرنی صاتو حقنده چغارلغان خبرلر بارسیده اصلسزدر. بو کونلرده سوداگرلر جیولشی بولوب، بورچ وعده‌لرن کیچکدرو حقنده هم داخلی زایومنی کوبره‌ك طاراتو طوغروسنده سویله‌شه‌چکلر. صوغش سببلی سودالرغه زور طورغونلق کیلگان. بورچلرنی وقتنده تولی آلمیلر. ویکسللر پروتیست‌غه کره، بانقروتلقلار کوبایه باشلادی. شوڭا قارشی چاره ازله‌یه‌چکلر.

مهاجرلرنی تدریجا آناطولی‌غه اوزاتب طورالر. شولایده بعض جامعلر آنلر ایله طولی در. شهزاده باشی جامعنده ملك جاندن و سلطان احمد جامعنده یدی یوز جاندن آرتق مهاجر بار. صوغش یاكیدن باشلانغاچ بونلرنی قاراو یومشی[توشدی. شول سببلی حاللری یاخشوق مشکل و یاردمگه بیك محتاجدرلر.

اوچ دورت کون ألوك کلیبولی دن هم، دورت یوز قدر خاتون قز و بالا چاغا کیتردیلر.

جاسوسلق ایتولرندن شبهه‌لەنوب ایکی یوز قدر بلغارنی توقیف ایتدیلر. قرقلابن آناطولی‌غه سوردیلر. قالغانلرن حبس ایتدیلر. مدافعهٔ ملیه جمعیتی تورکیه حقنده یاوروپا افکار عمومیه‌سن بر درجه بولسه‌ده تصحیح ایتار ایچون آگیتاتسیه یاصارغه یاوروپاغه اوچ دورت کشیلك بر هیئت یبارر گه حاضرلەنه. آناطولی نڭ ده تورلی یرلرینه بر نیچه هیئتلر یباروب خلق آراسینه فکر طاراتدرماقچی وآنلرنی حرکت و مدنیت‌که آوندەتماکچی بولادر.

کیچه، طرابلس دن شیخ سنوسی طرفندن یبارلگان هیئت استانبول‌غه کیلوب یتدی. بونلرنی قارشـی آلورغه صدارت و داخلیه نظارتی طرفندن مخصوص آدملر تعیین ایتلدی. طوپقپو سرایندەغی «مجیدیه» کوشگینه توشوردیلر. بو هیئت‌گه زور اهمیت بیریله.

استانبولده ترتیب مکمل‌در. چوالش فلان بر نرسه‌ده یوق. «عسکرده اختلاف بار، اتحادچیلرغه قارشی حرکت بار، انور بکنی چتالجه‌غه یبارمەگانلر، توقیف ایتکانلر، ناظم پاشانڭ قانن ایستیلر، ایکی طرف آفیتسرلری اوز آرا صوغشوب بیش یوز کشی أولگان...» دیه «روسسکی اصلووا»‌ده و سائر شونڭ کبك ناچار مقصدلی غزته‌لرده یازلغان نرسه‌لر، یا بتونلەی یالغان و خیال، یاکه برگه یوز مرتبه آرتدرلغان مبالغه‌لردر. شوندی یالغانلر یازوب طورغانلغی ایچون فرانسوزچه «ماته‌ن» غزته‌سینڭ استانبول مخبری «کوئنه» اسملی بر شخصنی تورکیه بو کونلرده رسما مملکتدن طرد ایتدی. آندی غزته‌لرنڭ مخبرلری، اوز خیاللرندن ایسابلەب چغارغان یالغانلرنی استانبول تیلیغرافخانه لرندن یبارر گه ممکن بولماغاچ یازوب رومانیا پراخودلرینه بیره‌لر. بو پراخودلر موندن هر کون کیته‌لر و دیکزگه چغو برلن شول یازلغان نرسه‌لرنی چبقسز تیلیغراف ایله کوسترنجه‌گه بیره‌لر وآندن تیوشلی یرلرینه عادی تیلیغرام روشنده کوندره‌لر ایکان.

صکره، موندی مخبرلر، خبر تیزره‌ك ایرشسون دیب غایت آشغوب بیره‌لر، مونده‌غی احوالنی هیچ ره‌تلەب آڭلامیلر، تحقیق ایتمیلر، تورك و اسلام دشمنی بولغان اوته بیرو ارمنی، بلغار، گریك لردن یاریم یارطی ایشته‌لرده تیزره‌ك خبر بیررگه قاریلر. شـونڭ ایچون خبرلرینڭ بیك کوبسی اصلسز و حقیقت‌گه خلاف بولوب چغادر.

مونده، حاضرگه خلق نڭ اچن پوشـورغان برگنه نرسه بار. اولده، صوغشنڭ تورکلر ایچون موفقیتلی بر صورتده دوام ایتوب طورغان وقتنده، حکومتنڭ صلح مذاکرهسن یاکیدن باشلاو احتمالی حقندهغی خبرلردر. خصوصا، لوندونده‌غی تورك وکیلی رشید پاشا یرینه، سابق صدر اعظم حقی پاشا تعیین ایتلووی و حتی آنڭ بو کونلرده استانبولدن شونده کیتووی حقندهغی روایتلر خلقنڭ ممنونیتسزلگن موجب بولا باشلادی: «بو یولی قورال برلەن قازانغاننی سیاست برلەن غائب ایتماسەڭ یارار ایدی» دیلر.

خارجیه و داخلیه مینیسترلری برلەن کوریشورگه مساعدەلرن صوراغان ایدم. ایکیسیده مساعده ایتوب وقتلر تعیین ایتکانلر. بو کون کوندز ۱۲ده شونلر ایله کورشمك ایچون باب عالیگه بارام. آلاردن ایشتکانلرمنی کیلەچك مکتوبمده یازارمن.

۲۹ غنوار.

٤٧

خارجیه و داخلیه مینیسترلری حضورنده

تورکیەنڭ خارجیه مینیستری پرنس سعید پاشا و داخلیه مینیستری حاجی عادل بك ایلهکوریشورگه تلەب مساعدەلرینی ایستەگان ایدم. ایکیسیده مساعده بیروب، مینی قبول ایچون کیچەگی کوننی تعیین ایتکانلر. قبول ساعتلری باشقه باشقه بولغانلقدن ایکیسی برلەنده کوریشورگه موفق بولدم.

تورکیه نڭ خارجیه و داخلیه مینیسترستوالری ایکیسیده «باب عالی»ده در. خارجیه مینیستری طرفندن قبول وقتی کوندز ساعت ۱۲ده تعیین اولنديغندن، ۱۲گه چیرك قالا باب عالینڭ خارجیه نظارتی دائرەسنده حاضر بولوندم. باب عالینڭ اورام بویندهغی زور قاپقەسی هر وقت آچیق طورا و قاپقه نڭ ایکی یاغنده ایکیشەر صالدات و پالیسەیسکیلر قاراول طورالر. لکن، بونلر ایشك آلدینه کروگه مانع بولمیلر. اوزڭ شكلنوب طورماسەڭ طوب طوغری باروب کروب کیتەسن. أرپرەك قیلانوب کرسەڭ چیست بیروبده قالالر. شول آچیق قاپقاغه قارشوق بیك یاقن یرده باب عالی نڭ اصل زور ایشگی بار. اوله

آچق طورا. آنده‌ده قاراول بار. لکن اول‌ده اچکه کروب کیتوگه مانع بولمی. کم بولووگنی و نیچون کیلووگنی صوراب طورمیلر. اوزیگه کیره‌ك یرگه باروب یتکانچه‌گه قدر شولای باراسن. شونك ایچون، باطر انور بلك اوزینك بر نیچه دیسته ایبداشلری برلن طوپ طوغری باب عالی‌نك اچینه کروب کیتوب، بر ساعت اچنده کامل پاشا کابینیتن توشورگانلگی شیکللی، طاغن شوندی برەر باطر یوره‌کلی کشی بر ایکی دیسته کشی ایله کینه هیچ سؤال و صوراوسز شونده کروب بو کابینیتنی‌ده آلماشدروب چقماس دیب أیتوب بولمی. بتون تورکیه‌نك روحی وسیاست مرکزی بولغان باب عالی‌نك بو قدر ضعیف صاقلانووی شرق‌گه مخصوص بر ساده‌لك اثری بولسه کیره‌ك.

خارجیه نظارتی دائره‌سینه باروب یتدکدن صوڭ نوبت کوتوزالینه کردم و قارتوچکه‌منی مینیسترگه تقدیم ایتدردم. زالده نوبت کوتوچی کشی کوب توگل، طانودقلرمدن طرابلسلی شیخ صالح افندی و طانومادقلرمدن ایکی اوچ تورك بار ایدی. شول آراده زال‌غه آوستریا سفارتخانه‌سینك قاواصی ایله بر اجنبی کیلوب کردی. کارتوچکه‌سن مینیسترگه یبارتدی. مینیستر آنی نوبتسز قبول ایتدی. صوکره‌دن، بونك آوستریا سفارتی‌نك ترجمانی بولغانلغن آڭلادق.

نهایت، نوبت میڭا کیلوب یتدی. مین سعید پاشا ایله ألوکدن بر مرتبه کورشکان و بر قدر طانشقان بولغانغه کوره، بولمه‌سینه کرگاچده اسمم برلن أیتوب بیك خوش قبول ایتدی. قول بیروب کورشدی. اوطورغه اورن کورسه تدی. کابینیتی زور بر بولمه‌دن عبارت بولوب، باب عالی‌نك دیکزگه قاراغان یاغنده، اوستکی قاتده‌در. ترزه‌لرندن دیکز و بوسفوز منظره‌لری کورینوب طورا.

سعید پاشا بولمه‌سنده اوزی‌گنه ایدی. اولا اوزن مینیسترلگی ایله تبریك ایتدم. رحمت أیتدی و: «بویله بر زمانده شوندی مسئولیتلی بر خدمتنی التزام ایتووم فی‌الحقیقه نفس ایچون آور بر اشدر، لکن قولدن کیلگان قدر خدمت ایتونی وظیفهٔ وجدانیه دیب بله‌من» دیه علاوه ایتدی.

بر ایکی نرسه حقنده اوزندن معلومات صورارغه مساعده ایتوون اوتندم. یاری دیدی.

— حاضرنده صوغشنك تورکیه ایچون فائده‌لی بولغانلغی ایشتلوب طورا. شونك ایله برابر، اورتالقده صلح مسئله‌لریده سویله‌نه و بونك، متفقلردن بیگره‌ك تورکیه طرفندن قوزغاتلغانلغی و تله‌نگانلگی آڭلاشیلا. بو درستمی، درست ایسه بونك سببی نیدر؟ دیدم.

بوگا قارشی سعید پاشا:

ــ درست، صلح مسئله‌لری سویله‌نه. تورکیه مطلق صوغشو طرفنده توگل، اگر حیثیت و ناموس ملی‌مزگه موافق صلح یاصارغه راضی بولدیلر ایسه بز صلحنی صوغشدن آرتق کوره‌مز، حاضرگی صوغش بزنك فائده‌مزگه بولوب طورغانلقدن، دشمنلرمز اوزلرینك اولگی طلبلرن اوزگارتب، بزگه مساعد شرطلرغه کونارگه تیوش دیب اویلیمز، شونك ایچونده صلح مذاکره‌سی باشلانوغه قارشی کیلمی‌مز، لکن بونی باشلاو صوغشنی طوقتاتو دیگان سوز توگلدر، صوغش اوز یولی برلن، صلح مذاکره‌سی اوز یولی برلن دوام ایتوب طوررغه ممکن، دیدی.

ــ ادرنه‌نی بلغارلرغه قالدروب، آنده طرابلس‌ده‌غی شیکللی تورکیه طرفندن نائب‌السلطان قویوب کیلشو حقنده سوزلر چققان ایدی، تورکیه بوگا نیچك قاری؟ دیدم.

ــ حکومتمز بوگا قطعیا مخالف‌در، بویله ایتونك هیچ معناسی یوقلغی، باری ظاهری بر کوز بویاودن‌غنه عبارت ایکانلگی هر کم‌گه معلومدر. بز آلای آل‌اشوب قالورغه تله‌می‌مز، ادرنه‌نی قوتقارر ایچون بار کوچمزنی صرف ایته‌چکمز و بوگا موفق بولورمز دیب امید ایته‌مز، دیدی.

کیلشدرو حقنده حاضرنده یاوروپانك مداخله‌سی بولوب بولماغانلغن صورادم. یاوروپا البته صلح‌نك تیزره‌ك بولوون تلی، تیزره‌ك کیلشونی ایکی یاق‌غه‌ده توصیه ایته، لکن، صوغشده بره‌ر قطعی نتیجه کورلگانچه‌گه قدر مداخله ایتماسه کیره‌ك‌در، دیدی. دخیده بر ایکی نرسه‌لر حقنده اوته بیرو سویله‌شکاننك صوکنده مساعده‌سن صوراب یاننdue چقدم. مین چققانده قبول زالنده آنك یاننه کررگه نوبت کوتوب طوروچی ینه دورت بیش کشی بار ایدی.

ساعت برده داخلیه ناظری حاجی عادل بك طرفندن قبول اولوناچغم بیان ایتلگندن، طوغری داخلیه نظارتی دائره‌سینه کیتدم. آنده بیك آز کوتارگه طوغری کیلدی. یاننه کروم برلن:

ــ سزنك ایله کوریشورگه ایکی اوچ مرتبه وعده‌له‌شدیگمز حالده، مع‌التأسف، حاضرگه قدر کوریشه آلمادق، خوش کیلدیگز، دیدی.

انقلابدن آلوك مین حاجی عادل بك ایله کوریشورگه تلەب اوزینه بالواسطه مراجعت ایتکان واولده مع‌الممنونیه مساعده ایتوب وقت تعیین قیلغان ایدی. تصادفی بر مانع سببلی اول وقتده کوریشه آلمی قالدق. صکره اول میکا یاکیدن

مسلمانلر ، اسباب بعثت پیغمبریدن اولان
مکارم اخلاق ایله اتصافدن محروم قالدقلری نسبتده
خیبت و خسرانه اوغرادیلر . بین البشر مشترک
اولان ترقیات مدنیه‌دن عالم اسلامک ده استفاده
ایده‌بیلمسی اخلاق الٰهیه و دینیه‌نک ـ احکام
و فرائض دینیه‌نک ـ بین المسلمین محافظه و نشر
و تعمیمنه متعلق حصول اوله‌بیلجکی قناعتنده‌یم
اخلاقسز مدنیت پایدار اوله‌میه‌جغی کبی ترقی و تجدد
آرا اوله‌رق احکام دینیه‌یی صورت اصلیه‌سیله صحیحاً
محافظه ایده‌بیلنلر اقوامدر بر ساحهٔ وجودده
شوکت وجودیتی محسوس اوله‌مازه .

حاجی عادل

حاجی عادل بك نك قول یازووی .

بر وقت تعيين قيلدی. بو دفعه‌سنده دخی بعض بر سببلر ايله کوريشه آلمی قالغان ايدك.

التفاتلرينه تشکر ايله، الوك کوريشه آلماوده مينم طرفدن بولغان قصورلر ايچون عفو اوتندم.

بر آز سويله‌شکاننك صوڭنده، بو ياصالغان انقلابقه ولايتلرده‌گی اهالينك نی کوز برله‌ن قاراغانلقلرن صورادم و: «بعض اجنبی غزته‌لر آناطولی ولايتلرنده، ياکی حکومت‌گه وصوغشنی ياڭيدن باشلاوغه قارشی عدم ممنونيت بار، ديب يازالر، بو طوغريميدر؟» ديدم.

بوڭا قارشی حاجی عادل بك اوشبو مآلده جواب بيردی:

ـ انقلاب‌دن بتون اهالی ممنوندر، واليلردن هر کون کيلگان خبرلرده بو خصوصده آچق معلومات بيريلوب طورا. صوغش ياڭيدن باشلانونی خلقنك نی قدر سوينچ برله‌ن قارشی آلغانلغن أيتوب طورغه‌ده حاجت يوق. ولايتلردن کيلوب غزته‌لرگه باصلغان تيليغراملر بوڭا شاهددر. هر طرفده اعانه جيالر، هر يرده کوڭللی فرقه‌لر تشکيل ايتله، صوغشنی ياڭيدن باشلار ايچون ادرنه‌ده آتلغان برنچی طوپ، خلقنك اوستنه چوککان قارا پرده‌نی يرتوب، آنلرنی آينتوب بياردی، آنلرنی اوياتدی، باقساڭزله هر طرفده‌غی حرکت‌گه، بارمی ايدی ألوك موندی حاللر! بونلر بارسيده خلقنك ياکی اداره‌دن و ياکی اداره‌نك طوتقان سياستندن راضی بولولرينه علامتدر.

صڭره مين حاجی عادل بك دن:

ـ بعض اجنبی غزته‌لری تورك عسکری آراسنده اختلاف بارلقنی، انور بك آياستفانوس ده توقيف ايتلوب چتالجه‌غه بارووينه مناعده ايتلمه‌گانلکنی، ياکی حکومت‌گه قارشی عسکر آراسنده آگيتاتسيه بولغانلقنی يازالر، بونلرنك آزمی کوبمی اساسی بارمی؟ ديدم.

حاجی عادل بك:

ـ افندم، موندی خبرلرنك اساسی اول غزته‌لرنك خياللريدر، بزگه شوندی نرسه‌لر تله‌ولريدر، يوقسه بوندی نرسه‌لر يوقلغی، بونلرنك بارسيده يالغان ايکانلگی هر کم‌گه‌ده معلومدر. مونه اوزڭز استانبولده طوراسز، شوشی خبرلرنی مخصوص صوراشوب قاراڭز، تورلی کشيلردن صوراڭز، انور بك طوغرنده‌ده، حاضرگی حکومت‌گه طرفدار بولغان و بولماغان کشيلردن، ياکه چتالجه‌دن قايتوب يوری طورغان آفيتسرلر و صالداتلردن صوراشڭز، امينم‌که، موندی

خبرلرنڭ هیچ اصلی بولماغانلقنی همه‌سینده سزگه أیتورلر. حاضر الحمدلله مملکت احوالی و عسکر آراسی غایت طنچ، حتی عادی وقتده‌غیدانده آرتوغراق طنچ. باشمزغه کیلگان فلاکتلر حاضر بزنڭ بارمزنی برله‌شدردی، شخصی اشلرنی اونوتدردی، حاضر کوره‌سز، وطن مدافعه‌سی ایچون بتون ملت بر آوزدن آیاقغه قالقدی، دی.

صڭره حاجی عادل بك یازو اوستالی‌نڭ طارتماسن آچوب بر تیلیغرام چغاردی و: خارجده‌گنه توگل، بزنڭ اوز مملکتمزده‌ده یالغان فابریقه‌لرنده بعضا نیندی خبرلر ایجاد ایتلگانلکنی مین سزگه کورسه‌تیم، دیب تیلیغرامنی اوقورغه طوتوندی. بو تیلیغرام‌نی کیچه تونله ساعت برده مینم ایوومه ایلتوب بیردیلر، صروچنی بیرلگان، دی. تیلیغرام آناطولی‌نڭ طرسوس شهرندن بیریلوب بویله یازلغان: «ادرنه‌نڭ بلغارلرغه تسلیم ایتلووینه، صدر اعظم محمود شوکت پاشانڭ أوتریلووینه، انور بك‌نڭ یارالانوینه فوق‌العاده قایغورامز، بو خبرلر حقنده تیزره‌ك معلومات بیرووگزنی اوتنوب تیلیغرافخانه‌ده ماشینه یاننده جواب کوته‌مز.»

ـ مونه کوردیگزمی، دی حاجی عادل بك، بو خبرلرنڭ ذره قدر اصلی بولوب بولماغانلغی اوزگزگه معلومدر. لکن، بو اشلرنڭ شولای بولوون تله‌وچیلر طرسوس شیکللی یرلرگه قدر یتشوب خلقنڭ ذهنن شاشرتورغه طریشه‌لر.

صڭره، حاجی عادل بك‌دن اصلاحات داخلیه‌نڭ نی حالده بولغانلغن و نیندی بر یول طوتولاچغن صورادم. بو حقده اوشبو مألده سویله‌دی:

ـ مین بو اورنغه کیلگانده، ولایت اداره‌لرینڭ اصلاحاتی حقنده حاضرله نگان سیگز تورلی قانون لایحه‌لری بار ایدی و بونلرنڭ هیچ برسیده محلنده تطبیق ایتلوب قارالماغان، بناً علیه، موافق بولوب بولماولری تجربه ایتلمه‌گان ایدی. شوڭا کوره، مین درحال، حاضرگی کونده معزولیت یاکه اورنسزلق ایله استانبولده بولونغان سابق والیلردن عبارت بر کامیسیه توزوب، قارار ایچون بو لایحه‌لرنی شول کامیسیه‌گه طاپشردم. کامیسیه حاضرنده شونڭ ایله مشغولدر. اول اوزنچه بر قرارغه کیلگانڭ صوڭنده اوزمده قاراب، اوز فکرلرمنی‌ده قوشوب مینیسترلر مجلسینه تقدیم ایته‌چکمن. صڭره ممکن قدر تیزلك ایله بو قانونلر ولایتلرده تطبیق ایتلورگه باشلایه‌چقدر.

مین:

ـ بو قانونلرده اساس، مرکزیت اصولیمی، یوقسه عدم مرکزیت اصولیمی

طوتولاچقدر، همه بتون ولایتلر ایچون قانون بر توسلی‌می، یوقسه اورننه و ایجابنه کوره تورلی تورلیچه‌می یاصالاچقدر، دیه صورادم.

حاجی عادل بك بوکا قارشی :

ــ ولایت قانونلری توزولگانده توسیع مأذونیت اصولی اساس طوتولاچق همه محلی احتیاجلر نظر اعتبارغه آلنه‌رق، لزومنه کوره نظاملر تورلیچه بولورغه ممکندر، دیدی.

ــ سوریه و ارمنستان حقنده نی فکرده‌سکز؟ اول یرلرده شوندی قانونلر ایله قناعت‌لنورلرمی؟ حاضرگی آکلاشوغه کوره، اول یرلر اوزلرینه کوبره‌ك حقوق صورارغه اوخشیلر، دیدم.

حاجی عادل بك بوکا :

ــ هیچ شبهه‌سز، آنلرنڭ تله‌گان نرسه‌لری جدی و حقیقی اصلاحاتدن عبارت بولاچقدر. حکومت‌نڭ تله‌گانی واشه‌رگه قرار بیرگانی‌ده شولدر. شونڭ ایچونده ایکی آراده اختلاف چقمایاچغنه امینم؛ حاضرگه قدرده بر چوق لایحه‌لر توزولگان، گوزه‌ل سوزلر سویله‌نگان، اما موندن صوڭ ایندی آلار ایله قالو- نمایه‌چق، اش اشله‌نه‌چکدر، مونی بالفعل کوره‌گانده هر طرفده ممنونیت حاصل بولاچاغی شبهه‌سزدر، دیدی.

بو آراده کورشی بولمه‌دن سابق بیروت والیسی حازم بك کیلوب کردی. حاجی عادل بك مینی آنڭ ایله طانشدررغه تله‌گان ایدی، بز آلوکدن طانش اولدیغمزنی بیان ایتدك. اول کورشی بولمه‌ده، شول سابق والیلردن عبارت کامیسیه‌ده ولایتلر اداره‌سینڭ اصلاحات لایحه‌لرن قاراو ایله مشغوللر ایکان. حازم بك عادل بکدن بیروت ولایتنه متعلق قانونلرنڭ بز ماده‌سینه دائر بر ایضاح صورادی. حازم بکدن صوڭ مینده اوزاق طورمادم. حاجی عادل بك ایله کوریشوب چقدم.

حاجی عادل بك مونده تورك رجالی‌نڭ ایڭ فعال، ایڭ مستقیم، ایڭ ناموسلی و ایڭ یاخشی قلبلی کشیلرندن برسی اولمق ایله مشهوردر. برگنه مرتبه کوریشو ایله کشینی طانو چیتن ایسه‌ده بو کشینڭ شول شهرتنه مناسب بر ذات ایکانلگینه مین بیك نق اشاندم. حتی داخلیه مینیسترلگی ایچون حاجی عادل بك‌نڭ کوڭل صافلغینی و یاخشی لغینی آرتوغراق طابدم.

ها، یازارغه اونوتقانمن ایکان. کورشکان وقتده حاجی عادل بك‌گه :

ــ بعض اجنبی غزته‌لر ایسکی حکومت طرفدارلرینڭ چیت مملکتلرگه

کیتولرینه یاکی حکومت‌نڭ بیك یاخشی کوز برلن قاراغانلغن، حتی کیتو ایچون بعضیلرینه یاردم‌ده ایتکانلگن یازالر، لکن، طبیعی، بو طوغری بولماسه کیره‌کدر، دیدم :

پوکا قارشو اول :

ــ مملکتنی طاشلاب چیت‌گه کیتارگه هیچ لزوم یوقلقنی، هر کم‌نڭ حقوق و حریتی قانون دائره‌سنده تأمین ایدلمش اولدیغنی داخلیه نظارتی اسمندن رسما اعلان ایتدم، حکومت هیچ کم‌نڭ چیت‌گه کیتووینه بر لزوم کورمی، بلکه بالعکس، مقتدر ذاتلرنڭ مونده طوروب وطن و مملکت فائده‌سی ایچون برگه اشله‌شولرینی تلی. شونڭ ایله برابر، اوزلری کیتارگه تله‌گان کشیلرنڭ کیتولرینه مانعده بولا آلمی. چونکه هر کم کیتارگه وقایتورغه حردر. آقچه بیرو مسئله‌سینه کیلسه‌ك : حکومتنڭ خزینه‌سنده حاضرگه معالتأسف بر طاقم آرتق آقچه‌لر یوق، که آندی لزومسز اورنلرغه صرف ایدلسون. خزینه مزنڭ حالی معلومدر. همده کیتوچیلر اکثریا کامل پاشا، سابق شیخ‌الاسلام جمال الدین افندی، سابق خارجیه، داخلیه و مالیه ناظرلری کبی غایت بای آدملردر. بونلرنڭ حکومت یاردمینه مراجعت ایتو احتماللری یوقدر، دیه جواب بیردی.

٣٠ غنوار.

٤٨

صوغش حقنده مونده نیچك ایسابلیلر. روس قره‌یسرندن یاکلش طوب آتیلو. روس صلیب احمر هیئتی.

مونده‌غی احوالده حاضرگه زور اوزگارش یوق. اشلر بوندن اولگی مکتوبمده یازغانمچه دوام ایتوب طورا. صوغش خبرلرن بیك قصقه‌غنه ایتوب حکومت رسما اعلان ایته بارا. اگر بونلر طوغری ایسه چتالجه‌ده بلغارلر همان کیری چیگنوده دوام ایته‌لر. ادرنه‌نی طوپقه طوتو هنوز اولگیچه دوام ایتسه‌ده، تورکلرده آنلرغه بیك نق قارشی طورالر. بلغارلرنڭ آیتورلك موفقیت قازانغانلری یوق. ادرنه‌نڭ اچنده آزق و قورال بار. عسکرنڭ روحی یاخشی. شهرده بانقه معامله‌لری منتظم روشده دوام ایته. حتی اذرنه مدافعی شکری پاشا

خلقنك اچی پوشهاسون دیب کینیماتوغرافلرنیده آچدرغان. خلق آنلرغه یوروب راحت راحت تماشا ایتهلر. بلغار طوپلرندن بر ایکی محلهنك بنالری ضررلانمش ایسهلرده حاضر آنلرده توزهتلمکدهدرلر.

هوالر طومانلی بولغانلقدن، کلیبولی طرفلرنده زور صوغشلر بولمی طورا. واق صوغشلرده تورك عسکری نق قارشی طوروب اوزلرینك اورنلرن مدافعه ایتهلر، حتی آفرن بولسهده همیشه آلغه طابا بارالر. تکفور طاغینه توشورلگان تورك عسکری ایله چتالجهنك صول قاناتندهغی عسکر برلهشکانلر. اوڭ قاناتندهغیسینكده برلهشووی امیدلی. شوندن صڭره تورك عسکری عمومی هجوم باشلار. لولهبورغاز تیرهسنده زور صوغش بولور، مسئلهنی شول حل ایتار. اگر شونده تورکلر جیکسهلر ادرنهنی قوتقاررغه کیتارلر، ادرنهنك مارت آخرلارسز بیریلو احتمالی یوقدر. بناءً علیه، اشلر امیدسز توگلدر.

مونه، حاضرنده مونده عمومیتله حکم سورگان فکر شوندن عبارتدر. اکثریت شوڭا اشانا و شولای بولاچاغینه امیدلهنب طورا. ایکی اوچ کون آلوك، کلیبولی طرفنده زور صوغش بولوب تورکلرنك نق جیڭلووی و بیش آلتی مك مجروح و تلفات بیرولری حقنده آوزدن آوزغه خبرلر طارالدی. لکن، حاضرگه قدر بو خبرنك درست ایکانلگن بلدرهچك بر علامت کورلگانی یوق. حکومت بو حقده سکوت ایته. غزتهلر بو خبرنی تکذیب ایتدیلر. شول سببلی اشنك اصلن بلوب بولمی. فی الحقیقة، کیرهك کلیبولی طرفندن و کیرهك چتالجه یاغندن مجروحلر کیتریلوب استانبول خسته خانهلرینه یرلهشدرله طورالر. اما بولار آلای کوب توگل. اچهر، بیشهر، نهایت یکرمیشهر اوتوزار کشی بولا.

«تان» غزتهسی تورکیهنك «شارکوی»گه یکرمی پاراخود عسکر توشوررگه تلهدیگنی، لکن بلغارلر طرفندن هجوم ایتلوب، بیك کوب تلفات ایله کیری چیگنلکلری وپراخودلرینه تویهلوب کیری کیتدکلرینی یازا. بعض چیت غزتهلر تورك عسکری آراسنده اختلاف، نزاع و حتی اوتریشلر بارلقنی یازالر. بونلر حقنده مونده هیچ معلومات یوق. چتالجهدن، کلیبولیدن آفیتسرلر، صالداتلر، یارهلیلر قایتالر، یاکیلری کیتهلر، خلاصه: قاتناشو دائما بولوب طورا. اما، هیچ برسیده آندی خبرلرنی بلمیلر. عسکرده روح کوتارنکی، آزق کوب، عسکر صوغشنی تلی، دیلر. اوزمده، کلیبولیدن قایتقان و گلخانه خسته خانهسینده یاتقرلغان صالداتلرنی کوروب سویلهشدم. آلارده شولای دیلر. اجنبی غزته مخابرلرن صوغش میداننه یبارمیلر و عسکر آراسینه کرتمیلر. شول سببلی

آنلر طرفندن بیرلـگان خبرلرنك حقیقتگه موافق بولووی شبهه‌لی، بلکه افکار عمومیه‌نی چوالتور ایچون بك اوغلی دائره‌لرنده‌گی گریك، فرانسوز، ارمنی منبعلرندن چغارلغان خبرلرگنه بولووی احتماللدر.

شونك ایله برابر، اگر عسکر صوغشده موفقیت قازانا آلماسه، آخرنده ادرنه‌نی بیروب صلح یاصارغه مجبوریت گورلسه حاضرگی حکومت‌نك و اتحاد ترقی جمعیتی‌نك حالی مشکل‌لك‌گه توشه‌چگی شبهه‌سز دیب آیتورلك‌در. چونکه بو وقت، اتحاد و ترقی دشمنلری بولغان کشیلر بتون کوچلریله آنی یغارغه طریشه‌چقلر و خلقنی آنلرغه قارشی قوتورتاچقلردر. خلقنك اوزنده اساسلی صورتده آك بولماغانلقدن، بو کون اتحاد و ترقی یاقلی بولغان کشیلر، ایرته‌گه آڭا دشمن بولوب بتون ملاکتلرنی طاغن شوندن کوره باشلاولری‌ده برده عجب توگلدر.

صوغش حقنده یوغاریده یازغانم فکرلر خلق فکرلریدر. اما، حکومت‌نك اوز فکری خلق فکرندن امیدسزره‌ك بولغانلغی آڭلاشیلا. حکومت، کیره‌ك صوغش برلن، کیره‌ك صلح طریقیله ادرنه‌نی قوتقارونی امید ایته آلمی توسلی کورینه. شونك ایچون‌ده حکومت صلح مسئله‌سن قوزغاتونی و عسکر یاڭیدن نق جیگلماسدن آلوگره‌ك کیلشوب قالونی فایده‌لی‌راق طابقانغه اوخشیدر. لکن، بونی خلق‌غه آچق بلدررگه جسارت ایته آلمی. شوڭا کوره، لوندون سفیری توفیق پاشانك کیلشو مسئله‌سن قوزغاتوون و حقی پاشانك هم شونك ایچون لوندون‌غه یباریلوون، حکومت، غزته‌لر آرقیلی بیك مبهم عباره‌لر برلن قاچاماقلی صورتده‌گنه آڭلاتادر.

شونك ایله برابر، صوغش میدانلرینه استانبولدن عسکر یبارو، قورال، آزق کوندرو اولـگی شیکللوك دوام ایته. آز آز بلغار اسیرلریده کیتریله طورا. مدافعهٔ ملیه جمعیتی نق اشلی، کوڭللی و فدائی فرقه‌لری کوندن‌کون کوبایه و آرتا بارا. اعانه‌لرده بایتاق کوب جیولا طورا. استانبولنك اوزنده بیك طنچ‌لق. بلغار و یونانلرنك مونده کرو احتماللرن هیچ ایسکه آلغان کشیده یوق. آنی اصلا احتمالده طوتمیلر. چونکه چتالجه‌دن و چناق قلعه بوغازندن دشمنلرنك اُوته آلولرن ممکن کورمیلر.

استانبولده طوروچی گریکلر و بلغارلرنك توركیه‌گه قارشی دشمنلق طاراتوب، فتنه قوزغاتب طوروچی‌لرندن یوزلب کشینی مملکتدن طرد ایتدیلر. بایتاقلری قورقشوب اوزلری کیتدیلر.

. یانوار ۲۹ نده ایرته ساعت ۱۰ لرده بیك قاطی بر طوب آتلوب استانبولنی یاڭغراندی. هر کم «بو، نی بولدی ایکان؟» دیه حیرتده قالغانلر ایدی. صوڭندن آڭلاشلدی که، روسیه‌نڭ مونده استانبول قارشوسنده طوروچی «روستیسلاف» آدلی صوغش پراخودندن بر طوپ آتلوب، یدره‌سی، سلطان طورا طورغان «طولمه باغچه» سرایی‌نڭ قاپقه‌سی یانندەغی تیمر رشه‌تکه‌نی قوپتاروب طاشلاغان. صڭره شونده‌غی بر آغاچغه به‌ریلوب یرگه توشکان. تورك پالیتسه‌سی درحال بو مسئله‌نی تحقیق‌گه کریشوب روس پراخودینه کرگانلر. آنده: «اوپراژنینیه یاصالغانده یاڭلش آتلوب کیتدی، حاضر عفو اوتنورگه چغامز» دیگانلر. هم فی‌الواقع قره‌یسرنڭ قوماندانی سرای همایون‌غه باروب عفو اوتنگان و روسیه سفیری خارجیه نظارتنه ایضاح بیرگان و شونڭ ایله مسئله تمام بولغان. یدره‌نی‌ده تورکیه‌نڭ بحریه نظارتنه یبارگانلر.

بو واقعه رسمی جهتدن شولای تمام بولسه‌ده خلق‌غه بایتاق ناچار تأثیر قالدردی. بتون تیره یاق گوژ ایتوب خلق طولوب و پراخودلر یوروب طورغان بر زمانده طوپ‌نڭ یاڭلش آتلووینه و خصوصا آنڭ سلطان سرایی ایشگی توبینه باروب توشووینه بیك عجب‌سنه‌لر. بزنڭ عسکر بلغارلرنی آزراق جیگه باشلاغاچ‌ده روس صوغش پراخودی اوزلرینڭ بارلقلرن و یدره‌لری‌ده طولی ایکانلکلرن ایسکه توشوروب قویارغه لزوم کورمه‌دیمی ایکان، دیلر.

روس قزل ته‌ری جمعیتی‌نڭ مونده‌غی هیئتی بو کونلرده روسیه‌گه قایتوب کیتدی. هر نه قدر، سفیرمزنڭ زوجه‌سی ماریا نیقولایڤنا گیرس جنابلری تورك مجروحلرینه یاردم خصوصنده کوب اجتهاد ایتمش ایسه‌ده، آنڭ حمایه‌سنڭ بولغان بو هیئت ایله تورك هلال احمر جمعیتی آراسنده مطلوب درجه‌ده صمیمی مناسبت حاصل بولا آلمامشدر. چاماسی روسیه‌دن کیلگان دوقتورلر و خسته قاراوچیلر هیئتی تورکلرگه بیك یاقنلاشمایچه اوزلری مستقل‌رەك اش کوررگه تله‌گانلر. اوزلرینه صووغراق قارالغاچ مونده‌غی هلال احمر هیئتی‌ده آنلر ایله یقین مناسبت یاصی آلمامشدر. شونڭ ایله برابر، روس هیئتی کوب مجروحلرنی قارادی، مادام گیرس‌نڭ غیرت و همتی سایه‌سنده آنلرنڭ استراحتلری تأمین ایتلدی. ذاتا، مادام گیرس غایت یاخشی قلبلی، شفقتلی و انسانیت طرفداری اولمق ایله مشهوردر. جامعلرده‌گی مسلمان مهاجرلرینه ئلله نیچه مرتبه‌لر بالذات اوزی باروب، یاکه کشی یباروب اعانه‌لر، آشاو اچو نرسه‌لری، کیوم صالوملر طاراتدردی. سفارتخانه‌نڭ بر بولمه‌سنده مونده‌غی کبار روس خانملری هر کون

جیبلوب مجروحلرگه و مهاجرلرگه طاراتور ایچون کیوم صالوم، یتاق اسبابی تکوب طوردیلر. مادام گیرس قدرغه خسته خانه‌سنده خدمت ایتوچی روسیه‌لی گلثوم، مریم و رقیه خانملرنی اوز بالالری کبک یاقن کوروب یش یش حاللرن کیلوب بله طورا. بعضا اوزینه چاقرتا یاکه یوروتوب کیتررگه آلدرتا. صوغش یاکیدن باشلانغاچ ماریا نیقولایڤونا، روسیه‌ده‌گی مسلمان غزته‌لرینه اوزی اسمندن خط یازوب، مجروحلر فائده‌سینه اعانه جیولرن اوتنورگه‌ده تله‌گان ایدی. لکن، اوزندن بولماغان بر سبب ایله بو اش بولماینچه قالدی. مادام گیرس تورکلرنی یاراتا و قزغانا: «جامعلرده آقچه طاراتقانده مهاجر بالالری بر قات آلوب کیته‌لر، کم آلغانن طانومایچه بعضا قایسیلرینه ایکنچی قات صوزاسن، شول وقت بالا باشن سلکه، آقچه‌نی آلمی، مین بر مرتبه آلدم ایندی دیگاننی آڭلاتا، کچکنه‌دنوك بو قدر طوغری بولو نیندی زور بر فضیلتدر» دی.

قدرغه خسته خانه‌سنده هلال احمرده بوشلای خدمت ایتوچی روسیه‌دن کیلگان کناگینه یلیزاویته نیقولایڤونا آبالینسقایا تورك اینژینیرلرندن ناظم بك اسمنده برءوگه کیاوگه چقدی. مین ده کناگینه طرفندن وکالة نکاح مجلسنده حاضر بولوندم. اوزی طولا طرفندن اولوب، مذهبی پراوصلاونی‌در. مجروحلر قاراو خدمتنده هنوز دوام ایته‌چکدر. بیلگیه‌دن کیلوب کینه شول خسته خانه‌ده خدمت ایتوچی مادام هرمان نامنده‌گی بر خانم دخی بر تورك پاشاسینه کیاوگه چقدی. شولای ایتوب صوغش اوز یولنده، حیات اوز یولنده باروب طورادر...

۲ فیورال.

۴۹

تورکیه ایله سودا اشلری. «نوویه وریمه» مخبری و بر تاتار. تورك اوچاغنده مصاحبه‌لر. دارالفنون زالنده قونفرانسلر.

یالطه مسلمانلرندن رستم افندی پارپه‌توف تورکیه‌نڭ اینتیندانتستواسینه ۲۵۰ مڭ پود صالام، ۱۵۰ مڭ پود پچان، ۳۵ مڭ پود بغدای اونی قویارغه کیلشوب کانتراکت یاصاب، زاداتقه‌سن آلوب کیتدی. صالام‌نڭ پوطی ۵۲ تیندن، پچاننڭ پوطی ۷۶ تین‌دن‌در. اون‌نقن بلمه‌دم. پراڤوز آدیسه‌دن مونده پوطینه

۱۶تین ایکان. لکن، بو نرسه‌لر صوغش اسبابی صانالدیغندن صوغش وقتنده یبارلگانده طوتلوب آلنو احتماللری بار. شول سببلی بونلر صلح‌غه قول قویغاچ یباریلورگه بولغان. پارپه‌توف بو اشلرنی روسیه سفارتی‌نڭ مصلحتی ایله اشله‌دی. روسیه سفارتی روسیه‌لی مسلمانلرنڭ تورکیه ایله تجارت اشلری یورتولرینه بیك یاخشی کوز برله‌ن قاری، مصلحتلر بیروب یول کورسه‌ته، قولندن کیلگانچه هر تورلی یازدمگه حاضر طورا.

بونلرنی یازودن مقصدم، روسیه مسلمانلرینڭ تورکیه ایله آلش بیریش‌گه باشلاولرن و روسیه سفارتی‌نڭ هر تورلی یاردمگه حاضر ایکانلگن، بناءً علیه اش کورو اوڭای بولاچاغن خاطرگه توشورودر. سودا ایتیم دیگان کشیلرگه مونده زور سودالر بولورغه ممکن. مثلا: خزینه‌گه طاغنوق ٦٠ ملڭ پود اون کیره‌ك، دیلر. بو اونلر بزنڭ روسیه‌دن کیله‌در. عسکر آتینه اون ملڭ‌له‌ب ایه‌ر کیره‌ك، ایه‌رنڭ بهاسی یوزه‌ر صوم تیره‌سنده تعیین ایتله، دی. حاضرگنه عسکرگه اون ملڭ‌له‌ب پیرچاتکه آلدیلر. بوندی نرسه‌لر بارسیده بزنڭ روسیه‌دن کیتوریلورگه و مسلمانلر واسطه‌سیله اشله‌نورگه بیك ممکندر. لکن، تأسف‌که بزنڭ مسلمانلر چیت‌لر برله‌ن سوداغه کروشه آلمی طورالر.

«نوؤیه ؤریمه» ایله تاتار، روسیه‌ده‌گنه توگل، استانبولده‌ده به‌ریشه‌لر ایکان: روسیه‌دن کیلگان یاش و ضیالی بر تاتار سوداگری بك اوغلنده طوقاتلیان ریستورانده ایبده‌شلری برله‌ن اوطورغانده «نوؤیه ؤریمه» نڭ مونده‌غی دائمی مخبری ماشقوف کیلوب بونلر ایله طانشقان ویانلرینه اوطورغان. سوز صوغش اوستینه آچیلوب، تورکلر وبلغارلر حقنده سویله‌نه باشلاغاچ ماشقوف: مین تورکلرنی یاراتام، آلار بیك یاخشی خلق، روسلرده تورکلرنی یاراتالر، بلغارلر اوصاللر فلان دیه سویله‌گان. تاتار: آلای بولغاچ بولارنی نیچون غزته‌ڭزگه یازمیسز؟ غزته‌ڭزده سز گل تورکلرنی یامانلاب‌غنه یازاسز بیت، دیگان. بوڭا قارشی ماشقوف: مین یازامده غزته‌گه باصمیلر دیه جواب بیرگان.

تاتار: اگر روسلر تورکلر حقنده بی طرف قاراسه‌لر نیچون آلارنڭ خسته و مجروحلرینه اعانه جیمادیلر، اول‌غنه توگل، حتی بزدنده جیدرتمادیلر، یاراتو شولایمی بولا؟ دیگان. بوڭا قارشو ماشقوف: سز روسیه مسلمانلرینڭ یاشلری پانیسلامیزم‌غه خدمت ایته‌سز، برله‌شورگه آگیتاتسیه یاصیسز، سزگه نیچوك مساعده ایتسونلر، دیگان. تاتارده بوڭا قارشی البته مناسب جوابلر بیرگان و «نوؤیه ؤریمه» نڭ خیال فابریقه‌سنده یاصالغان «پانیسلامیزم» نڭ روسلر ایله

تاتارلر آراسن بوزوشدرودن باشقه بر نرسه‌گه خدمت ایتمایه‌چگن، «نوۋیه ۋریمه» ایچون‌ده بونك شرفلی بر خدمت اولمایه‌چغن سویله‌گان. سوز اوزایغان، بحث قزشقان. نهایت، ماشقوف تاتارغه: «ناپلیۋات میکا سینك فکرك، مین سینك ۲۰ تین‌لك قهوه‌که قزقمیم، مین یلینه ۱۵ ملك صوم ژالونیه آلوب طورام، مین قونسول بولوب طورغان کشی...» دیگان. بونك اوزرینه تاتار اورنندن سیکروب طوروب یودروغن تگی‌نك چیکه‌سینه توشورگانده ایبداشلری قولن طوتوب قالغانلر. صکره بو «وطنداشلر» بر برسندن آیریلوب کیتکانلر. ماشقوف مونده فضیلتسزلك ایله معروف وفضیلتلی کشیلر طرفندن سویولمی طورغان بر آدم ایکان. آنك برله‌ن اوچراشقانده شوندی حاللرگه طوغری کیلنه، دیلر وشونك ایچون‌ده اوچراشماونی مطلوب طوتالر.

تورك اوچاغنده هر جمعه کون، جمعه‌دن صوك ادبی، علمی، فنی مصاحبه لر بولا. طـﯖلارغه کررگه هر کم‌گه رخصتدر. مونده تورك عالملری وفاضللری بعض مسئله‌لر حقنده ادبی روشده بحث‌له‌شه‌لر. اوتکان آطنه‌لرنك برسنده تورکلرنك اوزلرینه مخصوص صنایع نفیسه‌لری، طرز معماریلری بارلقدن وبونك عرب و عجم طرز معماریسینه باشقه ایدگندن بحث ایتلـگان، کوب مثاللر کورسه‌تلوب اثبات ایتلـگان ایدی.

صوڭغی ایکی جمعه‌ده اسلامیت ایله مدنیت آراسنده‌غی مناسبتدن، دنیاده‌غی بتون مسلمان ملتلرنك آرتقه قالو و انقراض‌غه توشولرینك سببلرندن بحث ایتلدی. حمدالله صبحی بك اسمنده یاش و مقتدر بر ادیب بونك سببن اسلام ملتلرنك حاضرگی اصول تربیه‌لرنده، عائله حیاتی‌نك یوقلغنده، خاتونلرنك اسارتنده کوره، بو تربیه آلماشدرلماینچه طوروب مسلمانلرنك ترقی ایتولری ممکن توگل، دی. دار الفنون مدیری سامی بك: مسلمانلرنك تدنی وانقراضلرن، دینلرن یاخشی طانی آلماولرندن و آنك سببن‌ده دین‌نك عربچه بولوب، مللار قولینه حصر ایتلوب قالووندن کوره، شونك ایچون‌ده عربچه بتون علوم دینیه کتابلرن تورکچه‌گه ترجمه ایتدروب خلقنك اوز قولینه طوتدررغه، خلق‌غه اوزینك حقوقن آڭلانورغه کیره‌ك. شوندن صوك فکر اویانو حاصل بولور، دی. ضیا بك اسمنده بر سوسیولوغ مسلمانلرنك بو حاللرگه توشولرن احوال اجتماعیه لرینك ناچارلغندن کوره، احوال اجتماعیه‌لری توزوك بولغان ملتلرنك دینلری نیندی بولسه‌ده ترقی‌گه مانع بولا آلمی، دی.

مصاحبه لرده دین حقنده یاخشوق سربست سویله‌شب محاکمه یوروته‌لر.

قزمیلر، آچولانشمیلر. ادب و تربیه دائرەسندە بحثنی علمی روشدە یوروتەلر. شول سببلی بو بحثلر شایان دقتدر.

شونیدە أیتوب اوتیم: بو بحثلر وقتندە اصلاحات دینیه حقندە بزنك روسیه مسلمانلرینك خدمتلری کوبرەك ایکانلگی، بو بابدە آنلردن کوب نرسەلر امید ایتلگان لگی هر وقت ایسکه توشورولە. خصوصا، محترم عالممز موسی افندی بیگییف نك اصلاحات دینیه‌گە عائد کتابلرن بوندە یاراتوب مطالعه ایتوچیلر، آنك فکرلرینك تیرەنلگینە توشنوچیلر، بناءً علیه روسیه مسلمانلری آراسندە شوندی یوغاری فکرلی بر اسلام عالمی یتشووینه غبطه ایتوچیلر آز توگلدر. موسی افندینك صوڭغی، «خلق نظرینه بر قاچ مسئلە» آدلی کتابن یاراتوب، دقت ایله اوقیلر. تلیدە موندە آکلاشورلق بولوون یاراتالر. قرآن ترجمەسینكدە تیزرەك چغوون کوتوچیلر بایتاق بار. معمافیه بیك حر فکرلی کشیلر آراسندەدە قرآننی ترجمەگە مخالفلر کوبدر. هر نرسەنی عربچەدن تورکچەگە ترجمه ایتارگه کیرەك دیوچی سامی بكدە قرآنغه کیلگاندە: آنسی کیرەکماس ایندی، ترجمه ایتلماسون، اول عربچه قالسون، دی. البته بو، جسارتلری یتمەگانلکلەندر. جسور بر ذات ترجمه ایتوب چغارغاچ بارسیدە شوڭا قوشولاچقلری شبهەسزدر.

کیچه دارالفنون زالندە استانبولنك یدی اعدادی مکتبلری شاکردلرینه قونفرانس بیریلوب، حاضرگی احوال و آندن قوتولو چارەلری، بو خصوصدە شاکردلرنك وظیفەلری نیلردن عبارت بولورغه تیوشلگی سویلەندی. زالدە بیش آلتی مڭ شاکرد بار ایدی.

یوسف افندی آقچورا اوغلی شاکردلرنی: روم ایلینك موندن اوچ دورت آی اولگی خریطەسی ایله حاضرگیسن چاغشدروب قارارغه دعوت ایتدی و: «اگر قلبلرمزدە حمیت، غلیان، هیجان بولسه بونی کورگاندە باشلرمزنی طاشقه بەروب أولەرگه تیوش ایدی. لکن، کافی درجەدە اثرلنمیمز، سزدەدە، بزدەدە روح یوق، مونك عیبی سزنك مکتب مدیرلریکزدە، معلملریکزدە و بزدەدر، بز سزنی تربیه ایتە آلمادق، بز سزگه روح بیرە آلمادق، مونه بزنی اورشوڭز، بزگەآچولانکز، عیب بزدەدر، لکن سزدە شولای بزنك کبك اوزگزدن صوڭغی شاکردلر حضورینه چغوب عیبکز ایچون عفو تلەرگه حاضرلەنوب یتشمەڭز، بوکمالات توگلدر» دیدی ووطن قوتقارو حقندە گیرمانیادە، ایتالیادە مکتب شاکردلرینك نی قدر زور خدمت و فداکارلقلر کورسەتکانلکلرن مثاللر ایله سویلەدی.

حمد الله صبحی بك ، تورکیه‌ده اصلاحات یاصاو و یاوروپا اصول اداره‌سن قبول ایتو حقنده ایکی یوز یلدن بیرلی طرشلدیغی حالده بونی اشلرگه هنوز موفقیت حاصل بولماغانلغن و حاضر شول یوزدن بتون روم ایلی کیتکانلگن، حتی بتون وطن تهلکه‌ده بولغانلغن بیان ایتدی، بونلك سببی‌ده اسلاملرده‌غی تربیه‌نلك واصول تعلیم‌نلك ناچارلغی ایکانلگن، یاخشی تربیه‌نلك نیندی بولغانلغن سویله دی.

مشهور تورك شاعری امین بك اوزینلك بیك گوزه‌ل شعرلرن اوقودی. کینه آتاقلی تورك شاعر و ادیبی جلال ساهر بك گوزه‌ل بر نطق سویله‌دی.

بو گون شول زالده کینه خانملر جیولشی بار. مونده: خالده، فاطمهٔ علیه، نکار، مبروکه، حوریه، احسان رائد، نزیهه مخلصه، نقیه، فهیمه نزهت خانملر شعرلر، نطقلر سویله یه‌چکلر. نزیهه خانم اقتصادی بر نطق ایراد ایته‌چکلر.

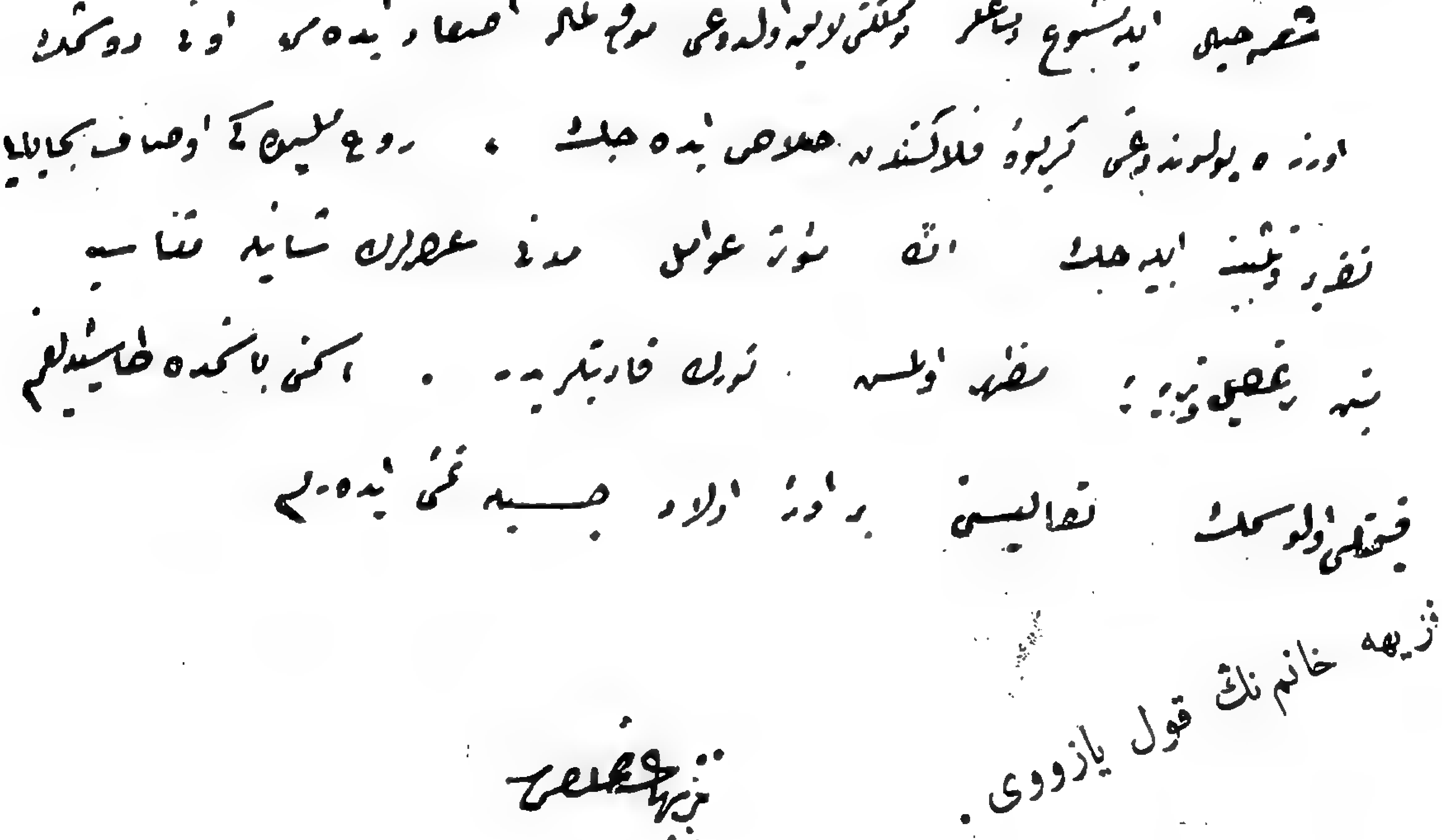

نزیهه خانم نلك قول یازووی.

بو کونگی خانملر جیولشی ناظمه سلطان حضرتلرینلك تحت ریاستنده‌در.

بو صوغش وقتنده جیگلوده عیبلی بولغان کشیلردن باشقه، همه سیاسی عیبلیلر ایچون عفو عمومی قانونی چغوب سلطاننلك اراده‌سیله تصدیق اولوندی. لکن. شونسی عجب: مملکت ایچون غایت زور و مهم بر واقعه صانالورغه تیوشلی بولغان بو اش هیچ کم طرفندن ذره قدر التفاتقه آلنمادی. «ترجمان حقیقت» دن باشقه هیچ بر غزته مونلك حقنده آتسینقه فلان ده یازمادیلر. مونده سیاسی عیبلی کشیلر آزمیدر، یوقسه آنلرنلك عفو ایتلوب ایتلماولرینلك اهمیتی یوقمیدر، آکلی آلمادم.

شیخ سنوسی وکیللری بیك زورلاب سلطان طرفندن قبول ایتلدیلر.

اوزلرینه زور حرمت و اکرام کورسه‌تیله‌در. مونده بایتاق اعانه و هدیه‌لر کیترگانلر، دیلر. تورکیه مکتبلرنده اوقتور ایچون طرابلسلی مشایخ اولادندن ۲۶۰ بالا آلوب کیلگانلر. آلار ئلی حاضرگه شام‌ده قالغانلر. آلارنی آنده شهر خارجنه چقوب، هیئتلر موزیقه‌لر ایله قارشی آلغانلر، نطقلر سویله‌نگان.

۳ فیورال.

۵۰

استانبولده خلق فکری. حکومت‌نڭ صوغش حاضرلگی. صلح مسئله‌سی. استانبول یانغین‌لری. اجنبی ماتروسلری. سنوسی وکیللری.

ظن ایته‌م‌که، صوغش حقنده‌غی خبرلر چیت مملکتلرده مونده‌غیدن کوب آرتق معلومدر. مونده درست دیب اشانورلق کوب نرسه بلوب بولمی. مونه بر آطنه اون کوندن بیرلی ایندی خلق تمام بر قاراڭغولق اچنده. صوغش بارمی، یوقمی؟ بولسه کم جیڭه، کم جیڭله، اشلر نی حالده‌در، فلوط نیشلی؟ عسکر چغارا آلدیمی، یوقمی؟ بونلرنڭ درست جوابلرن بلو مونده ممکن توگل دیب أیتورلك چیتن‌در. حکومت هر کون، یاکه کون آرالاش رسمی تبلیغات نشر ایتوب، گویا صوغش احوالن بلده طورا. لکن: «ادرنه‌نی دشمن طوپقه طوتا، بزنکیلر کمال موفقیتله قارشی طورالر، چتالجه‌ده دشمن جیڭه. بزنکیلر آقرون‌غنه آلغا بارالر، کلیبولی‌ده اوزگارش یوق، عسکرمزنڭ احوال معنویه‌سی فوق العاده یاخشیدر» دیه هر کون بر توسلی بولوب چققان بو «رسمی تبلیغات» خلق قاشنده اوزینڭ اعتبارن یوغالتدی وافکار عمومیه‌نی عصبی‌لاشدره باشلادی.

خلق صوغش باشلاغاچ بر آطنه اون کون اچنده زور صوغشلر بولاچاغینی، تورك عسکرینڭ بهمه حال جیڭه‌چگینی و ادرنه‌نڭ قوتقاریلاچغینی تلی و کوته ایدی. حالبوکه، حاضرگه بو امیدنڭ فعلیتگه چغووینه دلالت ایتارلك نرسه‌لر کورنمی. بالعکس، مأیوسیت‌نی آرتدررلق علامتلر کورلگالی باشلادی. کلیبولی طرفندن، مجروح یاکه خسته بولوب قایتقان صالداتلر وآفیتسرلرنڭ سوزلرینه بناء، آنده‌غی اشلرنڭ تورکلر ایچون بیك کوکللی بولماغانلغی، تورك فلوطی‌نڭ

کوب فائده کیتره آلماغانلغی، بتون کلیبولی یارم آطه‌سننده‌غی آوللر، اوطارلر، قصبه‌لر بارسیده ایکی یاقنلقده عسکری طرفندن بر خرابه حالنه کیترلدیگی، «أکسامیل» تپه‌سی بلغارلر قولنده بولوب، اصل «بولایر» استحکاملرندن آنلرنلڭ باری یدی سیگز کیلومیتر قدر یراقلقده‌غنه بولغانلقلری آڭلاشیلا و بر طاقم سببلرگه بناء، آنده تجاوزی حرکت‌نلڭ تورکلر طرفندن توگل، بلغارلر طرفندن یاصالاچغن کوتارگه طوغری کیله. بو حالده کلیبولی طرفندن و مرمره ساحلندن عسکر یباروب ادرنه‌نی قوتقارونی کوتارگه امکان قالمیدر.

چتالجه‌ده بلغار عسکرینلڭ کیری چیگلووی وآنلر یرینه تورك عسکری کره باروی فی الحقیقه طوغری ایسه‌ده، بو حال بر ضوعش و جیگو نتیجه‌سنده اولمادیغندن، خلقنلڭ کوڭلن کوتاررگه خدمت ایته آلمیدر. ادرنه کریپوستی‌نلڭ بلغارلرغه قارشی طورووی ایسه بیك اوزاقغه صوزولا آلمایه‌چغن، بر نیچه آطنه‌لردن صوڭ تسلیم ایتلورگه مجبور بولاچغن هر کم‌ده آڭلیدر. مونه شوشی سببلر ایچون، حاضرگی کونده مونده خلقنلڭ کوڭلی توشه، مأیوسیتی آرتا، بو یاڭی حکومت‌گه آچووی کیله باشلادی. مادامکه، ادرنه‌نی وآطه‌لرنی قوتقاررغه قوللرندن کیلوگه و بورچقه آقچه طابوغه امین توگللر، اول حالده کامل پاشا حکومتن توشوروب، بولغان اشلرنی بوزوب ماتاشوده نی فائده بار؟ بلکه یاڭیدن صوغش باشلاو سببلی میلیونلرچه آقچه ضرری ایتلدی، مڭلرچه یاڭی مجروحلر و تلفلر آرتدی، دیلر. باشده‌راق بو یاڭی حکومت‌نلڭ ادرنه‌نی و آطه‌لرنی قوتقاره آلمایه‌چغنه یوغاریراق دائره کشیلری گنه اشانالر. توبان و اورتا دائره خلقی امید برله‌ن طولی ایدی. صوڭ کونلرده ایسه بونلرنڭده امیدلری بتارگه باشلادی. خصوصا، حکومت نلڭ صلح مذاکره‌سی باشلارغه طریشووی خلق‌غه ناچار تأثیر ایتدی و صوغشنی دوام ایتدرو حقنده‌غی اخلاصلرن قایتاردی: «بزده کشی یوق، مملکتنی اداره ایته بلمیلر، تله‌سه قایسی پارتیه‌دن بولسه بولسون، بزنلڭ حکومت یاوروپانلڭ بارمق اشارتی برله‌ن یوریدر، بز قلچ قوتی بله‌ن اشلی آلسه‌ق بیله، سیاسیلرمز آنی قلم واسطه‌سیله بوزارغه و ثمره‌سز قالدررغه حاضردر» دیلر.

حکومت اربابی ایسه، اگر بزده حمیتلی و آڭلی بر ملت بولسه هر نرسه‌نی اشله‌ب بولور و هر خصوصده آڭا طایانلور، آقچه‌ده طابلور، قارشی‌ده طوریلور، لکن بو قدر جاهل، فقیر وزبون بر ملت ایله نیشله‌رگه کیره‌ك، ایڭ یاخشیسی-تیزره‌ك اورتالقنی طنچ‌لاندرودر، دیلر. شونلڭ ایله برابر، حکومت اوزینلڭ

وظیفه‌سن بحق ایفا ایته: صوغش حاضرلگن بیك نق کوره، استانبول همیشه عسکر لاگیری حالنده. اوراملر، میدانلر، پراخود پریستنلری، تیمر یول ستانسه‌لری، یباریله طورغان عسکر ایله طولی. کوکُللی و فدائی فرقه‌لری، چته‌لر تشکیل ایتلوب هر کون یباریله طورالر. اوستلرینه پولیموتلر و باشقه قوراللر یوکله‌گان ایشاکلر، آتلر استانبول اوراملرندن اوزون اوزون قافله بولوب أوتوب طورالر. قایده یباریله‌لر، نیشلیلر، مونی البته اوزینك مخصوص امأمورلرندن باشقه‌لر بلمیلر. بلگانده‌ده یازارغه یارامی.

هندستان، مصر هلال احمر جمعیتلری واستانبولنك اوزنکی‌ده فوق العاده اشلیلر. هندلیلر کلیبولی‌گه باروب یوز کشیلك بر خسته خانه آچدیلر. بو کونلرده طاغن ایکی یوز کشیلك آچالر. مصرنقیلر چتالجه، خادم کوی طرفلرینه ایکی اوچ خسته خانه آچدیلر. تورکیه‌نك اوزنکی استانبولده طاغن کوب خسته خانه‌لر آچارغه حاضرله‌نه. نی قدر زور بنالر بار ایسه بارسن‌ده خسته خانه‌گه بیلگولیلر. زورراق مکتبلرده درسلرنی‌ده طوقتاتدیلر. بنالرن خسته خانه یاصایه‌چقلر. اورامرده خسته خانه قاراواتلری تیه‌گان یوك قافله‌لری، عسکرگه اوزاتیلا طورغان ایکمك، آزق آربالری ساعتلرچه أوته. مجروحلر طاشی طورغان حکومت و بلدیه آفطوموبیللری بتون استانبول ترزه‌لرن سلکتوب طاش اورامرده کیچه کوندز چابوشالر. مدافعهٔ ملیه هیئتی یاوروپا افکار عمومیه‌سینه آزمی کوبمی تأثیر ایته‌ر ایچون یاوروپا پایتختلرنده یوررگه اوچ کشیلك بر هیئت یباردی. هیئت اعضالرندن برسی تورکیه‌نك مقتدر ادیبلرندن معلم حمدالله صبحی بکدر. بو صوغش‌ده تورکلرنك جیڭلولرینك سببلرن خلقغه آڭلاتو وآنلرنی غفلتدن اویانورغه اونده‌و ایچون آناطولی‌نك تورلی ولایتلرینه عالملر یباریله.

حکومت اوزی صلح مسئله‌سن یاکیدن قوزغاتسه‌ده، مونك خلقغه ناچار تأثیر ایتوون بیك نق حسابقه آلا وبو طوغروده بیك احتیاطلی قیلونا. «افهام» غزته‌سی تیزره‌ك صلح ایتو کیره‌كلگنی، عسکر و فلوطنك حاضرگی حالینه اشانوب طورو وطن ایچون فائده‌لی بولمایه‌چغینی، بلکه تهلکه‌لی ایدیگنی یازغان ایدی. شول مقاله‌سی ایچون حکومت اول غزته‌نی یابدی، ایه‌سنه یوز لیرا (٨٥٠ صوم) اشتراف صالدی. افهام یرینه «وظیفه» غزته‌سی چغا باشلادی. افهامنك صاحبی سابق دیپوتات احمد فرید بك اولوب، اتحادچیلرغه خلاف کشیدر. شول سببلی اتحادچی حکومتی‌نك، اوز مخالفلری بولغان بر غزته‌گه

بردنبرگه بو قدر قاطی جزا بیرولری افکار عمومیه‌گه ناچار تأثیر ایتدی، بایتاق کشینک کوکلن اتحادچیلردن چویردی. احمد فرید بك مقتدر، ناموسلی و بیك گوزه‌ل تعلیم و تربیه کورگان بر ذاتدر.

بو آراده استانبولده زور زور یانغین‌لر بولدی. الوك غلطه‌ده بر نیچه یوز یورت و کیبتلر یاندی. صکره استانبول‌ده بر انگلیزنك یوز زاودی یاتوب میلیون‌غه یاقن زیان بولغان. صوك کونلرده سلطان احمد ایله آیاصوفیه آراسنده بر نیچه یوز یورت، کیبتلر و سائر بنالر یاندی. بونلر بارسیده مسلمانلرنقی ایدی. یورتلری بارسیده دیه‌رلك استراخاوات ایتلگان. لکن عادتده‌گیچه استراخاوانیه شرکتلرینه توگل: بلکه جناب حقنك اوزینه ایتلگان و استراخاوای شرکتلرینك قالای لوحه‌لری اورنینه‌ده بو یورتلرنك بارسنده‌ده «یا حافظ»، «یا مالك الملك»، «لا حول ولا قوة الا بالله» دیب یازلغان آغاج لوحه‌لر بار ایدی.

بناءً علیه، یورتلرنك بدل‌لرینی ده طوغریدن طوغری جناب حقنك اوزندن دعا ایتوب صورارغه قالادر. بو صوڭغی یانغین بیك زور بولوب قزللغی بتون استانبول اوستنه توشدی. بنالر بارسیده آغاج، ایسکی و کیبکان چرالردن عبارت بولغانغه کوره فوق‌العاده تیز یاندی. پاژارنیلر مانع بولا آلمادیلر. ذاتا پاژارنیلر مونده بیك ضعیف‌در. مونده ایکی اوچ یلدن بیرلی طوروچی روسیه‌لی بر تاتار شول یانغین‌لرنی و پاژارنیلرنك ناچارلغن کوره کوره یوره‌گینه تأثیر ایتکاچ، روسیه‌ده‌گی یانغین سوندرو اسبابی‌نك قاتالوغلرن، اوزون باصقچلرنك رسملرن و نمونه‌لرن کیترتب، مونده شولارنی آلدریگز، زره یوقغه بتره‌سز استانبولنی یاندروب، دیه شهر اداره‌سینه، داخلیه مینیسترینه وصدر اعظم‌غه مراجعت ایتکان، برگنه قات توگل، ئلله نیچه مرتبه باروب: یه آلدراسزمی ایندی، خراب ایته‌سز بیت استانبولنی، طاغن یانغین چقسه اوزون باصقچگزده یوق بیت دیب یوده‌تکان.

نهایت کوب یوده‌تکان ایچون اوزینه آچولانغانلر. اما تگیلرنی هنوز آلدرماغانلر.

مونده یانغین بیك عادی بر اشدر. هر کون و هر ساعت بولوب طورا. قایسی کچره‌ك، قایسی زورراق ـ تیك فرقلری شونده‌غنه. شونك ایچون یانغین‌غه مونده کوب ایسلری کیتمی. شول قدریسی گنه بار که: اتحادچیلر اش باشینه کیلدیسه یانغین‌لر کوبایه باشلی، زلزله بولا، دیلر. بو صوڭغی یانغین‌لر قصادن بولغانمی، قصدی‌می، بلنمه‌دیلر. قصدیدر دیب شیکله‌نوچیلر کوب.

لکن بلنسەدە اتحادچیلر افکار عمومیە تشویش‌گە توشمەسن ایچون، بلدرتما - یەچکلر، قصادن دیب‌گنە کورسەتەچکلر، دیلر.

استانبولدە نظام و انتظام بوزولا قالسە «صاقلارغە» دیب کیترلگان اجنبی صوغش پراخودلرینک ماتروسلری غلطە و بك اوغلی اوراملرینە چغوب قای چاقلّ اچەلر، ایسرەلر و اسقاندالار یاصیلر. گیرمانیا ماتروس‌لری بر قاباقدە و بر فاحشە خانەدە صوغشوب طاوش چغارغانلر. روس ماتروسلری غلطە اورامندن اُتوب باروچی ایکی تورك خاتونینە افلیسونلر بیرماکچی و سویلەشماکچی بولوب بیتلرندەگی چارشاولرن یرتقانلر. خاتونلر قورقشوب قاچا باشلاغاچ آرتلرندن کیتکانلر. قفقاسیەلی بر مسلمان بو حالنی کوروب روسچە، ماتروسلرغە بولای اشلەمەسکە اُیتکان ایکان. آنی طوتوب اورامدە قینی باشلاغانلر. تگی قاچوب بر کیبت‌گە باروب کرگان. ماتروسلر، آرتندن آندە کروب قیناغانلر. کیبتنك ترزەلری واتلغان وبر کشی یارالانغان.

تورك پالیتسەسی بو حاللرنی بارسن‌دە کوروب طورغان. لکن، اجنبیلر ایلە بیك صاق معاملە ایتارگە و «مسئلە» چغاررلق اشلرگە کرشماسکە تیوشلگی آگا حکومت طرفندن تنبیە ایتلمش اولدیغندن اول بو اشکە قاتناشماغان، مسئلە چغار دیب قورقغان. نهایت، روس ماتروسلرینك اوز آفیتسرلری کیلوب تگیلرنی جیوب آلوب کیتکان.

مونە اشلر شول حالدە بولغاچ تورکیە استقلالی‌نك کوبمو درجەدە بارلغن آڭلاو مشکل بولمی طورغاندر ایندی. حکومت اجنبی سفیرلرینە مراجعت ایتوب موندن صوك ماتروسلرینك آندی حاللردە بولونماولرن اوتنگان. بیروتدەگی اجنبی صوغش پراخودلرینك ماتروسلری ایلەدە شوندی حاللر بولا طورا دیب یازالر.

سنوسی وکیللرینك سلطانغە رسما تقدیم ایتلولرینە ایتالیا سفیری پروتیست ایتکان. حاضر آلار بزنك تبعەمز بولغانلقدن اگر تقدیم ایتلسەلر بزنك آرقیلی و بزنك ترجمان‌مز واسطەسیلە تقدیم اولونسونلر، دیگان. شونك ایچون‌دە وکیللر سلطان حضورینە غیر رسمی صورتدەگنە قبول اولوندیلر.

حاضرگی کوندە استانبولنك تورلی جامعلرندەگی و باراقالردەغی روم ایلی مهاجرلرینك مقداری ۶۰ مك، سلانیك‌دەگیلرینك مقداری ۳۵ - ٤۰ مك، دیلر. استانبولدە حاضرگیلری ایلە برابر بارلغی اوتوز مك مجروح و خستەگە اورن حاضرلانمقدەدر.

بو آراده استانبولده هوالر بوزوق بولدی. هر کون قار، یا کُغور یاوب، شمال جیلی ایسوب طوردی. بر ایکی کوندن بیرلی آیاز اولوب، بر ایکی غرادوس جلی‌لق بار. صوغش، هوالر ناچارغه کوره باشلانمی دیلر ایدی. احتمالکه، ایندی هوالر توزه‌لب کیتسه آنده‌ده حرکت باشلانور.

موندہ سویله‌ندگینه کوره، بالقان عسکری آراسنده، اسلاولرغه یاردم ایچون روسیه‌دن کیلگان طوقسان ملك روس صالداتی وآفیتسرلری باردر. کلیبولی صوغشنده‌ده آنلردن کوبسی صوغشقه قاتناشقان، دیلر. درستلگن، البته بلوب بولمی هم درست بولورغه اوخشامیدر.

۷ فیورال.

۵۱

حقی پاشا ایله کوریشو

یا کی حکومت طرفندن بر نیچه کونلر آلوك یاوروپاغه یبارلگان حقی پاشا ایله مین انقلاب‌دن اوّل کوریشوب مصاحبت ایتکان ایدم، لکن آندن ایشتلگان فکرلر و سوزلر مینم نظرمده آرتق یا کی نرسه‌لر بولماغانلقدن بو مصاحبه‌نی یازارغه آشقمی طوردم. ایندی انقلاب‌دن صوڭ حقی پاشا اسمی موندہ مخصوص بر اهمیت کسب ایتکاچ و اول زور بر مأموریت ایله یاوروپاغه یبارلگاچ نوط دفترمنی کوزدن کیچروب آنڭ ایله بولغان کوریشوومنی یازوب اوتارگه موافق کوردم.

اولا، حقی پاشانڭ کم بولغانلغی حقنده بر ایکی سوز یازوب اُوتیم: بو کشی سلطان حمید زماننده رشدیه، اعدادی مکتبلرن تمام ایتکاننڭ صوڭنده مکتب ملکیه‌ده اوقوغان. صڭره یاوروپاغه باروب حقوق درسلری تحصیل ایتکان. آندن قایتقاچ ییلدیز سراینده ترجمه هیئتنه مأمور تعیین ایتلگان. بر آزدن صڭره باب عالی‌نڭ حقوق مشاوری (یوریست قونسولتی) بولغان. مکتب ملکیه‌ده حقوق درسلری اوقوتقان. نهایت، تورکیه‌ده حریت بولغاندن صوڭ «اتحاد ترقی» حکومتی طرفندن حقی پاشا معارف مینیستری، صڭره داخلیه مینیستری بولغان. صڭره روماغه سفیر تعیین ایتلگان و آندن قایتاریلوب

حلمی پاشا اورنینه صدر اعظم ایتلگان. صدر اعظم بولوب یل یارم قدر طورغان. ایتالیانڭ طرابلسنی آلورغه تمام حاضرلەنولری حقی پاشانڭ آنده سفیرلگی وقتنده و طرابلس صوغشن بالفعل باشلاوی‌ده آنڭ صدر اعظم‌لغی زماننده‌در.

تورکیه‌ده یاڭی تعیین ایتلگان صدر اعظم‌لر کوبسنچه قصقه بر عباره ایله اوزلرینڭ مقصد و مسلکلرن آڭلاتالر. مثلا: حاضرگی محمود شوکت پاشا بو یاڭی کابینیت‌نڭ مسلکی «ناموس ملی‌نی قوتقارو» دن عبارت بولاچغن آڭلاتدی. حقی پاشا ایسه صدر اعظم بولغاچ اوزینڭ «عدل و احسان» مسلکن بولوناچغن اعلان ایتکان و شونڭ ایچون آنڭ کابینیتنی «عدل و احسان» کابینیتی دیب آتیلر ایدی. تورکیه ـ ایتالیا صوغشی باشلانغاندن صوڭ حقی پاشا صدر اعظم‌لقدن توشدی. رسمی بر مأموریتسز طورا ایدی. حتی، ائتلافچیلر اش باشینه کیلگاچ طرابلس‌نڭ ایتالیاغه کیتووی حقنده آنی عیبلەب حکم‌گه‌ده بیرر گه تله‌دیلر. لکن، نیچکده بولسه بیرلمه‌دی. طرابلس‌نڭ ایتالیاغه کیتووی حقنده حاضرنده‌ده مونده آنی عیبلەوچیلر کوبدر. رومادە سفیر بولوب طورغان وقتنده ایتالیانڭ طرابلسنی آلورغه حاضرلەنگانن یا بلمه‌گان، یاکه بلوبده کوز یومغان، دیلر. صوغش باشلانور آلدنده‌غنه طرابلس‌ده‌غی منتظم تورك عسکرینڭ آندن آلنوب باشقه یرگه یباریلوون، آنده‌غی قورال و طوپلردن‌ده بر قسمی‌نڭ آلنوون، حتی عربلر قولنده‌غی قوراللرنڭ‌ده جیولوب آلنوون روایت ایته‌لر. حقی پاشا: «طرابلس بزنڭ چرك بر اعضامزدر، آنی کیسوب طاشلامی بولاچق توگل، نیگنه اشلەسه‌کده بز آنی قولمزده صاقلی آلامز، شول سببلی آنده‌غی قورال و عسکرمزنی چغاروب قالو فائده‌لیراق بولور» اعتقادنده ایدی، دیلر.

ایتالیانڭ طرابلس‌غه هجومی اوزرینه حقی پاشا صوغشو فکرنده‌ده توگل، آنی صوغشسز، بعض بر موافق شرطلر ایله بیروگنه طرفنڭ ایدی، لکن انورلر، فتحی‌لر تورکیه حکومتی‌نڭ رخصتندن باشقه میدان‌غه آتیلوب، وطن محافظه‌سی ایچون صوغش‌غه باشلاغاچ و عربلرده مع الممنونیه آنلرغه ایه‌رگاچ، حقی پاشا حکومتی صوغشماسقه بولدرا آلمادی، اویالدی، دیه سویلیلر. حتی، ایتالیانڭ تورکیه‌گه صوغش اعلان ایتدیگی کون حقی پاشانڭ، بحریه مینیستری ایله آنلرن ایه‌رتب آوغه کیتارگه حاضرلەنمش بولدیغن، یعنی فلاکتلی دقیقه‌لرنڭ یاقنلاشدیغندن شول درجه بی خبر بولوندیغن، رومادە ایتالیا مأمورلرندن ئلله کملرنڭ خاتون قزلری ایله مناسبتده بولنوب ایتالیا سیاستنه کوز یومدیغن،

مینیستر و صدر اعظم وقتنده استانبولنڭ بك اوغلی ریستورانلرنده قارطه اویناو و شامپانسکی اچو برلەن اسم چغاردیغن‌ده سویلیلر.

بولار البته کشی سوزی. درستمی، یوقمی، بز بلمی‌مز. بزگه آلارنی بلورگەده حاجت یوق. شونڭ ایله برابر، دولت و جماعت خدمتنده بولغان کشیلرنڭ کم ایکانلگن، نی مسلکده و نی فکرده بولغانلغن تیکشرەلر. بو بر عادتدر. بوڭا قارشو بر نرسەده اشلەب بولمی. مثلا: مونده‌غی انقلاب‌دن صوڭ، اشنڭ اصلن آڭلاب بترماینچه «تان» غزته‌سینڭ مخبری، حقی پاشا خارجیه مینیستری بولدی دیه پاریژغه تیلیغرام بیرگان. شوڭا طوتنوب، تان غزته‌سی‌ده یاڭی تورك مینیسترلرن کیمستوب و شونلر جمله‌سندن حقی پاشانی‌ده بك اوغلی ریستورانلرنده عمر اوتکاروچی بر کشی دیب باش مقاله یازوب چغارغان.

بونلر تله‌سه-نیچك بولسون، لکن حقی پاشا «اتحاد ترقی» چیلر آراسنده معتبر بر کشیدر. آلار اش باشینه کیلدیسه حقی پاشانڭ اسمی و جسمی قوزغالا باشلی. طوغری اولارق‌می، یوقمی، حقی پاشا یاش تورکلر قاشنده علم حقوق و سیاست‌گه واقف، سویلەرگه و دلیل کیتررگه اوستا بر آدم صانالا. حتی طلعت بك‌ده نچکه سیاسی مسئله‌لرنی حقی پاشا کیڭاشی برلەن اشلی، دیلر.

مونه ایندی مین شوشی حقی پاشا ایله کوریشوب سویلەشرگه بعض بر خصوصلرده فکرن صورارغه تلەدم. یوسف افندی آقچورین وساطت ایتوب، آنڭ کیاوی آرقیلی، کوریشورگه مساعده‌سن آلدی. تعیین ایتلگان کون و ساعت‌ده یوسف افندی ایله ایکاو بز آنڭ نشان طاشنده‌غی قوناغینه کیتدك. بوسفور منظره‌لری کورینوب طورا طورغان قوناغینڭ ایشگی توبنده بزنی خادملری قارشی آلوب یوغاری قاتغه چغاردیلر. قوناق بیك شەب. مینیسترلر و صدر اعظملر طوررغه بیك لایق. هر طرفده کبارلق، زینت. اعلا کلەملر توشەلگان، صدفلی کچکنه اوستاللر قویولغان بولمه‌گه کروب اوطورغاندن صوڭ بزگه قهوەلر کیترلدی، سیغارەلر تقدیم اولوندی. بز ئلی اوزمزگنه. قهوەلر اچوب بتررلك وقت اوتکاچده یان بر ایشککدن، قالون و سیمزگنه، یالان باشلی بر کشی کیلوب چغوب، خوش کیلدیڭز دیدی. بزنڭ ایله کورشدی. بو حقی پاشا ایدی. مونده‌غی عادت بوینچه، بز آنی حرمتلەب تمنا ایتدك. اوطورشدق.

میڭا قاراب: — نیچك طابدڭز استانبول‌مزنی، بزنڭ کوڭلسز وقتمزغه طوغری کیلدیڭز، دیدی.

ـ استانبول و تورکیه احوالن یاخشی اوگره‌نمك ایچون سزنك کبی الوغلرنك فکرندن استفاده ایتارگه محتاجمز، شونك ایچون حضورگزغه کیلدك. لطفا قبول بیورووگز ایچون تشکر ایته‌من، دیدم.

حقی پاشا آچق کوکللی، تکلفسز و سوزچه‌ن بر کشی ایکان. شول سببلی سوز تیز باشلاندی و سوزگه اوزی باشلاب: «حاضر هر کم بزنك بو قدر تیزلك ایله جیکلوگه عجبسنه‌لر و بونك سببن بلورگه تلیلر، حالبوکه بزنك جیکلوومز حاضرگی بو صوغشده‌غنه توگل، بز ایکی یوز یلدن بیرلی جیکلوب کیله‌مز، دائما جیکله‌مز، بو شول جیکلولرنك باری دوامندن‌غنه عبارتدر، شولای توگلمی؟» دیدی. صکره، ایکی یوز یلدن بیرلی تورکیه‌نك ایتکان صوغشلرن و شونلرنك هر قایوسنده‌ده موفقیتسزلك تورکیه طرفنده بولغانلغن صاناب کیتدی. «تیك باری صوگغی یونان صوغشی‌غنه ظاهرده بزنك جیکو ایله تمام بولدی، اما حقیقتده، ثمره جهتیله آنده‌ده بز مغلوب بولدق، همده یونان ایله صوغشوب آنی جیکو بزنك ایچون بر موفقیت صانالورغه یارایه‌چق‌ده توگل ایدی» دیدی.

سوزن تمام ایتکاننك صوکنده مین آکاردن بو ایکی یوز یلدن بیرلی جیکلوب کیلونك سببی نی بولغانلقنی صورادم. بوکا قارشی اول:

ـ مونك سببی بیك ظاهر، باشقه ملتلر یل‌لاب آی‌لاب توگل، بلکه کونله‌ب ساعتله‌ب آلغا کیته‌لر، بز ایسه هیچ قوزغالماینچه بر اورنده طورامز. باشقه‌لر نادان وقتده بزنك نادانلغمز اول قدر ضرر ایتمی ایدی. اما باشقه‌لر ترقی ایتوب بز نادان کوینچه قالغاچ، ضررن کوره باشلادق و هر کون کوروب طورامز. باقسا‌گزلا بلغارلورغه، ابتدائی تعلیم بتون آوللرینه قدر طارالغان، صالداتلری اوقورغه یازارغه بله‌لر، جغرافیا و تاریخدن خبردارلر، اوزلرینك کم بولغانلقلرن بله‌لر، آرالرینه وطن و ملت حمیتی کرگان. بزنکیلر ایسه بر شیدن خبرلری یوق. صالداتلرمز اوقورغه یازارغه بلمیلر. آول مکتبلرمزده آنلرنك ذهن و فکرلرن آچارلق نرسه‌لر اوقتولمی، الوگره‌ك هیچ بولماسه عسکرمز آراسنده دین غیرتی کوچلی، شهیدلك ایچون صوغوشالر ایدی، صوك وقتلرده اولده آزایدی. یاکی فکرلر ایسه آنلرغه کرتلمه‌دی، ایسکی فضیلتلری بتدی. بونلر وطن دیگانده اوزلرینك آوللرن آکلیلر. روم ایلی وطنمزدر، آنی صاقلارغه کیره‌ك دیسه‌ك، مینم وطنم قونیه ولایتنده‌گی فلان اسملی آولدر، دیه جواب بیره‌لر، دی و سوزینه دوام ایتوب:

ـ بو قدر کوب عسکرگه بز تیزگنه فکر و حمیت کرتب، جغرافیا وتاریخ

اوگره‌تب بتره آلاچق توگلمز، بوڭا اوزون وقتلر، کوب مصرفلر کیره‌ك، بونلرنی آدم ایتار ایچون ایڭ جیگل چاره: آول مکتبلرن اصلاح ایتو، آنده بالالرغه یاخشی علم حاللر اوقتو. شول علم حال ایچنده آنلرغه وطن، دین، ملت محبتی اوگره‌تودر. هر آولده مکتب بار، هر آولنکده بالالری شول مکتبلرده دین اوقیلر، عسکرلر ایسه شول بالالردن یتشه‌لر، صڭره تدریجا مکتبلرنی اصلاح ایتوب آنلرغه یا کی اساسلرنی اوگره‌ترگه طریشورغه کیره‌ك، دی.

حقی پاشانڭ فکرنچه، مسلمانلر آراسینه علوم و معارفنی، هر تورلی فضائل اخلاقیه و حمیت ملیه‌نی دین واسطه‌سیله، دین نامنه کرترگه ممکن، بونڭ ایچون ایڭ باشلیچه، مکتبلرده اوقولا طورغان علم حاللرنی توزه‌ترگه تیوش. حاضرگی علم حال رساله‌لرمز بیك ناچاردر. بونلرده گل عبادت: نمازده، روزه، و صبی بالالرغه هیچ کیره‌ك بولماغان حج، قربان، زکات کبی نرسه‌لرنڭ حکملری اوگره‌تیله و حتی صبی‌لرغه و خصوصا کچکنه قز بالالرغه آیتورگه اویات بولغان حیض، نفاس احوالی اوقوتولا. اما انسانلرنڭ بر برسینه، جمعیت‌گه، ملت و وطن‌غه قارشی بولغان حقوق و وظیفه‌لری هیچ برسی اوقوتولمی، حالبوکه بونلر علم حالنڭ و اخلاق اسلامیه‌نڭ ایڭ مهم قسملریدر. مونه شونڭ ایچون‌ده مسلمان بالالری مکتبلردن یالگز بر قاناتلی‌غنه بولوب چغالر. اوزلرینه جنت و حور قزی، آلور ایچون شخصی منفعت‌لرن‌گنه کوزه‌توچی بولالر، فداکارلق و حمیت بونلرغه اوگره‌تلمیدر.

حقی پاشا اوزینڭ اقرباسندن برینه مسافرلق‌گه کیتدیکی وقت، آنڭ مکتبده اوقی طورغان بالاسینڭ علم حال رساله‌سن آلوب قارادیغنی سویلی: «قولیمه ایکی علم حال رساله‌سی کیتروب طوتدردیلر، برسی استانبول باصمه‌سی، برسی قزان باصمه‌سی، ایکیسن‌ده قاراشدردم، تمام بر توسلی، حتی قزان باصمه‌سنده سنت‌لر، مکروه‌لر، مباحلر، مستحبلر، مندوب‌لر طاغنده کوبره‌ك صانالغان، اما انسانلرنڭ وظائف اخلاقیه‌سی حقنده ایکی‌سنده‌ده بر سوزده یوق، بونلرنی اوقوغان بالالر نیچوك ایتوب آچق فکرلی مسلمان بولوب یتشسونلر»دی.

صڭره حقی پاشا حاضرگی حالده مسلمانلر آراسنده ترقی‌گه مانع بولوب طورغان بعض بر نرسه‌لرنی بیان ایتوب، اگرده مکتبلرده اسلامیت یاخشی اوقولسه بونلرنڭ بارسی‌ده آڭلاشیلاچغن سویلی. مثلا: خاتونلرنی قاچرو مسئله‌سی حقی پاشا فکرنچه، شریعتده اصلا حاضرگی روشچه توگلدر. شریعت باری خاتونلرغه باشلرن و ساچلرن یابارغه قوشا. باشن اروتکان مسلمان خاتوننڭ

اورامغه، بازارغه چغووینه، سودا و تجارت ایتووینه و سائر حقوق مدنیه‌سینه شرعا هیچ بر مانع یوقدر. اما، مسلمانلر بونی قصا قصا خاتونلرنی اسیره حالینه کیترگانلر. آلارنی یالگز اوزلرینه اویونچاق حکمنده ایتوب دورت استینا اچینه یابوب آصرارغه کرشکانلر. بو ایسه ملت‌نڭ حیات و سعادتی ایچون فوق العاده ضررلیدر.

حاضرنده تورکیه‌ده‌گی خرستیان خاتونلری سربست یوریلر، یاوروپاچه کیونه‌لر، تورلی تللرده سویلیلر، مکتبلرده اوقیلر. وطن‌نڭ سعادتی ایچون تورك خاتونلری بونلر ایله کوریشورگه، طانشورغه، مناسبتده بولنورغه، وطن و ملت فائده‌سینه برگه اشله‌رگه لازم. حالبوکه، تربیه‌لری و حتی صورت ظاهره‌ده‌گی کیوملری بیله بر برسندن بتونله‌ی آیرلغانلر. بر برسینه مناسبتلری یوق، چیت مملکت خلقلری کبی یاشیلر. بو حالده آنلر تورك خاتونلری توسلی قاپچقلرغه کروب قاچوب یورسونلرمی، یوقسه تورك خاتونلری آنلر توسلی کیینوب، آنلر بلگاننی بلوب آنلرغه یاقنلاشسونلرمی؟ اولگیسن طلب ایتوب بولمی. چونکه بو اش جمعیت بشریه‌نی آرتقه طابا اوستره‌و، آنڭ کیرو کیتوون طلب ایتو بولادر، بو ایسه ممکن توگل؛ بو حالده تورك خاتونلرینڭ آنلر توسلی کیینوب جمعیت‌گه قاتناشولرن طلب ایتارگه حاجت بولادر. شریعت ایسه بوڭا تمامیله مساعددر.

حقی پاشا مدنیت ایله دین‌نی برگه قاتناشدروب یورترگه، دین‌نی مدنیت‌گه تطبیق ایتارگه بیك یاراتا. دین‌گه کیك و سربست قاری. سوزلرینه قرآندن و حدیث‌دن دلیللر کیتروب سویلی. مثلا: شول تستر مسئله‌سنده بر نیچه آیتلر اوقودی، اول آیتلرنڭ سبب نزوللرن بیان ایتدی. بر نیچه حدیثلر و زمان سعادت‌گه عائد واقعه‌لر ذکر ایتدی. شریعت‌گه یاخشی واقف ایکانلگی کورینوب طورا.

صکره حقی پاشا بانق معامله‌سی و فائض مسئله‌لرن ذکر ایتوب حاضرگی زمانده مسلمانلرنڭ حیات و سعادتی ایچون بونلرنی حل ایتمی یاراماغانلغن، یوقسه مسلمانلرنڭ اقتصادا باشقه‌لر قولنده اسیر قالاچغن، حالبوکه بونلرنی شریعت‌گه تطبیق ایتو بیك جیگل بولغانلغن سویله‌دی. کینه بر نیچه مثاللر و شرعی دلیللر ذکر ایتدی. بو کبی مسئله‌لر حقنده مسلمان علماسینڭ آبدراب طورووینه، کوبسنچه شونلردن اوزلری فائده‌لانوقلری حالده خلق‌غه کینه یارامی توسلی کورسه‌تب ریالانولرینه و حتی بعض، بر علما اسمی آلغان کشیلرنڭ آی

مسئله‌سنده تیلیغرام، تیلیفون خبرلرن قبول ایتونی شریعت‌که خلاف طابوب احمق‌لق ایتولرینه و شوندی معامله‌لریله اسلامیتنی اجنبیلر قاشنده مسخره قیلولرینه ایسی کیته و تأسف ایته.

صگره حقی پاشا مسلمان علماسینك «من تشبه قوما...» گه یالغش معنا بیروب نی قدر فنالقلرغه و مسلمانلرنك آرتده قالولرینه سبب بولغانلقلرن سویله‌دی. اورن مساعد بولمادغندن مونده بونلرنی تفصیلا یازوب طورا آلمی‌من. فقط، مجلس اوزایغان صاین مین اوزمنی بر سیاسی قارشیسنده توگل، بر دین عالمی، بر تئولوغ قارشیسنده کوره باشلادم. روسیه‌ده‌ده شوشی مسئله‌لرنی سویله‌شه سویله‌شه باش آورتب بتکانگه کوره، سوزنی قصقارتا توشو مقصدیله حقی پاشادن:

ــ صوك پاشا حضرتلری بو حالده نیشله‌رگه، مسلمانلرغه بونلرنی نیچك آکلاتورغه کیره‌ك، سزنك کبی الوغ ذاتلر بونلرنی آکلی و شوندی مصاحبه وقتلرنده سویلی‌لر، اما خارجده علماده، عوام‌ده همیشه اوزینك ایسکی عقیده سنده طورا، تسترگه‌ده یالغش معنا بیروب، خاتونلرنی معارفدن، مکتبدن، تجارت و صناعتدن طیالر، مسلمانلر اقتصادا و سیاستا کوندن کون آرتقه قالا بارالر، علم حاللرده توزه‌لمی، ملالر بانق ایله فائض‌نی‌ده شریعت‌گه تطبیق ایتوب خلق‌غه آکلاتمیلر، آکلاتا آلمیلر، بتون اسلام دنیاسی کیتدکچه انقراض و اضمحلال‌گه طابا بارا بیت. سزنك کبی عالم اسلام متفکرینی بوکا قارشی نی چاره‌لر ایسابلیسز؟ دیب صورادم.

بوکا قارشی حقی پاشا:

ــ کتب شرعیه‌نی اوز تلمزگه ترجمه ایتوب خلقمزغه یاخشی آکلاتورغه، یاخشی علم حاللر ترتیب ایتارگه کیره‌ك. شریعتمزنی خلق یاخشی آکلی باشلاسه اشلر تیز توزه‌لور، دی.

ــ اول حالده، پاشا حضرتلری، ایك قصقه‌سی بتون شریعتمزنك اساسی بولغان قرآن‌نی اوز تلمزگه ترجمه ایتوب خلقمزنك قولینه بیررگه کیره‌ك. کلام الله‌نی هر کم اوزی طوغریدن طوغری آکلاسه طوغری بول غه تیزره‌ك کریلور و مقصدغه تیزره‌ك ایرشلور، بزنك مملکت علماسندن بعضیلری بو مسئله‌گه تشبث ایتوب طورالر، دیدم.

بوکا قدر حقی پاشا هر نه قدر بیك سربست سویله‌ب کیلگان بولسه‌ده بو مسئله‌گه یتکاچ کیرو طابا آدوملی باشلاب:

ــ یوق، مین قرآننی ترجمه طرفنده توگل‌من، اول ترجمه ایتلمه‌سن، تفسیر ایتلسون. چونکه ترجمه ایتلسه ترجمه‌سی تورلیچه بولور، طادی قاچار، خلق آراسنده مذهب اختلافلری باشلانور، آنڭ شول عربچه کوینچه طورغانی یاخشی، دی.

ــ صوڭ، بو مسئله‌لر بیت بارسی‌ده یاوروپاده خرستیانلق تاریخنده‌ده بولوب اُوتدی، لوته‌رنڭ انجیلنی ترجمه ایتووینه و آنا تلنده عبادت ایتوگه اول وقتده‌غی خرستیانلر بزنڭ حاضرگی مسلمانلر شیکللوك قارشی کیلگانلر ایدی. درست، اختلافلر و نزاعلرده چقدی، لکن بونلر برسی‌ده خرستیانلق دینی‌نڭ صافلانووینه و خرستیان اقوامی‌نڭ ترقیسینه مانع بولمادیلر. ایندی حاضر آلارده انجیلنی ترجمه جائزمی، توگلمی مسئله‌سی بتدی. بو حاللر بزده‌ده شولای بولماسمی صوڭ، دیدم.

حقی پاشا، بو مسئله‌نی آلارنقنه قیاس جائز بولمادیغنی وآنلرده‌ده مذهب تفرقه‌لری حاصل بولوب قالدیغنی بیان ایتوب بر طاقم شیلر سویله‌دی. بونلر مینم ذهنم قناعتلنورلك نرسه‌لر بولماسه‌ده اعتراض ایتوب سوزنی اوزایتورغه لزوم کورمه‌دم و صوڭ مسئله اولارق حقی پاشادن:

ــ بیوردیغڭز کبی، تورکلر ایکی یوز یلدن بیرلی ترقی‌دن محروم قالوب گل جیگلله کیلگاچ، بونڭ آخری نیچك بولوب قالور صوڭ، تورکیه‌نڭ استقبالینه نیچك قاریسز؟ دیب صورادم.

بوڭا قارشی اول:

ــ بر ملتنڭ ترقیسی ایکی تورلی یول برلن بولورغه ممکن. برسی: اول ملت اچنده زور بر کشی چغوب آنی کوچله‌ب ترقی و تمدن یولینه کرته. مثلا: بیوك پیترنڭ روسلرنی ترقی ایتدرووی کبی. ایکنچیسی: کچره‌ك بر ملت اوزندن زور و اوزینه اوخشاغان باشقه بر ملت‌گه قاراب ترقی ایته. مثلا: بلغارلرنڭ روسلرغه قاراب ترقی ایتولری کبی. بزده ایسه بونلرنڭ برسیده یُوقدر. بزده بیوك پیتر کبك بر زور کشیده یوق، باشقه بر ملت‌گه قاراب ترقی ایتارگه‌ده ممکن توگل؛ چونکه بز مسلمان اولدیغمزدن، بز آڭا باقوب ترقی ایته‌چك ملت ده مسلمان بر ملت بولورغه‌غنه ممکن. حالبوکه مسلمان ملتلری آراسنده ایڭ مترقیسی ــ بز اوزمز، بزدن آلده باشقه مسلمان بر ملت یوقدر. مونه شونڭ ایچون‌ده بزنڭ ترقی ایتوومز چیتندر. مع ما فیه، هر قایومزده قولدن کیلگان قدر مسلمانلرنڭ ترقی و تمدنلرینه طریشورغه

کیزدك ؛ شبهه‌سز، تدریجا بزده‌ده انتباه افکار حاصل بولور، دیه جواب بیردی.

بر‌ه‌ر ساعت قدر مصاحبت ایتکاندن صوڭ مساعده‌سن صوراب حقی پاشانڭ یانندن چقدق. کیلووم‌زگه ممنون اولدیغن، دخیده کیله‌چك بولسه‌ق مع‌الممنونیه قبول ایته‌چگن بیان ایتوب قالدی.

حقی پاشا ایندی بو کونلرده لوندون‌ده، ایڭ مهم سیاست مرکزنده وایڭ مشکل سیاسی مسئله‌لرنی حل ایتارگه طریشو ایله مکاف‌در.

۸ فیورال.

۵۲

فاطمه علیه خانم حضورنده (*)

مخبرلك ایتوب استانبولده بر نیچه آیلر اوتکارر‌گه طوغری کیلگاچ تورکیه و تورکلرنڭ یارطیسی بله‌ن‌گنه توگل، بلکه بتونی بله‌ن طانشورغه تله‌دم. شونڭ ایچون‌ده قلم، فکر و جماعت خدمتنده بولونغان تورك خانملری ایله‌ده کوریشورگه طرشدم. لکن بو اش مونده جیکل توگل: اولا، آنده‌ی خانملر بیك آز. ثانیا، خانملر مونده رشه‌تکه اچنده، چارشاو آستنده، آلارنی أزله‌ب طابووی و کوریشورگه مساعده‌لرن آلووی قیین. چونکه، هر نه قدر تورکلر آراسنده یاورو‌پا مدنیتی بر درجه طارالغان بولسه‌ده، تورکلرنڭ خاتونلرغه نظرلری و خاتونلر حقنده‌غی فکرلری اوزلرینڭ ایسکی قرداشلری بولغان خیوه، بخارا، نمنگان تورکلری‌نکندن کوب فرقلی توگلدر.

ذاتا، مونده خاتونلرنی خاتون دیب‌ده یوروتمیلر، «مخدرات» (اورتولگانلر) دیب یوروته‌لر. خاتونلرغه ایرلر شیکللی حقوق، حریت، محاکمه صاحبی دیب قارامیلر، آنلرغه رفیقه دیمیلر، حرم (غاریم) دیلر. ایرلرنڭ عصرلردنبیرلی کیلگان بو یاکُلش نظرلری، مع التأسف، خاتونلرنڭ اوزلرینه‌ده سرایت ایتکان، آلار اوزلری‌ده اوزلرینه شولای قاریلر. شونڭ ایچون مونده خاتون مسئله‌سی مصرده‌غی و بزنڭ روسیه مسلمانلرنده‌غی درجه‌سنده‌ده قوزغالماغان.

(*) بو مقاله‌ده «شورا» ده باصلغان ایدی. فاطمه علیه خانم‌نڭ ترجمهٔ حالی «مشهور خاتونلر» کتابنده بار.

شونڭ ایچون مونده عائله حیاتی، بالالر تربیه‌سی، بالالرنی ملی روح ایله روحلاندرو مسئله‌لری عمومیتله قاراغانده بزده‌گیدن‌ده توبان درجه‌ده‌در.

تورکیه آلتی یوز یلدن بیرلی یاوروپاده پاشاوچی مستقل ومدنی بر مملکت بولوب کیلدیگی حالده حاضرگه قدر بتون تورکیه مملکتنده مسلمان قزلری ایچون برگنه دانه بولسون گیمنازیا بولونماوی، بزنڭ قازان تاتارلری یوبیلی مناسبتیله قازانده قزلر گیمنازیه‌سی آچار ایچون گوژ کیلوب ماتاشولری ایسه یوغاریده‌غی سوزلرنڭ مبالغه توگللگن کورسه‌ترگه کافی بولسه کیره‌ك.

بو سوزلرم البته عمومغه نسبتا سویله‌نگان سوزلردر. یوقسه کیره‌ك تورکلرنڭ اوزلری و کیره‌ك خاتون قزلری آراسنده، غایت جدی تعلیم وتربیه کورگان، عائله و خاتون مسئله‌لرینه بیك درست قاراغان، بونلرنی مدنیت وشریعتنڭ چن معناسیله آڭلاغان ذاتلرده یوق توگللر. لکن، مع التأسف، بونلر آزلقده قالوب عمومغه تأثیر ایته آلمیلر، بلکه عموم وعوام فکری آستنده اوزلری ایزیله‌لر.

ایندی میڭا شول آزلرنی آزله‌ب طابارغه و کوریشوب فکرلری ایله طانشورغه لازم ایدی. هر نه قدر هلال احمر مرکزنده و هلال احمر خسته خانه‌لرنڭ خدمتنده بولونغان تورك خانملری و قزلری و بعض بر مکتب مدیره و معلمه‌لری ایله کورشکاله‌ب سویله‌شرگه طوغری کیلسه‌ده اصل تورك خاتونلرینڭ ایڭ بیوکلری صانالغان اوچیسی ایله کورشماسدن الوڭ تورك خانملری حقنده بر فکر حاصل ایتدم دیه‌رگه بولدرا آلاچق توگل ایدم.

«اتحاد ترقی» جمعیتی‌نڭ اقانیم ثلاثه‌سی طلعت، جاوید، جاهد بکلر صانالمقده ایسه تورك خاتونلرینڭ اقانیم ثلاثه‌سی‌ده فاطمه علیه، نکار، خالده خانملر صانالمقده‌در. خالده خانم دیموقرات بر خاتوندر. اول خلقچی، اول یاکیچی، اول خلق‌غه یاقن طوررغه، خلق‌غه قاتناشورغه، خلق‌غه خدمت ایتارگه یاراتا. اوزی آمریقان مکتبنده اوقودیغی حالده اول تورکچی، تورکچه سویلی، تورکچه توشونه، تورکچه یازا. شونڭ ایچون‌ده باشده آنڭ بلەن کوریشوب طانشدق. آنڭ واسطه‌سیله فاطمه علیه و نکار خانملر ایله کوریشورگه‌ده موفق بولدق. یوقسه بو صوڭغیلر زور عائله‌لرگه منسوب پاشا قزلری بولغانلقدن اوزلرن بیك یوغاری طوتالر، خلق ایله قاتناشمیلر، اوزلرینه مخصوص کبار بر حیات ایله یاشیلر. حتی خالده خانم استانبولنڭ عادی بر محله‌سنده (قدرغه جاده‌سنده) یاشادیغی حالده، فاطمه علیه و نکار خانملر بك اوغلی‌نڭ ایڭ بیوك

آریستوقراتلر محله‌سی بولغان «شیشلی» ده، غایت کبار قوناقلرده طورالر.

بر نیچه کون الوك مساعده‌سی آلنغاچ بز یوسف افندی آقچورین ایله اویله‌دن صوك ساعت ۳ ده فاطمه علیه خانم نڭ ایووینه باروب زڤانوك بیردك. خدمتچی قز بزنی، تورك اصولنچه توشه‌لگان بر زالغه کرتدی. ئلی ایکمزگنه اوطورامز. حاضر قهوه‌لر کیلوب. فاطمه علیه خانم نڭ تیزدن یانمزغه کره‌چگی خبر بیرلدی. مونده زورلرده عادت شولایدر. خوجه، قوناقنی اوزی زالده یاکه ایشك توبنده قارشی آلمی، بلکه قوناقنڭ زالده قهوه اچوب بتار وقتلراق آنڭ یانینه کیلوب کره‌در.

بز قهوه‌لرنی اچوب بتوگه زال ایشگی آچلدی. قصقه‌راق بویلی، آق چرایلی، یابوغراق‌غنه بر خانم کیلوب کردی. اوستنده‌گی کیومی تمام یاوروپاچه: اوزون قاره کولمك، آنڭ اوستندن قصقه قاره ژاکیت کیگان. باشینه آق شارف اوراغان. صاچ فلان کورنمی. الوکدن کورگانمز بولماسه‌ده فاطمه علیه خانم نڭ شوشی بولاچاغنده شبهه‌مز یوق ایدی. آیاق‌غه طوردق. خوش کیلدیگز دیه تمنا ایتوب بزگه اوطوررغه اشارت قیلدی. اوزیده اوطوردی. کملر بولغانمزنی آڭلاتدق. فضلی، علمی، عرفانی ایچون اوزینه حرمت بیان ایتارگه، بعض بر فکر استاذانه‌لرندن استفاده قیلورغه کیلگانمزنی بلدردك، لطفا قبولی ایچون تشکر بیان ایتدك.

— «بیك ممنون بولدم، سزلرنی مین مرحوم مدحت افندی واسطه‌سیله کوبدن بله ایدم، سزلرگه مخصوص حرمتم بار، سزلرنی اوزیمه معنوی قرداش طانیم، شونڭ ایچون ده قبول ایتدم، یوقسه مین چیت ایرلر ایله هیچ کورشمیم و ایر غزته مخبرلرن حضوریمه قبول ایتمیم» دیدی. طاغن تشکرلر بیان ایتدك.

فاطمه علیه خانم سوزنی مدحت افندیدن باشلاب یباردی هم شونی سویله‌رگه طوتوندی: آنڭ ایله غایت یاقن طانش بولغانلغن، آنڭ علم وفضلندن بیك کوب استفاده ایتکانلگن، آنڭ ایله بیك کوب مباحثه‌لرده بولونغانلغن، آنڭ بتون افکار و احوال روحیه‌سینه واقف بولغانلغن، هیچ بر کشینڭ مدحت افندینی اول درجه یاخشی طانووی ممکن بولماغانلغن و شول سببلی آنڭ وفاتینه فوق العاده قایغرغانلغن و اول وفات ایتکاچ اون بیش کون قدر اوزینڭ خسته یاتقانلغن بیان ایتدی.

فاطمه علیه خانم ایللی بیش یاشلر چماسنده ظن ایتلسه‌ده غایت جانلی،

نیز و آچق سویلی. سویله‌گانده قوللری و باشی ایله اشـارت ایتوب قویا. سوزن طـگلاب اوطورو بیك جیگل.

سوز مدحت افندی حقنده بولغاچ مین فاطمه علیه خانمدن:

ـ مدحت افندینك اوزی طرفندن یازلغان ترجمهٔ حالی موجود بولوب بولماون صورادم، بوڭا قارشو اول:

ـ اوزی وفات ایتکاچده عائله‌سی کتبخانه‌سینی مهرله‌ب قویدیلر. روم ایلنده صوغشده بولغان اوغلی قایتقاندن صوڭ آچاچقلر. شول آچیلوب اوزینڭ یازولری و یازمه اثرلری قارالماینچه طوروب بو حقده بر نرسه‌ده أیته آلمیم، لکن بولماسه کیره‌ك دیب ظن ایته‌م، دیدی.

فاطمه علیه خانم اوزینڭ کملردن نیندی درسلر اوقودیغنی سویله‌رگه باشلاب: تورکچه و عربچه‌نی کچکنه وقتنده وصفی افندی اسملی بر خواجه‌دن، حساب، هندسه، حکمت کبی فنلرنی بر معلمدن، فرانسوزچه‌نی کینه بر معلمدن (بونلرنڭ اسملرن خاطرلی آلمادم)، ادبیات و تاریخ درسلرینی آتاسی جودت پاشادن، علوم و فنون جدیده ایله یاوروپا افـکارینی احمد مدحت افندیدن اوگره‌ندیگنی بیان ایتدی و: «بزنڭ زماننڭ علم هیئتی‌ده سبع سموات‌دن عبارت ایدی» دیب کولوب قویدی.

حاضرگی کونده اوزینڭ یاڭی اثرلر یازو ایله مشغول بولوب بولماوینی صورادق. خاتونلرنڭ اسلام نقطهٔ نظرندن حقوق و وظیفه‌لری حقنده کوبدن بیرلی بیك مفصل بر اثر یازمق ایله مشغول بولدیغنی، لکن بونی تورکیه‌ده تورکچه باصدررغه ممکن اولمایه‌چغنی، چونکه بیك سربست و حر یازدیغنی، بناء علیه باشده فرانسوزچه اولارق یاوروپاده باصدررغه تله‌دیگنی بیان ایتدی. فرانسوزچه باصلوب چققاچ بونی تورکلرنڭ خطابقه صالح بولغان عالی طبقه‌سی‌ده اوقوب فائده‌لانا آلور هم بو، اسلامنڭ خاتون‌غه نظری حقنده یاوروپا افـکار عمومیه‌سن اصلاح‌غه‌ده سبب بولور، دی.

فاطمه علیه خانم بو یازمقده اولدیغی اثرینڭ مندرجه، مقصد ومطلبینی بیانغه کریشوب هیچ طوقتاوسز یارطی ساعت قدر سویله‌دی. ایر ایله خاتوننڭ ایڭ ألوڭ یاراتلغانده تماميله بر برینه مساوی الحقوق اولدقلرینی، انسانلرنڭ صحرالرده أوله‌ن آشاب معیشت ایتـکان وقتلرنده‌ده بو مساوات حقوق نڭ دوام ایتدیگنی، لکن انسانلرنڭ بر آز عقلی آرتوب صوده‌غی بالقلرنی طوتونی ایسابلی آلورلق درجه‌گه کیلگاندن صوڭ ایر ایله خاتون آراسنده

وظیفه‌چه بر آیروملق حاصل بولا باشلادیغنی، چونکه ایر صو بوینه بالق طوتارغه کینکانده، خاتون بالالرن قارار ایچون ایوده قالورغه مجبور بولدیغنی، ایر طوتقـان بالقلرن ایوگه قایتاروب خاتوننه و بالالرینه بیرگانده آلارغه قارشی اوزنده بر اوستونلك حس ایتدیکنی وشوندن اعتبارا ایرلر خاتونلرنك حقوقینه تجاوز ایته باشلادقلرینی، نهایت بر عائله‌دن بولغان قز ایله ایکنچی عائله‌دن بولغان ایرنك و بر آز صوڭره بر قبیله‌دن بولغان بر قز ایله ایکنچی بر قبیله‌دن بولغان ایرنك اُویله‌نولری مسئله‌لری نیچك قوزغالغانلغن وبولردن نیندی تأثیرلر حاصل بولغانلغن، بو مسئله‌لرگه ایسکی یونان وروما حکماسینك نیچك قاراغانلغن، یاوروپا محررلری بونلر حقنده نیندی فکرلرده بولونغانلقلرن، عمومیتله خاتونلرنك حقوق و وظائفی مسئله‌لرینه بوددا، براهمان، یهودیت و نصرانیت مذهبلرینك نیچك قارادقلرن، ادم ایله حوانك جنتدن چغولرنك نیندی مذهبلر و مسلکلر حوانی و نیندی مذهب و مسلکلر آدم‌نك اوزینی عیبلی کورسه‌تدکلرن ایس کیتکچ بر تفصیلات و وقوف ایله، تمام برلکسیه اوقوغان شیکللی سویله‌دی و بیك کوب فرانسـوزچه اصطلاحلر و تعبیرلر قوللانا باردی.

فاطمه علیه خانم: ـ مین دلیلسز، اساسسز سوزسویله‌رگه یاراتمیم، سویله‌گان نرسه‌لرمنك همه‌سینك‌ده بر اساس‌غه مستند بولوون تلیم، دی وشونك ایچون‌ده سوز آراسنده ایسکی و یاڭی محررلردن ئلله نی قدر کشی اسملری، کتاب اسملری أیتوب اوتدی. آیتدن، حدیث‌دن و اسلام علماسی اثرلرندن‌ده کوب سوزلر قصدروب یباردی. «سزار قانتو» تاریخی‌نك ۱۸ نچی جلدینك فلاننچی صحیفه‌سنده‌گی فلان شوزلر احتمالکه سزنك خاطرڭزده‌در بیت افندم، دی. عمرمده بر مرتبه اول تاریخنی قولمه‌ده آلغانم یوق‌غه کوره، اول سوزلرنك خاطرمده بولونماوی‌ده بیك بدیهی بر شی اولدیغندن کوزنی توبان ایبوب، مع التأسف، اول تاریخنی مطالعه ایتکانم یوق‌در افندم، دیه بو خاتون حضورنده اعتراف قصور ایته باررغه طوغری کیله ایدی. توصیه ایتهم، افندم، اوقویکز، شایان مطالعه‌در، دی. بعضا فاطمه علیه خانم: ابن بطوطه‌نك پاریژده فلاننچی یلده عربچه متنی ایله برلکده باصلغان نسخه‌سینك فلاننچی بیتنده‌گی شول سوزلر، انگلیز علماسندن فلان محررلرنك سوزلری ایله موافق یاکه مخالف کیله‌در، دی. خلاصه: علم دریاسنده یوزه، مسئله‌نك قایسی غنه شعبه‌سینه کروب کیتسه‌ده هیچ بتماز توکانماز معلومات بیره. سویله‌گانك تمام

مدحت افندی مرحوم توسلی روحلانوب، قارشوسندەغی کشیلرنڭ نظر دقتلرن جلب ایتوب سویلی. مطایبەلر ایتوب کولدره و بعض بر مسئلەلردە، بو حقده سزنڭ فکریکز نیچك؟ بو حقده نیندی کتابلر مطالعه ایتدیکز؟ دیب صوراب قویا.

خدمتچی قز زالغه، اوستنه چاینیك و چنایاقلر قویغان بر پاطموس کرتوب پوچماقدەغی بر اوستال اوستینه قویدی. فاطمه علیه خانم قالقوب: «طوقتا ایندی، مونه مونسی آلافرانغه بولسون، چاینی مین سزگه اوزم یاصاب بیریم» دیدی و ایکی چنایاقغه چای صالوب بیردی. بیوریکز، مین اوزم اصلا چای اچمیم، دیدی.

صکره، فاطمه علیه خانم سوزینه دوام ایتوب: «مین بو اثرمده حجاب و تستر مسئلەلرندندە بیك مفصل روشده بحث ایتەمن، بو مسئلەلرنڭ شرعی، عقلی، تاریخی، عرف وعادات جهتلرن مفصل کورسدتب ایضاحات بیرەمن دیدی و بونلر حقنده دخی بزگه بر آز تفصیلات بیررگه کریشوب: «احتجاب ایله تستر آراسنده بیوك فرق بارلغن، احتجابنڭ رسول عیالنه مخصوص اولوب، باشقه مسلمان خاتونلری ایچون لازم بولغانی تستر ایکانلگن وتسترنڭ حاضرگی مدنیت و اصول معیشتگه مانع بولماغانلغن بیان ایتدی واوزینڭ کیوملرن کورسەتب: «مونه مینم کیینووم تام شرعی معناسیله تستردر، شول عادتدەگی روشچه کیینوبدە، باشنی شوندی بر نرسه ایله اوروتکان مسلمان خاتون شرعا مستور صانالادر. مستور مسلمان خاتونی‌نڭ حقوق و حریتی شرعا بیك کیڭدر» دیدی.

. سوز بولینووندن استفاده ایتوب مین فاطمه علیه خانمگه:

ــ عموم مسلمانلر ایچون بیك مهم بولاچق بو اثریکزنی تورکچه باصدروب عمومنڭ استفادەسینه قویساڭز دخیده یاخشیراق بولماسمی؟ اگرده مونده باصدررغه مساعده ایتلماسه آنی مصرده، روسیەده باصدررغه ممکن، دیدم.

بوڭا قارشی اول:

ــ یوق افندم، بولماس، قایدەغنه بولسەده تورکچه باصلدیسه اهلیتلی و اهلیتسز هر کم قولینه توشار، مینم باشیمه قیامتلر قوباررلر. خاتون و عائله مسئلەسنده بزنڭ ایرلرمزنڭ سویهٔ فکریەلری، مع التأسف، بیك توباندر، میڭا هجوم ایتارگه باشلارلر، بوندن اَلوکده بعض بر مقالەلرم ایچون ئلله نی قدر تهدید نامەلر، امضاسز مکتوبلر آلدم، حقارتلر ایشتدم. بزنڭ ایرلرمز یاوروپا

دارالفنونلرنده اوقیلر، پرافیسورلك درجه‌لری آلالر، قانت و آوگوست قونت‌لر نلك اوزلرندن آرتوغراق فیلسوف بولالر، یالـگز ایکی‌گنه نرسه‌ده فکرلری برده اوزگارمی، گل ایسکیچه قالا: اول‌ده تستر و تعدد زوجات مسئله‌لریدر. بونلر نه قدر تمدن کسب ایتسه‌لرده مسلمان خاتونلرینه حقوق و حریت بیررگه یارامی و مسلمانلرغه بردن آرتق خاتون آلورغه یاری دیگان فکرلرن برده توزه‌تمیلر. مونه شونلك ایچون‌ده، ایرلرنك خاتونلر حقنده‌غی فکرلری توزه‌لمه‌گانگه کوره، بزده ایرلر ایله خاتونلرنك قاتناشولری آرتمی، ایرلرمز خاتونلر حضورنده اوزلرن طوتا بلمیلر، خاتونلر آراسینه زاللرغه قبول ایتلورلك استانبولده نیچه‌گنه ایر بار ایکان، بلمیم، لکن بیك آزلغنده شبهه یوق‌در، دیدی.

فاطمه علیه خانم سوزنده دوام ایتوب: ملتنك یارطیسی بولغان خاتونلرنك بولای چیتده قالولری و بتون عائله‌نك یالغز بر ایر اوستینه‌گنه یوك بولوب طورووی عموم مسلمانلرنك حیات اقتصادیه‌لرینه بیك ناچار تأثیر ایتکانلـکنی، اگر خاتونلر معیشت و سعی میداننده ایرلرگه اشتراك ایتماسه‌لر مسلمانلرنك اقتصادی جهتلری کیتکان صاین ناچارلاشا بارووی لازم بولغانلقنی و بونلك عاقبتی‌ده انقراض و اضمحلال‌دن عبارت بولاچاغینی بیك اوزون و بیك هیبت ایتوب سویله‌دی.

ـ صوك خانم افندی، حاضرنده تورك خاتون قزلرینك ترقی و تمدن یولینه نغراق کره توشولرینه دائر طوتقان حرکتلریکز یوقمی؟ بو خصوصده جمعیتلر آچمیسزمی؟ قز مکتبلرن اصلاح خصوصنده مخصوص فکرلریکز و حکومت‌گه تکلیفلرگز یوقمی؟ دیدم.

ـ یوق افندم، مونلدی اشلرگه کریشورگه حکومت مانع بولا، ایرلر قارشی کیله، کورمیسزمی، شیخ الاسلام افندی هیچ اوز وظیفه‌سی بولماغان نرسه‌گه قاتناشوب: «مخدرات اسلامیه شولای یوروسونلر، بولای کییونسونلر» دیه امرلر چغارا طورا، حالبوکه بو، توبنده آنك وظیفه‌سی توگل. بلـکه بولسه فالسه پالیتسه وظیفه‌سی بولورغه‌غنه ممکندر، دی.

ـ خاتونلرنی جهالتدن قوتقارمایچه طوروب ملتنك انقراضدن قوتولو احتمالی یوق بیت، حالبوکه تورکیه حاضرنده بیك اوگغایسز حاللرگه دوچار بولوب طورا، شوندی وقتلرده سزنك کبی فضل و کمال ایه‌سی خانم افندیلر بر آز فداکارلق کورسه‌ترگه و ایرلرنك بو حقسزلقلری ایله مبارزه‌گه کریشورگه امکان طابمیسزمی؟ دیدم.

ــ یوق، افندم، ممکن توگل، حکومت اوزی شول فکرده بولغاچ بر اش‌ده اشلەب بولمی؛ سز احتمال اوزگزگه قیاس ایتوب سویلی طورغانسزدر، سزده بیت حکومت مانع توگل، سزده قانون بار، پالیتسه شول قانوننی بله و شونك بویونچه حرکت ایته، بزده ایرلرده، حکومت‌ده، پالیتسەده خاتونلرغه قارشی طورا؛ شولای بولغاچ بر نرسەده اشلەب بولمی. شونك ایله برابر، بر طرفدن مکتبلر واسطەسیله و ایکنچی طرفدن قونفرانسلر واسطەسیله افکار عمومیەنی تنویر ایتەرگه بقدر الحال طریشەمز، دیدی.

نیچکدر سوز طاغن مدحت افندیگه کیلگاچ فاطمه علیه خانم: بر وقتلر اول دینسز قالغان ایدی، اعتقادی بتکان ایدی، لکن صکره غایت مخلص و صادق دیندار بولدی. دنیا یمرلگانده‌ده بوزولماسلق درجه‌ده بر اعتقاد حاصل ایتدی، مین آنك بتون احوال روحیەسن بلەمن، دیدی.

صکره فاطمه علیه خانم یوسف افندیدن: تورکلككه عائد نیندی اثرلر، نیندی منبعلر بارلغن صورادی. بوکا قارشی یوسف افندی: هنوز کشف ایتلوب بتمەگان طورخون آثاردن باشقه، معروف اولان اثرلرنك بر نیچەلرن صاناب، پروفیسور بارتولدنی، ابوالغازی بهادر خاننك شجرۀ تورك کتابینی، مشهور لئون قاهون اثرینی و سائر بعضیلرینی ذکر ایتدی و بو خصوصده دخی بایتاق سویلەشلدی.

حلیم ثابت افندینك: «فاطمه علیه خانم مدحت افندیدن عالمرەك صانالا، چونکه بو علوم عربیەنی آندن کوب بله» دیگانن ایشتکان ایدم. البته چاغشدروب قارارغه و بو حقده بر نرسه أیتورگه مینم قولمدن کیلمی، لکن فاطمه علیه خانم‌نك شول ایکی ساعتلك مصاحبەمزده سویله‌گان سوزلرن ایشتوب معلوماتی‌نك کیكلگینه، خاطرنده شول قدر کوب نرسەلر بولنووینه، بیك کوب طوغروده غایت یاکی و مقبول فکرلر بیان ایتووینه حیران قالدم.

بزنك روسیه‌ده حریت‌دن صوك ۱۹۰٦ نچی یللرده بعض بر یاشلرمز اوزلرندن اولگی هر نرسەنی انکار و هر کمنی تحقیر ایتو یولینه کرگانلر و غصپرینسکی‌نی ۲۵ یللق خولیغان دیب یازغانلر ایدی. بو حال موندەده بولغان. حریت‌دن صوك موندەده احمدمدحت، ابوالضیا، فاطمه علیه کبك ذاتلرنی: اوزلرینك‌ده فکرلرینك‌ده اهمیتلری قالماغان، آنلر ایسکی زمان مستحاثەلری، آنلردن ایندی یاکی اش، یاکی فکر کوتەسی اورن قالماغان، آنلرنی آثار عتیقه جملەسندن موزیلرده صاقلارغەغنه یاری، دیگانلر. مع التأسف، احمد مدحت

افندی و ابوالضیا توفیق بك ایله کوریشورگه موفق بولا آلمی قالدم ایسه‌ده فاطمه علیه خانمنی هیچده آلای طابمادم. مین آنی بیك کوب مسئله‌لرده و خصوصا بتون مسائل نلك جان آلوچی نقطه‌سی بولغان خاتون و عائله مسئله‌سنده، اوزی اسویچره‌نلك لوزان شهرنده یللرچه طوروب دوقتورلق شهادتنامه‌سی آلغان وکینه عالی مکتب بتروب دوقتورلق شهادتنامه‌سی آلغان بر فرانسوز قزی ایله اویله‌نوب استانبولغه قایتقان دوقتور عاقل مختار بك دن بیك کوب آرتق طابدم. عاقل مختار بك هنوزده، مسلمان خاتونلرینه حقوق و حریت بیررگه آشغورغه تیوش توگل، معارف‌نلك ده آنلر ایچون اول قدر آشغچ لزومی یوقدر، آنلر بیت ایو قارارغه تیوش، دیگان فکرده‌در.

برگنه نرسه بار: فاطمه علیه خانم‌نلك شول قدر کوب علمی، بر سیستم‌لی توگل. چونکه تحصیلی، مکتبده بر سیستم ایله بولماغان. شونلك ایچون‌ده آنی فهرستسز بر کتابقه، یاکه طارالوب چوالغان بر کتبخانه‌گه تشبیه ایتارگه ممکندر. هر نرسه بار. لکن آزلوب آلورغه، صکره ترتیب‌گه صالورغه کیره‌ك. حالبوکه خالده خانم‌نلك فکری و معلوماتی ایلك منتظم بر آپتیك‌ده‌گی دوالر شیکللی ترتیب‌گه قویولغان، صنفلرغه آیرلغان، آنلك سوزلری منطق قیاسلری شیکللی آچق، قصقه و مطلوب نتیجه‌لرگه جیگل ایرشدره طورا. شونلك ایچون ده مونیسینی فهرستلی کتابقه، قاتالوغلی کتبخانه‌گه تشبیه ایتو خطا بولمایه‌چقدر.

حسن قبولی ایچون بیك کوب تشکرلر ایتوب فاطمه علیه خانمنلك یانندن آیریلاچغمز وقت: ـ فضل و کمال‌گزگه مشتاق بولغان روسیه‌ده‌گی همشیره‌لرگزگه کورسه‌تمك ایچون رسمگزنی مرحمت ایته آلمازسزمی، دیدم. رسمم یوق، هیچ توشورتمه‌دم دیدی و کوزگی آلدندن آلوب سلطان همشیره‌لرندن برسینلك واوزینلك پاریژده طوروچی همشیره‌سینلك رسملرن کورسه‌تدی. سلطان همشیره‌سی اشلاپه ایله تمام یاوروپالی بر قیافتده ایدی.

فاطمه علیه خانم ایله کوریشودن بیك ممنون قالوب و بیك یاخشی تأثرلر آلوب آیرلدق. اسلام دنیاسنده موندی فاضل خاتونلرنلك کوبره‌ك بولولرن قلبمزدن تمنی ایتدك.

۹ فیورال.

٥٣

نکار خانم حضورنده (*)

نیچوندر شعرلرن اوقوغانده نکار خانم مینم کوکلگه حزین ، متأثر ، آور باشلی ، آز سوزلی بر خاتوندر توسلی طویولا ایدی. کورشکاچ بتونلهی بو تصورم‌نڭ عکسی چقدی.

اول ٣٥-٤٠ یاشلرنده الوغ گاودەلی ، سیمز ، تازا ، شاد کوکللی ، کوب سویلەوچان ، راحتلەنب شارقلداب کولوچان بر خانم ایکان. صحبتی تمام یاوروپالی بر خاتون شیکللی : جیگل ، جیگل سویلەرگە ، بر سوزدن ایکنچیسنه تیز تیز کوچارگه یاراتا ، کوب نرسه بلە، کوب نرسه سویلی ، لـکن بزنڭ شرق خلقی

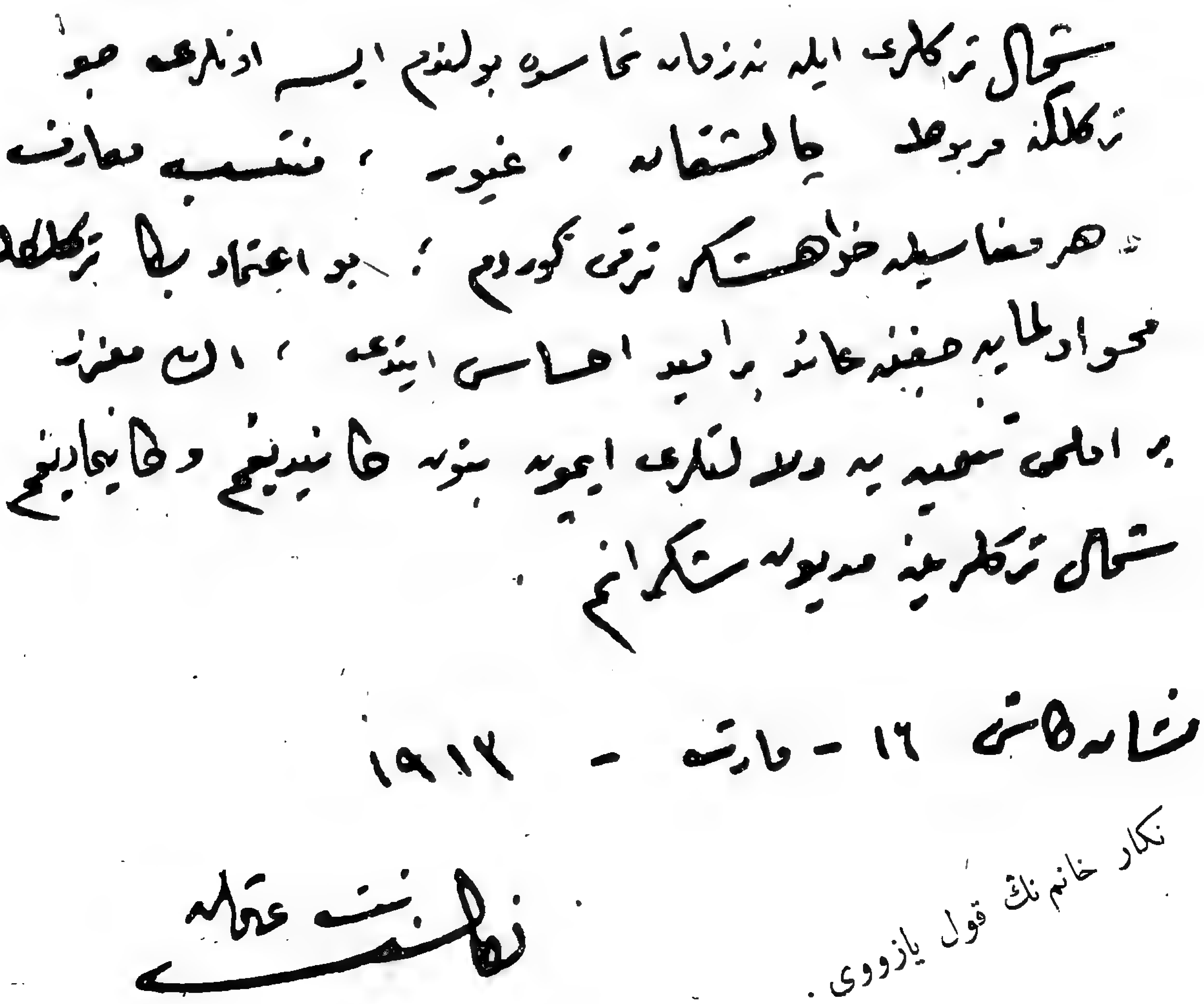
شمال ترکلری ایله نزدن تماسده بولندم ایسه اونلرده جوق ترکلکه مربوط یاشاینه ، غیرت ، منسوبه معارف هر قضا سیله خواهشکه ترقی کوردوم ؛ بو اعتقاد ایله ترکلکه محو اولمایه جغنه قانع اولدیغم احساس ایتدم ، الله معزز بر املی تحقیقه یه ... اولادلرنی ایجون بنده قانیدیمی و قایدیمی شمال ترکلرینه مدیونه شکرانم

نشانتاشی ١٦ - مارت - ١٩١٢

نگار بنت عثمان

نکار خانم نڭ قول یازووی.

(*) «شورا»ده باصلغان مقاله. نکار خانم‌نڭ ترجمهٔ حالی «مشهور خاتونلر» کتابنده یازلمشدر.

شیکللی بر سوزنی اوزایتمی، بحث و اعتراض کبك، صحبتگه آورلق بیره طورغان نرسه‌لر ایله کوب ماتاشمی. قای غنه طوغروده سوز آچلسه‌ده مسئله‌نك ایك روحلی یرن انتخاب ایله سویلی و فکرن بیان ایته.

بز آنك ایله کوریشورگه یوسف افندی آقچورین و یاش تورك شاعرلرندن جلال ساهر بك ایله اوچاو باردق. بز باروب کرگانده نکار خانم اوزینك بولمه‌سنده پیانینو اویناب طورا ایدی. تماميله آلافرانقه کیونگان. باشی آچق. بزنی بولمه‌سنده اوزی قارشی آلدی. یاوروپا عادتنچه قولن اوبوب کورشدك. جلال ساهر بك آنك ایله الوکدن طانش ایکان. بزلرنی‌ده تقدیم ایتوب طانشدردی. اوطوریشو برلن نکار خانم یوسف افندیگه خطابا:

— تورك یوردنده مدحت افندی مرحوم حقنده بیك یاخشی یازغانسز، بیك زیاده متأثر بولدم، مرحوم ایله آز کوریشه ایدك، لکن ایك یاقن کوردیگم ذاتلردن ایدی. آنك وفاتی میکا فوق‌العاده تأثیر ایتدی، دیدی وسوزنده دوام ایله: وفاتندن صوك اون کونلر اوتکاچ عائله‌سن تعزیه ایچون بیکقوزگه آنك ایوینه کیتدگن و آنده متأثر بولوب کون بویونچه یغلاب اوتکاردگن و صوك دفعه اولارق آنك ایله برگه آشاغان اوستالده‌گی صوصاوتلری و استقانلرنك جماد اولدقلری حالده حالا شول کوینچه سلامت طورولری و بتون و جودی بر روحدن، علم و فضلدن عبارت بولغان مدحت افندینك یوق بولوب کیتووی اوزینك کوکلینه بیك نق تأثیر ایتدگن بیان قیلدی و: «شوندن قایتووم برلن مرحوم مدحت افندی حقنك اوزمنك تأثراتمنی شعر ایله یازوب «شهبال» ژورنالینه بیباردم؛ بو نومیرغه اولگورمه‌دی دیه باصماغانلر، ایندی کیری صورادم، غزته و ژورناللرغه یازغان نرسه‌ك تیز باصلمادیسه آنك هیچ قزیغی قالمی، آچو کیله باشلی» دیدی و «کوپیه‌سی قالغان بولسه سزگه اوقوب کورسه‌تکان بولور ایدم، مع‌التأسف یازغان نرسه‌لرمنك هیچ برندن کوپیه آلوب قالو عادتم یوقدر» دیه علاوه ایتدی.

سوز، دارالفنون‌زالنده بولوب اوتکان خاتونلر قونفرانسینه کوچدی. آنده آنك اوزینك شعرلرندن و باشقه خانملرنك نطق و شعرلرندن بحث ایتلدی. صوگره خانملرنك بیرگان اعانه‌لرینه دائر سوز آچیلدی و بونك اوزرینه مصاحبت یاخشوق جدی روشکه کروب کیتدی. شویله‌که:

نکار خانم‌نك: «اعانه بیروچی خانملرنك ایك کوبسی توبان و اورتا صنف‌لردندر. یوغاری صنف خانملر قونفرانس‌غه‌ده‌آز کیلگانلر، کیلگانلاری‌ده اعانه

بیرمیلر، بیرگانده‌ده اصلا اوز درجه‌لرینه مناسب روشده بیرمیلر، غایت آز بیره‌لر، حالبوکه بزنك یوغاری صنف خلقمزده بیك بای آدملر، آی‌غه بر نیچه شه‌ر ملك لیرا داخودلیری بولغان کشیلر بار، وطن و ملت‌نك شوندی مشکل وقتنده آنلر کوبره‌ك بیررگه تیوش ایدی، عجبا سببی نیدر؟» دیه صوراوینه قارشی یوسف افندی:

ــ بونك سببی معلوم، خانم افندی، یوغاری طبقه خلقی موندی اعانه‌لر برلن‌گنه وطن‌نی قوتقارو و عثمانلی ایمپراطورلغی‌نك استقلالن صاقلاو موندن صوك ممکن توگل‌لگن یاخشی آڭلیلر، بو بیرلگان آقچه‌لردن باری بر، کوب فائده کیلمی دیب ایسابلیلر، شونك ایچون‌ده آلار اوزلرینك شخصی و خصوصی منفعت‌لرن کوزه‌تب، آقچه‌لرن اجنبی بانقه‌لرده یاتقرونی آرتوغراق کوره‌لر. اما احوالدن یاخشی خبردار بولماغان صنف‌لر ایسه هنوز امید ایله یاشیلر، شونك ایچون‌ده آلار قوللرندن کیلگان قدر فداکارلقدن طارتنمیلر، دیدی.

بوڭا قارشی نکار خانم:

ــ بیك طوغری، ایندی موندن صوك بزنك مستقل یاشی آلوومزنی واوز اوزمزنی اداره قیلوومزنی امید بوش بر خیالغنه‌در، آنك ممکن توگل‌لگن البته بارمزده بله‌مز، نی قدر آور بولسه‌ده تلر تله‌ماس بونی اعتراف ایته‌مز، شونك ایله برابر، ملتنك شوندی احتیاجلی بر وقتنده، فقیرلر اوزلرینك آقطق صومالرن بیروب طورغان وقتده، بایلرنك شول قدر صارانلق کورسه‌تولری بیگره‌ك کوڭلسز بر اشدر، آنلر هیچ بولماسه باشقه‌لر کوزنده اوزلرینك حیثیت وناموسلرن صاقلار ایچون‌گنه بولسه‌ده بیررگه تیوشلر ایدی، دیدی.

مین نکار خانم‌گه:

ــ مملکتنك استقبالی حقنده نیچون بو قدر مأیوسسکز، خانم افندی، آناطولی‌نك ترقی و اعماریده ممکن بولماس دیب اویلیسزمی؟ بعضا ایرلر مأیوسیت‌گه توشکاند‌ه‌ده فضیلتلی و فداکار خاتونلرنڭ آلارغه جسارت بیروب زور اشلرگه سوق ایتکانلکلری تاریخلرده کورلگالی بیت، سزده‌ده شولای بولماسمی ایکان؟ دیدم.

ــ بزده نیچك آلای بولسون، بزده خاتونلر یوق، ملت‌نك یارطی یاغی مفلوج (پارالیچ)، یارطی یاقلی کشی یاشی آلماغانلغی شیکللی، یارطی غنه یاقلی ملت‌ده یاشی آلمیدر، مونه اوزکز کورگانسزدر، بارمی بزده یاوروپاده‌غی شیکللی خاتونلر حیاتی، البته یوق؛ شولای بولغاچ بز، خاتونلری تریك بولغان

یاوروپالیلرغه قارشی طورا آلاچق توگلمز، آنلرنك اسارتنه محکوممز، دیدی.

ــ صوڭ سزده‌ده خاتونلرغه یاوروپاده‌غی معناسیله حیات بیررگه ممکن توگلمی؟ گرچه صوگغه‌راق قالونسه‌ده ئلی بیت وقت بتونله‌ی اوتوب بتمه‌گان، دیووومه قارشی:

ــ خاتونلرغه چن حیات بیرو یالـگز مکتبلر واسطه‌سیله گنه ممکن، آنڭ واسطه‌سیله خاتونلرنی ترگزرگه ایلڭ آزی یکرمی بیش یل وقت کیره‌ك، حالبوکه چیتلر آنی کوتوب طورمیلر، بزگه هجوملرنده هر کون و هر ساعت دوام ایته‌لر، یارطی یاغی پاراليچ بر کشی بله‌ن، بتون گاوده‌سی سلامت بر کشی صوغشقانده بونلرنڭ فایسی جیڭار ایکان دیه شبهه‌لنورگه اورن یوقدر، دیدی.

سوز خاتونلرنڭ قاچولری، جمعیتلرگه قاتناشا آلماولری مسئله‌سینه دائر آچیلدی. بو خصوصده نکار خانم‌نڭ فکری بویله‌در:

تورك خاتونلری قاچمی یوررلك، اوزلرن اوزلری طوتا بلورلك درجه‌گه کیلمه‌گانلر. خصوصا تورك ایرلربنڭ خاتونلرغه قاراشی بیك ناچار، آلار خاتونلر حقنده اوزلرن اوزلری طوتا بلمیلر، خاتونلر بله‌ن قاتناشولرینه مساعده ایتلورلك ایرلر استانبولده بارەق بله‌ن صانالورلق درجه‌ده آزدر. شونڭ ایچون‌ده اگر حاضر خاتونلر قاچمی یوری باشلاسه‌لر و جمعیت‌لرگه قاتناشسه‌لر، ئلله نی قدر رذالتلر چغاچق، تورك قومی باشقه ملتلر قاشنده کولنچ و مسخره بولاچق، شول سببلی الوك علم و معرفت ایله قورالانوب ایرلرده، خاتونلرده اوزلرن اوزلری طوتا آلورلق درجه‌گه یتکانچه‌گه قدر قاچونی بترگه تیوش توگل و خاتونلر ایله ایرلرنڭ قاتناشولری‌ده موافق توگلدر.

نکار خانم أیته: تورك خانملری اوزلری‌ده آچلونی برده تله‌میلر و آچیلو طرفدارلرن یاراتمیلر، ئلی اشلایه فلان کییوب چغو توگل، حتی چارشافلرنی آزغنه یاکی موداچه‌راق ایتوب کیـگان خاتونلرنی‌ده عیبلیلر، جیولش فلان یاصی باشلاسه‌ك، باشلرمزنی آچارغه توگلمی، دیه قورقوشالر. ایرلرده، حکومت‌ده خاتونلرمزنڭ شول ایسکی روشچه طورولرن قوتله‌دکلرندن بزده خاتون مسئله‌سینڭ تیزدن حل ایتلووون امید ایتارگه اورن یوق؛ کوره‌سزدر، بزده حکومت یاکه «اتحاد ترقی» پارتیه‌سی سیاسی اشلرده آزراق قصنقی‌لق‌غه توشه باشلادیسه عوام‌نڭ فکرن اونتشار ایچون خاتونلرغه به‌یله‌نه‌لر: مسلمان خاتونلری «آداب ملیه و قواعد اسلامیه‌گه مخالف یورماسونلر» دیه پالیتسه‌گه امر بیره‌لر. شولای بولغاچ بیچاره تورك خاتونلربنڭ حالی نیچك ایتوب اوزگارسن، دی.

یوسف افندی:

ـ مونه سلانیکده مسلمان خاتونی مسئله‌سی تیز حل ایتلدی؛ آنده یونانلر کیلوب کرو برلن مسلمان خاتونلرینه چارشاو بورکانب قاچوب یورونی منع ایتدیلر. اگر فرصت قولمزده وقتده بوندی مسئله‌لرنی بز اوزمز حل ایتماسه‌ك مونی باشقه‌لر حل ایتار هم بونك حل ایتله‌چگی کوبگه بارماوی حقنده مدت تعیین ایتوب بحث ایشرگه‌ده ممکن، دیدی.

نگار خانم نك: کوبمو مدت قویاسز؟ دیووینه قارشی، یوسف افندی: ایك کوبی اون بیش یل، دیدی.

بو وقت بولمه‌گه یاڭی مسافرلر کیلوب کردی. بونلردن برسی تورکیه‌نك مشهور ادیبلرندن و سابق گوبرناطورلرندن سلیمان نظیف بك‌نك قرداشی ادیب و شاعر عالی فائق بك، برسی سلیمان نظیف بك نك اوغلی سعید بك و برسیده معارف نظارتنده خدمت ایتوچی رشید بك ایدیلر.

بولار کرگاچ سوز ادبیات اوزرینه کوچدی. معلومدر، که مونده‌غی ادیب و محررلر یازو یازمق خصوصنده ایکی‌گه بولینمدلر. بر قسمی ساده تل ایله هر کم آڭلارلق تورکچه یازو طرفنده‌لر، ایکنچی قسمی بیك کوب عربی، فارسی لغتلر قوللانب. اوزون وطمطراقلی عباره‌لر ایله یازو طرفنده‌لر. اولگیلر، یازودن مقصد آڭلاتو، شولای بولغاچ ممکن قدر ساده یازارغه کیره‌ك، دیلر. ایکنچیلر ایسه ادبیات اول صنایع نفیسه‌دندر، عوام آڭلاسون دیب خواص‌نك عوام درجه‌سینه توشووی جائز توگلدر. عوام‌نك آنك اوزینه مخصوص اورام تلی بار، اول شونك بله‌ن ماتاشسون، اما ادیبلر و شاعرلر ادبیات و شعرنك قیمتن توشوررگه توگل، منده‌رگه طرشسونلر، دیلر. بو مسئله‌نك مونده بیك اوتکون وقتلری بولغان. بو طوغروده کوب بحثلر بولوب اوتکان. حتی بزنك عیاض افندی اسحاقی‌ده مونده وقتنده شول مخروط باشندن اوچوب یوررگه تله‌وچی ادیبلرگه قارشی بیك حقلی و معقول مقاله‌لر یازوب اوزلرن مؤاخذه ایتکان.

لکن، بختسزلك‌گه قارشی مونده کینه شول ادبیات‌نی خلق طرفندن آڭلاشلماسقه تیوش نرسه دیب ظن ایتوچیلر کوب‌در. شونك ایچون‌ده استانبول غزته‌لرن، استانبول تلن و ادبیاتن آناطولی خلقی‌نك یوزده بیشی‌ده آڭلامی، بولار هواده اوچالر، تگیلر برده سورونه‌لر، آرالرنده هیچ بر مناسبت حاصل بولمی طورادر.

ادبیات، کشی آڭلامی طورغان تلده یازیلورغه تیوش دیوچیلرنك مونده

ابك قوتلی طرفدارلرندن برسی یوغاریده مذکور سلیمان نظیف بك، برسی آنك برادری اوشبو عالی فائق بك وبرسیده مشهور ادیب جناب شهاب الدین بك در.

یوسف افندی آقچورین و جلال ساهر بکلر ایسه ساده یازو، یازونی کشی‌گه آڭلاتو، سوز دریاسینه بوماو طرفنده‌لردر. مونه شول سببلی، نگار خانم بولمه‌سنده ادبیات حقنده سوز باشلانو برلن درحال ساده یازو یاکه عالی یازو مسئله‌سی مذاکره‌گه قویولدی. ایکی یاق‌ده اوزلرینك فکرلرن مدافعه ایته‌رگه دلیللر و مثاللر کیترر‌گه کرشدیلر. بولار اوزون بولغانلقدن مونده یازوب طورا آلمیم. باری قزق ایتوب شونی‌غنه ذکر قیلوب اُوتم:

عالی فائق بك اُیته: ساده یازوچیلر زینتلی و گوزه‌ل طولمه باغچه سراینده‌ن چغوب بالچق زیمله‌نکه‌لرده طوررغه تله‌وچیلردر؛ باشنده‌غی عقلی سلامت بولغان کشی شونی تله‌رمی؟ خلق آ ڭلامی ایکان، آ ڭلاماسون. صنایع نفیسه اول اوزی ایچون اوز طوغروسنده مستقل بر نرسه‌در، شعرنی موزیقه‌نی عوام خلق آ ڭلاسون دیب اوراملاشدررغه یارامان شیکللی ادبیات‌ده شولایوقدر، دی.

نگار خانم اوزی ایسه ایکیسینه‌ده طرفداردر. اول اُیته: عوامغه وعمومغه آڭلاتو تیوش بولغان نرسه‌لر، ضرر یوق ساده یازلسون، اما عوام آڭلاوی‌نك اهمیتی بولماغان نرسه‌لر شول عالی لسان برلن یازلسونلر، آنده‌غی لطافتنی، آنده‌غی بدایع و محاسن‌نی طاشلارغه، ئه‌رم ایتوب یوغالتورغه یارامی، دی.

صوڭره سوز تورك خاتونلرینك کیوملری مسئله‌سینه کوچوب، یاشماقنی کیلوشلمیره‌ك، یوقسه حاضرگی چارشافنی ماتورراق ایکانلگی حقنده سوبله‌ندی. بو مسئله‌ده طوغری حکم بیره‌چك ذات طبیعی نگار خانم اوزی اولدیغندن، اول جای کونی لودقه‌لرده، صحرالرده یوروگانده یاشماق کیلوشه، اما بولای وقتلرده، شهر اچنده البته چارشاف ماتور، دیدی و اوزینك هر ایکی قیافتده آلدرغان و دیوارغه قویغان رسملرن کورسه‌تدی.

صوغش حقنده‌ده سوز قوزغالوب اوته بیرو خبرلر سویله‌ندی. بونك اوزرینه نگار خانم اوزینك، فرانسوز محرری مشهور پیه‌رلوتی‌گه فرانسوزچه یازغان ویبارر‌گه حاضرله‌ب قویغان تشکر نامه‌سن اوقوب کورسه‌تدی. پیه‌رلوتی ایسکی‌دن بیرلی تورکلرنی یاراتوچی بر فرانسوز شاعر و ادیبی‌در. بو صوغش وقتنده بتون فرانسوزلر و بتون فرانسیه غزته‌لری تورکلر‌گه ایس کیتکچ دشمانلق کورسه‌تدیکلری حالده، یالڭز پیه‌رلوتی، قلودفاره‌ر، استیفان لوزان کبی ایکی اوچ محرر وسوسیالیست ژوره‌س نك «اومانیته» غزته‌سی گنه تورکلر

فائده‌سینه یازدیلر.

پیه‌رلوتی «تورکیه اولوم آلدنده» اسمی ایله یازغان صوکغی کتابنده، تورکلرنی بیك قزغانوب، بالقانلیلرنی و یاوروپانی تورکیه‌گه قارشی بویله حرکت ایتوده عقسز ایتوب کورسه‌تکان شونك ایچون آکا، مدافعهٔ ملیه جمعیتی اسمندن رسما تشکر بیان ایتلدی. محمود شوکت پاشاده تشکر تیلیغرامی یبارگان: حاضر تورك صیالیلری آکا قیمتلی بر قلم قارا صاوت هدیه ایتار ایچون بر نیچه ملك فرانق اعانه قید ایتدیلر. مونه نکار خانمده اوز طرفندن پیه‌رلوتی‌گه شول خصوصده تشکر بیان ایتوب یازغان ایکان. خطی اوزون، اثرلی و البته شاعره‌لر قلبندن و ادیبه‌لر قلمندن چغارغه لایق روشده‌در. خطندن آکلاشلدیغنه کوره، نکار خانم پیه‌رلوتی ایله الوکدن طانش اولوب آنك ایله مخابره‌سی باردر. صوکغی، پاریژغه باروونده اوزی برلن کوریشورگه موفق بولا آلماغانلغی ایچون تأسفلر بیان ایته.

شول طریقچه تورلی نرسه‌لرگه دائر سویله‌شب نکار خانم حضورنده بر ایکی ساعت قدر اوطورغاندن صوك مساعده‌سن آلوب و قبولی ایچون تشکرلر بیان ایتوب یانندن آیرلدق.

نکار خانم وینگریالی عثمان پاشانك قزیدر. شوز آراسنده اوزلرینك یاوروپالی اولدیغن آکلاتقالاب قویدی. سویله‌شوونده، اوزن طوتوونده و حتی سیما و قیافتنده‌ده مجارلق و یاوروپالیلق کورینوب طورا. علمی کیك، ذهنی اوتکون، حال و معیشتی یاخشی بولغانلقدن نکار خانم اوز طوغروسنده بیك بختلی بر خانمدر. فقط، اصل تورك خاتونلرینه، آنا طولی آنالری و قزلرینه‌ده مونندی فاضله و عالمه خانملرنك فائده‌لری تیسه بیك گوزه‌ل بولور ایدی. لکن، معالتأسف، یوقدر. نکار خانمنك یازغان نچکه حسیاتلی شعرلرن اوقوب استفاده ایتوچیلر استانبولده‌غی بر نیچه دیسته ادیبلر وشاعرلرگنه‌در. شونك ایله برابر، بر ملت اچنده مونندی خانملرنك وجودی شایان افتخار و اول ملتنك اعتبار وحیثیتن آرتدروغه سببدر.

۱۰ فیورال.

٥٤

استانبول هوالری. هوانڭ صوغشقه تأثیری. صلح و تورك غزته‌لری. آقچه قصنقلغی. داخلی زایوم. صوغش میدانده غزته مخبرلری.

اوچ دورت کوندن بیرلی استانبولده هوالر بوزوق؛ قاطی شمال جیلی ایسه. هیچ طوقتاوسز قار، یا کُغور یاوا. آیاق آستی پچراق. هر کون الوغ اوراملرنی کوره‌تب، طازارتب آبدراب بته‌لر. تورکلر صووق‌غه برده توزه آلمیلر. آزراق قار یاکه صووق یا کُغور یاوديسه بورشه‌یب قالالر، تیزره‌ك قهوه خانه‌لرگه جیولوب اوطورزغه قارپلر. حتی اورام طازارتوچی‌لرده آرباغه بر ایکی کوره‌ك قار صالغاچده تولدرن اوشئروب جلنالر و بر آز بورشه‌یب طورالر. ذاتا، مونیه‌غی ایولره بنالر و کیوملرده صووق‌غه قارشی طورر ایچون حاضرله‌نمه‌گانلر، همه‌سیده بیك چیکل، یازلق و جایلك نرسه‌لر کنه‌کوں.

صوغش میدانلرنده حرکت یوقلقنی‌ده شوشی هوالر بوزوقلقدن دیلر. اول یرلرده قار بیگره‌ك کوب ایکان همده بعض بر یلغه‌لر طاشی باشلاب عسکر حرکتنی‌ده اوکایسزلاندرغانلر. آراده برگنه کون ماتور قویاشلی هوا بولغاچده، ایندی زور صوغشلر باشلاناچق دیب کوتکانلر ایدی. لکن، اول هیبت هوا تیز بوزولدی.

بوز مگلرچه عسکرنڭ مونده‌ی ناچار هواده؛ صووق و یا کُغور آستنده یاتولری البته آنلر ایچون بیك قیین‌در. لکن، صوغشنی دوام ایتدروگه مونده‌ی طبیعی مانعلر چغوغه بلغاریا حکومتی‌نڭ کیفی بوزولمی طورغان بولسه کیره‌ك. چونکه صوغش میدانلرینه یاڭی عسکرلر و معاونت ایچون صربیه صالداتلرن کیتروب یتکرورگه وقت قازانادر. مونده‌ی مانع چغوغه تورکلر قایغورالر. صوغش یاڭیدن باشلانغانده عسکرمزنڭ روحی کوتارنکی، احوال معنویه‌سی یاخشی ایدی، اگرده احوال مساعد اولوب صوغش شول کوینچه تیزلك ایله دوام ایتسه موفقیت بزنڭ طرفده بولغان بولور ایدی، ایندی طاغن اشلر یومشادی، بو بزنڭ بختسزلگمزگه قارشیدر، دیلر. بیك مأیوس بر قسمی ایسه: صوغشنڭ دوامینه مونده‌ی مانعلر چغو بزنڭ بختمزگه قارشیدر، یاردممزگه خدا اوزی یتشدی، یوقسه بلغارلر کلیبولی‌ده بزنی جیگوب، یونان فلوطی ایندی استانبولده بولغان بولور ایدی. حاضر ایسه آلار یرلرندن قیملدی آلمی طورالر، شوشی آراده

بزگه صلح مذاکرەسی قوزغاتورغه فرصت بار، دیلر.
عمومیت ایله قاراغانده باشدن بیرلی رەتلی بر صوغش بولماو سببلی خلق‌نلک محاربه حقندەغی هوس و امیدلری خیلی صووندی. کلیبولی صوغشنده تورکلرنلک نق جیکلولری و ئلله نیچه ملک‌لەب مجروح و تلفات بیرولری حقندەغی خبرلر بیک آرتق مبالغەلی بولسەلر کیرەك. آلارنلک درستلگن بلدررلك مونلك هیچ بر علامت یوق. قایلرده کوبموشەر خسته خانەلر بارلغی و آنلرغه هر کوننی کوبمو یاکی مجروحلر کیترلگانلگی معلومدر. حالبوکه کلیبولی صوغشندن صوك بو خسته خانەلرگه کیترلگان مجروحلرنلک بارلق صانی ملك گەده طولمی، دیلر. مجروحلر کوب بولسه البته بارسیده شونلرغه کیترلگان بولورلر ایدی. چونکه آنلرنی یاشروب طوتار حال یوق، قایچقارغه طوتروب قویوبده بولمی.
صلح مذاکرەسی حقندەغی سوزلرنلک نیچك بارغانلغی تیلیغرام خبرلری ایله آنده معلومدر. حقی پاشانلک اورنلی اورنسز کوب سوزلر سویله‌وینه مونده تورك مطبوعاتی‌نلک اچی پوشا. عمومیتله حقی پاشانلک آنده یباریلووینه موفقیتلی بر اش دیب قارامیلر. مونده‌غی تورك غزتەلری‌نلک کوبسی ادرنه، اشقودره، یانیه بیرلماسدن آلوك صلح مذاکرەسی حقنده سوزده بولماسقه تیوش، نی وقت بو قهر قلعەلرمز تسلیم اولنورلر شونده‌غنه ایستەر ایستەمز صلح سوزی قوزغالورغه ممکندر، دیب یازالر. آلوكدن اتحادچیلر علیهنده بولغان «افهام» غزتەسی‌گنه ممکن مرتبه تیزرەك همده ادرنه، اشقودره و یانیه کبی قلعەلر بیرلماسدن آلوك صلح یاصاو فائدەلی و مملکت‌نلک سلامتلگی نقطهٔ نظرندن مطلق شولای بولووی لازم، دیب یازا. چونکه ادرنەلر قولمزده وقتده کیلوشسەك بلغارلرغه: سز مرمره ساحلینه اینونی صوراماگز و بزدن صوغش راسخودی طلب ایتماگز، مسلمانلرنلک حقوقن صاقلاونی التزام ایتگز، ادرنەدەگی عسکرمز اوزارینلک عسکری ناموسلرن صاقلاب قوراللری ایله چقسونلر و آندەغی دورت بیش میلیون لیرالق طوپلر و قوراللرمزنی آلورغه حقمز بولسون، دیب آیتورگه ممکن؛ ادرنه تسلیم ایتلگاندن صوك بولارنی آیته آلامز، اول وقت بلغارلر بزدن مرمره ساحلن و صوغش راسخودی صوری باشلارلر، دی و بو غزته ممکن قدر آورتولی صورتدەگنه یازوب: تورکیه عسکرینلک وفلوطی‌نلک تجاوزی حرکت یاصارلق حالده توگل‌لگن، تدافعی صورتده قلعەلر آرقه‌سندن طورودن ایسه موفقیت قازانلمایه‌چغن، بو روشده اوتکارلگان هر بر کوننلک مملکت باشینه یاکی سفالتلر و یاکی فلاکتلر آرتدرا بارغانلغن، بناءً علیه، ممکن قدر

تیزره‌ك صلح یاصاو تیوش بولغانلغن آکٔلاتا.

موندەغی احوالـگه قاراغانده بو غزتەنك سوزلرینه حق بیرماسکه‌ده ممکن توگللر. آقچه یاغندن حکومت بیك قصنقی‌لقده. بورچقه آقچه طابا آلغانی یوق. بیلگیه بانقەلرندن کم بلور نیندی آور شرطلر ایله‌در آوانس طریقیله یارطی میلیون لیرا قدر آقچه الوب مأمورلرنك دیکابر ژالونیه‌لرن یاکٔی‌غنه بیردیلر. غنوار ژالونیه‌لری بیرلـگانی یوق ئلی. تورکلرنك کوبسی مأموردر. ژالونیه‌لری بیرلمه‌گاچ آنلرنك اشی بتونله‌ی چیتن‌له‌شه. بو ایسه مأمورلرده حکومت‌گه قارشی امنیتسزلك و دشمن‌لق آرتدروغه سبب بولا. یتماسه طاغن «مصادرۀ اموال» قانونی (کشینك مالن طارتب آلو زاکونی) چغارلدی. بره‌ونك کوب اونی، ایتی، یاکه باشقه آزیغی بار ایکان، حکومت آنی عسکر ایچون آندن طارتب آلاده، تیوشلی حقن قویوب قولینه کویتانسیه بیره. بره‌ونك صوقناسی، آتلری، خلاصه عسکرگه کیره‌کلی نی نرسه‌سی بولسه شونی طارتب آلا و قولینه کویٔتانسیه بیره. حکومت آنك بدلن شول کویتانسیه ایله اوز وقتنده صوکٔندن تولەیه‌چك بولاٍ. لـکن اول آنی قاچان تولەر و مملـکت‌نك حالی قاچان توزه‌لور ــ بونلر برده معلوم توگل. شول سببلی بو قانون‌ده سوداگرلر آراسنده زور هیجان و خوشنودسزلق‌غه سبب بولدی. چیت دولتلرنك سفیرلری بو قانون اجنبیلر حقنده یورتولماسن دیه باب عالی‌گه نوطه بیردیلر. تورکیه‌لی خرستیان سوداگرلر رەتن طابسه‌لر بو قانوندن قوتولور ایچون اجنبی حمایه‌سینه صغنورغه چاره‌لر ازلیلر. بو ایسه تورکیه اشلرینه اجنبیلر مداخله‌سی آرتوغه طاغن بر سبب بولا.

تورکیه‌ده‌گی کوچمی طورغان ملـکلردن (یورت یردن) آلونا طورغان نالوغ سلطان حمید زمانندن بیرلی رەتله‌نوب تولەنمی کیلـگان ایکان. حاضرگی حکومت، آقچه‌غه قصلغاچ آنی بیك تقرداتوب تولەته باشلادی. بوکٔاده خلق بیك آورسنا. بایلر و سوداگرلر حقسز اوله‌رق آورسنالر. اما، بتون واردانلری آلغان ژالونیه‌لرندن عبارت بولغان تورك و مسلمان مأمورلرینك آورسنولرن حقسز دیب أیتو عالده یوق. چونکه شول طاماقلرینه و اوستلریه یته‌رلك بولغان قدر گنه ژالونیه‌لری‌ده آلونماغاچ یدیشه‌ر، سیگزه‌ر، حتی اون بیشه‌ر یلدن بیرلی جیولوب کیلـگان نالوغلرنی آلار قایدن آلوب نی بله‌ن تولەسونلر. البته یورتلری، نرسه‌لری طورغدن صاتیلا باشلی. یللردن بیرلی صوغشار، اختلاللر دوام ایتو سببلی سودا و تجارت‌ده غایت زور طورغوناق بولغان.

شول سببلی سوداگرلرنك حاللریده جیگل توگلدر.

مونه بو حاللر بارسیده خلق‌نی حاضرگی «اتحاد ترقی» حکومتندن صووتوغه سبب بولالر. حاضروك کوب کشیلر: کامل پاشا حکومتی وقتنده خلق‌غه موندی آورلقلر یاصالماغان ایدی، حکومت‌نك عادی قوهٔ مالیه‌سی بتکانلگی آڭلاشلو برله‌ن اول صلح یاصاونی تیوش طابقان ایدی، «اتحاد ترقی» جیلر ایسه خلق اوستینه بر چوق آورلقلر صالدیلر، صوغشنی یاڭیدن باشلاب نی قدر کشی و نی قدر مال تلف ایتدیلر، ایڭ آخرنده اشله‌نه طورغان اش شولوق ایسکی حکومتنڭ اشله‌رگه تله‌گاننددن، یعنی ادرنه‌نی بیرودن و آطه‌لرنك کوبسندن واز کیچودن عبارت بولورغه اوخشی؛ چونکه حکومت اوزی صلح مذاکره‌سی باشلادی، دیلر.

خلق‌نڭ بو فکری یاڭلش ایکانلگن کورسه‌ته‌چك یاڭی واقعه‌لر، صوغش میداننده یاڭی اشلر بولورمی، یوقمی، اول حقده حاضرگه بر نرسه‌ده آیتوب بولمی ـ قاراڭغودر. استانبول‌ده ترتیب و انتظام صاقلاو خدمتنڭ بولغان ژاندارم و پولیسلرنی صوغشقه یباروب، آنلر اورنینه مکتبلیلردن و سائر کشیلردن کوڭللی فرقه‌لر توزوماقچی بولغانلر ایدی. اجنبی سفیرلری بوڭا پروتیست ایتوب مانع بولدیلر. استانبولنی آندی کشیلر قولینه طاپشررغه بز اشانا آلمی‌مز، اگر آلای ایته طورغان بولسه‌ڭز بز اوز پراخودلرمزده‌غی عسکرلرنی قوری‌غه چغاروب ترتیب صاقلاتورغه مجبور بولاچقمز دیگانلر. شول سببلی اول فکر حاضرگه قالدی.

داخلی زایومنڭ موقت کویتانسیه‌لری باصلوب چغوب صاتیلا باشلادی. اصل بیلیت‌لری یاوروپاده باصیلوب کیله‌چك، کؤیتانسیه‌لر آقرون‌غنه صاتیلا. حکومت بونلرنڭ ایکی میلیون لیرالغن هندستان‌غه، بر میلیون لیرالغن مصرغه یباره‌چك دیه بر تورك غزته‌سنده کوریلوب قالدی. درشت‌لگن بلمه آلمادم.

تورکیه‌نڭ اوز غزته‌لرینڭ مخبرلرینه صوغش میدانلرینه باروب خبر یازوب طوررغه مساعده ایتلدی. میده تیوشلی اورنینه مراجعت ایتوب کلیبولی گه باررغه مساعده صوراب قاراغان ایدم. میڭا اشانچلق بیان ایتوب مساعده بیررگه‌ده ممکن طاپقانلر ایدی. لکن، اجنبی دولت تبعه‌سی بولغانلغمدن، قاعده بوزولماسون و باشقه‌لرغه‌ده صورارغه یول آچلماسون دیب رخصت ایتلماونی موافق کوردیلر. طبیعی، بوی صنودن باشقه چاره یوقدر.

سلطاننڭ اوزی یاکه ولی عهدی صوغش میدانینه باروب قایتورلر،

یاکه ایاصوفیه‌گه فلان کیلوب خلق‌غه کورینه‌رەك روح بیررلر دیه کوتکانلر ایدی. لکن بولمادی. اول طوغروده هیچ بر طاوش طن یوق. باری پرنسلردن شهزاده عبدالحلیم افندیگنه طاغن صوغشقه باروب کلیبولی محاربه‌سنده یارالانوب قایتدی.

حاضرگی حالده «خادم‌کوی» ایله استانبول آراسنده سیگز خسته خانه بار. بیدیسی تورك «هلال احمر»ینکی، برسی اجنبی صلیب احمرینکی. ایاستفانوس ده یوز و بوز ایللی قاراواتلق ایکی خسته خانه، «عەرلی» ده هند هلال احمرینك ایکی یوز قاراواتلق، کلیبولی‌ده مصر و هند هلال احمرلرینك یوز ایللیشه‌ر قاراواتلق بره‌ر خسته خانه‌لری بار. بونلردن باشقه حکومتنك اوزیمك زور زور عسکری خسته خانه‌لریده کوبدر.

بو کونلرده مونده یاڭی روم پطریقی صایلاندی. آلوك استانبولنك «قاضی کوی» محله‌سنده میترپولیت بولوب طورغان و یونانستاننك آفینه دارالفنوننده اکمال ایتوب علم حقوق دوقتورلغی شهادتنامه‌سی آلغان، مکمل علوم دینیه تحصیل ایتکان بر کشیدر. سلطان حمید وقتنده‌ده روملر بر نیچه مرتبه بونی پطریق صایلارغه تله‌سه‌لرده، غایت روم ملتچیسی بولغانلقدن وروم چیرکاولرن یابدروب اول وقتده حکومت‌گه قارشی نمایشلر یاصاغانلغندن سلطان حمید بونی تصدیق ایتمی کیلگان ایکان. ایندی تصدیق ایتلدی. داخلیه ناظری و «اتحاد ترقی» کامیتیتی‌نك وکیللرندن عبارت بر هیئت اوزینه باروب یاڭی اورنی بلەن تبریك ایتدیلر.

۱۲ فیورال.

٥٥

بر فرانسوز پروفیسورینك تحقیری و آنك ردی

بو کونلرده، مونده دارالفنون‌ده تورك استودینت لرینك بر جیولشی بولوب، بر فرانسوز پروفیسورینه قارشو پروتیست و نفرت بیان ایتدیلر. بوڭا سبب بولغان واقعه بودر:

فرانسیه‌نك «قله‌رمون فه‌رران» دارالفنونی‌نك ادبیات شعبه‌سنده پروفیسورلك ایتوچی «ده‌دوویس دوژه‌ره‌ر» آدلی بر فرانسوز اوشبو فیورالنك

۷ سنده بالقانلر حقنده بر لکسیه اوقوغان. شول وقتده تورکلرگه و عمومیتله اسلامیتکه قارشو بیك ناچار سوزلر سویله‌گان. سویله‌گانلرینك بعضیلری بونلردر:
«بالقانلیلرنك بو قدر عالی، مقدس، شانلی و ملی بر صوغشده بولونولرینه، صلیب‌نك هلالنی بو قدر موفقیتلی بر صورتده ایزوب، طاپتاب طاشلاوینه، خرستیانلق مدنیتی‌نك بو قدر معزز و فداکار بر اشینه ایسمز کیتارگه تیوش. موندی گوزه‌ل و عالی بر منظره‌نی دنیا یاراتلغاندن بیرلی بنی بشر کورگان یوق ایدی. مدنی یاوروپانك و خصوصیله فرانسیه‌نك وظیفه‌سی بالقانلیلرغه یاردم ایتو، تورکلر اوستینه یورو، آزیالی بو وحشی قاتللرنی یاوروپادن قووب چغارو ایدی. یاخشی بولدی، که یاوروپا دیپلوماتلری صوڭغه‌راق قالوب بولسه‌ده اوزلرینك شوشی وظیفه‌لرن آڭلادیلر. فقط، بونلرنی استانبولدن قووب چغارو حقنده‌غنه یومشاق قیلنوب ناچار اشله‌دیلر. یونانلیلر، یاش تورکلرنك ظلم اویاسی بولغان سلانیككه یورودیلر. تورکلرنی ابزه ابزه بو شهرگه کردیلر. حاضر بو شهرده کریست نورلر صاچوب طورا. یاوروپا قطعه‌سنده تورکلك و مسلمانلق‌نك صوڭ خرابه‌سی بولغان ادرنه یاننده بلغارلر خارقه‌لر کورسه‌ته‌لر. ایسکی تورك نادان، یالقاو، مسکین، پیس، شهوتپرست و اوغریدر. یاش تورك ایسه نادان، یالقاو، مسکین، کبرلی، اوغری، شهوتپرست و بونلر اوستنه‌ده ایسروکدر. تورك اوزینك آزیالق طبیعتیله وحشی و قاتلدر. تورك دینلرنك ایڭ توبانی، ایڭ عادیسی بولغان بر دین (دین اسلام) ایله متدین‌در. تورك کوب خاتون آلا، تورك خاتونغه ات شیکللی معامله ایته. تورکده عائله فکری، عائله حسی یوقدر. تورك اولا تورك بولغانغه و ایکنچی‌دن مسلمان بولغانغه کوره مملکت اداره ایته آلو، مدنیت‌نك ایڭ توبان درجه‌سینه بولسون یتشه آلو و کشی شیکللی یاشی آلو قابلیتندن قطعیا محرومدر. تورك، کوڭلگه کیلووی ممکن بولغان همه ناچارلقلرنی جامع‌در. پیه‌رلوتی، قلود فاررر شیکللی تورك محبلری شرقنك لطافت طبیعیه‌سینه، گوزه‌ل هواسینه، ماتور کوگینه مفتون بولغان شاعرلردر. آنلر تورکلرنی یاخشی قهوه پشره بلگانلکلری ایچون سویه‌لر. ذاتا تورکلرنك بار کبك هنرلریده شول‌غنه‌در. بلغارلرنك، یونانلرنك و قاره طاغ هم صربارنك صوغش وقتنده تورکلرگه ظلم ایتولری حقنده سویله‌نگان سوزلر طوغریدر. آلار عصرلردن بیرلی اوزارن ایزگان، بالالرن، قرداشلرن کیسکان آزیا وحشیلرینه، نیش شهرنده کشی باشندن مناره یاصاغان قاتللرگه اوزلرینك ایسکی وحشت و ظلم‌لرن قایتارودن باشقه بر نرسه اشله‌مه‌دیلر».

بو پروفیسور اوشبو سوزلرنی یوزلرچه، بلکه مکّلرچه خلق آلدننگ سویله‌گان وقتده شونده بر نیچه تورك شاکردلریده حاضر بولغانلر. آلار بوڭا البته خورلانغانلر. آچولانغانلر. لکن مجلسنی بر نرسه‌ده اشله‌مه‌گانلر، طاوش چغارماغانلر. طکلاب اوطورغانلر. صوڭندن بو پروفیسورنڭ اوزینه و دارالفنون مدیرینه کاغدلر یازوب پروتیست ایتکانلر. بونڭ نی ثمره‌سی کورلگاندر، ئلی‌گه معلوم توگل.

اوشبو واقعه موندن بلنو بلن، یوغاریده یازدغمچه، تورك استودینتلری دارالفنون‌گه جییلوب بو مسئله‌نی محاکمه ایتارگه قرار بیردیلر. لکن، معالتأسف بیك آز، بارلغی یوزگه یاقن کشی کیلگان، آلارنڭده بایتاغیسی دارالفنون طلبه‌سی توگل، اورتا و باشقه مکتبلر شاکردلری ایدی. استودینتلرنڭ معتبرانی و خطیبلری کیلمه‌گانلر. نطقلر بیك روحسز و صییق بولدی. مجلس روحسز اوتدی. شونڭ ایله برابر، اوشبو نرسه‌لرگه قرار بیردیلر:

۱) تورکیه معارف نظارتی تورکیه‌نڭ رسمی مکتبلرنده فرانسوز تلی اوقتونی بتروب آنڭ اورنینه نیمسچه اوقوتسون. ۲) حاضرگه قدر حکومت حسابندن فرانسیه‌غه اوقورغه یبارلگان شاکردلرنی آندن آلوب اسویچره‌گه وگیرمانیاغه یبارسون. ۳) تورك مکتبلرنده اوقتوچی فرانسوز معلملرنی اورنلرندن چغارسون.

حاضرگی کونده فرانسیه‌ده تورکیه حکومتی حسابندن اوقوچی عثمانلی شاکردلرینڭ مقداری مڭ‌گه یاقندر. تورکیه مکتبلرینڭ بارسنده‌ده دیه‌رلك فرانسوز تلی مجبوری اولوب، بوڭا هر درسدن آرتق وقت بیریله. شول سببلی اگر استودینتلرنڭ بو قرارن حکومت اعتبارغه آلسه بایتاق اهمیتلی اش بولورغه ممکن.

عبدالرشید افندی ابراهیم جنابلری بو مسئله حقنده «تصویر افکار»ده تورك استودینتلرن شدتلی‌رەك حرکتگه اوندەب بر مقاله باصدروب چغاردی. اول یوغارغی قرارلر اوستینه، تورکلرنی موندن صوڭ فرانسوزچه سویلشماسکه‌ده دعوت ایته و مقاله‌سنده: «اگر یاشارغه تله‌سه‌ك، عزت نفسمز، شان ملی‌مز باشقه‌لرنڭ پچراق آیاقلری آستنده طاپتالماسون دیسه‌ك، ایلك توبان ملتلردن صانالغان قطایلیلردن عبرت آلیق» دی. رشید افندینڭ یازووینه کوره، موندن دورت یل الوك یاپونیانڭ بر غزته‌سی فورموز آطه‌سی مسئله‌سنده قطایلیلرنی تحقیر ایتکاچ یاپون مکتبلرنده اوقوچی اون مڭ قدر قطای شاکردلری شوڭا پروتیست مقامنده بالاتفاق قوزغالغانلرده یاپونیانی طاشلاب کیته‌رگه قرار

بیرگانلر. ایکی اوچ کون اچنده همسیده قطای‌غه کیتار ایچون ناغازاکی‌گه جیولغانلر. یاپونیا حکومتی موندن متأثر بولوب، غزته‌دن تحقیرن کیری آلدرتقان و قطای شاکردلرینك یول مصرفلرن بیروب اوز حسابندن کیری قایتارغان ایکان. رشید افندی مقاله‌سینك آخرنده: «یاشارغه تله‌گان ملتلر اوزلرینك بارلقلرن شولای کورسه‌تەلر، یوقسه قوری سوز بلەن‌گنه توگل» دی.

شوشی استودینتلر جیولشندن صوك یوغاری مکتب معلملرندن ودارالفنون طلبه‌لرندن بعضیلری ایله کوریشوب بو خصوصده فکرلرن صوراشدم. بو پروتیست جیولشی نیچون بولای صییق، توسسز بولدی، یا بتونلەی یاصاماسقه کیرەك ایدی، یاصاغاچ شەب و روحلی ایتوب یاصارغه، تأثیر قالدررلق ایتارگه تیوش ایدی، بولای پچراتوب‌غنه قالو کوکلسز بولدی، دیدم. قایسیلری: «آدم سینده، باشقه اشلرمز بتدی‌ده ایندی شونك بلەن‌می ماتاشورغه قالدی» دیلر. قایسیلری: «دورت بیش حکومت بلەن صوغوشقانمز یتمه‌گانده آنك اوستنه طاغن فرانسیه حکومتن وآنك دوستی بولغان روسیه‌نی آچولاندروب باشمزغه طاغن یاکی بلالر چغارتبق‌منی؟» دیلر و بعض برلری ایسه آچقدن آچق: «اول فرانسوز پروفیسورینك تورکلر واسلامیت حقنده سویله‌گان سوزلرینك بیك کوب قسمی تمامیله طوغریدر، آنك قای یرینه پروتیست ایته‌سن، طوغری سوزلرگه پروتیست ایتوب آدم کولکیسی بولماقدن ایسه، سکوت ایتوب قالو عقللی‌راق بر اشدر، پروفیسورنك تورکلرگه «اوغری» دیب أیتووی‌گنه درست توگل، یوقسه قارت و یاش تورکلر حقنده‌غی سوزلری درستدر، دیلر.

بو فکرلرگه اوقوچیلرمز نیچك قارار، آنسن بلمیم. لکن، مین اوز طرفمدن بونلرنك برسیننده قوشولا آلمیم. شخصی وملی ناموسنی صاقلاو ومدافعه ایتو مسئله‌سنده مینمچه هیچ بر نرسه مانع بولورغه و بو عقده هیچ نرسه حسابقه آلنورغه ممکن توگلدر. آلتی توگل، اون ایکی حکومت بر یولی هجوم ایتسه‌لرده ناموسسزلقنی قبول ایتو جائز توگلدر. همده تورکلر و تورکیه طرفندن موندی مسئله‌لرده ایتلگان شدتلی پروتیست ایچون فرانسیه‌نك‌ده، روسیه‌نك‌ده صوغش باشلاو احتماللری قطعیا یوق، بلکه بو اش افکار عمومیه‌نك تورکلرگه حرمتن آرتدررغه‌غنه سبب بولور ایدی. اوز حیثیت و ناموسن صاقلی آلماوچیلرغه هر کمنك حقارت کوزی ایله قارارغه حقی باردر.

بزنك روسیه تاتارلری‌غنه‌ده، مدنیت و عرفان جهتنچه نی قدر توبان بولسه‌لرده، اوزلری اوستنه حقارت آتدرماسقه بتون کوچلری ایله طریشوب

یاتالر. نیمیرووویچ دانچینقونك اسلامیت‌گه تیگان مقاله یاکه عباره‌لری ایچون وقتیله شدتلی پروتیستلر یاصاب عفو اوتنورگه مجبور ایتدیلر «محمد اجماحی» دیگان اویوننی مسلمانلی شهرلرده اویناتماینچه شهردن شهرگه سوزه‌لر. بالقان صوغشی وقتنده اوقوچی یاشلریمز اسلامیت‌نی قاتناشدروب یورتولری ایچون روس غزته‌لرینه شدتلی پروتیستلر یازدیلر. بونلر بارسیده روح علامتی‌در. ملتده حیات و یاشارغه استعداد بارلغن کورسه‌ته طورغان علامت‌لردر.

اسلامیت‌گه ایتلگان حقارتنی رد ایتو برنچی درجه‌ده اولارق مقام خلافت وظیفه‌سی و آندن قالا همه مسلمان وظیفه‌سی‌در. شولای اوق تورکلك‌گه ایتلگان حقارتنی رد ایتو برنچی درجه‌ده، مستقل بولغان تورکیه و ایك مدنی بولغان عثمانلی تورکلری و آندن قالا عموم تورکلر وظیفه‌سیدر. بوگون فرانسیه‌ده بر پروفیسور بتون اسلامیت و تورکلك اوستنه شول قدر پچراقلر آتوب حقارت ایتسه و بونلر بارسیده شوب شوماغنه سکوب قالسه، ایرته‌گه باشقه بر مملکت‌نك، اوچنچی کون‌گه باشقه بر یرنك پروفیسورلری و غزته‌لری شولای حقارت ایتماسار دیب نیچك أیته‌سن.

«وقت»ده بز آلوکده تورکیه احوالی و عمومیتله مسلمانلرنك حاضرگی بارشلری حقنده مأیوسانه بر روشده یازا ایدك. مینم موندن یازوب طورغان مکتوب و مقاله‌لرمده مأیوسیتلی‌در. اوقوچیلرمزنك بونلردن خوشلانماولرنده بلمز. حتی، تورکیه‌گه بونك نی دشمانلغی بار ایکان، دیب ایسابله‌وچی صاف قلبلی کشیلرده بولنووی احتماللر.

لکن، یوغاریده بیان ایتلگان واقعه شیکللی بر چوق احوال باردر، که بزنی مأیوس ایته. کوکل کوتاررلك، امید آرتدررلق اشلر بیك آز کورینه، دها طوغروسی هیچ کورنمی. یوقسه مسلمانلرنك ترقی و سعادتن تله‌مه‌گان بر مسلمان و تورکلك‌گه حرمت ایتمه‌گان و آڭا خیرخواه بولماغان بر تورك بالاسی دنیاده بولوی مین تصور ایته آلمی من.

بر ملتنك اینته‌للگینتسیه‌سی اوزلرن ات ایتوب سوککان احمق و ادبسز بر فرانسوز پروفیسورن: «درست أیته، شولای شول» دیب طورسه‌لر؛ صالداتلری «بزنك وطنمز ادرنه، سلانیك، مناستیر ولایتلری توگل؛ بز قونیه‌لی، دیاربکرلی‌مز، اول ولایتلرنك کشیلری تله‌سه‌لر اوز وطنلرن اوزلری صاقلاسونلر» دیب طورسه‌لر و لوله بورغاس‌دن چتالجه‌غه قدر کیری چیگارگه امر بولغاچ سوینچلری یوزلرینه

چغوب: «اگر طاغن آنده مونده طوقتاتمایِنچه شول چتالجه‌غه قدروك یبارسه‌لر اوچ دورت کون آچ قالورغه بولسه‌ده توزه‌ر ایدك» دیسه‌لر؛ آفیتسرلری، حکومت باشینه اوزلری تله‌مه‌گان فرقه کیچو بله‌ن آوروغه صالشوب، یاکه استعفا ایتوب خدمتلرن طاشلی باشلاسه‌لر؛ صالداتغه قارالغان یاشلری عسکرلك خدمتندن قوتولور ایچون هر تورلی چاره‌لر أزله‌سه‌لر وقوتولوب قالغاچ «الحمد لله بر یل‌غه بولسه‌ده کیچکدردیار ئلی» دیسه‌لر؛ حالبوکه پاریژلرده، لوندونلرده اوقوچی میلیونیر مصر پرنسلری، یاخود روس دارالفنون شاگردلری اوز اختیارلری ایله کیلوب وهر تهلکه نی کوزگه آلوب صوغش میداننه آتلسه‌لر؛ اول ملت‌نك خاتونلری حقوق و حریتگه اوزلری قارشی طورسه‌لر و اجنبی دورت مسلمه‌نك تشویقی ایله قوزغالوب ایکی مرتبه جیولغاندن صوك طارالوب بر برسینك غیبتنه کرشسه‌لر، «آمان مونده هواده آچق آرباده اورامده نیچك یوررگه کیره‌ك» دیه‌رلك درجه‌ده نازك و کبار بولسه‌لر؛ اول ملتنك بایلری حکومتگه شوندی آور وقتلرده خیرچی صدقه‌سی قدرده اعانت ایتمایِنچه آقچه‌لرن و بتون قیمتدار نرسه‌لرن اجنبی بانقه‌لرینه، اجنبی اسقلادلرینه طوترغه آشقسه‌لر؛ وطننك شوندی تهلکه‌لی وقتنده اول ملتنك ایك الوغلرندن بولغان کامل پاشالر، سابق شیخ‌الاسلام جمال‌الدین، نورادونگیان افندیلر، شریف، رشید عبدالرحمن پاشالر چیتکه قاچوب کیتسه‌لر و مصرغه جییلوب عرب خلیفه‌لگی تأسیس ایتو، سوریه، یمن، بغداد، مکه، مدینه‌لرنی شونده قوشو حقنده انگلتره ایکمگنه مای سورتسه‌لر نیچك ایتوب کوگل کوتاریلورگه کیره‌ك، نیچك ایتوب مأیوس بولماسقه کیره‌ك؟

درست، بونلر منگولك صفتلر توگل. بارسیده اوزگاررگه، توزه‌لورگه ممکن؛ لکن، یاوروپا مدنیتی، یاوروپانك فعالیت اقتصادیه‌سی دریا شیکللی طاشوب کیله. توزه‌لگاننی کوتوب طورمی. چرك چارق نی قدر نرسه‌لر بار ایسه همه‌سن‌ده سبروب یووب آلوب کیته. مونه شونك ایچون‌ده مأیوسیت کیله. شونك ایچون‌ده قورقیلادر. تونس، جزائر، فاس، ایران، طرابلس غرب بونلر بارسیده کوز آلدمزده أروب؛ یوغالوب کیتدیلر. تورکیه‌نك‌ده آنلر کیتکان یولدن کیتماوی ایچون آنلردن فوق‌العاده زور باشقه‌لغی بولورغه کیره‌ك. حالبوکه، مع‌التأسف، تورکیه‌نك آنلرغه قاراغانده باشقه‌لغی اول قدر زور توگل، تورکلر فکر و روح جهتنچه آنلرغه بیك یاقندرلر، که قورقنچ‌نك ایك مهم نقطه‌سی‌ده، مینمچه، شولدر.

۱۳ فیورال.

٥٦

« اتحاد ترقی » حکومتینه قارشو اختلال

حاضرگی «اتحاد ترقی» حکومتینه قارشی یاکی بر اختلال حاضرله‌نگانلگی حقنده بر نیچه کونلردن بیرلی قولاقدن قولاقغه سوزلر یوری هم شونك درست‌لگنه بعض بر علامتلرده کورلگالی باشلادی: بیك یش یش‌غنه پره‌نس صباح‌الدین بك‌نك اسمی ذکر ایتله؛ حکومتدن اوزلرینه زور زورغنه اورنلر صوراب‌ده آلا آلماغان کشیلرنك صباح‌الدین بك ایله باروب کورشکانلکلری آکلاشیلا ایدی. صباح‌الدین بك و آنك دوستلری حاضرگی حکومت‌نك هیچ بر اشینه قاتناشمیلر، مجلسلرگه و کیکاشلرگه چاقرلسه‌لرده کیلمیلر ایدی. شول سببلی، الیکتریك چبغی‌نك بر اوچی «اتحاد ترقی» چیلرده ایسه ایکنچی اوچی صباح‌الدین بك طرفنده اولدیغنی آکلاو و نی بولسه‌ده شول یاقدن یاکی واقعه‌لر کوتو ممکن ایدی. گرچه، «اتحاد ترقی» چیلرنك ایك بیوك و ایك اساسلی مخالفلری کامل پاشا ایکانلگی معلوم ایسه‌ده، حاضرنده آنك مصرده، یالگز «اتحاد ترقی» چیلرنك گنه توگل، بلکه بتون تورکیه‌نك یازمشی حقنده پلان وپرایکتلر توزو برله‌ن مشغول بولغانلغی معلوم‌در.

آلنغان خصوصی خبرلرگه کوره، انگلتره‌دن الهام آلا طورغان کامل پاشا و کامپانیه‌سی، بوندن صوك تورکیه‌نك مستقل صورتده یاشی آلمایه‌چغنه اشانوب، خلافتنی عربلرگه کوچررگه؛ بتون عربلرنی بر اداره‌گه جیوب، انگلتره حمایه‌سنده «مستقل» بر عرب حکومتی تأسیس ایتارگه و ارمنیلر ایله کوردلر آیرلغاندن صوك (چونکه بونلرنك آیریلاچقلری و روسیه حمایه‌سینه کره‌چکلری احتمال طوتولادر) بیك آز قالغان تورکلرنی داخلا مستقل بر حکومت ایتوب شول عرب حکومتینه قوشارغه، ـ آوستریا وینگریاگه اوخشاولیراق بر نرسه یاصارغه حاضرله‌نمکده‌درلر. شوشی حقده سویله‌شور ایچون حاضرنده مصرده زور کیکاش مجلسلری یاصالمقده، آنده سوریه، الجزیره‌دن، یمن‌دن، حضرموت‌دن، عمان‌دن وکیللر، معتبر شیخلر و قبیله رئیسلری جیولمقده‌در. یالگز حاضرگه قدر بو فکرگه سنوسی‌لرگنه قوشلمی و وکیل یبارمی طورالر ایکان. (آنك وکیللری حاضرنده استانبولده‌در).

کامل پاشا شوندی زور پلانلر ایله مشغول بولغانلغی ایچون ، اتحاد ترقی‌نی قاقشاتا طورو و ممکن بولسه بالطه چابوب اوزن آودارو وظیفه‌سی باش قاماندیرنك اوزینه توگل ، بلکه آننك معاونلرینه طاپشرلغان ایکان. شول سببلی اتحاد ترقی چیلرگه قارشی صوزولغان برنچی سونگونك اوچی استانبولنك اوزنده، بوغاز اچنده پره‌نس صباح الدین بك نك دۋاریسندن کورندی. شویله‌که: یاشرون بر کامیتیت اختلال چغاروب حاضرگی حکومتنی توشوررگه ، حاضرگی مینیسترلرنی و اتحاد ترقی باشلقلرن توقیف ایتارگه و بارسن‌ده بر پراخودغه تویاب قایده بولسه‌ده یبارر گه قرار بیروب ، اشکه باشلارغه طورغانده‌غنه سرلری میدان‌غه چغوب حکومت طرفندن اوزلری توقیف ایتلدیلر.

کیچه کیچ برله‌ن بو تنتولر، توقیفلر خبری آوزدن آوزغه شهرده طارالغان ایدی. بوگون ایرته بله‌ن (۱۷ فیورالده) حکومت بو حقده یاخشوق مفصل صورتده رسمی معلومات نشر ایتدی. حکومت‌نك نشر ایتکان معلوماتینه کوره، پره‌نس صباح الدین بك‌نك سیکره‌تاری سطوت لطفی بك ایله ارضروملی صدقی، مصطفی و صفی و «تفیض» مکتبی شاکردلرندن حسن وسعید افندیلر و باشقه بر نیچه کشیلردن عبارت بر هیئت یاصالغان. بو هیئت ۱۸نچی فیورالده باب عالی یاننده بر نمایش یاصارغه ، حاضرگی حکومت‌نك طوتقان سیاستی ضررلی ایکانلگن سویله‌رگه و اهالی‌گه هم عسکرگه خطاب قیلوب باصدرلغان پراقلاماتسیه طاراتورغه قرار بیرگان. پراقلاماتسیه‌نی بك اوغلنده «آنا طولی» اسمنده بر گریك مطبعه‌سنده باصدرغانلر. ایران اختلالچیلرندن محمدعلی اسملی بره‌وگه بومبالر زاکازات ایتکانلر. باب عالی‌نك و اطرافی‌نك پلانلرن یاصاب کسه‌لرینه قویغانلر. «اتحاد ترقی» جمعیتنه منسوب اهمیتلی‌ره‌ك آدملرنك اسپیسقه‌لرن توزوب ، فاتیرلرن یازوب آلغانلر. حاضرگی مینیسترلرنی توشوروب عدم مرکزیت طرفداری بولغان کشیلردن یاڭا هیئت وکلا یاصاتور ایچون سلطان‌غه مراجعت ایتارگه قرار بیرگانلر.

حکومت وقتیله بونلرنك حرکتلرن سیزوب طورغان. شول سببلی پالیتسه پراقلاماتسیه باصلغان مطبعه‌نی و مطبعه ایه‌سینك ایوون تنتوب پراقلاماتسیه‌لرنی قولغه توشورگان ، ایه‌سی قاچوب اولگورگان. شول سببلی آنی توقیف ایتمی قالغانلر. صڭره پره‌نس صباح الدین بك‌نك دۋاریسنده لطفی‌نك فاتیرن تنتوگانلر. اوزی قاچوب اولگورگان. بارلغی یکرمی - اوتوز یرده تنتو بولوب، بومبا یاصاوچی ایرانلی‌نی وهیئت‌گه داخل بولغان برنیچه کشیلرنی طوتقانلر. بایتاقلری قاچقانلر.

حکومت بو طوتولغان اختلالچیلرنڭ دیوان حرب محکمه‌سینه تسلیم ایتله‌چکلرن اعلان ایتدی.

ایندی بو واقعه‌گه خلق‌نڭ نیچك قاراوینه کیله‌چك بولسه‌ق: بوگا بره‌ونك‌ده آیسی کیتمه‌دی. بولووی هر کون احتمال طوتولغان بر اش دیب گنه قارادیلر. موندە خلق آندی واقعه‌لرگه اوگره‌نب بتکانلر، خصوصا اتحاد ترقی حکومتی‌نڭ صوغشنی قازانا آلمایه‌چغینی، ادرنه‌نی وآطه‌لرنی قوتقاررغه قولندن کیلمایه‌چگنی، نغتوب صوغوشاسی یرده صلح باشلاوینی و بورچقه آقچه طابا آلماوینی کورگاچ آندن خلقنڭ اخلاصی قایتورغه باشلاغان ایدی. اتحاد ترقی چیلرنڭ صوڭغی کونلرده اوز آرالرنده‌ده بعض بر بولوطلر کورینه باشلاوی آنلرنڭ مخالفلرینه بیگره‌ك جسارت بیرگان بولسه کیره‌ك هم بو اتحاد ترقی علیهنده‌گی حرکت‌نڭ کیتکان صاین آرتا بارا‌چغنده شبهه یوق؛ آنلرنڭ، حکومتنی اوز قوللرنده اوزاق طوتا آلولری ایسه بیك شبهه لیدر.

بو حاضرگی حرکت‌ده پره‌نس صباح‌الدین بك‌نڭ اوزینڭ دخلی بولوب بولماغانلغی معلوم توگل‌در. خلق آنڭ اوزینڭ‌ده دخلی وهیچ بولماسه خبری بار دیب اعتقاد ایته. اما، حکومت بو حرکت‌نڭ اهمیتن کیمتور ایچون، آنڭ دخلی یوق، بو اش باری اعتبارسز، «بوش ققالی» بر نیچه کشیلرنڭ «عقلسز حرکتلری» دیب گنه کورسه‌ترگه تلی.

بو اختلالنی یاصارغه تله‌وچیلرنڭ فکرنچه، گویا حکومت باشینه، عدم مرکزیت طرفداری بولغان کشیلر کیترلسه ادرنه‌نی اوز آلدینه بی‌طرف بر اداره یاصاب صوغشنی طوقتاترغه ممکن و اول وقت بورچقه ۵۰ میلیون آقچه‌ده طابلاچغی کوتوله ایکان.

هر نه ایسه، موندن صوڭ تورکیه‌ده موندی اشلر یش بولورغه ممکن. مملکت‌نڭ سلامت‌لك‌گه چغاریلووی چیتن بر اش بولغانلغن آڭلاسه‌لرده کینه مونی اقرار ایته‌سیلری کیلمی. بعضیلری اوز فکرلرنچه، موافق کورلگان صوڭ تدبیرلرگه یابشوب قارارغه لزوم کوره‌لر. بعضیلری ایسه شخصی منفعت‌لری ایچون اجنبی اینتریغه‌لرینه آلت بولالر. اما چروب توبی تیشلگان کیمه‌ اچنده‌گی کشیلرنڭ اوز آرا طارتشو، طالاشو، صوغشولرینه قاراب طورمی باتقان صاین باتا بارا.

مسلمان دنیاسی عجایب‌در. اش اوز قوللرنده وقتده آنلر آراسنده دائما اختلاف، نزاع، بر برن آکلاماوچیلق‌لر بولا. چیت‌لر اداره‌سینه کردیمی

بونلر بارسیده بته، طنچلانالر و بیك راحتگنه یاشارغه باشـلیلر. ایسکی خانلقلر، سلطانلقلر، حاضرگی ایران و فاسلر بارسیده بوگا شاهددر. شونك ایچون تورکلر آراسندهده: «بز اجنبی ادارهسینه کرمایـنچه طوروب راحت ایته آلاچق توگلمز، اوز اوزلـگمزدن آدم بولا آلمیمز» دیگان اعتقاد کیتکان صاین کوچهیه بارا. بر یاقدن شونك ایچون وایکنچی یاقدن محال کبك بر نرسه ایله ماتاشو بولغانلغی ایچون اوزلرینك وطن و استقلاللرن قوتقاروب قالدرو حقنده بیك کوبلری اصلا فداکارلق کورسهتمیلر. فداکارلق کورسهتوچیلر، دین غیرتی برلن یوروچی توبان و اورتا صنفلردر. یوغاری صنفلر ایسه وقوعی محقق بولغان نتیجهنك تیزرهك بولوون آرتق کورهلر.

۱۷ فیورال.

٥٧

هوالر و صوغش. ملی مال استعمال ایتو جمعیتی. غیر منقول ملکلر.

شهرده طنچلق. اختلال چغاررغه تلهوچیلرنك کوبسن طوتوب یابدیلر. تفتیش دوام ایته. اول حقده مونده باشقهچه معلومات یوق. خلق اول واقعهگه کوب اهمیت بیرمهدی.

بو کونلرده مونده جیل، یاگغور، قار، بوران بولدی. بر نیچه کونلردن بیرلی هوالر بیك ناچار. استانبولغه نسبتا کوبکنه قار یاودی. اوچ دورت کون بار ایندی بتمی طورا. هر طرف آب آق قار آستنده. مونده عادتده قار یاوسهده برهر کوندن أریب بته طورغان ایدی. زور اورامرنی هر کون کورهب طازارتا طورالر.

صووق و قارغه کوره بایتاق کیبتلر آچلمی قالا. آچلسهده آزغنه طورالرده یابوب کرهلر. کیبتلرنك بارسندهده ایشك یوق. اورامغه طابا یاقلری بتونلهی آچقدر. شول سببلی آنده طوررغه اوشیلر هم کیبتگه قار بورانی طولا.

مونده هوادا البته صوغشده یوق، هم بو قارلر أریته باشلاغاچده نیزگنه زور صوغشلر بولماسدر. مونده قاردن صوك آیاق آستی پچراق بولوب یوررگه اوکایسز بولاچق؛ صولار طاشوب حرکتگه مانع بولاچق. کیبوب بتارگه آطنهلر کیرهك، همده اول کیبوب بتکانچه یاکیدن یاوب پچراتا طوراچقدر.

هر نه قدر حاضرگی حکومت طرفداری غزته‌لر صوغشنی دوام ایتدرو، صلح یاصاماو طرفن قوتله‌ب یازوب طورسه‌لرده، بو کونلرده صلح مسئله‌سینك یاخشوق آلغا کیتکانلگی بلنه باشلادی. آکلاشلیغینه کوره، حکومت ادرنه‌دن واز کیچه‌رگه، آطه‌لر مسئله‌سن یاوروپالیلر قاراوینه قالدررغه راضی بولا. تیك شوکا مقابل تورکیه ــ بلغاریا حدودی‌نڭ بلغاریا تکلیف ایتکان مدیه ــ رودوستودن توگل، بلکه ایگنه‌بورنی ــ اینوس‌دن یاصالوون طلب ایته. تضمینات حربیه توله‌رگه راضی بوله‌ی. هر نیچك بولسه‌ده اوزاقلامی صلح‌غه بر اساس یاصالوب، صوغش طوقتالووی یاقن احتمال طوتولادر.

مدافعهٔ ملیه جمعیتی اولگیچه اشنده دوام ایته. عسکر و کوکللی‌لر یبار-یلوب طورا. انور بك‌نڭ یاره‌لانو خبری درست توگل. بو کونلرده ایکی اوچ مرتبه استانبول‌غه قایتوب کیتدی.

بر قسم ضیالی تورکلر «ملی مال استعمال ایتو جمعیتی» آدلی بر جمعیت یاصارغه طریشه‌لر. ایکی مرتبه جیولشلری بولدی. جیولشقه تورکیه‌نڭ زور اقتصاد عالملری و معلملری، محرر و سائر متفکرینی قاتناشدی. جمعیت تورکلرنی تورکیه‌نڭ اوزنده چغا و اشله‌نه طورغان ماللرنی استعمال‌گه اوگره‌تماکچی بولا. بو جمعیت‌نڭ حاضر نظامنامه‌سن تیکشره‌لر. شعبه‌لرن ولایتلرده‌ده آچارغه فرض ایته‌لر. بو اش مهم اقتصادی و سیاسی مسئله‌لرگه تعلق ایتدگندن، خصوصا تورکیه‌نڭ اوزنده اشله‌نوچی نرسه بیك آز بولدیغندن بو جمعیتنی آچو مسئله‌سن صوغش بتکانچه کیچکدروب طورونی معقول کوروچیلرده بار. بعضیلری ایسه حاضروك آچونی تیوش طابالر.

نیچك بولوب قالور. لکن بو اشنڭ اچنده زور سوداگر، فابریق وزاووده‌لری بولماغانلقدن، مسئله‌نڭ جدی و دواملی روشده قویلووی شبهه‌لی و حاضرگه قدر یاصالغان ئلله نی قدر جمعیتلر شیکللی بر نیچه جیولشلردن صوڭ بونڭده طبیعی روشده سونووی بیك احتمالدر. تورکیه و تورکلر یاوروپانڭ امور اقتصادیه‌سینه شول قدر نق باغلانمشلردر، که بونلرنی آندن قوتقارو ایچون فوق‌العاده زور قوتلر، بیك دواملی ثباتلرغه احتیاج باردر. بو صفتلر ایسه مع التأسف بزنڭ شرق خلقنده بیك آزدر.

مونده یورت، یر شیکللی غیر منقول ملکلرنڭ حدودلری و نظام قاشنده رسما کم‌گه عائد بولغانلقلری فوق العاده چوالچقدر. بزده‌گی شیکللی ناتاریوس غه باروب یازیشوب بر یورت، یاکه یر آلو و شوندن صوڭ شونی تمام اوزگنکی

ایتوب راحتله‌نوب طورو ممکن توگل. اول یورت، یاکه یر حقنده صوگندن ئلله نیندی دعوالر قوزغالا، آنك بر آزی وقف ملکی، صبیلر ملکی، ئلله نیندی وارثلر حقی ایکانلگی، حدودی آلای توگل، ایکنچی تورلی ایکانلگی حقنده بتماس توکانماس دعوالر قوزغالا. شول سببلی مونده یورت، یرلرنی بانقه‌لرغه زالوغغه صالوب آقچه‌ده آلوب بولمی، ملکلرنك بهالری طوغری تعیین ایتلمه‌گانگه کوره، زالوغ آلو حقنده‌ده کوب خطالر و اوگایسزلقلر بولا ایکان. بو حال استانبولنك اوزنده‌گنه توگل، بتون ولایتلرده‌ده شولایدر.

حاضر مونه حکومت شوشی مسئله‌نی ره‌تکه صالور ایچون یاکی نظام چغاردی. کوچمی طورغان ملکلرنی بارلاب، چیکلرن و کمنکی ایکانلکلرن تیکشره‌چکلر، بهالرن تخمین ایتوب حق قویاچقلر. صوگره ایه‌لرینه قوپچی کرپیوستلر بیریله‌چك، شوندن صوك دعوالر، اختلافلر بتارگه تیوش هم اول وقت ملك ایه‌لری اوز ملکلرن صاتارغه، بانقه‌لرغه زالوغغه صالوب آقچه‌لر آلورغه و شول واسطه ایله ملکلرن اصلاح ایتارگه‌ده ممکن بولاچقدر.

لکن، بو مسئله مونده فوق‌العاده چوالچق و بیك کوب تورلی نرسه‌لرگه تعلقلی بولوب کیلگندن مونی باشقاروب چغو، خیلی اوزون وقتلرغه توقف ایته‌چکدر.

۱۹ نچی فیورال.

۵۸

موسی کاظم افندی یاننده

استانبولنك مشهور و آچق فکرلی علماسندن بریسی موسی کاظم افندیدر. بو ذات اولگی «اتحاد ترقی» حکومتی وقتنده شیخ الاسلام بولوب طورغان ایدی. حاضرنده مجلس اعیان اعضاسندندر. برنیچه یرلرده درس اوقوتا. نشر ایتلگان برنیچه اثرلری بار. سیاسی مسلکی «اتحاد ترقی»چیدر.

دین و اعتقاد مسئله‌لرنده مقلدلك ایتمه‌گان و خدای بیرگان عقل بویونچه ایسابلوب اوز باشلرندن یاکی فکرلر چغاروب أیتکان کشیلرنك دورتسینه مجتهد اسمی بیرو و قالغانلرینه کافر، مبتدع، معتزله، دهری، دینسز دیو مسلمانلر آراسنده ایسکی‌دن بیرلی عادت بولوب کیلگانلکدن، بو اصطلاحلرنی یاکی

زمان‌غه تطبیق ایله استانبولده موسی کاظم افندیگه‌ده «ماصون» دیب یوروته‌لر. چونکه اول تقلیدنی فرض، اجتهادنی حرام دیب بلمی و «نقل ایله عقل قارشی کیلگانده، عقل ترجیح ایتلور، نقل تأویل‌اولنور» دیگان قاعده‌نی تلدن‌أیتوب قالوغنه کافی توگل، آنی عمل‌گه قویارغه‌ده تیوش، دیب‌اعتقاد ایته ایکان. مونه شونك ایچون‌ده فکرلری بوروں آستلوندن اوتمه‌گان، «قیل، قال» دریالرینه بوولغان خواجه‌لر و هیچ بر نرسه‌دن خبرلری اولمادیغی حالده علمادن آرتق «دین صاقلاو» قایغوسنده بولغان عوام، موسی کاظم افندینی «ماصون» یاصاوده اوزلرنچه هیچ مشکلات کورمیلر ایکان.

درست، بعض بره‌ولر شیخ‌الاسلام وقتنده موسی کاظم افندیگه ماصونلق اسناد ایتوب، بو فکرنی مسلمانلر آراسینه باشلاب طاراتوچی کشی انگلتره سفارتخانه‌سینك ترجمانی مشهور «فیچ موریس» بولدی، چونکه‌اول «اتحاد ترقی» جمعیتی‌نك مسلمانلر آراسنده آبروین بتروب، «اوزلرینك» کامل پاشاسن اش باشینه مندررگه‌طرشدی، دیلر. بولدیسه بولور، مونك‌غی خریستیانلرنك وخصوصا اجنبی ترجمانلر فلانلرنك مسلمانلرغه اوزدینلرن «یاخشی صاقلاو» حقنك یوللر کورسه‌توب «خیر خواهلقلر» ایتکانلکلری نادر توگلدر. مسلمانلر بو «خیر خواهلقلر»نك نیچون ایتلگانلگن کوب تیکشروب طوررغه لزوم کورمیلر. «ماصونلق» مهرن باصوغه و بتون ملت ایچون مدار افتخار اولاچق بر کشینی چیت‌گه تیبوگه آشغا توشه‌لر. بو حال مونده‌غنه توگل، مسلمانلق دنیاسینك هر طرفنده‌ده شولایدر. وقتیله مرجانیلرنی، قورصاویلرنی معتزله، مبتدع یاصاب کیلگان روسیه مسلمانلرینك حاضرنك ضیاء الدین الکمالی‌لرنی، موسی بیگییف‌لرنی تکفیر ایتارگه طریشولری بزنکیلرنك‌ده باشقه‌لردن قالشماغانلغینه دلیلدر. شول قدریسی بارکه، بو تکفیرچیلر بزده‌گی شیکللی مونده‌ده آز و اهمیتسز بر قسم خلقدر. بزده موسی بیگییف‌نی تقدیر ایتوچیلر کوب بولغانلغی شیکللی، مونك‌ده موسی کاظم‌نی تقدیر ایتوچیلر بیك کوبدر. ذاتا، مرحوم شیخ جمال‌الدین افغانی حضرتلری: «عوام طرفندن تکفیر ایتلمه‌گان کشی، خواص‌نك تحقیرینه مستحقدر» دیه ایدی.

موسی کاظم افندی ایله اوزونراق سویله‌شورگه و بعض بر خصوصلرده فکرلرن طکلارغه تله‌ب ألوکنن مساعده‌سن صورادم. برجمعه کوننی، جمعه‌غه قدر وقت تعیین ایتدی. اول کون بوش بولا ایکان. دارالفنون طلبه‌سندن عبدالرحمن افندی عبدالرحیم ایله بز آنك آق سرایده‌غی قوناغینه ایرته

ساعت ۹ ده باردق . بزنی بر بولمه‌گه کرتب اوطورتدیلر . بولمه‌ده‌اوستال فلان یوق . دیوار بویلرینه اورندقلر ، بر یاقغه دیوان قویلغان . دیوان اوستنده برنیچه تورکچه غزته‌لر چوالوب یاتا ، شونلر یاننده بزنك موسی‌افندینك «خلق نظرینه بر قاچ مسئله» رساله‌سی طورا .

سابق شیخ الاسلام موسی کاظم افندی .

تیمر پیچ‌گه یاغلغان . چاتر چوتر یانا . بولمه جلی . استینالرده ئللە نیندی دعالر ، شعرلر ، صلواتلر یازغان لوحه‌لر آصلغان . دیواننك بر چیتنده صووق وقتده صرتقه صالوب اوطورا طورغان کچکنه بر طون طورا . ایشك یاننده قومودنك اوستنده کوزگی وآنك یاننده بر صارت کله‌پوشی بار .

آزغنه طورغاچ‌ده سیکز طوقز یاشلرنده کچکنه بر قز قهوه‌لر کیتردی . اول‌ده بولمادی ایشکدن ، جبه‌لی - چالمالی بر خواجه کیلوب کروب بزنك یانغه اوطوردی .

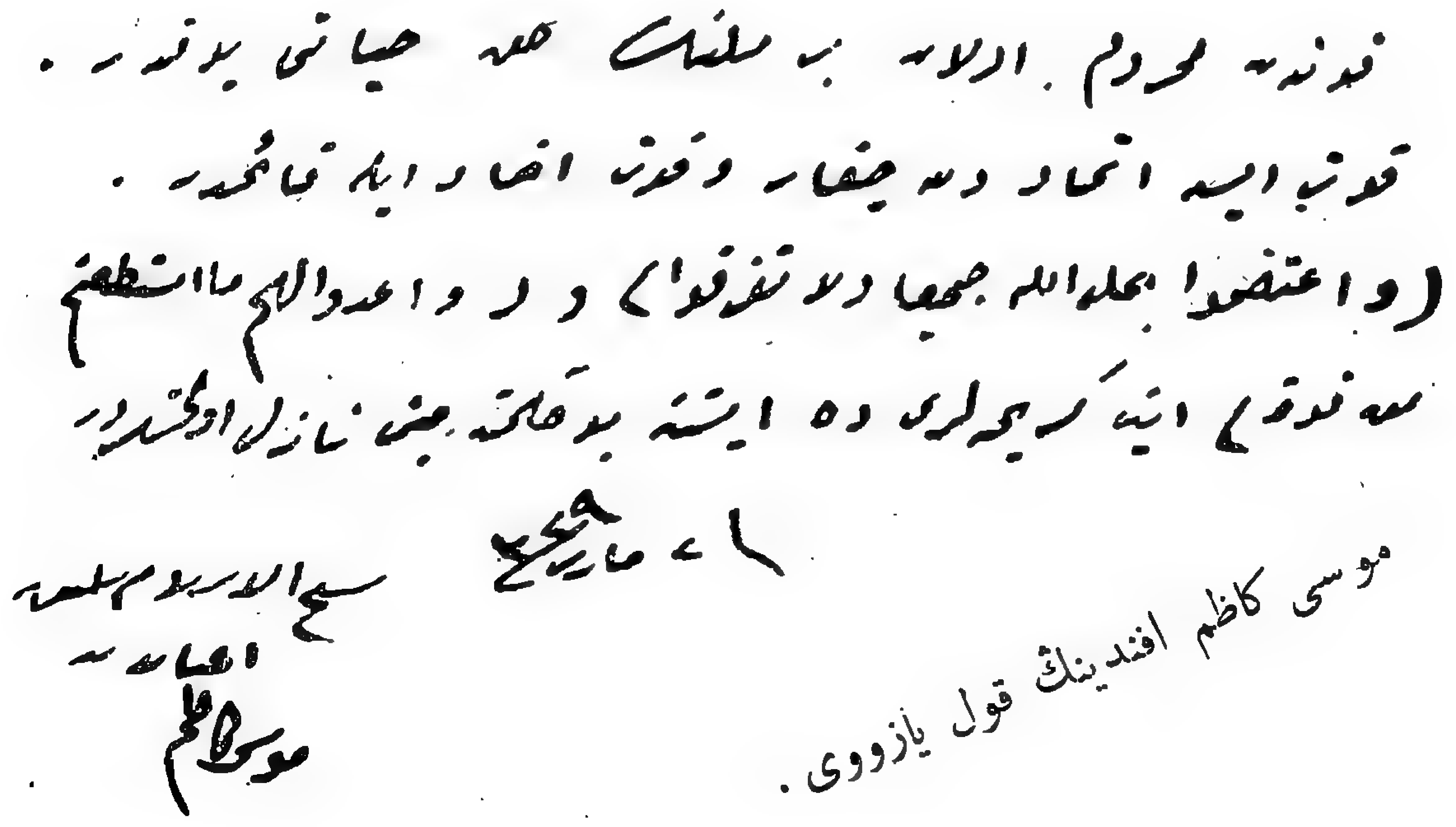
قدنده محروم الولان بر ملتك حقه حیاتی یوقدر .
قوتی ایسه اتحاد ده حیقار وقوت اتحاد ایله قائمدر .
(واعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا) و ر واعدوا لهم ما استطعتم
من قوة) آیه کریمه‌لری ده ایشته بو حقیقته حیثنان نازل اولمشلردر
۱۷ مارت
شیخ الاسلام سابقه
موسی کاظم

موسی کاظم افندینك قول یازووی .

سلاملاشدق . هوادن ، اوته‌دن بیرودن سویله‌شه باشلادق . بزنك روسیه‌لی ایکانلکنی بلگاچ : « بو ایرانده‌ده بایتاق مسلمان بار ، اما بونلرده عجایب بر خلقدر ، اوز آلدینه بر فکر برله‌ن یاشیلر ، باشقه مسلمانلرایله حسن

مناسبت تأسيس ايتارگه وطانشورغه هيچ طرشميلر، اوزلرينه مخصوص برمذهب طوتالر، اسلاميت‌نڭ مبدأ و منبعی اولان مكه‌ده، مشروع دورت مذهبنڭ نماينده‌لری بار، حالبوكه بونلرنڭ بيت آندی نرسه‌لريده يوق» ديدی.

شول آراده بولمه‌مزگه طاغن برخواجه كيلوب كردی. موسی كاظم افندی يوق ئلی.

اوزاق‌ده اوتمه‌دی، موسی كاظم افندی اوزيده كيلوب كردی. باشنده چالما، اوستنده جبه فورماسنده تگلگان كيڭ طون. صاچ صقاللری آغارا باشلاغان. قصقه‌راق بويلی بر ذات‌در.

تورده‌گی قريسلاغه كيلوب اوطوردی. خواجه‌لر آنڭ قوللرن اوبوب كورشديلر. اوطوروشوب سلاملاشقاندن صوڭ موسی كاظم افندی «خلق نظرينه» رساله‌سن كورسه‌تب:

ــ سزنڭ موسی افنديڭ كتابن اوقوب ياتام ئلی، ديدی.

ــ نيچك طابديكز؟ ديدم.

ــ گوزه‌ل، چوق ايی شيلر يازمش، ماشاء الله، چوق جسور بر ذاتدر بو موسی افندی، ديدی. آنڭ ايله طانشلغی بارلغن، كوريشولرن، آنڭ عالم، فاضل و متقی بر آدم ايكانلگن بيان ايتدی.

ــ باشقه اثرلرن‌ده مطالعه بيوردیگزمی؟ ديدم.

ــ يوق، باشقه‌لری قوليمه توشمه‌دی ئلی، آلدرترغه، كوررگه تليم، ديدی. آنڭ اثرلری استانبولده «زمان» كتبخانه‌سنده صاتلديغنی سويله‌دم.

سوزنی باشقه‌غه كوچروب موسی كاظم افنديگه:

ــ مرحوم احمد مدحت افندی ايله ايكگزنڭ برلكده قرآن‌غه تفسير يازمقده اولديغگزنی ايشتكان ايدكـ. شول اش نی حالده‌در؟ ديدم.

ــ طوغری، يازمقده ايدكـ هم اون جزء قدرسی تمام بولغان ايدی، لكن مملكت باشينه زور فلاكتلر كيلگاچ عقل و ذهنلريمز پريشان بولدی، علمی مسئله‌لر ايله شغللنرگه كوڭل طنچلغی قالمادی. شول سببلی اول اشمز طوقتالوب قالدی، مدحت افنديده مرحوم بولوب كيتدی، ديدی.

ــ شايد سز آنی اوزگز تمام ايتو نيتنده‌سگز، ديدم.

ــ شبهه‌سز، تمام ايتارگه طريشه‌چقمن، باخصوصكه، آنڭ مشكل بر قسمی تمام بولغان ايندی، ديدی.

سوز، مملكت‌نڭ حاضرگی احوالنه دائر باشلانغاچ موسی كاظم افندی ديدی:

ـ اگرده هر تورلی فداکارلقلرنی التزام ایتوب و حتی لزوم کورلسه ایکی یوز ملك کشی قروب بولسه‌ده روم ایلی قطعه‌مزنی قوتقارا آلماساق، مینم فکرمچه، کیله‌چکده بزنك ایچون مستقل یاشاونی امید ایتارگه اورن قالمیدر. بزنك عسکری ناموسمز بو قدرنق یمرلگاندن صوك، مملکتمزنك قالغان قسملرن بز نیندی قوتگه طایانوب صاقلی آلیق. بار کوچمز عسکردن عبارت ایدی. اول‌ده بو حالگه توشکاچ، دائما بزدن آیریلو قصدنده بولغان عربلر، ارمنیلر، کوردلر اوزرنده بزنك کوبمو نفوذمز قالور. شونك ایچون‌ده مینم فکرمچه ایك صوك درجه‌گه قدر فداکارلق کورسه‌تب روم ایلی قطعه‌سینك هیچ بولماسه بر قسمن قوتقارونی بز اوزمزگه حیات و ممات مسئله‌سی دیب بلورگه تیوشمز.

صوگره موسی کاظم افندی تورکیه‌ده‌گی ارمنی، روم، عرب، آرناود، کورد کبك تورلی قوملرنك اصل تورك خلقینه یاقنلاشورغه تله‌مه‌دیکلرینی، بالعکس کوب زمانلردن بیرلی هر قایوسی اوزلرینه مخصوص ملی خیاللر، آیریلو فکرلری طوتوب کیلدکلرینی، شول سببلی تورکلرنك آنلر ایله برله‌شه‌رك «حریت و ائتلاف» پارتیه‌سی یاصاولری، تورك خلقی و تورك منفعتی‌ایچون دهشتلی بر ضربه اوردیغنی، موندن صوك اگر مملکتگه آزمی کوبمی فائده ایتو ممکن بولسه آنی یالگز «اتحاد و ترقی» چیلردن‌گنه کوتارگه ممکن اولدیغنی سویله‌دی.

ـ صوغشنی دوام ایتدررگه حکومت‌نك مالیه جهتی مساعد بولورمی ایکان صوك؟ دیدم. بوڭا قارشی موسی کاظم افندی:

ـ هیچ شبهه‌سز بولور؛ چونکه آناطولی خلقی عسکر ایچون کیره‌کلی نرسه‌لرنك بارسن‌ده یباروب طورالر: آت بیره‌لر، صالام، پچان، آرپا بیره‌لر، اوزلری کوڭللی بولوب یازیلالر، شولای بولغاچ آقچه‌غه اول قدر زور احتیاجلك یوق؛ آناطولی‌دن اعانه طریقیله کیلگان ئلله نیچاقلی آتلر بار، یازلغان کوڭللی‌لر بار. اوزلرن صوغش یرینه یباریلورگه احتیاج یوقلقدن نوبت کوتوب طورالر. مونه شولارنی طوتارغه‌ده یبارر‌گه و صوغشنی نقلاب دوام ایتدررگه کیره‌ك، دی.

ـ بو اوتکان صوغشده جیڭلونك سببلرن نیلر دیب ایسابلیسز؟ دیه صورادم. بوڭا قارشی موسی کاظم افندی استهزائی بر روشده:

ـ نی بولسون، اوتکان کابینیت‌نك بالقان حکومتلری ایله اتفاقی‌در؛ چونکه صوغش باشلار آلدنده‌غنه بزنك کابینیت روم ایلنده‌گی ۱۲۰ ملك نظاملی عسکر

مزنی طاراتدی، اتحاد ترقی گه دشمنلق ایتار ایچون آنڭ طرفندن قویلغان همه مأمورلرنی صوغش آلدنده‌غنه آلماشدروب، دورت یلدن بیرلی حاضرلەنب کیلـگان ترتیبلرنی بوزدی؛ شول سببلی یوزەر واغون آزقلریمز دشمن قولیه کیچدی. اوزمزنڭ عسکرمز وآتلریمز آچلقدن قرلدیلر. ٦٥٠ طوبمز، ٢٥٠مڭ أور یا کی کیوممز دشمنلرغه تسلیم ایتلدی؛ ایسکی کابینیت، «اتحاد ترقی» چیلر بر نرسەده حاضرلمەگانلر دیب کورسەتر ایچون عسکرنی آچ یالانغاچ طوتا ایدی، دی.

سوز اوقو، مکتب و مدرسەلر اوزرینه آچلغاچ، مین:

ــ صوڭ سزنڭ شیکللی منور الافکار علما ایسکی عرب مدرسەلری شیکللی، دین و دنیا اوگرەته هم حمیتلی و فداکار آدملر یتشدره طورغان نمونەلك برەر مدرسه آچوب قارامیسزمی؟ دیدم. مینم بو سؤالم اوزرینه موسی کاظم افندی کوب نرسەلر سویلەدی. آنڭ بو سویلەگان نرسەلری اسلام مدرسەلرینڭ اصلاحی حقنده اهمیتلی فکرلرنی حاوی ایسەده تفصیلا یازارغه اورن مساعد بولمادیغندن خلاصەسن گنه یازوب اوتارگه مجبورمن.

موسی کاظم افندینڭ دیدگینه کوره: اول اوزی اسلام دنیاسینڭ تجدد و ترقیسینی مدرسەلرنڭ اصلاحنه بیك زیاده مربوط دیب بلە. شونڭ ایچون‌ده موندە حریت بولور بولماس اول مدرسەلر اصلاحی مسئلەسن قوزغاتقان. بوخصوصده دوقتور ناظم بك ایله سویلەشب نور عثمانیه قلوبنده علمادن عبارت بر کیڭاش مجلسی یاصاغانلر. اهلیتلی کشیلرنی شونده چاقروب مسئلەنی عرض قیلغانلر. پروغرام ولایحەلر توزو ایچون کامیسیەلر صایلارغه بولغانلر. لکن شول آراده، چاقرلماغان ایکی خواجه (راسخ و خالد افندیلر) کیلوب مجلس گه کررگه رخصت صوراغانلر و بزنڭ ده أیته چك سوزمز بار دیگانلر. رخصت ایتلگان. صڭره بونلر: «سز وضع قدیمنی بتررگه تلیسز، آرامزغه دینسزلك کرترگه سبب بولاچقسکز، مدرسەلرگه یا کی فنلر کرترگه لزوم یوقدر، آلار ایسکیچه قالورغه تیوشدر، صاف دینی کوینچه‌طورولری‌لازمدر» دیه طاوش کوتارگانلر. صڭره‌طش‌غه چققاچده مدرسەلر اصلاحنه قارشی آگیتاتسیه یاصاب افکار عمومیەنی چوالتقانلر. شول سببلی اول وقت بو اصلاحات مسئلەسی رەتلەب میدان‌غه قویولا آلمی قالغان. صڭره بو ایکی خواجه ٣١ مارت واقعەسنده «شریعت ایسترز» دیه میدان‌غه چققانلر. خالدی پارلامینت اچینه کروب مبعوثلرگه: طارالـڭز، بز شریعت استرز! دیه قچقرغان و آیاصوفیه میدانلرنده مشروطیت‌گه قارشی خلق‌غه

نطقلر ایراد ایتکان.

نهایت، موسی کاظم افندی اوزی شیخ‌الاسلام بولغاچ طاغن برنچی اش ایتوب مدرسه‌لر اصلاحن خاطرگه آلغان. بو خصوصده لائحه و پروغراملر توزو ایچون خواجه شوکتی، حلیم ثابت، سابق دیپوتات عبیدالله، خواجه فطین، علمای مشهوره‌دن نعیم بك وطاغن بر ایکی کشیدن‌عبارت‌برکامیسیه یاصالغان. بو کامیسیه مشیخت دائره‌سنده کونلرچه، هفته‌لرچه مشغول بولغان، فقط، بر فکرگه جیولا آلماغانلر. تورلیسی تورلی فکرده بولونغانلر. صکره موسی کاظم افندی اوزیده بونلر یانینه اوطوروب مشغول بولوب قاراغان. لـکن، فکرلرن برله‌شدره آلماغان. نهایت، هر قایوسینه‌ده: اول حالده هر قایوگز اوز فکرگزچه پروغرام ولائحه‌لرگزنی یازوب میکا بیریگزده، کامیسیه طارالسون، دیگان.

موسی کاظم افندی: فی الواقع بارسیده یازوب بیردیلر، هله حلیم ثابت افندی بتون اسباب موجبه‌سیله بر جلد کتاب قدر بر نرسه ترتیب ایتکان ایدی، دی. مونده شونی‌ده اَیتوب اُوتیم: خواجه شوکتی افندی استانبول مدرسه‌لرنده اکمال ایتکاننك صوڭنده گیرمانیاغه باروب ایکی اونیۋیرسیتیت‌نك علوم الهیه شعبه‌لرنده اوقوب قایتقان بر ذاتدر. اوزی بلهن کوریشوب سویله‌شدم. اورتا یاشلی بر خواجه، باشنده چالما، اوستنده جبه، فکری آچیق، اسلامیت‌گه محبتی زور، دینی فلسفه‌لردن تیره‌ن بحثلرگه کریشه، معتدل فکرلی بر ذاتدر. حاضرگی کونده استانبول مدرسه‌لرنده درس اوقوتا. بو کشی مدرسه‌لر اصلاحی حقنده اوزینك ترتیب ایتکان شول پروغرامن باصدروب چغارغان. بر نسخه‌سن میکا هدیه ایتدی. مونك پروغرامن موسی کاظم‌افندی‌ده بیك یاراتقان. لـکن کوب آقچه حاجت بولاچق، اول قدر آقچه طوتارغه حاضرگه بزنك قولدن کیلمایه‌چك ایدی، شول سببلی آنك پروغرامن قبول ایتوب بولمادی، دی.

کامیسیه‌نی طاراتقاندن صوڭ موسی کاظم افندی شیخ‌الاسلام وقتنده اوزینك مستشاری ایله کیڭاشوب بو پروغراملردن بر خلاصه چغارغانلر و شوڭا موافق باشده استانبولنك یکرمی مدرسه‌سن اصلاح ایتوب قارارغه بر لائحه توزوب مجلس مبعوثان‌غه کرتکانلر. قارالورغه نوبت یتمایینچه بو لائحه شونده قالغان. حاضرنده‌ده شونده یاتا ایکان. مجلس مبعوثان آچلغاچ قاچانده بولسه بر وقت دقت‌گه آلنورغه تیوشدر، دی.

مین موسی کاظم افندیگه:

ـ صوڭ سزنڭ وقف‌لر بیك کوب بیت، شونلرنڭ وارداتی بلەن بو مدرسەلرنی تأمین ایتارگه ممکن توگلمی؟ دیدم.

بوڭا قارشی اول میڭا دیدی:

ـ درست، وقفلرمز کوب. اما آنلرنڭ وارداتلرن بار دیسه‌ڭده یاری، یوق دیسه‌ڭده یاری. چونکه وقف‌نی اوزگارترگه یارامی دیگان فکرگه بناء، بونلرنڭ وارداتلری حاضرگی زمان‌غه نسبتا یوق حکمنده‌در؛ اگرده استفاده ایتلورگه تله‌نسه حاضرگیدن یوز مرتبه آرتق داخود آلورغه ممکن ایدی. مثلا: شهر اورتاسنده قالغان زیارتلر، تکیه‌لر، تماملە خریستیان محله‌سنده قالوب معطل و بوش یاتا طورغان مسجدلر بار. شول زیارتلردن برسن شهر امینی موندن ایکی یل اُلوك شهر طشینه کوچررگه و تیره‌سن گوزه‌ل احاطه ایتدروب، اچینه آغاچلر اوطورته‌رق باغچه یاصارغه تله‌دی. ایسکی زیارت اورنن ۱۵۰ ملك لیراغه صاتوب آلوچی بار ایدی. لکن، زیارتنی کوچرو یارامی دیگان فکرگه بناء، شونی اشله‌ب بولمادی. خرستیان محله‌سنده قالوب یەریلوب بتمکده و بوش یاتمقده اولان بر مسجدنی اوقاف اداره‌سی سوتدروب، آنڭ اورنینه داخودلی بر یورت صالماقچی بولدی وشونڭ وارداتندن مسجدگه احتیاج بولغان بر اورن‌غه شول واقف اسمندنوك یاکی بر مسجد صالماقچی بولدی. لکن، بوڭاده شرعا مساعده یوقلغی بیان ایتلدی. ایسکی زیارت شهر اورتاسنده جایلوب بوم بوش یاتا. اوستنده‌گی آغاچلر آراسنده کیچلری جییلوب اچه‌لر، هر تورلی فسق فسادلر اشله‌نه. اوستنده حیوانلر اوتلاب یوری. آتلر یاتا. یەروك ویقنتق منظره‌سی شهرگه چیرکین‌لك بیروب طورا. مسجد کیتکان صاین یەمریله بارا. تیره یاغی نجاست محلی بولغان. مونه بولار بارسیده درست، اما آلارنی اوزگارتب ترتیبگه قویو درست توگل! شولای بولغاچ اول وقفلردن نیچك فائده‌لاناسن، شهرنی نیچك اعمار ایته‌سن. وقف مسئله‌سی اقتضای زمان‌غه موافق حل ایتلمه‌گانده بزنڭ اسلام شهرلرینڭ اعمار ایتلولری بیك چیتن بولاچقدر.

صوڭره موسی کاظم افندی «عثمان دده» تربه‌سینڭ حکایه‌سن سویله‌دی. شهزاده باشی اورامن کیڭایتکاچ «عثمان دده» دیگان بر مرحومنڭ تربه‌سی اورامغه چغوب قالغان ایکان، شونی کوچرترگه هیچ کمنڭ جسارتی یتمه‌گان. شهر امینی داخلیه ناظرینه، داخلیه ناظری شونی کوچرترگه فتوا صورا‌ب شیخ الاسلام‌غه مراجعت ایتکان. اول وقت داخلیه ناظری طلعت بك، شیخ الاسلام شوشی موسی کاظم افندی بولغانلر. شیخ‌الاسلام فتوا بیررگه قورقغان. طلعت

بك گه: آنی بزدن صوراميچه‌غنه کوچره بیریگز، صوراسه‌گز فتوا بیره آلمامز، دیگان. طلعت بك بر تونده بلەن بر نیچه کشی آلوب بارغان‌ده تربه‌نی قازیتوب آلوب مسجد اچینه کومدروب قویغان ایرته‌ن طوروب‌قاراسه‌لر«عثمان دەده»نڭ تربه‌سی یوق. شوندن صوڭ، بو نی حال بولدی دیب شیخ‌الاسلامغه (موسی کاظم افندیگه) مراجعت ایتکانلر.

موسی کاظم افندی آلارغه: اگر عثمان دەده ایسان بولوبده آنڭ ایووی شولای اورام اورتاسنده قالسه آنی شونده طوتارلرمی ایدی، البته یوق. ایندی آنڭ روحسز جسدی یاتقان تربه‌نی نیچك ایتوب اورام اورتاسنده طوتسونلر. عثمان دەده بوڭا اوزیده راضی بولو احتمالی یوق‌در، دیه عقلی و نقلی دلیللر ایله اقناع ایتوب یبارگان.

مین:

ــ صوڭ موندی مسئله‌لر حقنده نیچون مقام مشیخت آیرم آچیق فتوالر بیروب احوالنی ایضاح ایتمی؟ نیچون اول اوزی عوام افکارینه قاراب، شوڭا حرمت ایتوب طورا؟ دیدم.

ــ بوندی نرسه‌لرنی آڭلارغه اهالی‌ده استعداد بولماغان مدتده مشیخت‌نڭ ظاهردن عدول ایتوب فتوا بیرووی اوڭایسزدر؛ فائده یرینه ضررنی موجب بولو احتمالی بار؛ هر نرسه‌نی‌ده فتوادن کوتوب طورماسقه، اشلی بیررگه کیره‌ك، دی.

موسی کاظم افندی ایله کوریشووم مینده بیك یاخشی تأثیر قالدردی. تیره‌ن علملی، کیڭ وحر فکرلی بولغانلغن آڭلادم. بر قصوری بار ایسه اول‌ده جسارت مدنیه‌سی یوقلغی‌در. اوزینڭ توشونگان فکرن آچقدن آچق سویله‌رگه ویازوب چغاررغه قورقا ایکان. مونی اوزینه‌ده أیتدم. جسور محمد عبده‌لرنڭ، شیخ جمال‌الدین‌لرنڭ فکرلری بو کونگی کوننی اسلام دنیاسنده قانات جایوب اوچقانلقلرن، اسملری هر یرده حرمت ایله یاد ایتلـگانلـکلرن ایسکه توشوردم.

ــ شولاین شولایده بیت، بزنڭ احوال ومحیطمز آڭا مساعد توگل، دیدی.

۲۰ نچی فیورال.

۵۹

صلح مسئله‌سینه نیچك قاریلر؟

استانبولنڭ هواسی‌ده سیاستی شیکللی تیز اوزگاروچاندر. بر نیچه کون دوام ایتکان قار، یاڭغور، بوران، صووق جیللردن صوڭ کیچه‌لی بوگونلی ایس کیتکچ ماتور کونلر باشلاندی. بتون استانبول مناره‌لری یاقطی قویاشنڭ نوری اچنده غرق بولوب طورالر. هوا جلی. غرادوس کوندز ۱۲—۱۳ درجه‌گه یته. باب عالی جاده‌سینه قاراغان ترزه‌م طوتروق آچق. طشدن، ایسنه‌ب طویماسلق درجه‌ده هیبت هوا کره. یاز ایسلری کیله. بتون خلق اورام‌لرغه توگل‌گان. یورومیلر، عادتا یوزه‌لر. شول قدر کوب و طغزلق. کیبتچیلر یوقاغنه جایلك کیومده، کوبسی‌نڭ باشلری آچیق، اورامده کیبتلرینڭ ایشکلری توبنده هیچ طوقتاوسز اوزلرینڭ کیبتلرنده‌گی ماللرنڭ اسملرن أیتوب، آلارنی ماقطاب اوتکان بارغاننی اوز کیبتلرینه چاقروب طورالر. بتون اوراملر گوژ ایتوب طورا. قهوه خانه‌لر لغروم طولی. اسکامیه‌لر بتون تراتوارلرنی طوتورغان. نارگیله‌نڭ توتونلری احتمالکه آیاصوفیه مناره‌لری ایله یاریشوب کوککه طابا اوزایالر. کم بلور، آنده ئلله نیندی سرلی دنیالرغه ایرێشوب بو دنیاده تورکلرنڭ بارلغن و شولای راحت طورغانلقلرن خبر بیره طورغانلردر!..

یا، صوغش؟ ئه‌ی چن صوغش‌ده بار بیت ئلی! بار بارن. لکن ایندی بو مونده اونتلورغه یتوب بارا. بره‌و آتاب صوراسه‌غنه ایسکه توشه. یاڭیدن صوغش باشلانوغه بر آی اوتدی. تورکلرنڭ کوڭللرن قوزغاتورلق، یاکه راحتلرن بوزارلق بر نرسه‌ده بولغانی یوق. چتالجه‌ده، بولایرده یوزه‌ر مڭ عسکر طورا ایکان. طورسه طورر شول. برده عجب توگل. تورك عسکری عصرلردن بیرلی شولای ئلله نیچه یرلرده جیبلوب طورغان، طارالغان، صوغشقان، جیڭ‌گان. جیڭلگان. تورکیه و تورکلر ایچون بونلر برده عجایب واقعه‌لر توگل. ایسلری کیتمی. تورکلرنڭ ایسلری کیتسه صلح مذاکره‌سی باشلانوغه کیتارگه تیوش ایدی. چونکه کوز آچوب یومغانچه دیه‌رلك قصقه بر زمان اچنده شول قدر زور واقعه‌لرغه اوچراو، زور روم ایلی قطعه‌سن یوغالتو، شول قدر یوز مڭلرچه تورك نسلی قریلو، تورك قانی توگیلو، تورك ناموسی تحقیر ایتلو

تورکلرنك یوره‌کلرن تتره‌تورگه: «یا! بز بولارنك بارسنی شولای یوتوب قالامزمنی؟» دیدرتورگه تیوش ایدی.

مع التأسف، بو سوزلرنی عموم ملت أیته آلمی، بو آچیلرنی عموم ملت سیزمی. آنك طامرلرنده‌غی قانلر اویوشقان. اول اوزینك اوستنه چوككان عطالت‌لرنی کیسه‌کدنگنه سلکوب آتوب طاشلی آلمی. لکن، بو خصوصده آنلرنی عیبله‌بده بولمی. چونکه بو حاللر عصرلردن بیرلی دوام ایتوب کیلگان بر طاقم سیاسی، اجتماعی، دینی و تاریخی فکرلر و نظرلرنك نتیجه‌سیدر. تورك‌لرنك اوزلرنده قصور یوق؛ انسانلق صفتیله آنلر ایله انگلیزلر، فرانسوز، نیمه‌سلر و روسلر آراسنده برآیرماده یوق. بلغارلرنك اوتوز یلده اشله‌گانلرن تورکلرنك‌ده اشلی آلولری هیچ شبهه‌سزدر. خصوصا تورکلرنك اخلاق و طبیعت لری کورشیلرنده بولغان کوب ملتلرنکندن یاخشی و عالی‌در. فقط بو بیچاره ملت، بوزولغان اسلامیت‌نك خرافاتنه قربان کیتدی.

تورك قومی‌نك یاوروپاغه کیلوب یرله‌شکان بر قسمی‌نك (عثمانلی تورکلرینك) کیتدکچه انقراض‌غه یوز طوتوب اینك آخرده بو حالگه توشولری و ایکنچی بر قسمی‌نك (ژینگرلرنك) بو قدر ترقی و تمدن‌گه ایریشولری کوز آلدینه کیتروب قارالسه بونلر آراسنده‌غی فرقنك سببلری هر شیدن الوك بونلرنك روحلرینه و فکرلرینه حاکم بولغان عقیده‌لرندن ایلرو کیلگانلگی کوریله‌چکدر. اوه‌ت، اسلامیت صاف وقتنده اوزینك سالکلرن احیا ایتدی، آنلرنی دنیاغه حاکم قیلدی؛ بوزولغاندن و الهی‌لکدن چغوب خواجه‌لر، ملالر ادارەسینه کرگاندن صوك اوزینك سالکلرن برەم برەم فلاکت چوقورینه یووارلادی. یاوروپا، آفریقا و آزیاده‌غی دیسته‌لرچه مسلمان حکومتلرینك چوككان بنالری، یمرولك منظره‌لری بارسیده بوكا مجسم شاهدرلر.

«اتحاد ترقی» چیلرنك انقلاب یاصاب حکومتنی اوز قوللرینه آلولری و وطن ناموسن قوتقاررغه طریشولری عالیجناب و فداکارانه بر حرکت صانالوب بر مرتبه تورکیه‌گه و عالم اسلامگه جان کرتکان، امیدلر اویاندرغان ایدی. لکن، امید باشقه، حقیقت باشقه شیلردر...

صوغش یاكیدن باشلاو سببلی تورکیه‌نك بر فائده‌ده ایته آلمادیغی و موندن صوككده ایته آلمایه‌چغی حاضر ایندی آچق آكلاشلدی. اشنی بو کوینچه اوزایتونك وطن ایچون دخیده زور فلاکتلرنی موجب بولاچاغی بلندی. هر نه قدر بو آچی حقیقت‌نی اعتراف ایتو بیك چیتن بولسه‌ده حکومت بونی

اعتراف ایتونی تیوش، وطن و مملکت منفعتی ایچون لازم طابدی. یاوروپا دولتلرینه مراجعت ایتوب صلحغه واسطه‌چیلق ایتولرن اوتندی. حکومت‌نڭ ادرنه‌دن و آطه‌لرنڭ کوبسندن واز کیچارگه راضی بولغانلغی‌ده بلندی. «اتحاد ترقی» جمعیتی‌ده اوزلرینڭ قلوبلرنده بر نیچه مرتبه بو مسئله‌نی مذاکره ایتکاندن صوڭ، شوندن باشقه چاره یوقلق‌غه قرار بیرگانلر. لکن، خلق‌نڭ روحی بر یولی توشوب کیتماسون و فتنه‌لر چغوغه سبب بولماسون ایچون غزته‌لرنده کینه صوغشنی دوام ایتدرو و عسکرنی کوچلی کورسه‌تو فکرن یازا طوررغه تیوش طاپقانلر.

لکن، حقیقت دیگان نرسه اوچلی بز شیکللی بر أیبردر. قایده‌غنه یاشرسه‌گده بر یردن تیشوب چغا. بزنڭ مسلمان و شرق دنیاسنده آلداشو و آلدانودن لذت آلو بیك مقبول بر نرسه‌در. طوغری سویله‌نگان و یازلغان نرسه‌لرگه دشمنلق دیب قاریلر. بر طاقم خیاللر یازیلوب اوزلرینڭ کیفلری کیترلسه آڭا دوستلق دیب قاریلر. «اتحاد ترقی» چیلر کینه‌ده شول «دوستلق» سیاستنده، گویا «خلق‌نڭ روحن توشورماوده» دوام ایتارگه تلیلر. فقط، بو اویوننی اوزاقغه صوزووی چیتن‌در نیچك گنه بولسه‌ده حقیقت قارشوسنده بر وقت تز چوکمی طوغری کیلمی. مونه شوشی وقت ایندی اتحادچیلر ایچون‌ده کیلوب یتمك اوزره‌در.

صلح یاصالوغه مونده نی کوز برلن قارالو مسئله‌سینه کیله‌چك بولسه‌ق: مونڭ‌ده صوغش شیکللوك فجیع ایکانلگن اقرار ایتمی حال یوقدر. بو مسئله‌ده فرقه‌چیلك اختلافی غایت زور زول اوینی. شویله‌که: حکومت‌نڭ احوال مالیه‌سندن، عسکرنڭ احوال روحیه‌سندن، آفیتسرلر آراسنده نیندی حاللر بارلغندن و یاوروپانڭ تورکیه‌گه نیچك معامله ایتووندن خبردار بولماغان عوام خلقی هنوزده صوغشنی دوام ایتدرو طرفنده‌در. شول قدر عسکر حاضر بولا طوروبده اوز اختیارڭ ایله صوغشدن طوقتاوغه، ادرنه‌نی بیروگه، حتی بتون روم ایلی قطعه‌سندن سایوزنیکلرنی قووب چغارماوغه آنلرنڭ عقللری ایرمی، بونڭ سببن آڭلامیلر. شول سببلی حکومتنڭ صلح مذاکره‌سی باشلاوینه ناچار قاریلر.

«اتحاد ترقی» دشمنلری بو فرصتدن و اهالی‌نڭ بو احوال روحیه‌سندن بتون کوچلربله استفاده ایته‌لر و: «مونه کوردیگزمی، اتحادچیلرنڭ کامل پاشا کابینیتن توشورولری نیچون بولغانلغن، آلار باری اوزلری اش باشینه کیلور ایچون‌گنه مونی اشله‌دیلر. صوغشنی یا گیدن باشلاب، نی قدر مال و نی قدر

جان تلف ایتکاندن صوڭ کامل پاشا وقتندەغیدن دخیده ناچارراق شرطلر ایله صلح یاصیلر» دیه خلقنی حاضرگی حکومتگه قارشی قوتورتالر.

تورڭ مطبوعاتندن باری «افهام» غزتەسی گنه، اوزی مسلك جهتنچه اتحادچیلرگه خلاف اولدیغی حالده بیله، بحق ناموسلی حرکت ایتوب، حاضر حکومتنڭ صلح یاصارغه مجبوریتن خلقغه آڭلاتورغه طریشه.

بو غزتەنڭ صوڭغی بر ایکی نومیرنده یازغان باش مقالەلری شایان دقت اولدیغندن بعض یرلرینی توبانده نقل ایتەمن. مثلا: ١٦٥نچی نومیرنده بوبله دیه در:

«بزده طاغن کابینیت توشورو سوزلری ایشتله باشلادی. حاضرگی فلاکتلرمز آزده، گویا ایندی شولغنه قالغان ایدی. یازیق، یازیق. اگر اوزمزنی، بالالرمزنی قزغاناماساق هیچ بولماسه دولتگه، ملتگه مرحمت ایتیك. شوشی قدر تهلکەلی بر زمانلر کیچرگان وقتمزده طاغن کابینیت آلماشدرولردن بحث ایتو وطنغه قارشی بر خیانت در. حاضرگی حکومت بر خطای اجتهادی اوزرینه کیلدی. احوالنی آڭلامایںچه آنڭ اش باشینه کیلووی بر خطا ایدی. فقط، اعتراف اولنمالیدر، که حکومت اوزینڭ بو خطاسن توزەترگه درحال کرشدی. محمود شوکت پاشانڭ بو خصوصده کورسەتکان سیاسی آکلاوچیلغن احتمالکه بز حاضر سیزمی طورغانمزدر. فقط، صڭره مونی تاریخ بزگه آڭلاتور. اگر حکومت اوزینڭ شخصی منفعتن گنه کوزەتسه ادرنه، ادرنه دیب صوغشنی طاغن بایتاق اوزایتا آلور و نهایت، نی حال ایتیك بز آنی قوتقارغانچه دشمنلر ضبط ایتوب اولگوردیلر بیت دیب خلقنی آلداتا بلور ایدی. فقط، حکومت بوڭا تنزل ایتمەدی. اوزینڭ موقعن تأمین ایتو ایچون وطن منفعتن فداغه راضی بولمادی. اورنغه کیلوب حال احوالنی آڭلاو برلەن درحال صلح طرفینه میل ایتدی. بوگون حکومت صلح آرتندن یوری. بو خصوصده لازم کیلگان فداکارلقلرده بولوناچق. دیون عمومیه حصەسندن و تضمینات حربیەدن قوتولو شرطی ایله بلکه ادرنەدن ده واز کیچەچك. فقط، نه یاپسون؟ محمود شوکت پاشا اوزی باروب ادرنەنی قوتقارا آلاچق توگل بیت. بز آنی قوتقاررغه بارا آلمیمز، ملت بارا آلمی. ملت اوزینڭ حقوقینی یالگز شوشی قدر گنه مدافعه ایتە آلا. حقوقلرینی مدنی ملتلر کبك مدافعه ایتە آلماوچیلر، ضعیفلکلری سببلی لازم بولوب کیلگان فداکارلقلرغه راضی بولورغه تیوشدرلر. بزنڭ بوکونگی وظیفەمز، حکومتنڭ صلح یاصاو یولندەغی حرکتنه مانع بولو توگل، بلکه قولدن کیلگانچه

آکا یاردمله‌شودر. بر کره صلح یاصاب آلسه‌ق اوز آرا بولغان اشلرمزنی شوندن صوك تیکشررمز. یوقسه باشمزغه زور فلاکتلر کیلو احتمالی بار. بیلك یاخشی بلیك که: وطن تیلکه‌ده‌در. ادرنه، یانیه، اشقودره، بونلر بزنك یوزمزنی آغارتدیلر. بونلردن شوندن آرتق فدا کارلق کوتارگه حقمز یوقدر. محصور قلعه‌لر منگو طورمیلر. بولار بر کون کیلوب تسلیم ایتلورگه مجبوردرلر. بز هیچ بولماسه بونلر تسلیم ایتلماسدن ألوك، بونلرنك اوز قولمزده بولولرندن آزمی کوبمی فائده‌لانوب قالورغه تیوشمز. اگر صلح یاصاونی ادرنه توشکاندن صوڭغه قالدرسه‌ق اول وقت بلغاریا بزدن مرمره ساحلن طلب ایته‌چك. حاضرگی حالده، ادرنه بزده وقتده ایسه بز تضمینات حربیه بیرونی قبول ایتماسکه طریشورغه ممکندر. خلاصه: صلح نه قدر تیز بولسه تورکیه ایچون شول قدر فائده‌لی‌راق‌در. لکن، باقالم، متفقلر بوڭا آشغورلرمی، بز آشغه باشلاغاچ آنلر آیاق تره‌ماسلرمی، تمنی ایده‌لم که، آنلر طاغن تحمل ایتماسلك تکلیفلرده بولونوب صلحنی طامرندن زهرله‌مه‌سونلر».

باشقه غزته‌لر گرچه مسلکلری اقتضاسنچه ظاهرا صلح‌غه طرفدارلق کورسه‌ته آلماسه‌لرده احوالنك اوڭغایسزلغن تدریجا آڭلاتوب، موندن صوك ایندی تورکلرگه نیشلرگه کیره‌کلگی حقنده فکرلر بیان ایتودن اوزلرن طیا آلمیلر. حاضر تورکلرنك استقبالنی توشونگان، ضیالی وآڭلی قسمی‌نك فکرلری آقرون‌غنه بر نقطه تیره‌سینه جیبیلوب کیله. اولده: تورکلرنی ترگزه‌چك نرسه یالگز تورك ملتچی‌لگی فکریدر.

۲٤ فیورال.

٦۰

طلعت بك

کمدر حاضرگی کونده تورکیه‌نك حاکمی؟ دیب صورالغان سؤالگه قارشی: طلعت بك، دیه جواب بیرلسه درست بولاچقدر.

. طلعت بك‌نك جسمی آز کوریله. اما اسمی هر یرده بار. حاضرده طلعت بك‌نك رسمی هیچ بر مأموریتی یوق. اما، بتون مأمورلر و بتون تورکیه حاضرگی

کونده آنڭ قوماندهسی بوینچه حرکت ایته. نیندی گنه اش بولماسون طلعت بك گه آیتلوب أوتیله. نیندی گنه قرار بولماسون آنڭ فکری قوشلمایینچه اشلهنمی. کوتولمهگان بر اش بولدیمی، دیمك طلعت بك شولای تلهگان. بنأ علیه آ ڭا قارشی کیلو ممکن توگل، یاکه چیتن‌در. یاخود بولووی کوتولگان بر اش بولمی قالدیمی، دیمك طلعت بك موافق کورمهگان. بناء علیه، کینه آنڭ آرتندن یورو عبث‌در.

طلعت بك.

قایدن آلا طلعت بك بو قدر قوت و نفوذنی؟

مونه هر کم‌نڭ شاشقان اورنی‌ده شولدر. افکار عمومیهگه طایانا دیسهك، مونده، یاوروپادهغی معناسیله، افکار عمومیه یوق. درست، ارمنی، عرب، آرناود کبك ایناروديسلرنڭ افکار عمومیهلری بار. لکن بونلرنڭ افکار عمومیهسی اوز ملی منفعتلرینه، اوز ایدییاللرینه مخصوصدر. آلار طلعت بك طایانا طورغان افکار عمومیه توگل. اصل مملکت‌نڭ خوجهسی بولغان تورکلرده، معالتأسف، افکار عمومیه یوقدر. بونلر: «کتوچیمز کم بولسه بز شونڭ قویلری بولورغه حاضرمز» دیلر. بو سوزنی مین کوب تورکلردن ایشتدم. تورك خلقی‌نڭ باشنده یرلهشکان ایڭ زور فکرلر، دین‌گه، عرف وعادت‌گه حرمت‌دن عبارتدر. همده بوده یاوروپاده اولدیغی کبی یاڭی اصوللرغه قورولغان بر اساس اوزرینه توگل، فائدهسزلگی کوبدن بلنگان ایسکی اساسلر اوزرینهگنهدر. بناء علیه، طلعت بك‌نڭ بونلرغه طایانوب، بو قدر قوت کسب ایته آلو احتمالی یوقدر.

یوقسه مطبوعات‌غهمی طایانوب اش کوره؟ بوده توگل. چونکه مونده اصل تورك خلقی‌نڭ، یاوروپادهغی معناسیله، مطبوعاتی‌ده یوق. ارمنی، روم، یهودی، حتی عرب غزتهلری بیله اوز ملتلرینڭ ایدییاللرینه، اوزلرینڭ کوزهتکان منفعتلرینه خدمت ایتهلر. قایده ایلتهچگی بیك آچیق معلوم بولغان بر یول یرلهن بارالر. مسلکلری - مقصدلری بیك معلوم. کرگان یوللرنده بیك ثبات

و متانت ایله بار الر. یالـگز تورك مطبوعاتی‌غنه معلوم و معین بر مسلك‌ده توگل. بونلرده ایدیپال یوق. بونلرده صزلغان بر پلان یوق. بونلر غزته‌نی کوبره‌ك صاتار ایچون و حکومت طرفندن یابلماس ایچون نیچك یازارغه کیره‌ك بولسه شولای یازا بیره‌لر. بونلر بتون یاوروپا سیاستندن بحث ایته‌لر. یورغان قدر زور غزته‌لرن یاوروپانك ایك اهمیتسز خبرلری بله‌ن طوترالر. لکن، غزته‌لرنده تورك سیاستی، تورك طلبی، تورك فکری، تورك احوالی بیك آز بولا، یاخود برده بولمی. تورك غزته‌لرنده فرانسیه آوللرنده بولوب اوتکان اوچتین طورماس خبرلرنی کوررگه ممکن؛ اما، آناطولی ولایتلرینك احوالینه دائر خبر طابووی بیك چیتن‌در.

تورکیه‌نك وان گوبیرناسینه بارر ایچون، یول یوقلقدن، روسیه آرقیلی ئه‌یله‌نب باررغه کیره‌کلـکنی، وان ولایت مرکزنده بر دانه اولسون مونچه یوقلقنی، بروسه ولایتی‌نك آوللرنده قش کونی صووق وقتلرده خلق اوطوننی ایولرینه کیتروب یاغارغه بولدرا آلماو سببلی، اوزلری اورمان بوینه باروب، شونده‌غی آغاچلرنی یاغوب جلنولرن تورك غزته‌لرنده کوروب بولمی. بوندی خبرلرنی شول یرلردن قایتقان کشیلردن‌گنه ایشته‌سن. قش کونی بر آز قار یاوغاچ یوللر بتو سببلی وان ایله ارضروم گوبیرنا شهرلری آراسنده اوتوزار کون پوچته یوری آلمی طورو خبرینی‌ده غزته‌لردن توگل، کشیلردن ایشته‌سن.

بو کونگی کوننی حکومت باشنده کملر بولسه تورك غزته‌لری کوبسنچه شونلرنك فکرلرن ترویج ایتوب یازا بیره‌لر. تورك غزته‌لرینك عمومیتله تورکلك دنیاسی حقنده معلوماتلری آز. روسیه‌ده‌گی کوب میلیونلر تورکلرنك معیشتلری، لسان، مطبوعات، مکتب و معارفلری، ملی و سیاسی مطلبلری و مسلـکلری حقنده بونلرنك هیـچ خبرلری یوق دیسه‌که خطا بولماس‌در. بونلرنك کوبسی روسیه تورکلرن قفقاس، قریم، قزان اسلاملری دیب‌گنه یوروته‌لر. قزاننی اورنبورغدن، اورنبورغنی اوفادن آیروچیلری و تاشکند، سمرقند، خوقندلرنك تورك مرکزلری ایکانلـگن خاطرله‌وچیلری سیره‌ك‌در.

بوغنه بولسه طاغن بر حال ایدی: تورك غزته لری کوبسنچه بره‌ر چیت حکومتگه مداحلق ایتوب، تورکلرنی شونك قویروغینه آصلندررغه طریشوب یازالر. مثلا: «صباح» غزته‌سی نیچه یللردن بیرلی انگلیزلرنی ماقطی. کامل پاشا وقتنده «اقدام»ده انگلیزچی ایدی. ایندی باش محرری جودت‌بك ویانه‌ده طورغاچ اول نیمسلرنی ماقطی باشلادی. «طنین» فرانسوزلرنی مدح ایته. اورنی

و وقتی بلەن روسلرغەده تەریلـکه طوتوب قویا . « ترجمان حقیقت »، « تصویر افکار»لر همیشه آرناود، کورد، عرب « قوم نجیب » لرندن و آنلرنك خلافت معظمەغه بولغان بیك نق «مربوطیت»لرندن بحث ایله بیچاره تورك قومن اغفال ایتوب طورالر. « سبیل الرشاد » فلان کبی مجموعەلر ایسه دخیده یوغاری قات کوکلردن اوچالر. آنلر نظرنده «تورك منفعتی» دیگان سوزلر جنایتدر، «اسلام منفعتی» دیرگه کیرەك. چن تورك قایغوسن قایغورتوچی، ایکی آطنه ده بر چغوچی «تورك یوردی» مجموعەسینه منحصر بولوب قالا.

انگلتره منافعنه خادم «لیوانت هرالد»، فرانسوز منافعنه خادم «استامبول»، ایتالیا و روسیه منافعنه خادم « لاتورکی »، گیرمانیا و آوستریا منافعنه خادم «اوسمانیشەر لوئید»لردن البته تورکیه ایچون فائده یوق. بناءً علیه، طلعت بك نك مطبوعات غه طایانوب، قوت و نفوذنی شوندن آلو احتمالی ده قالمیدر.

یوقسه طلعت بك عسکرگه طایانوب اش کورەمی ؟ بو احتمالده آز. چونکه حاضرنده تورك عسکری آراسینەده خیلی اختلاف کرگانلـگی، خلاصکاران فلان سمیله یاخشوق قوتلی فرقەلرنك اتحاد وترقی‌گه دشمن‌لق ایله قاراغانلقلری هر نه قدر یاشریلورگه طریشلسەده تمامیله یاشروب بولمی‌طورغان آچی‌حقیقت لردندر.

طبیعی، طلعت بك نك بو نفوذ و قوتی « اتحاد وترقی » جمعیتندن کیله دیەرگه قالا . لـکن، بو جمعیت نك اوزنده نی قدر روح و قوت بارلغی برده معلوم توگل. «اتحاد وترقی» چیلر رواجده وقتده اوزلرن بو جمعیت‌گه منسوب کورسه‌توچیلر کوب بولسەده، رواجدن توشه باشلاو برلن آنلرنك بیك کوبسی طارالوب کیته‌لر و باشقه پارتیەلرگه قوشیلالر. شول سببلی اول جمعیت اعضالرندەده اول قدر زور قوت بارلغنه احتمال بیروب بولمی. یاخشیراق تیکشریلوب قارالغانده اتحادچیلرنك‌ده و آلارنك مخالفلرینك‌ده آلده یوروب اش کوروچیلرینك صانی یوزەر ایکیشەر یوز کشیدن آرتق بولماغانلغی، بلـکه بوندن کوب کیم ایکانلـگی و قالغان خلق نك شولار قولنده اویونچاق بولوب یورتولـگانلـگی آڭلاشیلا .

بو حالده روم، ارمنی، عرب، آرناود، بلغار کبی قوتلی روحلی عنصرلرغه طایانوب اش کوررگه تلەگان صباح‌الدین بك‌نك، ضعیف و قوتسز تورك عنصر ینەغنه طایانوب اش قیلوچی طلعت بك قارشوسندەغی مغلوبیتی نی دن کیلەدر؟

احتمالـکه، بونك بایتاق سببلری باردر. مین مونده آلارنی تحلیل ایتوب طوررغه کرشمیم. باری بوطوغروده مونده ایشتـکان‌لرمنك بعضیلرن گنه‌یازوب اُوتەم.

پیغمبرلرده‌گی معجزه‌لر ایله‌اولیالرده‌غی کرامتلرنڭ منبعن آنلرنڭ اوزلرندن أزله‌رگه لازم بولغانلغی شیکللی، طلعت بك ده‌گی قوت و نفوذنڭ منبعن‌ده آنڭ اوزندن أزله‌رگه حاجت‌در، دیب بلەم. موندەغی سوزلردن شولای آڭلاشیلا.

مونده طلعت بك نڭ دوستلریده دشمن‌لریده آڭا: هیچ شبهه‌سز حقیقی بر وطنپرور، فداکار، مجسم ناموس، بتماس توگانماس غیرت و جسارت صاحبی دیب قاریلر. آنڭ کوڭلی و نیتی یاخشی ایکانلگنده، وطن وملت ایچون هر وقت و هر تورلی فداکارلق‌غه حاضر بولوونده هیچ شبهه ایتمیلر. آنڭ اوز شخصی منفعتلری آرتندن یورووینه هیچ کم احتمال بیرمی. اول دیموقرات، متواضع، کوستریش فلان سویمی، ممکن قدر خلق آراسنده، خلق ایله برگه بولونا. نیندی‌گنه زور و فائده‌لی اشلر اشله‌سه‌ده اوزینڭ اسمی کرونی، شهرتی چغونی، شوندن اوزی نیندی بولسه‌ده بر فائده کورونی ایسابله‌می.

اول بر نیچه مرتبه مینیستر بولوب طورغان. حاضرنده بتون تورکیه آنڭ قولنده دیه‌رلك. لکن اول آقچه جیماغان. بایماغان. حتی یارلی. عادی بر فاتیرده طورا. عادی بر مأمور شیکللی اورامله‌رده جیاو یوری. ملت خدمتنده بولغان مؤسسه‌لرنڭ کوبسینه بارا. کوره، کیڭاشه. هیچ آچولانمی. آز سوزلی لکن تیمر کبك متانتلی، مسلکنده فوق‌العاده ثباتلی، اشله‌رگه هیچ ایرنمی و آریمی. یاشی اوتوز بیشلر چاماسنده‌در. گاوده‌سی طولغون، وجودی صاغلام. لکن ساچلری آغارا باشلاغان.

طلعت بك باری رشدی مکتبه‌گنه اوقوغان، دیلر. آندن چقغاچ ادرنه‌ده تیلیغرافیست بولوب طورغان. سلانیك‌ده بعض مأموریتلرده بولونغان. لکن اوز اوزلگندن تحصیل ایتوب بلم درجه‌سن بیك آرتدرغان. یاخشی فرانسوزچه اوگره‌نگان. فرانسیه اختلالی تاریخنه عائد نی قدر اثر بار ایسه همه‌سن‌ده مطالعه ایتکان، بیك کوبسن کوڭلدن بله، دیلر. طلعت بك‌نڭ حافظه‌سی قوتلی لگنه، تیز آراده کشی طانی آلو حقنده‌غی مهارتنه کوب کشیلرنڭ ایسلری کیته. طلعت بك نی اوزینڭ قوت و نفوذن سؤ استعمال ایتمه‌وده‌ده ماقطیلر. خلاصه: تورکیه‌نی وتورکلرنی سویگان کشی‌لر تله‌سه کم بولسون طلعت بك حقنده ناچار بر فکر ایسابلی آلمیلر.

باری شول‌غنه بار: طلعت بکنی سیاسی مسئله‌لرده حقی پاشا ایله، فرقه و اینتریغه اشلرنده نجم‌الدین ملا ایله، اجتماعی مسئله‌لرده شوسیولوغ ضیابك ایله کیڭاشوب اش یوروته دیلر وبونلردن برنچیسی ایله ایکنچیسی خلق قاشنده

بیگوك یوغاری طوتولغان کشی‌لر بولماغانغه کوره، طلعت بك‌نڭ اسمینه بر آز کوله‌گه توشوررگه سبب بولا، دیلر. بو حالده، طلعت بك‌نڭ قوت و نفوذی اوزنده بولغان: ناموس، غیرت، متانت، وطن و ملت محبتی، فداکارلق، عالیجنابلق کبی صفتلردن طووا طورغان بولوب چغادر.

شوشندی صفتلرغه مالك بولغان بر کشی ایچون اگر نق استنادگاهلر بولسه یاکه اول استناد گاهلرنی حاضرلەرگه وقت وفرصتلر بولسه استقبال ایچون زور امیدلر حاصل ایتارگه ممکن بولور ایدی. لکن، مع‌التأسف، تورکیه‌ده طلعت بك و رفیقلری ایچون حاضرگه اساسلی بر استناد گاهده یوق، آنی حاضرـ لەرگه فرصتلرده بیك آز قالغان، شول سببلی، بوگون تورکیه‌نی اوز قولنده طوتقان طلعت بکده و آکا شول خصوصده یاردم ایتشکان بر نیچه دیسته خالص و مخلص دوستلرنده نی قدرگنه بیوك غیرت، متانت‌لر بولسه بولسون، باتا طورغان کیمه‌نی قوتقاروب قالا آلو آلارنڭ طاقت و قوتلرندن کیلووی شبهه‌لی‌در. ایکی یوز یلدن بیرلی بوزولوب، چروب کیلگان بر بنانی بر نیچه باغانالر ایله‌گنه ترەب طوتو خیلی چیتن بر اش‌در.

شونڭ ایله برابر، آقطق صولوغه قدر اوز مملکتی‌نڭ سلامت‌لگنه، اوز ملتی‌نڭ سعادتنه طریشوب بتون حیاتن فدا ایتارگه حاضر بالالری بولغان بر ملت بختیار و مسعوددر. اول ملت‌نڭ کیمه‌سی موقت قومغه اوطورسه‌ده، کیله‌چك‌ده بر وقتلر ینه ساحل سلامت‌گه چغونی امید ایتارگه حقی باردر.

«اتحاد و ترقی» نڭ رئیسی بولغانلقدن مین مونده طلعت بك‌نی یازدم. طلعت بك‌نڭ معاونلری، ایبداشلری آراسنده‌ده صوك درجه فداکار، حمیتلی، وطنپرور آدملر بارلغی شبهه‌سزدر.

۲۶ فیورال.

٦١

علما تیره‌سنده

امرالله، ابوالعلا، احمد نعیم، اشرف، عاکف، شکری افندیلر و بکلر یاننده.

استانبولده چالمالی و چالماسز بایتاق علما ایله کوریشوب علم وفکرلرندن استفاده ایتدم. باری احمد مدحت افندی و ابو الضیا توفیق بکلر ایله کوریشه آلمی قالوومه‌غنه اوکنه‌م. بونك سببی بر یاقدن اوزمده، ایکنچی یاقدن تقدیرده بولدی. مونده کیلـگاچده صوغش خبرلری، سیاسی مسئله‌لر اوگره‌نونی آشغچراق طابوب، شونلرغه منسوب کشیلر تیره‌سنده‌ره‌ك یوردم. علما و ادبا ایله ایرکنله‌بره‌ك کوریشورم دیب طوردم. آنك اوستنه، مدحت افندی اوزینك بکقوز آرتنده‌غی چفتلـگنده (ایمینیه‌سنده) طورا، اول ایسه شهردن یکرمی چاقروم قدر یراقده دیدیلر. مونده آت، ایزۋوشچك آز قالغانلقدن آنده باروده خیلی اوڭایسز ایدی. آنك هر آطنه‌ده بر مرتبه دار الشفقه مکتبنه کیلوب قونغانن مین ایشتمه‌گان ایدم. یوقسه شونده باروب‌ده کوریشو ممکن بولاچق ایدی. باری بر وقت، یاڠورلی کونده کویمه‌لی آرباغه پار آت جیکـگان بر ایزووشچك‌گه اوطوروب مدحت افندی‌نك باب عالی جاده‌سندن اوتوب کیتکانن گنه کوروب قالدم. هیچ ایسابله‌مه‌گان یرده بو دنیاغه وداع ایتووی سببلی اوزی برله‌ن کوریشوب سویله‌شورگه مع التأسف موفق بولا آلمادم.

ابو الضیا توفیق بك‌ده استانبولنك طشنده، «أره‌ن کوی» دیگان یرده طورا ایدی. باشده «تصویر افکار» و «صباح» محررلرندن فیض الله افندی محمد آنك وقتن بلشوب مینی کورشدرماکچی بولدی. لـکن، اول بلشه آلماینچه بر نیچه کونلر اوتدی. صڭره اوزم «تصویر افکار» اداره خانه‌سینه باروب ابو الضیا بك‌نك اوغلی ولید بکنی کوردم و آتاسی ایله کوریشووم ایچون مساعده‌سن آلوب وقت تعیین ایتوون اوتندم. مع الممنونیه وعده بیردی، خبر ایتدررم، دیب قالدی. میڭا خبر کیلـگانچه ابو الضیا بك‌ده وفات بولوب کیتدی. شول سببلی، آنك ایله‌ده کوریشه آلمی قالدم.

ذاتا، حاضرنده علما و ادبا ایله کوریشوب مصاحبه‌لرده بولنووی‌ده چیتن.

امرالله افندی.

مملکت و ملت باشینه کیلگان فلاکتلر سببلی همه‌سیده قایغوده، همه‌سینڭده ذهنلری پریشان، عقللری حیران بولوب طورا. محررلر: «یازارغه قولمز بارمی»، مدرسلر: «درس أیتورگه ذهنلریمز اشله‌می» دیلر. واقعا، مونده‌غی فلاکتلر و کیله‌چکده‌گی امیدسزلکلر کوز آلدینه کیترلگان وقتده شولای بولمی ممکن ده توگلدر.

آلوك معارف ناظری بولوب طورغان امرالله افندی ایله کورشدم. «محیط المعارف» نی شولای منتظما چغاروب طوراچقمیسکز؟ دیدم. «افندم، بیك چغارر ایدك، حاضرلەگان ماتیریالمز کوبدر، هر نرسەسی یولغه قویلغان ایدی، لکن بو صوغشلر سببلی کوب اوکایسزلقلر بولدی، یازوچیلرمزنك بایتاغی وطن مدافعەسینه کیتدیلر، مطبعەلردە خدمتچیلر آزایوب قالدی، ایکنچی یاقدن بتون آلش بیریشلرده طورغونلق حاصل اولوب، کتابنك صاتلووی آزایدی، شولای بولسەدە باشلاغان اشنی طاشلایەچق توگلمز، اورتالق آزغنه یاتشو برلەن منتظم روشده چغاراچقمز» دیدی.

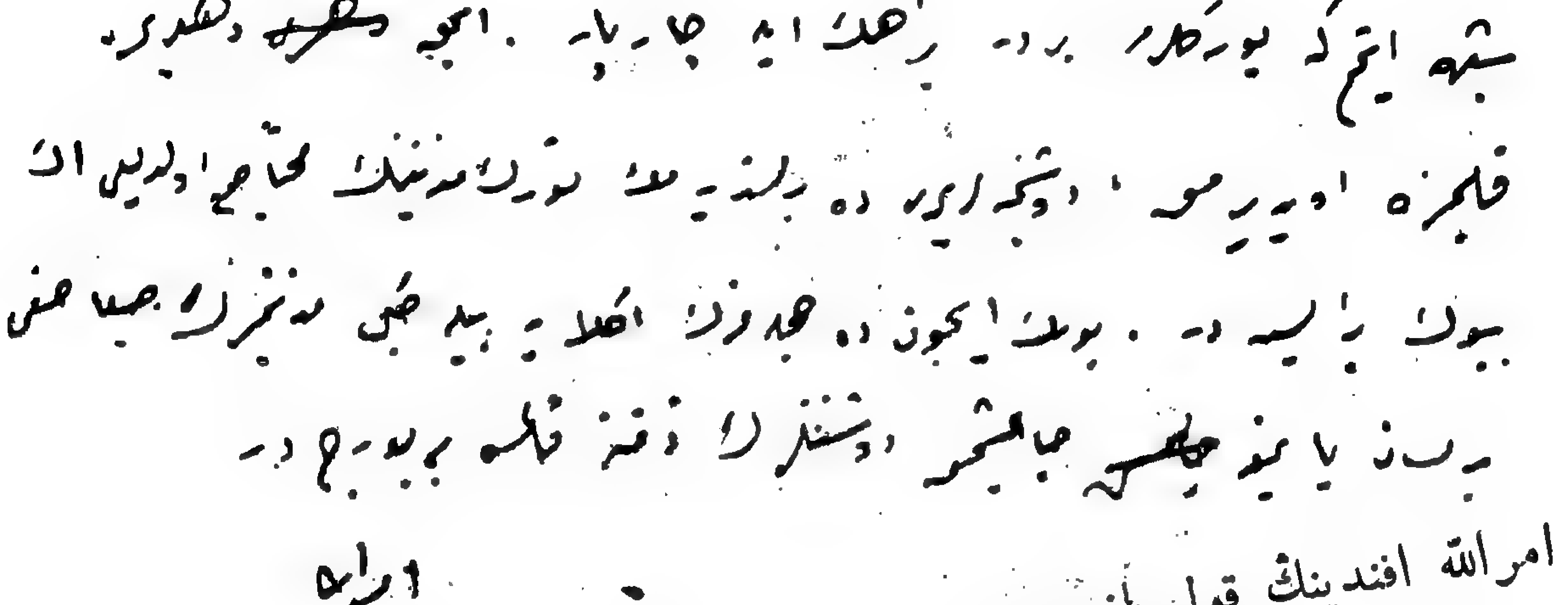
امرالله افندینك قول یازووی.

امرالله افندینك دیدگینه کوره، محیط المعارف بلوغی یکرمی جلد بولورغه فرض ایتله ایکان. حاضرنده ۹ نچی جزئی چققان. علوم و فنونده و احوالده بولغان اوزگاریشلر کرمی قالوب کتاب ایسکرمەسن ایچون، شول اوزگاریشلرنی بیان ایتوب هر جلدگه آیروچه بر علاوه نشر ایتماکچیلر ایکان. آڭلاشلدیغنه کوره، محیط المعارف حاضرنده بیش ملك نسخه باصلمقدەدر.

امرالله افندی سوزنی احوال حاضره اوستینه کوچرگاچ: بوندن صوڭ تورکلرنك امیدی تورکلك فکرنده اولدیغنی، باشقه ملتلر شیکللی تورکلرده یالگز شول ملی فکرگه یابشوب ترقی و تمدن یولینه کرسەلرگنه آنلرنك یاشاولری ممکن ایدیگنی، بونك ایچون هر شیدن الوك تورکچه تلنی سادەلەشدررگه، بتون تورکلر طرفندن آڭلاشیلا طورغان خالص تورك ادبیاتنی وجودگه کیتررگه تیوشلکنی بیان ایته و «محیط المعارف» نك آلوگرەك یازلغان جزءلرن آلوب قاریمده، اوز تلمزده بیك گوزەل أیتله طورغان سوزلرنی اول وقت نیچون عربچه یاکه فارسیچه یازمش اولدیغمزغه ایسم کیته» دی.

امرالله افندی اورتا یاشلی، آچق فکرلی، تکلفسز، مصاحبه‌سی جیگل بر ذاتدر. اوزی آیاستفانوس‌ده طورا و آرا صره استانبولغه کیله. خصوصا اوزینڭ شول محیط المعارفی باصیلا طورغان، «شرف» صوقاغنده‌غی «حریت» مطبعه‌سنڭ بولونا ایکان. مینده آنڭ ایله شونده کوریشدم.

مونده «کلمهٔ طیبه» اسمنده، اون بیش کون‌ده بر مرتبه دینی، علمی، حقوقی بر مجموعه چغا ایکان. شونڭ ناشر و محرری بولغان ابوالعلا افندی مادرینی زاده استانبولنڭ مشهور علماسندن و علمای متفکریندن صانالا. اوزی دار الفنوننڭ حقوق شعبه‌سنده بر نیچه درسلر اوقوتمقده هم درسعادت استیناف محکمه‌سنده اعضادر. بونڭ ایله کوریشدم. بوده: «کلمهٔ طیبه» ژورنالن صلح بولغانچه‌غه قدر طوقتاتوب طوررغه مجبور بولدق، یازوچیلرمزغه‌ده خلل کیلدی، مطبعه اشلرینده ترتیب‌دن چقدی، یازارغه و اوقورغه هوس‌ده قالمادی» دی. بو ذات‌ده سوزنی بیك تیزلك ایله احوال حاضره اوزرینه کوچروب: «بزنڭ مسلمان دنیاسنده توحید فکر، تعیین مقصد یوق، بزده طوتولغان بر غایه یوق، شول سببلی حمیت و هیجان یوق، هر کم بر فرد حالنچه اوز کوینچه یاشی بیره، باشقه‌لر ایسه جمعیت حالنده، مدنی روشده یاشیلر، شول سببلی آنلرده انسانی انسان ایته طورغان هر شی بار، بو صوغشلرده تورکلر بلغارلر طرفندن توگل، مقصدسزلق مقصد طرفندن، غایه‌سزلك غایه طرفندن جیکلدی» دی.

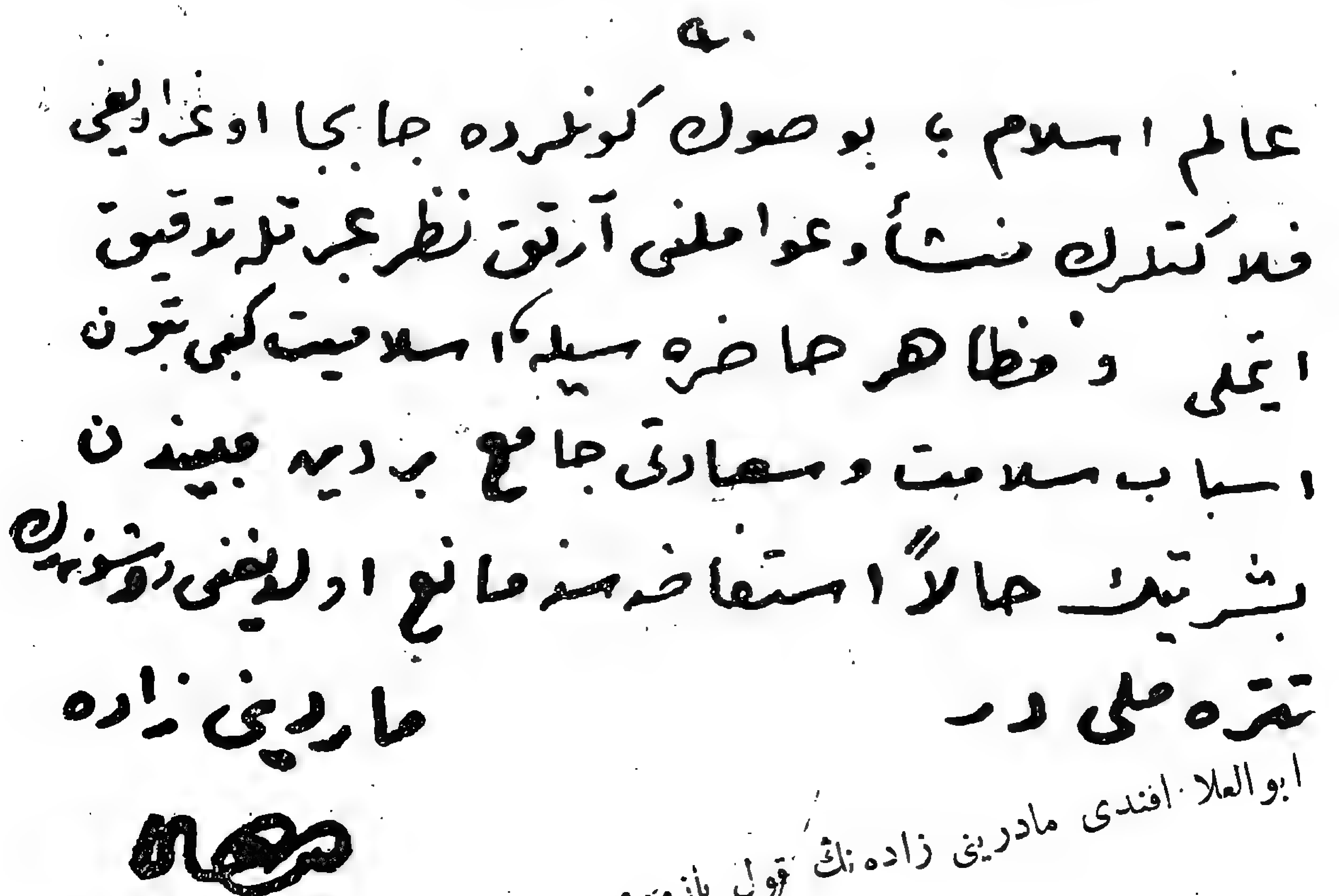
عالم اسلام بو صوڭ کونلرده جابجا اوغرادیغی
فلاکتلرك منشأ و عواملنی آرتق نظر عبرتله تدقیق
ایتملی و مظاهر حاضره سیله اسلامیتك بتون
اسباب سلامت و سعادتی جامع بر دین مبین
بشریتك حالا استفاضه‌سنه مانع اولدیغنی دوشونمك
مجبوریتنده‌در
مادرینی زاده

ابو العلا افندی مادرینی زاده نڭ قول یازووی.

توحید فکر یوقلق‌غه مثال ایتوب‌ده آرناودلرنی کیتره. بزده مسلمان ایدک ، آلارده مسلمان ایدی، اما بر برمز ایله مقصدلرنی برله‌شدره آلمادق، بر برمزنی آڭلی آلمادق و آڭلارغه تله‌مه‌دك ، مونه نتیجه‌سی نیچك بولدی،دی.
ابوالعلا افندی: بو بالقان صوغشی قوزغالونڭ ایڭ باش سببی شول آرناودلرنڭ قیامی و مختاریت آلوب، آرناود مملکتی یاصاوغه تشبثلری بولدی، چونکه بونڭ اوزرینه بالقانلرده درحال حدود مسئله‌لری میدان‌غه چغارغه لازم کیلدی.
خلاصه: بالقان صوغشینی قوزغاتقان نرسه آرناودلق حدودی‌نڭ هیولاسی بولدی، دیه‌در.
مشهور علمادن احمد نعیم بك بابان زاده ایله کوریشدم. بو ذات دار۔الفنونده و باشقه بعض مکتبلرده فلسفه، اخلاق اسلامیه، علم روح کبی شیلر اوقوتا. «سبیل الرشاد» مجموعه‌سنده هم شونلرغه دائر مقاله‌لر یازا. اوزی، وفتیله معارف ناظری بولوب طورغان و حاضرنده «طنین» ده محررلك ایتمکده بولغان اسماعیل حقی بك‌نڭ طوغان قرداشیدر. لکن تگیسی اتحادچی اولدیغی حالده بونسی ائتلافچیلرگه مائللر.
نعیم بك کیچ بله‌ن مینی اوزینڭ ایووینه آشقه چاقردی. آنده اوزاق مصاحبت ایتدك. میندن باشقه، مجلسده «سبیل الرشاد» نڭ مدیری اشرف‌بك، محررلرندن شاعر عاکف بك و نعیم بك‌نڭ قرداشلرندن پاریژده اوقوچی استودینت شکری بك‌لر بار ایدی.
احوال حاضره‌گه وتورکیه‌نڭ استقبالنه دائر بایتاق سوزلر بولدی. بونلرنی یازوب سوزنی اوزایتمیم. نعیم بك دین عالمی بولغانلقدن مین آڭاردن شول خصوصقه دائر فکرلر ایشتورگه تله‌ب، سوزنی کوبره‌ك شول یاقغه بباردم و:
ـ اسلامیت مدنیت‌گه بیك مساعد دیه هر وقت سویلیمز، بوڭا دلیل ایتوب ایسکی مسلمانلرنڭ ترقی وتمدنلرن مثال کیتره‌مز؛ لکن حاضرنده دنیانڭ قایوغنه یزینه قاراما مسلمانلر معارف و تمدنچه ایڭ آرتده‌لردر، حتی بر شهرده بیله مسلمان محله‌سی، باشقه ملت محله‌سندن فقیر، پچراق، ناچار بولا. بو حال قزانده‌ده، فاس‌ده‌ده، ایرانده و استانبولده شولای‌در، عجبا سزنکچه بونڭ سببی نی‌در؟ دیب صورادم.
نعیم بك بونڭ جوابنده:
ـ چونکه بز مسلمانلر دینمزنڭ روحن یوغالتدق. ظاهر قالبنده طوتنوب قالدق، آنی‌ده الله تله‌گان طرفقه توگل، اوزمز بلگان طرفقه چویردك. اما

مشهور تورك شاعری عاکف بك.

بلگان نرسه‌لرمز بیك آز و اشکه یاری طورغان شیلر توگللر، اسلامیت‌نك روحندن آیرلغان صاین مسلمان‌لرده تدنی و تنزل‌گه یوز طوتدیلر، دی.

ـ صوك افندم، اوچیوز میلیون مسلمانی اسلامیت‌نك روحندن آیرلغانلر دیب أیتو بیك زور اش بیت، شول قدر کوب خلق‌نك طوغریلقنی کورمه‌ولری ممکنمی‌در؟ ئلله اسلامیت‌نك اصل روحی حاضرگی مدنیت ایله کیلوشه آلمی میکان؟ دیدم.

بوکا قارشی اول:

ـ اسلامیت‌نك روحندن آیرلغانلر دیب أیتمی‌مز، بلکه روحن وآنك مقاصد عالیه‌سن آکلی آلمی‌غنه طورالر، دیمز، بو اش خرستیانلرده‌ده وقتیله شولای بولغان ایدی، حاضر بزده بولغان بر طاقم سطحی نظرلر آلارده‌ده بولوب اوتدی،

شونك شيكللی بزده‌ده أوته‌چك و شول وقتلر بزده‌ده ترقيات فكريه دوری باشلاناچقدر، دی.

مين آكا:

ـ صوڭ بو دينی بحثلرنی و دينی نظرلرنی شول طورغان كوينچه قالدروب، آلار بلەن اوغراشماينچه علوم و فنون ايله‌گنه اوغراشسەق، دين ايله فن و مدنيتنی بر گه تطبيق ايتارگه ماتاشماسەق نيچك بولور، اول وقت مسلمانلرنڭ ترقيات فكريه‌گه ايريشولری طاغن تيزرەك بولماسمی؟ دين‌نی هر كم شول اوزی بلگانچه طوتسون، تيك آنك اوستنه علوم و فنون ايله تنوير ذهن ايتسون، ديدم.

بوڭا قارشی نعيم بك كوله‌رك:

ـ اگر انسانلرنڭ باشلرندەغی ميلری ايكی بولمه‌لی بولسه شولای ايتارگه يعنی برسينه دين يرله‌شدررگه و برسينه‌ده علم و فن طوتررغه ممكن بولور ايدی؛ لكن آلای توگل: بونلر ايكيسيده بر باش اچينه صيارغه و شونده قايناب پشەرگه، برسينه برسی تيگان وقتده شارتلاماسقه كيرەك. حاضرگی حالده ايسه بونلر كيلوشه آلميلر، ايكيسی بر بولمه‌گه صيميلر، برسی اورن آلسه ايكنچيسنه اورن قالمی، شونڭ ايچون‌ده بونلرنی كيلوشدرمی يارامی، دی.

نعيم بك فلسفه واخلاق متخصصی بولغانغه كوره، گوزەل ايتوب كوب نرسه‌لر سويله‌دی. مع التأسف، بونلرنی بوندی مقاله‌لرگه صيدررغه ممكن توگلدر.

خاتونلرنڭ تستری مسئله‌سينه كيلگانده برنچی سوزنی عاكف بك آلدی. اول خاتونلرنڭ قاچمی يورولرينه بيك خلاف‌دز. ايرلرمز ادبسز، تربيه‌سزلر، بوندی ايرلر آراسينه خاتونلرنی چغارو ئلله نيندی رذالتلرگه سبب بولاچقدر،دی.

مليت مسئله‌سينه كيلگانده اشرف بك سويله‌ب: مسلمانلرنڭ تورك، تاتار، آرناود، عرب كبی ملتلرگه بولنولرن و ترقينی مليت فكرينڭ رواجنده كوزو-لرن بيك تأسفلی بر اش طابا؛ اسلام ملت واحده، اسلاميتده مليت آيرماسی يوق. رسول‌الله انسانلرغه مليت ياغندن قاراماغان، اسلاميت ياغندن قاراغان، بز شول مليتلرگه آيريلوب خراب بولوب بتدك، دی.

شكری بك ايسه اسلاميت بحثلرندنده، مليت بحثلرندنده واز كيچوب، مسلمانلرنڭ يالگز ترقی و معارف‌گه صاريلولرندەغنه سعادت بولاچاغن سويلی. روسيه‌ده شول قدر گوزل و منتظم روس مكتبلری و روس ادبياتی بار ايكان، مسلمانلرنڭ اوزلرينه مكتبلر آچوب، كتابلر يتشدروب وقت أرەم ايتولرينه عقلی ايرمی. اوز مكتبلری، اوز ادبياتلری واسطه‌سيله يوز يلده آلنه‌چق

نرسه‌نی روس مکتبلری و روس ادبیاتی واسطه‌سیله یکرمی بش یلده آلورغه ممکن، دی. شکری بك‌نك فکرنچه: روسیه‌نك استقبالی غایت پارلاق، مکتبلری و ادبیاتی بیك مکمل، اقتصادی جهتی ایسه غایت یولنده اولوب، روسیه بیك اساسلی صورتده ترقی ایتمکده‌در. آنده‌غی ملتلرنك شوندی بر ترقی و مدنیتدن استفاده ایتمایچه اوزلرینه مخصوص بر مدنیت یاصارغه طریشوب ماتاشولری ثمره بیرمی طورغان موفقیتسز بر اشدر.

شکری بك یاوروپاده اوقوچی روس شاگردلرینك کوبلگن، آنلرنك بیك جدی طریشولرن سویله‌ب روسلرغه تحسین ایته.

۲۷ نچی فیورال.

٦٢

محمود اسعد افندی حضورنده

دفتر خاقانی ناظری محمود اسعد افندی ایله کوریشدم. اول مینی بر کوننی کیچ بله‌ن اوزینك ایوونده قبول ایتوب، اوزاق سویله‌شوب اوطوردق. محمود اسعد افندی چالمالی بر خواجه‌در. وقتیله مکمل صورتده علوم عربیه وشرعیه اوقوغان. صگره انگلیزچه و فرانسوزچه تللر اوگره‌نگان. اسلام وياوروپا حقوق علملرن تحصیل ایتکان. برنیچه مرتبه‌لر یاوروپانك کوب مملکتلرنده سیاحت ایتکان. دین اسلام، اقتصاد، حقوق، تاریخ، طبیعیات کبی فنلرگه دائر بر نیچه مهم اثرلری بار. بعض مکتبلرده درس‌ده اوقوتا. اوزی ایندی قارتایوب کیله. میگا اوزینك رسمینی و «کتاب‌النکاح» اسملی یا گی بر اثرینی هدیه ایتدی.

کوب نرسه‌لرگه دائر سویلشکاچ مین محمود اسعد افندیدن:

ــ مسلمانلر نیچون هر یرده تنزل و انقراض ده؟ دیب صورادم.

ــ جهالتدن، دیدی.

ــ جهالت نیچون یالگز مسلمانلر اوستنه مسلط بولغان؛ باشقه‌لر بوندن قوتولالر، اما مسلمانلر قوتولا آلمیلر؟ دیدم.

بوگا قارشی اول اوشبو مآلده جواب بیردی:

ــ خریستیانلقنك انتشارینه اساس و مرکز بولغان روما، مدنیتلی بر یر

محمود اسعد افندی.

ایدی. خرستیانلقنی قبول ایتكان ملتلرگه دین ایله برابر رومانك مدنیتی‌ده سرایت ایتدی؛ بزده ایسه دین‌نك انتشارینه مركز بولغان مكه و مدینه‌ده مدنیت یوق ایدی؛ مدنیت بزده صوڭندن اندلس، شام، بغداد كبی بوتاقلرده‌غنه حاصل بولدی، آنلر اصل مركزگه تأثیر ایته آلمادیلر، اصل مركزنك اوزنده مدنیت بولماغانغه كوره، دین ایله مدنیت بر برسیله برله‌شه آلمی قالدیلر، شول سببلی مسلمان دنیاسنده دین ایله مدنیت ایكیسی ایكی نرسه بولوب طابلدیلر. همده، دین اصلده قرآن ایله حدیثدن عبارت اولدیغی حالده صڭره بوڭا خارجدن بیك كوب نرسه‌لر قاتناشدی، دین‌نك زمان‌غه و احوال‌گه قاراب اشله‌نه طورغان كوب حكملری ظاهرگه قاراب یورتوله طورغان بولدی؛ شول سببلی، دین ایله مدنیتنی برگه جیووی چیتن بر حالگه كیلدی. مثلا: ربا مسئله‌سی‌نڭ عربلر وقتنده حرام بولووی‌نڭ

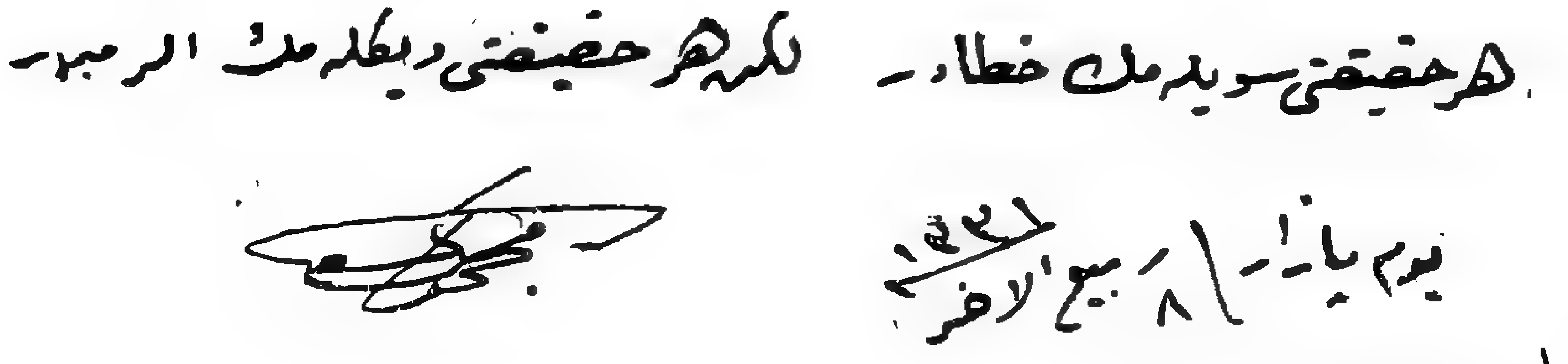

محمود اسعد افندینك قول یازووی.

سببلری بار: چونكه اول وقتده آقچه یارلیلرنی ایزو ایچون بایلر قولنده آلت ایدی، بایلر یارلیلرغه بورچ بیروب اضعاف مضاعف اوله‌رق پراسینت آلالر ایدی، حاضرنده‌گی شركت وبانقه اصوللرنده ایسه بوحال یوقدر، حاضر آقچه‌نی

یارلیلر بایلرغه بورچغه بیرەلر؛ بانقەدە یوز صوملق حصەم بولسە مین بو کونگی کوننی بر میلیونیرغه بورچقه بیروب طورغان بولامن. حاضرگی معاملات مالیەدە فائضلردە اضعاف توگل. کورشمنڭ یورطی یانغانده مینم آڭا یاردم ایتەسم کیلووی طبیعی وبیك مشروع برحالدر. اگردە بز ژزایومنی استراخاوانیه شرکتی توزوب، یا کە توزولگاننه اعضا یازیلوب ویورتلرمزنی استراخاوات ایتوب قویسەق «تعاونوا علی البر والتقوی» آیتی ایلەگنه عمل ایتکان بولامز. مونڭ قای بری شریعتگه خلاف بولسون. آی حقندەغی سوزلرنی، «کورو» دیب آڭلامق خطا، آنی، «بلو» دیب آڭلارغه تیوش، بلونڭ واسطەلری ایسە بو گون بالفعل وبالمشاهده درستلگی ثابت بولغان نرسەلرنڭ هر قایوسیدر. مونده کوزده کره، تیلیغرافدە، تیلیفوندە کره. مسلمانلر دینداردر، هرقایومز دینمزنی سویەمز، لکن آنی آڭلاومز باشقەچەدر: اگردە یاخشی آڭلی بلسەك بانقه، ربا، فائض وسائر بر طاقم مسئلەلرنی حل ایتمك بیك جیڭلدر».

صڭرە، محمود اسعد افندی، «بوسنه» مسلمانلرینڭ بانقه آچونڭ جواز وعدم جوازی حقنده فتوا صوراب شیخ‌الاسلامغه مراجعتلرینی وشیخ‌الاسلام طرفندن آلارغه بیرلگان جوابنی سویلەدی: «شیخ‌الاسلام آلارغه: بانقه معاملەسن شریعتگه طوغری کیترر ایچون پراسینتنی آلغانڭه. یا کە بیرگانڭ بر کتاب قوشوب بیررسز، «بو آقچەنی شوڭا مقابل راضی بولوب بیردگزمی دیە صوراسز» طرزنده جواب بیردی: دنیادە مونديە بر اش بولورمی؟ بانقەدە هر کون مڭ تورلی معامله بولا، شونلرنڭ هر قایوسنده کتاب آلدم بیردمی یاصارغه ممکنمی صوڭ؟ بو معامله ایله خداینیمی آلداتماقچی بولامز، اوزمزنی آلداتوب وجدانمزنیمی پا کلاما کچی بولامز؟» دی.

صڭرە محمود اسعد افندی مدرسەلر اصلاحاتی‌نڭ اهمیتن، اشنی اصل شوندن باشلامق لازم بولغانن سویلەدی.

مین آڭا:

ــ بو سویلەگانلریگز غایت گوزەلدر، حاضرگی حالده احتمالکه یوز میلیونلرچه مسلمانلر شوشی حق سوزلرنی ایشتورگه صوصاب طورالر وشولارنی ایشتمەگانگه کوره بونلر اقتصادی و اجتماعی جهتلردن کوندن کونگه‌انقراضغه کیتەلر، نیچون سزنڭ کبی علما شوشندی سوزلرنی آیرم آچیق ایتوب، دلیللرن کورسەتب یازوب چغارمیسز؟ دیدم.

ــ خلقمز موندی سوزلرنی آڭلارلق درجه‌گه کیلمه‌گان، یا ڭلمش آڭلیلر، حتی موندی سوزلرنی آشوغبراق سویله‌ودن بعضا فائده اورنینه ضررلرده کیلــگالی، دیدی.

طبیعی، مین محمود اسعد افندینڭ بو سوزلرینه حق بیره آلمادم. مسلمانلر نڭ احوالی توزه‌لو ایچون سیاسی انقلابلردن زیاده فکری واجتماعی انقلابلر، سیاسی قهرمانلردن زیاده فکر وعقیده قهرمانلری لازم دیب بلدگمنی ومرجانی، محمد عبده، جمال‌الدین افغانی کبی فکر قهرمانلرینڭ عالم اسلامگه تأثیرلری بیك کوب بولغانلقنی عرض ایتدم.

محمود اسعد افندی:ـ آلارنڭ میدان‌غه چغولرینه محیط مساعد ایدی، بزده ایسه مساعد توگل، فکر وعقیده قهرمانلرینڭ بز کینه خارجدگی مسلمانلر آراسندن چغولرن کوته‌مز، دیدی.

نیچگنه بولسه‌ده، محمود اسعد افندینڭ علم وفــکری غایت کیڭ ایکانلــگی شبهه‌سزدر. لــکن، مع‌التأسف، مونده‌غی احوالدن ومحیطنڭ ایجاباتندن طولایی اهل اسلام‌غه آنڭ بو قدر علم وفضیلتلرندن لایقنچه استفاده ایتمك میسر بولمی طورادر. ۲۸ نچی فیورال.

٦٣

سلاملق ده

استانبول‌غه کیلــگان اجنبیلر ایچون کوریله‌چك یرلرنڭ برسی هیــچ شبهه‌سز سلاملق رسم عالیسی (جمعه کوننی حضرت سلطاننڭ جمعه نمازینه چغووی) در. سلاملق رسمی، سابق سلطان عبدالحمید وقتنده غایت طنطنه‌لی بولا، کوب قازارمالرده‌غی آتلی و جیاولی عسکرلر بیك تمیز و هیبت کیینوب «ییلدز» جامعنه جیولالر، موزیقه اویناب بتون استانبول اوراملرن یاڭغراتب بارالر ایدی.

مشروطیت اعلانندن صوڭ بو طنطنه‌لر بتکان، حاضر سلاملق رسمی بیك کچکنه مقدارده‌غنه یاصالا. سلطاننڭ جمعه‌غه باراچق جامعی تیره‌سینه بر آز مقدارده جیاولی عسکر و موزیقه‌چیلر صنفی جیبلوب آنی قارشی آلالر. سلطان حمید جمعه‌غه یالــگز اوزینڭ «ییلدز» جامعنه گنه بارا ایدی. حاضرگی سلطان ایسه تورلی

خلیفهٔ اسلام سلطان محمد خامس خان حضرتلری .

جامعلرگه بارا. آلوك سالاملق تیره‌سینه بارو بیك چیتن وسلطان حمیدنلك خفیه‌لری هر کمنی آکا سؤ قصد ایتارگه کیلگان دیه شبهه‌له‌نه‌لر ایدی، حاضرنده ایسه اول قدر چیتن توگل در. شونلك ایله برابر، سلطان بارا طورغان جامع نلك ایشك آلدینه کروب، سلطاننلك اوتکانن یاقندن کورو ایچون سرای همایون دائره‌سندن و ایشك آلدینه کروب‌گنه طورر ایچون پالیتسه‌دن مخصوص رخصت آلورغه حاجتدر. یوقسه جامع ایشك آلدینه کرگان مسلمانلرنی مسجدگه کرته‌لر، مسجدکه کرمه‌گان کشیلرنی سلطان کیلگانچه‌گه قدر چغاروب یبره‌لر.

تیوشلی یرلرندن رسمی مساعده‌لر آلغاندن صوڭ، بزده قدرغه خسته خانه‌سنده مجروحلر قاراوچی همشیره‌لرمز گلثوم، رقیه و ایکی مریم خانملر ایله برلکده ۸نچی مارت‌ده جمعه کون ساعت ۱۱ ده، سلطاننلك اوزی طورا طورغان «طولمه باغچه» سرایی یانندغی والده جامعنه کیتدك. سلطان حضرتلری جمعه‌غه بوگون شونده چغاچق ایدی.

بو یر استانبول طرفینه خیلی یراق در. بز باروب یتکانده ساعت ۱۲گه چیرك قالغان وجامع تیره‌سینه عسکرلر جیولغان؛ اورامlar، سلطاننلك چغوون سیر ایتارگه تله‌وچیلر ایله طولغان ایدی. آربالرمز ایله طوغری جامع نلك قاپقاسی توبینه طوقتادق. اوزلرینه بیرلگان تعلیمات بوینچه، پالیتسه مأمورلری بزنی قارشی آلوب جامع ایشك آلدینه کرتدیلر و طورر ایچون بر اورن کورسه‌تدیلر. جامع ایشك آلدینه، تورلی قسملرگه منسوب، تورلی کیوملرده عسکرلر تزلگان،

جامع‌گه یاقنراق یرده اوقالی کیوملر کیونگان و کوکره‌کلری میداللر لەن طولغان سرای مأمورلری صف صف بولوب طورالر. بر طرفده غایت گوزەل کیوملی و یاش گنه یکتلردن عبارت موزیقه‌چیلر تزیلوب طورا.

شوشی عسکرنڭ آرتنده، کینه بزنڭ شیکللی سلاملق کوررگه کیلگان چیت مملکت کشیلری، ایرلر و خاتونلر، آمریقا سیاحلری بار. جامع بناسی تمام دیڭزنڭ بوینده، تیمر رەشەتکەنڭ طشقی یاغینه دیڭز صولری بەریلوب طورا. جامع بیك گوزەل، اوزون ونچکه منارەلری کوکلرگه چققان. ایشك آلدی زور و تمیز. دیڭز اوستنده‌گی چوب چوار پراخودلر، کیمەلر، لودقالر پانورامادەغی شیکللی گوزەل منظره تشکیل ایتەلر. باری چیت دولتلرنڭ صوغش پراخودلری غنه منظرەنڭ لطافتن بوزالر. بونلر شونده بیك یاقن یرلرده سکونتلی، لکن دهشتلی منظرەلر تشکیل ایتوب طورالر آراده صرەده بونلرنڭ ماتروسلری‌ده قوری‌غه چغوب و خصوصا بعض وقتلرده بر آز «اوز کیفلرنچه» قیلانوب تورکلرنڭ کوڭللرن طاغن بر قات بولغاتوب قویالر.

ساعت ۱۲ بولوب سلطاننڭ کیلور وقتی یاقنلاشقاچ مخصوص بر مأمور کیلوب بزنی و بزنڭ یانمزده طوروچی دورت بش آوستریا دیڭز آفیتسرلرینی عسکرلرنڭ آلغی یاغینه چغارغه اوتندی و سلطاننڭ کیلوب طوقتی هم جامع‌گه کروب کیته طورغان ایشیگی یاننده طوررغه اورن کورسەتدی. آلوکدن سرای دائرەسندن رخصت آلماینچه یالیتسه رخصتی ایله گنه کرگانلر اولنگی اورنلرنڭ قالدیلر.

ولی عهد سلطنت یوسف عزالدین افندی حضرتلری.

جامع‌گه برەم برەم بیوك بیوك مأمورلر و پاشالر کیلوب کرمکده ایدیلر. شونلر آراسنده سابق استانبول والیسی وحاضرگی عدلیه‌و اوقاف ناظری ابراهیم بك هم اوشبو جامعنڭ برنچی امامی اسماعیل حقی افندی یانمزغه کیلوب بزنڭ ایله کورشدی وطوتاشلرمزنڭ

خاطرلرن صوراب خدمتلری ایچون تشکر بیان‌ایته‌یلر. بر آفتاموبیل‌ده صدر اعظم محمود شوکت پاشاده کیلوب توشدی. بزلرگه تمنا ایتوب اول‌ده جامع‌گه کروب کیتدی. اول ده بولمادی سلطاننڭ اوز آرباسی‌ده کورندی. هیبت ایکی آت جیکه‌کان یابق آرباده جامع نڭ باصقچی توبنه کیلوب طوقتادی. عسکر موزیقه اویناب و پادشاهم چوق یاشا ! دیه قچقروب آنی قارشی آلدیلر.

آرباسندن چغوب باصقچغه باصووی ایله، بزلرگه قاراب قولیله تمنا ایتدی. آفستریا آفیتسرلری شاپقه‌لرن آلوب، بزلر ایسه تمنا ایتوب سلام بیردك. آقرون‌غنه آتلاب جامع‌گه کروب کیتدی. اوستنده عسکری کیوم ایدی. صاچی آپ آق، یورغون چهره‌لی بر ذاتدر. اول جامع‌گه کروب بش مینوتلر اوتکاچ باش مابینچی خالد خورشید بك جامع‌دن چغوب بزلرگه هم آفستریا آفیتسرلرینه سلطان حضرتلرینڭ سلام و ممنونیتن رسمی صورتده تبلیغ ایتدی.

صوڭره، یانمزغه بر مأمور کیلوب بزنی جامع نڭ ایکنچی یاغنده‌غی بر بولمه‌گه دعوت ایتدی. آنده بزگه چایلر، قهوه‌لر اچردیلر. نماز بتوب سلطاننڭ چغاچاغی وقت‌طاغن اولـگی اورنمزغه کیلوب قاراب طوردق. آفستریا آفیتسرلری کیتکان. بز اوزمز گنه ایدك. سلطان جامع‌دن چققاچده طاغن قولیله تمنا ایتوب، باصقچ یاننده اوزن کوتوب طورغان آرباغه اوطوروب کیتدی. صدر اعظم محمود شوکت پاشاده شونده بزنڭ یانمزده‌غنه ایدی. سلطاننی اوزاتقاننڭ صوڭنده اول بزگه طابا بورولوب بارمز ایله‌ده قول طوتوب کوریشوب چقدی. طوتاشلر مزغه خطابا : «هر تورلی فداکارلقلرغه قاتلانوب مجروحلریمزنی قاراو ایچون مونده کیلووڭزگه و دورت آیدن بیرلی آریمی طالمی خدمت ایتووڭزگه فوق‌العاده ممنونمز، سزگه نیچك تشکر ایتارگه‌ده بلمی‌مز، مسلمان خانملرینڭ بیوك قلبلی، عالیجناب ایکانلـگن سز بالفعل کورسه‌تدیگز، سزلردن الله راضی بولسون» دیدی.

طوتاشلریمز اوستلرینه عادتده‌گیچه پالتولر کیگان، باشلرینه‌ده آق شارفلر اوراغانلر، یوزلری آچیق، اوزلرن سربست طوتالر ایدی. مسلمان خاتونلرینڭ مونذی قیافتده آچق یوز بلەن کورینولری وآنلر یانینه اماملر، مینیسترلر کیلوب کوریشوب سویله‌شوب طورولری مونده برنچی مرتبه‌کورلگان بر اش بولدغندن هر کم‌نڭ نظر دقتی آنلرغه جلب ایتلدی. تورك غزته‌لری مخبرلرندن باشقه، فرانسوزچه «لاتورکی» غزته‌سینڭ محرری وتایمس غزته‌سینڭ استانبول مخابری‌ده مینم یانمه کیلوب، آنلرنڭ کملر بولغانلغن صوراشدی، اسملرن، قایده اوقوغانلرن یازوب آلدی وروسیه مسلمه‌لری آراسنده بوبله فداکار وعالی تحصیل

صدر اعظم محمود شوکت پاشا حضرتلری .

کوروچی خانملر بولونووینه تعجب بیان ایتدی .

بز ایندی کیتارگه حاضرله‌نوب طورغانده طولمه باغچه سرایی طرفندن برمأمور کیلوب بزنی شونده باررغه دعوت ایتدی. جامع ایله سرای بر برسینه بیك یاقن اولوب برگه طوتاشق دیه‌رلك در. سرای‌نڭ قاپقه‌سندن کرگاچده غایت گوزه‌ل باغچه بار. آنڭ آراسنداغی یوللردن اوتوب اصل سرای‌نڭ اوزینه باردق. سرایناڭ بیوك قپوسندن کروب بر نیچه زاللر وبولمه‌لرنی اوتکاچ بزنی زور وزینتلی بر بولمه‌گه کرتدیلر. قارتراق‌غنه برکشی شونده بزنی قارشی آلوب اورنلر کورسه‌تدی، اوطوررغه اوتندی. بو ذات ایکنچی مابینچی توفیق بك ایکان. سلاملاشدق. طانشدق. درحال قهوه‌لر کیترتدی وشول قدر یراق یرلردن کیلوب مجروحلر قاراو خدمتنده بولونه‌رق انسانیت کورسه‌تولری ایچون طوتاشلرمزغه تشکرلر بیان ایتدی. کملر و قایلردن بولغانلقلرن صوراشدی. مسلمان خانملری آراسنده موندی فداکارلقلر کورینه باشلاوی ایچون بیك سوینگانلگن سویله‌دی. صڭره میندن روسیه مسلمانلرینڭ مدرسه‌لری بولوب بولماون، آنلرده نیندی درسلر اوقولغانلغن، حدیث و تفسیر درسلری اوقیلوب اوقولماغانلغن صوراشدی. کوبسنده اوقیلا دیب جواب بیرووم اوزرینه، قایسی تفسیر اوقولغانلغن صورادی. سوزلرندن آڭلاشلدیغنه کوره، اوزی وقتیله مدرسه تحصیلی کورگان و علوم عربیه‌گه اخلاصلی بر ذات ایکانلگی بلنه در.

صڭره، سوز مناسبتیله، اوزینڭ موندن یکرمی یللر آلوك قریم‌غه بزنڭ ایمپراطورمز حضرتلری حضورینه تورکیه طرفندن مأمور بولوب تبریك ایچون بارغانلغن سویله‌دی. یالطه و آلوپقه‌لرنی، لیوادیا و وارانسوف - داشقوف سرایلرن ایسکه توشوروب آنلر حقنده اوزینڭ خاطرنده قالغان نرسه‌لرنی، وارانسوف‌نڭ مسلمانلرغه مسجد صالدروب بیرولرن ذکر ایتدی. سلطان حضرتلری حاضر اوزی شول سرایده بولونغانلقدن، سراینی کورسه‌توب یورو

ممکن بولماغانلغن سویلەب اعتذار بیان ایتدی. بر آز اوطورغاندن صوڭ یانندن آیریلوب سرای‌دن چقدق ویرلرمزگه قایتوب کیتدك.

بو کونلرده مونده صوغش و صلح مسئلەسی حقنده بتون فکرلر تردد اچنده. بر نیچه کونلر اُلوك صلح مسئلەسی آلغەراق چققان توسلی ایدی. لکن، بالقانلیلرنڭ جواب بیررگه آشقماولری وبیرگان جوابلرینڭده تورکیه طرفندن قبول ایتلورلك روشده بولماوی ناچار تاثیر ایتدی. حاضر طاغن صوغشنی دوام ایتدرو مسئلەسی اوستکه چغار توسلی کورینه. ذاتا حکومتنڭ صوغشقه حاضر- لگی طوقتالغان یوق. اول بتون کوچی بلەن شول حاضرلکده دوام ایته. آناطولی‌دن یاڭی عسکر کیلوب طورا. بونلرنی مونده کیینمدروب، حاضرلەندروب تیوشلی یرلرگه اوزاتا بارالر. آزق و قورالده طوقتاوسز یباریله طورا. آناطولی ولایتلرندن مدافعهٔ ملیه جمعیتنه کیلگان خطلر وتیلیغرافلرده حکومتنی صوغشدن طوقتاماسقه، حقارتلی صلحنی قبول ایتماسکه دعوت ایتەلر. اوزلرینڭ هر تورلی فداکارلقغه حاضر ایکانلکلرن بلدرەلر.

استانبولنڭ اوزنده طنچلق. هوالر یاخشردی. صوغشنی دوام ایتدررگه هوالر مانع توگلدر. کلیبولی و چتالجه طرفلرنده صوغشلر بارلغی سویلەنسەده حکومت طرفندن بیان ایتلگان رسمی معلوماتغه کوره، بونلر اهمیتلی نرسەلر توگلدر. ادرنه بیرلمی، اوزینڭ قهرمانچه مدافعەسنده دوام ایته، تورك عسکری آراسنده صووقدن، یاکه آچلقدن کوب تلفات بارلغی وآرالرنده فرقه اختلافلری باش کوتەرگانلگی حقنده چیت غزتەلرده یازلغان خبرلر بیك مبالغەلیدر. صووقلر، یاڭغورلر تورك عسکرینه کوبمو تأثیر ایتسه بلغار عسکرینەده هیچ شبهەسز شول قدروك تأثیر ایتمش و آنلرده شول قدروك تلف اولمشلردر.

صوغش اورنلرنده تورکیەنڭ عسکری و هلال احمر خسته خانەلرنده بوش اورنلر کوب ایکانلگی مونده محقق روشده ثابت‌در. استانبولنڭ اوز خسته خانەلرنده اولگی خستەلر تریلوب چغا طورالر. یاڭیلر آز کیله. تورکیەنڭ آقچەغه آبدراب قالو مسئلەسی بیك قابارتلغان ایدی. بو البته اساسسز توگلدر. شونڭ ایله برابر، یاوروپالیلر بورچقه آقچه بیرماسەلرده آبدراب قالنغانی واشنڭ آقچەسزلقدن طوقتاب طورغانی یوق. قایدندر آقچەنی طابوب، احتیاجلرن اوتەب طورالر. عسکرگه نرسه بیروچی سوداگرلرگه اینتیندانتستوا آقچەنی طوقتاتمی تولەب طورا. عسکرنڭ اوستی بتون، طاماغی طوق. طاغن نیشلیسن. اما،

هجوم یاصاب جیکه آلماو باشقه مسئله‌در. بونك سببلری یالـکز آقچه‌سزلق توگل، بلـکه باشقه‌چه‌ده کوب نرسه‌لر بولور.

شونك ایله برابر، مونده هر نه قدر صوغشنی دوام ایتدرو فکری اوشتکه چقسه‌ده و بالقانلیلرنك طلبلری قبول ایتلماسلك درجه‌ده آور ایکانلـگی کوز آلدنده بولسه‌ده موندن صوك زور صوغشلر بولماس، صوغش اوزاق دوام ایتماس، یاوروپانك ایکی یاقغه‌ده تأثیری سایه‌سنده اوزاقلامی صلح یاصالور دیب کوته‌رگه ممکن. اشلرنك کیدیشی شونی کورساتمکده‌در. ۳ مارت.

٦٤

استانبول تأثراتی (*)

III

مرمره بوینده زیله یلوك !

استانبولنی اوزینك قوچاغینه آلغان ولطیف طولقونلری برلن یار بویلرن اوقشاب سویوب طورغان مرمره دیگزی الوك بزنك تاتارلرنك زیله‌یلوك وتفتیله‌و کویلرن ایشتـکانی بارمیدر، یوقمیدر، مین آنی بلمیم. اما، اوشبو سنه مارت نك ٥ نده اول آنلرنی ایشتدی هم بیك یاراتوب طـکلادی. موکا مین اوزم شاهدمن.

قویاش بایوب کیله، آنك صوکغی قزغلت شه‌وله‌لری دیگز اوستنه عکس ایتکان، دیگز اوستی طنچ ایدی. شول وقتده، هلال احمر خدمتنه مجروحلر قارارغه بارغان ایبدشم اسماعیل افندی اورمانف ایله بز ایکاو سلطان احمد جامعی آرتنده، مرمره دیگزی بوینده، بلطر یانغن‌دن خراب بولغان یمرك طاش بنالردن برسینك اوستنه دیگزگه طاباً قاراب اوطورغان ایدك.

هر طرف طن، هوا غایت گوزه‌ل وجلی، جنوبنك بو گوزه‌ل هواسن ایسنه گان صاین انسانده حیات آرتا، روح کوتاریله. مای دریاسنده یوزگان شیکللی اوزکده بر یومشاقلق، کوکلده بر راحتلك حس ایته‌سن.

قارشومزده مرمره دیگزی جایلوب یاتا. بوسفور کورینه. آنك اوك یاغنده

(*) «شورا» ده باصلغان مقاله.

اسکدار، قاضی کوی، مودانیه برونی، فنار برونی تزیلشوب طورالر. فنار برونی مرمره‌نك اچینه صوزیلوب چققان. آنك تمام دیگزگه اوزایغان یرنده دیگز فناری قویلغان. اولده یاندرلدی. دیگز اوستنده کچکنه بر پاراخود بارا. پاراخودنك آرتنه اوچ بارقاس طاقغانلر، بونلرغه عسکر آزیغی تیه‌لوب هر کون کیتکانن، مقری کوی، آیاستفانوس طرفلرینه ایلتوب بوشاتلدیغن الوَمن بله ایدم پاراخودنك مورجاسندن چققان قویو توتونی آرتقه طابا صوزیلوب ئلله نی قدر اوزایوب بارا.

تیره یاغمزده کوز کورومی قدر یرلر بارسیده خرابه. طاشلق. یمروك بنالر. بولار بلطروق یانغانلر. هیچ برسی یا کیدن صالنماغان، طازارتلماغان، یانغن‌دن صوڭ نیچك بولغان شولای طورالر.

قایا صوڭ بولارنك ایه‌لری؟ نیك بولارنی توزه‌تمیلر، و یا کیدن صالمیلر؟ بو سؤاللر بزنك کوڭلگه کیله. اما جوابلرن بلمی‌مز. احتمال‌که ایه‌لری اوزلرینك بلمی طورغانلردر. شول قدریسی گنه معلوم، که بو یرلر الوك مسلمان محله‌سی بولغان. بو یانغان یورتلرنك ایه‌اریده مسلمانلر بولورغه طوغری کیله. مسلمان دولتلرینك ایك صوڭغیسی بولغان تورکیه اوزی بتونله‌ی یانغن اچنده بولغان بر وقتده، روم ایلنده اوچیوز مك قدر مسلمان قرلغان، اوتدن قلچدن کیچر-لگان بر زمانده، استانبولنك همه جامعلری مهاجرلر و خسته‌لر ایله، بتون زور بنالری مجروحلر ایله طولغان بر وقتده بونك شیکللی بر محله‌نك، یاکه بر نیچه محله‌نك خراب حالده یاتووی‌نك کوبمی‌گنه اهمیتی بولورغه ممکن. شول سببلی بو حقده ذهن صرف ایتوب طوررغه، سؤاللر بیروب جوابلر ازله‌رگه‌ده حاجت یوقدر. بو سؤاللرنك جوابلرن: مسلمانلر مدنیت‌گه کره آلورلرمی؟ تورکلرنك استقباللری نیچك بولور؟ استقلاللرن صاقلی آلورلرمی، یوقمی؟ دیگان سؤاللر ایله باش واتوچیلر ازله‌سونلر.

پاریژدن قایتقان قدری بك بوندی سؤاللر وجوابلر ایله ماتاشودن کوله‌گنه. اول: بتون مسلمان دنیاسی یاوروپا اسارتنه وخرستیانلر قولینه بالفعل کروب بتوب طورغان بر زمانده موندی سؤاللر برلن اوغراشونی وقت ئرەم ایتوگنه صانی. تورکیه‌نك‌ده جزائر، تونس، فاس، ایرانلر بارغان یولدن باروون مجبوری کوره. چونکه بوده بیت باری بر تگیلر شیکللوك مسلمان دولتی، مسلمان حکومتی. شولای بولغاچ اول نیچك مستثنا بولوب، اوز باشینه ترقی وتمدن ایته آلسون، یوق، ایته آلاچق توگل، بتون اسلام دنیاسی بعث

عسكری موزه‌سی مدیریتی

عدد

مخصوص

بتون انسانلر عباد اللّهدر ؛ شایان محبّت ومرحمتدر .
اعلای كلمة الله ، عدالت وشفقت ، محاسن اخلاق
وكمال مدنیّت اساسنه مستند بولنان اسلامیّت جناب
ربّ العالمینك بتون انسانلره نعمت عظیمهٔ سبحانیّه‌سیدر .
ملل مترقّیهٔ حاضره حالا بونی لایقیله تدقیق وتصدیق
ایتمامكده ایسه‌لرده علوم وفنونك ترقّیات متمادیه‌سی سایه‌سنده
نور وحدت وحقیقتك بتون جهانی تنویر ایده‌جكی برزمان
مسعود ایركج البتّه كله‌جكدر .
الك بیوك بر ركن اسلام بولنان تورك وتاتار ملّت نجیبه‌سنك
او دورده سعادت بشریّه‌یه ، تعمیم حقانیّت وعدالته كمالیله
خدمت ، الله یولنده انسانلره رهبرلك ودلالت ایلیه‌بیلمسی
ایچون شمدیدن ترقّیاته چالشمسی ، هر خصوصده اكتساب كمالات
ایلمسی لازم كلور .

لیس للانسان الّا ما سعی .

استانبول
[شهزاده باشی]
٥ ربیع الآخر ١٣٣١
١ مارت ١٣٢٩

اوز عثمانلی تورك عشیرتی اولادندن
عسكری موزه‌سی مدیری
اركان حربیه فریقی
احمد مختار

موزه خانهٔ عسكری مدیری احمد مختار پاشا حضرتلرینك قول یازووی .

بعد الموت‌گه اشانا بیت، مونه بزنك شوشی اعتقادمز بیك حق، مسلمان بولغاچ تورکیه وتورکلرده شول اعتقادده بولورغه تیوشدر، دی.

آه، بو فلسفه‌لر، باطوردی بزنك شرق دنیاسن، بز توش‌کوره‌مز، یاوروپالیلر اش کوره‌لر: آیده اسماعیل افندی صزوب یبار بر اوزمزنك زیله‌یلوکنی دیدم. مرمره‌گه قاراب تفکر‌گه طالغان ایده‌شم اسماعیل افندی اویانوب کیتکان توسلی بولدی و موڭایوب نچکه کوی بلەن زیله‌یلوکنی صوزوب یباردی. موڭلی تاتار کویی بزنك کوڭللرنی تتره‌تدی، ذهنلرنی قاره دیڭزنك شمال طرفینه، اوزاق اوزاق یرلرگه، ۋولغا، اورال، قاما بویلرینه ایلتوب طاشلادی. کوز آلدمزغه قرغز دالالری، باشقرد صحرالری کیلدی، قولاغمزغه قورای طاوشلری ایشتلگان توسلی بولدی. اسماعیل افندی‌نك زیله‌یلوك طاوشی نیچك بو خراب محله‌نك چیتلرینه باروب یتشو احتمالی یوق ایسه، قورای طاوشلریده شولایوق جهالت یانغنی، غفلت خرابه‌سی آستنده قالغان باشقرد وقرغز صحراریناڭ بر چیتندن ایکنچی چیتنه ایشتلماینچه هوالرغه قاتناشوب یوق بولوب کیته‌در.

یه‌روك بر طاش اوستنه‌رەك منوب اوطورغاچ: ئه‌خ یوق بیت اوزمزنك اسکریپکه، بر صزدروب یباروب اوزمزنك موڭلی کویلرمزنی مرمره‌نك شوشی طولقونلرینه قاتشدروب یبارر ایدم، شوندن آلار منگولككه باروب قوشیلورلر ایدی، دیدی اسماعیل افندی وبر کورسنوب قویدی.

مگر بزنك بو اوطورغان یرمزنك آستنده بر زیمله‌نکه بار ایکان. ئلله قایدن بر تیشکدن، غایت آلاما کیونگان، اوست باشلری بیك ناچار ایکی خاتون کیلوب چقدیلر. یانلرنده بر بالا بار. بونلر اسلام خاتونلریمی، خرستیانمی، معلوم توگل. یوزلری آچق. بزنك یانغه‌راق کیلدیلرده بر آز طکلاب طورغاچ: «بو نه لسانده شرقی چاغرییورسکز، بك افندی، سویله‌یکز الله ایچون» دیدیلر.

ــ تاتارچه، دیگاچ. «نه‌در او تاتار، صانکه موسقوفمیدر؟» دیه صورادیلر. نه ایسه آڭلاتدق. صڭره بونلر بزگه: بك افندیلر، بزنی‌ده روسیه‌گه آلوب کیتکز دیمه‌سونلرمی! نیچون، آنده نیشله‌ماکچی بولاسز؟ دیدك. اوزلرینك حکایتلرن سویله‌رگه طوتندیلر: بولار لوله بورغاس یاننده بر تورك آولندن، تورك خاتونلری ایکان. ایرلری صالداتقه آلنغان. آوللرینه بلغارلر کیله باشلاغاچ بولار بالا چاغالرن کوتارگانلرده استانبولغه طابا قاچقانلر.

استانبولغه کیلوب یتکانچه ملك تورلی مشقت لر و سفالت لرگه دوچار بولغانلر. بالالری‌نك قایسیلری یولده اُولوب قالغان، قایسی مونده کیلگاچ

اولگان. ایرلرینك قایده ایکانلکلرندن وسلامتلکلرندن هیچ خبرلری یوق : «مونده کیلگاچ طوررغه اورنمز بولمادی، خیر صوراشوب طماق طویدردق، آنك مونده کون کیچردك ، نهایت مونه یانغان بنالرنك آستلرنده قالغان زیملهٔنکه‌لرگه کروب اورنلاشدق ، قشنی شونده اوتکاردك ، آنده یووش ، قارا کُفی ، صووق ، هوا یوق ، اوزمز آچلرمز، تیك حکومت طرفندن کوننه اوچ قداق کومچ گنه بیرله ، آلوب کیتکز بك افندیلر بزنی‌ده روسیه‌گه» دیلر. برسی: مین فاطمه آدلی بولسه‌مده آنده اوزیمه «ماریقا» آدلی قوشارمن ، آنده کر یووارمن، خدمت ایتارمن ، ذاتا بو مملکتدن طویدق ؛ مونده فلاکتدن باشمز چقمی، مونده بزگه راحت یوق ، دی.

بونلرنك آول حاللرن ، آنده نیچك کون کورگانلکلرن دخیده یاخشیلابراق صوراشدق . روسیه‌گه آلوب کیته آلماومزنی آکُلاتدق . کسه‌مزده‌گی بش اون غروش‌لرنی بونلرغه و بالالرینه صدقه ایتوب بیردك‌ده بو یردن آیرلدق .

شول قدر خرابه‌لر اچنده آچ وپریشان حالده یاتا طورغان بو بیچاره‌لرنی کورگاچ بزنك زیله‌یلوك کویلری اونتولدی . طورمش‌نك ایك دهشتلی و قولاق یرتقچ نغمه‌لری کیلوب قولاق‌غه به‌رلدی. تیزره‌ك بو یردن کیتدك . مع ما فیه، زیله‌یلوك ایله تفتیله‌و کویلرمزنك مرمره طولقونلرینه قوشیلوب ابدیتگه طابا کیتولریده شبهه‌سز ایدی . . . مارت ٦ .

٦٥

تورکیه‌ده اقتصادی اشلر

تورکیه‌نك تجارت، صناعت واقتصادی اشلری بارسیده خریستیانلر وچیتلر قولنده دیه‌رلك‌در. تورکیه‌نك اقتصادی حیاتنده تورکلرنك اوزلرینك روللری شول قدر آزدرکه یاخشیلابراق قاراغانده بوکّا حیران قالماسقه ممکن توگللر .

موندن الوکده بر مرتبه یازغان ایدم شیکللی : تورکلرنك شهرده طوروچی خلقی باشلیچه اوچ قسم اولوب: مأمورلر ، عسکر و خواجه‌لردر. طبیعی ، بونلرنك آلش بیریش، سودا صناعت ایله هیچ بر مناسبتلری یوق. آدواقاتلر ، طبیبلر ، محرر، شاعر و ادیبلر کبی آزغنه بر خالقدن عبارت

بولغان ضیالیلر صنفی‌ده البته سودا و صناعت اشلرندن یرافدر. تورکلرنك توبان صنفی آراسنده آلش بیریش ایله شغل‌لنوچیلر بار ایسه‌ده بونلر بیك کچکنه واهمیتسز اولوب، مملکت‌نك اقتصادی حیاتنه تأثیر ایتارلك درجه‌ده توگلدر. مثلا: اورامده بورچاق (لبلبی) وکستانه پشروب صاتوب طورچیلر، کیبتی‌نك اچینه آیاق بوکلەب اوطوروب طاراق، تش قازغچی یاصاب صاتوچیلر، کارزینگه طوتروب برسن ایکی تین‌دن افلیسون صاتوب طوروچیلر، ایزۋوشچکلر، لودقاچیلر، حماللر ایك باشلیچه تورکلر و مسلمانلردر.

درست، آنلر آراسنده غالانتیرینی، مانوفا کتورا، بقالیه سوداگرلری ویاغشوق زور اش کوروچیلریده یوق توگل: عبود افندی وسائرلر کبی احتمالکه میلیونلرچه آباروت یاصاوچیلریده باردر. لکن، کینه بابا آیتکانچه بونلر عموم مملکت سوداسنه نسبتا غایت آز و غایت اهمیتسزدر.

یاکی زماننك یاکی تجارت قاعده‌لرینه بناء بورتوله طورغان فائده‌لی واساسلی اشلر بارسیده اجنبیلر وخریستیانلر قولنده. مثلا: بانقه‌لرنی آلیق، اقتصادی حیاتنك یوره‌گی وبتون قان طامرلرینك باشی بانقه‌لر ایکانلگی البته معلومدر. حاضرگی زمانده بانقه‌لرنك حاکمیتی حکومتلرنك حاکیمتندنده آرتغراق‌در. حالبوکه تورکیه‌ده تورکلرنك اوز قوللرنده، اوز نفوذلرنده هیچ بر دانه کچکنه‌گنه بانقه‌ده یوق. «عثمانلی بانقه‌سی» اسمیله آچلغان فرانسوز و اجنبی بانقه‌سینك توب اداره خانه‌سی پاریژده اولوب، موندهغیسی تورکیه‌نی ایمەر ایچون یاصالغان شعبه‌گنه‌در. تورك آقچه‌سی ایله بوبانقه. بك اوغلنده اوزینه میلیونلرغه توشوروب زور بنا یاصاتقان. ایشگی بوینده کیچه کوندز دائمی صورتده بیچاره تورك صالداتی جیلکه‌سینه ملطغن کوتاروب بانقه‌نی صاقلاب طورا. ایشگندن اچکه کرو بله‌ن فرانسوزلق دنیاسی باشلانا. بتون معاملات فرانسوزچه، آقچه حسابی فرانسوزچه، یازولر فرانسوزچه، مأمورلری فرانسوز یاکه یرلی گریك، ارمنی و سائر خریستیان ملتلر.

بانقه‌غه کروب بر‌ەر ساعت قاراب طورسه‌ك یوزلرچه کشی کروب چققاننی کورەسن. بارسیده شاپقه‌لی کشیلر. فسلی تورکلر مونده ئلله قایده برگنه کورینوب قالا، یا هیچ یوق. شونك ایچون بانقه مأمورلریده فسلی کشیگه مونده حقیر قاریلر، اوزاق کوتدرەلر، قاطی و قچقروب ده‌شه‌لر، قصقه‌غنه أیته‌لر، صوراغانغه جواب قایتارمیلر. چونکه تورکلر ایله رەتلی بر آلش بیریش بولمایه‌چغن بله‌لر.

ایـك کـوب معامله قیلوچی «ۋینه‌ر بانق فراین» اسملی آوستریا بانقه‌سی، «بیوك دویچ بانق» و «کچوك دویـچ بانق» آدلی نیمس بانقه‌لری، فرانسوز بانقه‌سی بولغان «قرده‌ی لیونه»، «ملی تورکیه بانقه‌سی» اسمیلـه سیر أرنست قاستل طرفندن آچلغان انـگلیز بانقه‌سی، فرانسیه نك «سوسیه‌ته ژه‌نه‌رال» شرکتی طرفندن آچلغان «سلانیك بانقه‌سی»، تورکیه‌نك بتون طرابلس قطعه‌سن یوتقان مشهور «بانق‌دی روما» آدلی ایتالیا بانقه‌سی، صوك وقتلرده‌غنه آچلغان «روس تجارت خارجیه بانقه‌سی» هه‌مسیده چیتلر ملـکنده، چیتلر قولنده وچیتلر منفعتنه خادم مؤسسه‌لردر. باری شول قدر گنه‌سی بار:

هلال احمرده خدمت ایتوچی اوچ یکت رسمی.

«ملی تورکیه بانقه‌سی‌نك» ائتلافچیلر پارتیه‌سی و باشلیچه پرنس صباح‌الدین بك ایله، «سلانیك بانقه‌سی» نك اتحادچیلر ایله بر قدر مناسبتلری باردر. بو پارتیه‌لر اوزلری اش باشینه منگان وقتلرنده شول بانقه‌لرنی آچارغه یاردم ایتشکانلر و شونلر واسطه‌سیله تورکیه نك اقتصادی حیاتنه آزده بولسه فائده کیترماکچی بولغانلر. لکن سرمایه چیتلرنکی بولغاندن صوك منفعت و نفوذده چیتلرنکی بولاچاغی شبهه‌سزدر.

تورکیه‌ده‌گی تیمر یوللرغه کیلسه‌ك: بونلرنك حجاز تیمر یولندن باشقه‌سی بارسیده اجنبی شرکتلر قولنده اولدیغی کبی، بارلق پراخود قومپانیه‌لری‌ده خریستیانلر، یهودیلر قولنده‌در. فی الحقیقه پراخود شرکتلرنده مسلمانلرنکده قاتناشلری یوق توگل. لکن غایت آز و هیچ بر رول اوینارلق توگل‌در.

تورکیه‌نك ایك زور سودالرندن بولغان تماکی تجارتی کینه بر فرانسوز قومپانیه‌سی قولنده. وقتیله بوکا بیرلگان امتیازنك مدتی طولغان ایدی. بر

یاقدن آقچەسزلقدن ، ایکنچی یاقدن اوزلری باشقاروغە امینلری بولماغانلقدن بونك امتیازن یا کارتوب اوزون مدت ایلە طاغن شول قومپانیەغە بیردیلر. بك اوغلندەغی تونەلنك مدتی طولغان ایدی؛ آنیدە یا کیدن شول اولگی نیمس شرکتنە بیردیلر. حاضر استانبولدە الکتریق ترامواىلری، تیلیفونلر، یا کیدن زور تونەللر، صو یوللری یاصارغە حاضرلەنەلر. همەسینك دە امتیازلری اجنبی شرکتلرگە بیرلگان. بونلردە تورکلرنك هیچ قاتناشلریدە یوق. زور یورتلر، زور مغازینلر بارسیدە خریستیانلر و اجنبیلرنکی. زور تجارتلر بارسیدە دیب أیتورلك آلار قولندە. ایك توزوك محلەلر خریستیان محلەسی: ایك زور ومنتظم مسافرخانەلر، ریستورانلر، تیاترو، قونسیرت زاللری، کنیماتوغرافلر بارسیدە یهودیلر قولندە، بونلرنك مسلمان وتورکلر قولندەغیلری ایك اوچوز، ایك حقیر، پیس و مردارلری غنە در.

خریستیان محلەسی بولغان بك اوغلندن قوزغالوب ، سرکەچی ، باب عالی، دیوان یولی ، بایزید میدانی بویونچە اوتوب خالص مسلمان محلەسی بولغان سلطان فاتحگە ، یاکە آق سرای جادەسی ایلە ادرنە قپوسنە طوغرو کیتەچك بولسەق ، بر آغاچنك توب یاغندن اوچینە طابا بارغان شیکللی ، کیتکان صاین نەزکلەشە بارا ، کیتکان صاین ناچارلانا بارا . بك اوغلندە طوقاتلیاندە یکرمی بیش تین تولەب اچکان چایگنی غلطەدە ۱۲ تینگە ، سرکەچیدە ۸ تینگە ، دیوان یولندە دورت تینگە ، سلطان فاتحدە ۲ تینگە اچەسن . فقط طوقاتلیاندە اوطورغە اورن طابوب بولمی ، شول قدر طغز و خلق کوب بولا . آندە ریستوران تونلە ساعت ۲ گەچە دوام ایتە؛ فاتحدە ایسە کشیگە قاراغاندە قهوە خانەلرنك صانی کوبرەکدر. یمرك ، ناچار ، صاصی ، قاراڭغو بنا کبك نرسەلرنك بارسیدە قهوە خانەلردر. مسلمان محلەلرندە کیچ ساعت ٦ دە بتون حیات بتە . کیبتلر یابلا ، اورامل بوشی . باری شول خرابە زار قهوە خانەلردەگی عاطل آدملرگنە قوزغالورغە ایرینوب طاغن بر ایکی ساعت اوطورالر.

طوقاتلیاندە ، پیرا پالاسدە بر مرتبە آشاب چغارغە اورتاچە اوتوز غروش (۲ صوم ٤٠ ۃ) تولەرگە طوغری کیلە، آلای بولسەدە ریستورانلرندە شغرم طولی کشی بولا . لکن بارسیدە خرستیانلر . بایزید ، فاتح محلەلرندەگی مسلمان آشخانەلرندە اوچ غروشغە (۲٤ ۃ گە) طاماق طویدروب چغاسن . بونلردە آشاوچیلر بارسیدە مسلمانلر. بونلرنك آشخانەلرینە هر نە قدر «النظافة من الایمان» دیگان لوحەلر آصلغان بولسەدە ، هر طرفدە پیسلك ، هر طرفلرندە نظافتسزلك بولا .

باب عالی جاده‌سنده‌گی زور کتابچیلرنك یوزده سیکسانی بیشی ؛ مطبعه‌چیلر، تورکچه حرف قویوچیلر، حکاکلر، رساملرنك یوزده طوقسانی ارمنیلردر. مسلمانلر بونلر آراسنده قصلوب بارلی یوقلیغنه بولوب طورالر. چغال اوغلنده بردن بر مسلمان حکاك وخطاط خالد حسام‌الدین افندی بار. اوزینه بر اش بیرگان ایدم. وقتنده آلورغه بارغاچ: «عفو ایدیکز بك افندی، کیتروب یتکره آلمادیلر»دی. قایدن دیه صوراشسه‌م، آنك بر ارمنی صناعتخانه‌سینه بیروب اشله‌تکانلگی آکلاشلدی. ارمنیسز هیچ بر مطبعه و هیچ بر صناعتخانه یوق.

تورك چته‌چیسی.

قیمتلی رەك کیوم تکوچیلر، آیاق قاپلری حاضرله‌وچیلر، خصوصا تورك خاتون قزلرینك مودنی کیوملرن تکوب ئالله نی قدر آقچه‌لرن آلوچیلر، تورك عائله‌لرنك فرانسوزچه، نیمسچه، انگلیزچه اوقتوچیلر، مربیه‌لك ایتوچیلر همه‌سیده بلا استثنا خرستیانلردر. نومیرلرده، آشخانه و ریستورانلرده خدمت ایتوچیلر یعنی بارا طورغاچ اوزلری خوجه بولاچق کشیلر آراسنده مسلمان هیچ یوق دیه‌رلك‌در. بولسه‌ده ایك ناچار و هیچ وقت ترقی ایتووی ممکن بولماغان تورك آشخانه‌لرنده‌گنه‌در. صاچ صقال قروب اون مینوت اچنده ۳۰-٤٠ تین آلوب قالوچیلر مطلقا ارمنیلر و گریکلردر. محله‌لرده‌گی بقال کیبتلری بارسیده گریکلر وارمنیلر قولنده. مسلمان بقالی یوزگه بیش‌دن آرتق یوقدر.

مشروطیت اعلانندن صوك کشی آزایتوب راسخود کیمتور ایچون کیره‌کسز بیك کوب مأمورلرنی اورنلرندن چغارغانلر. باشقه بره‌ر خدمت طابقانچه‌غه قدر آلارغه قایسینه بتون، قایسینه یارطی معاش بیروب طورغانلر. قایولرینه تقاعد معاشی تعیین ایتکانلر. شول وقت بو مأمورلر حکومتدن: سین بزگه بره‌ر ایکیشه‌ر یللق بیره‌چك معاشکنی بر یولی بیرده، بز شول آقچه بلەن اشکه کرشیك، اورام کیبتلری آچیق، زراعتگه باشلیق، دیگانلر. حکومت بوگا اشانغان. آلارغه بره‌ر ایکیشه‌ر یللق معاشلرن بر یولی بیرگان. لکن تکیلرنك کوبسی بر نرسه‌ده اشله‌مایچه آقچه‌لرن آشاب، کیوم صالومغه طوتوب بترگانلر. بعضیلری اورام

کیبتلری آچقان بولغانلر. فقط ایکیشەر اوچەر، بیشەر آلتیشەر آیدن صوك بیك کوبسی اشلرن بوزوب کیبتلرن طاشلاغانلر. چونکه نسل نسلدن بیرلی سوداگرلك ایتوب کیلـگان گریکلرگه رقابت ایته آلماغانلر. حاضر شول مأمورلرنك بیك آزیغنه سودا ایتوب ماتاشقان بولالر. قالغانلری اتحاد ترقی‌گه دشمان وهر نرسەدن ناراضی بر آچلر اردوسی بولوب عطالت و سفالتده کون اوتکارەلر.

شونك ایله برابر، شوشی سابق مأمورلر آراسنده، سوداغه کریشوب اشلرن رەتکه صالوب یباروچیلرده یوق توگل. مثلا: شونلر جملەسندن محمد حلمی افندی نامنده برسی‌نك باب عالی جادەسنده کیبتی بار. فس، ایسلی مای، صابون، کولمك اشطان، اویوق شیکلی نرسەلر صاتا، فس قالبلی. اوزی بلەن طانشدم، حالن صوراشدم:

— «اورندن چغارغان ایچون وقتیله حکومت‌گه فوق‌العاده آچووم کیلـگان ایدی، حاضر نیچك رحمت ایتورگه بلمیم، چونکه آیغه اوچیوز غروش (٢٥-صوم) ژالونیه ایله ١٦ یل حکومت خدمتنده بولدم، هیـچ وقت طاماغم طویمادی، اوستم بوتەیمەدی، عائلەمنی قاری آلمادم، هر وقت، اورنمدن چغارماسەلر یارار ایدی دیه یورەگم قوبوب طوردی، اوز اوزیمه اشانچم بتدی، اورندن چغارسەلر دنیاده طورا آلماس توسلی ایدم، مونه ایندی کورەسن یاخشی‌غنه سودا ایتەم، کیبت‌گه آیغه ٣٠ صوم تولیم، پریکاشچك‌گه ٢٥ صوم بیرەم، طاماغم طوق، اوستم بتون، هیـچ کمدن خوفم یوق، اشم کیتکان صاین ترقی ایته بارا، کیبتدن آیریلاسی کیلمی، کوبسنچه کیبتده قونام، ایوگه قایتسەمده کشی ایرته نمازغه مسجدگه بارغه چققانده مین کیبتمه کیلەم، بو سودا دیگان نرسه عجایب کوکللی بر اش ایکان» دی. قولی بلەن باشینه صوغاده: «مونه نیین احمق قفا، اوز اختیارك ایله ١٦ یل اسیرلك ایتدك بیت!» دیه اوز اوزن شلتەلیدر.

لکن موندیلر بیك آز و قایسی‌غنه یاقدن قاراسه‌کده تورکیەنك تجارت، صناعت دنیاسنده و عمومیتله اقتصادی حیاتنده تورکلرنك روللری هیـچ یوق دیەلەچك درجەده اهمیتسزدر. حتی مسلمان سوداگرلرینك‌ده ایك کوبسی عرب، آرناود، کورد، لاز، تاتار، چرکس، عجم کبی باشقه قوملر و چیت مملکتلردن کیلـگان کشیلردر.

تورکلرنك تجارتدن محروم قالولرینك سببلری البته کوبدر. جملەدن برسیك: بونلرنك ایسکیدن بیرلی مأمورلك مسلگنه کروب، حکومت اوستنه صالنوب

کیلولری، عسکرلك خدمتی‌نك گل مسلمانلر اوستنه‌گنه یوکله‌نمش بولنووی‌در. اصل تورکلر ملطقلرن جیلکه لرینه کوتاروب دائمی صورتده وطن حدودلرن صاقلارغه، اختلالچیلر بلەن صوغشوب طوررغه مجبور بولغانلر. تورکگه باشقه قوملر ایسه اوز اشلرینه دوام ایله، تجارت، صناعت‌ده ترقی ایتکانلر. بوندن باشـقه، اصل قوت و نفوذ نلك سیاسی حاکمیتدن زیاده اقتصادی حاکمیتده ایکانچیلگی مسلمانلرنك ایسلرینه توشمایچه طورغان. ئلی حاضرده مونی آکُلاوچی لردن بیگرەك؛ آکُلاماوچیلر کوبدر.

عمومیتله تورکیه‌ده یرلی خلقنك اقتصادی اشلرده ترقی ایتووینه مانعلر بیك کوب و بونلرنك ایك دهشتلیسی یاوروپا دولتلری بلەن بولغان ایسکی معاهده نامه لر (کاپیتولاسیونلر) در. تورکیه‌لی محمد افندی یلینه ملك لیرالق سودا ایته، شوکًا قارشی حکومتگه اون - اون بیش لیرا نالوغ تولی. آنك کورشیسنده‌گی انگلیز «به‌که‌ر» فیرماسی یوز ایللی ملك لیرالق سودا ایته، اما حکومتگه بر تین نالوغ توله‌می، چونکه اول اجنبی تبعه‌سی، کاپیتولاسیوندن فائده‌لانه. گمرکده صوم غه ١٢ تین پوشلینه توله‌ب تورکیه‌گه بتون دنیا مالن طوتررغه هر کمنك حقی بار هم طوتروب طورالر. طبیعی، بوکًا قارشی یرلی ماللر رقابت ایته آلمی‌لر.

سوزده تورکیه مستقل بر دولت صانالا. اما حقیقت‌ده ایسه بو استقلالنك قویروقاری قاناتلری بارسیده قرقلغان بولوب طابلادر. چونکه: خارجی استقلالنك ایك مهم بر رکنی بولغان حیات اقتصادیه جهتنچه تورکیه مستقل توگل، بلکه چن معناسیله یاوروپالیلرنك اسیریدر. داخلی استقلال غه کیلگانده آنك ایك مهم رکنی بولغان عدلیه و محکمه اشلری حقنده اول کینه یارطی‌غنه مستقل‌در. چونکه اجنبی تبعه‌لری تورك محکمه‌لرینه تابع توگل، اوز حکومتلرینك محکمه‌لرینه تابع‌در. بوندن باشقه، تورکیه‌ده آلتی دولتنك اوز پوچته‌لری یوروب طورووی تورکیه‌نك هم سیاسی حیاتنه هم اقتصادی حیاتنه غایت ضررلیدر.

ایندی بونلردن قالا اقتصادی اشلرنك ترقیسینه تورکیه‌نك اوزی طرفندن بولغان بیك کوب قصورلر، مثلا: یوللر یوقلغی، امنیت آزلغی، آقچه‌نك انتظامسزلغی شیکللی نرسه‌لرده مانع‌در. ولایتلرده یوللر یوقلق یاکه ناچارلقنك نی قدر زور مانع ایکانلگن سویله‌ب طوررغه حاجت یوق، هر کمگه معلوم بر نرسه‌در. آقچه‌غه کیلگانده: بو اش مونده بیك انتظامسز. بر لیرا آقچه استانبولده حکومت حسابلرنده یوز غروشقه، سوداده یوز سیگز غروشقه، پوچته تیلیغراف‌ده

تاریخ تدقیق ایدیلیرسه کورولورکه اقوام اسلامیه

خلفانك حکومتنجه احکام جلیلهٔ شرعیه‌یه تمسك ایتدیکلری

زمانده علوم ومعارفده فنونده وصنایعده متبحرلر

مخترعلر یتشدیرمه وحکومت اسلامیه‌نك سطوت

وشوکتی تزاید ایتدیرمشدر. ~~احکام منیفه~~

شریعت غرانك احکام منیفه‌سندن انحراف حصولنده

اولدقده ایسه علوم وفنونده تدنی کورلمه ودولت

اسلامیه‌نك شان وشوکتی اسکی اعتلاسنی محافظه ایده‌مامشدر

شو حاله نظراً اعتقادمجه اسلامك شعشعهٔ مدنیتی

ترقی وتکامل ایده بیلمك ایچون بشریتك کافهٔ سعادتنی

اولان احکام جلیلهٔ شرعیه‌یی رهبر حرکات ومعاملات

اتخاذ ایتملیدر واسلامیت اولدیغی حیثیتیله اتحاده

حصار لطالیدرلر

شورای اوقاف رئیسی حاجی اولیا افندینك قول یازووی.

تنباکی سوداسنده یوز دورت غروشقه بوری. لیرانی وافلاتا باشلاسه‌ك شونك ایچون ٤ تین آلوب قالوب. مجیدیه‌لر بیره‌لر، آلارنی وافلاتوب غروش یاصاغانلر طاغن دورته‌ر، یاکه ایکیشه‌ر تین آلوب قالالر. بر لیرا آقچه ازمیرده قای وقتده یوز یکرمی غروش‌غه منه، قای چاقده یوز بیش غروشقه توشه. بوندن باشقه، استانبولده فرانسوز، انگلیز، نیمس، روس، ایتالیا آقچه‌لری تورك نك اوز آقچه‌سی شیکللوك یوری. طاوارینه قاراب، اورنی بلهن بونلرنك حقلری تورلیچه بولا. شونك ایچون‌ده سوداده ألوك بر قات طاوار حقن صاتولاشالر. آکا کیلشوب بتکاچ، آقچه حقنده صاتولاشورغه باشلیلر. مثلا: برسی انگلیز آقچه‌سی بیره، ایکنچیسی آنی اول حق‌دن توبانروك قبول ایتارگه تلی. یاکه أری آقچه بیرده قایتاروب آلورغه صوری، تگیسی آکا راضی بولمی. کوبسنچه شونك ایچون سودا بوزولا، کیلشکان طاوارنی طاشلاب چغالر. حتی مونده رقم، کون، ساعت، یل حسابلرینه قدر چوالچقدر. حاضرنده مونده برسی آلاتورقه، برسی آلافرانقه ایکی تورلی ساعت یورتوله. آلاتورقه ساعت هر کون قویاش بایوغانده ١٢ بولا؛ آلافرانقه‌سی بزده‌گیچه توش وقتنده ١٢ بولا. افندم، ایرته‌گه ساعت ٢ ده کورشورمز دیدیلر ایسه آلافرانقه‌می، آلاتورقه‌می دیه صورارغه مجبور بولاسن. آلاتورقه دیدیسه، آلافرانقه آنك نیچه‌گه طوغری کیلگانن ایسابلاب طوررغه حاجت بولا. رقملر برسی یاوروپالیلر قوللانغان عربچه، برسی مسلمانلر قوللانغان ئلله کمچه‌در. رقم قویلورغه تیوشلی یرلرنك کوبسنده شول ایکی قات رقم قویارغه حاجت توشه. آی حسابی ده رومی، افرنجی دیه ایکی تورلی قوللانیله. مارت‌نك ١٠ نده دیدیلرمی،- آلافرانقه‌می، آلاتوزقه‌می، دیب صورارغه، یاکه اوزك ایتورگه حاجت توشه. یل حسابی ده شولایوق ئلله نیچه تورلی: سنهٔ افرنجیه، سنهٔ قمریه، سنهٔ شمسیه، سنهٔ مالیه.- کیفنه کوره هر کم اوزی تله‌گانن یازا. صوکره سین آنی اوزك بلگان حسابقه طوغری کیترر‌گه آزابلانوب وقت اوتکار! بونلر بارسیده اشلرنك آور و چوالچق بولووینه سبب بولالر.

مونده‌غی سوداگرلر آراسنده ساخته‌کارلق وخیانت کوبلگی‌ده بیك اوکایسز بر حالدر. سوداده آلداو دیگان نرسه مونده بیك عادی و مشروع بر اش صانالا. بلمه‌گان کشیدن بهانی اوچ قات صوریلر. نی قدر صاتولاشسه‌ك شول قدر توشه بیره‌لر. بلمه‌سه‌ك طاوارنك مطلقا ساخته‌سن بیره‌لر. مای آلاسن قوشقان بولا. سوت آلاسن یارطیسی صو بولا. ایکمك آلاسن اولچه‌وی کیم بولا، کالینکور، یاولق: ماتیریا آلاسن آشلاغان بولا، بر مرتبه یوغاچده آراسنده‌غی چلترلر

آچیلوب بالق آوی بولوب قالا. اورامده یوگوروب باروچی مالایدن غزته آلاسن، ایوگه قایتوب قاراسەڭ کیچەگی یاکە قییق باصلغان، پچرانغان غزته بولوب چغا و هر نرسەده شولایدر. وعدەده طورو دیگان نرسه هم یوق. خلاصه: نی قدر آلدی آلسەلر هیچ قورقمی و طارتنمی شونی اشلیلر. امنیت حاصل ایتوب مشتری جلب ایتونی ایسابلەمیلر.

موندەغی معتبر بر تاتار سوداگرندن ایشتوومه کوره، اورتا درجه تورك سوداگرلری بر نیچه مرتبه جییلوب بر شرکت تشکیل ایتماکچی بولغانلر. بر نیچه مرتبەلر سویلەشکانلر، لایحەلر توزوگانلر، لکن مدیر کم بولا، آقچه کم راسپراژینیەسندە طورا مسئلەسینه کیلگاچ کیلوشه آلماینچه طارالغانلردە کیتکانلر. چونکه بر برسینه اشانمیلر، حتی کانتراکتلر فلانلر ایلەده اشانچلی یاصاوغه کوکللری یتمی ایکان.

زاوود و فابریقەچیلك تورکیەده هیچ یوق دیەرلك درجەده آز، بولغانلری بارسیده اجنبیلر قولنده. حتی حکومت اوزی فس و قماش فابریقلری آچوب قاراغان. لکن بونلر یاوروپا مالینه رقابت ایته آلمیلر. تورکلر اوز فسلرن کیمیلر، نیمسلر یاصاب یبارگان آوستریا فسلرن کیەلر.

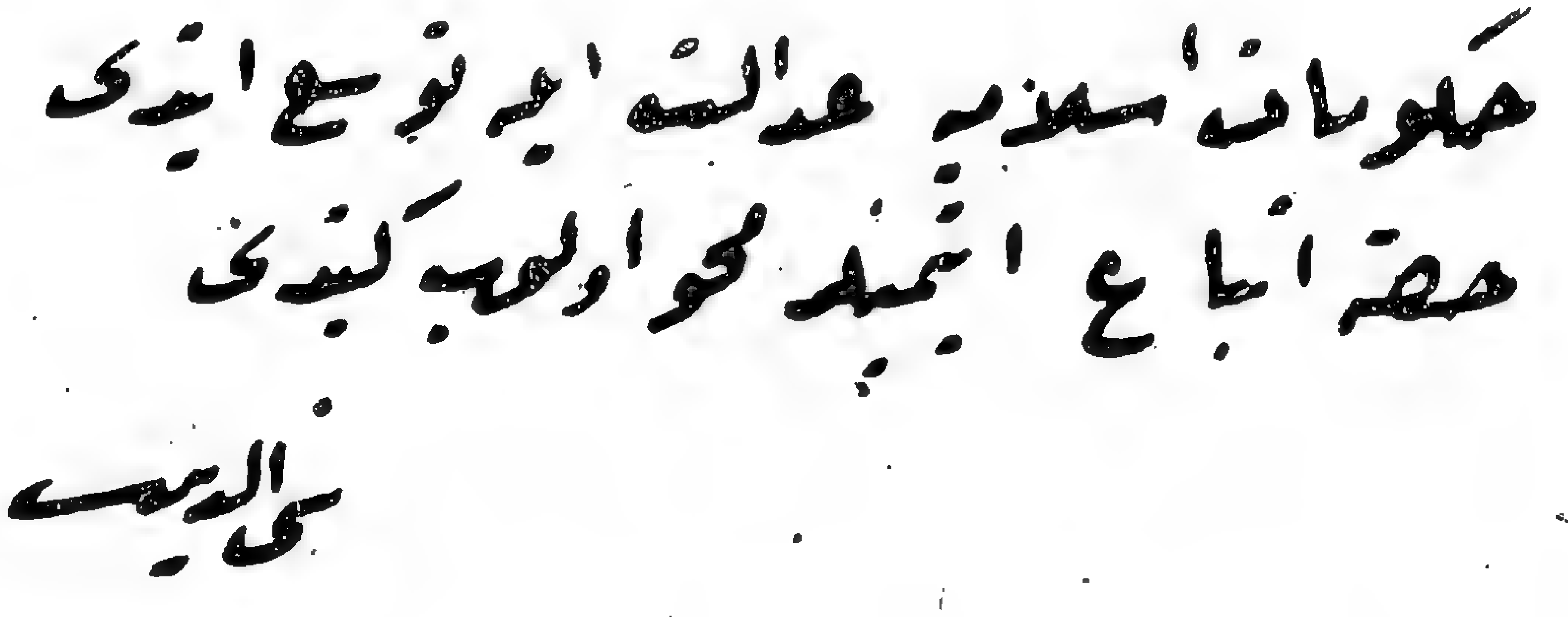

شورای اوقاف اعضاسندن و مکتب قضاة معلملرندن سنی الدین افندینك قول یازووی.

تورکلرنی یالقاولق، سوداو هنرگه محبت ایتماوچیلك ایله عیبلەو جیگللدر. لکن بیگوکده حقلی توگلدر. چونکه سیاسی صوغشلر نه قدر مشکل ایسه اقتصادی صوغشلردە شول قدروك مشکلدر. ارمنیلر، گریکلر، یهودیلر تجارت، صناعت و اقتصاد دنیاسینه موندن بیك کوب وقتلر الوك کرگانلر، آنلر شونك ایله تربیەلەنگان یاکی نسللر یتشدرگانلر. بو اش ایسه تورکلرنك و عمومیتله هر یردەگی مسلمانلرنك ایسلرینه یاکیغنه توشه باشلاغان. حالبوکه ایندی بیك کوب اشلر، بیك کوب اورنلر باشقەلر طرفندن ضبط ایتلوب قویلغان. قزان و داخلی روسیه مسلمانلرینك حاللری تجارت ایچون تورکلرنکنه قاراغانده ملك مرتبه اوگایلی و مساعددر. شولای بولا طوروبده باشقه ملت کشیلری ایله رقابت

ایته آلمیلر، حتی ایسکی‌دن بیرلی اوز قوللرنڭ کیلگان بیك مهم بعض سودالرنی‌ده اچقندرا بارالر.

صکره، هر یرده‌گی مسلمانلر آراسنده اولدیغی کبی، بر برسن پاددیرژات ایتماو، مسلمان سوداگرلرنده بولغان بر نرسه‌نی اجنبی سوداگرندن باروب آلو عادتی تورکلر آراسنده‌ده بیك نق جاری‌در. بیك قصقه‌غنه مثالی: مونده گریکلرنڭ تورکچه بلگانلری‌ده زور بر احتیاج توشمه‌گانده هیچ وقت تورك غزته‌لرن اوقومیلر، مطلقا اوزلرنکن اوقیلر. ارمنیلر و یهودیلرده شولای. کیبت‌لردن نرسه آلغانده‌ده بو خلقلر اوز ملتداش‌لرینکی بولوغه فوق العاده دقت ایته‌لر. تورکلرنڭ ایڭ کوب آلوب اوقودقلری غزته ایسه ارمنی مهران افندی طرفندن چغاریلا وارمنی دیران کلکیان افندی طرفندن یازیلا طورغان «صباح» غزته‌سیدر. بر محلده بر تورك، بر گریك بقالی بولسه مسلمانلر نیچوندر گریك بقالندن طاوار آلونی آرتوغراق کوره‌لر. یرلی باتینکه‌لری نغراق، یاخشیراق اولدیغی حالده کیبتلردن مطلقا اجنبی باتینکه‌سی صوریلر. حتی بعض بر ملی تورك سوداگرلری یرلی ماللرغه اجنبی مارقه‌لری قویدروب، زاغرانیچنی مال ایتوب صاتارغه مجبور بولالر. خلاصه: تورکلرده سیاسی جهتدن ملیت فکری اویانماغانلغی شیکللی، اقتصادی جهتدنده بو فکر اصلا اویانماغان. شوڭا کوره، هم سیاسی هم اقتصادی جهتدن کوندن کون مغلوب بولا بارالر.

اوشبو حاللرنڭ دهشتلی فلاکت ایکانلگن توشنوب، صوڭ کونلرده «یرلی مالنی استعمال ایتو جمعیتی» اسمنده بر جمعیت یاصالدی. تورکیه‌نڭ بیوك مقتصدلری و اقتصاد معلملری آطنه‌ده ایکی اوچ مرتبه جییلشوب بو خصوصده مذاکره‌لرده بولونالر. لکن، بیك صوڭغه قالنغان. فائده کیترووی غایت چیتن بولاچقدر. خصوصا تورکلر آراسنده ملیت فکرینڭ یوقلغی بو اشنڭ رواجینه بیك زور بر مانع در.

هیچ بولماسه موندن صوڭ الله بیرسه‌ده مسلمانلر پالیتیکه‌چیلکدن بیگره‌ك اقتصاد اشلرینه بیرلسه‌لر، کیله‌چك نسللرنڭ مسعودیتلرینه یول حاضرله‌مش اولورلر ایدی.

۷ مارت.

٦٦

عبد الحق حامد بك

هوللاندەنك «لاهی» شهرنده تورکیه سفیری بولوب طورغان، تورکلرنك ایك زور شاعری عبد الحق حامد بك بو کونلرده استانبول غه قایتدی. تورك ادیبلری و شاعرلری آنی بیك زورلاب پراخوددن قارشی آلدیلر. برنیچه کوندن صوك آنك شرفنه «طوقاتلیان» ریستوراننده ادیبلر و شاعرلر طرفندن ضیافت بیرلدی. ضیافتده ٦٠ قدر آدم بار ایدی. عبدالحق حامد بکنی ماقطاب نطقلر سویلەندی، شعرلر اوقولدی. مین هم مجلسده حاضر ایدم. عبدالحق حامد بك ایله شونده کوریشوب طانشدم. ئلی بیك قارتایماغان. صحتی یرنك بر آدمدر.

عبدالحق حامد بکنك «غرام» اسملی شعرلری یا گی «شهبال» مجموعەسنك باصیلوب کیله. مذکور مجموعه شونی یوز لیراغه آلغان، دی. بو کونلرده «لیبەرتە» اسملی بر شعر مجموعەسن «تورك یوردی» مجموعەسی ٥٠ لیراغه صاتوب آلدی. یقیندەغی نسخەلرنده باصیلا باشلایەچقدر. «الحان» اسملی بر شعر مجموعەسن‌ده «طنین» یوز لیراغه آلغان.

عبدالحق حامد بکنك شعرلری تورکچه و بارمق حسابی ایله یازلغان بولا. کوبسی‌ده تاریخی و ملی نرسەلرگه عائددر. عبدالحق حامد بکگه تورك ادیب و شاعرلری بیك زور حرمت کورسەتەلر.

صوغشده مسلمان عسکرینك جیگوون تلەب ٤٤٤ مرتبه اوقور ایچون شیخ الاسلام افندی کیچنلرده همه توبەن و اورتا مکتب شاکردلرینه عربچه بر دعا باصدروب طاراتدرغان ایدی. بو کونلرده ایسه کینه شول مقصد ایچون یعنی تورکلرنك جیگوون تلەب اوقور ایچون ایکی یوز ملك نسخه اسماء الحسنی و اصحاب بدر اسملری باصدروب صوغش میداننده‌غی عسکرلر آراسینه یبارتەشلردر.

اشلرنك مشکل وچوالچق بولغاننه قارامایچه، برسی آرتندن برسی یا گی نظاملر چغاریلوب طورا. بو کونلرده، اخلاق و ادبگه خلاف رسالەلر صاتونی منع ایتە طورغان بر نظام چغارلدی. صوك وقتلرده مونده بعض کشیلر و خصوصا

عجم کتابچیلری بیك یاتسز رساله‌لر باصدروب طاراتا باشلاغانلر. بونلرنڭ کوبسێ کینه یاتسز رسملر ایله طولیدر. مثلا: قاراوات شــغرداوی، محبت بولمه‌سی، آچقچ تیشگندن تماشا قیلوب طورو، مشروطیت خانملری، عشق اویاسی، قورصاقلی قز، و سائر شونڭ کبی یاتسز و اخلاق‌غه خلاف رساله‌لر بیك کوب باصدریلوب، باب عالی جاده‌سنده بر نیچه زور کیبتلر شونلر ایله طولوب قالغان. بونلر بیك اوتارگه. و اوقلورغه باشلانغان: زورلرغنه توگل، بونلرنی بالالر، خاتون قزلرده یاشروب یاشروب اوقورغه طوتونغانلر. حقلری اوچوز: ١٥ــ٢٠ تین‌لر. اتحادچیلر اش باشینه کیلگاچ آنلرنڭ غزته‌لری، اخلاق بوزوغه سبب بولغان موندی کتابلرغه قارشی طاوش کوتاردیلر. صڭره بیك تیزلك ایله بونارنی جیوب آلورغه، صاتدرماسقه نظام چقدی و درحال عمل‌گه قویلدی.

جنوبی آمریقاده‌غی «ناتال» مملکتی مسلمانلری طرفندن تورکیه‌گه صوغش اعانه‌سی اولارق ٣٥ مڭ، مهاجرلر فائده‌سینه ٨ مڭ انگلیز لیراسی اعانه کیترگان حسین داود افندی اسملی یاش بر ضیالی بو کونلرده وطننه قایتوب کیتدی. انگلتره‌ده اکمال تحصیل ایتکان، صڭره فرانسیه‌ده برنیچه یل طورغان، ضیالی، حمیتلی ٢٥ یاشلرنده بر آدمدر. اوزی بلەن کوریشوب سویله‌شدم. آنده‌غی مسلمانلرنڭ، تورکیه‌گه و مقام خلافت‌گه بیك زور محبتلری بارلقنی، بو محبتنی اظهار ایتوگه محلی حکومت و انگلتره طرفندن هیچ بر مانع بولماغانلقنی بیان ایته. «طنین» غزته‌سینه بر مقاله یازوب، تورکلرنی مقام خلافت‌نڭ ناموسن صاقلاو ایچون صوڭ درجه‌گه قدر غیرت ایتوگه اوندەدی، بتون جهانده‌غی مسلمانلرنڭ حاضر تورکلردن غیرت و متانت کوتدکلرینی بیان ایتدی.

استانبولنی تعمیر ایتو مسئله‌سی‌ده آلغه بارا. بو کونلرده شهرده یاخشوق اوزون مسافه‌نی میترپولیته‌ن تیمر یول یاصارغه امتیاز بیریلوب پادشاه طرفندن تصدیق ایتلدی. باشقه نرسه‌لرگه امتیازلر بیریلوب طورا. امتیازنی آلوچیلر اجنبیلر و خرستیانلردر. الیکتریك تراموایلری ئلی هنوز اولــگورگانی یوق. آت قونقه‌لری صوغش مناسبتیله طوقتالغان کوینچه طورالر.

تریسته‌ده بولغان آرناود قونغره‌سنده آرناودلرنڭ آوستریا ایمپراطورینه تیلیغراملر یباروب، آنڭ شرفینه اورالر قچقرولری، سلطاننی و تورکیه‌نی تلگه‌ده آلماولری و حکومت رئیسلگینه اجنبی خرستیان پرنس کیترو حقنده‌غی فکرلری مونده آکلی کشیلرگه بیك ناچار تأثیر ایتدی. آرناودلق ایچون

توگلـگان و حاضرنـده‌ده توگلمکده بولغان تورك قاننه آچیلر.

طاراتاغان پارلامینت‌نلك یاکیدن جیولاچاغی حقنده سوزلر چغوب خلقنی تشویش‌گه توشورگان ایدی. حکومت بو خبرنی تکذیب ایله، پارلامینت اعضا-لرینلك یاکیدن صایلاناچغن بیان ایتدی. خلق بو یاقدن طنچلاندی.

صلح مسئله‌سی نغراق قوزغالغان صاین شهرده نظام و ترتیبنی صاقلاوغه اهمیت بیرو آرتا بارا. حاضر باب عالی تیره‌سنده و زورراق اورامرده ایکیشه‌ر، اوچه‌ر پولیس‌دن عبارت پاترولّر دائمی صورتده یوروب طورالر. چونکه حکو-مت‌نلك صلح یاصاو فکرینه قارشی خلقنی قوتورتب، فتنه چغاررغه تله‌وچیلر بولور دیب شبهه‌له‌نه‌لر. ۸ مارت.

٦٧

تورکیه‌ده تاتارلر

سیبیریا، مانجوریا، مغولستان، تورکستان قطعه‌لرینه و روسیه‌نلك شمالندن جنوبنه، شرقندن غربنه قدر طارالوب سودا ایته طورغان روسیه مسلمانلرینلك بر اوچی مونده‌ده کیلوب چققان. تورکیه‌ده و استانبولنلك اوزنده بایتاق‌غنه تاتار بار. مونده استاتستیقه فلان بولماغانغه کوره، بونلرنلك حسابن بلوب بولمی. لکن یاخشوق کوب ایکانلگی شبهه‌سزدر.

مونده‌غی تاتارلر روسیه‌نلك قریم، ققفاز، داخلی ولایتلر و سیبیریا کبی تورلی یرلرندندر. بونلرنلك بر قسمی تورلی مکتبلرده اوقوغاندن صوك عسکرلك خدمتنه و حکومت مأموریتلرینه کرگانلر. بونلر باشلیچه ققفاز و قریم مسلمانلری اولوب، موندن خیلی زمانلر آلوك کیلگان و مونده قالوب تورکله‌شکان آدملردر.

صوك زمانلرده‌راق کیلگان ایکنچی بر قسمی مونده باشلیچه تجارت و سودا اشلرینه کرشکانلر. داخلی روسیه‌دن کیلگانلرنلك ایسکی‌لریده باشدوق تجارت جهتن آلده طوتقانلر.

مثلا: وقتیله قزاندن کیلگان میرزا صالح افندی کریموف (قزانده مشهور کریم حضرت‌نلك مخدومی)، حاجی اسماعیل افندی آبدوشف، حارث افندی سلطانف کبی ذاتلر اولدن بیرلی سودا برلن مشغول بولوب، اوز مسلکلرنده

امنیت و شهرت قازانغانلر. یاخشیغنه بایوغانلر. میرزا صالح افندی وفات بولغاچ اوغلی محمد علی بك کریموف آتاسینك اشن دخیده ترقی ایتدروب، بك اوغلی جاده‌سینك ایك اعلا اورننده بیك گوزەل مغازین آچقان. شرکت تشکیل ایتکان. ایندی مسلمان مالن مسلمانلرغه‌غنه توگل، مسلمان مالن یاورو- پالیلرغه صاتوب، چیتلر آقچه‌سن اوز کسه‌سینه کرتو یولن طوتقان. بونك سوداسی ایك باشلیچه میخ نرسه‌لری ایله اولوب، فیرماسی اشانچلی‌لق یاغندن استانبولده برنچی دیب أیتورلك در. یاش گنه یگت بولغان محمد علی بك مسلمانلر آراسنده کورلمه‌گان درجه‌ده بر جدیت ایله اوزینك اشن آلغا ییارر گه طریشه.

مای، شیکر، دوگی کبك نرسه‌لر ایله سودا ایتوچی سلطانف وآبدوشف‌لرده بیك آبروی‌ده‌لر. آلارغه هر کم اشانچلی کوز بلەن قاری. بونلر خزینه پادرا- تلرینه‌ده قاتناشالر. بانقه‌لرده کریدیتلری‌ده بیك کیك. بالالرن‌ده یاخشی تربیه ایتکانلر.

دورت بش یل الوك گنه یالطه‌دن کیلوب، استانبول طرفنده سماور، چای، ریزینکی قالوش، سماوار و آش اسبابی کبی روسماللری ایله سوداغه باشلاغان حاجی امیر حسن افندی بکروف اوزینك اشن ایس کیتکچ ترقی ایتدرگان. صاتو آلو هر یل آندن الوکـکی یلنك ایکی اوچ مثلی آرتا بارا، دی. مالی‌نك یاخشیلغی، معامله‌سینك طوغرولغی، آلداو فلان بولماوچیلق ایله بونك مغازه‌سی بتون استانبول‌غه مشهور بولغان: «بکر زاده مغازه‌سنده مال یاخشی، فیأت معتدل، آرتق صوراو یوق» دیلر. هر کم کیله‌ده صاتولاشماینچه آلا. بکروف طاوارنی اوزی بالذات روسیه‌گه باروب کیتره. روسیه‌نك زور فیرمالری ایله یاقن مناسبتده. آمریقا، انگلیز فیرمالریده اگر آلسه بکروف‌گه طاوارلرن مع الممنونیه کامیسیه‌گه و وعده‌گه بیره‌لر. بکروف ایندی ایکی یرگه کیبت آچقان. اوچنچینی بك اوغلنده دخیده زور یرده آچارغه حاضرلنه. اوزی روسیه تبعه‌سی. مونده روسیه سفیری‌نك فخری حمایه‌سنده بولغان « روسسکی طارغاوی پالاتا » ده اعضادر. قریمدن کیلگان ریزینکی قالوش طاتوچی «مصطفی و مرتضی برادرلر» فیرماسی‌ده شولایوق معتبردر. قریم تاتارلرندن مونده مسافر خانه، قهوه خانه طوتوچیلرده بار. ایزۋوشچکلر آراسنده‌ده بونلر کوبدر.

داخلی روسیه‌دن وقتیله کوچوب کیلوب آنا طولی گوبیرنالرینه اورنلاشقان تاتارلر ایگونچی‌لك اشنده بیك یاخشی طریشه‌لر و باشقه‌لرغه نمونه بولالر، دیلر.

«ایسکی شهر» دن کیلگان بر کشینك سویلەوینه کوره، شول طرفدەغی تاتارلر مونده برنچی مرتبه اولارق دورت تگارمەچلی جیگل آربالر یاصاب، شوڭا آت جیگوب یوری باشلاغانلر. آلاردن کورمه بو اش تورکلر آراسینەده طارالغان (آلارنڭ اوز آربالری ایکی گنه تگارمەچلیدر). صڭره روس چالغیلری کیتروب، بیشەر، اونار کشی بر رەتدن تزیلوب پچان چابالر، روس صابانلری کیتروب یر سورەلر، اوراق ماشینەلری کیترتکانلر. شول تیرەدەگی تورك فائمەقاملری (ایسپراونیکلری) اوز قول آستندەغی آول خلقلرن یوزەر ایکیشەر یوز کشی جیدروب شول تاتارلرنڭ اشلەگانلرن قاراب قایتورغه یباره و شونلردن عبرت آلوب اوزلرینەده شولای اشلەرگه قوشالر ایکان.

تورکیەنڭ تورلی مکتبلرنده اوقوچی تاتار بالالری و غزتەلرنده یازیشوچی تاتار ضیالیلریدە آز توگلدر. تورك غزتە ادارەلرینڭ هر برسنده خدمت ایتوچی برەر ایکیشەر تاتار بار دیەرگه یاری. هله، مونده بیك مهم بر اورن طوتقان و اهمیتی کوندن کون آڭلاشیلا بارغان «تورك یوردی» ژورنالینڭ مؤسسی روسیه مسلمانلرندن یوسف بك آقچوره اوغلی برادرمزدر. «ترجمان حقیقت» ده، فرانسوزچه «ژون تورك» ده بیك مهم مقالەلر یازوچی احمد بك آغایف قفقاسیەلی بر ذاتدر. تورلی غزتەلردە یازوچی و تورلی اثرلر صاحبی بولغان عبد الرشید افندی ابراهیم جنابلری سیبیریا مسلمانلرندندر. «صباح»دە یازوچی فیض الله محمد و عثمان جلیل افندیلر، تورلی غزتەلردە یازوچی نور الدین بك آغەیف، حلیم ثابت افندی، عاکف بك و سائره کبی تاتار و تاتارغه منسوب محرر وضیالیلر باردر.

مکتبلردە اوقوچی قریم و قزانلی تاتار طلبەسینڭ اوزلرینه مخصوص علمی و خیرات جمعیتلری، قلوبلری، قرائتخانەلری بار. هر آطنەدە بر مرتبه اداره اعضالری جیولالر. ایکی آطنەدە بر مرتبه عمومی جیولشلری بولا. علمی و اجتماعی مسئلەلرگه دائر قونفرانسلر بیرەلر. روسیەدن کیلگان مسلمان طلبەنڭ مونده یاخشی اوقووینه، یاخشی اورنلاشووینه اجتهاد ایتەلر، فقیرلرینه بقدر الحال معاونتده بولونالر. بونلرنڭ جمعیتلری بر نیچه یلدن بیرلی دوام ایتوب کیله ایکان. آرالرنده اختلافلر چققان، قچقرشقانلر. لکن طارالماغانلر، آیرلماغانلر، شخصیتگه کریشوب اشنی بوزماغانلر. اوز آرا گوڭ ایتوب روحلانوب طورالر. حریتدن صوڭ تورك یاشلری یوزلرچه تورلی جمعیتلر آچقانلر. اما حاضر برسیده یوق دیەرلكدر. بر نیچه آیلر دوام ایتکاچدە صوونغانلر،

ایرنگانلر، طارالشقانلر. تاتار طلبه‌سینکی ایسه حالا دوام ایته و ایته‌چگی محقق‌در. چونکه بونلر آراسنده روح بار، آزمی کوبمی ایدیال بار، حال و استقبال ایچون اثرله‌نو بار.

تاتار شاکردلری قایسی‌غنه مکتبده بولسه‌ده اجتهاد، ثبات و طریشلق ایله مشهوردر. دار المعلمین مدیری ساطع بك، دار الفنون مدیری اسماعیل حقی بك، معلملردن

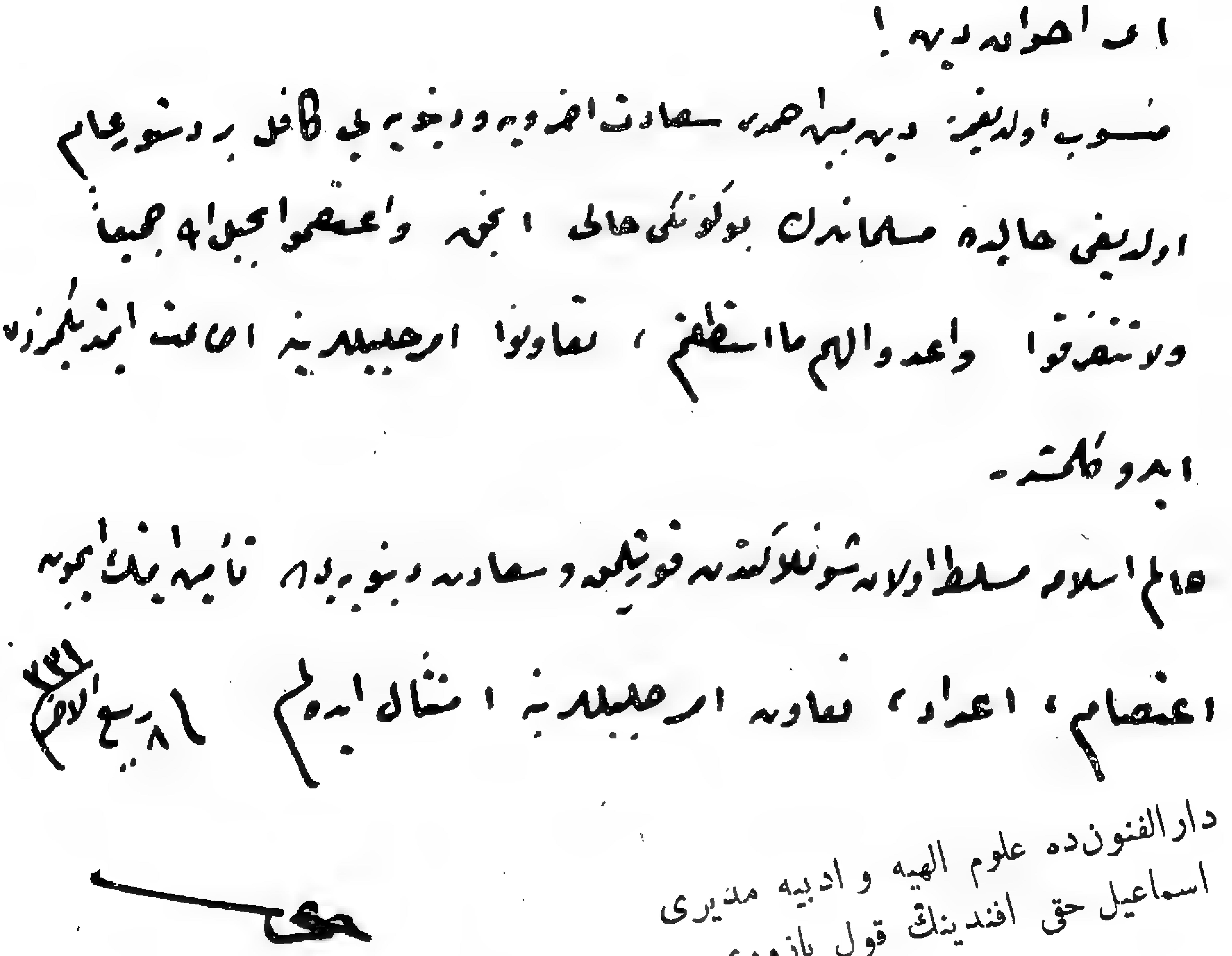
ای اخوان دین!
منسوب اولدیغیز دین مبین احمدی سعادت اخرویه و دنیویه یی کافل بر دستور عام
اولدیغی حالده مسلمانلرك بوکونکی حالی انجق واعتصموا بحبل الله جمیعا
ولاتفرقوا واعدوا لهم ما استطعتم، تعاونوا امرجلیلرینه اطاعت ایتدیکلرنده
ایدوکلکه.
عالم اسلام مسلط اولان شو فلاکتدن قورتلمق و سعادت دنیویه یه نائل اولمق ایچون
اعتصام، اعداد، تعاون امرجلیلرینه امتثال ایده‌لم ١٨ ربیع الاول ٣٣١

دار الفنون‌ده علوم الهیه و ادبیه مدیری اسماعیل حقی افندینك قول یازووی.

امرالله، محمود اسعد افندیلر، نعیم بك و سائرلر مونی میکا مع الممنونیه بیان ایتدیلر. مکتب معلملری و حتی مدیرلری آراسنده تاتارلر بار. مثلا: بروسه دار المعلمینی‌نك مدیری قفقاسیه‌لی بر تاتار ایکان. بزنك مدرسهٔ حسینیه‌دن کیتکان شاکرجان افندی‌نك خرپوط اعدادیسنده بیك یاخشی معلملك ایتدیکنی سویله‌دیلر. معلمه‌لر آراسنده و دار المعلمات شاکردلری اچنده‌ده بر نیچه تاتار قزلری بار.

عمومیتله تورکلرنك تاتارلرغه نظرلری صوك وقتلرده بیك کوب اوزگارگان.

تاتارلرغه روحلی، طریش، فعال دیب قاریلر. روسیه تاتارلری‌نک ابتدائی تعلیم، آنا تلی، اقتصاد جمعیتلری، قزلر اوقنو، ادبیات آقشاملری، ملی تیاتر، صایلاو اشلری، مدرسه‌لر اصلاحی، روس مکتبلرینه کرولری کبک اشلرینه تورکلر بیک زور اهمیت بیروب قاریلر. بو مدنی حرکت‌لرنک نتیجه‌سی تاتارلر ایچون بیک خیرلی بولاچق دیب امید ایته‌لر. آنار آراسنده موندی فعالیت، جانلیلق وبرلک بولووینه بیک قزیغوب قاریلر: «احوال اجتماعیه واقتصادیه‌ده سز شمال تورکلری، بز عثمانلی تورکلرندن هیچ شبهه‌سز آلده‌سز، بزنک سیاسی استقلال کبک نرسه‌مز بار اما، بوده قوبوب توشه طورغان بویاودن‌غنه عبارت، آستی چریک؛ اجتماعی و اقتصادی جهتلر ناچار بولغاچ «حریت، مساوات، عدالت»لرنک فائده‌سی یوق شول» دیلر. تورکلرنک بعضیلری اوزلرینک مدنی حرکتلرنده، اجتماعی و اقتصادی اشلرینک توزه‌لوونده روسیه مسلمانلرندن یاردملر کوته‌لر، بز آلاردن عبرت آلورغه محتاجمز، دیلر.

روسیه مسلمانلرینه تورك مطبوعاتی‌نک‌ده نظری اولگی‌گه قاراغانده بیك کوب اوزگارمشدر. بوگا مثال اولمق اوزره «طنین» نک ۱۰ فیورال تاریخلی نسخه‌سنده‌گی: «قافقاسیه و قزان تورکلری بوگون ترقیات مادیه‌نی قبول ایتوده احتمالکه یاپونلر قدر اقتدار کورسه‌تمکده‌درلر، بونلر نیمس قومی‌نک اقتصادی خصوصده‌غی ترقیسنی کچره‌ك بر مقیاس‌ده تنظیر ایته‌لر» و ۲۳ فیورال تاریخلی نسخه‌سنده‌گی: «شمال تورکلرنده، اگر فکرم خطا توگل ایسه، دخیده صوڭراق باشلانغان اویانو، بزنک اویانوومز چاقلوق تأثیرلی اولمشدر، اورنبورغده چغوچی «شورا» شیکللی فائده‌لی بر مجموعه آز بولور، بخارادن، تورکستان چینی‌دن کیلگان تورکچه غزته‌لر اول یرنک استقبالی حقنده بر بشارتدر» دیگان سوزلرینی ذکر ایتوب اوته‌من. مطبوعات شولای مناسبت توشکان صاین روسیه مسلمانلرینه تمدن وترقی جهتلرنچه امیدلی بر کوز برلن قاراب فکر بیان ایته‌لر.

دارالفنون طلبه‌سی بولغان دورت قزمزنک اوز باشلرینه اوز تله‌کلری ایله استانبول چیکلی یرگه کیلوب بوشلای مجروحلر قارارغه کریشولری، استانبول اوراملرنده قاچمایچه یوروب، لزومی کورلگانده ایرلر ایله سویله‌شب، ایرلر مجلسنده بولنوب، اوزلرینک عفت وعصمت‌لرینه ذره قدر خلل کیترماولری وبونلر حضورنده تورکلر اوزلرن یاوروپا خانملری حضورنده‌غی شیکللی بیك تربیه‌لی طوتارغه مجبوریت حس ایتولری، مونده هر کمنی حیران قالدردی. مسلمان قزلرن اوقتوده و آچق یورتوده ضرر یوقلق‌غه بیك کوب کشیلر شولارنی مثال

کیتروب سویلیلر. حریت طرفداری تورك خانملری کینه شولارنی مثال کیتروب، اوزلرینه حقوق وحریت بیررگه تلەمەگان ایرلرن شلتەلیلر.

تورك قزلری ایچون هنوز رەتلی بر گیمنازیا بیله موجود اولمادیغی حالده روسیەلی مسلمەلرنڭ پیتربورغ، مسکاو دارالفنونلرنده اوقولری تورك خانملرینڭ و خاتونلرغه معارف بیرو طرفدارلرینڭ بحق غبطەلرینی موجب بولادر. بر تورك خانمی بزگه: «زنهار افندم، سز روسیه مسلمانلری هر سنه ایرلر و خاتونلر برگه جیبلوب، سیاح قافلەلری تشکیل ایتوب مونده کیلگز، اوزگزده گیچه یوروگز، بزنڭ و طار فکرلی ایرلرمزنڭ کوزلرینه کریگز، مسلمانلرغه ده دنیاده کشی توسلی یاشارغه، کشی توسلی یوررگه یاراغانلغن بالفعل کورسەتگز، عبرت آلسونلر، یوقسه بزنی یعنی ملتنڭ یارطیسی بولغان خاتونلرنی مونده بوالر، اورامغه چغوب کرسەك ایرلرنڭ تجاوز و حقارتلرندن اوطوروب یغلیمز» دی.

تورکلرنڭ تاتارلرغه بولای یاخشی قاراولری آنلرنڭ روسیەگه حرمت و محبتلری آرتوغه بیك زور سبب بولادر: «باقگز، روسیه اچنده نیچك ترقی ایتارگه ممکن، باقگز روسیه مدنیتی اوزینڭ قول استندەغی مسلمانلرغه نیچك یاخشی تأثیر ایتکان» دیلر. عمومیتله مونده بولغان روسیەلی تاتارلر اوزلریده روسیەنی سویەلر، روسیه دولتنه هر وقت حرمت و محبت ایله قاریلر.

البته روس مأمورلری وروس مطبوعاتی بو حاللرنی بلمیلر. تورك وتاتارلرنڭ قاتناشولرینه پانیسلامیزم، پانتورکیزم دیب بر طاقم خیاللر اسناد ایتەلر. اگر اشنڭ اصلن تحقیقلەب بلسەلر ایدی، تورکیەگه روس مدنیتی کرتو، تورکلرنڭ محبتلرن روسیەگه جلب ایتو، روسیه ایله تورکیه آراسنده صاتو آلو مناسبتلرن آرتدرو ایچون تاتارلر ایله تورکلر آراسنداغی مناسبتنڭ آرتووی روسیه منفعتنه ایڭ موافق بر نرسه ایکانلگنه قطعی صورتده قانع بولورلر ایدی.

ألوك بولغان می، یوقمی بلمیم. ـ مین حاضر تورکلرنڭ هر صنف خلقی بلەن، علماسی، متفکرینی، سوداگری، ائتلافچیسی، اتحادچیسی، و حکومت آدملری ایله کوریشدم، تورلی نرسەلر حقنده سویلەشدم، سوزمنڭ خطا چقمایاچغنه محقق صورتده أمین بولوب أیتە آلامن که: بونلر آراسنده یاوروپالیلر وروسلر ظن ایتکان معناسیله پانیسلامیزم، پانتورکیزم کبك هیچ بر نرسەلر یوق. آندی خیاللر بلەن ماتاشمیلر. بتون مقصدلری: مملکتلرینڭ اوز قوللرنده قالغان قسمن اعمار ایتو، مدنیت کسب ایتو، باشقه ملتلر شیکللی مدنیت سایه-

سنده سعادت‌گه ایریشودر. بتون دنیا مسلمانلرن جیوب بر حکومت یاصاو، روسیه یاکه ایران مسلمانلرن تورکیه‌گه برله‌شدرو شیکللی سوزلرنی تلگه آلوچی بولسه مونده آکا حاضر دیوانه دیب قارایه‌چقلردر.

اوز مملکتلری داخلنده اوزلرینڭ ترقی و تمدنلرینه قایسی‌غنه یاقدن بر آز یاردم کیلسه، تورکلر حاضر شول یاقغه بورولوب آندن استفاده ایته‌رگه تلیلر هم شوکا محتاجلر. ایندی بالقان اسلاولری تورکیه ادارەسندن چغاریلوب بترلگاندن صوڭ، روسیه‌نڭ شرقده‌گی «تاریخی وظیفه‌سی» تمام بولدی دیب قارارغه ممکن. شول سبیلی اگرده موندن صوڭ روسیه تورکلرگه و تورکیه‌گه یاخشی کوز بله‌ن قاراب، آنڭ تمدن وترقی یولینه کروینه یاردمله‌شسه هیچ ضرر ایته‌چك توگل، بالعکس ایکی یاق ایچون‌ده بیك زور فائده بولاچقدر. شاید موندن صوڭ روس سیاسیلری شولای ایته‌رلر؛ ارمنی و کوردستان مسئله‌لرن قوزغاتب بیچاره تورکلرنی آناطولی‌دنده محو ایتارگه ماتاشماسلر دیه امید اولونادر.

٦٨

شیخ الاسلام افندی حضورنده

شیخ الاسلام اسعد افندی حضرتلری ایله کوریشورگه تله‌ب ألوك اوزندن مساعده ایسته‌دم. مساعده بیردی و ۷ نچی مارت‌ده پنجشنبه کون کوندز ساعت برده دائرهٔ مشیخت‌ده کوریشورگه وقت تعیین ایتدی. دارالفنون طلبه‌سندن همشهریمز عبدالرحمن افندی ایله برابر شول تعیین ایتلگان وقتده سلیمانیه جوارنده‌گی مشیخت دائره‌سینه باردق. یاخشوق زور بر یورت. ایشك آلدنده تیره‌ل‌ه‌ی بنالر. لکن ایسکرگان و یاقنده تعمیر کورمه‌گانلر. کیره‌ك بو مشیخت دائره‌سینڭ یاقننده وکیره‌ك دائره‌نڭ احاطه‌سی اچنده بیك کوب خواجه‌لر کیلوب کیتوب طورالر. حربیه دائره‌سی تیره‌سنده نیچك بیك کوب آفیتسرلر و صالداتلر کورلمکده ایسه، مونده آنڭ اورننه شول نسبتده کوب خواجه‌لر کورلمکده‌در.

شیخ الاسلامنڭ اوزینه مخصوص بناغه باروب کردك. ایشکدن کرگاچ طاغنوق شول خواجه‌لر مژڑ ایتوب قایناب طورالر. یوغاری قات‌غه چقدق.

خدمتچی آرقیلی قارتوچقه‌مزنی بیردرتدك. بزنی، کوتو زالینه کرتدیلر. شیخ‌الاسلام افندی نماز اوقی، رحیم ایتوب شونده اوطوروب طوریکز، نمازدن صوڭ سزنی قبول ایته‌چك، دیدیلر. درحال قهوه‌لر کیترلدی. کوتو زالی گوزه‌ل و یاخشوق زور بر بولمه. ایده‌ننه بتونله‌ی قاپلاب قیمتلی کاؤیرلر جایلگان. ترزه‌لرندن قاراغانده خلیج، بوغاز اچی، مرمره دیگزی، آطه‌لر، استانبول، غلطه، بك اوغلی، اسکدار منظره‌لری و صو اوستنده‌گی چوب چوار لودقالر، کچکنه پراخودلر شول قدر گوزه‌ل کورینه‌که، بونلرغه قاراب طورودن هیچ طویوب بولمی؛ شیخ‌الاسلام افندینڭ نمازی اوزاقغه‌راق طارتلسون، اوزونراق سوره‌لر قوشسون ایدی دیب تله‌ب طوردق.

نهایت، قپوچی بولمه‌مزگه کیلوب بزگه: رحیم ایتگز، دیدی. بر ایکی بولمه‌لرنی اوتکاچ بر ایشکنی آچوب بزنی کرتب یباردی. زور، هیبت بر زال. تورده بر اوستال یانینده‌غی دیوان اوستنده شیخ‌الاسلام افندی اوطورا. آپ آق صاقاللی بر کشی. باشنده چالما، اوستنده جبه شکلنده تگلگان طون. مین آنی آلوکدن کورگانم بار، طانی ایدم. بزگه اشارت ایتوب: بیوریکز، دیدی. اوز یانینده‌غی دیوانغه اوطوررغه اورن کورسه‌تدی. یاننه باردق. آیاق‌غه طوردی. کوریشوب قولن اوپدك. اوطورغاچ اوزمزنڭ کم بولغانمزنی ومحض اوزی برله‌ن کوریشوب تشرف ایتار ایچون کیلگانمزنی بیان ایتدك. بیك ممنون بولدم، رحمت، دیدی. قاچان کیلگانمنی، قایدن ایکانلگمنی صوراشدی.

ــ روسیه مسلمانلری دیندار و یاخشی آدملردر، آنلر حقنده گل یاخشی خبرلر ایشتلوب طورا، بارك الله، دیدی و: ــ تجارت، صناعت خصوصلرنده‌ده ترقی ایته‌لرمی؟ دیب صورادی.

ــ صوڭ وقتلرده یاخشوق کوزلری آچیلا باشلادی ایندی، خدای‌غه شکر، آز بولسه‌ده بو خصوصلرده‌ده ترقی و تجدد علامتلری کورلمکده‌در، دیدم. اوشبو خصوصده بر آز سویله‌شکاچ مین شیخ‌الاسلام افندیگه:

ــ معلوم عالیلریدر، که حاضرگی زمانده تجارت، صناعت، زراعت معامله‌لرینڭ وشرکت اشلرینڭ اصول ونوعلری بیك کوبه‌یب کیتدی. استراخاوای و بانقه معامله‌لرینه زور احتیاج حاصل بولدی، حالبوکه بو مسئله‌لرنڭ کوبسی بزنڭ شریعت کتابلرمزده آچق و آتاب ذکر ایتلمه‌گان، بونلرنی شریعتگه تطبیق ایته بلو ایچون بعضیلرنده خیلی مشکل‌لك کوریله؛ شرعا جوازی بلنمه‌گان اشلر ایله معامله ایتودن بزنڭ مسلمان خلقی طارتونا. بو ایسه مسلمانلرنڭ اقتصادی

جهتدن آرتده قالولرینه سبب بولا، مقام مشیخت بو کبی مسئلەلرنی شریعتگه تطبیق ایتوب اهل اسلامغه ایضاح بیررگه تیوش طابمی‌می، خصوصا استراخاوای، فائض وبانق مسئلەلری حل ایتلسه مسلمانلرنڭ اقتصادی ترقیلری ایچون کوب فائدەسی بولور ایدی، دیدم.

شیخ‌الاسلام افندی مینم سوزلرنی دقت ایله طڭلادی، اوەت افندم، اوەت افندم، دیه تأکید ایته طوردی. صڭره اوزی سویلەرگه کریشوب: بو کبی معاملاتنی شریعتگه تطبیق ایتوب یوروتو بیك ممکن ایکانلکنی، ذاتا عقل وحکمتگه موافق وانسانلر ایچون فائدەلی اشلرگه شریعتنڭ هر وقت مساعد بولغانلغینی، احکام شرعیەنڭ اسباب حکمیەسی تیکشرلگانده آنی حاضرگی معاملات مدنیەگه تطبیق ایتوده مشکلاتگه اوچرالمایەچغینی بیان ایتدی و: «عمر هم مال استراخاوایی ایله، بانق معاملەسینڭ شرعا درستلگی حقنده بزنڭ مقام مشیختدن بیرلگان فتوالر بار، اگر ایستر ایسەڭز شولارنڭ صورتلرن سزده آلا بیلورسکز» دیدی. مع‌الممنونیه آلاچقمن، دیه کندیسنه تشکر بیان ایتدم.

صڭره سوز، روسیه مسلمانلرینڭ تعلیم و تحصیللری اوزرینه کوچوب شیخ‌الاسلام افندی:

ــ سزنڭ روسیه مسلمانلری آراسنده اوقو و معارف یولینه کوب آقچەلر اعانه ایتوچی، زور وقفلر قالدروچی همت صاحبلری بارلغن ایشتوب بیك ممنون بولامز، دیدی و مدرسەلرمزده نیلر اوقولغانلغن صوراشدی. بوڭا قارشی مینم طرفمدن مناسبنچه جوابلر بیرلگاچ اول کینه سوزینه دوام ایتوب:

ــ حاضرگی زمانده یالڭز علوم عربیه و دینیه ایله گنه قناعتلنورگه یارامی، عقیده و دیانتنی اوگرەنرگه و آنڭ یاننه علوم طبیعیه، علوم حکمیه و ریاضیه هم اقتصاد فنلریده اوقورغه کیرەك، یوقسه مسلمانلر باشقه ملتلر آراسنده یاشی آلماسلر، معیشت میداننده مغلوب قالورلر، حاضرگی زمان علوم وفنون زمانیدر، دیدی.

یتمش یاشلرینه کیلوب بیلی بوکرەیگان، آپ آق صقاللی بر قارت آدمدن بو قدر یاش و طوغری فکرلر ایشتلوگه حیران قالدم. شیخ‌الاسلام افندینڭ سوزلرن طڭلاغان صاین آڭا حرمتم آرتا بارا ایدی.

مین آڭا:

ــ سزده علوم دینیه و عربیه مدرسەلری بیك کوب، بولارنڭ بیك زور وقفلریده بار. اوزڭز شول مدرسەلرنی اصلاح ایتوب بحق عالم ومنورالفکر آدملر

۵

صدر جلیل جناب مشیختپناهیه

[illegible]

١٧

١٢

پراسینت آلونك، مال وعمر استراخاوات ایتونك شرعا درست بولوب بولماوی حقنده استانبولده شیخ الاسلام حضرتلرینه فاتح کریموف طرفندن بیرلگان عریضه‌نك فوطوغراف ایله آلنوب یاصاتلغان صورتی

حوادث بحریه‌دن مضمون اولدیغی عاقد ایله سیغورطه شرکتی بیننده اجرا اولنان عقد دار اسلامده اولدیغی حالده عقد مذکوره بناءً الناس سیغورطه بدلنك
اخذی شرعاً حلال اولمیوب انجق مذکور عقد دار حربده منعقد اولدیغی صورتده ذکر اولنان سیغورطه بدلنك عاقد طرفندن دار حربده اخذ اولنمسی و دار اسلامده
ایسه بلا مخاصمه یعنی بالرضا آلنمسی حلال اوله‌جغی بعض معتبرات فقهیه‌ده مسطور اولدیغی کبی بالنقدیه توزیع اقراض و دائنه و تبدیل و یا صورت سائره ایله صاقلانان
و آنان صانع خصوصنده مسائل شرعیه‌سنه توفیق معامله اولدیغی و الجمله دائنه و ساعده‌ده حاصل اوله‌جق نما الزام ربح یعنی فقهای کرامك بیان بیوردقلری
طرقلرك بریله دور شرعی اجرا ایدلدیکی تقدیرده مشروع و حلال اولور اولباده امر و فرمان حضرت من له الامرکدر

شول حقده شيخ الاسلام حضرتلرى طرفندن بيرلگان فتوانك كينه فوطوغراف ايله آلنوب باصاتلغان صوره‌تى .

يتشدرو حقنده فكر يوروتميسزمى ؟ ديدم .

بوڭا قارشى :

ــ انشاءالله طريشه‌چقمز، لكن معلوم گزدركه ، مملكتمز اوستنه برسى آرتندن برسى فلاكتلر كيلوب طورا ، موندى مهم اصلاحات ايله اوغراشورغه مساعد فرصتلرمز بيك آزدر، ديه جواب بيردى .

شيخ‌الاسلام افندى طاغن بانق معامله‌سى مسئله‌سنه دائر سويله‌رگه باشلاب: «بوسنه و هرسه‌ك» مسلمانلرينڭ بانق آچو حقنده مقام مشيخت‌گه مراجعتلرن بيان ايتدى ، ربا ودارالحرب مسئله‌لرينه دائر بعض بر شرعى دليللر سويله‌دى و نهايتنده: بو كبى معامله‌لرنڭ بيك كوبسى ذاتا شريعتده باردر، تيك آنده‌غى اسملرى‌گنه حاضرگى‌گه باشقه‌در ، بونلرنى شرع‌گه تطبيق ايتوب كورسه‌تو علمانڭ وظيفه‌سيدر ، شريعتده اوزلرى ذكر ايتلمه‌گانلرن تطبيق ايتو حقنده‌ده آپدراب طورغه تيوش توگل، چونكه حاضر بيك كوب نرسه‌لر باركه ، اصحاب ومجتهدين وقتنده اسملرى بيله يوق ايدى ، بناء عليه اول حقده آنلر طرفندن بر فكر بيان ايتلماوى آنڭ عدم جوازينه دليل بولميدر، ديدى .

شيخ‌الاسلام افنديڭ بيك هيبت ، بيك ملايم‌گنه ايتوب سويله‌گان سوزلرن طڭلاغاندن صوڭ ، كنديسينه بيك بيوك حرمتلرمزنى عرض ايتوب ياننددن چقدق. اورنندن قوزغالوب دعا قيلوب قالدى. بو محترم حضرت ايله كوريشووم و آنڭ فكرلرى مينده بيك گوزەل تأثير قالدرديلر.

آنڭ ياننددن چققاندان صوڭ ئليگى فتوا صورتلرن آلور ايچون ، شول احاطه اچنده ايكنچى بر زور بناده‌غى فتوا خانه‌گه كردك . بنا بيك زور. اچنده ئلله نى قدر بولمه‌لر بار. بو بولمه‌لرده يوزلرچه خواجه افنديلر تبه‌نه‌ك اوستاللر تيره‌سينه تزيلوب اوطورغانلر. آللرنده چومه‌له كتابلر أويلوب ياتا، شولارنى قاريلر، آقطارالر، يازالر.

فتوا خانه‌دن رسمى بر فتوا ياكه بر فتوا صورتى آلو ايچون مارقه يابشدروب رسمى عريضه بيررگه و سؤالكنى شونده آچق يازارغه كيره‌ك ايكان. مين بو اشنى شونده بتروب ، عريضه‌نى بيروب چقدم. ايكى كوندن صوڭ كيلوب آلورغه قوشديلر. عريضه‌نى بيرگاندن صوڭ فتوا امينى حضورينه كروب آنڭ ايله‌ده كوريشدم . فتوا امينى شيخ‌الاسلامدن قالا بو دائره‌نڭ ايڭ بيوك بر آدميدر. بوده بزنى بيك خوش قبول ايتدى و روسيه مسلمانلرينڭ تقوالق وديندارلق‌لرينه دائر بوده بر نيچه سوزلر سويله‌دى .

٦٩

استانبولده غزته‌لر و ژورناللر

یاوروپا مملکتلرینك هر قایوسنده اولدیغی کبی، تورکیه‌ده و استانبولده‌ده غزته‌لر، ژورناللر، مطبعه‌لر، کتابچیلر، شاعر، ادیب و محررلر کوبدر. باری رساملر و هیکتلراشلرغنه موندە آز. خصوصا بونلر آراسنده مسلمانلر یوق دیه‌رلك‌در. چونکه رسم و هیکل یاصاو شرعا ممنوع شیکللی کورسه‌تلب کیلد‌گندن بو صنعت‌لر مسلمان مکتبلرینه، مسلمان عائله‌لرینه کروب اویا یاصی آلماغانلر. کرگانلریده باشقه‌لر کوله‌گه‌سنده قاچوب‌غنه کرگانلر.

استانبولده یاوروپا تللرینك کوبسنده ومحلی تللرنك بارسنده‌ده غزته‌لر، ژورناللر چغا. کتابلر، رساله‌لر نشر ایتله. مین مونده آلارنی‌ده بر یاقغه قویوب طوروب، یالـگز تورکچه وعربچه تلده‌گیلری حقنده‌غنه بر نیچه سوز یازام.

بونلر حقنده اوزون یازارغه، مفصل معلومات بیررگه ممکن ایسه‌ده اوقوچیلرمزنی یالقدرماس ایچون مین مونده بیك قصقه غنه یازوب اوته چکمن.

شونی‌ده أیتوب اوتارگه تیوش تابام‌که: استانبولده سیاسی، اجتماعی، دینی واخلاقی، حتی ادبی جهتلردن ایك زیاده قصنقی‌لق آستنده باشی طورغان غزته‌لر وژورناللر تورکلرنکی‌در. باشقه تللرده‌گی وباشقه ملتلرگه‌منسوب مطبوعات هیچ شبهه‌سز تورکلرنکندن حر یازالر، مندرجه‌لری ومحاکمه‌لری تورکلرنکندن کیلك و روحلی‌راق بولا. مونك سببی بیك ظاهر: تورك خلقنده‌غی سؤیه فکریه‌نك توبانلگی و حکومت‌نك اصل تورك خلقن قصودن وآکا جبر ایتودن قورقماوی‌در.

مثلا: تورك‌غزته‌لرنك‌تورکچه‌حرفلرنی‌اصلاح‌ایتومسئله‌سی‌حقنك‌یازاباشلادیلرمی، علمادن، یاکه جهلادن بری شیخ‌الاسلام قپوسنه مراجعت ایته‌ده: آمان افندم، اهل اسلام آراسینه تفرقه توشورماکچی بولالر، حروفات عربیه‌نی بترو دین‌گه قارشی جنایت‌در، بو خصوصده ایجاب ایتکان تدبیرلرگه کرشکز. یوقسه اهالی غلیان ایتار، دی. تستر مسئله‌سی قوزغالسه‌ده شولایوق بولا. رسم، موزیقه مسئله‌سنده‌ده شول‌حال. تصفیهٔ لسان مسئله‌سی‌قوزغالسه‌ده شولای. مدرسه‌لر اصلاحی، مکتب پروغراملرینك ناچارلغی، خلاصه: نی‌گنه تلیسن، اول بره‌ولرگه تیه طورغان بولا. اول بره‌ولر داخلیه نظارتنه، خارجیه، یاکه مذاهب و عدلیه

نظارتلرینه، یاکه مشیخت گه مراجعت ایته‌لرده: «اهالی گه فنا تأثیر ایته‌چك» دیه اول بحثنی تیزگنه یابدرالر. «آندی، افکار عمومیه‌نی غلیانغه کیتره‌چك نرسه‌لرنی، عرف، عادات اسلامیه وعنعنهٔ ملیه گه موافق توگل احوالنی» یازماسقه غزته اداره‌لرینه تنبیه بولا. اول تنبیه ایسه مونده قطعی نظامدر. اما، خرستیان واجنبی غزته‌لرگه حکومت آندی معامله ایته آلمی. آلارنك حامیلری بار، حکومت آلار برلن هر نرسه‌نی ایسابلەب گنه اشلی. شول سببلی تورك غزته‌لرینك قصنقی لغی تگیلرگه قاراغانده کوب آرتقدر. سیاسی خبرلر و فکرلر خصوصنده‌ده شولایوق: خرستیان واجنبی غزته‌لری سیاسی خبرلر وفکرلرنی آچق ایتدروب هم آلدانراق یازالر. تورك غزته‌لری ایسه کوبسنچه آنلردن آلوب، اول نرسه‌لرنی ایکنچی کونده گنه باصوب چغارالر.

تورك غزته‌چیلرندن برسی میکا اوزلرینك مشکل حاللرندن زارلانغان وقتده: اوتکان سنه‌لرده مشروطیت وحریت‌نك ایك پارلاق دورلرنده بیله پوچته و تیلیغراف ناظری بولغان بر ذات تیلیفون ایله: «فلان خبرنی غزته‌گزگه یازماگز، یوقسه آصارم سینی، ها! آکلیورمیسك؟» دیب قچقرا ایدی، دی. بو حاللر حاضرنده‌ده کوب اوزگارگانی یوقدر.

حاضرگی حالده مونده مطبوعات حقنده‌غی قصنقی‌لق بیگره‌ك کوچلی‌در. لکن صوغش وقتی و ادارهٔ عرفیه زمانی بولغانلقدن مونی یولسز بر اش دیب بولمی. حاضرنده همه غزته‌لر عسکری سینزورلر قاراوندن اوتوب باصیلالر. استانبول طرفنده‌غی غزته‌لرنی قاری طورغان سینزورلر هر کوننی «صباح» اداره خانه‌سنه جیولالر. باصیلاچق تورکچه، ارمنچه، رومچه، وسائر تللرده‌گی غزته لرنی بارسنده شونده کیتروب کورسه‌تب قول قویدروب کیته‌لر. «صباح» اداره خانه‌سی زور یاقطی واور تالقده بولغانلقدن هم «صباح»نك صاحبی مهران افندی اوزیده بیك آچق کوکللی، حکومت‌گه، حکومت اشلرینه هر وقت یاردم وخیر خواهلق‌غه حاضر بولونديغندن آنك مطبعه‌سی انتخاب اولونمش اولسه کیره‌ك.

استانبولده تورکچه غزته‌لر و ژورناللر بونلردر:

«صباح» - تورکیه‌ده ایك کوب طارالوچی، ایك کوب و هر یرده اوقلوچی غزته اوشبو «صباح»در. بیك زور قطعه‌ده صاری کاغدده باصیلوب چغا. هر کون ایرته‌ن نشر ایتله. کاغدی یاخشی، باصلووی نفیس. باب عالی جاده‌سنده مونك اوزینه مخصوص زور مطبعه‌سی، هیبت اداره خانه‌سی بار. صاحبی مهران افندی باشده فقیر بر ارمنی بالاسی بولوب مکتب صنایعده اوقوغان. شوندن

بلغارستان مسلمانلری غروپپاسی .

چغوب مرتبلك، ماشینه‌چیلق، حکاکلك ایتکان. حرف قویغان. خلاصه: مطبعه‌چیلق‌نلك تیخنیکه‌سی جهتنه متعلق نی قدر نرسه بار همه‌سن‌ده نظری وعملی روشد، مکمل صورتده اوگره‌نگان. حاضرنده ٦٠ یاشلرنده بر آدمدر. اوزی بله‌ن مخصوص کوریشوب سویله‌شدم. سعی و غیرتن تبریك ایتدم. غایت آچق قلبلی، روحلی، فعالیتلی و شایان حرمت بر ذاتدر.

«وقت»نی «صباح» ایله مبادله‌گه دائمی یباروب طوروون اوتندم. «آمان افندم، رجا ایدرم، مع الممنونیه یباره‌چکمز. اگر تله‌سه‌گز بر نیچه نسخه یباریك، سز بزلرگه بیك یاقن کورشیلرسگز، هر وقت طانشوب حسن مناسبتده بولنوب طوروومز مطلوب ایکانلگی شبهه‌سزدر» دی. مطبعه ایچون ماشینه‌لر، یا ده استانبول حروفاتی، لینوتیب فلان آلدراچق بولسه‌گز مشاوره‌گزگه وبلگانم قدر معلومات بیررگه مع الممنونیه حاضرمن، دی. مهران افندی ایرته‌دن کیچ‌گه قدر مطبعه‌سنده، اداره خانه‌سنده بولونا، هر نرسه‌نی اوزینك کوزندن کیچره، باب عالی‌گه و نظارتلرگه باروب تیوشلی کشیلر ایله کوریشه، احوال حقنده

معلوماتده آلا طورا ایکان. «صباح» مطبعه‌سنده واداره خانه‌سنده بر چوق خادملر، محررلر بار. همه‌سیده مهران افندینی سویه‌لر، آ کا حرمت ایته‌لر، چونکه اول بارسن‌ده اوز بالالری کبك فاری. معاشلرن ممکن قدر کوب بیروب، معیشت‌لرن یاخشیراق تأمین ایتارگه طریشه، آنلرنك خصوصی حاللرینه قدر قاتناشوب قایغو وشادلقلرینه اشتراك ایته ایکان. شونك ایچون آ کا بارسیده اوزلرینك آتالری وخیرخواهلری دیب قاریلر ایکان. محررلر و خادملرینك ایك کوبسی مسلمانلردر.

«صباح»غه هر کون سیاسی اوزون باش مقاله یازوچی کشی دیران کلکیان افندی اسلی بر ارمنی‌در. بونك ایله‌ده کورشدم. بوده ایر اورتاسندن اوتوبره‌ك بارا طورغان بر یاشده. اوز تلندن باشقه، تورکچه‌نی بر تورکدن آرتق، فرانسوزچه‌نی فرانسوز قدر بله. تورکچه‌ده یازغان اثرلری، سیاست تاریخلری بار. معلوماتی بیك کیك. دیران افندی تورکلر ایله هر وقت برگه قاتناشوب مملکت و وطن خدمتلرنده بولونا، دیلر. مثلا: حاضرنده مدافعهٔ ملیه جمعیتی نك اشلکلی اعضالرندن برسیدر. مطبوعات جمعیتی بار وقتده آنك رئیسی‌ده اول بولغان. لکن دیران افندینك یازغان مقاله‌لری کوبسنچه آرتوغراق اوزون و اوقوچیلر آ کلاماسلق درجه‌ده‌ره‌ك نچکه بولا. کوبسنچه تورکلر قهوه خانه‌لرده مونی اوقی اوقی یوقوغه کیته‌لر. شونك ایله برابر، خبر کوبلکی، خبرلرینك تیزلکی، سیاسی مسلکلرنك برسینه‌ده آرتق بیرلماینچه، بارسی برلن‌ده یاشی و کیلوشه آلووی جهتلرندن «صباح» غزته‌سی مونده‌غی غزته‌لر آراسنده برنچی اورن طوتماقده‌در. «صباح» غزته‌سی حریت وقتلرنده ٥٠ مکلر باصلغان. بر وقتلر ١٨ مکلرگه توشکان. صوغش باشلانغاچ ٣٠ــ٤٠ مکلرگه چققان. حاضرنده ٢٥ مکلر قدر باصیلا، دیلر.

یللق بهاسی روسیه ایچون ١٥ صومدر. (روسیه‌ده معلملکده بولغان فیض‌الله محمد و عثمان جلیل افندیلرده اوشبو غزته‌ده محررلك ایته‌لر.)

«اقدام» - بوده ایسکی‌دن بیرلی چقا طورغان تورك غزته‌لرندندر. بو غزته‌نك صاحبی احمدجوت بك وسیاسی محرری علی کمال بك «اتحاد و ترقی»-چیلرگه مخالف اولوب، کامل پاشاغه و انگلتره سیاستنه یاخشی قارادقلرندن «اقدام» نك حیاتی و مسلکی منتظم دوام ایته آلمی. اتحادچیلر وقتنده اول اوزینك اصل مسلکن بر قدر صاقلاب یازارغه مجبور بولا. بعضا طوقتالوبده قویا. حاضرگی حالده جودت و علی کمال بکلر اسویچره و آوستریاده طورالر.

مقاله‌لرن غزته گه شوندن یازغالیلر. بونلرنڭ مقاله‌لری کوبسنچه یاخشی‌و اوقورلق نرسه‌لر بولا. اقدامنڭ لوندون مخبری‌ده بیك یاخشی نرسه‌لر یازغالی. بونلردن باشقه، «اقدام»ده تصادفی اولارق بیك مهم مقاله‌لر اوچراشدرغالی. موننڭ‌ده باب عالی جاده‌سنده و باب عالی‌نڭ کورشیسنده‌گنه «اقدام یوردی» اسمنده اوزینه مخصوص صالدرغان بیك هیبت بناسی بار. اداره خانه‌سی و مطبعه‌سی

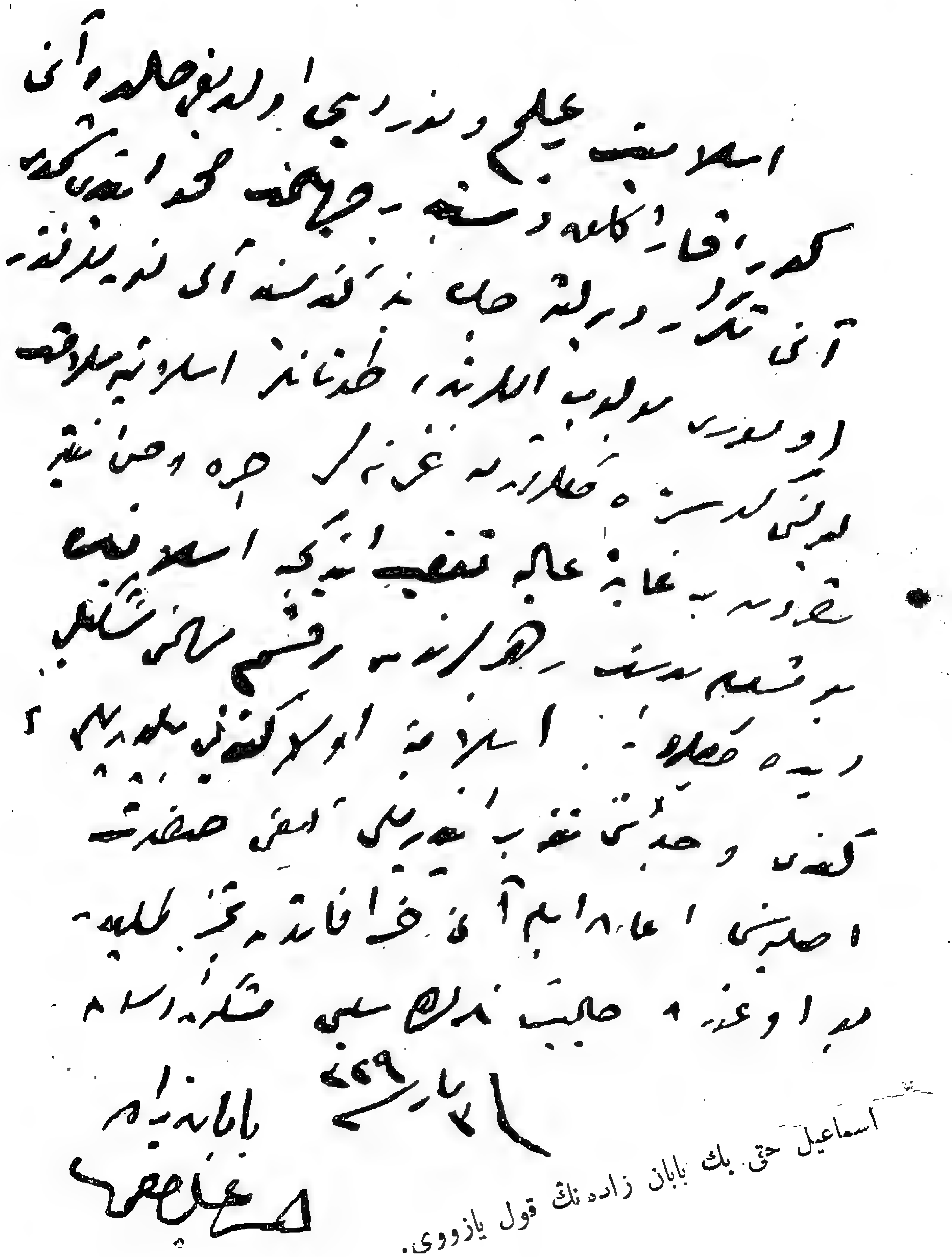

اسماعیل حقی بك بابان زاده نڭ قول یازووی.

بیك گوزه‌لدر. اقدام حاضر ۱۵-۱۸ مگلر باصیلا، دیلر. مونك‌ده حقی روسیه‌گه سنه‌وی ۱۵ صوم‌در.

«طنین» ـ وقتیله بیك جانلی و طاوشلی بولغان «طنین» حاضر ئُلثله نیشله‌ب برآز یومشاغان. مونده هر کون سیاسی باش مقاله‌لرنی، آلوك معارف ناظری بولوب طورغان اسماعیل حقی بك بابان زاده یازا. لکن، مونده‌غی کشیلر: بونك یازولری کیتکان صاین صیبقلانا بارا، روحی کیتکان صاین آزایا بارا، دیلر. اوزی برله‌ن کوریشور ایچون اداره خانه‌لرینه بر نیچه مرتبه بارسامده وقتن طوغری کیتره آلمادم. وقتیله «طنین»ده حسین جاهد بك بیك روحلی مقاله‌لر یازا ایدی. حاضر اول یازمی. بر اوطوروشقانده «نیچون یازمیسز؟» دیب صورادم. سیاست بله‌ن شغل‌لنودن طویدم، مونی طاشلیم، تورکلرنی مدنی و علمی حرکت‌گه کرتو یولنده خدمت ایتارگه تلیم، «طنین» یازوب اوتکارگان دورت یلمنی آناطولی تورکلری آراسنده زراعت اصولن یاخشرتوغه صرف ایتکان بولسه‌م، هیچ شبهه‌سز کوبره‌ك نتیجه‌لر کورلگان بولور ایدی، دی. جاهد بك اوزی «طنین» مطبعه‌سنده بولونا؛ اشلرنی تاری طورغان بولسه کیره‌ك. محررلری آراسنده یاخشوق اوتکون قلملی بر محی‌الدین بك بار. باشقه یازوچیلرینك کوبسی تصادفی آدملردر. «طنین» اتحادچی‌لر ناشر افکاریدر. حاضرنده‌ده جاهد بك ایله إسماعیل حقی بك صوغشنی دوام ایتدرونك اڭ شدتلی طرفدارلرندن، دیلر.

«طنین»نك استانبول طرفنده، سلطانی مکتبی قارشو[...]نه اوزینه مخصوص مطبعه‌سی و اداره خانه‌سی بار. «طنین»نك روسیه ایچون یللق حقی ۱۵صوم‌در. اوزی کونده‌لك، زور قولده آلتی بیت بولوب چغا.

«تصویر افکار» ـ مرحوم ابو الضیا توفیق بك طرفندن کوبدن بیرلی دوام ایتدریلوب کیلگان بو غزته‌ده کونده‌لك‌در. باش سیاسی مقاله‌لری یونس نادی بك طرفندن یازیلا. بو ذاتنی یاخشی یاوروپا تربیه‌سی کورگان برکشی دیلر. لکن یازولری کوبسنچه اساسلی نرسه‌لر بولمی. معلومات اوزرینه توگل حسیات و شوۋینیزم اوزرینه طایانوب یازا. بو غزته‌ده یازوچیلرنك برسیده مشهور احمد راسم بك‌در. مونك یازوون‌ده یاراتوب اوقوچیلر بیك کوب. اما مین اوزم بونلردن هیچ لذت آلا آلغانم یوق. «تصویر افکارده» اکثریا رسملرده بولا. آذربایجان تورك ادیبلرندن مشهور محمد امین بك رسول زاده جنابلری‌ده اوشبو غزته‌نك محررلرندندر. (بو کشی ایراننك مشروطیت دورنده آنده‌غی

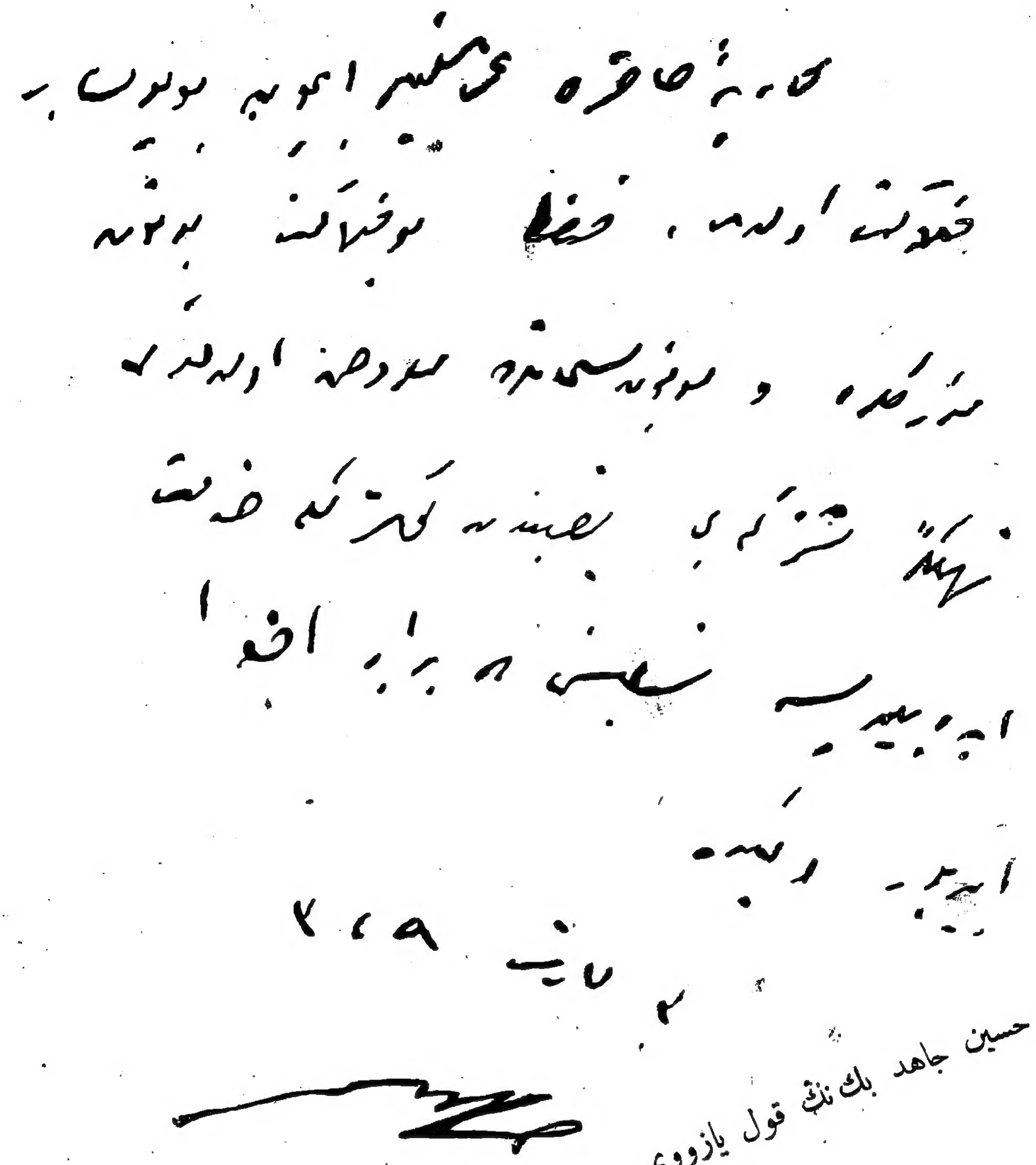

حسین جاهد بك نڭ قول یازووی.

ایك یاخشی غزته بولغان فارسیچه «ایران‌نو»نڭ محرری ایدی.) بو غزته‌نڭ اوزینه مخصوص بناسی یوق. فاتیرده طورا. باصلووی ۱۲ — ۱۵ مکلر، دیلر. حقی روسیه‌گه ۱۵ صوم‌در.

«افهام» - تورکچه غزته‌لرنڭ ایك طوغری و آچق یازغانی حاضرگی کونده «افهام» غزته‌سیدر. بو غزته کیچلری چغا. اوزی یا کیراق بر غزته اولوب، ملی مشروطیتچی‌لرنڭ ناشر افکاری صانالا. صاحبی پاریژده اکمال ایتکان، صکره‌لری مصرده طورغان واستانبول‌ده پارلامینت‌ده مبعوثلك ایتکان احمد فرید بك نامنده یاش بر ذاتدر. مونڭ ایله کوب کورشدم و یاقندن طانشدم. مین مونی معلوماتلی، وطنپرور، خدمتنه اخلاصلی، ریاسز بر ذات طابدم. بو غزته‌نڭ سیاسی محرری مصطفی صبحی بك‌در. بوده شول غزته‌نڭ مسلکنه خدمت ایته-

آلورلق مقتدر و معلوماتلی، جدی بر کشیدر. «افهام» غزته‌سی باشدن بیرلی صوغشماو طرفداری بولغان. صوغش باشلانغاچ ممکن قدر تیزره‌ك کیلشو فکرن ترویج ایتکان. حاضرنده‌ده شول مسلگنده دوام ایته وآنك بو مسلگی‌نك طوغری بولغانلغی ایندی هر کم‌گه آڭلاشلغان بولسه کیره‌ك. بونك‌ده روسیه ایچون یللق حقی ۱۵ صومدر.

«ترجمان حقیقت» - بو غزته کیچلری چغا. بونك بتون اهمیتی مشهور احمد بك آغایف طرفندن یازلغان مقاله‌لرده‌در. چونکه اول هر کون بو غزته‌گه سیاسی باش مقاله‌لر یازا. آنك یازغانلری ایسه حقیقة بیك روحلی، جدی بولالر. آنك یازولرن مونده ایسکیلرده، یاڭیلرده، متعصبلرده، ضیالیلرده مع الممنونیه اوقیلر. «ترجمان حقیقت» ده کونده‌لك بر غزته‌در. حقی روسیه‌گه سنه‌وی ۱۳ صوم.

«علمدار» - بو، مسلکسز بر اورام غزته‌سیدر. شخصی اشلر حقنك یازوی طاوش کوتاررگه یاراتا، شونك ایچون یاخشوق کوب اوقولا. آلوك کامل پاشا طرفداری اولوب اتحادچیلرغه فوق العاده دشمان، آنلرنی غایت قباحت سوگوب یازا ایدی. کابینیت آلماشنغاچ بر آز طوقتالوب طوردیده اتحادچیلر یاقلی بولوب چغا باشلادی. بو غزته‌ده کیچلری چغا. بعض بر چیت دولت منافعنه خدمت ایته دیب‌ده بو غزته حقنده سویله‌شدرگالیلر. البته درستلگن بلوب بولمی. روسیه‌گه یللق حقی ۱۵ صومدر.

تورکچه ژورناللرنك ایڭ یاخشیسی، رسملری کوب و ملی بولغانی هیچ شبهه‌سز «شهبال» ژورنالیدر. بو غایت گوزه‌ل و نفیس روشده باصیلا، ۱۵ کونده بر چغا. روسیه‌گه یللق حقی ۱۰ صومدر.

«ثروت فنون» - ایسکی‌دن بیرلی کیلگان رسملی بر ژورنال ایسه‌ده بزنك روسیه مسلمانلری وحتی تورکلرنك اوزلری ایچون‌ده مونده اوقوب لذت آلورلق نرسه‌لر آز بولا. ئلله قایده‌غی یاوروپا حکایه‌لرن، یاوروپا معیشتلرن یازالر و رسملریده شوندیوق نرسه‌لر بولا. ناشری احمد احسان بکدر. حقی روسیه‌گه ۱۲ صوم. آطنه‌سنده بر چغا.

«رسملی کتاب» - آیده بر چغا طورغان رسملی مجموعه‌در. حقی روسیه‌گه ۵ صوم ٦٠ ق. اچنده یاخشی‌غنه رسملر و اوقورلق نرسه‌لر بولا.

«اجتهاد» - دوقتور عبدالله جودت بك طرفندن آطنه‌ده بر چغار یلا طورغان

عاکف بك و مدیری اشرف بك مقتدر ذاتلردندر. لکن شئون قسمنده‌گی واق خبرلر آراسنده بعضا روسیه حکومتی و عالم اسلام حقنده یازلغان نرسه‌لر سببلی بولسه کیره‌ك بونی بزنك روسیه‌گه کرتمیلر.

بونلردن باشقه «رباب» و یاکی چغاریلا باشلاغان «بویوك طویغو»، «اسلام دنیاسی» کبی ژورناللر بار ایسه‌ده بونلر کچکنه هم دواملری معلوم بولماغان نرسه‌لر بولغانلقدن یازوب طوررغه لزوم کورمه‌دم.

۷۰

« بعث بعدالموت »

صلح مذاکره‌سی یاکیدن باشلاندی. یاوروپا دولتلری کیلشدرو مسئله‌سن اوز اوستلرینه آلغان وبو اش‌گه جدی صورتده کرشکان توسلی کورینه‌لر هم تیزدن صلح یاصالوغه هر طرفده امیدلرده گوبه‌یدی. کوبه‌یدی اما، اشنك نتیجه‌سی تورکلر ایچون ناچار بولوب چغاچقدر: صلح یاصالغانده اولا ادرنه کیته‌چك. بو محقق. ثانیا آطه‌لر یاوروپا دولتلرینك قاراوینه قالدریلاچق. کرید آطه‌سی ایسه کیتدی. اگرده حاضر تورکیه تضمینات حربیه توله‌رگه مجبور ایتلماینچه و بلغارلر مرمره ساحلنه توشماینچه شول یوغارغی نرسه‌لر ایله‌گنه قوتولا آلسه‌لر تورکلر بونی اوزلری ایچون موفقیت صاناب ممنون بولاچقلردر.

بو صوغش «عثمانلی دولتی» ایچون فوق‌العاده ناچار بولدی. آنك یاوروپاده‌غی همه گوبیرنالرن آلوب، اوزینه استانبول تیره‌سنده کچکنه بر کیسه‌ك یر قالدرالر. عثمانلی حاکمیتن بلطر آفریقادن بترگانلر ایدی. بو یل ایسه یاوروپادن بتره‌لر. بوندن صوك تورکیه یاوروپا دولتلرندن توگل، آزیا حکومتلرندن صانالاچقدر.

مسلمانلر هر [illegible] وهر وقت هر نرسه‌نك یاخشی یاغن‌غنه اویلاب اوز اوزلرن یواتوب طوررغه یاراتالر، آلدانودن لذت آلالر. اوزلرن بر طاقم خیاللر ایله یواتوب طوروچیلرنی دوست و ملتپرور صانیلر. آچی حقیقت‌لرنی کورسه‌توچیلرنی یاراتمیلر، آنلرغه رنجیلر. لکن، معالتأسف، اشلر اوز کوینچه یوری. مسلمانلرنك یاراتوب یاراتماولرینه قارا[illegible] [illegible]ورمی.

تورکیه نڭ بیوك علماسندن عبدالرحمن شرف بك.

طرابلس صوغشنده بولغان شیکللی بو بالقان صوغ[illegible] آچی حقیقتلر مسلمانلر قارشوسنده اوزینڭ بتون گاودەسیله ظاهر بولدی. «حقیقت بلغارلرنڭ معرکەدەگی لشکرلرین تورکلر یوزی چتالجەغه قدر کیتر گاندن صوڭ آرت یاقدن قاماب آلوب بلغاریانی خراب ایته» آلمادیلر. بالعکس، بلغارلر تورکلرنی هر یاقدن قاماب آلدیلر. قاره [illegible]ده «ایم[illegible]ڭ ذاتی»ده بتمەدی. بالعکس روم ایلی